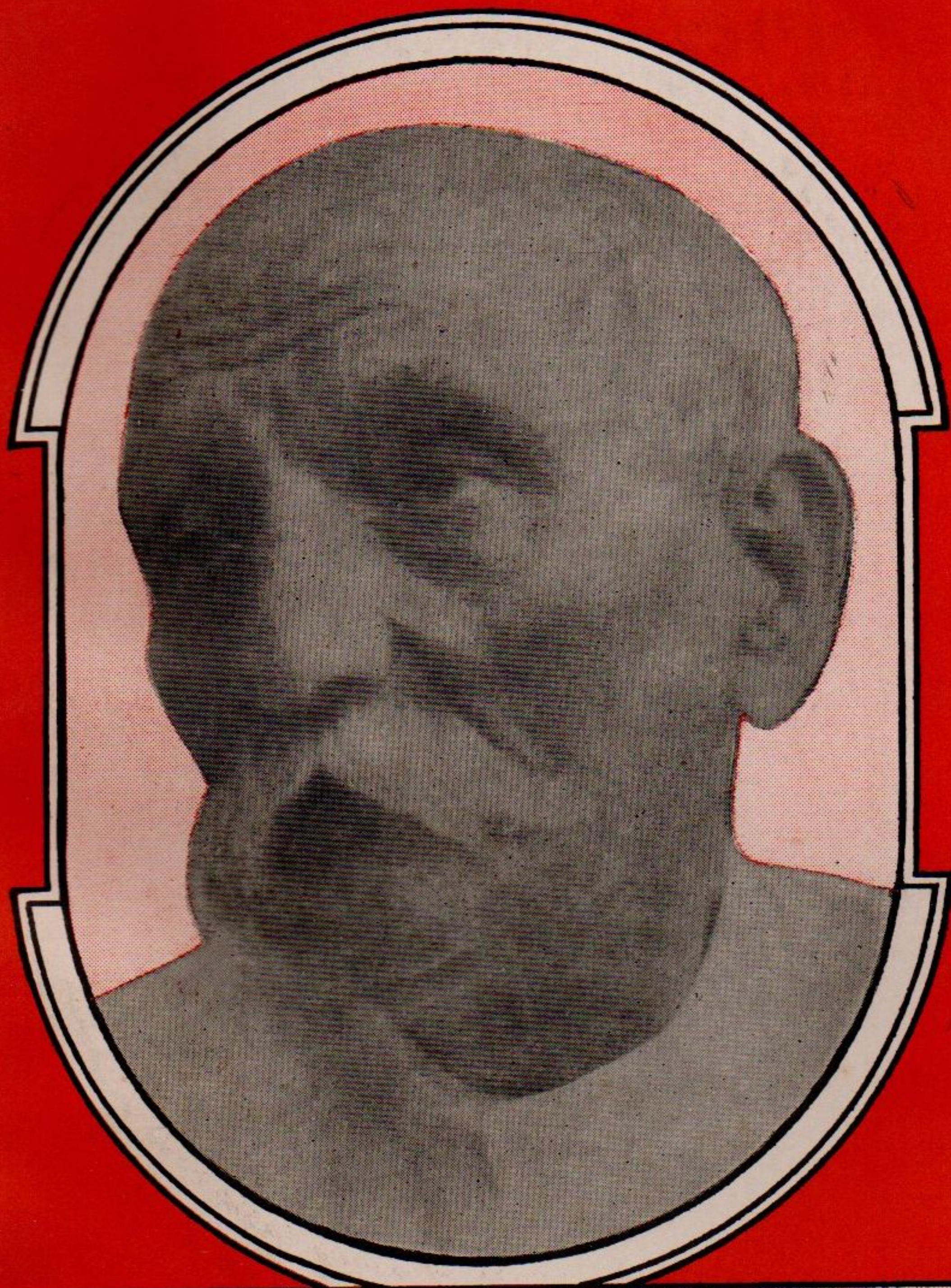

ARCHANA

Professor Vissa Appa Rao Birth Centenary
Celebrations : Hyderabad - 1984

ARCHANA

అర్చన

COMMEMORATION VOLUME BROUGHT OUT
ON THE OCCASION OF THE
BIRTH CENTENARY

OF

VISSA APPARAO
(1884 - 1966)

Editorial Board:

SRI V. ANJANEYULU
DR. V. RAMACHANDRA RAO
DR. V. ANANDA MURTHY

Published by:

PROFESSOR VISSA APPARAO BIRTH CENTENARY
CELEBRATIONS COMMITTEE
HYDERABAD

1984

ARCHANA Commemoration Volume

PROFESSOR VISSA APPA RAO
BIRTH CENTENARY CELEBRATIONS - HYDERABAD
6/2-RT (New), Vijayanagar Colony, Hyderabad-500 457

Steering Committee:

Dr. A. Veerabhadra Rao
Dr. Nataraj Ramakrishna
Dr. B. Rajanikanta Rao
Dr. M. Jagannatha Rao
Dr. V. Ramachandra Rao
Dr. V. Ananda Murthy

Finance Committee:

Sri V. V. Veerabhadrayya
Dr. N. V. C. C. Rao
Sri V. V. Subrahmanyam
Dr. V. Ramachandra Rao
Dr. V. Ananda Murthy.

Price: Rs. 30/-

Copies can be had from:

Editor—ARCHANA
6/2-RT (New), Vijayanagar Colony,
Hyderabad-500 457

Or
10-3/28, Vittal Nagar, Gulbarga-585 103.

Cover Design: Seela Veerraju

Printers: Modern Printing Press
Sri Padmavati Art Printers

Blocks: India Block Makers

Title: Sri Balaji Printers

PREFACE

Professor Vissa Appa Rao was not merely a physicist but a multi-dimensional personality who made valuable contributions to the resuscitation of Music, Art, Kuchipudi style of dance etc. His effort to popularise Science had won recognition.

If compassion and its application in practical life to relieve the need and distress of fellow beings with ones capacity and relentless pursuit of principles that enrich human conduct and a cultural outlook that suffuses social life in what Mathew Arnold vaguely described as "Sweetness and light are the staple qualities of greatness," Professor Vissa Apparao was indeed a great man.

1984 is the year of his birth centenary. In these days of decline in standards in education, public morality and remorseless pursuit of short-cuts to material prosperity at the expense of values that make life worth living, the reminiscences of men like Prof. Apparao are likely to serve as a beacon to those of the younger generation who yet cherish human values and strive to emulate the nobility of eminent men. It is for this reason that Prof. Apparao's students, and those who revere him have under taken the celebration of his centenary in a befitting way by bringing out a commemoration volume entitled *Archana*.

A Steering Committee was set up to organise the work of inviting articles on diverse subjects, subjects of interest to the Late Professor and arrange for their publication. We have received unstinted cooperation in our endeavour from contributors both in English and Telugu, wellwishers who have favoured us with their messages for the success of the celebrations, tributes to the memory of Prof. Apparao, and advertisements and donations to meet the expenditure incurred in this connection.

The commemoration volume comprises three sections which cover tributes and reminiscences about Prof. Vissa Apparao by those who had known him or studied under him or collaborated with him in his diverse activities; contributions on various subjects ; and a few of the late professor's papers respectively. The same order is followed in respect of Telugu.

This endeavour does not end with bringing out the commemoration volume only. We are planning to compile the articles written, radio talks given and papers

read by Prof. Apparao in conferences, seminars etc., in the form of books both in English and Telugu. To perpetuate Prof. Apparao's memory it is proposed to institute scholarships, prizes and award of medals to students who show merit and distinction in different fields in which he was interested and had made his distinct contributions to Science, Music, Art etc.,

The sale proceeds of the commemoration volume will be utilised for the above purpose. In itself the money realised by the sale of the volume may not be sufficient for the purpose in view. We earnestly hope that the enlightened public come forward and donate liberally to this noble cause.

—Editors.

MINISTER OF STATE FOR INDUSTRY
INDIA

New Delhi-110011

June 30, 1984

Message

I am glad to know that the Birth Centenary of Prof. Vissa Appa Rao is being celebrated in the second week of July at Hyderabad. I regret my inability, due to pressing engagements here, to participate in the celebrations.

I have known late Prof. Apparao very intimately. He was a pioneer in the field of education and his contributions to music, art and dance also are quite memorable.

I send my best wishes for a grand success of the Birth Centenary Celebrations.

Sd/- S.B.P. PATTABHI RAMA RAO.

MINISTRY FOR ENERGY
INDIA
(OORJA MANTRI, BHARAT)
NEW DELHI

June 30th, 1984.

MESSAGE

I am glad to learn that it is proposed to celebrate the birth centenary of Prof. Vissa Apparao in the second week of July, 1984 at Hyderabad.

Prof. Apparao was a great educationist, and an illustrious humanist whose contribution towards promotion of various arts is widely known specially in the South. I am sure the celebrations will help to inspire the younger generation to imbibe the values cherished by Prof. Apparao.

I send my best wishes on this occasion.

Sd/- P. SHIV SHANKER

N.T. RAMA RAO

Chief Minister

HYDERABAD

May 27th, 1984.

MESSAGE

I am indeed happy to know that the Birth Centenary of Prof. V. Apparao is being observed during this year and that a Souvenir is being brought out to commemorate the occasion.

Sri Apparao was a distinguished scientist, academician, social worker and also a man of letters who contributed in a great measure to promotion of fine arts. He was a versatile genius who associated himself with a number of organisations and academies and rendered yeoman service to the cause of art and culture.

I commend the efforts of the Centenary Celebrations Committee in organising the Centenary celebrations of this distinguished son of Telugunadu and join you all in offering my homage to the sacred memory of this accomplished genius.

Sd/- N.T. RAMA RAO

AVULA SAMBASIVA RAO
LOK AYUKTA

Plot No. 112,
Srinagar Colony,
Hyderabad-500 873

June 25, 1984.

Message

I am glad that a special Commemoration Souvenir is going to be brought out in connection with the Birth Centenary of Prof. Vissa Apparao garu.

He was a renowned teacher teaching physics and a great disciplinarian as well. He demonstrated this as Principal of the Andhra University Colleges of Arts and Science at Waltair and earlier as Principal of the Government Training College, Rajahmundry. What marks him out as a scholar of distinction is his contribution to the world of music, arts and dance. He rendered very significant and effective services towards the promotion of music and dance in the South and particularly in Andhra Pradesh. A gentleman of so many multifarious activities and substantial contributions is very rare. He made the life and culture of the Telugus richer. The Telugus are deeply indebted to him, and we will remember him for a very very long time.

Sd/- Avula Sambasiva Rao

C. ANNA RAO, D. Litt.

FORMER CHAIRMAN

I.T.D. BOARD OF TRUSTEES

TIRUPATI--7

June 17th, 1984.

MESSAGE

My Dear Dr. Ramachandra Rao,

I am happy to learn that you are celebrating the Birth Centenary of my revered Professor Vissa Appa Rao Garu, whom I knew for several decades. He was noted for his scholarship, devotion and dedication. I invoke the Blessings of Lord Sri Venkatesh.

Sincerely

Sd/- C. ANNA RAO

India International Centre

40, Max Mueller Marg,
New Delhi-110 003
Telephone—619431
Telegrams—Intercind

Dated 11th June 1984,

Message

Dear Professor Ramachandra Rao,

Thank you for your letter. I am glad that steps are being taken to honour the memory of Professor Vissa Apparao. He was endowed with a variety of talent and achieved distinction in many spheres. A physicist and educational administrator, he was also that rare blend of a musicologist with a deep aesthetic appreciation of the songs of Tyagaraja. Personally I had much affection for him; for he and Dr. Radhakrishnan started their official careers together as lecturers in the Presidency College at Madras and thereafter for over forty years, Appa Rao was a family friend. He helped Radhakrishnan and Raman in framing the degree courses in Science and Technology when these were started at the Andhra University in 1932; and Radhakrishnan wrote the introduction to Appa Rao's edition of Tyagaraja's songs. Whenever they met, in Waltair, Madras or Delhi, the conversation was easy and interspersed with jokes and laughter.

Appa Rao deserves to be remembered as a scientist, a cultured personality and a lovable human being.

Yours Sincerely
Sd/- S. GOPAL

SANGEETHA KALODHARAKA

K.V. Subba Rao, B.A., F.C.A.,
Fellow and Past Vice President,
A.P. Sangeetha Akademi.

ELURU—2.

Dated 4th June 1984.

Message

Dear Dr. Ramachandra Rao,

I am pleased to learn that it is proposed to celebrate the Birth Centenary of Late Prof. Vissa Appa Rao.

Sri Appa Rao was a man of many talents and proficiencies. His long services in the field of Education are matched by his devotion to the Fine arts, particularly Dance and Music. His approach to any field of service was sincere and dedicated and left an indelible imprint of his participation. I had the privilege of being his colleague in the Executive Board of Andhra Pradesh Sangeetha Nataka Akademi, for a few years and working with him for the promotion of the twin arts of Music and Dance and it was my good fortune to enjoy his confidence and derive inspiration from his work. His continued and successful endeavours to clear the unfortunate misunderstanding about Kuchipudi Dance, and establish that it was a classical Dance like any other ancient system in India, are particularly note-worthy. His sustained and solid work through Gouthami Vidya Peetham, Andhra Gana Kala Parishat, and Kshetravya Padabhinaya Prachara Samithi for publication of authentic and valuable books of Tyagaraja Kritis and Kshetravya Padams, is laudable and everlasting. No less an organisation than the Madras Music Akademi drew on his experienced and expert guidance for many years.

May his varied and selfless services be ever remembered, and may he be a model for younger men seeking to serve.

The centenary of such an eminent person certainly calls for celebration, and I congratulate you and your friends for very imaginatively taking this up.

Sd/- K.V. SUBBA RAO

I.J. NAIDU: I.A.S. (Retd.)
Chief Secretary to Govt. of A.P. (Retd.).

Plot No. 115,
Srinagar Colony,
Hyderabad-500 873.

June 30, 1984

Message

Dear Sri Ramachandra Rao garu,

I am glad to know that a distinguished Committee have made elaborate arrangements to celebrate the Birth Centenary of Prof. Vissa Appa Rao on the 9th and 10th July 1984 by unveiling his portrait, releasing a Commemoration volume in his honour and having many other cultural and music programmes by his students and admirers.

Prof. Appa Rao was not only a great Professor and Educationist but also a Savant of our culture and art with particular reference to the heritage of Andhras. He was a stalwart in the line of such great names as Acharya P.C. Ray, Prof. Karve, Sir R. Venkatarathnam Naidu and Sir C.R. Reddy. He has inspired many of his students by precept and example, who have now come to occupy high positions in various fields of human activity as will be seen from the speakers and others who are participating actively in the two Day celebrations. To put it briefly, Prof. Vissa Appa Rao demonstrated during his life that his true vocation has been study, teaching and renunciation. I had known him personally and have great respect for all his noble qualities. He had always a human approach in dealing with all situations.

I would have liked to personally participate in the celebrations and pay my homage to him, but for some unavoidable prior engagements due to which, I am unable to do so and hence am sending this letter to you.

Your Sincerely
Sd/- I.J. NAIDU

CONTENTS

1.	D. Basavaraju—Appa Rao — The Versatile and Humane Professor	...	1
2.	Basavaraju — Some Anecdotes in Prof. Apparao's life	...	6
3.	Dr. C.S. Murthy — Prof. Appa Rao — A collosus in the field of Education and Culture	...	8
4.	Prof. Kesiraju Satyanarayana — Humble Tribute to Magnanimity	...	11
5.	G. Krishna — Prof. Kesiraju Satyanarayana	...	12
6.	Dr. D. J. Reddy — Prof. Appa Rao — A Life of Unassuming Dedication and Dynamism	...	14
7.	A.C. Sekhar — The Story of a Distressed Lad in 1939-41	...	16
8.	Major Dr. Raja Rao — Prof. Appa Rao streamlined Rama Rao Art. Gallery and School	...	18
9.	V.R. Rao — Pity for the poor	...	19
10.	V.V. Subrahmanyam — A few facets of Prof. Appa Rao's personality	...	20
11.	Miss. V. Ushasri — A Tribute	...	23
12.	Dr. Vissa Ramachandra Rao—Saga of Vissa Appa Rao	...	24
13.	Chronology of Events	...	69
14.	List of Books	...	74
15.	List of Articles	...	75
16.	Dr. B. Gopala Reddy — Memory cherished	...	76
17.	The Music Academy (Madras) — Prof. Vissa Appa Rao, the Citation	...	77
18.	P.R. Ramachandra Rao — Andhra Art and its Consequences	...	78
19.	Dr. B. Rajanikanta Rao — Padam and Kshetravaya	...	84
20.	Prof. P.S. Sastri — The Nature of Mind	...	96
21.	M.R. Appa Rao — Riddle of Life	...	103
22.	Dr. V. Ramachandra Rao — Musings on Human Evolution	...	106
23.	Hari Adiseshuvu — The Charaka Samhita that we need today	...	112
24.	A.C. Sekhar — Man, Wood and Wood Science	...	116
25.	Prof. S.V. Joga Rao — The Dance Dramas of Melattur	...	119
26.	Dr. G. Sivasankar Rao — Semantics of Indian Aesthetics and the place of Music in it	...	125
27.	Prof. Challa Radhakrishna Sarma — Two Bards of the Freedom Movement—Gerimella and Bharati	...	130

28.	T.S. Giri Prakash — Poet of Patriotic vision — Bharati and Gurujada	...	134
29.	Dr. D.J. Reddy — Looking Back on Andhra Heritage	...	139
30.	Dr. M.V. Rama Sarma — The Visit to Movva	...	142
31.	Dr. K.S. Ratnakar — Values in Life	...	145
32.	Dr. R.A. Padmanabha Rao — Changing Themes in Telugu Literature — from the Xth century to the British Period	...	147
33.	B. Srinivas Rao — Whither Indian R & D	...	150
34.	Dr. A Veerabhadra Rao — On Science and Spirituality	...	153
35.	Prof. Vissa Appa Rao — Looking back on Educational field	...	158
36.	Prof. V. Appa Rao — The Positive Background of the Ancient Hindus	...	162
37.	K.V. Subba Rao — Vissa Appa Rao — A Votary of the Muses of Music & Dance	...	169
38.	V. Anjaneyulu — In a Reminiscent Mood	...	173

విషయ సూచిక

1. మరపురాని మహామనీషి మా అప్పారావు బావగారు	- డా॥ వేటూరి చంద్రశేఖరశాస్త్రి...	౧
2. నేనెరిగిన ఆచార్య అప్పారావుగారు	- శ్రీ హరి ఆదిశేషువు ...	౫
3. ఆచార్య విస్సా అప్పారావుగారు	- డా॥ మంచాళ జగన్నాథరావు ...	౭
4. అంజలి	- శ్రీ వేటూరి సుందరరామమూర్తి ...	౧౩
5. నమస్సుమాంజలి	- శ్రీమతి వింగళి రాజేశ్వరి ...	౧౪
6. కొన్ని జ్ఞాపకాలు	- డా॥ వేటూరి సుందరమూర్తి ...	౧౭
7. బహుముఖ ప్రజ్ఞాశాలి శ్రీ విస్సా అప్పారావుగారు	- శ్రీమతి విస్సా లలితాదేవి ...	౨౫
8. రుచులు - అభిరుచులు	- శ్రీమతి విస్సా లలిత ...	౩౨
9. కులపతి	- శ్రీ విడవర్తి చినకృష్ణమూర్తి శాస్త్రి ...	౩౬
10. ఆచార్య విస్సాఅప్పారావు-సంగీత నాట్యాలకు ఆయన చేసిన అసమాన సేవ	- డా॥ నటరాజ రామకృష్ణ ...	౩౮
1. స్వర్ణీయ శ్రీ విస్సా అప్పారావు పంతులుగారు	- డా॥ ధూళిపాళ అర్కసోమయాజి ...	౪౪
2. బహుముఖ ప్రజ్ఞాపంతులు ఆచార్య అప్పారావుగారు	- శ్రీ దివాకరుని వేంకటసుబ్బారావు ...	౪౫
13. కి. శే శ్రీ విస్సా అప్పారావు పంతులుగారు	- శ్రీ ఆ. వ్యాస చంద్రమౌళి ...	౪౮
14. మహనీయులు - మధుర స్మృతి	- శ్రీ కల్లూరి వీరభద్రశాస్త్రి ...	౫౧
15. నాడి గ్రంథాలు - అభిజ్ఞుల అభిప్రాయాలు	శ్రీ ముదివేడు ప్రభాకరరావు ...	౫౪
16. తెలుగు పదకవితకు విస్సావారి సేవ	- డా॥ ఎన్. గంగప్ప ...	౬౭
17. మధురస్మృతులు	- డా॥ మంచాళ జగన్నాథరావు ...	౭౧
18. కన్నడ హరిదాసుల కిర్తన సాహిత్యం	- డా॥ అర్వీయన్ సుందరం ...	౭౫
19. అన్నమాచార్య సాక్షి రీతి శృంగారం	- ఆచార్య తుమ్మపూడి కోటేశ్వరరావు ...	౮౦
20. పెరియాళ్వారు యశోద	- శ్రీ కొత్త వెంకటేశ్వరరావు ...	౮౭
21. బోలూరి గోవిందకవి	- డా॥ పి.యస్.ఆర్. అప్పారావు ...	౯౨
22. శ్రుతిలయలు	- శ్రీ పోలవరపు కోటేశ్వరరావు ...	౧౦౦
23. తెలుగు గజల్	- ఆచార్య సి. నారాయణరెడ్డి	౧౦౫
24. లలిత కళలకు ఉద్దీపన విస్సా అప్పారావు	- శ్రీ తిమ్మరాజు వెంకటశివరావు ...	౧౦౬

- 25 క్షేత్రయ్య పదాలకు సంస్కృతానువాదము - డా॥ గిడుగు నీతాపతి ... ౧౦౮
- 26 మన దేశంలో గ్రంథాలయోద్యమం ఒక సమీక్ష - శ్రీ దేవులపల్లి రామానుజరావు ... ౧౧౧
- 27 ఆంధ్రులు - కర్ణాటక సంగీతము - ఆచార్య దివాకర్ల వెంకటావధాని ... ౧౧౫
28. అన్నమయ్యగారు రచించిన పిల్లల పాటలు - ఆచార్య బి. రామరాజు ... ౧౨౨
- 29 అలనాటి సుప్రసిద్ధ విద్యావేత్త ఇ. పి. మెట్కాఫ్ దొర - డా॥ అక్కిరాజు రమాపతిరావు ... ౧౨౬
- ౩౦ "సిద్ధ నాగార్జునుడు" - ఆచార్య విస్సా అప్పారావుగారు - డా॥ వేటూరి శంకరశాస్త్రి ... ౧౩౧
౩1. రసవిద్య వెలయించిన సిద్ధ నాగార్జునుడు - ఆచార్య విస్సా అప్పారావు ... ౧౩౩
- ౩2 అనేక రకగాలలో పంతులుగారు కావించిన కృషిని ప్రస్తుతించిన పెద్దలు-ప్రముఖులు :
- i త్యాగరాజ కీర్తనలు (1948) - జగద్గురు శ్రీకాంచీ కామకోటివీతాధిపతి ... ౧౪౧
- ii త్యాగరాజ కీర్తనలు (1948) - డా॥ సర్వేపల్లి రాధాకృష్ణ ... ౧౪౩
- iii క్షేత్రయ్య పదములు (1950) - శ్రీ విక్రమదేవ వర్మ ... ౧౪౫
- iv వ్యాసరత్నావళి (1966) - శ్రీ పాకాల వెంకటరాజమన్నార్లు ... ౧౪౬
- v వ్యాసరత్నావళి (1966) - శ్రీ పి. సాంబమూర్తి ... ౧౪౭
- vi నృత్య సంగీత వ్యాస రత్నావళి - శ్రీ ఆచంట జానకిరామ్ ... ౧౪౮
- vii పరమాణు శక్తి (1952) - డా॥ సూరిభగవంతుల ... ౧౫౦
౩౩. పంతులుగారి ముందు మాటలు ౧౫౧
౩4. అప్పారావుగారి వ్యాసములు (లిస్టు) - డా॥ విస్సా రామచంద్రరావు ... ౧౫౩
౩5. గుత్తెనదీవి రామాయణ కీర్తనల్లో కొత్తగా దొరికిన అన్నమాచార్యుల కొత్త కీర్తన పాఠం - డా॥ వేటూరి అనందమూర్తి ... ౧౫౬
౩6. ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నము-ప్రతీకాత్మక ప్రవృత్తి - డా॥ జి. పి. సుబ్రహ్మణ్యం ... ౧౬౬

Prof. Vissa Appa Rao as Principal
Andhra University Colleges, Waltair (1939)

Apparao - the Versatile and Humane Professor

—D. Basavaraju.

[In this short sketch the author brings out vividly with anecdotes how Prof. Apparao had risen in life by self-effort; had extended unobtrusively enduring help to deserving students with understanding and compassion; and in his post-retirement period tirelessly devoted his time and energy for promotion of Karnatic music and other fine arts—Ed.]

I cherish the good fortune of being a student and son-in-law of late Professor Vissa Appa Rao. He was Additional Professor of Physics, Presidency College, Madras, and Principal, Govt. Arts College, Rajahmundry, Govt. Training College, Rajahmundry, and Principal, University Colleges, Waltair. It is in the fitness of the good work and service done by the professor in the field of education, music, dance and painting and astrology that his centenary is being celebrated by his students, admirers, colleagues and relatives.

2. I shall briefly refer to the background of Prof. Appa Rao which gave him the impetus to become a versatile scholar and an honest, helpful, humane gentleman. He was not born with a silver spoon in his mouth. His father, late Vissa Ramachandrudu was in the jaggery trade in Peddapuram and belonged to the lower middle class. There were days when he had to study under a municipal kerosene street lamp. His high school education was in the Board High School, Amalapuram. He stayed

with and studied under his father-in-law, late Chaganti Veerabhadrayya, B.A., L.T. the renowned Headmaster who was the examiner in English for the S.S.L.C. public examination. The Headmaster was a scholar in Telugu, an actor and a musician. He used to invite eminent Musicians from South India, entertain them and learn music from them. So his children and nephews who were with him were all good singers of Karnatic music. It was this gentleman who gave Appa Rao the impetus to learn other fine arts besides education. Later Prof. Appa Rao studied in the Govt. Arts College, Rajahmundry, when Hunter was the Principal. He was a good swimmer and a good tennis player. After taking his B.A. degree in Physics, he studied M.A. in Physics in the Presidency College, Madras, under Prof. Jones and Prof. Ananthapadmanabha Rao. He improved his tennis in the MCC grounds, Madras, and could send a ball to any spot in the court, with precision. Later he took L.T. degree (now B.Ed) from the Training College, Rajahmundry. Appa Rao started his career as a Demonstrator and within a short period

(1909) he was appointed as Asst. Lecturer in Physics in the Presidency College, Madras, where he worked till 1913. During this period Prof. Dr. D.S. Sarma, Prof. Doraiswamy Iyengar, Dr. S. Radhakrishnan were his colleagues. 1913-1917 he worked at the Govt. Arts College Rajahmundry.

3. In 1917 he was promoted as Chief Lecturer in Physics in provincial Educational Service and posted to the Arts College, Anantapur. He was transferred as Chief Lecturer in Physics, Govt. Arts College, Rajahmundry in October 1919, and was there till 1927 when he was transferred to the Presidency College, Madras as Additional Professor of Physics. During his service in Rajahmundry he was Vice-Principal of the College and Warden of the Metcalfe Hostel. He was an acting Principal for six months in 1925 when there was an interim vacancy. It was during this period (1919-27) that most of the graduates who passed from the Arts College had a lot of admiration for Prof. Appa Rao for his straightforwardness, helpfulness and other virtues.

4. Prof. Appa Rao was valued as an erudite scholar, who was intent on his students absorbing what he taught. He took Physics classes during all the four years I was in the College. He knew every inch of the background of the students whom he taught and for whom he was a warden of the Metcalfe Hostel. He used to remember everyone by name. Knowing his helpful attitude parents of eligible students from the coastal districts used to meet him for advice and for getting their wards admitted in the College. I shall give one instance which would show the broad outlook of Prof. Appa Rao.

5. A student passed in first class, with triple distinctions, in the Intermediate

examination. He met the Professor for admission in his subject. Prof. Appa Rao asked the student what his ambition was. The student replied that he would take a degree in Science, do his L.T. in the Training College and work as a teacher in a High School. Prof. Appa Rao asked him to aim high and advised him to study Honours course in the Presidency College, Madras. The student, who was the son of a middle school teacher, expressed financial inability to do so. Prof. Appa Rao took this student to a senior advocate and standing Vakil of Pitthapuram Estate and told him that his brilliant student needed his help. The Professor suggested to the advocate, late Chitrapu Venkatachalam Pantulu to write to the Maharaja of Pitthapuram to grant a scholarship to the student to pursue B.A. (Hons.) in the Presidency College, Madras. The student took a copy of the letter to the Maharaja, who was expecting him, and received him cordially. He immediately gave the student sufficient cash and promised a monthly scholarship of Rs. 200/- or so for his study in Madras. The student was further advised to ask for more, when necessary. This student, as envisaged by his professor, passed Honours in first class, in ranks, and was immediately appointed as Asst. Lecturer in Mathematics, in the Govt. Arts College, Rajahmundry. He later became the Principal of Arts College and Training College, Rajahmundry. I had the good fortune of being his student when he was Asst. Lecturer. The student is no other than Prof. Kesiraju Satyanarayana, who at a reception in 1972, told my wife, that he could retire as Principal due to the valuable good offices of her father, late Prof. Vissa Appa Rao.

6. At Rajahmundry, he used to meet several pandits, astrologers and vidwans. A regular visitor was late 'Sathavadhani' Challapilla Venkata Sastry, who used to

discuss various intricacies in poetry with him. Prof. Appa Rao's house in the warden's quarters of Arts College-Rajahmundry, was an 'open-house' for respectable and learned guests. His wife was a very accommodative, hospitable and cheerful lady.

7. I might mention that as an examiner he was very fair and just. He used to spend enough time examining the previous question papers to avoid repetitions. He used to set the question paper and answer it himself completely, to see whether he could do it in half the allotted time. Even during valuation he used to award marks liberally to those students who were answering well and less to those who were not likely to pass or whose answers were bad and beside the point.

8. Pin drop silence and rapt attention were the order of the day, during his lectures in the class. Every day he used to prepare for the lecture he had to give. When a new text-book was received, he used to write down notes, after carefully studying the book. His handwriting was just like the one in a copy book. When I was in senior B.A. Class, he had to teach 'Heat'—after about three years instead of his Assistant who used to teach it. A new text-book was received. I saw him prepare notes on 'Heat' subject. This should not be understood to mean that these notes were intended for dictation as some professors now do in colleges. He never used to touch the notes or the text book during lectures. They were all 'ex-tempore'. He used to workout theories and solve problems using calculus. Instead of waiting for the Physics and Mathematics students to learn calculus in the subsidiary class, he used to give four lectures on calculus at the beginning of the third year class. He insisted on students observing precautions

during practicals and while writing them. He used to say that a student should write in the answer book, whatever he thought or observed as it would guide the examiner to correctly evaluate the question, even though the answer might not be correct. One has to learn to write down steps from Professor Appa Rao.

9. In 1927 March, he was transferred to the Presidency College, Madras, as Additional Professor of Physics. He had to take charge from his own old professor Ananthapadmanabha Rao. He was in Madras till 1934. During this period, atleast ten of his students passed I.C.S. examination. Eventhough he was not a Ph.D., he must have helped three or four persons for their doctorates. As he was not a foreign returned or recognised researcher, he was unable to enter the Indian Education Service. He was a friend, guide and philosopher to his students.

10. A rich farmer from West Godavari district wanted his daughter to be admitted in the B.A. (Hons) Physics in the Presidency College. Prof. Appa Rao was good enough to get her admitted. After successfully completing her studies, this lady rose to the position of Chairman of Andhra Pradesh State Social Welfare Board.

A well known Zamindar of East Godavari similarly wanted admission to his son. Prof. Appa Rao prevailed upon the Principal to admit this boy, as a rich student would be able to bring donations to the College. This student later became a Minister in Andhra and Andhra Pradesh Cabinets, and is now a Minister in the Union Cabinet. Once when Appa Rao met him as Minister for Education for a grant from the Government for the Damerla Rama Rao Art Gallery and Painting School Building in Rajahmundry the student

expressed his gratitude for getting him admission to the Presidency College. He said he should have otherwise been looking after his lands in his estate. He had also started a few industries.

12. Prof. Appa Rao could foresee the future of his students. Once he found a student loitering in front of a jewellery shop in Triplicane near his house. The Professor called him by name and told him that a good student like him should not waste time, but should work hard and pass Hons. with distinction so that he could appear and pass I.C.S. examination. The student promised to fulfil his wishes and met the professor after passing the examination with flying colours, but pleaded financial inability to pursue his studies in England for appearing for the I.C.S. Professor Appa Rao took this boy to his friend who was an Income Tax Commissioner and suggested to him to give his daughter in marriage and send him to England. This I.C.S. gentleman retired as Secretary to the Government of India in Industries Department.

13. These instances would show that Prof. Appa Rao would go out of the way to help deserving students. The professor did not go to anyone for favours to himself or to his children.

14. While in Madras he had a large number of friends as he was a member of the Cosmopolitan club. He attended several Musical concerts with his wife, who died prematurely in 1935.

15. In 1936 Prof. Appa Rao was transferred to Rajahmundry as Principal of the Government Training College, where he worked till 1938. During this period he settled the marriages of his second daughter and his eldest son. After retirement,

Dr. C.R. Reddy, Vice-Chancellor of Andhra University selected Professor Appa Rao and appointed him as the Principal of the University Colleges, Waltair, which post he held till 1941.

16. An interesting episode would illustrate his charitable nature. The Headclerk of the College prepared a list of about five students who did not pay the fees and suggested their removal. To the surprise and bewilderment of the Headclerk, the Principal drew a cheque from his personal account and gave it to him for payment towards the dues of the defaulting students. He said that those brilliant students would be bright future citizens. One of those benefitted is the erstwhile shipping magnate J. Dharma Teja.

17. I have mentioned only a few of the good acts of the professor, to enable the readers appreciate the head and heart of the gentleman.

18. After retiring from the University, Prof. Appa Rao, turned his activity on to fine Arts. He brought out the talent of Dr. Manchala Jagannadha Rao, who was a Veena Artiste in 1943. With Dr. M.J. Rao's knowledge of Music, the professor could publish books on Thyagaraja kirtanas and Ramdasu kirtanas. Telugu poet and pundit Kalluri Veerabhadra Sastry's services were utilized to give connotations to Tyagaraja Kirtans. He also brought to the lime light the dance talent in Dr. Nataraj Ramakrishna and good books published by the dancer on Kuchipudi Natyam. Prof Appa Rao with the help of his 'Sambandhi' late Veturi Prabhakara Sastry unearthed some of the folk songs of Kshetrappa and published books on them. As this souvenir would certainly append a list of books which Prof. Appa Rao edited and

published, I am not enumerating them. He published a text book on Physics for Intermediate students (1938). A book in Telugu 'Akasam' on astronomy and 'Paramanu Sakthi' on the fundamentals of Atomic energy were his contributions to those fields. He got a building constructed in Rajahmundry to exhibit the rare paintings of late Damerla Rama Rao, with grants from the Government; local bodies, and the public. He established a painting school in it. The last book published by him in 1966 was 'Nritya Sangeetha Vyasa Ratnavali', which deals with "Vaggeya Karulu", "Shrutulu" and "Dance" in Andhra, including Kuchipudi.

19. With his blessings and training his children and grand children are in good positions. His eldest son Dr. V. R. Rao

is considered an authority on Anatomy. I am happy to observe that Dr. V.R. Rao is closely following the footsteps of his late revered father. V.V. Veerabhadrayya, his second son, retired as an Industrial Adviser from the Directorate General of Technical Development, and is now busy with consultancy work, at New Delhi. His third son V.V. Subramaniam worked as Chief Accountant in four firms. After retirement he is practising as a Chartered Accountant at Bangalore.

20. This brief account is to recapitulate the simplicity, selflessness, broad minded, large hearted and versatile interests of the great man professor Appa Rao. May God give his soul rest and peace:

Some Anecdotes in Prof. Apparao's Life

—Basava Raju

[The following stray anecdotes reveal Prof. Apparao's rare qualities which throw light on his many splendoured personality—Ed.]

i

Dr. Bhavaraju Ramachandra Rao took his M.B.B.S. degree in 1931. His father died when he was young and he was educated upto intermediate class by his uncle, Ivaturi Kanachalam Pantulu, Head Master Parlakimidi Rajah's High School, Parlakimidi. His elder brother, B. V. Krishna Rao, B.A., B.L., who was more a scholar in History and Archaeology than an advocate, was unable to help his brother to set up practice. Dr. Rao approached an uncle of his, who was an Engineer in P.W.D. at Nidadavolu, for a loan to set up practice. The Engineer uncle was stipulating interest and repayment of instalments for the loan of Rs 500. As Dr. Rao could not comply with these conditions he returned disappointed.

Later he went to his other uncle Professor Vissa Appa Rao and explained the need for help. Professor Appa Rao asked him how much money he needed. Dr. Rao said he would require at least Rs 500. Prof. Appa Rao immediately drew a cheque for the amount in favour of Dr. B.R. Rao and gave it to him with a blessing tha he should prosper. Dr. Rao

became one of the leading medical practitioners at Rajahmundry.

When prof. Appa Rao was working as Principal, Govt. Training College, Rajahmundry in 1937 Dr. B.R. Rao tried to return Rs. 500 expressing his gratitude for timely help. Professor Appa Rao did not receive the amount, but advised Dr. Rao to utilise the amount for another good cause. This incident reveals how broad minded and helpful Prof. Appa Rao was to deserving persons.

ii

Professor Vissa Appa Rao was a steady tennis player and had special training at the M.C.C. grounds while working as an Assistant Lecturer in the Presidency College, Madras. In 1939, while working as Principal, Andhra University Colleges, Waltair, he went to the Tennis court in the Centuary Club, early at 4 p.m. one day to have a good game. By that time, there were already three youths planning to play singles. Professor Appa Rao who never wore trousers or Pants, tucked the front portion of his dhoti and entered the court. The other players were a bit perturbed as they would have only a tame play with the

old gentleman of 56 years. However, they could not help it. When the play commenced, Prof. Appa Rao with his usual twist service, was sending the ball to either side of the service court, thus making the players run. At Madras Prof. Appa Rao had special training to hit the ball to desired places. Only, he could not at that age run to and from the net but was very powerful with his base line strokes and drives. After playing two sets the youths bowed before the professor for his expert play and desired to be given training now and then. Professor Appa Rao advised them not to be misguided by appearances.

iii

In 1940, when Professor Appa Rao was the Principal of the Andhra University Colleges, Waltair, there was a Kuchipudi Dance function on a day at 7 p.m. The open air theatre was full with students, professors and invitees. The curtain could not be raised even till 7.30 p.m. The audience became restive and resorted to

cat-calls, whistles, etc., to commence the show. The curtain did rise, but the audience was surprised to see on the stage, not the artiste, but Principal Appa Rao, introducing the audience to the art of make up of the dancer. He said that Satyabhama was ready but without the head. This raised a roar of laughter. The principal then said that the wig would be kept on the top of broad wooden peg driven into the ground. The top of the wooden peg would resemble the human head. The wig would be combed skilfully and plaited with five parts. Then the head portion and the plait, (JADA in Telugu), would be adorned with ornaments and bedecked with flowers. After this was done, the wig would be placed on the head of the dancer and tied.

After this is over Satyabhama would appear on the stage with her head aloft, beaming with pride as the most beautiful woman and the beloved spouse of Sri Krishna. By that time the make up of the dancer was over and she came on the stage. The audience was thus held engaged with this description, for nearly half an hour.

Prof. Apparao -

A Colossus in the Field of Education & Culture

—Dr. C. S. Murthy.

[It was said that Oliver Cromwell had instructed his portrait painter to paint him with his warts. The nobility of a personality does not suffer if the infirmities of great men are pointed out. The author not only brings out in his life sketch the nobility and grandeur of Prof. Apparao's personality but also mentions the firmness of his conviction and the acerbity of his talk, on occasion. This is realism and not mere make-believe in which uncritical hero-worship often indulges—Ed.]

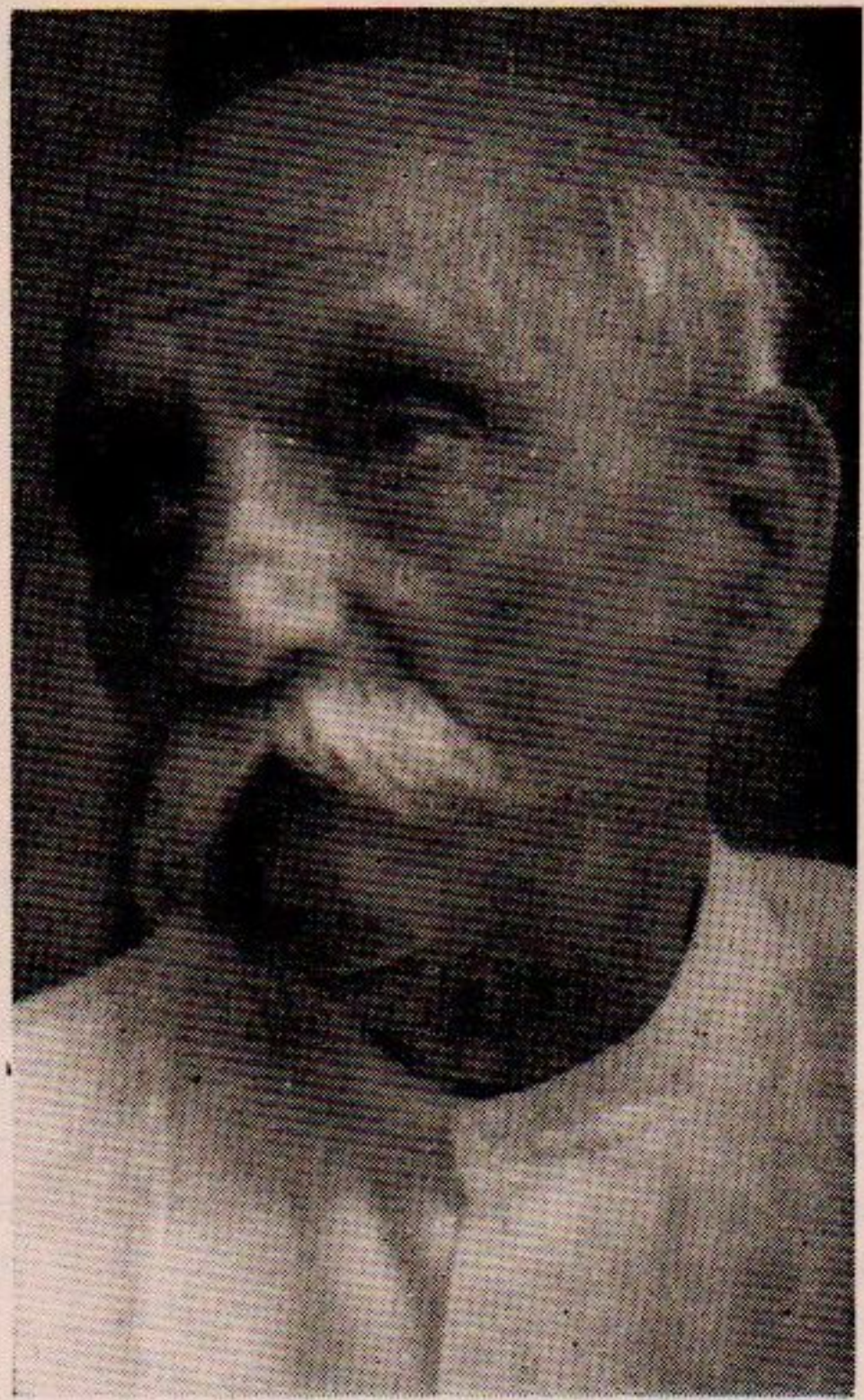
Prof. Vissa Apparao Pantulu was a multifaceted Colossus who strode in the fields of educational and cultural life of our Country especially South India, as a student, teacher, professor, warden and as a Principal. With his influence he moulded and nurtured a number of generations of students who came into contact with him. He belonged to a well known Niyogi family 'Vissa' which is marked out for its dignity and 'darpam'. His early life was associated with Peddapuram in East Godavari District. Peddapuram was in those days replete with Rajas and Rajabandhus. Its cultural life was of a high key as the place was a centre of dance and drama. If there was an element of theatricality in Sri Apparao Pantulu's demeanour it was because such dignity was in the air of Peddapuram. His brother was a well known actor.

He had his early education in Amalapuram of East Godavari District under the tutelage of late Sri Chaganti Veerabhadrayya Pantulu, an outstanding headmaster of those

days, well-known for his character, culture and discipline. To a large extent some of the outstanding traits in Sri Apparao Pantulu's character such as discipline, rectitude to a fault, and cultural excellence were not a little due to Sri Veerabhadrayya Pantulu. Sri Veerabhadrayya Pantulu was so much enamoured with the silky slender boy, Apparao, for his intelligence and character, that he offered his daughter in marriage to the boy. Sri Veerabhadrayya Pantulu's family in those days was very much music-oriented and this was responsible for his being a musicologist and a musician of no mean dimensions.

From his boyhood Sri Apparao Pantulu was very delicate in health and therefore a very strict dietarian. He was a very sociable gentleman who freely mixed with all generations of friends and acquaintances. There were get together gatherings called 'friends gatherings' in those days. Friends and acquaintances used to meet at various places annually. These conclaves were very pleasant opportunities of comradeship

Vissa Appa Rao

Vissa Appa Rao

for acquainting oneself with various professionals, officers, judges, etc., and juniors like myself. His long sojourns in Madras during his service enabled his musical and artistic talents to reach almost a professional level.

His was a personality with strong convictions. To give an illustration of this: He was firmly convinced that his daughter should marry a particular boy according to his view of divine dispensation. When once he was staying with me that boy's mother came to me and narrated within his ear shot how her son was against this alliance and how she herself opposed it tooth and nail. Then I advised him that he should give his best consideration to the mother's views. He argued with me that divine will was all powerful and such views cannot 'float' before the gale of divine power. Subsequently the marriage took place with unhappy results.

Behind his appearance of strictness and discipline he had a heart soft as the poet said "Nindu Manambu navya Navanita Samaanam Palkulu akhanda Sastratulya-mul" ("a full heart which is soft as fresh butter, and words as sharp as invincible arrows"). This applies in his case.

Once in my junior Intermediate class he was setting an annual examination paper and kept that paper among his other belongings on his table. One of my classmates, who had become a Chief Engineer in later years, had a look at that paper. Later when the professor was revising this subject before annual examination he asked the students for any questions to clear their doubts on the subject. My friend trotted out a number of questions in response. Prof. Apparao was a little taken aback but he answered all the questions. Subsequently in the physics examination which he was

watching he approached my friend at the end and remarked with a twinkle in his eye "my boy, you seem to have anticipated every question".

He was always very helpful to his students. When he was the Additional Professor of Physics in Presidency College, Madras, I approached him to help me get a seat in 'Physics honours' class. He told me "my boy ; you got good enough marks but there are only three seats and they have to be filled by communal rotation and merit. I can get it for you if one of the selected candidates does not turn up. Meanwhile you join the mathematics honours' and wait. Accordingly I joined Mathematics honours but could not get the physics honours seat. Later in my life he very much appreciated my efforts in starting and working Andhra Pharamaceutical works. He was sending final year students of Pharamaceutical Dept. from the University for apprenticeship in my company. He was also known to encourage the work of Andhra Scientific Company which was then managed by one of his students, late Ayyagari Ramamurti.

Sometimes his strict demeanour had brought on him undeserved odium. Once at the final Intermediate Public Examination a student was caught by him grossly copying. The student was expelled and he subsequently disappeared. It was rumoured that he got drowned. It was a pity he got the blame for this.

After retirement, he was very active contributing a lot to popular journals. He had collaborated with others and produced a fine edition, of the compositions of saint Thyagayya & Kshetrappa & others. He travelled often and stayed only with friends who were very dear to him and to whose families he was very close and most wel-

come. The tall, well dressed, patriarchal figure with walrus like moustache, considerably mellowed with age, mixed easily with the entire family of the host. He was an excellent conversationalist, well informed and courteous to one and all.

It is unfortunate that our generation was unable to utilise the brilliant genius and the ocean of culture that he was, in full measure. His association with All India Radio at Vijayawada in particular was illuminating. He was of the view that AIR should not lower down but add to the cultural level of the listener. But probably red tape and lack of understanding of his cultural depth was responsible for the AIR not benefitting in a full measure. He thought AIR could pleasantly function as a university. He had direct access to the great artists of his generation, in music such as Vaggeyakarakas, traditional danseuses of Bhamakalapam and Golla Kalapam and compositions of Adhyatma Ramayana.

He had acquaintance with late Satavdhani Chellapilla Venkatasastri and other great literary savants of his time.

In the field of education he had very forward ideas to bring out the hidden talents of students in practical classes of science. He was of the view that the teacher and the laboratory should nurture the research potential of young students. It is not always possible for such an idealist to get things done quickly.

Regarding the functions of universities in disseminating knowledge to the public he had very practical suggestions to make.

He was of the view that a professor or teacher should not only teach in his own class of the university, but go out and speak to the enlightened public on the special knowledge of which he is the master. This is in itself broadcasting special branches of knowledge which are not accessible to the lay public. The university must actively encourage and plan their extension lectures.

In conclusion I am just wondering how he would have fitted into the present educational atmosphere of student indiscipline and strikes, riots in hostels, eve-teasing in campuses and teachers colluding in producing good results by foul means. A teacher and a guide of his ideals and standards is a very rare phenomenon these days.

All in all, Professor Apparao had made the history of culture and education in our country bear his imprint, though it be in a very unobtrusive manner.

This small cursory pen picture scarcely does justice to his great personality. It is fitting that this centenary occasion, be the beginning of a cultural endeavour, focussing brilliantly, his outstanding profile for the benefit of future generations.

Humble Tribute to Magnanimity

— Prof. Kesiraju Satyanarayana.

[This is a brief tribute paid by an ex-student of Prof. Apparao for the timely help he had received from the Professor to enable him pursue his studies. The beneficiary is no other than Sri Kesiraju Satyanarayana who had served and retired as the Principal of Arts College, Rajahmundry, and Government Training College, Rajahmundry. Sri Satyanarayana is a mathematical prodigy in his own right—Ed.]

I consider it a unique privilege to express my humble obeisance and most grateful respects to Professor Appa Rao but for whose continued and unsparing efforts I would not have been what I am. The position was like this. Professor Appa Rao was not related to me. I was only his student in the Physics class in the Govt. Arts College, Rajahmundry, during 1913-15. In the intermediate classes it so happened that I got distinction marks in Mathematics, Physics and Chemistry in the 1915 examination. The Professor knew that I was poor, too poor even to continue studies at Rajahmundry. But he was determined to send me to Madras Presidency College for studying B.A. Honours class. At that time the enlightened, Sri Mokkapati Subbarayudu was the Dewan of the Maharajah of Pithapuram and he prevailed upon the latter to grant educational charities. At that time Chitrapu Venkatachalam was the standing counsel for the Maharaja of Pithapuram. Professor Appa Rao met Venkatachalam and requested him

not only to write to Subbarayudu but also to give me a letter of introduction to Rao Bahadur Kandukuri Veeresalingam Pantulu who in turn, also gave me a letter to Subbarayudu. It was entirely due to this unforgettable help of Professor Appa Rao that I was granted a scholarship for three years of my study at Madras. He also gave me letters of introduction to P.V. Seshu Ayyar, Professor of Applied Mathematics in the Presidency College, Madras, as well as to Chennapragada Bhanumurthi, (then at Madras) both of whom received me affectionately and showed me the utmost consideration. By Divine Grace I passed the B.A. Hons examination in first class. It is impossible for me ever to forget this most magnanimous act of Professor Appa Rao in my whole life. Who, but the most magnanimous, would take such keen interest in the well being of an unrelated student just because he got good marks in the examination? I have heard of several such deeds of magnanimity done by Professor Appa Rao.

Prof. Kasiraju Satyanarayana

Kesiraju Satyanarayana was born on October 6, 1897 in Malakapalli, West Godavari District, A.P., India. After passing Intermediate Examination from the Government Arts College at Rajahmundry, he studied Mathematics Honours in the Presidency College at Madras. He holds a first class B.A. (Hons) degree (1918) and a first class M.A. degree Mathematics (1920) of the Madras University. He lectured for 34 years to B.A., B.Sc. and B.Ed. classes of Academic, and Teacher Training Colleges at Rajahmundry etc. He was confirmed (but did not work) as Professor of Applied Mathematics, Presidency College, Madras. He retired as Principal of Teachers' Training College, Rajahmundry in 1953. After retirement he published the following books which are research oriented and of which the first and the third published in 1962, 1979 contain solutions to several unsolved problems made possible by the use of a new technique developed by him.

1. Angles and In-and Ex-Elements of Triangles and Tetrahedra (1962).

2. Poristic Theory, Pedal Lines, Kantor Lines, Kantor Points and Allied Topics (1976).

3. Dihedral Angles and In-and Ex-Elements of n-Space Simplexes (1979).

He is a Life Member of the Indian Mathematical Society, India and subscriber for Crux Mathematicorum, Canada. He sends articles to the journals published by the Indian Mathematical Society and solves problems in Crux Mathematicorum. The

most recent article sent to the Mathematics Student published by the Indian Mathematical Society was on 'The Tetrahedron the Feet of whose Altitudes are Coplanar'. This was accepted in 2314/474-MS/26-3-1981. This generalises a result communicated to him by Professor Rudolf Fritsch of Universitat Konstanz, F.D.R. in his letter of 15-1-1980 in which he noted the result when the vertices are $(0,0,0)$, $(1,0,0)$, $(0,1,0)$, (x,y,z) and asked for description with synthetic properties and consideration of the case of non-distinct feet of altitudes. Professor of Mathematics and Computer Science. St. John's University, Jamaica, N.Y., in his letter of January 23, 1981, wrote that the tetrahedron with rational co-ordinates (i.e., the co-ordinates of whose vertices are rational numbers) is most interesting. (He had written about it to Professors Fritsch and Gerber). Soon after receiving copies of his three books, Professor Gerber in his letter of 24th May 1979 suggested to Satyanarayana a combinational problem based on a theorem in his third book of 1979. He sent a fuller version of the problem to The American Mathematical Monthly—it was accepted as Problem E 2873 and published in the March 1981 issue.

Professor Paul Kelly of the University of California, Santa Barbara, in his letter of June 17, 1980, wrote that Professor Coxeter of the University of Toronto, Canada referred him to Satyanarayana's work and that the work showed, according to Professor Kelly, that there are still a

surprising number of non-trivial problems relating to simplices in euclidean n -space'.

Satyanarayana was an outstanding student of mathematics in Presidency College, Madras, 1915. He had the good fortune of having Sonti Purushotham as his professor. Purushotham liked original thinking in his students. One day Satyanarayana asked Purushotham whether there were general solutions in plane and solid co-ordinate geometry for certain categories of problems on angles and in an ex-elements. Purushotham said that no general solutions were available even in advanced books on the subject and encouraged the 18-year-old student to work out solutions. With the blessing of the professor, Satyanarayana began exploring new techniques.

The quest which began when Satyanarayana was a student of Presidency College was realised in his post retirement period after a service of 34 years. His publications evoked the interest of mathematicians, particularly the foreigners.

Most of the enquiries came from foreigners. The books too were popular only with the foreigners, the only exception being Dr. Sahib Ram Mandan of Kharagpur (IIT).

Referring to his second book Satyanarayana claims no other mathematician has evolved a similar theory. It might however, take some time for his novel theory to get into text books.

Age has not withered him. At 87, the mathematical wizard, Kesiraju Satyanarayana, is still busy solving problems in mathematics and writing articles for national and foreign journals. His son, Gourisankaram, a retired chief engineer (electricity) looks on with pride as the old man keeps writing-in impeccable and clear hand-to mathematicians all over the world.

References:

1. Autobiographical note by Kesiraju
2. G. Krishna-News Interview-Indian Exp. March'81.

Prof. Apparao - A Life of unassuming Dedication and Dynamism

— Dr. D. J. Reddy.

[The author has emphasized in his brief tribute on the simplicity, approachability and affability of prof. Apparao and the members of his family, their extending help to those who were in distress, and the thoroughness with which they performed the tasks they had undertaken. Prof. Apparao was a live wire even after retirement in promoting cultural activities of interest to all age groups—Ed.]

Professor Vissa Appa Rao. Sir S. Radhakrishnan and Professor, D.S. Sarma were unique in the sense that they were individualistic. It was pleasing to see them dressed in oriental style in dhoti, closed silk coat of cream colour, white turban, black shoes and socks. They walked with measured steps, dignified and much respected by their colleagues and students as they passed through the broad corridors of Presidency College, Madras. Each of them was a master in his own subject and earned admiration, and gratitude of generations of students for masterly exposition of their subjects - Physics, Philosophy and English respectively. Professor Appa Rao was easily approachable, friendly and had a kind word for every one. Andhra students had special affinity with him. I was in the Presidency College during 1932-34, and although I had not much contact with him, I knew the family well through his son Dr. Vissa Ramachandra Rao, class mate of mine. A remarkable feature of the family tradition is their manifest humility and love of the

neighbour, extending a helping hand to those in need and distress, and carrying out any assignment they had undertaken well, in excellence and perfection. They lived in Nallathambi Street, close to Victoria Hostel, Madras where I resided and this enabled our close association.

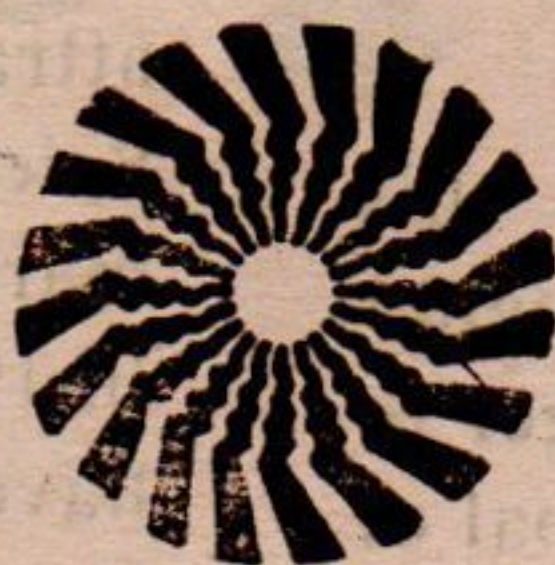
Later Professor Appa Rao was elevated as Principal, Government Training College, Rajahmundry, a position of distinction for which only men of credibility and administrative ability were chosen. From there he moved on invitation to Waltair as Principal, University College, Andhra University, where he had made distinct contribution in the formative stage of the University in shaping the destiny of the University and its campus. In all the assignments he had accepted he made a mark as an outstanding Professor, administrator and a counsellor to the faculty and the student community.

Unlike many in those days who on superannuation used to lead a leisurely life and enjoy well earned rest and court early death, he appeared to me to have prepared

himself for an active life on superannuation, and entered into most interesting aspect of applied Physics-music, fine and performing arts. From 1949 till 1963 I was in close contact with him both at Visakhapatnam and Guntur where he stayed with his son Prof. Vissa Ramachandra Rao. At Visakhapatnam he could take justifiable pride and credit for having established Natya Kala Samithi and encouraging and promoting young talented artistes to take to music and dance. His disciples comprised all age groups including children of 5 years of age. One of them is the reputed cine artist Mrs. Chandrakala. Town Hall, Visakhapatnam was the weekly venue for music recitals and dance performances under his leadership. He made rich contributions on the scientific basis of music and had to his credit some publications. Nataraja whom he encouraged and his troupe owe a lot to him for their achievements, and also for the book he brought

out on performing arts. Prof. Appa Rao maintained the same tempo of activity at Guntur. He was a popular, much respected, and familiar figure at public gatherings in Andhra Pradesh and always had a smile and kind word to every one. It had always been my privilege and happiness to sit by his side and enjoy conversation on a wide variety of topics. His personality and composure had drawn many close to him for seeking advice and wise counsel. He was much liked, loved, and adored by his colleagues, students and the public. He left an indelible impression of the virtues and values of simplicity, humility and humanity for others in the minds of many to emulate.

His birth centenary celebrations this April will serve as a reminder and set an example for others to lead an active and graceful life on superannuation.

The Story of a Distressed Lad in 1939-41

—A. C. Sekhar.

[A personal recollection of an ex-student of Prof. Apparao—Ed.]

It was a hot day in mid-April 1939. An young lad of 19 years with brilliant academic record of first classes through out and ranking 5th in B.Sc. of Madras University, suddenly found himself penniless and no friends or relatives to help him. He left his home in Nellore with only about Rs 10/-, a few clothes, and few certificates, leaving a note that he was going to Waltair for higher studies. He left no address behind. He purchased a ticket only upto Bezwada half the way and got into a train which took him quietly without trouble upto Waltair the next day afternoon. He found his way to the location of the great Andhra University at Waltair. A stranger helped him with free shelter and some food for the night.

On knowing his plight, and his immense desire and resolve for higher studies he was advised by the stranger to see Prof. Vissa Appa Rao the Principal of the University Colleges. The young lad with desperate looks made bold to explain his personal story to the turbaned old man with heavy moustache and enquiring looks, that was Prof. V. Appa Rao. In a few moments after exchange of a few words, the lad obtained a second lease of his life when he was assured of a seat in M.Sc. (Applied Physics), a free room in the University

hostel, a scholarship of Rs 20/- a month and a stern warning that he should not indulge in any wasteful activities but completely devote himself to the best of academic and social life of the campus.

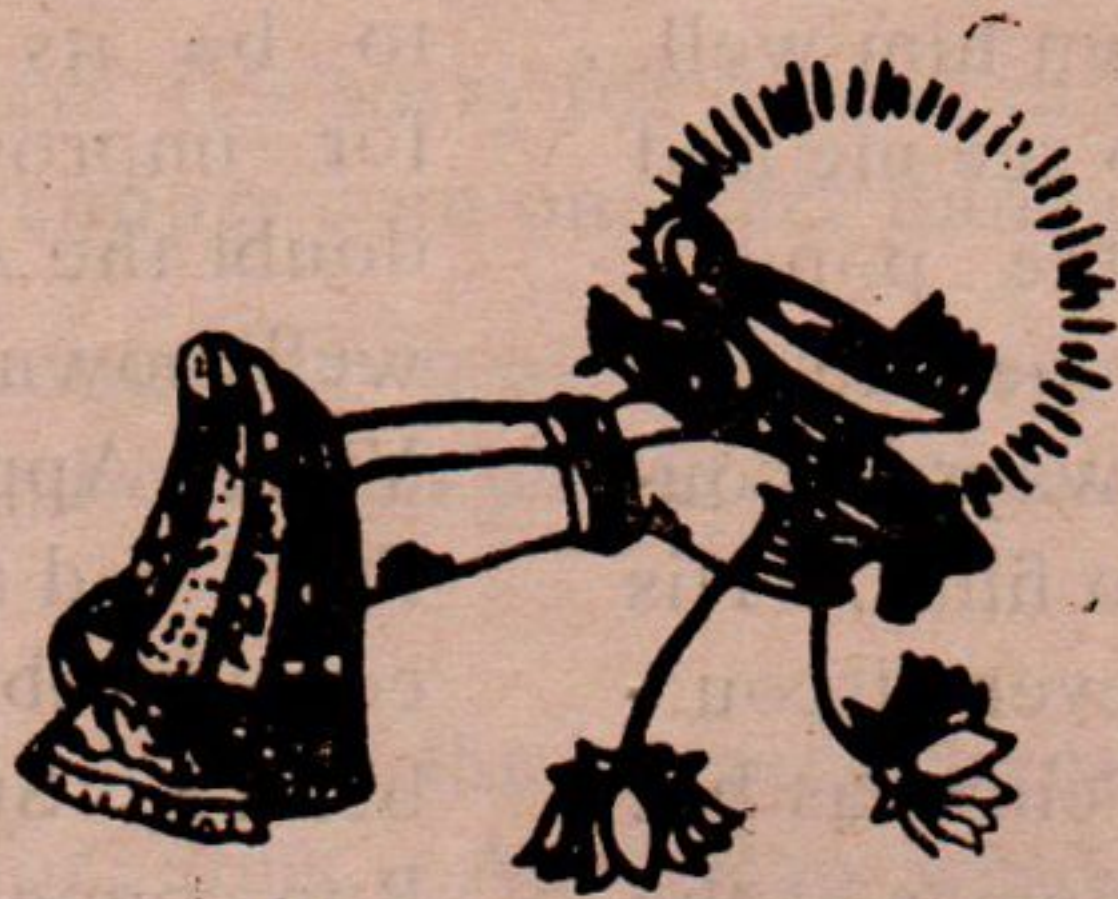
In the course of his next two academic years, the young lad under the constant watch by the Principal, and his affectionate patronage, became the elected President of the University Union for some time, the President of Physical Society for one year, the captain of the Volley Ball team of the University, organised a Physics exhibition which attracted the appreciation of the then Government authorities, and finally came out with a first class in M.Sc. By the time he left the university in 1941 he was a star attraction amongst staff and students of the Science College and also in the matrimonial market. That was Prof. Appa Rao and me in 1939-41. God alone knows what would have been the alternate course for me had it not been for his continued interest in me during those years.

Later Prof. Appa Rao fixed up my marriage in Rajahmundry on 2nd Feb. 1945. Not only he graced the occasion but allowed his house to be used for the various guests. Subsequently I met him on a few occasions in my later life but I never had any opportunity of any special kind to repay

my gratitude to him. I continued to receive his blessings from what I heard of many enquiries he used to make about me and my family.

Years later at the end of my service at the Forest Research Institute, Dehra Dun, in 1977 I was appointed a Visiting Professor

in the same Applied Physics Department of Andhra University, Waltair only to see that absolutely no trace of the old order existed, it had yielded place to an entirely new order, the reverse order—the distressed Principals go and see the young lads in these days.

Prof. Apparao streamlined Ramarao Art Gallery and School

—Major Dr. Raja Rao.

[In a concise way the author, who is the brother of late Damerla Rama Rao the immaculate and elegant artist who established his own style of painting and had won world recognition recollects how Professor Appa Rao had augmented the status and sability of the Art Gallery by his standard setting, endeavours and organisational flair.-Ed]

Vissa Appa Rao can be said to be a native of Rajahmundry irrespective of where he was born. Though a college Professor, he was well known and respected in all social circles particularly for his interest in all arts. I was not his student at any time, but I had known him well. Once when I was ill he came to see me and he was telling me all about the popular cinema stars. I asked him how he knew so much about the stars while he always discouraged students from going to films. His simple answer was that he never discouraged students from going to cinemas but did not want them to see cinemas at the expense of their studies. I am mentioning this just to bring out his devotion to work, his interest in Arts and his liberal outlook.

When he retired from service, he offered his services to improve the Rama Rao Art Gallery and School. Though the Art Gallery and School were started a few months after Rama Rao's death in 1925, they were run in an informal way presided over by Varada Venkataratnam who was a particular friend of Rama Rao and a capable exponent of the latter's style of

painting. Taking charge of the Art Gallery and School, Vissa Appa Rao publicised for the first time, the institutions and brought them under a Management Committee. Though he was requested to be the President of the Committee, he preferred to be its Secretary as he wanted to work for improvement of the Institutions. No doubt the Art Gallery and the School were wellknown and popular, but it was only after Vissa Appa Rao took charge of them that they had acquired a status and popularity considerably more than what they had before. Such was the respect Vissa Appa Rao commanded with the public.

Though Varada Venkataratnam continued to run the Art School, Appa Rao organised the Gallery and School to conform to certain standards. The benefit of his experience as a very efficient teacher was pressed into service to organise the gallery and school on standard lines. Appa Rao foresaw that none could run these institutions as the present Committee has been doing. He got the institutions recognised by the Government and he had also secured Government grant for these

institutions. Even so, he was not sure that the Government grant would be properly utilised for the benefit of the institutions by the Committee that would succeed the present Committee. He thought that the best way of making these institutions a permanent part of Andhra Culture in Art would be to hand them over for management to the Government. He worked towards that objective and the Art Gallery was taken over by the Government in 1966. Later, in 1980, I persuaded the Government to take over the Art School also under its management. It is expected that sooner or later some one in the Government would

realise the originality and individuality imparted by Rama Rao to Art in Andhra and take interest in running Art Gallery and Art School started in his memory to popularise Rama Rao's style of painting.

Though, we Damerla brothers, started a Gallery of Rama Rao's paintings, and Varada Venkataratnam taught in it free of charge to all those who wanted to learn Art, it must be said that it was through the work and indefatigable effort of Vissa Appa Rao that Rama Rao Art Gallery and School have gained their present popularity and status, even under the aegis of Government management.

Pity for the Poor

Professor Apparao always felt sorry for people in abject poverty. He would distribute two handfuls of rice and copper coin on every Sunday for several years.

In the earlier years he would do it himself with the assistance of his children and servants. In later years the grand children would join with him in the distribution of rice and coins.

As years rolled on the attitudes of the beggars changed. They would no longer be orderly and would scramble for alms. Appa Rao would try to induce them to fall in a queue and avoid confusion. In course of time the grand children discovered that beggars who received rice and coins earlier would appear in the queue again. Chiding them did not improve the situation, and it became more and more difficult to distribute alms. So Appa Rao would give every month some cash to the agencies like Prema Samajam and Jeevakarunya Sangham for amelioration of the poor. Also he would offer the agencies old clothes for distribution to the poor and needy.

—V. R. Rao

A Few Facets of Prof. Apparao's Personality

—V. V. Subrahmanyam.

[What the youngest son of Prof. Apparao says about his father Ed.].

I. Sri Apparao and Physics :

Physics had been his main subject of teaching for nearly thirty years. He had meticulously imparted his knowledge of the subject in a simple and lucid style with great clarity to his students. Even after retirement he kept himself abreast by updating his knowledge of the subject with great interest and zeal. During the years 1939 to 1940 he published a text book on Physics naming it as Intermediate Physics published by Caxton Press, Calcutta which was prescribed as a text book for Intermediate Courses in a number of colleges in Andhra Pradesh.

I had the good fortune to learn Physics from him while I was doing my B.Sc. (Physics) during 1948-50 whenever I had difficulty in understanding the subject.

A number of his students later on became I.C.S. officers and during his latter years he was very glad to maintain his friendship with his students who also reciprocated the feelings with esteem and regard.

His desire to propagate scientific subjects in Telugu for the common man resulted in his writing books on 'Paramanu Shakti' and 'Aakasham' for children and the lay man.

II. Sri Apparao and Karnatic music :

Sri Appa Rao had developed a keen musical ear at a very young age. He was exposed to good karnatic classical music for over 70 years until his death in 1966. I as a young boy had the good fortune to accompany him to Madras and hear a number of good concerts held at the Music Academy, Mylapore, Madras, for a number of years.

He had developed into a very good critic of contemporary karnatic music and its rendering with special emphasis on Sahitya Pradhanya. He had done considerable research on the compositions of Sri Tyagaraja and drawn conclusions as to why the saint-composer started a particular song with a high note or low note with justification through a number of demonstration lectures which he conducted through the length and breadth of South India. On one such occasion the All India Radio had recorded his demonstration lecture for which Dr. M. Jagannadha Rao had given his vocal music support to highlight the points.

His ambition was to bring out a book on Tyagaraja, Dikshitulu and Syama Sastry, who are well known as the Trinity of Karnatic Music about which he was making

an outline at the time of his death in July 1966. Covering the lyrical charm, grandeur, prosodic excellence and emotional appeal aspects and interconnecting the Compositions to the various instantaneous outpourings connected to particular incidents in their lives.

He used to say that in final analysis, it is the same as in food—you have the classic, ancient tradition, fascinating.

He was associated in publishing through the Andhra Ganakala Parishat, Rajahmundry books in Telugu (i) Tyagaraja Keertanalu-Savyakhyanam

(ii) Kshetragnya Padamulu and

(iii) Rare and Unpublished Keertanams of Thyagaraja.

He had put in considerable efforts to develop the careers of such popular karnatic musicians of today such as Dr. M. Bala Murali Krishna, Dr. S. Pinakapani, Dr. M. Jagannadha Rao to mention a few during their early years of rise and fame.

Dr. P.V. Rajamannar has written about Sri Appa Rao and described him as a scholar in Sanskrit, English and Telugu languages, a good rasika and a man with depth of knowledge of Natya and Sangeeta and a good critic.

Sri Apparao had written a number of essays on Tallapaka Annamacharyulu, Kshetrayya, Tyagaraja and Muthuswamy Deekshitulu bringing out their individual excellence. He was bold to express his opinions with freedom. He had stressed that following the Orchestra practices of Western Music and adopting them for Karnatak Music should not be indulged in and put into use. A similar view has been expressed by the great violinist Yehudi Menhim.

Sri Apparao has clearly brought into light the fact that all great singer composers have had similar trains of thought. To illustrate I give below a few comparisons of their thought processes.

Annamacharya :

ప॥ నన్నేల యేదేరె నగుబాట్లు
అన్నింటా నాకే ఘన మై యుండుగాక

చ॥ నా కేలే యీ సింగాలూ నాకేలే యీనటనలు
ఆకడ నాతడు సుఖముండగాను...

Kshetrayya :

1. ఇంత ప్రొద్దాయె ఇక వాడేల వచ్చేని
2. సొమ్ము లేలే సొగసు లెవ్వరు జూచెవరే
3. ఏ రమణి యింట నున్నాడో

Annamacharya :

మొల్ల లేలే నాకు, తన్నె ముడుచు కొమ్మనవె,
జెల్ల పూవుకొప్పు తావి చెంచుదానను॥

.....

సంది దండలేలే నాకు సంకుకడియమే చాలు॥
యిందవే యెవ్వతె కైన నిమ్మనవే॥

Kshetrayya :

సొమ్ములేలే, విరులేలే సొగసెవ్వరు చూచేరే కోమ్మా!

As per the writings of Sri Appa Rao, Sri Muthuswamy Deekshitulu was greatly impressed and influenced by the 'Mathura Bhakti' of Kshetrayya. It is stated that Sri Deekshitulu could sing about 500 Kshetrayya Padams. He has adopted the complete Ragaswaroopa in Vilamba Kala in his Krities.

Both Sri Tyagaraja and Sri Deekshitulu have composed a number of songs which can be sung in praise of God for worshipping, and for devotional ecstasy.

III. Sri Apparao and Dance :

Sri Appa Rao had a tremendous drive and zeal with which he popularised the Kuchipudi Sampradayam of Dance and Yekshaganams. He had visited Muvva in Krishna District and encouraged the dance form practised by Vedantam, and Vempati families. He discovered the talent in Dr. Nataraja Ramakrishna and encouraged him during his early years of establishing himself.

He had done yeoman service for the popularisation of Bhama Kalapam and Gollakalapam in South India and to a considerable extent in the Northern India.

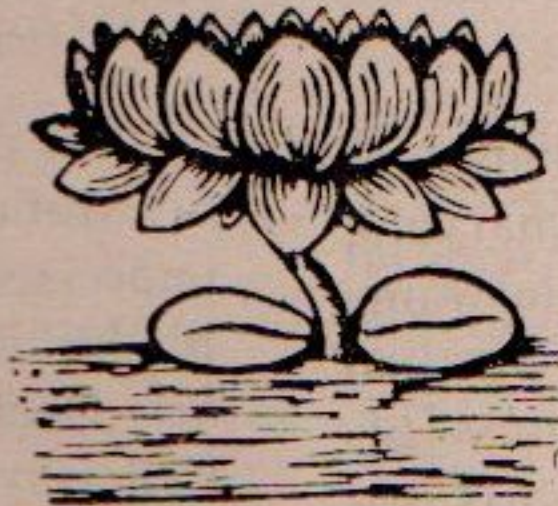
The depth and extent of his keen interest and knowledge is reflected in his book in Telugu entitled Nritya Sangeeta

Vyasa Ratnavali written in lucid style, published by him in 1966.

IV. Sri Apparao as a person :

Sri Appa Rao was a simple, good natured, humorous and witty person. He had a knack of mixing with persons of all ages and be a live wire in any discussion and conversation. He had a balanced approach to life and helped one and all in financial and other ways many a time remaining anonymous lest he should hurt the feelings of the recipients.

As a father he brought us, children, up sacrificing his personal life and taught us to be self reliant, honest and straight forward and we owe him for the achievements we have attained during our lives.

A Tribute

Thou led my way through darkness
and drove away my ignorance ;

Thou taught me what is right and wrong
and made my mind chaste and strong ;

Thy conduct proved what thou preached
to thee are equal the poor and the rich ;

Thine aim to make the best of each
could guide us to high ideals reach ;

To speak the truth was thy life's mission
and break the chains of superstition ;

A quest for reason roused in our mind
all mankind with love to bind ;

Kindling the spark of patriotism
and awareness of true nationalism ;

Citing lives of men of culture
Sowed the seeds of love for literature ;

Inspired our souls thro' many a parable
to sacrifice ever for a cause so noble ;

The unfortunate folk with kindness to treat
Joy or sorrow with a smile to greet ;

A crusader' gainst injustice and evil
Thou guided me with an ardent will ;

How can I repay thy debt, my master ?
By leading a life as thy true follower.

—Miss V. Ushasri.

Saga of Vissa Apparao

—Dr. Vissa Ramachandra Rao.

[These are the reminiscences of a grateful son, Dr. V. Ramachandra Rao, of his father, Professor Apparao. They faithfully reflect the vicissitudes in the life of the Professor, the contemporary social and cultural life at the centres of his activity like Peddapuram, Rajahmundry and Madras; the family circumstances that both constrained and promoted his educational and career prospects; his role as a teacher, administrator, friend, philosopher and guide to the 'wards' under his charge; his impartiality and integrity; the indefatigable energy with which Prof. Apparao served the cause of music, art, drama, and literature in his post retirement period etc. This authentic biographical sketch is marked by modesty, restraint, absence of exaggeration and adulation—Ed.]

The family of Vissa is of ancient origin of *Aruvela Niyogi* Brahmins of Andhra—of Harithasa gotram, with rishis—Haritha, Ambarisha and Yowanasva. Vissa Rama Chandrudu and his elder brother Virabhadrudu had settled down at Peddapuram in the second half of the 18th century. They were for some time associated with the family of the feudal Kshatriya dynasty Jagapathulu of Peddapuram Samsthanam. Ramachandram Garu as he was known there was a counsel to the Raja of Peddapuram, and his elder brother Virabhadram Garu was a frequent visitor to the court, *Haveli* of the king.

Peddapuram is a small town about three miles to the west of *Samalkot* on the Vijayawada-Waltair railway line, a famous weaving centre for silk sarees and dhoties, as well as for fine cotton cloth. Uppada, a coastal village off Pithapuram, famous for superfine sarees even today which vied with *Dacca* Muslin is hardly twelve miles (one amada) from Peddapuram. The weaver community was thus famous for

producing superfine cloth which speaks of the elegance as demanded by the residents of the area and for its export quality.

Ramchandrudu's mother – in – law, Gouramma was the daughter of Desiraju family, a household name in the Guntur District. Her father migrated to the East Godavari District and settled down at Peddapuram for more lucrative job opportunities. Ramchandrudu and his wife Manikyamba had a daughter and two sons namely, Venkatratnamma, Venkatappayya and Veeranna. Gouramma reared the grand children as her daughter Manikyamba was sickly. She used to call Venkatappayya as Apparao she would not use the name of her late husband Venkatappayya. Thus the elder son of Ramchandrudu came to be known as Apparao.

Ramchandrudu could not find succour in the Peddapuram Samsthanam for long and entered into the jaggery trade for his livelihood. For some years the trade was encouraging and Ramchandrudu was well

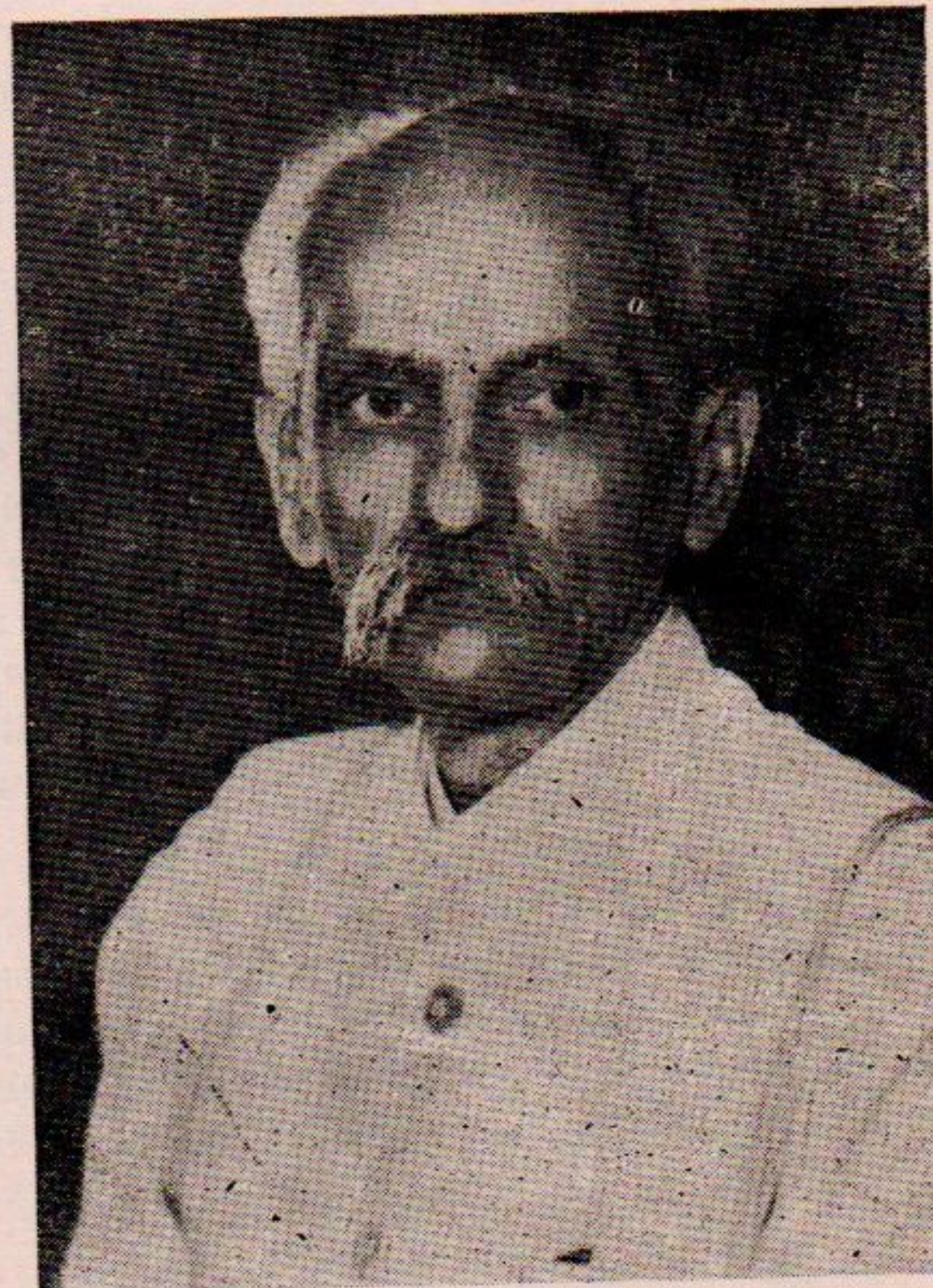
Family Group Photo – 1921

Standing– Appa Rao, Rajamma

Sitting– Ramachandra Rao, Veerabhadrayya,
Ratnamma, Ramachandrudu, Baby Gowri, Manikyamba.

Cheganti Veerabhadrayya

Vissa Appa Rao

known from Tadepalligudem to Anakapalli as an enterprising jaggery merchant. Gollalamamidada, a village near Biccavolu was a nerve centre for the trade with an office and a clerk. Sri Veerabhadram who was the member of the joint family was an adept in fine arts, Aswapariksha, Ratnapariksha, training birds to speak and so on; an expert player at chess and the dashavatharam picked up from the haveli of Peddapuram. He had only one issue, a son, Venkata Ratnam who died young without children.

Ramachandrudu had one sister Venkamma who was married to Bhavaraju Subbarayudu. Subbarayudu was a poet and a suryopasaka. One master piece of his poetry was *Pandavodayam* which unfortunately could not be printed for want of finances and was lost in course of time. Shri Subbarayudu had one son Subbarao who served as a Revenue Inspector in Rajahmundry Taluka-Koonavaram, Prathipadu Kakinada, Kirlampudi and other places.

Peddapuram and its environs have red soil, good for growing sugar-cane and pulses. The youth were interested in body building, gymnastics, wrestling and fencing. Horse riding was a sport of the richer classes. Ramachandrudu, his brother and brother-in-law were good scholars in Telugu and Sanskrit and their women folk had a fine voice and would regularly sing Adhyatma Ramayana Kirthanalu, Taranams, Ramadas Kirthanalu and Asthapadis. Peddapuram was a noted centre for dance drama also.

Every summer fire would breakout in Peddapuram razing to the ground a number of thatched huts as well as tiled houses. This was a regular feature in spite of taking all possible precautions. The hot winds would add to the toll of the fire. The main

source of water to quench the fire was the deep wells, whose water level used to go down and down. Some wells would dry out complete. The water from these wells was brackish. Sweet water for cooking and drinking was available from one well, which was situated in the compound of Shiva Temple and another from Sitaram-Swamy Temple at the farther end of the town.

Some high lights of superfine *Sports of the Haveli* of Peddapuram were as follows;

(1) Cutting into pieces an iron bar thrust into the core of the stem of a half felled plantain tree. A strong sword well sharpened would be used to slash the iron bar stuck inside the plantain stem intended to prevent the cut bits falling on the ground as the process was in progress. The prowess, dexterity and skill were judged by the number of bits the iron bar would be cut into before the swordsman was over powered by fatigue.

(2) Cutting a ripe mango into two by a swift slash of a knife— a ripe mango fruit which might fall at any moment from the holding stock would be cut with the bottom half dropping down while the rest of the fruit holds on by the stalk delicately poised.

(3) A fine smooth surfaced shell (tene givva) of the size of a big lime would be kept on a mukhamal pillow. The sport is to pass the knife from right to left and reverse with sharp movements raising thin shavings from the convex surface of the shell, entire and full, without knocking down the shell during the act.

Histrionic talent was quite high in Peddapuram. On festive occasions for Ramnavami, Ganapathi and Devi Navarath-rulu were staged Veedhinatakam, Veedhibhagavatam, Tolubommatala (puppet show), Yakshaganam and Bhamakalapam.

Bodiveeresu Sarasam was a good entertainer and drew large crowds and applause. Mejuvani or Bogam Melalu were a speciality on occasion. Festive seasons were marked by cockfights and ram fights which were very popular.

The influence of Dharwad and Maharashtra Dramatic troupes had its sway on the Andhra stage. Two notable characters in the classical and puranic theme plays were Gadicherala Harisarvottamrao for male roles, and Muppidi Jaggaraju for portrayal of feminine roles.

Peddapuram was also famous for its 'mochis' and 'mucchis'—who were believed to have migrated from Rajasthan. Their handicrafts, the Chadawal jodu—Chappals and Sandals, and their miniature paintings respectively were of a very high quality.

There was a small number of muslim families which mixed well with Hindus and lived in harmony. 'Peerla Panduga' at Moharam time was celebrated on a very austere but grand scale with a large number of Hindu friends actively participating every one 'firewalking'. The members of the Vissa family also were known to have actively associated themselves with these festivities.

Ramachandrudu and Veerabhadru loved tobacco. They enjoyed smoking cheroots and would roll them up personally from properly cured lanka tobacco.

Ramachandrudu's jaggery trade was in doldrums with his partner Chaganti Sundarayya, brother of Chaganti Veerabhadrayya, suddenly leaving him in the lurch walking away with all earnings and credits. Ramachandrudu had to build it up once again with the help of Tammana Pedaswamy. But it never got into the same stride.

The extravagant life style which Ramachandrudu was accustomed to made the family budget run into recurring deficits. The one saving feature was that he had a good shelter in a house bequeathed by his mother-in-law, Gouramma. The house was in Shivalayam street. The weaver class, Devangulu, were the Vissa's goodly neighbours. Yenamandra Seetharama Sastry lived behind the house of Vissa. He was their family purohit and ayurvedic physician. Seetarama Sastry's son Surya Narayana was a B.A., L.T. He retired as a Head Master of the Raja's High School, Pithapuram.

Nittala Prakasam and Gadepalli Seetharamaswamy were noted citizens of Peddapuram. The former was a good chum of Ramachandrudu and was said to possess super human powers. He wrote poems about local deities, Iswara and Venkateswara.

Tammana Chinaswamy and Badam Bullodu, two good merchants of the town were also friendly with the family. Bullodu was an expert in preparing many different items of fire works (bana sancha) for the Deepavali festival. Display of fire works, a mini contest by rival parties in the town was an interesting event eagerly looked forward to by the residents of Peddapuram—also a prestigious occasion for both the contending parties. Provided with leather gloves and leggings the participants of one party would hurl (throw) 'tootalu', 'velakkayalu (stuffed wood apples), and other 'missiles' on the other party, while the leaders would catch the rushing 'missiles' and throw them back and return the charge.

There is a hillock on the western side of Peddapuram known as 'Pandavula Metta'. Legend goes that the Pandava brothers accompanied by Kunti and

Drowpadi lived there for some time during their exile. It was also said that an underground tunnel existed extending from the metta at Peddapuram to Sarangadharuni Metta at Rajahmundry (about 25 miles long). The Pandavas were said to have used it to go and have a bath in the river Godavari. 'Vestiges' exist even now on the two mettas mentioned. In recent years a temple of Sooryanarayana was consecrated on the Pandavula Metta and it attracts many devotees from far and near.

Vissa Apparao was born on 24th April, 1984 at Peddapuram in the year Tarana, in Chaitra month on the 13th day of the new moon, in the Revathi star, and Makara lagna.

Early years of study of young Apparao were spent at Peddapuram. He passed the third form examination in 1896 from Local Board Middle School. For further studies one had to go to Rajahmundry or Amalapuram. Chaganti Veerbhadrayya, B.A., L.T., was a famous head master of the board high school at Amalapuram. He was a Niyogi Lingadhari Brahmin from Konaseema, known for his uprightness and discipline. He was an examiner in English for the Matriculation examination in the Madras Presidency.

Amalapuram

In 1897 Apparao went to Amalapuram to study for the high school course accompanied by his grand mother Gouramma. Life was cheap and the family of two could live happily on a seven rupee monthly budget. Travel from Peddapuram to Amalapuram was one of discomfort—partly by bullock cart and partly by boat which used to take three days to cover a distance of over 100 miles.

Head Master Chaganti Veerabhadrayya had a great reputation. He had avidity for

music and desired to learn and practise Karnatic music. He invited from Kakinada a reputed musician Krishna Ayyar. Sri Krishna Ayyar was the last of the disciples of Patnam Subrahmanya Ayyar. Famous Munuganti Sriramulu Pantulu who started a free school of Karnataka music at Kakinada was himself a disciple of Krishna Ayyar.

Head Master Veerbhadrayya was attracted by Apparao who was sharp and intelligent. He offered his second daughter in marriage to him. So Apparao grew in the atmosphere of music and culture which pervaded the head master's house-hold. He had a good voice and used to sing for himself the songs sung by his mother and grand mother and others. Also he would hum the verses from classics recited by his father, uncles and others though he did not know the fundamentals of music. The musical atmosphere at his father-in-law's place at Amalapuram gave him opportunity to know what was raga, kriti or varnam, in Karnatik music.

He got familiar with the names of music composers—the trinity of Thyagaraja, Shyama Shastri and Muthuswami Dikshitar, their compositions as well as those of Patnam Subrahmanya Ayyar, whose songs were sung regularly by Sri Krishna Ayyar, his disciple. Sri Ayyar would conduct katcheris at the residence of the Head Master fairly frequently. These performances would last for two or three hours each time and a few officers and music lovers, hardly about twenty or thirty in number, would hear and enjoy the music in rapt attention. Apparao's musicology thus had a firm foundation laid in his early teens at Amalapuram and it grew and flourished later at Madras in the first decade of the twentieth century.

It was during the summer vacation that jamabandi and other important activities would take place at district and taluk headquarters. The Tahsildars would camp for some days while all concerned would assemble for the purpose. Various artistes would go over to exhibit their talents and prowess during the leisure hours in the evenings and collect presents and offerings in cash or kind. Amalapuram being a Taluk headquarters would be busy, and the Head Master was one of the few important figures who graced the seminars, 'sadas' and other events. That apart, a number of pandits, astrologers, bhagavatars would meet the Head Master Veerbhadrayya to get his recognition. One young astrologer in the making in his early twenties, Dandibhatla Ramamurthi Sastri was a frequent visitor to the house of the Head Master. Young Apparao got fascinated by the predictions of Ramamurthy Sastry and befriended him. That was how he developed a liking for astrology and got initiated into the fundamentals of the science, in casting horoscopes and studying them. This interest blossomed when Apparao began his studies in Physics in later years. And he also took to the study of astronomy.

Apparao passed with credit the matriculation examination in 1899. His young wife, Syamalamba, died earlier and after some time he married the third daughter of Veerbhadrayya, Rajyalakshmi or Rajamma as she was generally known.

Rajahmundry. In 1900 Apparao joined the Govt. Arts College, Rajahmundry. He passed in 1904 the B.A. degree examination in Physical Sciences. H.S. Duncan, J.A. Stone, and Mark Hunter were the principals during his stay in the college. The lecturers of the college were all from the South

except for Telugu and Sanskrit pundits, who were local people. The college was one of the three Government Arts Colleges in the Madras presidency. The other two were those at Kumbakonam and Telli-cherry. They were all affiliated to the Madras University.

For some time Apparao lived with his sister and her husband, Rayavarapu Venkata Subbarao of Mulapeta, who worked as Post-Master at Rajahmundry.

Apparao had the benefit of studying under a few brilliant teachers. Mark Hunter was a great Shakespearian scholar and it was a pleasure to hear him teach. He trained some students and teachers in histrionic art. Badi Chenga Reddy, the well known Shakespearian actor was a friend of *Hunter* and was the class mate of Apparao. P.V. Seshu Ayyar was a brilliant teacher of mathematics. Apparao learnt trigonometry from him. Prof. M. Rangacharya, M.A., a reputed Sanskrit scholar was a teacher in 1900. Mahamahopadhyaya Kokkonda Venkatarathnam Pantulu, the great exponent of grandhic Telugu was the Telugu pundit, while Akundi Vyasamurthy Sastry was the Sanskrit pundit—a "walking encyclopedia", as he was known.

Play grounds of the college were opposite to the college campus, just across the main road. Apparao was good at foot ball, which was a very popular game. He was also good at the parallel bars under the direction of Y. Ramachandra Rao, the popular gymnastic instructor. Apparao won many prizes in the hundred yards dash and in high jump during the four year stay at the college at the annual sports meet.

A Students' Hostel was started in 1904. It was situated in the row of buildings called 'Rayappa Gari Kotlu,' along the northern boundary of the college grounds.

As an inmate of the hostel he had a jolly good time there in the evenings, singing and acting-soon after the activities on the foot ball field were over and as they collected to proceed to the dining hall and on return. The inmates had to dress in 'pattu panchalu' and carry their own drinking vessels, and proceed to the dining hall at the farther end of the 'kotlu'.

The well known Godavari bridge was opened in 1900. Rajahmundry in those days was a great centre of literary and social activity. Reputed poets like Kandukuri Veeresalingam Pantulu, Kokkonda Venkataratnam Pantulu, Vaddadi Subbaraya Kavi, and Chilakamarthi Lakshminarasimham were the literary stalwarts who adorned the town and who had dignified literary controversies over social reform and literary matters. Young Apparao's keen intellect and sharp mind were greatly influenced by those personalities.

When he was in his B.A. classes Apparao was not keeping good health. He was frequently subjected to gastric and intestinal upset. It interfered very much with his studies and progress. When he was answering the last paper in physical sciences at the B.A. final examination he had to answer an urgent call of nature. Invigilation rules were very strict those days to visit even the lavatory for urination. Apparao had to abruptly stop writing the script and leave the hall. This abruptness evidenced in the script prejudiced the examiner who marked him low resulting in loss of class. This was revealed to Apparao at Madras at the time of his interview for his M.A. in Physics, at the Presidency College, Madras.

Travel to Madras in the first decade of this century was very tardy. It was partly by train and partly by canal (by a passenger

boat in the Buckingham canal) at the midpoint of the journey. At Madras Apparao was an inmate of the famous Victoria Hostel, Triplicane, which was hardly one kilometer from the Presidency College. The hostel had among its inmates students drawn from all over the presidency and studying various disciplines in the Madras City-law, engineering, arts and sciences in the many colleges around. There were a good number of Andhra boys residing in the hostel who hailed from the Godavaries, Krishna, Guntur and Nellore districts. The friendship fostered in the cosmopolitan atmosphere in the Victoria Hostel in those years 1905 to '07 had established among the contemporaries enduring ties of esteem and fraternity. This group included Pappu Somasundaram (advocate, law) Jonnalagadda Mallaparaju (Engineering) Jandhyala Narayanamurthy (Executive, Administration) Vaddadi Perraju (Income tax administration) Yerramilli Mangayya (life insurance), Avasarala Jagannadha Rao (Revenue, Administration) Vaddadi Jagannatha Rao (Geography), Yenamandra Soorayanarayana, Challa Subba Rao & Veluvali Veera Sankaram (advocates, law), Sonti Ramamurthi (Administration) Bandi Sreehari Rao Naidu (Administration), Gadde Rangayya Naidu, Lakkaraju Subba Rao, (law) to mention a few.

The friendship cultivated by Apparao and his comrades right from the days of their stay in the Victoria Hostel was enlivened by what was known as "Friends' Gatherings". Once a year by rotation, these get-togethers would be arranged in one town or another and all the friends who belonged to different vocations would have a jolly good time together forgetting the differences in their lives. In the years that followed new friends who were much junior in age were admitted to these gatherings.

The stay at Madras in those years and later was very fruitful to young Apparao in many ways. He could improve his knowledge of Karnatic music by regularly attending katcheris at Parthasarathy Swamy Sabha at Triplicane. He had the unique privilege of listening to vocal mastreos-Ramand Srinivasa Ayyengar, Konerirajapuram Vaidyanatha Ayyar, Madhura Pushpavanam Ayyar, Anantharama Bhagavathar, Bidaram Krishnappa, and others. Thirukkodikaval Krishnayyar, Govindaswamy Pillai—expert violinists; Veena Seshanna and Veena Venkatramana Das; Palladam Sanjiva Rao on the flute; Alahanambi, Melattur Krishna Ayyar on the drum (mridangam); and Dakshinamurthy Pillai on kanjira. Attending their performances was a treat to the senses.

Apparao had his academic pursuit under stalwarts. Professor Littlehales was the principal of the Presidency College, R.L.L. Jones, the Professor of Physics, and M.C.H. Anantha Padmanabha Rao a Senior Lecturer in Physics. Chandrasekhara Venkata Raman, who was to be the first Indian recipient of the Nobel Laureate in Physics was a class fellow of Appa Rao, in the M.A. class. How close was the association between Apparao and C.V. Raman can be appreciated from the following recordings available from documents kept by Apparao.

When doing some experiments with the spectrometer Apparao noticed some peculiarities in the diffraction bands when light was reflected at a very oblique angle at the side of the prism, and drew the attention of Prof. Jones and Raman. A note was published on this, jointly by Raman and Apparao in Nature in 1906.

Prof. Jones had a micrometer eye piece, obtained from P.O. RR. & Sons, Madras,

had attached to the spectroscope, and with its help Raman went into the question thoroughly and arrived at a satisfactory explanation of the phenomenon.

Apparao again drew the attention of Raman to some curious observations on the vibration of strings for which Raman gave a satisfactory explanation after some investigation.

Apparao's health continued to be indifferent when he was a student of the M.A. class. Very often he had to take the help of his fellow students to pursue his studies. One of them would read out and he would lie down listening to the lessons read. He was too weak to sit and study himself.

At Amalapuram, Head Master Veerabhadrayya lost his wife Venkayamma suddenly after the turn of the century. He could not attend the school that day as he had to perform her obsequies himself. His only son Achyuthalingam was just a boy of 5 or 6. By the time he returned from the cremation ground he received a letter from the president of the District Board taking exception to his absence from the school without applying for leave. This unkindness hurt Veerabhadrayya very deeply. The officer sent a letter of accusation instead of condoling the Head Master in person. In disgust Veerabhadrayya sent his letter of resignation. He studied and passed the qualifying government examination to practise as a pleader and soon joined the bar at Amalapuram and lived in fairly good comfort. Later he moved down to Rajahmundry and set up practice as a First Grade Pleader in the Sub-court in order to earn more than at Amalapuram. Such was the self respect of late Veerabhadrayya.

News reached Rajahmundry that Apparao passed the M.A. examination, in

1907. Veerabhadrayya felt so happy at the news that he called for his daughter **Rajamma** (Mrs Apparao) who was about **12 years** old to pick up as many rupee coins as she could from the money bag and give them to the telegraphic messenger for bringing the very pleasant news. Such was the love and generosity of the gentleman, **Veerabhadrayya**.

Apparao underwent the teacher's training (L.T. Course) in the Training College for one year and worked as a School Assistant in the Government Middle School, Rajahmundry. One interesting fact was that Tanneti Sooryanarayana who became a distinguished colleague of Apparao later in Educational Service was a pupil (in the fourth form) of Apparao.

R. LL. Jones, Professor of Physics at the Presidency College, was very much impressed with the smartness and intellect of Apparao and wanted him to work as *Assistant Professor of Physics in the Presidency College*. So Apparao had put in an application for the post as per the direction of his professor and submitted it to Littlehales, the Director of Public Instruction at that time. The application read: "As I am desirous of working as an Assistant Professor of Physics in the Presidency College, I request you to please appoint me against a vacancy. Yours faithfully.....". The Manager in the D.P.I.'s office stared at Apparao and said that the application was not in proper form and the language was far from the submission and subservience expected from an applicant for a post. Apparao was clear in his mind that that sort of expression was superfluous. Even Jones was of the same opinion and hence the application was not reworded. The Manager cursed the fate of Apparao and put up the application as it was, to the Director, Littlehales. To the surprise of the Manager

the Director immediately called for Apparao and told him that he was very much pleased with the way in which he had asked for the post and gave orders for the case to be dealt with immediately appointing him as Assistant Professor of Physics in the Presidency College. Further, Littlehales told Apparao that his good friend Jones had told him about Apparao, and wishing him good luck, asked him to keep up his dignity and high standards as a prestigious teacher. Thus Apparao reported himself as Assistant Professor of Physics in the Presidency College in February, 1909.

In the earlier period of his teaching Apparao had the guidance of prof. Jones and was very much benefited, in getting the stamp of an effective teacher with lucid expression imbibing the style and dignity of erudite English professors.

In 1911 the Hailey's Comet of the size of a big sweeping broom was seen across the skies, shining bright in the small hours of the night. Apparao had studied both the western and oriental accounts of the comets and written about them.

At the time when Apparao was an Assistant Professor of Physics he had the august company of D.S. Sarma, Sarvepalle Radhakrishna, and Doraiswamy Ayyengar as Assistant Professors of English, Philosophy, and History respectively. One characteristic feature that identified these four stalwarts in later life was the identical dress they wore within the precincts of the Presidency College: a turban of 'glasco' mull, a long coat buttoned up to the neck, white 'dhovati', socks and shoes. They strode the corridors of the premier institution with great dignity and demeanour.

Apparao's health continued to be below par. He could not tolerate any

spices in his food. For some time locomotion was a great problem and he had to go out only in a rikshaw which was drawn by man. There were one or two rikshaw fellows who had great regard for Apparao. Their love and sincere understanding of Apparao's delicate health was an asset in more than one way to him.

Apparao would apply for casual leave rather often due to frequent ill health which every one of his colleagues and Professor did know and understand. One day he stretched his legs and sat in his room with a forlorn look when Professor Jones walked into his room, enquired about his health and asked him to go home and take rest. Apparao told him that he had exhausted his casual leave for the year and that only a balance of half a day was left. The professor remarked that it seemed that he had more than ten days of leave to his credit at which Apparao expressed surprise. Jones never forwarded the leave applications to the principal's office and pointed to the waste paper basket saying that that was the destination of his earlier applications. The benefit for sincere and good service should be given to an employee and one should not be fastidious about the small matter of leave to be availed of on account of ill health. This had left an indelible impression on young Apparao's mind which moulded his character as an understanding administrator and compassionate teacher.

On the advice of Prof. Jones, Apparao got admitted in the special ward for gazetted officers of the Govt. General Hospital, Madras for observation and treatment. He was put in charge of one young qualified physician who had just come down from England. After careful observation the physician diagnosed the condition of Apparao as Nervous

Dyspepsia and prescribed 5 millims of Tincture Hyoscyamus, twice daily, before food. It worked miraculously in setting right the long ailment that defied treatment all along. Apparao was cautioned not to take any spicy food lest the disturbance should flare up again. So Apparao used to take completely bland food without chillies, but by experience later on he would tolerate pepper and ginger in small quantities.— But ofcourse chillies, green or red, were taboo.

Whenever Apparao had to take food at other houses he would straight go to the lady of the house and explain to her that he should be given dishes prepared without any mirchi— even in seasoning, with less of salt and tamarind.

While at Madras, Apparao had set up a house in Iswaradaslala Street in Triplicane, not far from the Presidency College and just opposite to the Victoria Hostel. Out of his salary of Rs. 125/- he would pay a rent of Rs. 28/- as he wanted roomy and decent accommodation. He would remit home to his father Rs. 30/- as the jaggery trade was not yeilding enough to make both ends meet. Further, Ramachandrudu was given to spending freely those days and he could not put up with curbs on the expenditure. So whatever was remaining would be spent for running of the house at Madras. The budget for the day on curds was half an anna (three paise) purchased from the dahi seller who went round shouting "tairoo..." every morning. If any guests were to be entertained the curds would be further diluted. Very often Mrs. Apparao, Rajamma, would have to go without one or more items of food. She became thin and suffered from excess heat, and dry cough. There was even a suspicion that she might have been suffering from earlier stages of consumption.

Appa Rao with his friends

(sitting extreme right) 1909

Standing : Garimella Krishna Murthy, Akella Suryanarayana.

Sitting : Challa Kameswara Rao, Maddirala Rama Rao, Hari Perayya Sastry,
Vissa Appa Rao.

Apparao lost his ailing mother Manikyamba and aged grand mother Gouramma one after the other by 1913. It was unfortunate that his elder sister Venkatarathamma was widowed very early in life and had no children.

Apparao got transferred to Rajahmundry Arts College in 1913 as Assistant Lecturer. He was residing in an upstairs house in the training college lane. Apparao's brother-in-law Chaganti Achyuthalingam and his wife were two more members of the house for a pretty long time. One nephew of Mrs. Apparao, Dinavahi Sivarao, was studying B.A. in the Arts College and staying with Apparao's. When his marriage was fixed against his wishes by his parents Sivarao committed suicide by taking mercuric chloride. This incident created a stir and weighed heavily on the hearts of young Apparao and his wife.

To help Rajamma a cook was engaged-Narasamma a young widow with two sons of four and six years of age. She stayed with the family for more than five years and served faithfully. One of her sons Raju in later life became a noted journalist in the North.

Appa Rao's younger brother, Veeranna, was married by about 1908 to Bhudevi, one of the twin daughters of Mocherla Janakiramayya Pantulu Garu of Rajahmundry. She was the step sister of Diwan Bahadur, Mocherla Ramachandar Rao of revered memory. Veeranna and Bhudevi had two sons, Ramchandrudu (senior) in 1911 and Janakiramayya in 1915. Veeranna set up practice as a first grade Pleader in Criminal Law, at Peddapuram Munsiff's Court.

Veeranna had a fine voice and would sing well. He was a member of an amateur natanka samajam in the town, the Vidya Vinodini Sabha. Also he was the secretary of Laxmi Vilas Sabha. Veeranna was noted

for roles of Nakshatraka, Narada and Chekumuki Sastri in Prataparudriyam. Veeranna had great regard for his elder brother Apparao and would never act against his wishes and avoided any confrontation. He would not even sing within the hearing of Apparao. On one occasion it was said that Apparao wanted to witness the action and singing of his brother, Veeranna, and slyly entered the farther end of the pandal where the play was being enacted. Veeranna suddenly discovered the presence of his brother and abruptly left the stage and refused to continue because he was afraid of his brother Apparao's presence. Noting this Apparao left the pandal lest the performance should end in a fiasco.

On 20th November, 1914, Apparao's first daughter Manikyamba was born. And on 21st March, 1917, a son was born who was named Ramachandrudu (junior).

Apparao's father-in-law Chaganti Veerabhadrayya suffered from diabetes and developed a carbuncle on his back. He proceeded to Madras to get it operated with the help of his son-in-law, Apparao. Later a son was born (1914) through the second wife of Veerabhadrayya and he was named as Parthasarathi in gratitude to the presiding deity of Triplicane, where he stayed with his son-in-law for treatment.

At Anantapur on Provincial Service

The Government of Madras wanted to open a Science and Arts College at Anantapur for the benefit of the people of the Ceded Districts, Bellary, Anantapur, Cuddapah, Chittoor and Kurnool, the depressed Districts of the presidency. Professor Jones recommended Apparao as the only capable person to design the physical science laboratories of the new college. After a lot of hesitation and discussion as Apparao

was much junior in service, he was elevated to the Provincial Education Service as Lecturer and Head of the Department on a pay of Rs. 300/- and transferred to Anantapur in the latter half of 1917.

Apparao set to work of organising the physical science department in earnest at Anantapur. He recruited peons, attendants and others as per requirements. The necessary apparatus and equipment were flowing in steadily. He stayed in a portion of the house of one Sanitary Inspector along with his wife and children and Achyutha Lingam and his wife, enjoying the good company of the owner and families around.

The Sanitary Inspector who was a middle aged Madhva gentleman was a conscientious and dutiful worker. The vehicle for his locomotion in the town and its outskirts was a jatka, which he maintained. In 1918 and 19 two epidemics broke out, one after the other—cholera and plague. The Health Department went into swift action of mobilization with the help of volunteers. Apparao did a lot of voluntary service on both occasions and it was a revealing experience to him which he would narrate with avidity on many occasions.

Tenneti Suryanarayana proceeded to Cambridge, U.K., for higher studies. On his return with a Tripos B.A. in Mathematics he was appointed as Lecturer in the subject at the Anantapur College. The friendship between the families of Tenneti and Vissa started in those years strengthened as time passed. Another among the colleagues who was befriended was Mudigubba Chayappa.

Warden of Metcalf's Hostel, Rajahmundry :

Apparao was transferred to Rajahmundry in October 1919 as Lecturer and Head of the Physics Department and was

appointed as Warden of Metcalf Hostel. He relieved Potaraju Narasimham Pantulu as the Warden and lived in the Warden's quarters looking after the welfare and studies of the inmates. A second building with two floors was put up in the hostel campus to meet the growing demand for seats in the hostel which was popular during his time.

The early twenties were marked by Gandhi's call for non co-operation. Students left their studies and young men their vocations to join the Gandhian movement. The students were restive and created tricky situations by their actions which warden Apparao would resolve with utmost tact and understanding. One evening the inmates started a bon fire of foreign clothes and Apparao was there to ensure that nothing untoward happened. Wittingly he would suggest a search for any more old unserviceable apparel or rags to clear the rooms and to feed the fire.

The office of the Director of Public Instruction presided over by English Officers called for a detailed report of the bon fire incident which was 'supervised' by the Warden who was wont to wearing khadi. In his report to the Principal of the College Apparao submitted that wearing khadi was to identify himself as being in sympathy with the students for establishing proper understanding and ensuring avoidance of excesses by them. Further he stated that he wore khadi as its wear by officers was not banned by the British Government, and the students should not feel that the authority was discriminatory and alien to the interests of the young student. This appealed very much to the Principal and the D.P.I.

As the Arts College at Rajahmundry was the only Government College for the whole of Northern Circars with good hostel facilities a number of parents were eager to

get their wards admitted to the Institution. Apparao took meticulous care of the student whose family background he was always familiar with. If any student were ill he would bestow personal attention to see that his family physician, Kavuta Vasudevayya, a registered medical practitioner who had a good knowledge of Ayurvedic treatment also, would attend to the ailing student. Kanjis and 'pathyam' would be sent from his home. The students always felt that they were members of the warden's household—the larger family. Apparao was averse to accepting anything by way of gratitude from parents of students. On many occasions he would accept them to avoid disappointment to the parents and only for immediate distribution among the inmates of the hostels.

The warden's quarters had a number of distinguished visitors, apart from Apparao's father, uncle, and sister and other relatives. Satavadhani Chellapilla Venkata Sastry was a regular visitor who would stay for more than three days at a time. Regular kavita goshti was a feature during his visits. Another visitor was Kavikondala Narayana Murthy, an exponent of Vastu Sastra and Astrology. One more was Chirravuri Kameshwararao known as Atlapadu Sastrulu Garu, who possessed an extraordinary faculty of telling the future of any individual by just looking at his face. Apparao would send for the students and acquaint them with such visitors who possessed extraordinary faculties so that they would be aware of the rich lore of the country.

On clear nights he would set up on the terrace of the Warden's quarters a telescope and go on watching the skies, and identify and note the stars and constellations and their movements. He would demonstrate the same to the Physics students as well as

to Venkata Sastry, Narayanamurthy, Vasudevayya and his father Rama Chandrudu.

Apparao's father Ramachandrudu was not keeping well for some time and his health was deteriorating. Veeranna's wife Bhudevi also was keeping poor health and getting weaker and weaker day by day. Ramachandrudu wanted to witness the marriage of grand daughter performed before he died. So Apparao celebrated the marriage of his eldest daughter Sow. Manikyamba in February 1925 at Peddapuram, his native town. Along with the marriage upanayanam of his brother Veeranna's son Ramachandrudu (Sr.) also was performed. The bridegroom was Basavaraju, second son of Devaguptapur Seshagirirao Pantulu, Treasury Deputy Collector at Chatrapuram, Ganjam District. This alliance was fixed way back in 1918 or 19 when Apparao met Seshagiri Rao at Anantapur and cultivated friendship. Basavaraju had just passed Intermediate in first class from the Arts College Rajahmundry. After the marriage the new son-in-law was residing with Apparao in the Warden's quarters.

Soon after the marriage was celebrated, as expected, Apparao's family was bereaved with the death of brother Veeranna's wife, Bhudevi and father, Ramachandrudu. Earlier about 1923 Chaganti Veerabhadrayya, father-in-law of Apparao died at Rajahmundry. The widowed second wife of Veerabhadrayya shifted with her four children (two sons and two daughters) to Alamuru to live under the care of her brother.

A little after the marriage of Manikyamba, Apparao played a good role as sandhanakarta to fix up the marriage of Minakshi sister of Basavaraju with Paparao of renowned Satyavolu family of Rajahmundry.

In the summer of 1925 Apparao had to go on long leave. As soon as he resumed duty there was an enquiry into the accounts of the hostel. The manager of the college office who was also the manager of the hostel accounts, P.G. Ramanatha Ayyar, explained how the accounts were maintained in the ledgers, and verified stocks and expenditure in the presence of the lecturers of the college. It was ultimately found that the allegations were all unfounded.

Principal Statham went on leave for six months when Apparao on his strong recommendation was made *Principal-Acting, of the Govt. Arts College, Rajahmundry*, from July, 1925 to January, 1926.

Apparao was a member of the town hall at Rajahmundry right from the time he lectured at the College. He played tennis there and was quite proficient at it. He would also enjoy playing billiards which he improved later at Madras Cosmopolitan Club. Some years later at Innespeta and nearer to the Godavari river, a 'Hindu Samajam' (club) came into existence with the objects of promoting fellowship among the members and improving cultural relations, and providing facilities for tennis and other games.

Social Life at Rajahmundry.

Rajahmundry was famous for a good number of reputed tennis players Nandivada Venkata Rao, Chintaluri Janakiramaiah, N. Krishnaswamy and many others. Hockey and foot ball were played par excellence. The team from Rajahmundry would knock away prizes at inter-collegiate tournaments conducted at the metropolitan city of Madras, capital of the Madras Presidency and seat of the Governor. There was a healthy rivalry between Kesaris and Nimbles and they keenly participated in the local tournaments. The point of dispute

arose many a time at the goal referee's verdict. On more than one occasion Apparao was chosen to be a goal referee and his alert judgement was always accepted by both the contending teams.

Apparao was a good mixer and was very well known in Rajahmundry as a good teacher, and well wisher of the students. Among his good friends were a number of officers, lawyers, educationists, poets and others. Mention should be made that renowned teachers like Kunduri Venkataratnam Pantulu, Jayanthi Ganganna (also famous as a Head Master), Bhamidipati Kameswara Rao (noted for his humorous plays in Telugu) poets like Kavisarvabhouma Sripada Krishnamoorthy Sastry, Chilakamarthi Lakshminarasimham, Vaddadi Subbaraya Kavi, Rayasam Venkatasivudu, Kandukuri Veeresalingam, held Apparao in high esteem. Apparao was keenly interested in History and Archaeology. He was a good friend of Rallabhandi Subba Rao, Bhavaraju Venkata Krishna Rao, and others who were very active in the Historical Research Society of India. Kunduri Iswara Dutt, son of Kunduri Venkataratnam was a student of Apparao. Chitrapu Venkatachalam, a long standing public prosecutor of Rajahmundry would give credence to the recommendations of Apparao. Mocherla Janakiramayya of the Irrigation Department at Rajahmundry was a senior citizen of the town. His illustrious son, Sir Mocherla Ramachandra Rao was a good friend of Apparao, whom he held in great regard. So did Chintaluri Lakshminarayana advocate and land lord, and Hota Virabhadrayya, an enlightened Zamindar, Kandregula Zamindar, held Apparao in high esteem. Other gentry of the town who had regard for Apparao were Nyapathi Subba Rao, Nidamarthi Jala Durga Prasada Rayudu, Dr. Palakodeti Gurumurthy,

Dr. K. Veerabhadra Swami, Avasarala Rama Rao, Vaddadi Apparao, Choragudi Venkata Krishna Rao, Adivi Sankara Rao and others. Because of all this Apparao could help fixing up many a student or young man comfortably in life. Among the younger generation notable names who had high esteem for Apparao and enjoyed his valuable friendship were Itatoori Nagabhooshana Rao, Rebbapragada Subba Rao, Nandivada Venkatarao, Nanduri Bangarayya, Vanka Suryanarayana, Bulusu Papiiah Sastry, Col. D.S. Raju, Addepalli Lakshmanaswamy & Nageswara Rao of Saraswati Power Press, Korukonda Butchi Venkayya, Arava Ramaswamy, Majeti Subba Rao, and several others.

At the time of Godavari Pushkaram during the twenties a big seminar was conducted to discuss the controversial subject whether Suryamanam or Chandra-manam method of calculation and publication of the almanac (panchangam) was correct and more precise. Apparao was chosen not only as a neutral unbiassed gentleman but also as one who studied the contemporary science of Astronomy. The decision was in favour of the Surya manam and accordingly a 'Gantala Panchangam' was prepared by 'Daivajna-chinthamani' Pidaparthi Chinakrishnamurthy Sastry, 'Bhashapraveena' Subrahmanya Sastry Siddhanti brothers of Podagatla Palle. And in course of time the same was incorporated in the Annual Number of Andhra Patrica (Samvatsaradi Sanchika).

A second daughter, Gouramma was born to Apparao and Rajamma in October, 1920. Towards the second half of 1923 Apparao went on pilgrimage to have the darsan of Venkateswara at Tirupati along with his family and uncle Veerabhadrayya. The second son of the family was born in

January, 1924 and he was given the name as Venkata Veerabhadrayya. Apparao spent the summer vacation at Coonoor, enjoying the salubrious climate in 1926. His wife and children spent the same vacation at Bhimavaram in company with the family of Rajamma's sister Subhadra.

Apparao was a good disciplinarian, and was very strict with the students. He would take the students to task if they were slack at studies or irregular in attendance, or waste their time in gossip or entertainments, and would often apprise the parents or guardians of their erring wards. This was not liked by a few students as it interfered with their wantonness.

Once Apparao received an anonymous letter saying that he should stop assuming too much of himself, eschew the feeling of greatness and stop unnecessary interference in the students' activities, failing which, they warned, they would take direct action on him on the Godavari river bund at such and such a spot while he was returning alone in the evenings from the town hall. Apparao was not afraid in the least of the anonymous threat and waited at the specified spot on his return from the town hall the next evening. After he waited for some time some students approached him and asked him as to why he was stopping there and whom he was expecting. Apparao told them about the anonymous threat and said that he was waiting there to meet the 'friends' lest they should be disappointed. At that the students feigned rage at the rash warning and said that they would deal with the 'irresponsible fellows' if only he would tell them the names of the suspects. Evidently some of the signatories of the threat were in the group that met him that evening and wanted to watch the fun. Apparao replied that he did not require any outsiders' or 'students' help in

dealing with the situation and told them that he was "not afraid of barking dogs as they seldom bite" and asked them to go their way. Apparao waited for a few more minutes after they had left and returned home.

Apparao was strict while on vigilance duty at the University examinations and had the eye of a hawk to spot fellows copying. On one occasion he caught one redhanded and collected the slips of paper used for copying and sent the boy out of the hall. Another student who was evidently copying, though not yet detected by Apparao was afraid that he could not escape the scrutiny of Apparao, and getting worried about the punishment and likely sacking by the authorities, suddenly left the hall and disappeared from the town. He was believed to have committed suicide by drowning in the river Godavari.

Chaganti Achyuthalingam, brother of Rajamma, joined the Congress and non-cooperation movement of Gandhi about 1922 and became a regular worker. He courted arrest and was released. Both he and his wife Seshagiramma were deeply drawn into the movement very soon. Kala Venkata Rao, Mudiganty Jagganna Sastry were co-satyagrahis of Achyuthalingam and the three were among many who came within the view of acknowledged leaders as Bulusu Sambamurthi, Tanguturi Prakasam, Ayyadevara Kaleswara Rao, Bhogaraju Pattabhi Seetharamayya, Konda Venkatappayya, and others. Apparao who was already recognized as a patriotic but loyal figure with moral stature in the education field came to be known more intimately by the above leaders in view of his relationship with Achyuthalingam and rose high in their esteem. That was the time when Indian National Congress met at Kakinada in 1924.

Once there was an interesting episode. Veteran Congress leader Bhogaraju Pattabhi Seetharamayya was travelling in a train. Apparao also was travelling by the same train in a different compartment. At some railway station Apparao got down from the compartment. A number of Congress enthusiasts were waiting on the platform to greet the leader, Pattabhi. As there was some resemblance between Pattabhi and Apparao the Congress enthusiasts who did not meet Pattabhi personally earlier mistook the identity and started greeting and garlanding Apparao. In spite of his protests more and more garlands were offered. However, the mistake was realised soon but not before the bewildered Apparao was totally embarrassed.

Apparao had a number of illustrious colleagues on the teaching faculty of the Arts College, Rajahmundry—Kesiraju Satyanarayana, Tenneti, Bhagavathula Apparao, Gullapalli Sambamurthy, Vemuri Viswa Natha Sarma, Mukkavilli Sooryanarayana, Malladi Sooryanarayana Sastry, Madigubba Chayappa, Sripada Kameswara Rao, to mention a few.

In February, 1927 Apparao was transferred to the Presidency College, Madras, as Additional Professor of Physics. He relieved Professor M. C. H. Ananta Padmanabha Rao, his teacher. He took a house in Nallathambi Mudaly Street (3/31) Triplicane, and shifted with his wife and children with the exception of his elder son, who was studying in the Veeresalingam Theistic High School. Young Ramachandrudu (jr) was to stay with Ivatoori Nagabhushana Rao and his wife Venkayamma (who married her cousin and was the daughter of Veluvali Veera Sankaram, co-son-in-law of Appa Rao). After the annual examinations were over in April Ramachandrudu called as Ramam, joined the family at Madras.

Apparao received a warm welcome from a number of old colleagues, erstwhile hostelmates and friends at Madras. Among these were Vepa Ramesam, leading Advocate. Dewan Bahadur Mocherla Ramachandra Rao, reputed Liberal Leader, Peri Narayana Murthy, Ganti Lakshmana, Pappu Somasundaram, Challa Rama Rao and others.

Valluri Sooryanarayana, a leading advocate, native of Eluru, practising at Madras High Court, was a good neighbour of the Vissas. The other neighbour, was a famous educationist, K. Sivakumara Sastry, who was a predecessor Head Master of Board High School, Amalapuram, and also at Govt. Model Training School, Rajah Mundry and other places. Sivakumara Sastry lived with his son K. S. Viswanatha Sastry who was a practising lawyer at the Madras High Court and also the Secretary of the Madras Music Academy for several years. Sivakumara Sastry's brother was Sarabha Sastry, reputed Flute master, who elevated the status of the venuvu as an independent performer at katcheris from its earlier mere accompaniment status. Late Palladam Sanjivarao was an ardent disciple of Sarabha Sastry. This rich neighbourliness was a great asset to Appa Rao to reap abundant benefits in the years to pass on.

Modern Physics was the special subject for the honours course in Physics at the Presidency College. Apparao felt that it stayed too long to remain modern and recommended a change to X'Rays as the special subject. It was accepted after long academic discussions and Apparao was asked to teach the same to the honours classes. The subject was beset with intricate mathematics, and Apparao had to learn it all before placing the subject before the students. In this endeavour he sought the

help of Professor U. Ananda Rao of Presidency College and Dr. Vaidyanatha Swamy, University Prof. of Mathematics. The students were thrilled to ecstasy as he deduced the equations step by step on the black board to serve as background for the new subject of X'Rays in its appraisal. Prof. H. Parameswaran would share other branches of Physics along with senior Assistant Professors.

Students of the honours classes in Physics were a brilliant lot. Year after year those that passed out proceeded for higher studies to U. K. and quite a few among them got selected for Indian Civil Service, and other prestigious services. One such brilliant product was Subrahmanian Chandrasekhar who proceeded from Cambridge after obtaining the doctorate there to the United States, and finally became an outstanding Astrophysicist of the world and honoured to secure the coveted Nobel Prize in Physics.

Apparao would invite the V (Final) Honours Physics students to his house a fortnight before the close of the term and entertain them to a nice dinner.

Apparao's love for music made him initiate his elder daughter Manikyamba into vocal and instrumental music (violin) at Rajahmundry in 1925. She had a good voice. Mother Rajamma also had a good voice and would sing well a number of Kritis and compositions of the musician Trinity.

Apparao went in for a rickshaw drawn by a Boyi. The boyi would drop Apparao at the college, get him his afternoon snack and coffee, and bring him back after the afternoon session. He would also take him and his family members for a visit to the marina. The boyi also attended to domestic work. Apparao never used the services of

College attenders or peons for work at home.

Apparao became a member of the Cosmopolitan Club, Mount Road, where he played tennis and billiards. There he met regularly Valluri Sooryanarayana, Challa Rama Rao, Pappu Somasundaram, Tanguturi Janakiram, and others. Dr. Janakiram played tennis regularly with Apparao. He was also the family doctor of Apparao. Dr. Janakiram was the younger brother of Tanguturi Prakasam. He did his M.B. & Ch.B. at Edinburgh and served as a Captain in the Middle East in the latter part of the first world war. Later fascinated by Heinman Theories he spent over an year in Germany learning the materia medica and practice of Homeopathic medicine. On return from abroad he settled down at Madras, Triplicane, and practised Homeopathic medicine at Singarachariar Street. He was humane in his approach and held Apparao in great regard. Mrs Apparao was an asthmatic patient and Dr. Janakiram used all his ingenuity to clinch upon the right drug and potency, which would give her a permanent cure. At last he succeeded in 1933, and thereafter she had no more botheration with the bronchial asthma till she passed away in 1935.

Bhavaraju Ramchandrarao, younger brother of Bh. V. Krishnarao of Rajahmundry needed some financial help to complete his study of medicine at Visakhapatnam. Apparao extended the necessary help. Those days medical students from Vizag had to go to Madras Medical College and general hospital to take their examinations. Every term Ramchandrarao would be the guest of the house. The Bhavaraju brothers were the grand children of Chaganty Bapanna Sastri, One of the brothers of Veerbhadrappa and thus kinsmen of Apparao.

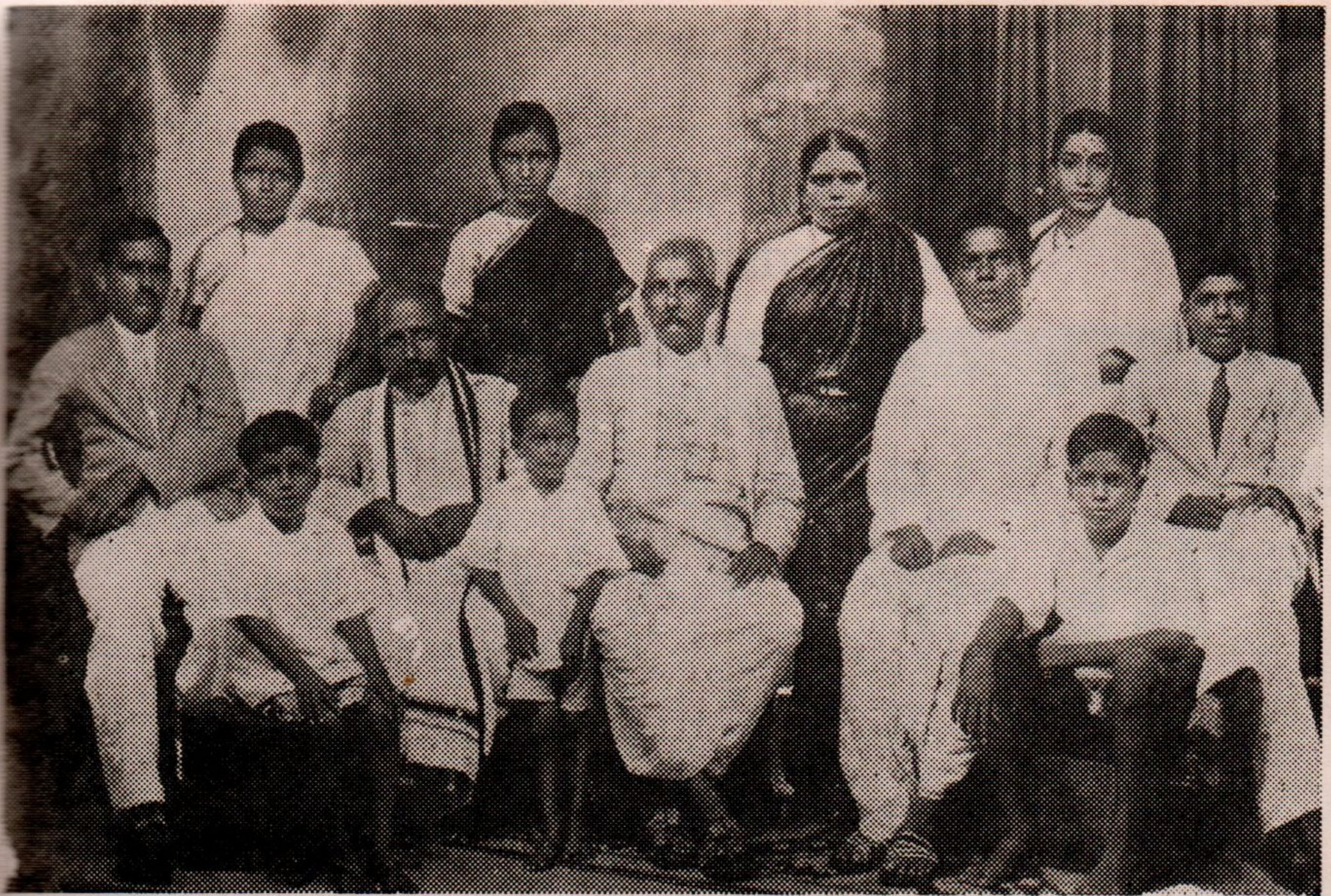
Ayyagari Umamaheswara Rao was the second son-in-law of Bapanna Sastri. His second son Veerbhadra Rao studied B. A. at Rajahmundry and was a classmate of Apparao's son-in-law Basavaraju. He undertook the M.A. Physics at Presidency College in 1927 and he was a frequent visitor to the house of Apparao. Another frequent visitor was D. Suryaprakasha Rao who did his Law Course at Madras, 1925-27, and was serving as apprentice of Pakala Venkataramana Rao, along with his son Rajamannar. Veerabhadra Rao was staying in Purasawalkam with his uncle Mallampalli Somasekhar Sarma. Owing to the distance and time involved in going to the college every day Bhadrappa as he was called came to stay with Apparao in 1928.

Apparao was much concerned with the future of his brother's elder son Rama Chandrudu. For better instruction and coaching facilities he shifted him from Peddapuram and got him admitted to the famous Hindu High School, Triplicane, in June 1928 into the S.S.L.C. class.

It was in 1928 that the Music Academy, Madras, came into existence and preliminary sessions that went into its formation were held at a school building in the Raja Hanumantalala Lane, Triplicane, very near Apparao's house. Apparao was associated with it right from its inception. He was an active member and served on the Expert Committee till he left Madras in 1936 for Rajahmundry.

The consummation of marriage of Manikyamba and Basavaraju took place at Madras in 1928. Apparao's family had seen the arrival of the third son on 28-2-1929. He was named as Venkata Subrahmanyam.

Ayyagari Veerabhadra Rao passed M.A. Physics, in first class, and stood first

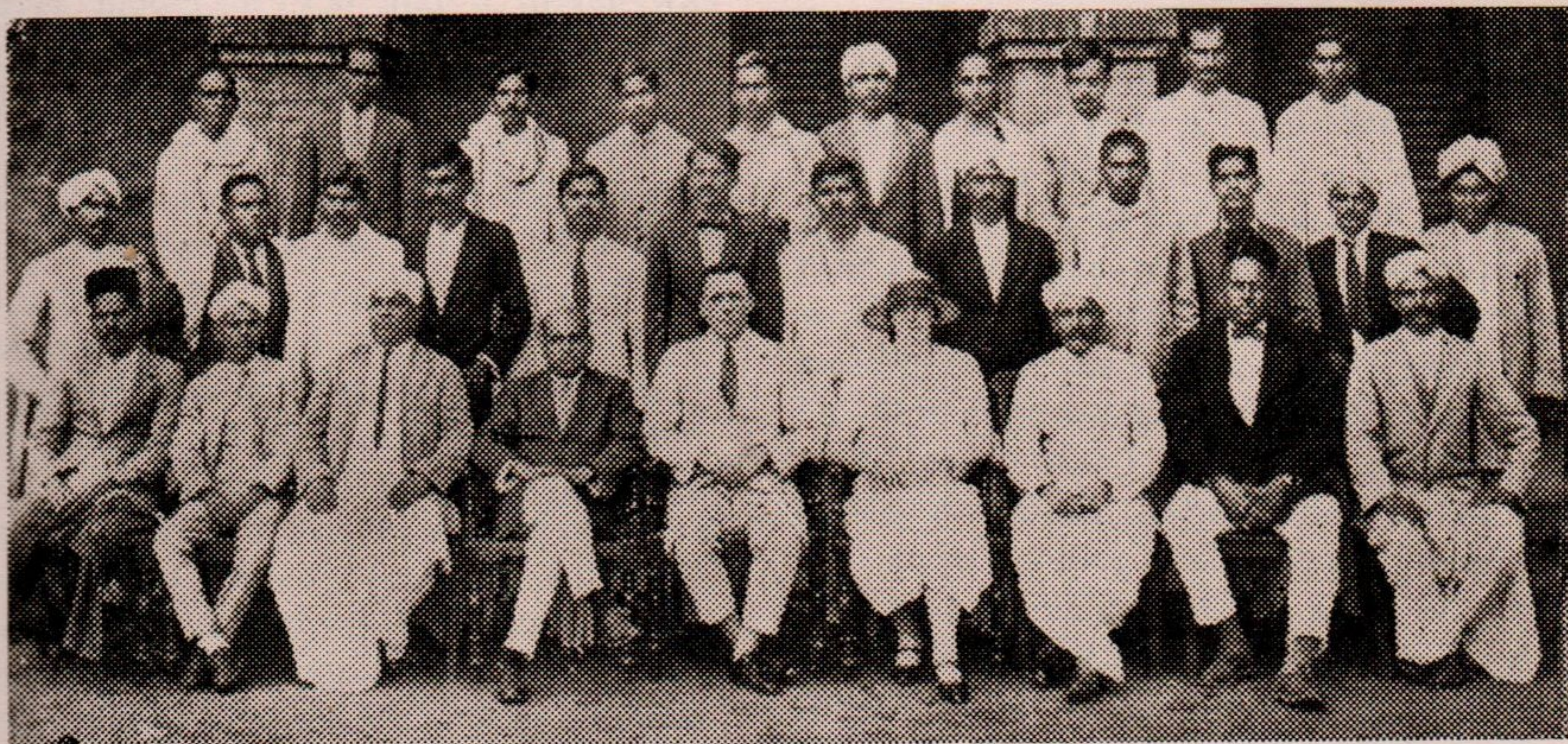
Family Group - 1935

Appa Rao with Wife Rajamma,
Sister Venkata Ratnamma and her husband
Rayavarapu Venkata Subba Rao.

ARTS COLLEGE, RAJHAMUNDRY

B.A., Science 1926

1st Row— S.A. Khadar, Mr. G. Sambamurti, B.A., L.T.
[Mechanic] [Science Lecturer]

Mr S. Kameswara Row, M.A., L.T., Mr. S. Subrahmanya Iyer M.A., L.T.
[Psychology Lecturer] [History Lecturer]

H. Champion Esq. M.A., I.E.S. Mrs. H. Champion, Mr. V. Appa Row M.A., L.T.
[Principal] [Science Lecturer, Arts College]

Mr. C.N. Ganpathi, M.A., L.T., Mr. B. Buchanna Sarma,
[Mathematics Lecturer] [Drill Instructor]

2nd Row— Attender; C. Reddikshitolu O.CL. Kamanna R.T. Kristna Row,
A. Sita Ramamurti V.L. Narayana Row, P. Srinivsam, K.B.L. Narasimham.
BL. Subba Row. A.V. Ramachandra Row K SuryaRow, Attender

3rd Row— E. Kamasastri, C. Suryanarayana, S. Srinivasa Row, L V. Patnaik,
V.B. Ramamurti, M. Lakshminarsu, J. Viswanatham, D.V. Chalapathi Row,
K.R.R. Satyanarayanamurti, K. Satyanarayana

in the University and joined the Presidency College as a research student to the great satisfaction of Apparao.

Apparao purchased a Ford 10 HP Tourer model in 1930 and a driver was engaged. The rickshaw was sold away and the boy's services dispensed with. The driver of the car was one Doraiswamy Mudaly who lived near the Ice House Road at the tram line junction. He was a good and cautious driver, and a lawyer and well behaved. He stayed on the job for eight years, proceeding even to Rajahmundry with Apparao on his transfer. At the same time Valluri Suryanarayana the goodly neighbour shifted his residence to the Edward Elliot's Road, Mylapur. Into that house moved in Jandhyala Narayanamurthy, a good friend of Apparao from T.P. Koil Street. There was much harmony between the two families for over four years.

In December 1929, Veeranna performed the marriage of his first son Ramachandrudu at Peddapuram. The bride was the first cousin and eldest daughter of Mocherla Sundararamayya of Rajahmundry. Apparao performed at the same time the Upayanayanam of his son Ramachandra Rao (the suffix 'du' was changed as 'rao' to avoid confusion). While Apparao and family were travelling from Madras to Samalkot to reach Peddapuram, Gouramma, their second daughter rolled and fell down from the upper berth of the compartment and hurt her right thigh bone. She suffered much pain and could not walk. On return to Madras the injury was diagnosed as a fracture and treated by Dr. Rangachari, the renowned surgeon of Madras in his nursing home at Egmore.

Manikyamba delivered a male child in August 1930-(Apparao). Lot of complications beset the labour and its management. The mother had eclampsia and later suffered

from puerperal psychosis. She was under the good care of Dr. Mrs. John, Superintendent of Gosha hospital. But she had to be put under the care of famous Obstetrician and good friend of Apparao—Dr. Lakshmanaswamy Mudaliar at the Women and Children's Hospital, Egmore, for certain conveniences. It took considerable time and effort for things to get back to normal. Both Apparao and Rajamma had a trying time and bore the strain of the circumstance with fortitude. Manikyamba improved steadily under the continuous vigilance of Dr. Mrs. John whose loving care made her a permanent friend of the family. Credit goes to the young husband Basavaraju for the understanding and loving care he bestowed on his dear wife as the recovery back to normal was ensured, slowly but steadily. Basavaraju joined the Revenue Department as a Probationary Inspector and worked in the Ganjam District—a major part of which was ceded to Orissa at the time of re-organisation of States. He rose higher and higher in rank by dint of hard work, efficiency and discipline.

In 1931 Apparao attended the Education Conference at New Delhi as one of the representatives of the Madras University. That was his first visit to Delhi and the Grand Trunk route was thrown open just earlier with an express train covering the distance in 48 hours. Also he visited the Taj-Mahal at Agra. He used to narrate his experiences of the memorable visit with great interest.

Son Ramachandra Rao passed the S.S.L.C. Examination with good marks and got admitted to the Presidency College in 1932 in the junior intermediate class, in the first group-M.P.C.

The Government of India desired to start an Indian Education Service (I.E.S.) covering all the States. Selection was

expected to be restricted to England returned personnel. There were quite a few among others who undertook more responsible work and discharged it equally efficiently if not better than the foreign returned.

The Government of India and the States had to contend with economic depression and were seriously considering ways and means of combating it. Retrenchment of services was actively contemplated.

Apparao was anxious about his future prospects. However ominous the situation did seem, astrologically there was nothing to fear according to his good friend Dandhibhatla Ramamurthy and others.

One advocate by name Ganesh Ayyar of Triplicane was a famous Subrahmanyopasaka. Every Friday evening he would perform pooja to Velayuthan. Soon after pooja he would foretell the future of the devotees accurately. Apparao attended several of the sessions on Fridays and his belief in astrology grew intensely stronger.

Nadi And Yoga

It was in 1930 that Apparao got interested in Nadi readings and predictions. There was one Nadi available with a gentleman residing opposite the Infectious Diseases Hospital, Thondiarpet. He along with his friend and neighbour Jandhyala Narayana Murthy consulted the Nadi. He had his readings as well as those of his son Ramachandra Rao. The Nadi's predictions were correct upto the date of consultation and went wrong thereafter. Bhadram's readings were also similar.

In July 1931 senior Ramachandrudu was admitted to the upper subordinate course in Engineering College. Apparao helped Chaganty Parathasarthy, elder son by the second wife of Chaganty

Veerabhadrayya, who came over to Madras to study the G.D.A. course to take up appointment in films as an accountant. He stayed with Apparao and family for over two years.

Shri Veturi Prabhakara Sastri was working in the Oriental Manuscripts Library, Egmore, Madras. He was residing at Venkatarangam Pillai Street, Triplicane, not far from Apparao's house. Apparao would visit Sastri after his literary pursuits. He was observing the evening prayer sessions at the residence of Prabhakara Sastri. During the illness of Manikyamba Sri Sastri used to 'treat her'.

Prabhakara Sastri was one of the direct mediums initiated into Bhrikta Rahita Taraka Raja Yogam of Master C.V.V., C.V. Venkaswamy Rao, of Kumbakonam. The basis of the treatment is ardent love for the well being of fellow humans and a profound sympathy for alleviation of their sufferings. It was said that Master C.V.V. initiated 750 mediums directly. The following direct mediums used to meet regularly every evening at prayer 'Practice'—T. S. Sankarayyar, K. Venkataramana Rao, M. Padmanabha Mudiliar, and Pranatharthihara Ayyengar (Thathi). Another three mediums were Vavilikolanu Venkataramana Rao of Religious Endowment Board, Potaraju Narasimham of Madras Education service and Pudipeddi Chenchiah, retired District and Sessions Judge and elder brother of Dr. P. Kutumbiah, the famous physician. These were serving at different places of their posting till retirement and later settled down at Adyar, Kodambakkam and Egmore respectively.

Rajamma wife of Apparao had been a diabetes patient for some time. In later years she developed some complications which subjected her to a lot of trouble and

anxiety. Several physicians were consulted but to no avail. At the request of Apparao Prabhakara Sastri used to give his prayer treatment (in 1932). Whenever he treated her the pain and all trouble would subside within a few minutes. Apparao, Rajamma and children would regularly attend the evening prayer sessions at his home.

Apparao changed his residence from house with No. 3/31 to a spacious one bearing No. 4 in the same (Nallathambi Mudali) street. It was near the Pycroft's road end.

Apparao engaged Veena tuition to his second daughter Gouramma from 1932. After some time the two sisters would play on their instruments while mother Rajamma would lend her voice. She had a great desire to learn to play on Mridangam. She even procured a decent drum as preliminary instruction could be possible through driver Doraiswamy who regularly participated at group singing at Bhajan programmes on the drum in his residential area.

Rajamma was a simple lady of lovable qualities. She loved her husband, children, friends and relations all equally. She would not use a harsh word under any circumstance. She loved music and sang to her heart's content on many occasions. She would accompany her husband to attend all performances at the Annual Academy Sessions and other stray programmes as well. Her asthma was contained in 1933 and the prayer treatment ultimately relieved her of the intriguing complication of diabetes once for all. For quite a few months she lived very happily free from all troubles. Son Ramachandra Rao joined the Medical College. His marriage was contemplated. She was happy to accept the desire of Apparao to drop a consanguineous alliance and take the daughter of

Prabhakara Sastri as her daughter-in-law and thereby set an example of reform in marriage.

Alas! Rajamma did not enjoy the happiness long enough. She suddenly developed urinary infection, acute fulminating ascending pyelitis and left the physical after three days of suffering on May 2nd, 1935, plunging the members of the family, a host of friends and relatives all in sorrow.

A variety of patients used to approach Prabhakara Sastri for treatment and would get relieved of their suffering. Apparao regularly attended the prayer sessions from 1928 till he left Madras in 1936.

At the prayer sessions at Prabhakara Sastri's house several interesting experiences were recorded. Lot of academic, literary, philosophic and spiritual discussions took place. One of the topics of interest was the Kaka Bhujanda Nadi. The script of the Nadi is archaic Tamil in verse form. It requires some experience to catch the real import and the meaning of the verses written on both sides of palm leaves. It is a narration by sage kaka Bhujandar to Vashista. Now and then is an interruption in the narration wherein the sage and begin Vashista to converse with each other and discuss various topics. Individual's past, present and future is recorded and can be picked up by identifying the character of a particular 'line' in the palm. The narration does not confine itself to the present of a jataka but would be a mix up with future events, World events, and even the break out and the course of World War II was recorded in Apparao's Nadi. Apparao chose to consult this Kaka Bhujanda Nadi when the Government of Madras imposed a cut in the pay of its employees in 1931. There was a lot of apprehension of further ill effects of the policy of the Government. All this was mentioned in Apparao's Nadi.

It was also said that Apparao was born in 'Peddapuram', near river 'Godavari', that he would study in Kavibhasha (English) about the padartha guna sashtra - physics. 'APPA IVAN Kadumai Ellam' - he is great in all things; there is a deeper meaning that he is a deep man difficult to deal with; that he is related to Lingadharis, etc. Also it was said that a great war would break out on account of corruption and intrigue among powers, that it would spread among big powers, between east and west, that the 'ellayin' group would have very difficult times, but will emerge out with a victory - there is a pun on the word 'Ellayin' - 'Allies' - 'ALL LIES'. All this narration was given in 1931. One more interesting factor was that a nation whose name begins "with the 7th letter of English alphabet and ends with the 14th", implying German, where in a party named as follows: would gain ascendancy: write the 14th letter, follow it up with the 'acchu' (vowel) before B C, 'A', and then turn the letter 'N' ie, (Z), NAZ - By the time this narration was given (on 7-2-32), the emergence of the Nazi party was not known to the world:

The verses of the Nadi were not given all at a time but by instalments of four at a reading on dates specified in the Nadi readings. The Kaka Bhujanda Nadi was in the possession of one of the direct mediums of Master C V V who was a resident of Kumbakonam: NRB Venkatachalapathy, NRBV, alias Josyar. Josyar would charge a nominal sum for giving the Nadi reading. Apparao visited Kumbakonam for the purpose and got the verses written down and translated by another medium there Sri Mahadeva Ayya known as 'Mapillai'.

Madras Music Academy was keen on starting an Instruction Course in Diploma in Music and Pedagogy of one year's

duration. Apparao was keen that the curriculum should contain instruction on physical principles of Sound, Stringed Instruments, Sruti and efficacy of Tambur-sruti over other srutis, the unsuitability of harmonium as an accompaniment to the karnatic music on account of its rigid notes, whereas karnatic music is melodious with its gamakas and so on. He desired that certain practical exercises in the fundamentals of sound-should be demonstrated to the pupils. For the first two or three years he gave the demonstrations himself and trained one of the enthusiastic instructors to carry on in the years that followed. The top vidwans associated with the Academy who attended the demonstration for the first time were all struck at the clear scientific way visible explanations were available about subtleties which their ears and nada sense got attuned to through years of Sadhana. This was a significant contribution of the true scientist in Apparao.

An interesting experience connected with a Sanyasi called Pillaiyar Koil Josyer is worth recording. The Josyer stayed in the Big Street, Triplicane, opposite the Ganesa Temple and hence his identification. Those that wanted relief or answer or solutions to their ailments or problems would approach the Josyer with a cocoanut or plantain and a tambulam with a 'dakshina' of four annas (25 p). The Josyer would break the cocoanut and offer it to the deity by his side, close his eyes for a moment and give his suggestion. He would also offer some sacred ashes and kumkum. When Mrs. Appa Rao was ill young Ramachandra Rao took the permission of his father to get the suggestion of the Pillaiyar Koil Josyer. The Josyer said that the surroundings of the house lived in became foul as a big beehive was being built on the back portion

of top on the southern side of the house and that the residence should be changed, failing which there would be 'pranapayam'. The beehive was noted for the first time after the Josyer pointed it out. It was very high up and was inaccessible. For some weeks Ramchandra Rao went in search of a decent house to change residence but to no avail. Rajamma had improvement of health for quite a good period, when she suddenly took ill again and died. The beehive which was forgotten temporarily was of enormous size - about 6'x4'x1'.

As the memories of Rajamma would haunt every one of the members of the house the residence was changed from 4 Nallathambi-mudaly street to a house in Lloyds Road, Royapetta. Achyutha Lingam and his family who visited Apparao on the death of Rajamma continued to stay with him. Veeranna and sister Venkata Ratnamma, known as Rathamma garu, returned to Peddapuram after a few days.

Appa Rao was transferred to Rajahmundry as *Principal of the Govt. Training College*, in July 1936. He set up a house in Danavaipeta and Achyutha Lingam and family continued to stay with him.

It was admissions time for the new academic year to B.Ed., courses in the Training College. Several applicants would file in their applications year after year with no success at selection. Among them were quite a few who had a large family to support with a number of children. The management of schools where they worked would threaten to replace them by trained younger men if these old masters failed to acquire the training qualification. They were in a dilemma, and there was no one to care for them in their helplessness. Apparao understood the poignancy of the situation and set apart a good percentage

of seats for such teachers of long experience with no regularisation of the post but confronted with a threat of ouster. It was a matter of great gratification to many that during the period of his stay a large backlog was cleared.

On an occasion one aged teacher called at the house of Apparao one morning in June, 1937. Just then Apparao was getting ready for the morning bath. He tucked up his dhovati and tied the towel around his head. Having noticed a visitor approaching he came out and asked him in Telugu what he wanted. The visitor politely said "I will make a representation to the Principal garu. I have come for his darsan". To that Apparao said, "Alright wait here, I shall open the door of the side room opening into the verandah. You can meet him there". Saying, he went in, opened the door and sat in the chair with the towel thrown round his shoulders instead of the head. The bewildered visitor was full of apologies for not having identified the principal garu, whom he did not expect to be so simple. The interview turned out to be a case of an aged teacher who had two problems—One was to get a seat for training, vital for confirmation in the job, and another a suitable groom for his daughter who was in her teens.

Kavuta Vasudevayya who was aging, regularly visited Apparao almost every morning, whether anybody at home were sick or not due to the love, regard, and affection he had for Apparao. He was the one family physician who understood the physic of his patients and never indulged in over drugging the patient.

Dr. Abdul Salam was the Chief Medical Officer of the Government Hospital who resided in Danavaipeta. So also were other residents there—Mr. Kusalappa, Forest Officer, Prof. D.S. Sarma—Principal of

Government Arts College, Vadrevu Soorya Narayana Murthy, Post Master and Astrologer of great fame ; Vaddadi Jagannatha Rao, Lecturer in Geography at the Training College ; Kesiraju Satyanarayana, and others. They would visit him regularly and their visits were always repaid.

Late Rajamma's younger sister's son Manchala Purushotham passed SSLC examination from Peddapuram with high marks. He joined the intermediate course in the Arts College, Rajahmundry and was staying with Apparao. Rajamma's elder sister and her husband Veluvati Veera Sankaram also were residents of Rajahmundry (Innespeta). Their eldest son-in-law Ivatoori Nagabhushana Rao, an Engineer and a Director of a contracting engineering firm, Gannon and Dunkerly, also was at Rajahmundry. These and many others regularly would visit Apparao and enjoy his hospitality and cordiality.

Apparao would regularly visit Chilakamarthi Lakshminarasimham, Vaddadi Subba Rayudu, Rayasam Venkata Sivudu, Nyapathi Subba Rao, Sripada Krishnamurthy Sastri, and others in the town. Finding Chilakamarthi Kavi in penury Apparao would pay him regularly some amount to help him write his autobiography. Sri Rayasam Venkata Sivudu also was wont to follow the example of Apparao.

Veeranna took ill at Peddapuram and died after a brief illness. Veeranna's second wife also died earlier. Rama Chandrudu (Senior) completed his overseer's course at Madras and was on apprenticeship at Rajahmundry. He and his young wife Viyyamma stayed with Apparao. Achyuthalingam and family who were residing with Apparao for nearly two years both at Madras and later at Rajahmundry, went over to Amalapuram. Apparao had

the establishment at Peddapuram closed and brought his elder sister Rattamma to stay with him. Janakiramayya, younger son of Veeranna also came down from Peddapuram. Driver Doraiswamy moved down to Rajahmundry along with his wife to continue to serve Apparao. He was a regular member of the house-faithful, cheerful and helpful. Doraiswamy and wife had no children of their own and they loved all the children in the house of Apparao.

Appa Rao contemplated celebrating the marriage of daughter, Gowramma. Son Ramachandra Rao recommended Amrita Rao a class mate of his at the medical college at Visakhapatnam. He was the son of Boddapati Poornayya, a retired Senior Superintendent of Post Offices settled at Bezawada. Amrita Rao and mother Seethabai saw Gowramma and took some time to indicate their acceptance. In those days Apparao was getting the Nadi verses of Gowramma wherein it was clearly stated that the brother of the native (Gowramma) would suggest the alliance and that there would be delay in the acceptance of the proposal by the boy and the mother. It was also said that at a time when one was to write off the alliance there would be an announcement from the party as though to the sounding of a Bheri that they accept the girl and the proposal of Apparao. Actually one night at 10 p.m. a telegram was received from Amrita Rao from Vijayawada requesting to receive his mother by the early morning passenger next day at 4 a.m. She arrived, exchanged tamboolams and had lagnam fixed. Marriage was celebrated in the summer of 1937.

A few weeks later consummation of another marriage was witnessed under the patronage of Apparao. That was of

Suryakumari, alias Bullammayi 3rd daughter of his Shaddakar Veerasankaram, at Danavaipeta. The bridegroom was Racherla Pandurangarao, M.A. Lecturer in English at Mrs. A.V.N. College, Visakhapatnam. It was Prof. D.S. Sarma who recommended his student Panduranga Rao at the request of Apparao to suggest a suitable sharp young man to wed Bullammayi. Pandu Rangarao retired as Professor of English and Vice-principal of Mrs. A.V.N. College Visakhapatnam, in later years. Veera Sankaram's brother Butchiraju, an Executive Engineer, lived at that time at Danavaipeta opposite to Apparao's residence.

Manikyamba came down in the middle of 1937 for delivery and a son was born to her. It was a safe delivery.

Son Ramachandra Rao's marriage was fixed up in 1934 itself when Rajamma was alive and was to have taken place shortly afterwards. But due to Rajamma's death in May 1935 it was postponed. It was time that it came up for consideration in the 2nd half of 1937. Except for Apparao and Ramachandra Rao, the other members of the family were not quite enthusiastic about the alliance. However, one day sister Rattamma, told Apparao that she would strongly approve of the alliance and goaded Apparao to take up the matter and proceed. With her support things moved swiftly and the marriage date decided. It was celebrated in April 1938 at Vijayawada in the residence of Ayyadevara Kaleswara Rao at Governorpet. The function was very well attended. The Boddapati house served as the 'vididi' for Apparao's family. In the afternoon of the second day of the marriage there was a Kavi Sammelanam with prominent persons like Veruri Sivarama Sastri, Viswanatha Satyanarayana and others participating. This marriage was hailed as

one of great reform which would foster integration between Niyogis and Vaideekis.

Early in 1937 Apparao acquired a house site in Danavaipeta and started construction of a two-floored building. Engineer Ivatoori Nagabhushana Rao was the consulting architect and Ramachandrudu (Senior) supervised the construction. The house warming ceremony was celebrated early in 1938 and the new daughter-in-law set her foot into the new house named as "Raja Mandiram".

As Principal of an affiliated College Apparao would attend the Senate and Academic Council meetings and serve on the Board of Studies on subjects as well. Hence he was visiting Waltair often. Appa Rao was intimately connected with the Andhra University at the time of its formation.

At a time when there was a lot of deliberations as to where the seat of Andhra University should be Apparao contributed much to the discussion. Bezawada would not be suitable on account of the high temperatures and Waltair was fixed up as a suitable place. Apparao was thorough with the statutes of the University and his discussions and contributions at several meetings were quite significant.

It was March, 1937. The medical students were agitated at the possibility of the Andhra University raising the fees of the medical examinations. Major Ebdon, Principal of the Medical College and member of the Syndicate of the University supported the proposed enhancement. The new Vice-Chancellor Sir C. R. Reddy also was very keen about the enhancement with the support of all Syndicate members. But this had to be placed before the Senate for its approval. The medicos were seriously considering as to who would help them to

get the proposal defeated in the senate meeting. Somebody gave an idea that Professor Apparao, an ex-officio member of the Senate as Principal of an affiliated college of the University was the proper person to be approached. So the medicos met his son Ramachandra Rao who was in the first clinical year and met Apparao as soon as he arrived from Rajahmundry and requested for his help. They also said they would hold a silent black flag demonstration with placards demanding non enhancement of medical examination fees. Apparao advised them not to resort to such a demonstration and leave the matter to him. He would try and help them, if they did not agitate and disturb the atmosphere.

In the afternoon of the meeting the anxious medicos began to collect in the verandahs around the senate meeting hall. The fee enhancement issue was one of the last items on the agenda. At last at about 5 p.m. it was taken up. Some one proposed the enhancement after explaining the necessity for the University's stand based on the financial strain the administration was subjected to. There was a flutter in the heart of medical students. Suddenly, from one end of the hall Apparao stood up and said, "Mr. Vice-Chancellor, Sir, I have a point of order," and he wanted to know whether this issue was taken up at an earlier meeting of the Senate and if the proposal was thrown out. The Vice-Chancellor answered in the affirmative. And to the question, "May I know the date of that meeting, Sir?" promptly the date was furnished, and Apparao contended, "Sir, as per rules- a matter which was rejected by the senate earlier cannot be taken up for consideration before the lapse of one year. It appears that the period falls short of the statutory requirement by just two or three days. I am afraid it is

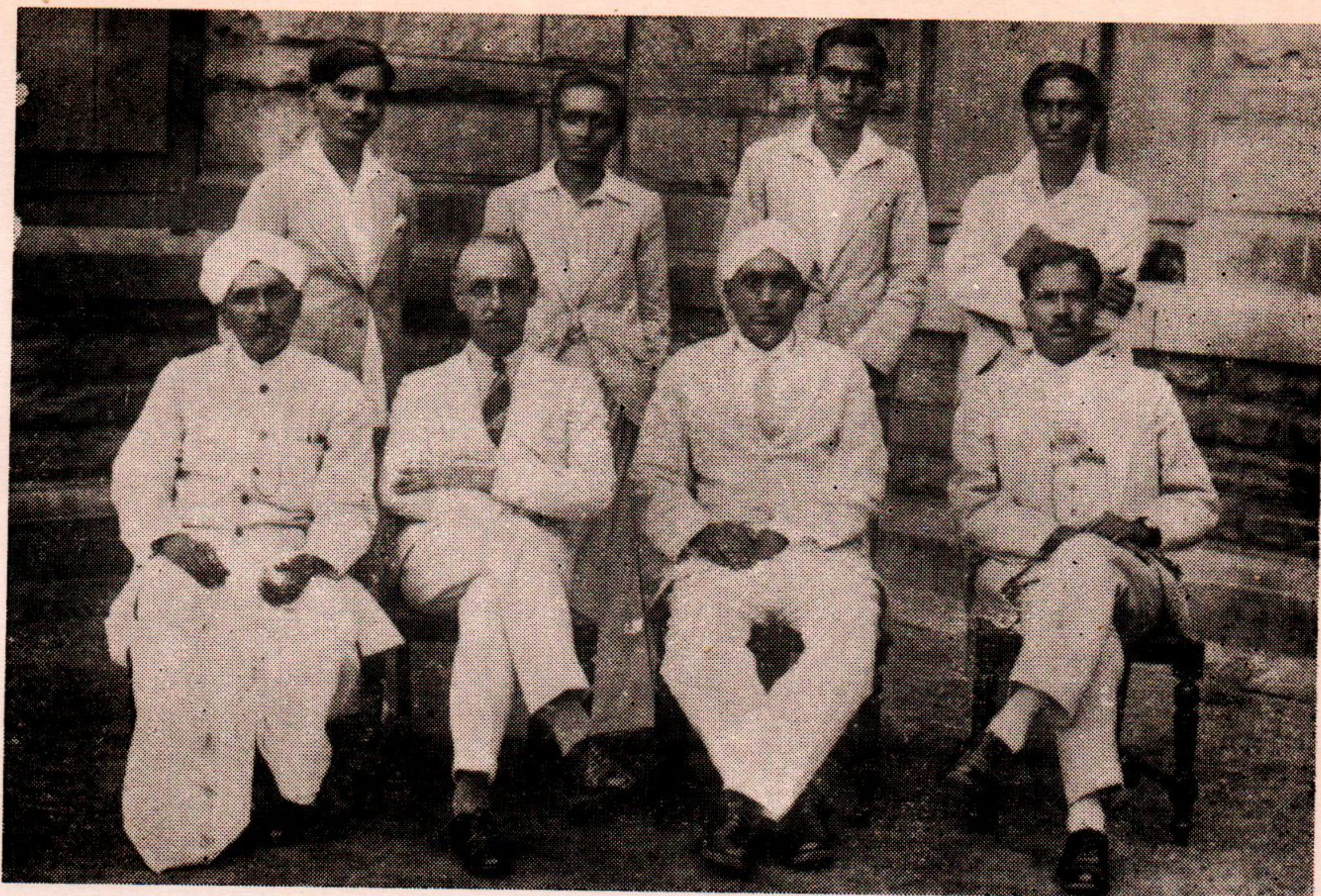
ultra virus to take it up by the assembly.' The deep silence that pervaded earlier was broken with a big uproar both inside the house and outside (by the medicos).

Major Ebdon was furious that the entire effort was nullified by a technical flaw (objection) in a trice and wanted to know who that turbaned member with big moustache was that came in the way. Evidently the Vice-Chancellor told him that he was Apparao, Principal of Government Training College, Rajahmundry, and that he was one of the few who were actively associated with the drafting of the statutes, rules and regulations pertaining to the University at its inception. Major Ebdon came to Apparao before he left the hall and said, "Mr. Apparao! you are a difficult man. I am angry with you."

At his heart, Apparao did not want a statutory impropriety being committed by the university. And at the same time, he knew that it would satisfy the desire of the medicos. So he advised them to be quiet, and kept the technical objection up his sleeve only to be raised at the opportune moment.

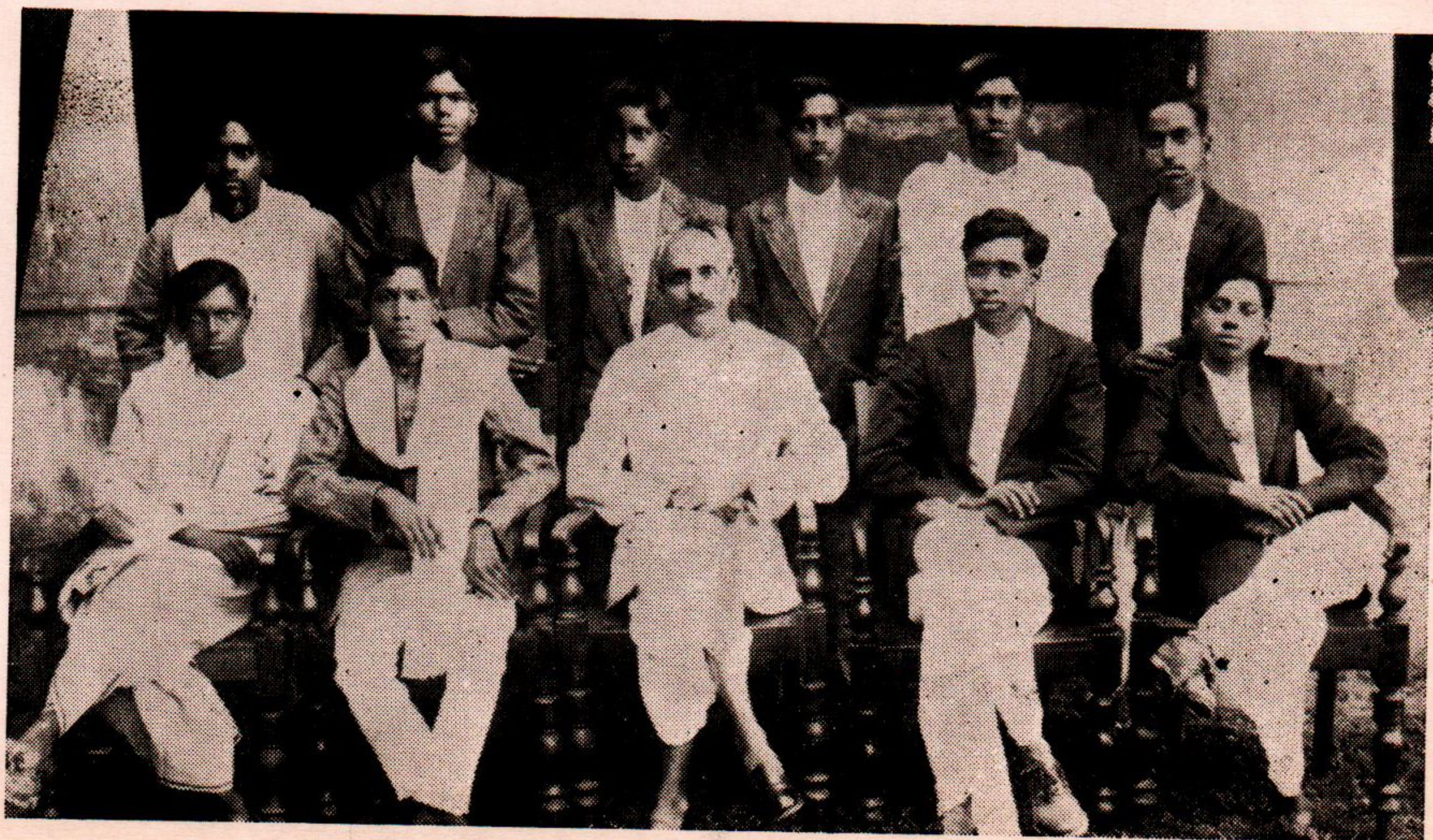
At Andhra University, Waltair

The Andhra University desired to expand the courses and streamline the studies at its colleges of Arts, Science and Technology, and Commerce, at Waltair and wanted a replacement for Principal Mamidipudy Venkatarangaiah. Vice-Chancellor Dr. Cattamanchi Ramalinga Reddi and the Syndicate of the University extended an invitation to Apparao to serve as Principal of the University Colleges for a term of 5 years. Apparao put in 31 years of service in the Government and was aged 54 in 1938. He could serve the government for an year more before superannuating at 55. However he retired in 1938 itself to

The Presidency College Physics Association 1932 - 33
Inaugural Address by Sir C. V. Raman, K. T., N.L.
Sitting : Vissa Appa Rao, R. M. Statham, Sir C. V. Raman, Dr. H. Parameswaran.
Standing : P. Koteswaram, J. S. Chetty, S. Nageswaran, A. Veerabhadra Rao.

Principal Appa Rao with a group of Students of
Govt. Arts College, Rajahmundry 1925 - 26.
Standing : Majety Ramakrishna Rao, Kaky Satyanarayana Murthy,
 Nalam Venkata Aswathanarayana, Kancherla Satyanandam
 Tummalapalli Kotayya, Korukonda Butchiraju.
Sitting : Kunala Narasimha Murthy, Solasa Sivabrahmam,
 Vissa Appa Rao [Principal], Batchu Satyanandam Gadey Veera Venkata Manikyam.

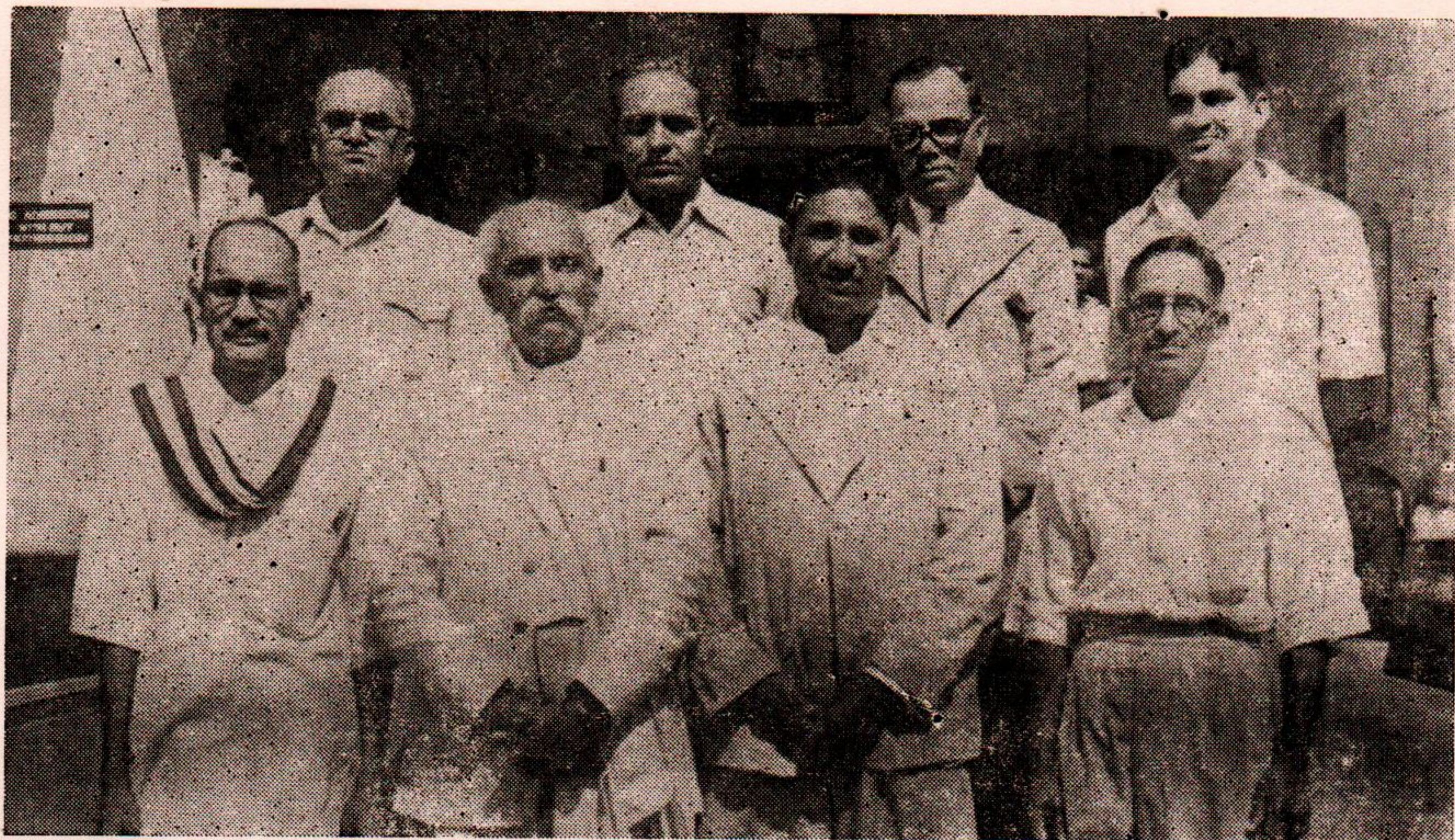

**Government Training College
Rajahmundry - 1936**

Principal Appa Rao, Staff & Students

**Give Send off to
Potaraju Narasimham Pantulu garu
on his retirement**

**Visit to Andhra Scientific Company, Machilipatnam, 1948.
Prof. Appa Rao with Friends.**

**Appa Rao hands over charge of warden of Metcalfe's Hostel to
Tenneti, on transfer to Madras Feb. 1927.**

accept the offer of the University. There was long correspondence on the fixation of his pay and ultimately it was decided to pay Rs. 800/- p.m. At one stage the implication was that the pay drawn at the University, and the pension drawn from the Government, together should not exceed the last pay drawn while in service. But that was generally the condition prevailing if one were to take up a Government or quasi governmental appointment. University being an autonomous body it would not be bound by such rules. The Vice-Chancellor threw a suggestion to Appa Rao through the inevitable Lakkaraju—a mutual friend that Appa Rao might surrender a part of the pay 'voluntarily'.

Vice-Chancellor's pay was Rs. 2000/- per mensem. But Dr. C.R. Reddi voluntarily returned one half of it and drew only a pay of Rs. 1000/- p.m. There was a suggestion that senior officers should set up healthy practices to be emulated by others. Apparao returned Rs. 100 of his pay to be utilised for appointment of a Research Assistant at Rs. 75/- p.m. and a studentship of Rs. 25/- p.m. to a deserving post graduate. Services of Mallampalli Somasekhara Sarma were entertained by the University under the above provision before he was absorbed regularly in the University service.

Having come to know that Apparao was opting for voluntary retirement in 1938 Sir A.L. Mudaliar, on behalf of the management of Pachaiappa's Trust invited Appa Rao to serve as Principal of the Pachaiappa's College, Madras on a monthly salary of Rs. 500/- in the scale of 500—50—600 irrespective of the pension drawn. Having given his acceptance to the Andhra University earlier Appa Rao politely declined the offer. However, he suggested that the management might extend the offer to Prof. D.S. Sarma, Principal of Govt. Arts

College, Rajahmundry, who too was ripe for retirement. Later Prof. Sarma served as the Principal of Pachaiappa's College for 3 years.

Apparao reported at the University on 1st June 1938. He took up the bungalow of Grandhi Padmaraju in Upper Panchavati at Visakhapatnam on a monthly rent of Rs. 100/- plus Rs. 16/- towards half the pay of the Gardener and Watchman employed by the house owner for its proper maintenance.

As the Principal of the University College was primarily a teacher, Prof. Apparao taught one aspect of Physics to the Honours classes. Bhagavantham was virtually managing the Department of Physics.

An honours course in Chemical Technology and Pharmaceuticals was introduced in 1938. Among the first batch of students of that course was Manchala Purushotham, who had passed intermediate with a first class.

The members of the establishment of Prof. Appa Rao were his sister, son Rama Chandra Rao, Virabhadrayya and Subrahmanyam, son-in-law Amrita Rao, daughter Gouramma, daughter-in-law Lalita, nephews Janakiramaiah and Purushotham, and Shanta-sister of Amrita Rao.

Ramabrahmam who was with the family earlier at Madras and Rajahmundry was the cook and he served faithfully on a pay of Rs. 20/- p.m. There were usually many guests staying with Apparao whenever they visited Waltair on University work. Young daughter-in-law Lalita was being groomed as the lady of the house under the care of Rattamma garu.

Vice-Chancellor Reddi used to get the wise counsel of Apparao on many problems. Sometime after Apparao took up the appointment Rama Varma the Registrar of

the University took ill and went on a long leave. So Apparao was appointed as Registrar-in-charge in addition to his duties as Principal. And these demands used to keep Apparao working round the clock and it was a tiresome and responsible business which he undertook willingly and gracefully.

Several discrepancies in the routine running of the Departments and services often cropped up from time to time and Apparao would sort them out and set them right with care and diligence. One major issue was the missing of a large number of volumes from the University College's Library. An enquiry was held with Abburi Ramakrishna Rao, a Faculty Member, as Enquiry Officer. The inefficiency of the Librarian was exposed and some strictures had to be passed on him and another clerk. On one occasion an investigation of leakage of question papers of a part of a course resulted in severe disciplinary action against two clerks. Several such happenings, though they are normal occurrences in any establishment, naturally sowed a seed of discontent among the employees, against the new Principal.

In those closing years of the thirties there were not many women students studying at the Colleges at Waltair. Gummididala Durga Bai, Pushapalata Saikya (from Assam) and Shanta, sister of Amritarao were the trio in the History and Politics Honours course. Often after extra-curricular sessions convenient and safe return of women students to the Vizag town where they resided was a problem. On such occasions Apparao would have them dropped regularly in his car.

After going to Waltair Appa Rao exchanged his ford tourer for a vauxhal X a fourdoor model with Sedan body. Driver Doraiswamy left the service and returned

to Madras. His place was filled by Narasinga Rao a smart young man who served the Vice-Chancellor's vehicle during the term of Sarvepalli Radhakrishna.

Son-in-law, Basavaraju was working as English Head clerk in the collectorate of Visakhapatnam at that time. He and his family lived with his younger brother Seethapathi Rao, a graduate in Mechanical Engineering of the Benaras Hindu University and employed in the Andhra University. Their residence was in official colony. Basavaraju and Manikyamba would spend weekends and holidays with Apparao and members of the family. Early in July 1938 their infant second son died after a short bout of diarrhoea. Dr. Bendapudi Perraju, local medical practitioner tried his best to save the life, but the infant died leaving all members in sorrow.

In November 1939 sister Rathamma garu died suddenly, she dropped dead in the bathroom just as she was getting ready for a bath.

It was November 1939 when Amrita Rao and Ramachandra Rao were busy preparing for the final MBBS examinations. On the 25th instant Ramachandra Rao had just finished a part of competitive examination for a prize in surgery and was having lunch at Basavaraju's house nearer to the hospital, when he received a telegram from Madras announcing "son born this morning congratulations". Two days later on 27-11-39 Gowramma delivered a son (Poornaiya) at Visakhapatnam in the K. G. Hospital.

Amrita Rao passed the final M.B.B.S. examination in Dec. 1939 and proceeded to women and children's hospital, Egmore, Madras to do the House Surgery and take the Diploma in Obstetrics and Gynaecology exam, which he successfully completed in

due course. Gowramma and her new born son were staying with the inlaws at Bezwada from Feb. 40. Ramachandra Rao passed in two subjects and failed in Surgery at the same final year examination. Son Veera Bhadrappa passed SSLC in March 1939 and joined the intermediate course in the Mrs. AVN College, Visakhapatnam. Janaki Ramaiah was undergoing training course for Primary teachers. Shanta was always frail in health. She left the studies due to extreme weakness and she soon succumbed to a congenital heart lesion.

Apparao's third son Subrahmanyam, alias Subbu was studying 1st from in 1939. In February 1940 he was afflicted with a severe nervous lesion 'Chorea'. It is characterised by involuntary purposeless movements. He could neither walk nor stand steadily. Feeding was difficult as food would drop down from his mouth before his swallowing it. Dr. P. Kutumbiah who was consulted prescribed natural vitamin C from Indian goose berry (Racha Usiri) and warned that the disease may spread and affect the heart valves—rheumatic disease.

Apparao was very much worried on this account and requested Prabhakara Sastry to go over to Vizag and 'treat' him. Accordingly Sastriji came to Vizag in May and stayed for nearly 3 weeks. Due to prayer treatment the nervous disorder got controlled, but the heart affection was noticed. Dr. Kutumbiah wanted complete rest to be given and patient Subbu should not walk. He was only to be carried or moved about in a chair. Soon it was found that it was difficult to manage him. The only lady in the house was Lalita who had to feed and look after her baby son Appa Rao Junior. So Mahalakshamma, Mrs. Sastry, said she would look after him at

Tirupathi. Ramachandraro dropped Subbu at Tirupathi in July 1940 and Subbu continued to stay there for nearly 3 years.

At the beginning of one academic year the head clerk of the College office put up a list of defaulters who did not pay the tuition fees within the stipulated period inspite of reminders. Their names were to be struck off the rolls and an office note was put up for principal's approval. To the surprise of the head clerk Apparao wrote out a cheque on his personal account for adjustment of the arrears saying "sewhould not interfere with the career of promising young men and deny them an opportunity to serve the mother land as enlightened citizens. It must be utter lack of funds that prevented them from paying the fees. Let them pay when they can" Curiously one name in the list was of Jayanthi Dharmateja. How far sighted and compassionate was Apparao!

Apparao continued the exercise of discipline, efficiency and thoroughness in the discharge of his duties as the Principal comprising various faculties. Some teachers and clerical staff resented it while students took to immediate liking of his fair and just administration.

Apparao became a member of the Century Club at Visakhapatnam which was close to his residence. He played Tennis and became a popular member of the club. Dr. S. Kini, Ananthachari, Vaidyanathan, Achuthamenon, Bharkaramenon, Hari Rao LIC Varahalu Chetty and several other members used to like his company as he would participate in lively discussions on diverse topics of interest—the 2nd world war, Rajaji's ministry at Madras, Karnatak music, Chess and so on.

In the years 1934 to 38 the Communist doctrine had steadily infiltrated among the younger generation, the students at College

being the most vulnerable. There was a good number of student workers who devotedly participated in the spread of the doctrine with a firm belief that salvation for India lay only in emulating the ideologies of the communist countries. The Governments of India and the States disliked this development and did their best to curb such activities among the students.

Chaganti Veerabhadrayya's youngest son Sitharamayya was studying Political Science honours at the University. He resided with some fellow students in the Lakshmi Press Lane in the heart of Visakhapatnam. He had considerable difficulty in securing enough finances for his maintenance. He was irregular in studies. However, he was a very good student and debator with a gift of speech. He could speak fluently in English as well as in Telugu. Apparao was much concerned about the young man's well-being and progress. After some deliberation Seetharamayya also became a regular member of his house.

Just then the special police (CID) were looking for the identity of one "Seetaraman"—a student who was a staunch communist interested in the spread of the doctrine among the students of the College. There was mounting pressure from higher authorities that Sitaraman should be spotted out and arrested. The superintendent of police at Vizag—an Eurasian wanted the help of the principal of the University Colleges to spot out Sitaraman. There was no student bearing the name of Sitaraman at the University Colleges. But names which were close to that of the wanted student were quite a few like Seetharam, Sitharamaiah, Sitharamarao, Seetharamaswamy, Seetharama Murthy, S. Sarma and so on. The Superintendent of Police asked the Principal

to direct them all to meet him at his office in the town for interrogation. Apparao politely refused to direct the students to meet the Superintendent of Police in his office saying that all the students were his wards, and that the Principal was responsible for their welfare. However, he suggested that the S.P. would meet them in his presence in the Principal's office. The Superintendent resented it *and bore a grouse against Principal Apparao.*

The conduct of *Annual University Convocation* was always a grand event at the University. On one occasion Maharani Sethu Parvathi Bai and His Highness the Prince of Travancore donated a substantial amount to the University. As a mark of appreciation of their benevolent contribution the Andhra University conferred doctorate degrees on them both. Sriman C. Rajagopalachari delivered the convocation address and in his speech Rajaji remarked that he had no lakhs to throw away to demonstrate his concern for the spread of education among the masses. This remark was much resented particularly in the context of the munificent donation by the enlightened Travancore rulers.

Another year, Srimathi Sarojini Naidu the Nightingale of India delivered the convocation address. She refused to use mikes, and her address was extempore. She said she did not believe in reading a prepared and printed address. There was a ringing tone in her voice which was loud enough to reach the ear of the last man in the periphery of the expansive convocation pandal. Co-operative effort of the stenographers was of no avail in recording her address completely and correctly.

The next year Sir Arthur Hope, the Governor of Madras Presidency presided over the convocation as the Chancellor of the University. Earlier in the day he went

round the University College and its laboratories to have an idea of the expansion and growth of the various faculties. As the Governor was passing in front of the hostel buildings some students were found to stand on the terrace and shout "Quit Sir Arthur Hope, Goback;" The Quit India Movement was at its height then. It was an act of great dis-respect and indiscipline which was highly resented. Principal Appa Rao asked the Warden of the hostel to go and find out who the culprits were and book them. The Warden could identify about 24 students and told them what great disrespect it was to shout against the University Chancellor and Governor, and above all an august visitor. The students understood their folly and all except two were prepared to apologise in the manner the College authorities deemed fit. The students did not want to let down Principal Apparao as a mark of high respect for him. This reformatory attitude of the students was not taken in its true spirit and the 'incident' was used to serve their ends by a certain section of the University Administration as will be explained elsewhere.

Apparao was a firm believer in *astrological control* of events in one's life, the life of a Nation and the world. By failure of experience he could guess that some significant things would happen on days when certain constellations would come or group together. As soon as the new almanac was available he would go through it and record dates of grouping of 'grahas' and watch what significant things would occur on those dates in the world events. With enthusiasm he would talk about these experiences as a sort of 'prophecy' of certain important dates to his friends in the Century Club after a game of tennis. For example on one of the eventful dates FRANCE broke with the allies and

on another date there was Blitzkrieg on Britain leading to extensive damage of property and destruction of life.

These incidents were interpreted by a group of 'men' who dubbed Apparao as a 'quisling' agent and a highly dangerous person, to gain their own ends.

Slowly dark clouds were gathering in the calm atmosphere which Apparao created for himself by his strictness, and straight forward attitude which though it did not harm the deserved yet did interfere with the machinators and opportunists. Often they found Apparao too tough a person and they patiently waited for an opportunity to throw him out.

The 'Sitharaman' episode assumed more ominous proportions than was apparent. The special branch of police was pressured for inefficiency to pick up an underground student. The police approached the Vice-Chancellor for help. But everybody felt it was only the business of Principal Apparao to solve it for the police, who did not like to interrogate the students in the Principal's chamber, as a matter of prestige. Instead a sort of conspiracy was hatched to concoct a story that the debator Seetharamaiah was the underground 'Sitharaman' whom Principal Appa Rao was protecting by giving him shelter in his own house; that Apparao was himself a Communist at heart and was harbouring a dangerous communist worker; that he had a strong control over the students; he played on their minds and that it was he who was at the back of the 'quit' Sir Arthur Hope 'Go back', incident, and the 'fairness' on the part of the students in accepting to apologise and subject themselves to disciplinary proceedings; that he was a quisling agent of the Gestapo and knew the

strategy of the German War Plan and so on. Thus they painted an ugly picture of Apparao.

At this stage another unfortunate incident added weight to the accusation made by the forlorn special police. Cook Ramabrahmam was about 40 years old at that time and he was seriously contemplating to get married. He was interested in a particular girl and she was supposed to inherit some property. In the meantime the party to bequeath the property died under suspicious circumstances and the Police were investigating the case. Ramabrahmam, the police believed, had a hand in it. They were after him and he was dodging. The special police were believed to have promised to leave him scotfree if he were to give a FIR (First Information Report) against Sitharamaiah and Apparao. They tried to get out of the "Sitharaman" muddle by implicating Prof. Apparao and they initially gained some ground.

About the same time some close friends of Appa Rao at Madras were known to have heard some rumblings in the office of Director of Public Instruction that Appa Rao's pension may be stopped for harbouring in his own house a staunch communist leader who went underground and for all the other machinations, Apparao was allegedly indulging in with a full hold on the students of the University Colleges. The friends alerted Apparao and wanted to know why he was sticking to the job at his 'peril'. The scheme was evidently brewed by the Special Police at Vizag with the knowledge of the University authorities secretly to make Apparao a scape goat. This every one thought was the best way of getting Apparao out.

Apparao was taken aback at the turn of events and wanted to know from the

Vice-Chancellor the veracity of the rumours. Dr. Reddy seems to have said that he was helpless as the police was interested in taking action by arresting 'Sitharaman alias Sitharamaiah' and punishing Principal Apparao for harbouring him.

Appa Rao for once knew how behind his back a deep plot was devised and how the authorities knowingly played a game in keeping him in the 'dark'. So Apparao decided that 'Discretion was the better part of valour' and offered to resign the post of Principalship of the University.

This was what every one interested was eagerly longing to happen.

On the home front cook Ramabrahmam was dismissed forthwith. About a couple of hundred rupees which he took as an advance a few weeks earlier was forfeited in the bargain - Seetharamayya also left the house of Appara before he was arrested.

Apparao sent his letter of resignation to the University stating that he had joined the University at the specific invitation of the Vice-Chancellor and the Syndicate who had the full confidence in him (Apparao) that he could deliver the goods. And then he remarked, that 'of late', he had come to believe that the University seemed to have lost confidence in him and his integrity. If that be so, the University authorities might consider his desire to relinquish the post and settle his leave salary that had accrued etc. While considering his letter it was believed that the Syndicate wanted Apparao to submit an unconditional resignation and that it was not prepared to terminate his services before the end of the tenure of appointment (five years) as two more years yet remained. After a lot of discussion the Syndicate had no other option but to concede that it had lost confidence in Apparao and accept his resignation on his terms.

It was really the most cruel end of a 34 years marathon service as an upright teacher, humane in his approach throughout his career, who strove to augment the dignity of the profession to the acme of perfection by sincerity of purpose placing all the time "Service above self". Meantime Sitharamiah was arrested. Along with him some more alleged communist student leaders Vallabharao, (University Colleges), Venkatalakshmi (Medico) and a few others, were taken into custody. The students and general public were aware that Seetharamiah was not a communist on any score.

In June 1941 Apparao was relieved of Principalship. The day before he left Vizag for Rajahmundry Dr. Reddi had called on him to bid farewell. As Dr. Reddi was about to leave Dr. Ramachandra Rao asked for the autograph of Sir C. R. Reddi which he readily obliged with an advice "To thine own self be true". Apparao instantly remarked, 'Thank you Ramalinga Reddi for obliging my son with an autograph and advice. It reflects the conflict in your mind clearly. Thank you'.

Some years later all the students arrested for alleged communistic activities all over, were released. In due course Sitharamiah became a Lecturer and was for a long time at Berhampore College. Later he was Principal of a College in South Kanara and died in service (about 1975). He always felt unhappy that it was unfortunate that he should have brought stigma to the fair name of his revered father Chaganty Veerabhadrayya who was an upright and conscientious Headmaster of great repute - and what was more, be instrumental in tarnishing the unblemished image of a benevolent Principal Apparao who gave him food and shelter at a crucial time. He was sore on Providence and never excused himself. He never met

Apparao in later life till Apparao passed away in 1968.

Retirement at Rajahmundry.

Apparao moved down to Rajahmundry. A businessman, Mr. Chauhan, who was living in the house "Rajamandiram" vacated the premises in time for Apparao's occupation. Dr. Ramachandra Rao had yet to complete his housemanship at the King George Hospital, Visakhapatnam. Hence he stayed back and moved into the House Surgeon's Quarters. Son Veerabhadrayya passed the intermediate examination and went over to Varanasi to study the B.Sc. Metallurgical Engineering Course. Nephews Purushottam and Janakiramayya had left as their courses of study at Vizag were over. Hence Apparao was to stay at Rajahmundry with his daughter-in-law Lalita, and grand son Apparao, junior. Son Subrahmanyam continued to stay at Tirupati with Prabhakara Sastry and his health was gradually improving. Chauffeur Narsinga Rao drove the Vauxhal X by Road, handed it over at Danavaipeta and returned. A new driver and a cook were appointed. Apparao started life afresh in real superannuation.

Dr. Rao completed his house job in September '41 and came down to Rajahmundry. He had designs to do post-graduation under his esteemed Professor of Surgery Dr. M.G. Kini, who by then was transferred to the Stanley Hospital, Madras. While at Visakhapatnam, Dr. Rao, then a final year student, was helping Surgeon Kini in preparing some basic information for one of his forthcoming important clinical articles involving statistical analysis. To begin with Dr. Kini did not know that student Rao was the son of Apparao. The fact came to light one day accidentally, when Rao got dropped by his

father's car at Kini's residence. He took Rao to task as to why he did not reveal that he was the son of Apparao with whom he (Kini) was playing tennis almost every evening at the club. He observed that the fault was Apparao's for not informing him about his son Rao who was his student. Next day there was some discussion in the matter at the club which ended with Kini extracting a promise from Apparao that he would send Ramachandra Rao to him for post-graduation for a period of three years. Dr. Kini was of the opinion that young Rao would make a good clinical research worker if given proper training. On that understanding Dr. Rao was planning to go to Dr. Kini who, subsequently was transferred as Prof. of Surgery in the Stanley Medical College, and Surgeon and Superintendent of Stanley Hospital, Madras. In Nov. '41 Dr. Rao proceeded to Madras to work as a Senior House Surgeon in the Surgical Unit of Dr. Kini. It required the incumbent should pay a sum of Rs. 20 per quarter to the Government of Madras for the facility accorded.

The Second World War took a different turn. There was a possibility of some important eastern coastal towns and other cities being subjected to air raids by Japan. So in Feb. '42 Dr. Kini advised Rao to leave Madras and stay away till conditions improved. Dr. Rao left for Tirupati where his father-in-law, Prabhakara Sastry, was working as Research Pundit in the Oriental Research Institute, Tirupati. Rajahmundry was also declared a target town along with Kakinada, Visakhapatnam and Madras and hence was not safe. Lalita had just come away from Rajahmundry as she was in the family way expecting a second child. Apparao also had to leave Rajahmundry and come away to Tirupati letting out the house to Jayanthi Satyanarayana, Principal of the Training College at that time.

Visakhapatnam and Madras were subjected to a minor air attack. However, the vulnerability of Visakhapatnam harbour and Waltair made the Andhra University Colleges to shift temporarily to Guntur. Buildings constructed some years earlier at Guntur for a medical school were at that time housing a Government Secondary Teachers Training School for women. The buildings were vacated for the occupation of the University departments. The University buildings at Waltair were occupied by the military authorities who established a Base Hospital. Rajahmundry also became a station for a military Regiment at Bommuru Metta. Tension prevailed in the circar districts. An air strip was constructed at Madhurapudi on the periphery of Rajahmundry and there were plans to construct a regular air port at Gannavaram, 25 KM off Bezwada.

The construction work at Gannavaram was taken over by Ivaturi Nagabhushana Rao, on behalf of Gannon & Dunkerly. He set up a house at Eluru very near his sister's, Papayamma, whose husband Chaganty Sankara Sastry was a leading advocate of the Eluru Bar. Airfield construction work was in full swing at Gannavaram by June, 1942.

Lalita delivered a female child, Rajeswari, on 9th April, 1942. The fear of air attacks did not subside yet. Dr. Rao accepted to work as a Medical Officer for the many workers on the establishment at Gannavaram. Engineer Mallaparaju (Jonnalagadda) was on field work with Nagabhushana Rao. R. Panduranga Rao, playing safe, left Visakhapatnam and was helping his co-son-in-law Nagabhushana Rao in the office work. Veturi Sundaramurthy, eldest son of Prabhakara Sastry who graduated with B.Sc. (Chem) from the Annamalai University also was grafted on

**Friends Gathering at Rajahmundry
at the Residence of Bulusu Papayya Sastry - 1948.**

**Andhra University Colleges of Science Physics Department
with Principal Appa Rao and Prof. S. Bhagavantham (1934 - 40)**

to the establishment at Gannavaram. Apparao moved down with Dr. Rao and family to Eluru in the first week of August. A house in the same compound as of Nagabhushana Rao was taken up for the stay. Unfortunately, on the third day of arrival Dr. Rao was taken ill with fever which was diagnosed as Paratyphoid A. Dr. Valluri Venkatarathnam, a cousin of Valluri Suryanarayana, advocate neighbour of Apparao at Nallathambi Mudaly Street, Madras was treating Dr. Rao. As ill such would have it the fever relapsed twice and the course ran for a period of 75 days. It was a trying time for Apparao involving heavy responsibility and anxiety.

As Dr. Rao was recovering from his long fever, in the month of December Basavaraju reported that Manikyamba had a severe attack of Chicken Pox and was recovering. Basavaraju was stationed at Yelamanchili and he had to go on tour on many days in a month. Hence he asked for help of Dr. Rao for a few days stay with her. After staying for a few days Dr. Rao returned with her to Eluru where she recovered to normalcy.

Navya Sahitya Parishat Sammelanam was contemplated to be held at Eluru that year and Apparao was requested to be the Chairman of the Reception Committee. It was a welcome change for Apparao. The conference was a great success to the satisfaction of all the delegates, organizers and the public. One notable feature was that Balamurali Krishna, a young pupil of Sangita Kalanidhi Parupalli Ramakrishnayya Pantulu, gave a full fledged music performance on one evening. There was an interesting session devoted to Nanduri Subba Rao's Yenki Patalu. Folk songs by Sita and Anasuya sisters was an added attraction.

The purpose for which Dr. Rao came to Eluru with Apparao and family was not

served. The Gannavaram Aerodrome work was getting completed. So Apparao moved to Rajahmundry once again with the family. Having recovered well and the threat of air raids gone Dr. Rao again left for Madras to work with Dr. Kini, in May, 43. That was the time that Apparao got interested in the Damerla Rama Rao Art Gallery.

Damerla Rama Rao, a native of Rajahmundry was interested in drawing arts at a very young age. About 1913, elder brother of Rama Rao, D. Venkata Rao, a Lecturer in the Govt. Arts College, Rajahmundry, introduced him to Oswald J. Cooldrey, Principal of the College. Cooldrey was himself a good artist who drew a lot of inspiration from the scenic beauty of Bommuru Metta, where his bungalow was, the river Godavari and its environs. He saw the sketches and colour paintings of Rama Rao and found a great artist in him. He encouraged the talent in Rama Rao. By about 1916 Cooldrey prompted Rama Rao to go to J.J. School of Arts, Bombay, for a course in Arts and Painting, with his recommendation to the Principal of the school. Rama Rao was admitted to the 3rd year class straight away and he graduated at the end of the year with distinction and knocked away many prizes and the coveted gold medal. Rama Rao toured extensively Ajanta, Ellora, Elephanta Caves, and Gujarat and Kathiawar. He drew a lot of inspiration from these visits and developed his own style of painting. His pictures became famous in no time. His water colour painting "Seemanthamu" won a National prize in 1924. Another watercolour picture "Karthika Pournima" won the fine arts prize in 1923. His masterpiece "Siddhartha Ragodayamu" won the award in 1924 at International Salon held at Toronto. Rama Rao started an Art School and encouraged young talent

and trained them. A number of his pupils became famous painters. His artist friend Varada Venkatarathnam and pupil Chamakur Satyanarayana were a great help in running the School. His young wife Satya Vani and his sister Bucchikrishnamma were initiated into the fine art and they became adepts in no time. But, alas! cruel fate curtailed the life of Rama Rao at a very early age in February, 1925 when he was at the height of his glory. Thereafter the Art School was run on a modest scale by the two friends, wife and sister of Rama Rao with great difficulty. There was no space to spread out and exhibit the numerous drawings of the great artist. It was a job protecting them from decay.

Apparao had been noting what was happening all along as Rama Rao's brother Venkata Rao was his colleague in the Arts College. In 1943 he met the Damerla Brothers, Varada Venkatarathnam, and Mrs. Satyavani, discussed with them and expressed the desirability of establishing a Trust in the name of Damerla Ramarao Memorial Art Gallery and School. He took up the task as Secretary and treasurer with Avasarala Rama Rao as President. He approached the Planning Commission and the Government of Madras. They promised financial help. If the Trust could show an asset of Rs. 10,000 an equal amount would be granted by the Government as well as the Commission separately. As a beginning it was in the first quarter of 1944 that a benefit performance was staged by some young enthusiasts at Rajahmundry at the instance of Apparao. A scene from the play 'Chandra Gupta' was enacted by Maddali Sooryaprakasa Rao, a pupil of Rama Rao and a Lecturer in the Arts College, Dr. Sripada Gopala Krishna Murthy, Assistant Lecturer in Physics; Bhavaraju Ramachandra Rao, Physical Instructor of the Arts College; and Peketi

Sivaram (cine fame). Later there was folk dance by B.V. Narasimha Rao, an upcoming Artiste. The performance yielded a net gain of Rs. 600 and that became the nucleus of Trust collection. Later Apparao had to devise ways and means of collecting and augmenting the funds to reach the target figure of Rs. 10,000.

In the month of August 1943 two marriages were celebrated wherein Appa Rao played an active role in fixing up the alliances. Prabhakara Sastry's eldest son Sundaramurthy was to wed Lakshmi Devi, eldest daughter of Manchala Jagannatha Rao and Subhadramma. Subhadramma was the younger sister of Rajamma. In turn Manchala Purushotham, brother of Lakshmi Devi would wed Balatripura Sundaramba, eldest daughter of Dr. Sankara Sastry of Muktyaala and younger brother of Prabhakara Sastry. With these two alliances between the niyogi and vaideeki sects the bonds of affection between the families of Veturi and Vissa increased multifold. A few weeks later Venkayamma daughter of Achyuthalingam was married to Marella Suri Babu of Berhampur. The Marella family is a reputed one in the Ganjam District. Suribabu's cousin Machamma was married to Devaguptapu Narasimham, younger brother of Basavaraju seventeen years earlier at Chatrapur. Marriage of Venkayamma and Suribabu was celebrated at Rajahmundry with financial help from Apparao at the residence of Ivaturi Nagabhushana Rao at Innespeta.

Early in 1944 Gauramma came down to Rajahmundry for confinement when a second son (Prasant) was born to her. Manikyamba came down to help Lalita in managing the confinement. Soon after the confinement Gauramma left for Vijayawada with the new born baby, in March, 1944.

Her husband Amrit Rao was by then serving as a Major in the Army Medical Corps in advanced bases.

In April, 1944 Apparao completed 60 years of age—"Shastyabdra Purthi". All the children desired to celebrate the occasion in a simple fashion at Rajahmundry. Basavaraju came down from Srikakulam, Manikyamba was already there. Dr. Rao arrived a day earlier from Madras. A number of friends and relatives at Rajahmundry attended the function and dinner.

Dr. Rao established his family at Royapettah, Madras, in September '44. Apparao stayed at Rajahmundry along with son Subrahmanyam who returned from Tirupati, and Manchala Jagannatha Rao joined the family early in 1944. Cook Srinivasa Ayyar who was engaged in 1943 continued to serve him. Driver Appalaswamy was on Vauxhal X.

Kandregula Zamindar, Sri Jagannatha Rao Gopalrao Bahaddar started *Gowthami Vidya Pitham* in 1944 at Rajahmundry. Next year a branch of it, *Andhra Ganakala Parishat*, was initiated with the following ideals: to establish music schools; to impart training in classical music on sound basis; to introduce deep studies in musicology; and to publish standard books on Music.

In March/April 1945 son Veerabhadrayya graduated from Benares Hindu University with an Engineering Degree in Metallurgy and served apprenticeship with P. S. Narayana, Metallurgical Engineer of Bangalore. In March 1945 son Subrahmanyam appeared for Matriculation examination and passed it. M.S. Prakasa Rao gave him some coaching regularly as he stopped attending school in 1940. In May, he had fever and Dr. Rao was called from Madras to attend on him. It proved to be malarial fever and Subbu slowly recovered from the weakness.

An epidemic of small pox broke out in many areas of Andhra. Manchala Purushottam succumbed to an attack at Vijayawada, where he was working with Andhra Pharmaceutical Works of which Dr. Chaganti Suryanarayanamurthy was the Managing Director. He left behind his young widow and baby Subhadra, just a few weeks old. The baby and mother were taken away to Muktyala by Dr. Sankara Sastry. It was a severe blow to both the families of Manchala and Veturi. Appa Rao was shocked at the tragic end of a promising career of Purushottam.

Apparao was not keeping good health for some time. Prabhakara Sastry who was on tour visited Apparao at Rajahmundry and advised him to leave the place and go to Madras and stay with his son Dr. Rao. Apparao shifted his activities to Madras in October, '45. Son Subbu followed him.

While at Rajahmundry Manchala Jagannadha Rao, the musician who played on Veena well lived with Apparao for over a year. At that time he showed uncle Apparao the scripts he had noted of Kshetayyya Padams along with notation sung by a grand old musician in Salem, where Jagannatha Rao happened to spend some months with a Tamil family. Appa Rao found that the padams were rather rare and not generally sung at kacheries. They used to have between themselves every evening a lot of musical discourse till late into the night. Jagannatha Rao, later known for brevity as M.J. Rao in all circles, also moved over to Madras and continue to meet Apparao regularly.

In July 1946 the *Madras Committee of Andhra Gana Kala Parishat*, itself a wing of Gautami Vidya Pitham, was formed with Apparao as convenor, in the presence of members Hon'ble Justice P.V. Rajamannar, Sangita Kalanidhi T.V. Subba Rao, Sangita

Kalanidhi Dwaram Venkata Swamy Naidu, Bhavaraju Venkata Krishna Rao, and Kandregula Jagannatha Rao Gopala Rao. It was resolved (1) to include the following also as members of the Madras Committee; Hon'ble Kadapah Kotireddy, Hon'ble Rukmini Lakshmipathi, Justice V. Govinda Rajachari, M. Chayappa, Bezwada Ramachandra Reddi, and Chittoor V. Nagiah :

(2) to collect, verify and publish Thyagaraja Kirtanams;

(3) also to publish a treatise of the Kirtanams with suitable explanatory notes based on Upanishads, Geeta, Ramayana and other epics;

(4) to publish rare and unpublished kirtanams of Thyagaraja with notation in Telugu and Tamil;

(5) to publish the kirtanams, padas and writings of Jayadeva, Purandaradasa, Tirthanarayana, Kshetrappa, Subrahmanya Kavi, Ramadas and others; after compiling them and correcting the same;

(6) And a subcommittee consisting of three members was formed consisting of (i) Dwaram Venkataswamy Naidu, (ii) T.V. Subba Rao, and (iii) Vissa Apparao as Convenor to go into the above work. (7) A sum of Rs. 1000 was placed at the disposal of the subcommittee and they had to account for the expenditure of the same.

In pursuance of the above Kalluri Veerabhadra Sastry was entrusted in September, 1946 with the work of writing the treatise and commentary on Thyagaraja Kirtanams. Apparao took up the editorial work. The printing of the book was entrusted to the B.N.K. Press, Madras.

Meanwhile, in connection with the Death Centenary of Thyagaraja which fell on 11-1-47, 'Thyagaraja Sata Varshikotsava

Sanchika' was published with a number of authoritative essays in Telugu and English on various aspects of Thyagaraja as evidenced in his compositions, the literary excellence, the musical grandeur and the philosophical significance, etc. It contained the life Story of Thyagaraja and also up-to-date Bibliography on Thyagaraja in literature in Telugu, Tamil, Sanskrit and English.

The Book on Thyagaraja Kirtanams was released in July, 1948. It contained 662 Kirtanams and ran into 850 pages.

Rare Kirtanams of Thyagaraja from Tillasthanam Manuscripts and from Madurai Saurashtra Sabha were obtained and published with notation in Telugu and Tamil in 1951, by Thompson & Co., Ltd., Madras.

Regular singing of Adhyatma Ramayana Kirtanalu written by Subrahmanya Kavi which were widely popular in Andhra Desa have gradually become a rarity now, the only living artiste (in 1940s) who sang them in Sampradaya style being Harikatha exponent Kuppa Veeraraghava Sastry of Tenali. Of about 108 of them 61 were sung at the request of Andhra Gana Kala Parishat, while the notation was written by Tripuraribhatla Sriramamurthy, a disciple of famous Sangita Vidwan Mahavadi Venkatappayya. The manuscript of these Kirtanams with notation was scrutinized by M.J. Rao who also helped as editor in correcting the proofs, while printing was done by the Dakshina Bharat Printing Press, Hyderabad, in 1962. This was also a product of the Madras Committee of Andhra Gana Kala Parishat.

Veturi Prabhakara Sastry had drawn the attention of Apparao to an unpublished manuscript named Kshetrappa Padams available in the Oriental Manuscripts

Library, Madras. On scrutiny, Apparao noticed that it contained a free and concise translation of Bhanudatta's Rasamanjari under the heading 'Sringara Rasa Manjari' by an author who did not reveal his name, and that all the nayaki lakshanas in 'Rasamanjari' (nearly 225) were illustrated by the padas of Kshetrappa. Apparao held that all honour went to the unknown author of 'Sringara Rasa Manjari' who had brought to light for the first time the great illustrative alankara aspect of Kshetrappa padas. Apparao also noted that in citing the lakshyas the author gave only the beginnings of padas that were in print, only about 220 at that time, but wrote out in full the illustrative padas which were not in print in his time. Apparao realised that these padas, nearly 100 in number, were a great musical treatise indeed!

Hence the Madras Committee decided to publish all the padas, nearly 320, of Kshetrappa. A few were obtained from the Adyar Library from old palm leaf manuscripts available there. Apparao as the Editor added a critical introduction to the padas building up the character of Kshetrappa from internal evidence. Illustrations of some exquisite padas were drawn in colour and included for publication by an artist, Chy. Suryanarayana Murthi, under the direction of Varada Venkataratnam. This book was released in 1950. It was printed by Kalidas Press, Arundelpeta, Guntur.

Apparao found that to his knowledge musical notations of Kshetrappa padams were never published. He obtained the manuscript of 72 padas written in musical notation by Sangita Vidwan, M.J. Rao who was by then a Veena Artiste of the A.I.R. Patna and got these sung before Sangita Kalanidhi T.V. Subba Rao, who corrected

here and there, and approved them. The 78 padas with notation in Tamil and Telugu, were also published by the Madras Committee of Andhra Gana Kala Parishat, in 1954 with an introduction by T. V. Subba Rao.

While at Madras (October, 1945 to December, 1948) Apparao participated in all the activities of the Music Academy and kept himself busy with the projects taken up by the Madras Committee of Andhra Gana Kala parishat.

Offset Colour prints of Damerla Rama Rao's masterpiece "Siddhartha Ragodayam" in water colour were obtained from Associated Printers, Madras, by Apparao soon after he reached Madras in 1946. Those were sold to students at Rs 2 each, and to connoisseurs of Art at higher prices. He personally went and met the well-to-do and enlightened public, the cine artistes, and other personnel and collected donations by presenting them with a copy of the print. He did it side by side with his work on Musicology while at Madras, or on visits to other places. The fund began to grow slowly but steadily. Some amateurs got inspired by the devotion with which Apparao raised the funds, staged benefit performances of a popular drama in many places and handed over nearly Rs. 13,000 to Apparao to augment The Damerla Rama Rao Memorial Art Gallery and School Trust Fund.

Dr. Rao completed his research assignments at Stanley Hospital, under the care and guidance of Dr. Kini, and submitted his thesis for M.Sc. in Anatomy of the Andhra University. He was appointed as Assistant to Professor in Anatomy and posted to Guntur Medical College, Guntur, in November, 1948. Hence Apparao shifted to Guntur along with Dr. Rao's family. The activities of the Madras Committee

progressed unabated with Apparao visiting Madras as and when required.

In January, 1949, Apparao celebrated the marriage of son Veerabhadrayya with the daughter, sow Bhramara, of Kesava Raju Sravanananda Rao, of Kavali. Soon after the marriage, Veerabhadrayya proceeded to New Delhi to take up appointment with the Directorate of Technical Development at Udyog Bhavan. Apparao engaged a young music teacher, Pratapa Ramakrishnayya, to teach vocal music to grand daughter Rajeswari who had a fine voice.

Apparao started writing in Telugu on the Atom-Paramanu Sakthi. The printing of Kshetravaya Padams and other work of Madras Committee also was pursued vigorously.

Prabhakara Sastry took ill at Tirupati in July, 1950, and left the physical in August, a day after Sravana Purnima, leaving a host of relatives, friends, and contemporaries in literary and other fields, in sorrow. Apparao proceeded to Tirupati in July itself and was there with Prabhakara Sastry's family at the time of Sastry's death.

Apparao sold away the Vauxhal X as soon as the family shifted to Guntur. Dr. Rao rode a bicycle for quick movement.

A Radio Station started functioning at Vijayavada in 1948 and Dr. A. Virabhadra Rao was the Director of the Station. Apparao's services were requisitioned fairly often to broad-cast talks on cultural and scientific matters of topical interest. Prabhakara Sastri also used to go over to Vijayawada to give talks frequently and would visit Guntur every time.

In November, 1950 Dr. Rao was transferred to Visakhapatnam. He proceeded alone, fixed up a house and later moved the whole family to Visakha Patnam, which included Gouramma and her sons Prasant and Krishna. Krishna suffered from malnutrition and died as soon as the family shifted to Visakhapatnam.

Dr. Rao had taken up a house at Daba Gardens near by Pingali Lakshmi Kantham, Professor of Telugu at the Andhra University. Apparao would meet him almost every day and had goshti with him. Early in 1951 Apparao had continuous fever and it was diagnosed as Typhoid. The illness was beset with two crises, once before and again after the commencement of treatment. Both times Apparao overcame the crises providentially. Apparao was expecting the crisis to occur from the astrological point of view. His long time astrologer friend, Vadrevu Sooryanarayana Murthy was at Vizag and called on Apparao on the third day of the fever. According to him it was a definite period-maraka dasa-and survival was doubtful. Apparao used to say now and then that he was likely to survive it on account of the Yoga Balam of Master C.V.V. It was also predicted in the Nadi verses that the survival was there by Master's grace. But the Vadrevu expert had his own reservations.

Basavaraju was managing the biggest estate of Vijayanagaram in 1952-53. Appa Rao had the opportunity of visiting him quite often as Vijayanagaram was close to Vizag. On every visit he would spend a lot of time with Sangita Kalanidhi Dwaram Venkata Swami Naidu and enjoy music and discourses with him.

Just then Lalitha was keeping indifferent health and with the survival of Apparao her condition also improved. By

the third quarter of 1951, with brother Subbu's help Dr. Rao could fix up better accommodation at Maharanipeta in the spacious house of Dr. Duruseti Narayana Rao. The goodly neighbour for Apparao was Namburi Alahasingari, retired Professor of Physiology in the Andhra Medical College. Dr. Alahasingari was deeply interested in Karnatak Music and was on the Committee of Local Vijayathyagaraja Sabha which was quite active with others like Dr. Sripada Pinaka Pani, Dr. P. Brahmayya Sastri, Durvasula Dakshinamurthy, Sri Panduranga Rao, Vaddadi Bapiraju, and others. Apparao would enjoy music at Dr. Pinakapani's house quite often.

It was at this time that Nataraj Ramakrishna arrived at Visakhapatnam to teach Kuchipudi Natyam to Uma and Sumathi, daughters of Dr. Vaddadi Krishna Rao, who was the brother of Advocate Bapiraju. *Apparao and Nataraj* became very friendly in no time as the former discovered the great talent and potentiality of the latter. Nataraj was a very enlightened young artiste who had the influence of the dance art at a very early age in Bali and Sumatra while his elder brother was working there. Later he learnt from the great exponent of Kathak, Sambhu Maharaj, the vigorous and graceful forms of Kathak style. He had also the good fortune of meeting expert Devadasis of Andhra who were nearing the sunset of their lives. They readily passed on to him the intricacies of their art as they discovered an ardent young artiste of great future in Nataraj. Apparao lost no time in extending an invitation to Vedantam Lakshminarayana Sastry, one of the chief living exponents of Kuchipudi Sampradaya, to go over to Vizag as his guest and spend some useful time with him. Sri Vedantam spent quite a few weeks

giving demonstration of the exquisiteness of the Kuchipudi Style Vis-a-vis the Bharatha Natyam of the South, which fortunately was recognized as a traditional art, while it was denied to Kuchipudi. An 8 mm film of about 25 feet was exposed at Visakhapatnam due to the kindness of Dr. Chavali Vyaghreswarudu, renowned Orthopaedic Surgeon. Also certain stills of Mudras and Hasthas of Kuchipudi were photographed with the help of a professional photographer opposite the Vaddadi House.

Nataraj began teaching Abhinaya of Kshetragna padas to Uma and Sumati. At that time another baby artiste was enlisted as a pupil of Nataraj, Baby Chandrakala, daughter of a hotelier of South Canara having an establishment at Vizag. She learnt the art very quickly. Often bits of abhinaya which Uma and Sumathi took some time to practice would be demonstrated with ease by Chandrakala to the astonishment of one and all. Later Chandrakala had become a famous cine artiste of South Indian films.

Also a seed was sown to start the Kshetrayya Padabhinaya Prachara Samithi with a view to popularise the padas through the performing art and regain the glory once supreme in Andhra. At the same time the excellence of Brahmana Bhagavatha Melas of Kuchipudi, which was slowly dwindling down for want of patronage by the public and government, as kings and zamindars who were once the Rajaposhakas for the dance and music had slowly disappeared from the scene.

Son Subrahmanyam started keeping articles with Cheruvu Prasada Rao, F.C.A., for the C.A. Course. By then Dr. Kutumbiah had given him clearance to ride a bicycle, play one set of tennis and cricket. In July

1952 Dr. Rao was promoted as Professor of Anatomy and retained at Vizag. Appa Rao was happy that the pledge he kept with Dr. Kini had borne fruit in Dr. Rao coming up as per the plan and expectations. By then Dr. Kini had superannuated and gone over to Bombay and started a rehabilitation centre for the handicapped.

The activities of Apparao began to intensify with years. When Dr. Rao was transferred to Guntur Medical College, Apparao had also gone there with the family. But the scene of activity continued to be Visakhapatnam. By 1956 a special number on Kshetrappa was published containing several articles written by experts on the life, content and excellence of Kshetrappa and the padas he composed. This marked the beginning of intense activity of Kshetrappa Padabhinaya Prachara Samithi.

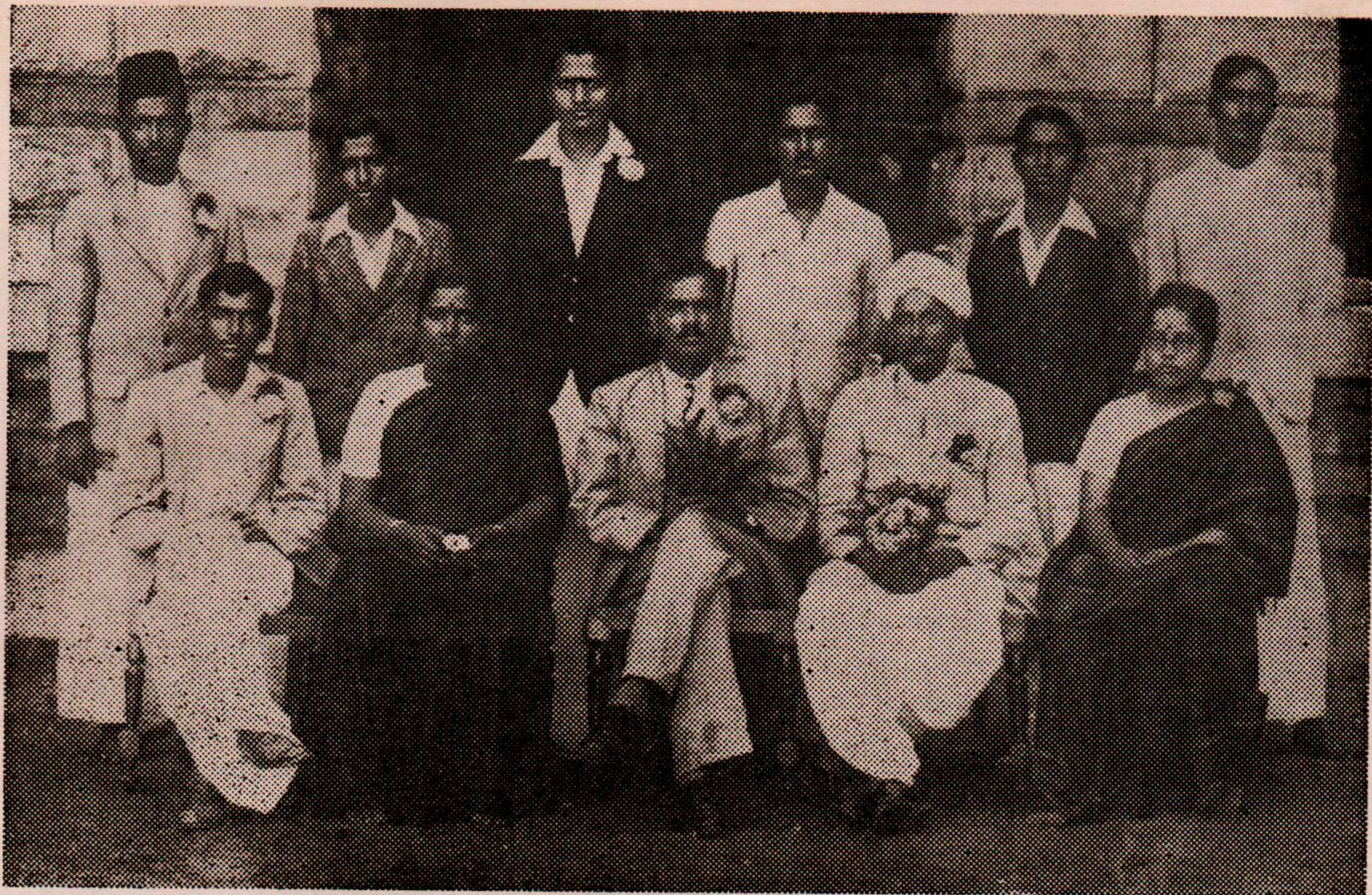
In the early fifties some important events were recorded in the political life of Madras Presidency. The agitation for the formation of a separate Andhra State intensified with the self immolation of Potti Sriramulu by a fast until death which he undertook to achieve the separate state, and Andhra State became a reality. It functioned with the seat of Government at Kurnool. The Andhra High Court was established at Guntur.

Apparao moved over to Guntur just at this juncture in 1954, and he was greeted by the innumerable advocate friends of his of Madras who had their residences at the Housing Board Colony at Pattabhipuram, which had come up at that time and where Dr. Rao also fixed up his residence.

For improved functioning of the Radio Station at Vijayavada an Advisory Board was formed and Apparao served on it as a very active member. He was particular that

the Radio should improve the cultural level of the listener, that it should act as a University in catering to the intellectual capacities of different listeners with a variety of programmes of excellence. However, he could not carry the other members with him who were weighed down by age old concepts, prejudices and favouritism, and often, he was misunderstood. In course of time he was debating very seriously in his mind whether it would not do him well to resign his membership from the advisory board.

Unceasing efforts to get a Government site at Rajahmundry for the location of the Damerla Rama Rao Memorial Art Gallery and School Building bore fruit in the sanctioning of a site. But Apparao was grieved to find that there were 'many a slip between the cup and the lip' to get the cherished ambition fulfilled. At the time of the formation of the Andhra State, at the request of Apparao, Governor Trivedi had a direct order despatched to the I. C. S. Collector of East Godavari District to hand over the site to the Memorial Trust. The Collector was an old student of Professor Apparao and no time was lost in getting possession of the site and having the foundation stone laid by Smt. Durgabai Deshmukh on 25 June, 1954. As per the promises made the matching grants of Rs. 10,000 each from the State Govt. and the Planning Commission were realised and the construction of building proceeded at a good pace. The Damerla Rama Rao Memorial Art Gallery and School were shifted into the new building and began to function there. The formal opening of the building was done by Hon'ble S. B. P. Pattabhirama Rao, Minister for Education, A.P. on 10 May, 1957. Shastipoorthi of Hasyarasa Brahma Bhamidipati Kameswara Rao also was celebrated at Rajahmundry on the same day.

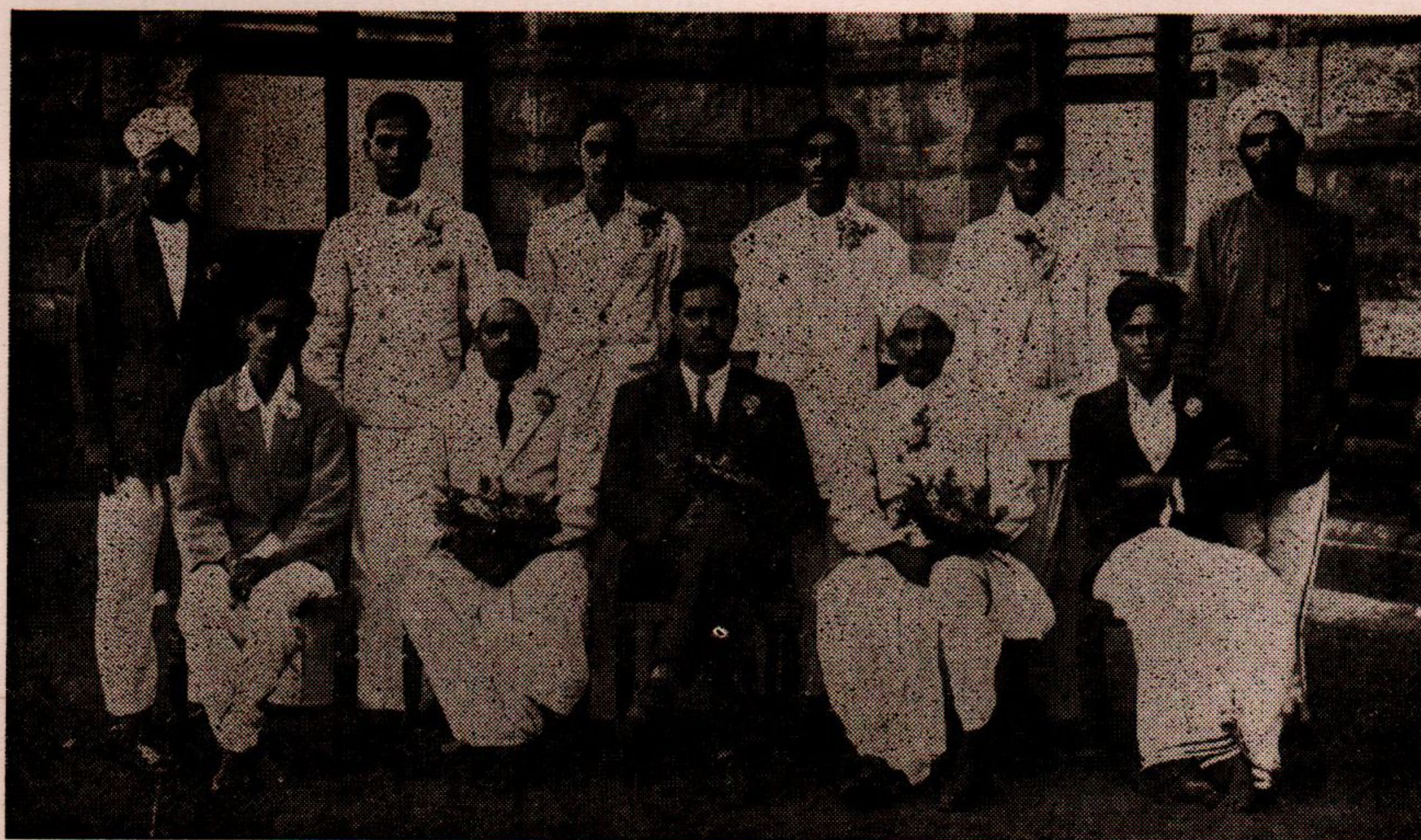
Presidency College - Physics Honours Students and Staff - 1928 - 31

Standing : Peon K. Setu Rao, P.A. Gopalakrishnan, M.A. Quadeer. Peon W.J. John
Sitting : R. P. Padhi, E. T. Rajeswari, Dr. H. Parmeswaran, Vissa Appa Rao, D. Lalita.

Presidency College - Final Honours-Physics Students with Members of the Department.

Standing : Peon S. Bharata Menon K.S. Ramamurthi, A Veerabhadra Rao,
 Peon P. V. Subba Sarma.

Sitting : A. Subba Rao, U. Mudlagiri Nayak (Asst. Prof. Chem.)
 Dr. H. Parameswaran (Prof. of Physics),
 V. Appa Rao (Addl. Prof. of Physics), R. Lakshmanan.

Through the successful efforts of successive Ministers of Education Apparao could get grants for the running of the School. Apparao felt that in the best interests of proper maintenance of the Art Gallery, it should be taken over by the Government. In 1966 the Art Gallery was taken over by the Department of Archaeology. The School also was handed over to the Technical Education Department of A.P. on 9 February, 1980.

With the reorganization of the States and the formation of Andhra Pradesh the scene of all cultural activities had shifted to Hyderabad. The Sangeet Natak Academy of Andhra Pradesh was inaugurated by Chief Minister, Nilam Sanjiva Reddy, on 23 December, 1957, at the Jubilee Hall, Hyderabad and the function was presided over by the Acting Governor, Justice P. V. Rajamannar. Apparao served as a member of the Academy.

Apparao worked intensely to get *recognition for Kuchipudi Dance* by the Sangeet Natak Academy, New Delhi. He presented the case of Kuchipudi at the National Dance Seminar held in 1958 at New Delhi, which was well received. He urged for the revival and development of the Kuchipudi Dancing Art by the National Academy. Later on Sthanam Narasimha Rao, as the President of A. P. Sangeet Natak Academy led a troupe of Kuchipudi Artistes to an Annual Session of the National Academy for a successful demonstration of the Kuchipudi style of Nritya.

The Vijayawada Radio broadcast in 1959 a talk-cum-demonstration on Kuchipudi style of Dance with Apparao giving the spoken word; Vedantam Lakshmi Narayana Sastry gave out the 'Jatulu'; Morampudi Satyavathi and her sister rendered the songs while Nataraj sounded

the steps. It was a memorable and successful effort.

Apparao visited Kuchipudi and Movva in 1950 accompanied by Journalist Kola-vennu Ramakoteswara Rao and Judge B.V. Narasimha Rao of Machilipatnam. The party was taken round by Dr. Movva Venkata Ramasarma, M.A., Ph.D. (Wales), a descendant of Kshetrappa and a native of Movva, who at a later date served as Vice Chancellor of Sri Venkateswara University for a term. The trip proved memorable enabling Apparao to establish the case to fix up Movva of Krishna District as the village to which Kshetrappa belonged with the famous ancient temple of Muvva Gopala to whom Varadaiah dedicated his famous padas.

Citation by Music Academy, Madras

The Music Academy, Madras, honoured Apparao by awarding him a citation on 1-1-1959 at its 32nd Annual Conference in recognition of invaluable services rendered to the cause of music, dance, and art, by active participation in the activities of various Academic Bodies, by broadcasting talks, serving on the Advisory Board of All India Radio, publishing rare kritis contributing articles to various journals and exposition of Thyagaraja and Kshetrappa.

Apparao visited premier cities like Bombay, Calcutta and Delhi, and addressed the members of the local Andhra Associations about Andhra's contribution to music and dance, and about his mission of popularising the padas of Kshetrappa and re-establishing the glory of Kuchipudi.

Apparao was very prompt in his correspondence. He would never allow a letter to lie over unnecessarily for more than a day.

Apparao contributed to the Telugu Encyclopaedia on several topics-scientific

as well as cultural. All through the years he was publishing a number of essays in popular journals, giving talks on the Radio, delivering addresses on various platforms on several occasions. Many of these he collected and got them published on his own as 'Vyasavali' in 1956, and as 'Nritya Sangeeta Vyasa Ratnavali' in 1966.

Apparao desired that the average man should be well informed on many subjects. He strove to bring within his reach information regarding basic concepts as well as advances in science and technology, in simple Telugu. He brought out a book on Atomic Energy in 1952. This book went into a second edition later on, when the Govt. of India got it translated into 7 or 8 Indian languages. He agreed to translate C.V. Raman's book-Aspects of Science-into Telugu, and it was published in 1964. For the age group 6-11 years, Apparao published a book on stars and skies and constellations in simple Telugu and named it as 'AKASAM'. It won the Rashtrapathi Award of Rs. 1,000 for the best Balasahityam published in 1960.

Apparao always felt that money was intended to be spent usefully and not for hoarding it. Hence he would spend it on charity and for any useful cause. He had a name that if anybody approached him with a genuine want for financial help he would get it positively. He always found venues to spend money for useful purposes until his last.

Apparao realised that none of his sons would settle down at Rajahmundry and live in the house he built. He sold away the house in 1957.

The same year in August Appa Rao performed the marriage of son Subrahmanyam with Suvarchala, second daughter of Pandravada Satyanarayana at Bangalore.

The last week of September of the same year Dr. Rao went to U. K. on a World Health Fellowship for one year. At the turn of the year Manikyamba and Basavaraju celebrated the marriage of their son Apparao with Venkataramanamma, daughter of Patibanda Sivaramakrishnaiah, at Madras. Apparao and doctor's family attended the function.

In september 1958 Dr. Rao returned from U.K. Apparao was touring extensively. He would avoid the scorching summer of Guntur by visiting Bangalore and also spend some weeks at Hyderabad with daughter Manikyamba and at Delhi with son Virabhadraiah and family.

Apparao was playing tennis till 1956, well past the age of seventy. Later he would go on long walks in the evening a walking stick in hand.

Apparao *developed cataract in both eyes* and got operated in 1959 and '60 by Dr. P. Ramachandar of Hyderabad, first for one eye and later for the other. He had a lot of difficulty in the restoration of vision, and he had to use a hand lens to read small print. It did not deter him from his extensive reading or writing. By about the middle of fifties Apparao was hard of hearing and he used a hearing aid.

In 1963 Dr. Rao was transferred and sent on deputation to act as Principal and Professor of Anatomy of the Rangaraya Medical College, Kakinada, a private college run by the Medical Education Society of Kakinada. Apparao was happy to be at Kakinada which was very near his native place, Peddapuram. He cut down his visits to other places and concentrated on the compilation of articles for his last book, Nritya Sangita Vyasa Ratnavali. He studied the latest views on speech, vision, and hearing, and incorporated information

about these special senses in his book to add to the taste of music lovers.

The last days spent at Kakinada

The historic town of Kakinada with hoary traditions proved a match to the full cultural life that Apparao led in his late seventies and early eighties. Suryakala Mandir was always busy where multiple programmes of varied nature would be held. The educational institutions of the town with their different faculties would draw upon his vast experience in catering to the extra curricular activities of the rising generation of students. Apparao had no dearth of friends : Chirravuri Vivekananda Murthy a retired Collector, doing extensive studies in the Geeta, Dr. Lakkaraju Subba Rao, a veteran University Administrator and a good old pal of Apparao for over four decades, enlightened District Collector, Dr. Ram K. Vepa, Dr. M. V. Krishnarao, Dr. H.R. Sadasiva Rao, Dantu Bhaskara Rao, Veluvali Bucchiraju, Devaguptapu Seshagiri Rao, Music Connoisseur Munuganti Venkatarao, M. V. Sastry, Chennubhotla Ramamurthy, Turaga Rama Chandra Rao and his Chartered Accountant son Rangarao, and Challa Subbarao provided good company and reciprocated his visits.

Local Sangita Sabha had its regular monthly and annual programmes and Apparao was required to preside over or give a stimulating address, on occasion. Munuganti Sreerama Murthy, Editor of Ganakala, was a frequent visitor, while Sangeeta Vidwan M. S. Balasubrahmanya Sarma paid weekly visits from Rajahmundry to give advanced training in vocal music to granddaughter Rajeswari.

Apparao was keen on getting the review of Sreepada Bhagavatham written by Jammalamadaka Madhavaraya Sarma printed at Sripathi Press Kakinada while

the author was desirous of dedicating the kriti to Apparao.

The diamond jubilee of Metcalfe Hostel, Rajahmundry was due to be celebrated and the Principal of Arts College Rajahmundry, deputed a member of the faculty to meet Apparao and get some important facts about the hostel.

Apparao took keen interest in the cultural activities of the Rangaraya Medical College. All cultural and official dignitaries who visited the college would meet him at home renewing long established friendship with Apparao.

On the occasion of the thirtieth death anniversary of his wife Rajamma, Apparao donated Rs. 1,000 in 1965 to establish an endowment in the Rangaraya Medical College, for the award of Rajyalakshmi Memorial Prize in Physiology (books), to the student who scores highest number of marks in the subject at the University Examination at the end of Phase I.

Dharmala Ramamurthy, a Mridanga Vidwan of Rajahmundry and a pupil of Varanasi Ghantayya Sastri wrote an excellent book on Mridanga Tatvam. He sought the help of Apparao in getting recognition the book and having it published. Apparao took great interest and prepared a note on the book and sent it to quite a good number of persons who mattered in the appreciation of the value of the book and effort of the author in preparing the text. Dharmala Rama Murthy himself went and personally met Mridanga Chakravarthy Palghat Mani Ayyar, Thinniyan Venkatarama Iyer, Rajya Seva Nirata, Sangeeta Kalanidhi, Shemmangudi Srinivasa Ayyar, Sangeeta Kalanidhi Mudikondan C. Venkata Rama Iyer, Sangeeta Kalanidhi Dr. Dwaram Venkataswami Naidu, and several others, and got their appreciation of the excellence

of the book, the like of which was not available in Telugu or Tamil. Apparao's efforts fructified in obtaining grants from Kendra Sangeet Natak Academy, Ministry of Cultural Affairs of Andhra Pradesh and several others. The book was published in 1966, but unfortunately, Apparao did not see its release as he passed away a few weeks before the event.

In September 1964 Apparao, Dr. Rao and family went on a pilgrimage to Tirupati. It was an occasion to meet old friends at Tirupati, Paramatmuni Radha Pathi, Pingali Lakshmikantham and others.

Apparao's health was indifferent in 1965. Dharmala Ramamurthy did Surya Namaskara Yagna in March '65 for betterment of health of Apparao, at Kakinada. In August '65 the whole family visited Annavaram Konda. Dr. Rao and his wife performed Satyanarayana Vratam along with friends Drs. Usha Lakshmi and Chalapathy Rao.

When Apparao started his life as an Assistant Professor his father-in-law presented him in 1910, with a writing table with two drawers, and two Queen Anne Chairs. They were made of quality teak wood with exquisite workmanship. That set Apparao used in his office room at home and took great care to preserve them well inspite of all movements and transfers until his last. At the same time Apparao received a present of a Waterman fountain pen and a pocket watch with a chain. He would quite often look at the gifts made by his father-in-law, with pride, and tell his grandchildren about them.

In February 1966 Apparao suddenly lost tone of the body and was unable to stand or walk by himself. He had to be supported all the time. He had to be given bath, dressed, and put to bed—literally cared for as a child. He lost memory for recent events, but remembered well old incidents. He took a little time to identify relatives and friends who poured in to meet him as they all felt that he might not live long. Once in the morning and once in the evening he would talk very relavently for a short while. He would enquire whether the introduction and preface for his book Nritya Sangita Vyasa Ratnavali did arrive from Justice Rajamannar and Prof. Samba Murthy. They were long over due, and were received late. When the book in its final form was presented in the last week of March by the manager of Sripati Press personally, his joy knew no bounds. There was a glow in his face and a film of moisture condensed in his eyes. With a choked voice Apparao said, with effort, "Thank you!"

Dr. Rao finished his term of deputation at Kakinada and was expecting a transfer. With great reluctance he shifted Apparao in June to his younger brother Subrahmanyam who was at Hyderabad as he had to be looked after carefully. Dr. Rao received orders of transfer to Tirupati and he was planning to quickly fix a house there and go and fetch Appa Rao and attend on him at Tirupati. But that was not to be! Apparao attained Nirvana on the evening of 30 July, 1966. It was a great disappointment for Dr. Rao who could not be by the side of his revered father during his last moments.

OM ! SHANTI !

Chronology of Events in the life of Vissa Appa Rao

24-4-1884	Birth at Peddapuram – elder of two sons in the family—Tarana, Chaitra Bahula 13, Revathi star, Makara Lagna
1896	Passed III form from Board Middle School, Peddapuram
1897	Proceeded to Amalapuram for secondary education.
1898	Married Syamalamba—2nd d/o Chaganti Veerabhadrayya Head Master of Board High School, Amalapuram.
1899	Passed Matriculation from Board High School, Amalapuram.
1900	Wife Syamalamba died.
1900-1904	F.A. & B.A. at Govt. Arts College, Rajahmundry.
1905	Married Rajamma, 3rd d/o of Chaganti Veerabhadrayya.
1905-07	M.A. Physics from Presidency College, Madras. Life in Victoria Hostel, Triplicane.
1908	L.T. from Govt. Training College, Rajahmundry.
1909-13	Assistant Professor of Physics, Presidency College, Madras.
1913	Transferred as Asst. Lecturer of Physics to Arts Col. Rjy.
1914 Nov.	Daughter Manikyamba was born.
1917 Mar.	Son Ramachandra Rao was born.
1917-19	Posted to Anantapur College on promotion to Provincial Education Service to organize Physical Science courses.
1919 Oct.	Transferred to Arts College, Rajahmundry, Warden of Metcalf Hostel, lived in Warden's quarters.
1920 Oct.	2nd daughter Gouramma was born.
1922	Father-in-law Veerabhadrayya died.
1923	Pilgrimage to Tirupati with family.
1924 Jan.	Second son Venkata Veerabhadrayya was born.
1925	Celebrated the marriage of Manikyamba with Basavaraju.
1925 July to 1926 Jan.	Acting Principal of Govt. Arts College, Rajahmundry.

1925	Father Died
1926 Summer	Spent at Coonoor and Ooty.
1927 Feb.	Transferred as Addl. Pro. of Physics, Presidency Col. Madras.
1928	Founder Member of the Music Academy, Madras, also Expert Com. Member of the Music Academy.
1929 Feb.	Third son Venkata Subrahmanyam was born.
1930	Performed Upanayanam of son Ramachandra Rao, Gouramma sustained fracture of thigh bone. Procured Ford Tourer, X.H.P.—MCP 3038.
1930 Aug.	Son was born to Manikyamba Peurperal complications.
1931-32	Retrenchment & Reversion in services feared—Pay cut.
1932	Uncle Veerabhadrayya died at Peddapuram.
1933-34	Indifferent health of Rajamma causes worry.
1934 July	Son Ramachandra Rao joined Medical College, Vizag.
1935 May	Wife Rajamma passed away after brief illness.
1936 Aug.	Transfer to Rajahmundry as Principal Govt. Training Col.
1937	Brother Veeranna died at Peddapuram.
1937 May	Celebrated marriage of Gouramma with Amrita Rao.
Sept.	Second son was born to Manikyamba.
1937-38	House construction at Danavaipeta.
1938 Apl.	Celebrated marriage of son Ramachandra Rao with Lalita, d/o. Veturi Prabhakara Sastry—matrimonial alliance bet. Niyogis and Vaideekis hailed.
June	Retired from Madras Educational Service after 31 years—Accepted Principalship of University Colleges, Waltair and shifted to Visakha Patnam.
Sept.	Exchanged Ford Tourer MCP 3038 with Vauxhal X Sedan, APV 2134.
1939 Nov.	Elder sister died. Sons born to Ramachandra Rao & Amrita Rao.
1940 Feb	Son Subrahmanyam afflicted with Chorea, and cardiac disorder.
Summer	Visit by Prabhakara Sastry.
May	Ramachandra Rao passed MBBS.
1941 June	Resigned Principalship at Waltair and returned to Rajamundry in complete retirement.
Nov.	Dr. Ramachandra Rao proceeded to Madras for P.G. studies

- 1942 Feb. Bombing of MAS, Vizag, Rjy.—all collect at Tirupati
- Apl. Daughter was born to Dr. Rao, Rajeswari.
- Aug. All leave for Eluru—Dr. Rao down with Para Typhoid A, with two relapses.
- Nov. Convalescence of Dr. Rao.
- Dec. Apparao Chairman, Reception Committee of Navya Sahitya Parishat Sabhas at Eluru
- 1943 Mar. Returned to Rjy.—Dr. Rao proceeded to Madras for PG study.
- Aug. Marriages of Sundaramurthy—Laxmi & Sundaramba—Purushottam at Muktyala.
- Manchala Jagannatha Rao came to stay with the family.
- 1944 Apl. “Shasthyabda Purthi”—quiet celebration—family meet.
- Sept. Dr. Rao sets up family at Madras.
- Damerla Rama Rao Memorial Art Gallery and School Trust formed—maiden benefit performance—collection Rs. 600.
- 1945 Apl. Son Subrahmanyam passed Matriculation privately.
- Son Veerabhadrayya passed B.Sc. (Metal) of BHU.
- May Fever—Malaria—troubles Subrahmanyam.
- Small Pox epidemic—Purushottam succumbed—tragedy.
- Andhra Gana Kala Parishat—Branch of Gouthami Vidya Peetham formed.
- Oct. Apparao shifted to Madras to stay with Dr. Rao. Rajahmundry house let out to Major Damerla Raja Rao to set up his Nursing Home.
- 1946 Aug. Madras Committee of Andhra Gana Kala Parishat formed.
- 1947 Jan. Thyagaraja Sata Varshikotsava Sanchika published—Life of Thyagaraja and Thyagaraja Bibliography.
- Kulluri Veerabhadra Sastry started writing treatise on Thyagaraja kritis.
- Offset colour prints of Damerla Rama Rao’s master piece Siddartha Ragodayam at Associated Printers, Madras used for collecting donations for the trust.
- Thyagaraja Kirthanalu—Savyakhyanam, being printed at B.N.K. Press Madras.
- 1948 Jul. Thyagaraja Kirthanalu released.
- Dec. Shifted with Son’s family to Guntur.
- 1949 Jan. Veerabhadrayya’s marriage performed at Kavali with Bramara d/o Kasavaraju Sravanananda Rao.

- Feb. Arranged instruction in Music to grand daughter Rajeswari
- Mar. Sold away Vauxhal X—was busy writing book on Atomic Energy in Telugu.
- 1949 Sept. Son Subrahmanyam B.Sc. passed out from Presidency College, Madras
Son Virabhadrayya joined D.G.T.D. New Delhi.
- 1950 Aug. Sambandhi Prabhakara Sastry passed away at Tirupati.
- 1951 Jan. Dr. Rao transferred to Visakhapatnam, shifted with family to Vizag.
Regular Goshti with Pingali Laxmikantham.
- April Typhoid fever—survived two crises.
- Sept. Changed residence to Maharani-peta—Neighbour Dr. Alahasingari,
Interest in Musicology Vijayathyagaraja Sabha. New Find Srirangam
Gopalarathnam.
Kuchipudi Dance Activity, Nataraja Ramakrishna and Vaddadi.
family—Uma & Sumathi—Chandrakala joined.
Kshetrappa Padabhinaya Prachara Samithi formed.
Vadantham Lakshminarayana Sastry visited Apparao.
Got Mudras and Poses of Kuchipudi filmed—8mm. by Dr. C. Vyaghreswarudu and stills by Nataraj.
- Dec. Subbu started keeping articles for C.A. with C. Prasada Rao.
- 1952 July Dr. Rao promoted as Professor of Anatomy.
All activities intensified.
- 1954 Jun. Foundation stone for Damerla Ramarao Memorial Art Gallery & School
laid by Durgabai—Planning Commission.
Andhra State formed.
- Aug. Dr. Rao transferred to Guntur—Shifted with family to Pattabhipuram—
Association with old Andhra Advocate friends of Madras.
- 1955 Summer With Varanasi Subrahmanyam at Madras.
Mrs. Prabhakara Sastry not well.
- Aug. Varanasi spends leave fully at Guntur—Interesting experiences.
Buddha Jayanthi celebrations.
Member AIR Advisory Board, Vijayawada.
Lot of activity with AIR, BZA, Kurnool, Rjy., Vizag, Bombay, Andhra
Association Anniversary.
- 1956 Andhra Pradesh formed.
Enlargement of activities—Hyd, Vetapalem; BZA, Eluru.
- 1957 D.R.M. Art Gallery and School opened by Bezwada Gopala Reddy
Sangeeta Natak Academy formed—founder member
- Aug. Subbu's marriage with Suvarchala d/o P.S. Narayana, Bangalore.

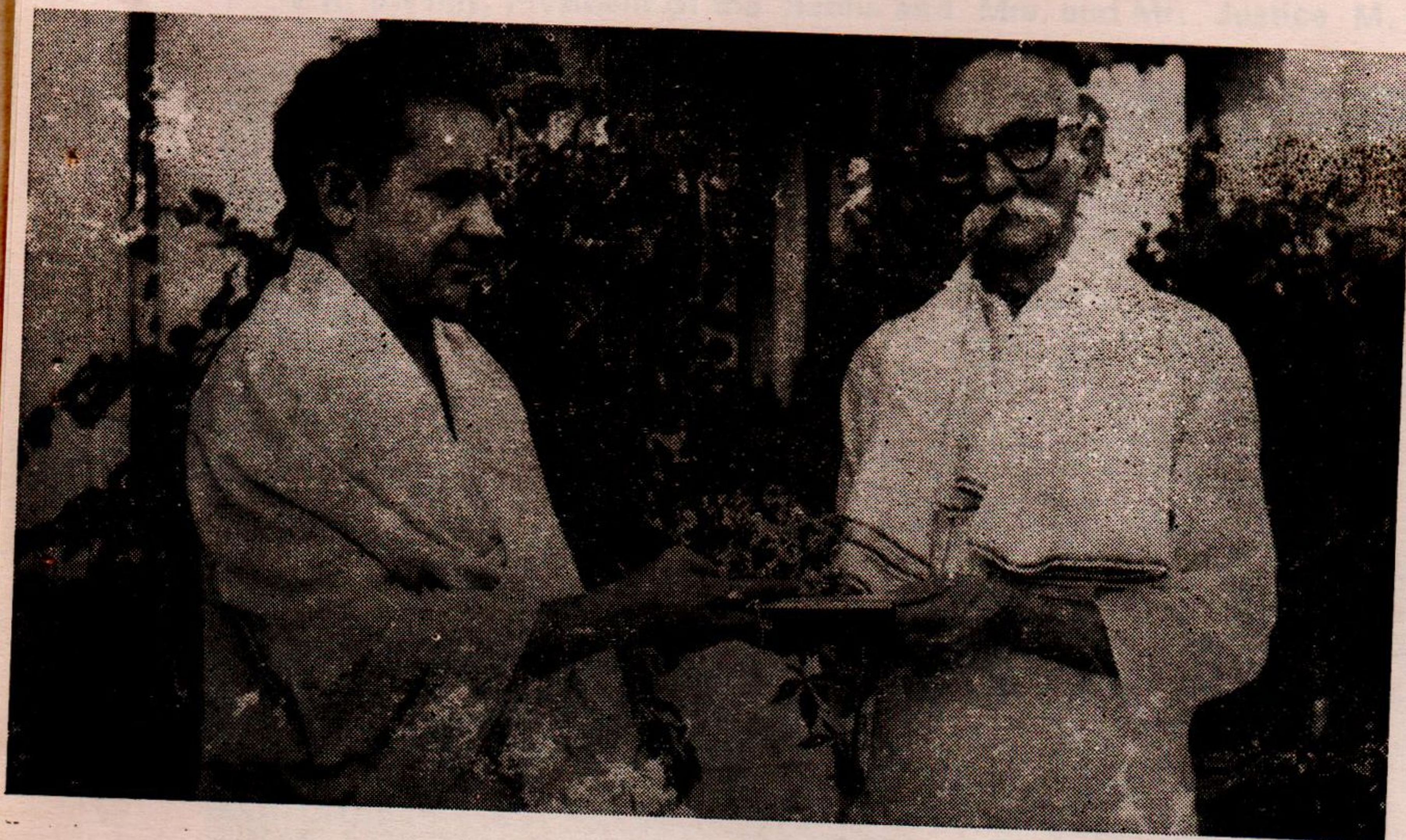
Andhra University – Telugu Final Honours Students and Staff - 1939 - 40.

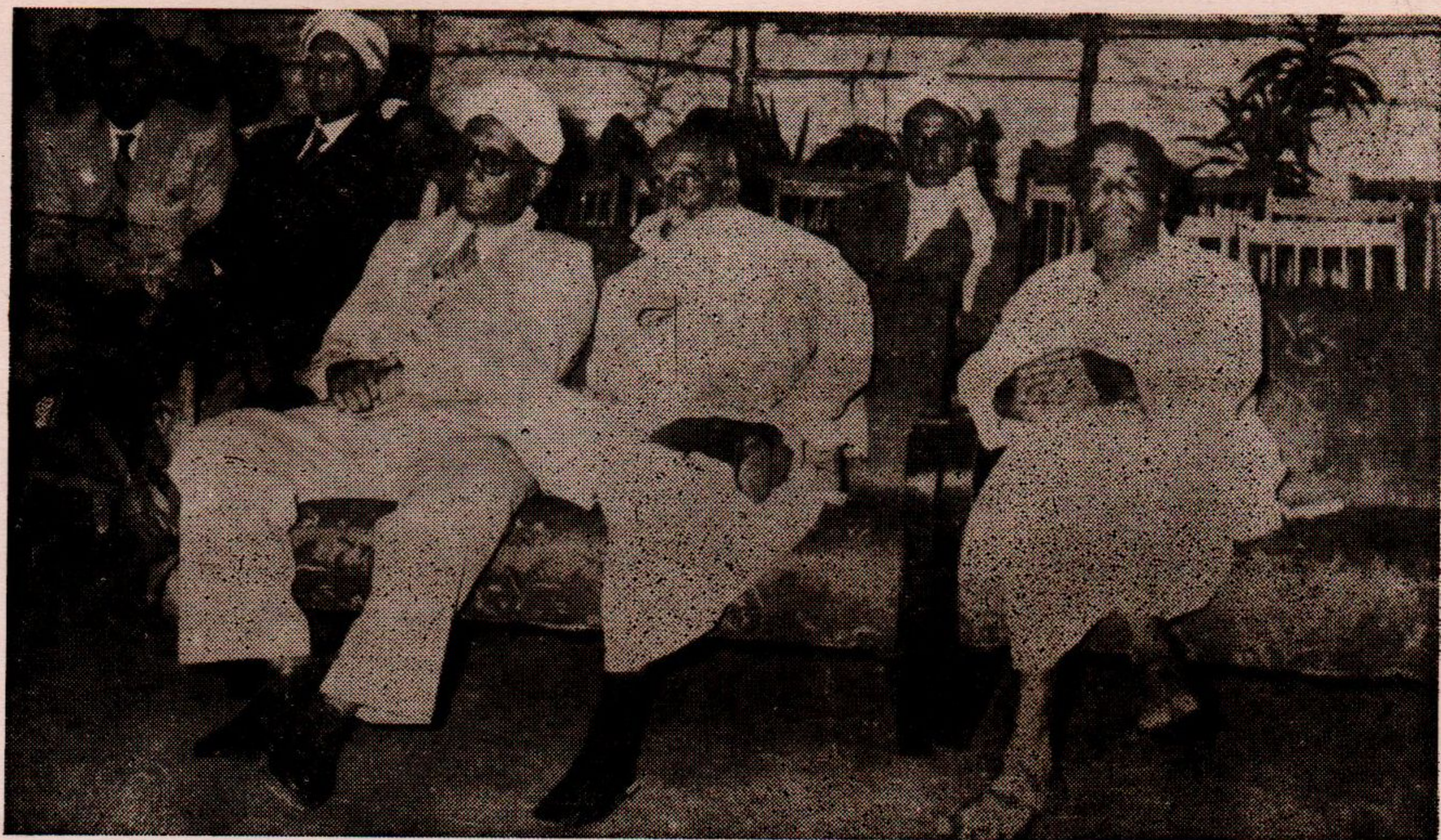
Sitting : Ganti Jogi Somayaji, Vissa Appa Rao [Principal]

Pingali Lakshmikantam (Prof. & Head), Vajjhala China Seetharama Swamy,
Gorti Venkata Rao, Abburi Ramakrishna Rao.

Standing : Kakarala Venkatarama Narasimham, Akkelagunta Gnanabharanam,
Balantrapu Rajanikanta Rao, Karempudi Rajamannar.

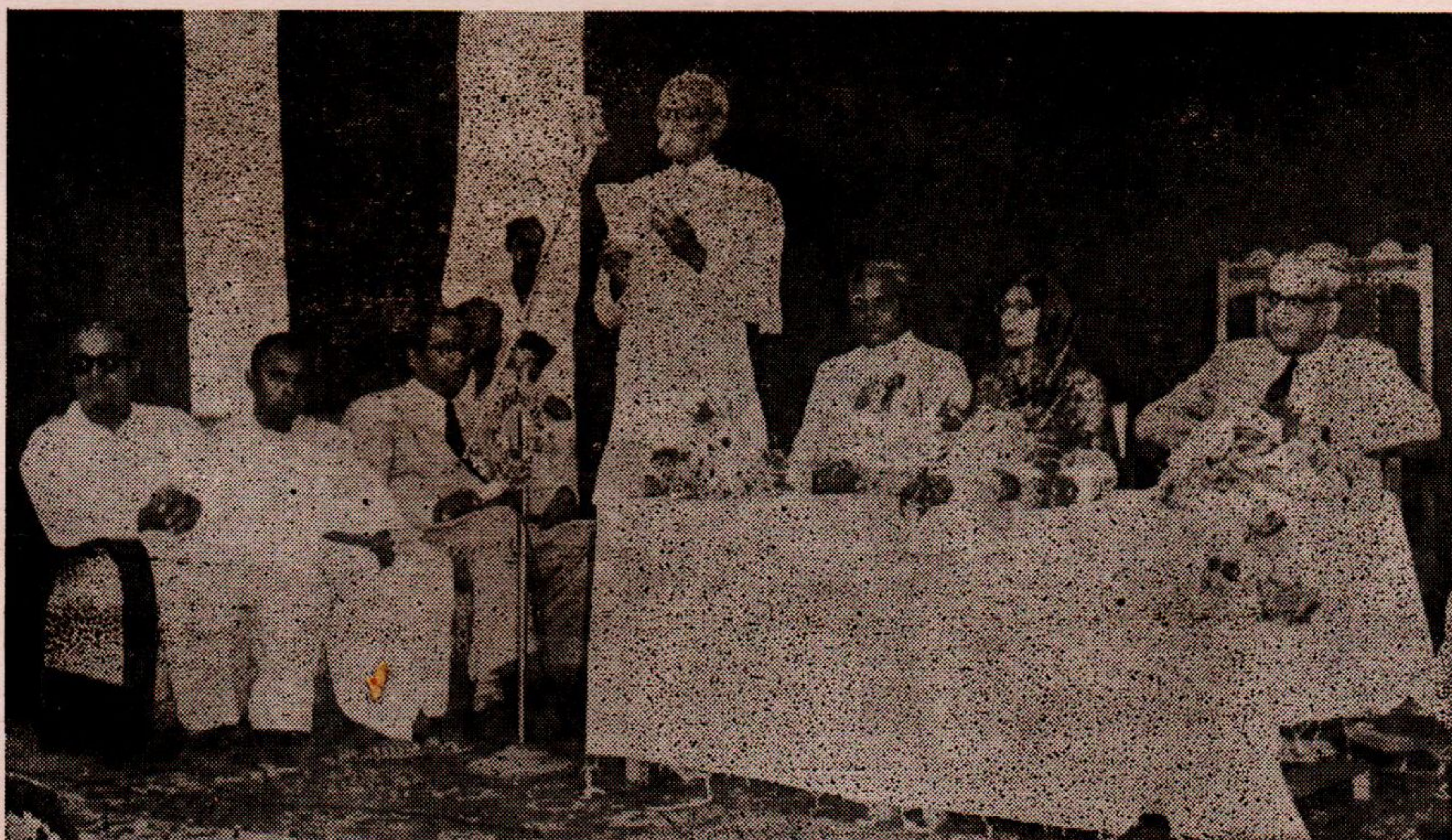
Jammalamadaka Madhavaraya Sarma dedicates his work to
Vissa Appa Rao (Kakinada - 1966)

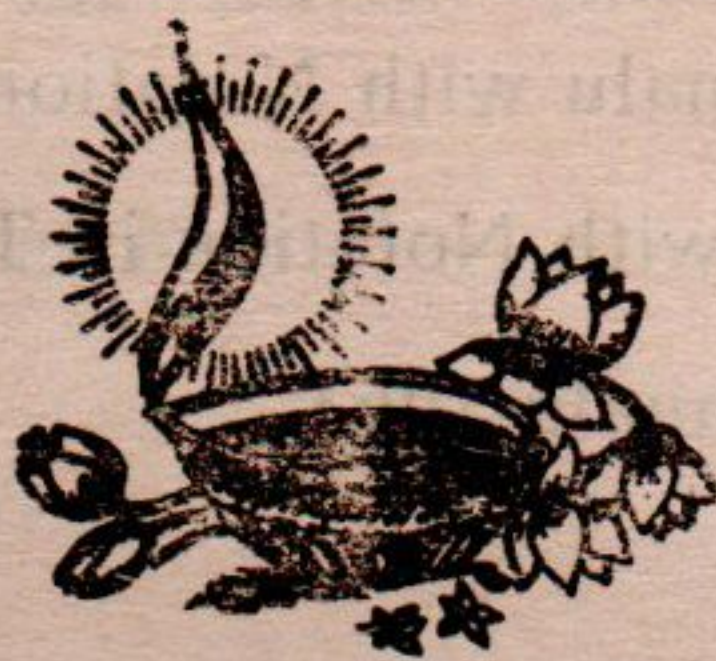

**Sir C. V. Raman at the Reception at the Marriage of Subrahmanyam,
third son of Vissa Appa Rao [July 1957] at Bangalore.
Also seen are P.S. Narayana, C. E. Suryanarayana Rao and Dr. V. R. Rao.**

**Silver Jubilee of Bombay Andhra Ma'asabha - 1955
Prof. Appa Rao addressing the gathering seated to the left of the speaker are
V.R. Swamy, President of the Sabha and Mrs. and Mr. Justice M. C. Chagla.**

- Sept. Dr. Rao proceeded to U.K. for one year.
- 1958 Feb. Manikyamba's son Apparao married Venkataramana d/o Patibanda Sivaramakrishnayya at Madras.
- Sept. Dr. Rao returned from abroad—Posted to Vizag.
- Nov. Temporary dislocation owing to shifting of whole family to Vizag.
- Sept. Presented case of Kuchipudi Dance to Sangeet Natak Academy, New Delhi.
- 1959 May All returned to Guntur.
- Hyderabad—Cataract operation by Dr. Ramachander.
- 1960 Rajeswari to Madras Music Academy for Dip in Music and Pedagogy.
- 1960-61-62 Frequent visits to Hyd, Vza, Bangalore, returned ill. Resolved not to leave Dr. Rao any more for tours.
- 1963 Apl. Kakinada—Dr. Rao on deputation to RMC as Principal—Shifted with family to K.D.A.
- 1964-65-66 At K.D.A. Health indifferent—frequent check up—Prepared Nrithya Sangeeta Vyasa Rathnavali.
- 1966 Feb. Bed ridden.
- May Shifted to Hyderabad to son Subbu.
- July 30th Niryanam.

List of Books

Published by Appa Rao

1. Intermediate Physics 1938 Published by the Andhra University.
2. Atomic Energy—In Telugu 1952 Translations of its second edition were published by the National Book Trust in seven Indian languages.
3. Vyasavali 1956
4. Akasam 1960 Had won Rashtrapathi Award of Rs. 1000 for the best children's book published for the year 1960.
5. Aspects of Science by C.V. Raman—Translated into Telugu—
Published by the National Book Trust 1964
6. Nritya Sangeeta Vyasa Rathnavali 1966.
7. Kshetravya— A special number edited by Apparao
Released at the inauguration of Kshetravya Padabhinaya
Prachara Samithi at Vizag 1956.
8. Thyagarajaswamy Satavarshikotsava Sanchika Jan. 1947.
9. Thyagaraja Kirtanalu, Savyakhyanamu 1948.
10. Kshetravya Padamulu 1950 & 1954 (2nd Edn.)
11. Apoorva Thyagaraja Kirtanalu with Notation in Tamil and Telugu 1951.
12. Padams of Kshetragna 78—with Notation in Tamil and Telugu 1954.
13. Adhyatma Ramayana Kirtanalu 1963.
14. Ramadas Kirtanalu 1964.

Items Nos. 8 to 14 were published by the Madras Committee of Andhra Ganakala Parishad, with Apparao as Convenor.

List of Articles by Appa Rao

1. A is for Atom.
2. A little known Treasure.
3. Adhyatma Ramayana Kirtanams.
4. Arohana and Avarohana Kalaswaras of 94 Karnataka Ragas taken from Vijayanagaram Manuscripts.
5. Bhadrachala Ramadas.
6. Calendar Reform.
7. Dance Art in Andhra Pradesh, The
8. Discovery of Neutron.
9. Evolution in Indian Music—The Classical Tradition, The
- 10.* Evolution of Raga in Karnatak Music, The
11. Flute and its Theory.
12. Genius of Thyagaraja, The
13. Internal Evidence of Kshetragna Padams
14. Kshetragna.
15. Kuchipudi School of Dance—History of Development, Contribution of Siddhendra Yogi, and Tirthanarayana Yati.
16. Life and Padams of Kshetrayya
17. Lights and Shadows.
- 18.* Looking Back—An Educational Officer.
19. Music of Andhra, The (A History of Gurukula in Andhra).
- 20.* My College Days.
21. Philosophy of Sarvodaya Concept of Education, The
22. Positive Background of the Ancient Hindus.
23. Place of Bhava in Music.
24. Place of Kritis in Karnatak Music.
25. Research in Music
26. Science and Philosophy.
- 27.* Science of Music.
- 28.* Seats of Karnatak Music—Vijayanagaram
29. Theories of Gravitation—Dr. J.V. Narlekar.
30. Thyagaraja—The Nada Yogi.

*Radio Broadcasts.

Articles in Telugu-appended in Telugu Section.

Memory Cherished

—Dr. B. Gopala Reddy.

I knew Prof. Vissa Appa Rao personally, though not intimately. He was principal of the University Colleges at Waltair, when I was a member of the Syndicate. I used to meet him, when he came to discuss administrative matters with Dr. C.R. Reddy.

He was a popular and greatly respected principal. His popularity was due to his varied interests and hobbies which he cultivated during his long career in Government service and elsewhere. He commanded respect of the teachers and students alike. I did not know him while he was in Madras.

Twice he met me, once in Nellore and second time when I was in Madras. On both the occasions, we discussed many matters and he spoke with authority and intimate knowledge of the subjects.

He presented me with a copy of the painting of Damerla Rama Rao about Buddha. I heard the name of Rama Rao when I was a student of Visva-Bharati. The Gujarati students of Visva-Bharati were very familiar with the paintings of Rama Rao, specially with the paintings depicting life in kathiawar. A Gujarati monthly brought out a special number containing many articles and paintings of Rama Rao when he passed away when he was twenty-six or so. I had great regard for Rama Rao, though I never had occasion to meet

him. I am glad I took considerable interest in the Art Gallery at Rajahmundry when I was a Minister. Prof. Appa Rao gave me a lot of information about the life and work of Rama Rao. Prof. Appa Rao impressed me greatly with his appreciation of art.

The second occasion was equally significant, when he came to present me with a copy of his publication of Kshetravaya's songs. It was a welcome addition to the literature on the great song composer. Appa Rao spoke to me about music and dance. He was equally familiar with these arts and he collected these songs and got them published. I preserved this copy with great care till recently.

Appa Rao's interests were varied and interesting. Though he was a Professor of Physics, he had other interests and his knowledge was intimate. My two meetings with Prof. Appa Rao were really educative.

I am happy admirers and old students of Prof. Vissa Appa Rao are celebrating his centenary and are bringing out a special souvenir on this occasion. He was a versatile man and richly deserves to be remembered and his memory cherished in a fitting manner.

I am grateful to the committee for giving me this opportunity of paying my tribute to him.

THE MUSIC ACADEMY - MADRAS
3rd ANNUAL CONFERENCE

Prof. Vissa Appa Rao

THE CITATION

Born in April 1884 at Peddapuram, East Godavari District ; graduated in Physics from the Government College, Rajahmundry, and the Presidency College, Madras ; rose to the position of Professor of Physics in the Madras Educational Service, Principal of Arts College, Rajahmundry, Training College, Rajahmundry, and of the Andhra University Colleges, Waltair : member of the Music Academy, Madras, from the very beginning, has co-operated in the Academy's Teacher's College of Music by organizing teaching and himself lecturing on the physics of sound and theory of music ; connected with Music and Dance institutions in Andhra ; member of the Advisory Board of the A.I.R., Vijayawada, and Andhra Pradesh Sangeeta Nataka Academy ; took initiative in publishing rare kritis and compositions of Thyagaraja and Kshetragna, and himself published several articles on Music and dance ; has consistently worked for promotion of music and dance activities in Andhra Pradesh.

To Professor Vissa Appa Rao
1-1-1959

Andhra Art and its Consequences

—P. R. Ramachandra Rao.

[The author deals, in this learned paper, with the contribution of Andhras in ancient times to Sculpture, Painting and Architecture which were the manifestation of their cultural dimensions - Ed.]

In the inventory of the peoples in his territories implementing his precepts in the *Dharma*, Asoka names the powerful Andhras in his thirteenth rock-edict (256 B.C.); by epigraphs in a variety of the southern Maurya alphabet, of about 200 B.C., on a reliquary from Bhattiprolu, the emperor bestowed on the neophyte Andhra race, for its adoption of the faith, the inestimable gift of the remains of the Buddha; and Amaravati itself has come up with a fragment of an inscribed quartzite pillar of Asoka. One of his sons, Aryaputra, governed viceregally the southern dominion, with its capital at Suvarnagiri, Jonnagiri, in the vicinity of Yerragudi, a find-place, along with Rajula-Mandagiri (both of the Kurnool district), of Asoka's minor rock-edicts. Among the radiating evangelists charged by him with the propagation of Buddhism, after its Third Council at Pataliputra (246 B. C.), Mahadeva was accredited to Mahishamandala (south Karnataka, brought subsequently under the yoke of the Satavahanas); in an extension of his mission, travelling east, the missionary sojourned in *Pallava-bhoga* (Pallava-nadu or Palnad, in the neighbourhood of Amaravati) where he established a number

of Buddhist settlements before he proceeded to Anuradhapura in Sri Lanka for the consecration of the Ruwanaweli *stupa* there. At Amaravati he founded the *Chaityavada*, for the acceptance of the supremacy of the worship of the *stupa* (*chaitya*).

The efflorescence of Buddhism in the Andhra country, in a phenomenal proliferation of *stupas*, taking the sculptural art to its apogee is not, therefore, surprising; the monuments are studded all the way down from Salihundam in the Srikakulam district, through Kalingapatnam, Ramatirtham, Sankaram, Adurru, Kodavali, Guntupalli, Arugolanu, Kondaprolu, Bhattiprolu, Amaravati, Vaddamanu, Vaikunthapuram, Chejerla, Velpuru, Manchikallu, Garikapadu, Goli, Nagarjunakonda, Buddhani, Kesanapalli, Chinna Ganjam, Uppugundur, Chandavaram, Dupadu, Jaggayyapeta, Ghantasala, Gudivada, Gummadidurru, Alluru, Satanikota, Nelakondapalli, Kondapur, Phanigiri, Gajulabanda, Peddabankur, Peddamudiyam, Nandalur, Tallapaka and others besides. The Satavahanas themselves espoused the Vedic religion; to their admirable

catholicity and the emulating munificence of the merchant princes under their aegis the glorious *stupas* are due. For, the lower reaches of the river Krishna (the classical geographer Ptolemy's Maisolos, whence, the ancient sea-port of Masulipatnam) fostered, in the heyday of Satavahana sovereignty of the first and second centuries, a prosperous maritime commerce, bringing in an unprecedented inflow of gold from Rome (confirmed by finds of coins), which went to build the magnificent edifices of Buddhism; there were Roman trading-posts on the coast. The sea-borne traffic took off from the ports of Ghantasala (Kantakasaila, called 'Konto-kossyla' by Ptolemy), Gudur or (Koddura), and (what The Periplus of the Erythrean Sea, a work of the first century identified as) 'Allosygne' and, to the north of it, 'Apheterion' a port of departure of ships for Malaysia and the countries further south-east.

Dhanyakataka (to give Amaravati its original name) rose to glory as the fortified eastern capital of the Satavahana monarchs, who supplanted the Airas, a native dynasty, by an inscription from Velpuru; rated by Tarantha, the Tibetan historian, as one of the greatest seats of Buddhism in early times, the ancient metropolis, which extended three-and-a-half miles in length, is now reduced to the village of Dharani kota, a little to the west of Amaravati; and the amazingly thick (25-feet) cyclopean fortifications of this once noble city lie in mocking ruins of massive embankments of earth and broken bricks. In one of his inscriptions, Vasishtiputra Pulomavi is styled the lord of Dhanakataka, 'Dhana-Katakasamanchi'; the city itself figures in two of the earliest epigraphs, in the Brahmi script of about 200 B.C., at Amaravati, which also yielded inscriptions, besides Vasishtiputra Pulomavi's, of Sivaskanda

Satakarni and Gautamiputra Yajna Satakarni.

The seat of power, Dhanyakataka, became the focus of Buddhist culture (not a little influenced by the radiant presence of the great Nagarjuna, befriended by Yajna Sri), of a superbly impressive art, glorifying, in an unparalleled worship, the *stupa* in its many variations, 'by innovative plastic offerings of unsurpassed beauty encasing the globular tumulus, and by the ornamentation of the surrounding balustrade. The art of Amaravati became a cult and then a school, setting the high aesthetic standards for the embellishment of the scores of chaityas in the valleys of the Krishna, the Godavari and the Vamsadhara, and influencing, by the transmission of the principles of architecture and sculptural adornment, the Buddhist art of the kingdoms of South-East Asia. It was a repetitive art, repetitive in the episodes and motifs, and even in the human and animal figures, their dispositions and flexures, and the decorative friezes; understandably, as the sculptors were executing the artistic precepts of a school, giving substance to the living legends of a glowing religion; theirs was an occupation on the move, passing on, after the completion of the work on a *stupa*, to fresh pastures, in a continuity of artistic expression, indelibly stamped on all the monuments of the school of Amaravati. It was the culmination of Indian art.

II

The cultural history of the Satavahana epoch is the progressive Aryanisation of its society, the triumph of Buddhism (but less markedly of Jainism), alongside the Vedic religion, over primitive forms of worship, of village divinities, tree and serpent cults, although these, by the irony of history, were assimilated to the conquering faiths. The

Satavahanas, constant upholders of the Vedic faith, nevertheless accorded their patronage to Buddhist ascetics, to whom the common people were attracted : and also, significantly, the foreigners, the Sakas, the Yavanas and the Pahlavas, settled in the Indian territories in the aftermath of political conquests.

King Kanha (Krishna) designated a *mahamatra* at Nasik to minister to the comforts of the Buddhist monks; at first rock-cut caves were got up for their residences by the helpful laity who later built structural monasteries for them, of brick and wood; sometimes the benefactors endowed lands, even whole villages, or invested large sums in merchant guilds for the upkeep of the ascetic communities. Gautami Balasri presented a cave to the members of the Bhadrayaniya sect; her son donated to the ascetics of the Tekirasi hill a field of 200 *nivartanas*, and the mother and the son together assigned a field of 100 *nivartanas* to the monks on the Tiranhu mount; and Pulomavi II gifted a village for the subsistence of the Mahasanghikas living in the caves of Valuraka (Karle).

And, Rishabhadatta, the Yavana, excavated a sanctuary in the Trirasmi hill and bestowed a field costing 4,000 *karshapanas* for the maintenance of all the monks resident there, without distinction of sect; he also invested 3,000 *karshapanas* in two weavers' guilds for 'cloth-money and outside-life' to 20 ascetics for their *avasa* (sojourn) in this cave in the rainy season.

Along the frontier of the Satavahana dominions, were the market towns, Paithan, Tagara, Junnar, Nasik and Vijayanthi; to the south of Barygaza (Broach) were the Satavahana ports of Sopara and Kalyana, the emporia of Kevupura, Vijayapuri and Kevurura (be spoken by Amaravati inscriptions), and Kontakossyla, Kuddoura and

Allosygne in the Maisolia tract; between the eastern and western coasts there was brisk traffic by an ancient trading route through Golconda, Ter and Paithan. The intercourse is attested by the benefactions of the residents of Dasapura at Nasik; of Vijayanti, Dhenukataka and Sopara at Karle; of Bharukacha and Kalyana at Junnar, and of Sopara at Nanaghat.

Gold ornaments were much in vogue and worn by both men and women; witness the paintings of Ajanta. The Old Testament refers to the export of gold from the Deccan through west Indian harbours to the countries of the Mediterranean. The Romans chiefly obtained most of their jewels, silks, aromatics and other articles of luxury, paying for them a hundred times their original prices, from the ports of the Deccan, the Arabs acting as intermediaries and sending their own ships to Barygaza. After the subjugation of Egypt in 30 B. C. by Octavius (Augustus), the Romans set up direct commerce with the ports of western India, and the discovery of the monsoon winds about 45 A.D. ushered in an active sea-borne trade between India and the Roman world. Roman coins have been discovered in Vinukonda, Nellore, Cuddapah and in the Karimnagar district; from the time of Augustus the Roman traffic brought vast wealth to the Satavahana dominions.

The Indians themselves went out as traders and evangelists to the Far East to 'Golden' Burma and Sumatra, 'Silver' Arakan and 'Copper' Champa (Indo-China). The Andhras had launched upon a new phase of great maritime enterprise in the reign of Pulomavi II, which attained its apogee in the time of Yajna Sri and was commemorated by ship-marked coins recovered on the Coromandel coast. Ptolemy speaks of the commerce between the east coast of the Deccan Golden Chryse,

that is, the Malay Peninsula and the Archipelago. Trilling, the capital of Arakan, Kakula in the Gulf of Siam and Amaravathi in Annam, palpably reproduced the place-names in the Andhra father-land.

The Aryan teachers took with them into the Deccan their own literature and systems of teaching. By the third century B. C. the people had become fairly acquainted with the Brahmi script and the Prakrit language to warrant Ashoka's use of them in his edicts in the Andhra territories. Nearly all the documents of the Satavahanas and the western Kshatrapas are impressed in Prakrit. Andhra sculpture and painting, founded upon Buddhist lore, speak to its dissemination among the artisans and the common people, pointing to some agency for the diffusion of knowledge among the different sections of society.

Instruction in secular and sacred learning was imparted to the pupils in the *asramas* of the Brahmins and the *viharas* of the Buddhists and the Jains. All teaching was oral and therefore mnemonic. The Buddhist teachers were of two classes—*upadhyayas* and *acharyas*, and the system of education in the *vihara* promoted a collective life and spirit of fraternity among the resident monks who were brought under a common discipline. The *vihara* was structured as a self-sufficient establishment, growing its own food and farming its own dairy on grounds gifted by supporters of the faith. Despite the collective monastic life in the *vihara*, a monk led an individual life of study and meditation in the exclusive cell assigned to him; but the anchorites were graded for their specialised studies in different branches of the Buddhist *Dharma* appropriately lodged in separate hostels.

While ornaments—ear-rings, bangles, bracelets and necklaces—were profusely

worn by men and women alike, their dress was scanty. The women sported a twisted cloth below the waist in tiers of two or three, clustered at the right, the ends pendant; but their breasts were not covered. The men were dressed in a loin cloth, taking one end of it over their shoulders, and also put on a head-gear of tangled hessian.

Prurient notions of nudity of after times were not developed yet, and it was common for women to bare their bodies, fully leaving the bosom and the navel exposed. The *Vinaya* texts speak of the Buddhist nuns bathing, together with courtesans, in the nude in a river; and of naked Buddhist monks saluting and doing service to one another, eating and drinking hard. The dissolute and promiscuous life in the Sangha led eventually to the eclipse of Buddhism in India, indexed in the Andhra country by mounds of courtesans or *lanja-dibbas*, by which the interred Buddhist *stupas* are commonly referred to this day.

III

At the mouth of the Krishna, Amaravati, the international beacon of Buddhism of its time, was the *terminus quo* for the dissemination of the faith in the kingdoms of South-East Asia; intrepid traders seeking their fortunes overseas and proselytising Buddhist missionaries, eagerly bent, by the universal philosophy of their religion, on liberating all being regardless of race, embarked at Amaravati and were among the earliest settlers to set forth from India. They landed at the port of Martaban in Burma, some settling in the region of Thaton and in the deltas of the Salwin and Irawadi rivers successively. The author of the *Periplus of the Erythrean Sea* writes of very large ships sailing to the Golden Chryse (including Suvarnabhumi, the classical name for Burma) from the

ports on the eastern coast of South India; and the name, Talaing, applied to the Mon people, is a memento of the Telugus from the Andhra country. Other voyagers, pushing on southwards, settled in the fertile rice plains of Thailand or fanned out, eventually, into Indonesia and the ancient kingdoms of Indo-China (Champa). Annam and Funan, and, thence, in a final stretch of migration, to China. The colonists brought with them their own culture, religion and images for worship, products of a higher level of civilisation. After Amaravati, Nagarjunakonda was the point of take-off.

The archaeology of Andhra expansion overseas eastwards, that is, of the quintessential art of Amaravati, is strewn along these routes of migration and settlement.

The village of Pong Tuk, on the right bank of the Mekong in the province of Ratburi in Thailand, came up in 1927 with an Indian copy from Alluru of a Graceo-Roman lamp of the first or second century, a contemporaneous bronze statuette of the Buddha, unmistakably of the Amaravati school, matched by similar statues more finely executed from Korat and Nakon Pathon in the North-East, and foundations of a circular *stupa* and of a square building containing the pedestal of a large statue, recalling early Buddhist structures at Anuradhapura in Sri Lanka, which were strongly influenced by Amaravati. Pong Tuk, on the ancient highway of commerce from Burma along the Kanburi river and beyond, was the situs of an early colony of Andhra traders which flourished from the first century to the sixth. And, at Srideb, in the valley of the Nam Sak, was found a magnificent torso of a *yakshini* impeccably sculptured, which marks the transition from the Amaravati to the Pallava styles.

In the Indonesian Archipelago, Buddha images of Amaravati vintage are legion—a

bronze from South Djember (Eastern Java); another larger and more beautiful found at Sikendeng on the west coast of Celebes; a third from Kota Bangun in Borneo, very heavily damaged by fire in the Dutch pavilion at Paris in 1931 (now in the reserve collection of the Djakarta Museum); a colossal stone Buddha, some 10 feet high, on the hill of Seguntang at Palembang in Sumatra, a centre of Buddhist learning and one-time capital of the kingdom of Sri Vijaya, and a bronze Buddha, of the type called Dipankara, in the same location with one hand raised in *abhaya-mudra* while the other holds a flap of his robe. The bronzes were either brought by the colonists from Amaravati or imported thence within the second and fifth centuries, and the Palembang Buddha was undoubtedly the work of an artist who was nurtured in Andhra sculpture. The right hand of the Kota Bangun bronze is raised in *vitarka-mudra* (teaching or demonstrating) while the left holds a small bowl; there is no *urna* between the eye-brows but the high *ushnisha* on the top of the head was originally crested by a precious stone; the palm of the right hand shows a design of concentric circles, points and stripes. Iconographically, this piece is a class apart.

But the *piece de resistance* of the Amaravati-influenced bronzes from South-East Asia is the Buddha from the coast of Dong-Duong (presently in the Saigon Museum) in Annam of the third-fourth century; the standing figure displays a *sanghati* falling in a fold at the back, and leaving the shoulder bare, the arms symmetrically folded. The provenance lies significantly in the principality established under Indian influence, also called Amaravati (the modern Quang-nam). Fragments of bronze Buddhas have been found at Oc-co in Funan and also a head of the Buddha, clearly based on an Amaravati

model, at Vat Ramlok in southern Cambodia.

The spring-force of both sculpture and architecture in Sri Lanka from the times of Duttha Gamani (101-77 B.C.) was the school of Amaravati; Sinhalese ascetics were in residence at Nagarjunakonda in a monastery devoted to their use. The great Ruwanaveli *stupa* at Anuradhapura (for whose consecration the evangelist Mahadeva proceeded from Amaravati after founding many Buddhist establishments there) reproduced the typically Andhra *aryaka* platforms at the cardinal points, but, significantly with no pillars, although octagonal columns, duplicating the Andhra pillars, have been discovered among the remains of early Ceylonese *stupas*; and the statutes of the Buddha, originally set around the base of the Ruwanaveli, bear the indubitable stamp of the later Amaravati images, importantly, in the treatment of the *sanghati*,

the incised lines of the drapery, with raised ridges, and billowing folds at the bottom. The paintings of the celestial females of the Sigiriya fortress, and the deities of the Kantaka *chaitya* at Mihintale, are manifestly derived from the nubile damsels of the Amaravati reliefs and the Andhra frescos at Ajanta in their heavy-lidded eyes and sensual full lips.

In Begram, the ancient capital of the Kushans in Afghanistan, many ivory reliefs of the second-third century, parts of the jewellery chest of a princess (in the Musee Guimet, Paris and in the Kabul Museum) are clearly Satavahana work, in the characteristic stances and endearments of the standing couples. The Begram ivories, seconded by the paintings in the niche of the great Buddha at Bamiyan, are kin to the frescos of Dandan Uiliq in Central Turkestan, arguing a common impulsion.

'Padam and Kshetravya'

—Dr. B. Rajani Kantarao.

[The author has dealt with in this comprehensive article how the erotic Varadayya evolved into esoteric Kshetravya and travelled far and wide spreading his Bhakti Cult—Ed.]

The present generation of lovers of Karnataka Music have practically very few opportunities or none at all to listen to Padams in the concert hall, unless it is a concert of Bharata natyam. But in the early decades of this century, no concert could be deemed complete or of standard without at least one or two padams in the latter half, let alone, a 'handful' of concert masters capable of covering the duration of their concert entirely with Padams only.

Padam bestows aesthetic pleasure on the listener, with good many possibilities of exposition of the melodic structure of the Raga finely blended with the verbal structure of a lyric, already set by an author-composer in accordance with the emotional content of a chosen situation or episode. More often, the themes for these episodes are woven round the mythological Lord Krishna as the hero, and dedicatee (other deities not excluded), but some Padams have a human king as the hero and the dedicatee, to please whom, the lyrics were composed. Like Vraja Bhasha in North India, or the Italian of Europe in the 17th Century, for Padams or lyrics composed with God-love as their theme and those dedicated to human kings, Telugu happened to be the main language,

profusely used by composers during the last five centuries, other languages not having been completely excluded. These lyrics have their prototypes or fore-runners, among some of the hymns of the ancient saint-poets of Tamizhagam, like Nammalvar and Andal.

The lyrics of Nammalvar of the South in the 7th century, Ashtapadis of Jayadeva of the North in Bengal in the 12th century, were products of 'Adigurus' or progenitors of 'Krishna-cult', followed later by Padavali of Chandidas also of Bengal and those of Vidyapati of Mithila or Bihar. Both in the nomenclature and lyrical content these Padavali of the North compare with Padams of the South. The musical form of Padam can be compared to some extent to Thumri or Ghazal, of the Northern musical concerts, having a similarity in the exposition of the melodic structure of the Raga happily blended with the verbal structure of the lyric. Both are set in 'vilambita laya' (slow tempo) according to the necessities of "Rasa". Moreover, the rendering of a Padam excels in its purpose when a danseuse demonstrates the situation portraying the role behind the lyric in the four types of 'Abhinaya' enacting according to stipulations of Natya Sastra, through her movements of body,

guise, speech or song and expression of feelings which appeal to the senses.

A brief flash-back of the evolution of the song form in our languages is necessary. In its early stage a song constituted a panegyric addressed either to a king or a personal deity, consisting of merely a garland of titles or attributes and epithets in praise of the dedicatee.

It was in the second stage that, song in its various simple metrical forms found spontaneous expression of love, jealousy, joy, sorrow, valour etc. of common people in their seasonal celebrations of community-festivals and rituals covered by music, dance and drama in spite of their emotional content and appealing musical rendition. Those extempore improvisations of common people usually were deficient in literary sophistication and evoked little respect and recognition of the poets and scholars of erudite society, as far as their verbal form was concerned. But the lilt in the rhythmic patterns and soulfulness in the melodic patterns fascinated and found a ready response in the creative fountain and reservoir of devotional lyrics and lyrical plays of Bhagavata themes of the saint poets like Alvars, Siddhendra, Annamacharya, Narayanateertha, Jayadeva, Sankaradev and Madhavdev, through-out India.

These songs and plays commanded universal appeal and formed the bulwark of the 'Desi' or popular literature in the regional languages reverberating in the village fairs, and temple yards and were quite distinct from the Kavya or Marga literature of the Royal Courts.

In an opera or a musico-dance drama the emotional presentation does not get evenly distributed throughout the play, but becomes concentrated in certain songs

occurring in a situation of heightened emotions. The rest of the presentation of the play runs in a manner less emotional, conventional and more often dull.

Like the 'Art-song' of Europe, the incidental songs in *veethi natakams*, *Bhagavatams* or *Yakshaganams* which gave rise to later-day *Padams*, *Padavali* (as in *Chandidas Padavali*, *Meera Padavali*, *Annamacharya Padamulu*, and *Kshetranya Padamulu*) of India are such lyrics with high concentration of emotion containing dialogues and woven round dramatic situations of romance.

Appearing on the scene one after another in the 14th, 15th and 16th centuries, Siddhendrayogi, Annamacharya and Narayana Tirth were the earlier Trinity among saint poets just preceding Kshetranya who made his appearance around 1595.

While Siddhendra and Narayanateertha, both being ascetics, prohibited participation of women in their Bhagavata Plays. Annamacharya and Kshetranya were not detached from active social life, when composing their innumerable lyrics depicting the romantic exploits of the Supreme Lord (in the form of Venkateswara and Muvvagopala respectively) with the many heroines. While Narayana Tirtha composed his *Tarangams* or *Tarangini* in Sanskrit, the rest of the three had their compositions in Telugu but all the four gave a face lift to the Desi lyrical forms. Their purpose was to propagate among the people devotion to the Lord. It was a three fold manifestation of service to the Lord through lyric, music and dance.

In the early seventies when I visited Kuchipudi, Movva and Srikakulam of Krishna Dt. which are associated with Siddhendra, Kshetranya and Narayana Teertha respectively I composed a lyric

which will be an epilogue for this "Purva Ranga" or prologue

Taddhana Tom Drigudu Tajjhanu
Dhim Tana Taka Dhimtana

Dattila Kohala Bharatule yettiro maru
janmamu

Siddha Narayana Kshetrayya liddharatalin
uddharimpaga

Taddhana
Prakriti yaniyedi kshetrume bahupatralau
nayikaluga

Paramapurushudu nirgunudu Kshetraynude
nayakuduga

Jivunaku devunaku satipati bhavamapadi
tamuga

Bhagavata natyabhinayamula prajala
jeevanmuktu lonarupa

* * *

Could it be Dattila, Kohala and Bharata
that were reborn

As Siddhendra, Naryana Teertha and Kshe-
trayya for the uplift of this earth?

While the field that was mother nature
manifesting herself

Into as many heroines as individual souls,

And the Supreme-soul without attributes
and one who knows

the field, as the sole hero for all,

Depicting the individual soul and the Lord
as the loving couple

Through lyrics and dance dramas sung and
enacted

on the Lord's exploits,

So as to make the people liberated, even
with the mundane body

--Could it be?

The lyrics of Kshetrayya reflect human
love-life in all its dimensions. From the

faithful and the well-behaved husband to
the, most wayward vagabond adven-turer,
from the most innocent, domesticated,
artless wedded wife to the termagant
coquette of high society loving out of
wedlock, and a galaxy of courtesans of
varied propensities from that of a most
sincere loving one to the merely mercenary
type, all are portrayed in his lyrics.

Like Annamayya the forerunner who
paved the way by composing more than
20,000 amorous lyrics about Lord Venkate-
swara's exploits, while his didactic and
philosophic lyrics were around 4,000,
Kshetrayya too not being an ascetic running
away from life, was a true and sincere lover
of life, as well as 'the lord', the Supreme
Soul. According to their credo, in the
ultimate analysis, there is only one male
embodying all perfections and imperfec-
tions of masculinity as represented in their
respective heroes and the dedicatees of their
lyrics who are either Lord Venkateswara or
Muvvagopala. Their heroines (the Nayikas)
represent all humans including the author
himself, you, me and everyone. Sex as
depicted in an uninhibited manner in all
the medieval forms of art and literature
was not a taboo with them, not a thing to be
whispered in a hushed tone or read behind
the bed-room-pillow. It is part of life,
being one of the four prime pursuits of
life - 'Chaturvidhapurusharthas' - none of
which should exceed limits so as to be
detrimental to the other three. Neither
we nor our ancients need feel ashamed of
spiritualising life, or sex as an essential
part of it.

It was in Manda Lakshminirasimha-
kavi's work on poetics, 'Andhra Kaumudi',
that we find one of the earliest references
to Kshetrayya, in 1700 AD., as "Muvva
Gopala Bhaktena Kshetrainakavina"
Uktatwatcha".

Tamu dare vatturarathulu
 Kramam erigina data kadaku;
 Rammannara kamalambul unnachotiki;
 Bhramarambulan Achutendra Raghunatha
 Nripa!

Through the introduction of perhaps Tupakula Krishna Bhupati, who was an admirer and chieftain of Chenji; Kshetrappa visited the court of king Raghunathanayak of Tanjavur. The king seems to have asked the visitor why did he visit his court. Then the Poet Kshetrappa gave his reply in a Kandapadyam quoted above.

Those who are in need
 go of their own,
 to a discerning benefactor.
 Does anyone invite the bees
 to where lotuses are?
 Oh King Raghunatha a successor
 of Achyutendra.

Even earlier, a contemporary of Kshetrappa and a court-poet in the pay-roll of king Vijaya Raghavanayak, Kamarasu Venkatapati Somayaji, actually lifted a lyric of Kshetrappa and inserted it in his Drama.

Sudinamayene i proddu Sudinamayene, yi
 madanavataruni seva manaku kaligene!

* * *
 Very auspicious is today, very auspicious,
 Serving cupid's reincarnation is our
 great pleasure!

Later almost at the beginning of this century, Subbarama Diskshitar in his "Sangita Sampradaya Pradarsini" - while making biographical sketches of various composers, mentioned a few details of Kshetrappa's life, that he belonged to Muvvapuri where in the temple of Gopala Swami, he was initiated to the 'Gopala mantra' by a saint. After chanting the charm for a considerable period he was blessed by the Lord with the flair of composing lyrics, and that his first lyric was in Ananda Bhairavi Raga - starting with the

words 'Sripati Sutu bariki'. On the authority of the contents of what is called Meruva Padam starting with the words 'Vedukato nadachukonna' in the Raga Devagandhari, and also supported by further details of life of Kshetrappa as stated by Subbarama Diskshitar, certainly Kshetrappa had connection with at least three royal courts, Madhura of Tirumala Nayak, Tanjavur of Vijayaraghavanayak, and Golkonda of Abdulla Kutubsha.

Many scholars tried to locate, where exactly 'Muvvapuri' is and each one of them has offered his own reasons. But the conclusions reached by the late Sri Prabhakara Sastri, Veturi as early as in 1924, and the result of enquiries and researches made by the late Prof. Vissa Apparao, in the fifties located the place at the village Movva just four miles off Kuchipudi, the seat of Bhagavata Mela in the Krishna District. This has been confirmed by local tradition, legends, and there being families carrying the name of the village Movva as prefix to their family name (Intiperu). One of the contemporary descendants of the illustrious line of Kshetrappa is Prof. Movva Venkatarama Sarma, a Teacher's Award winner, reputed Miltonian Scholar and a former Vice-Chancellor of Sri Venkateshwara University of Tirupati. There were relations of these families in and around Machilipatnam, where Kshetrappa's maternal uncles lived, one of whose daughters Rukmini was married to Varadappa which was Kshetrappa's original name as claimed by his descendants.

In spite of having highly gratifying conjugal life with his devoted wife, Rukmini, the legends have it that he could not get over the infatuation and adolescent love for one of his school mate-girls in the Gurukula of Kuchipudi dance, which was being

imparted by the scholars of the day well-versed in the 64 traditional arts, which had a pride of place in the cultural equipment of any aesthete of those days.

The comely co-student of Varadayya came of age and had just started her career as a Devadasi in the Gopala's temple in Movva. Her name was Mohanangi, to whom Varadayya made advances in the temple yard.

"How could this wayward and vagrant youth, coming from the high class of teachers, himself having no talent to boast of, throw at her sweet-nothings of love making? If he had the capacity, let him compose lyrics on the Lord, the presiding deity of the village. Then she would show him some adoration if not love", saying these words she had spuned him off.

Varadayya remained in the temple heart-broken and stayed there for some days. There is one lyric, which appears according to the context to have been composed at that time. It is addressed to Muvvagopala as a supplication of a love-lorn young man to fulfil his desire. (Raga-Mukhari)

"Innividhamula pujinchera Sami
Intini-nanu gurchumi"

* * *

"I worshp you in ever so many ways

Oh! Lord! unite her with me!

For having prayed to you to such an
extent

Oh! Lord! fulfil my desire!

This prayer was not answered. When he went home after a long absence and absentminded depression, every one looked at his wife. She had a soft and soothing approach, which made him speak the truth to her. In her view he was equal to Muvvagopala. So, after infusing in him self confidence by her abundant love she

advised him to love the deity, Gopala which would make him the happiest.

In the temple precincts Varadayya came across a saintly person who took him to the temple tank and initiated him into the Gopala mantra. According to "Sarada Tilaka", a treatise on Mantra Sastra, the dhyana sloka for this chant describes the deity as the Divine Cowherd with a waist belt of jingling bells, viz. Muvvagopala.

A cycle of seasons rolled on as Varadayya underwent a routine of regulated penance. One day, he suddenly went into a trance. Then a closed-in circle of halo appeared in which he saw the projection of himself in the image of the Lord. There was an amazing transformation in his psyche. He was feeling himself to be a woman, perhaps Rukmini, his wife! Is she jealous of that wench, Mohanangi, for being infatuated with her husband? No, it is his own, Kshetrayya's, self pining for the Lord's grace, which is being exclusively lavished on Mohanangi.

Then came what is traditionally considered to be the very first devotional lyric of Kshetrayya.

"Sri pati Sutubariki ne nopaleka ninu
vedite

kopala Muvvagopala !

Ye proddu danintilone kapaiyundi neesarasa
sallapala Muvvagopala !

* * *

When unable to bear the onslaught of cupid I aspired for your love are you angry with me, Muvvagopala Oh ? Keeping vigil in that woman's house, day and night, and indulging in endless amorous prattle does it behove you, Muvvagopala !

After an absence of four or five months Kshetrayya appears at home-as a different-man, always forming a melody in his mind, with a supple movement of body or limbs, or holding up a hand-made symbol of

dance, or laying steps in accordance with the lilt of a rhythm working in his mind, or planning a new situation in the story of his love for the Lord! The way in which he was received by his beloved wife Rukmini at this stage, Kshetranya himself depicted in a song...(Punnaga varali)

Ninnujoochi nalugaidu Nelalayera,
Muvvagopala

Ninnujooda galigen innallaku,,

Ninna reyi kalalona kannulagattinat
lunda

Vennuda digguna lechi vedaki kanaka

Kanniruche paita tadisi karagi
chintanonditi

Nannudalachitoledo, na nomu
phalama"

* * * * *
Four or five moons are past since I saw
you last,

It is after such a long time that I
could see you!

Yesternight in my dream when you
appeared as it were real before me,
Rising from my bed, oh! having searched
and failed to find you

With upper cloth soaked in tears
I pined away in grief;
Whether you thought of me or not,
Oh! fruit of my austerities !

Singing and dancing his lyrics on Muvvagopala, wherever Varadayya went, he presented to the people altogether a new image, his hair grown long and left uncombed after bath, donning the neatly sketched 'U' shaped sindoor, on his forehead, wearing a yellow silk dhoti and a white upper garment. The first to bow down to him in this form was Mohanangi, his young friend Devadasi herself, whose rejection and suggestion made him turn a new leaf in his life. From then on, Mohanangi danced to his tunes and became

his first disciple and partner in the service to the Lord. The common people and women folk were attracted by this new turn in his life with all veneration, but the orthodox and the village elders decided this as a vagrant youth's wanton seduction of innocent village women folk through what they thought to be his lustful lyrics and went to the extent of calling him names and holding sessions to impose social boycott on him. They called Varadayya as 'Kshetriya' which actually means (with an i as the second vowel), a paramour or seducer of other man's wife. These sessions made it difficult for Varadayya to stay in his native place for long. He took a vow to leave the place and visit all Kshetras, sacred places of pilgrimage and sing the Lord's glory wherever he went; make those places and people dance to his lyrics of love for the Lord and acclaim himself ever since as Kshetranya but not Kshetriya, a saintly pilgrim but not a seducer.

It occurs to me that in his long pilgrimage, Kshetranya was not alone. Chevandi Lingayya or Ramalinga who could possibly be a son of Kshetranya's dance master or Natyacharya, his playmate at Kuchipudi had probably accompanied him, on his tours through-out. There are a handful of Padams in which he was described as the hero of the episode, Chevandi Linga who is the chum of Muvvagopala. If we go deep into the meaning of the word Chevandi or Chevande-it means the anklet reaching the ear. This can be more appropriately interpreted as representing Lord Siva in the pose of urdhvatandava, one of the (one hundred and eight) tandava poses of Lord Nataraja of Chidambaram. I shall deal with this subject a little later in another context. I would like to say here that our hero was accompanied by a character like a Vidushaka, which role is usually enacted

by the stage manager or the main narrator, Sutradhara of our musico-dance-dramas.

Their only resource and provision during the journeys of Kshetrappa and his friend were their enchanting songs describing the loves of the charming Divine cowherd of jingling bells-Lord Muvvappa, and their capacity to captivate their audience with the sweetness of their melodies, the fascinating lilt of the rhythm of their songs and their prowess of portraying the songs through soul-stirring dance and abhinaya. The pair availed of all opportunities to teach the songs to Devadasis, (temple-dancers) and courtesans on request. In all the songs Muvvappa was personified as the presiding deity of the place they visited. If it were to be a Saivite shrine like Sri Sailam, the hero got mentioned as Mallikarjuna of Srisailam who was the friend of Muvvappa. Wherever the pair went, they were welcomed as a *duo* of sincere savants of the Lord, both by the temple priests and devotees at every shrine and also by the Devadasis.

The pilgrimage started around 1620. We can trace back the route of their journey, piecing together names of towns and presiding deities of each place as they find mention in each lyric. One of their earliest visits was to Chakkerapuri which can be identified as Bellamkonda in the Guntur-Macherla route. The next place was Bhadrachalam, where they visited the temple of Sri Rama, which was perhaps yet to be renovated a few decades later by the well-known lyric composer Ramadas. There Kshetrappa must have been reminded of the story of Sita's abduction and pangs of separation suffered by Rama. Perhaps this is the only lyric of Kshetrappa wherein he referred to Rama to whose anguish we find a comparison with his own (Muvva Gopala or Kshetrappa) langour for his beloved.

“Blessed be Rama, having been separated from his beloved wife, how could he endure?

Thinking of the lotus-eyed one, my heart gets torn with grief!

My chum who beckoned me with passion calling me Muvvappa, has hoodwinked me, alas, what am I to do”—

Here, the hoodwinking of heroine may be a reference to Mohanangi's obstinacy in not accepting Kshetrappa as lover, but only as a Guru.

The possibilities of Kshetrappa's visit to Golkonda from Bhadrachalam at this stage are ruled out, since the memory of devastation caused by the Kutubshahi generals on the coastal districts did not yet fade out. So they reached Yadugiri, of the present Northern Karnataka where Cheluvappa was the deity. Thereafter Mallikarjuna of Srisailam on the banks of the river Tungabhadra was visited and only in two out of the available lyrics, we find Mallikarjuna as the dedicatee.

In most of the Padams composed by Kshetrappa we find a dichotomy of psyche haunting Kshetrappa like two streams running parallel to each other, one being his genuine and natural affection for his sincere wedded wife Rukmini-portrayed as a 'Sweeya' type of heroine and the other, his unrequited love for his adolescent playmate 'Mohanangi'-depicted as a 'Parakiya' type of heroine, or as a Samanya type.

After visiting and singing on the love of 'Hemadrinilaya' in Hampi ruins of Vijayanagar (Yes, it was already half a century after the rape of Vijayanagar), Kshetrappa and his friend went to Palagiri, where Chennakesava's love was depicted in lyrics and thereafter it appears they stayed for a few weeks or months in Cuddapah. The Padam in Punnavarali

'Indukemisetu' was one of the products at Cuddappah.

"What shall I do for this, who will
bring him here ?

Oh! fair faced one, how far away is
Venkatesa of Kadapa !

Accustomed to drawing me towards
him into passionate embrace would
he be able to sleep alone ?

Not finding me on the bed would he not
be calling for me aloud in his dreams ?"—

Later, we have six Padams dedicated to Lord Venkateswara of Tirupati, a couple of lyrics on Adi Varaha, thereafter a lyric each on Satyapuri Vasudeva, Parthasarathi of Triplicane, Madras, Subrahmanya of Tiruttani (Chirutanivasudu in Maname Bhushanam) and three padams dedicated to Tiruvallur deity Veera Raghava.

Having been named Varadayya by his parents perhaps after Lord Varadaraja, the presiding deity of Kanchi, when Kshetrayya reached Kanchi, (around 1625) nearly five years after leaving home, he must have felt as if he were entering his own home of a previous birth. He stayed there the longest, for months or perhaps years too and made the sacred city a spring board for some of his memorable visits of creative achievement to some spiritually and historically notable places situated around.

Kanchi was then a flourishing seat of traditional learning, with a highly developed temple culture. This offered ample scope to Kshetrayya for giving full vent to his intellectual, emotional, and aesthetic propensities. At that time, the pointiff of famous Kamakoti peetha of Adi Sankara was Bhagavannama Bodhendra Sankaracharya.

In Kanchi the Devadasi community enjoyed a very respectable place in society

due to their artistic excellence, and perhaps austere seclusion. As Ayyaavaal, Kshetrayya commanded respect and endearment of every section of society there, by dint of his austere routine and propagation of high truths of life through his sincere service to Lord Varadaraja.

One day Kshetrayya witnessed the 'Ekanta Seva' the last act of service offered to Lord Vardaraja and his divine consort Perundevi; after which the doors of the sanctum were closed. Kshetrayya remained in the pavilion opposite the sanctum and perhaps went into a trance envisioning the amours of the divine couple. Just at the time of day-break, when he woke up from the trance, he witnessed a feminine form descending the steps of the Lord's Chamber. Out came the padam : (in Raja Mohana).

"Maguva tana kelika mandiramu
vedalen !

Vagakada ma Kanchivarada telav-
arenanuchu !!

Vidajaru gojjangi viridanda jada
tonu

Kadu chikku padi penagu kanta sari
tonu

Niduda kannula teru nidura mabbula
tonu

Todaru pada yugalamuna tadabadedu
nada tonu !!

The damsel divine emerged out of the bridal chamber, saying "Oh, amorous Varada of Kanchi the day has dawned ! With untwined garland of roses slipping from plaited hair; and intertwined ornaments round her neck; with the clouds of sleeplessness spreading over her a wide eyes, and the fatigued feet causing a faltering gait — the damsel divine.

Keeping Kanchi as his headquarters, Kshetrappa visited other shrines like Chidambaram, Vedapuri, and Tirukkovillur. Out of these I have had the most interesting revelation, in respect of his visits to Chidambaram. The same place is called Tillai in Tamil. Three or four Padams of Kshetrappa appear in the published anthologies, as dedicated to Tilla Govinda. I have no knowledge of there being a separate temple of Vishnu in Tillai. I was telling you earlier about Padams dedicated to Chevvandi Linga, let alone my conjecture of there being a friend of Kshetrappa with that name. I suggested that it meant only Lord Nataraja in a particularly very difficult dance posture and promised to tell you something very interesting about the same.

Kshetrappa visited the pavilion called Chitsabha, in the campus of the temple of Nataraja in Chidambaram. There on one side you find the idol in the usual Ananda Tandava pose and on the other side a shrine of Varadaraja or Vishnu. Kshetrappa was thrown a challenge by the scholars there, to compose a lyric for a Samanyanayika, i.e., a courtesan, as though she was simultaneously addressing both the deities as suitors observing all proprieties of poetics, (Alankara Sastra) in simple conversational style, but revealing the highest truths of esoteric import, without any word-splitting, pun or any verbal jugglery. I also contend that the Bhagavan Bodhendra Sankaryacharya, the pontiff of Kamakothi presided. The lyric is in the Raga "Dhanyasi".

"Chakkani dayagaladaidi nee jaga
Chevandilinga
Ikkadiki vachinade hechchu
kanchivarada!"

* * * *

'Is not your grace abounding? This is your home Chevvandi Linga! your coming here is so great, Oh! varada of Kanchi!

I have come to see you chum, oh che-

vandi Linga!

I know why you have not visited my home Oh! Kanchivarada!

* * * *

'Ikkada ee padakintilo navvedi yevvaru
Chevandilinga! Muvvagopaludu kaka
verevvaru Kanchivarada!

* * * *

Who is it that laughs in this bed-chamber,
Chevandilinga?

But for Muvvagopala, who else can it be
Kanchivarada?

Commenting on this Padam, scholars opined that Chevandilinga was another name for Kanchivarada;

According to my understanding, here the courtesan addresses two suitors simultaneously with all civil manners, but subtly suggesting that *either of them is equal to or neither of them is better or none other than a third suitor* Muvvagopala to whom she is already accredited. What gives literary flavour here is that the apparently most mundane event carries with it the highest truth about the Supreme depicted in subtle presentation of sublimity.

My surmise is, ever since this achievement, Varadappa or Kshetrappa was declared by Sri Sankaracharya as Kshetrappanar, the knower of all the manifestations of Prakriti or the universal individual, and scholars in the South continue to address this saint lyricist out of reverence, even to this day as Kshetrappanar.

Earlier, I made a reference to what is usually called as Meruvapadam, 'Vedukato nadachu konna Vitarayade'—Scholar like the late Sri Ananta Krishnasarma thought that Kshetrappa spent in the courts of several kings during his sojourn away from home, composing lyrics in praise of them and at a later stage he had the rebuff of his courtesan friend Mohanangi in the temple at village Movva and thereafter the trend of his poesy took a completely spiritual turn eschewing what they think to be sex or Kama.

There might have been one rebuff from Mahanangi at the beginning of his career in his youth, and I have already informed you that the pique of the unrequited love pursued as theme for a number of songs

composed during his pilgrimage. His lyrics composed in the courts of kings of Tanjore, Madura and Golkonda according to the Meruvapadam exceed 4,000.

‘Vedukato nadachu konna vitarayade
Yedu moodu taramalanundi yindunna kanachata !

“The Prince among libertines
who sought after pleasure !

Since seven and three generations, here,
He is our treasure !

Muvvagopala espouses me,
my Lord of peerless grace !

—The Prince!

When Tirumala Nayak of Madura
offered me liberal gifts, and
Ordered me to be seated in his presence
and asked for the best of lyrics,
Out came two thousand lyrics,
which the host was asked to count,
And to the Lord hovering over the dais
the pleasure was of boundless measure !

—The Prince !

Getting over earlier misgivings
when Vijaya Raghava Nayak of Tanjore
In response to many an emissary,
was promptly visited by me

In the cool garden retreat
straight away with a thousands lyrics,

When the Lord was brought into communion
he had me honoured that day !

—The Prince !

When the powerful Padsha of Golkonda
offered many a gift, and
Desired to hold a contest
of lyrics with Tulasimurti,

My Lord Muvvagopala had
a thousand and five hundred lyrics

Composed in forty days
having possessed and inspired me !

—The Prince !

Out of these four thousand and odd lyrics composed in the royal courts, now we have only a dozen Padams dedicated to king Vijaya Raghava Nayak of Tanjore, and not more than three to five dedicated to Tupakula Krishna Bhupati of Chenji. My contention is that Kshetrayya had never been on a regular payroll of any king as the state-poet, but each king invited him with munificent gifts, honoured and requested him to recite Padams. Those Padams need not necessarily be contended to have the particular king as the hero or dedicatee. Whatever few lyrics Kshetrayya might have composed with the names of the kings only out of condescension are available to us even today.

For instance, Subbarama Dikshitar in his sketch on Kshetrayya in his anthology, *Sam Pradaya Pradarsini*, narrated an episode in which Kshetrayya offered the famous Padam in Kambhoji Raga 'Vadaraka Popove', to the poets and scholars in the court of Vijaya Raghava of Tanjore omitting the last line asking them to complete it as a riddle, while he himself went to Rameswaram on pilgrimage. The Padam had only Muvvagopala as the hero and dedicatee. Kshetrayya's tour to Rameswaram in the middle of the bout proves his freedom from being in the payroll of the king and that he certainly was reciting Padams on Muvvagopala in Royal Courts.

There is one Padam making a reference to Madhurapurisu Muvvagopalam. This might have been composed in the court of Tirumala Nayak but the poet's reluctance to mention the name of the king beyond a suggestion is patent in the lyric.

Sri T.S. Krishna Murthy in his article in the journal of Musicological Society of Baroda on the contribution of Muttuswami Dikshitar's family, went out of the way to comment saying 'it is sad to mention here

that Kshetrayya the famous composer of Telugu Padams deserted the Tanjavur court and his patron and took shelter under Golkonda ruler when the latter invaded Tanjavur.

Once having been questioned by Raghunathanayak why did he visit his court, Kshetrayya would not have visited any royal court unless he was invited and sent for through emissaries with gifts in advance. For this, my documentary evidence is embedded in the Meruvapadam quoted earlier.

In Golkonda, around 1650 or 55, Kshetrayya won a contest of lyrical composition against one Tulasimurti, but it took him forty days of special penance for getting the Lord's grace.

After visiting Golkonda, around 1655 he visited Movva and composed the Meruvapadam there.

In Gopala's temple at Movva, when he composed Meruvapadam, he might have had another encounter with Mohanangi. Mohanangi treated him as her Guru and brushed aside his reference to their adolescent advances. As a contrast Kshetrayya's wedded wife revered him as her Muvvagopala. At this stage Kshetrayya might have missed his wife Rukmini due to her death and Mohanangi too because of the same plight and thought this was a great punishment rendered to him by the Lord. Todi Raga Padam was perhaps composed at this juncture.

"Sarasijakshi nee junmamu
saphalamayene

Paramatmudaina Muvvagopaluni
hustamu sokinantane !

Fulfilled is the purpose of your life Oh
fair-eyed woman !

With the instant touch of the hand of
Muvvagopala, the Supreme !

The Nature of Mind

—Prof. P. S. Sastri.

[It was the illustrious English poet, John Milton, who said: "the mind is its own place ; it can make a heaven of hell and a hell of heaven".

The author of this paper has plumbed the depths of the nature of the mind in all its metaphysical dimensions as propounded by our ancient savants according to whom though the mind is a physical organism, it is non-physical having motion and velocity. All reality is dependent on the mind and all the mental processes are so many aspects of knowledge. Though by itself it cannot comprehend anything the consiencousness or soul makes it apprehend the objects. Like space it is pervasive of the entire organism of a living being. Intellect is the determining factor in the pursuit of desired objectives. The spirit or self is different from the mind and so on goes the author's interesting exposition. —Ed].

Mind is treated as a finite, but non-physical, substance by the realist who ascribes to it the qualities of impetus, spatio-temporal priority and posteriority. It has the magnitude of a pointinstant. As a pointinstant, however, it cannot have a temporal quality. As a non-physical substance it will be an invisible and non-cognisable entity.

The Buddhist dissolves the entire universe into five collections of subtle energies (sanskara samuha). The first is matter (rupa) making up the sense data. The other four constituting the mind are feelings (vedana), ideas (sanjna), volitions and the like (sanskara), and pure sensations or general consciousness (vijnana). Having these subtle energies, the mind must claim an objective existence. Yet A does not cognise the mind of B, though he can infer its existence.

Mind is said to be the internal sense-organ which brings forth pleasure, pain¹ and all kinds of cognitions which the sense organs cannot do.² Desire, pain, pleasure and the like are all psychic in character; and they arise from the activity of the mind.³ The mind is that internal organ which is capable of bringing about the apprehension of all things.⁴ This is the position of the realist and it is ture to common sense to a certain extent.

Though the mind is a sense-organ, it differs from the external sense-organs in many respects. The latter are composed of physical substances; they are effective upon only a few specific objects; they are capable of acting as sense-organs only as endowed with certain specific qualities which alone they apprehend. The mind, on ther hand, is immaterial; it is effective on all objects; and it capable of acting as

an organ, without being endowed with any quality.⁵ Uddyotakara accepts only the second feature of this distinction.⁶

We have many mental activities which have practically nothing to do with the external sense organs. These are recollection, inference, verbal cognition, doubt, intuition, dream, imagination, awareness of pleasure and pain, desire and the like; all these are indicative of the existence of the mind. The non-appearance of simultaneous cognitions is also indicative of the same.⁷ Even though at one and the same moment several perceptibles are in close proximity to the respective perceiving sense-organs, yet we do not have a simultaneous cognition of these. If the mind is not related to any sense organ at a given moment, no cognition is possible. If the relation of the mind is not necessary, the sense organs must together cognise all the objects.⁸ The mind, therefore, does not cognise independently anything. But what is the mental cognition of an event read earlier and remembered now?

Do our cognitions arise one after the other? The most efficient cause of these cognitions is mind which comes in contact with the sense-organs also in succession. It cannot have simultaneous contacts.¹⁰ This is possible only when it has the nature of a point-instant.¹¹ If the mind were all-pervasive, its gradual contact with the sense-organs, one by one, would not be possible because it would be for ever in contact with all the sense-organs. Then it must cognise all the objects with which the different sense-organs have contacts.¹²

Since mind is a point-instant, the realist argues that no external sense-organ can perceive it.¹³ Even the cognitions emanate from the mind which is not identical with them; and since the mind too is an instrument of cognition, the real cogniser

is the conscious person.¹⁴ Every sense-organ is an instrument of knowledge or action or any other. If the mind is a sense-organ, it has to be grounded in an entity which it enables to experience. This other entity is the Soul.¹⁵ As an instrument, the mind must have a physical basis.¹⁶ The physical organic body must be taken to offer the mind its ground for existing.

If the mind has a physical locus, it must be considered to be physical and concrete. Though the mind has a physical organism, the realist holds that it is non-physical¹⁷ and that, therefore, it does not have the quality of touch.¹⁸ Mind is non-physical, and yet it has motion¹⁹ and velocity.²⁰ It is therefore able to cognise with the quickest motion.²¹ But if it is non-physical, how can it be a sense-organ? As a sense-organ, it becomes a substance having its own qualities.

Mind cannot have any specific quality.²² But we are told that it is a substance possessing qualities and motion.²³ It is also stated that it illumines all objects though it is endowed with none of their specific qualities.²⁴

Mind is a form. It is a sense-organ and it has no consciousness.²⁵ It is the general cause of all cognition.²⁶ As the Aitareya Aranyaka has it, all reality is dependent on the mind;²⁷ and all the mental processes are so many names of knowledge.²⁸

The mind by itself is incapable of knowing anything. It needs consciousness or soul because of which it is capable of apprehending the objects. But what is the nature of the relation between mind and spirit? The contact of the mind with a particular soul has no beginning.²⁹

The Bhatta mimamsaka argues that mind is a pervasive entity. If the mind has no touch, it will be a pervasive entity like

space. It does not have any specific quality of its own like time and space. In spite of its contact with any substance it cannot bring forth any other substance. This feature it shares with space. It is the ground of all conjunction which is the nonmaterial cause of cognition.³⁰

A pervasive substance can become a sense-organ only by undergoing a limitation; and the mind may be said to pervade the entire organism of a living being. This organism can constitute its limitation.³¹ But is the mind present throughout the organism? If so, it should be capable of growing or diminishing in size. The effort that originates in our activity is due to the contact of the mind with the soul. There is a retaining effort, and an impelling one. If the mind were to go out of the body, no retaining effort within the body would be possible; and the body will have to fall down.³²

When an individual desires to achieve something, he must have some idea of the desired end and of the means to achieve it. That which operates when it is ascertained that such and such an activity is to be undertaken, is said to be the intellect. The specific function of the intellect is this ascertainment or determination.³³ The grasping and the retention of the object belongs to the motor organs, while the sensory organs reveal the object.³⁴ Vacaspati, however, considers that the motor organs grasp the object while the internal organs retain it and the sensory organs manifest it.³⁵

The spirit or self is other than the mind. In actual life the self falsely appears as identical with the mind.³⁶ The mind is always changing according to the objects presented, while the self remains the same as the spectator of these modifications. The

grasping of an object, the act of having a percept, is in reality an instance of the mind undergoing a certain modification. The mind being a product of the three basic forces of gunas, is not a conscious entity.

The states of consciousness can be broadly treated as the permanent and the changing ones. The latter is that which varies according to the changes of its contents. The former is the pure light of consciousness which persists unchanged through the varied changes of the objects of consciousness. Our concepts are derived from our experiences of the external physical entities; and these concepts can be valid with regard to the external objects only when the stuff of which they are made is equally physical. Yet the concepts undergo a change the moment they become the concepts of a consciousness.³⁷ When the sattva-element of the mind becomes pure and transparent, the mind appears to be identical with the spirit.³⁸

Cognitions, according to the Sankhya theory, are the various emanations of the mind. They only *appear* to be many. Being emanations they cannot differ from their source, and as such they cannot be many. The crystal, for instance, is one; but when it comes into contact with several coloured entities, it appears as if it has all these colours. The idea of diversity is purely adventitious. Similarly the pure internal organ called Mind is associated through the sense-organs with diverse objects; then it assumes the form of the cognitions. These are its emanations which make it *appear* as diverse and many.³⁹

The mind cannot act in the external world independently of the sense organs. If it can act, no one will suffer by being blind or deaf or mute. The Buddhist without recognising the mind as a sense

organ argues that the first sensation functions as a material cause of the mental sensation. The mental sensation immediately follows the physical. This awareness is not sensuous because it arises after the activity of the sense organ is over; and it is not even purely internal because it follows immediately the physical sensation. Even then the mind remains dependent on the physical sensations. And the preceding physical sensation cannot be the cause of the succeeding mental sensation. I have a sensation of the whiteness of the sugar crystal. Next I receive a cold sensation on the tongue because of placing the crystal there. On the theory of the Buddhist, the sensation of coldness must be caused by the immediately preceding sensation of whiteness. This is absurd.⁴¹

Mind is a dependent entity as it is revealed in the act of remembering. Memory takes us back to a sense experience. If a physical sensation causes a mental sensation, the stream of sensations must be continuous. Then even an auditory sensation must be capable of yielding a perceptual mental sensation. If the auditory is one stream, and the visual another, then different streams of sensations must be said to yield the same kind of sensation. As such even when I do not see the blue, I must be aware of the blue.

Consciousness implies and involves a cognitive activity and a corresponding objective element. The components of a stream (santana) of events are the six cognitive activities, the six objective elements (viz. form, sound, smell, taste, touch, and dharma) and the six forms of consciousness. These eighteen elements are the dhatus which are forces uniting to produce the stream of events⁴¹. In the normal plane of existence (kama dhatu) these varieties of consciousness exist. In

the highest experiences (rupa dhatu), there is a gradual disappearance of sense-consciousness; and in the highest experience (arupa dhatu) the non-sensuous consciousness alone remains. This is the Buddhist theory.

In Hinayana the soul is a stream of continually flowing discrete moments of sensation or pure consciousness, accompanied by moments of feeling (vedana), ideation (sanjna), and volition (sanskara). The soul is just a function of the organism. There are no real selves, but a congeries of flashing forces (sanskara samuha). This pudgala nairatmya is radical pluralism.

The subjective aspect of the mind is the receptive one viewed under the forms of citta, vijnana, and manas. It is a consciousness without any content. The objective aspect has a content in the form of sensations, feelings, ideas, volitions and the like. The receptive consciousness is an awareness of what is present here and now to the senses or to the mind (AK 1.16). At the next level there is an indefinite content caused by a real sensation. As the perceptive activity, consciousness is pure feeling or sensation. The definite perception of an entity like colour implies the emergence of an idea.

The pure sensation is always followed by some mental phenomena (caitta)⁴² which include feelings, ideas and volitions. Feelings are emotions that are pleasant, unpleasant, or neutral.⁴³ Ideas are the products of abstract thought. Volition is the mental effort preceding activity.

There are sanskaras or forces which manifest the combining elements and which represent concerted energy. The forces involving the mental activities have will as the most important one. The non-mental forces include the forces of origination and decay.⁴⁴

Individual consciousness strains towards an ideal. This ideal is treated as Nirvana in Buddhism. If nirvana is a reality *per se*, it cannot be a simple extinction.⁴⁵ The Santrantika believes that a subtle consciousness survives after nirvana.

The Alaya Vijnana of the yogacara school occupies a position similar to that of the Primeval Matter of Sankhya. From the theory of a stream of thought, the Yogacara returns to a doctrine of a substantial soul in his concept of Alaya. Instead of arguing that every preceding moment of consciousness in the stream of thought is the cause of the next moment, he argues for a relation of Alaya Vijnana to its modifications.

The Yogacara system speaks of an alaya vijnana which evolves itself into the different forms. If these vijnanas are different from Alaya, then the latter cannot be their cause. If they are not different, the cessation of the evolving vijnanas will mean the cessation of the Alaya. But there can be no cessation of the original form. What ceases to function can only be the effect-producing form of the vijnanas.⁴⁶ As the waves in the ocean and images in a mirror or a dream, so is the mind reflected in its own sense-fields.⁴⁷

The mind in an act of consecrated recognition (*pratyabhijnai* *iva* *bhagavati*) establishes the identity of the moments. The cognition is of the form, 'This is that crystal'. But it may be argued that the earlier cognition of the crystal and the present cognition are different because their causes and objects differ, and because of a difference in their respective features. The 'that' in the proposition 'This is that' is not immediately present, while the 'this' is immediately perceptual. The mediate and the immediate are not

identical. The two cognitions are conditioned by their respective times and places. Each cognition is qualified by a specific moment and a particular place. The impression (*sanskara*) of a past experience cannot make us aware of the being of a hitherto un-experienced present object. The sense organs that are directed towards the present object cannot give us awareness of the past to which they are not directed. Thus when the causes of the two cognitions differ, the effects cannot be identical or non-different. The present experience involves memory while the past did not have it. Hence recognition is inadmissible.⁴⁸

This argument can be met squarely. If a prior experience and the present recognition refer to two different referents, the logical activity itself is open to serious troubles. Is the inferential cognition perceptual, or non-perceptual? Is it a mental construction or its opposite? It may be said that an appeal to experience will solve this difficulty. But the same appeal holds good of recognition too. Here the crystal characterised as 'this' and 'that' is experienced or cognised as identical. The characteristics 'this' and 'that' make the object perceptual and non-perceptual, and there is no logical contradiction involved. Moreover the cognition is one. The limitations of space and time can differ in the case of the same object.⁴⁹

As the form of the pot is limited, the form of the non-pot remains excluded. If it is not thus excluded, the form of the pot will be indeterminate and hence lost. Determinateness thus depends on exclusion or negation. Direct perceptual experience too supports the view that the pot is not identical with the non-pot like the vase. Thus where there is a relation of identity between the objects of two cognitions,

there is no invariable connection between the object and its negation. Hence what I say 'this is that crystal', the crystal is accompanied by the differences of time and space, and yet the cognition reveals the crystal immediately. The different moments and places of the cognition may be mutually exclusive, but the crystal delimited by them is the same in both the cognitions. The crystal is one thing and its relations are another. Consequently the crystal referred to as 'this' and 'that' and revealed or illumined by experience is identical. This identity is a fact of immediate experience, and it can also be established inferentially.⁵¹

This recognitory cognition implies the denial of a difference in the causal factors

originating the two cognitions. It is also not a case of memory because the past and present moments and places are implicit in the present experience. It is not a mental construct because these are ascertainable relations entering into the experience. It is not a case of assumed or attributed predication. It is not the mere apprehension of identity because the difference in time and place is apprehended as if there is no difference⁵¹.

This apprehension of non-difference, it may be argued, cannot deny the momentariness of the existent. But how do we call the object an existent, if it is momentary?

Foot Notes

1. NL 328
2. NBV 1.1.9
3. PB 89 See VSK 3.2.4
4. NBV 1.1.9
5. NBV 1.1.4
6. NV 1.1.4
7. NS 1.1.16
8. NBV 1.1.16
9. Tarkika Raksha 125
10. VSK and VU 7.1.23
11. NBV 3.2.59 See PB 16; VSK 3.2.2
12. NBV 3.2.8
13. VSK 4.1.7; 8.1.2 ; K 40
14. NVT 3.2.8.
15. PB 89, PBV 428 ; NK 93
16. Kir 40
17. NBV 1.1.4 ; NM 497
18. PB 89 ; NK 93 ; Kir 182
19. VSK 5.2.13 ; PB 21
20. VU 6.2.13; PB 21
21. PB 89
22. PB 95
23. PB 89 ; NM 498
24. NBV 1.1.4
25. NM 498

26. NBV 1.1.16
27. Ait Aranyaka 2.3.6
28. Ibid., 2.6
29. NM 499
30. Cf K 3.1
31. Ibid.,
32. NBV 3.2.28
33. STK 23
34. Gaudapada on Sankhya Karika, 32
35. STK 32
36. Goga Sutra Bhashya, 2.20
37. Ibid.,
38. Yoga Sutra 3.25
39. See NVT 3.2.9
40. Ny. Kan. 120-1
41. AK 1.20
42. AK 2.23
43. AK 1.14
44. AK 2.2, 24
45. MMV 25
46. LS 38
47. LS 48
48. Ny. Kan. 124
49. Ibid., 125
50. Ibid.,
51. Ibid., 126-7

Abbreviations

AK	Abidharma kosa
K	Kiranavali
LS	Lankavatara Sutra
MMV	Madhyamaka Karika Vritti
NBV	Nyaya Bhashya Vartika
NK	Nyaya Kandali
NL	Nyaya Lilavati
NM	Nyaya Manjari

NS	Nyaya Sutra
NVTT	Nyaya Vartika Tatparya Tika
Ny. Kan.	Nyaya Karika
FB	Prasastapada Bhashya
PBV	Vyomavati on P.B.
STK	Sankhya Tattva Kaumudi
VU	Vaisesika Sutra with Upaskara
VSK	Vaisesika Sutra

Riddle of Life

—M. R. Appa Row.

[In this paper the author traces in the form of philosophical enquiry the evolution of the mind, and how it develops self-awareness when it becomes free from the troubles of biological and environmental conditions. Man seeks time-space continuance and in this search he feels frustrated that it is impossible to attain eternal life in this earthly existence and seeks refuge in God ; and thus the exposition continues—Ed.]

(1) In the evolution of life on earth we perceive more and more progress towards self awareness as we proceed higher and unconsciousness i.e., nescience at the stage of inert matter. Then it emerges out of it at the stage of complicated protein molecules that form themselves into cells which ingest other cells and each one divides into two complete independent cells. After passage of enormous stretches of time cells form into colonies of organic matter. Life absorbs matter and grows and withers away after a time.

(2) Out of life emerges brain, the commanding centre of the whole organism. Brain develops communication system through nerves which carry messages to the central core that becomes aware of the body, and environment, through feelings, pleasant and unpleasant, and attains the status of the mind.

(3) Mind through struggle for existence and survival in the struggle of the fittest organism, develops special bodily organs of great efficiency for various functions, and purposes such as ear for hearing, eye for seeing, brain power for primitive thinking etc., and also legs for

movement, hands for climbing or digging or holding.

(4) After further development of mind through evolutionary processes, the awareness by it-mind, of itself as centre of feeling and of regulating mechanism, it becomes conscious of itself, it becomes self-aware. Once the mind becomes aware of itself then the processes of thought assume a new dimension, that is from the crude primitive purposive thought for life's survival to complicated and thoughtful contemplation through self-awareness, the rational mind emerges into being. This stage is the human mental stage.

(5) Thus, we see that out of matter life emerges, and out of life mind emerges and out of mind through self-awareness reason emerges. When reason emerges in an organism the whole organism is not guided by rational thinking alone. Most of the essential bodily functions go on automatically by subconscious conditioning of the mind. Only essential higher thinking mostly unconditioned by the essential bodily functions becomes the function of the rational mind. But we

must realise that mind is dependent for functioning on the brain and the brain on subconscious functioning of the bodily processes. The rational mind is not completely unconditioned by the bodily functions, it is only relatively so. The more the mind becomes free from body-environmental conditions, that is biologically and environmentally unconditioned, the more pure and free will be its self-awareness and thought processes. But again we must be careful to observe that mind cannot function without brain which is a product of evolutionary processes and conditioning through the ages.

(6) Thus self-awareness is by "Being"; of these processes of conditioning and processes of relatively unconditioned, contemplative, rational thought processes, the processes of Becoming, attains the status of knowledge. The self that is aware of itself through knowledge, of its Being and its Becoming, personifies itself as Ego. This personified Ego by its very nature craves for more and more "experiencing" and knowledge.

(7) When there is threat to constant experiencing and gathering of knowledge, the Ego becomes afraid, i.e., experiences painful feelings. As we have seen before, experiencing and gathering knowledge through it, is the way of the evolution of life, through struggle for existence and the survival of the fittest. Thus the Ego is conditioned to a constant urge for more and more "experiencing" without any permanent cessation of it, though temporarily for short intervals in sleep or exhaustion the urge for experience is at rest. Personified ego, that is Man, is afraid of death because he knows through knowledge that death results in complete and permanent cessation of experience.

(8) An animal which has no thoughtful rational self-awareness, but which has a crude, purposive, biologically conditioned self-awareness, is not aware of death, and so is not afraid of it.

(9) Through experience and knowledge man becomes aware of time-past, present and the future; and space-length, breadth and height. His craving for unending experience through 'time-space continuum' makes him posit eternal existence-eternal refers to time and existence refers to existence in space. But experience in life yields the knowledge that eternal existence is impossible in this earthly life. So he dreams of an eternal existence in some other world beyond his experience where cessation of experience is not there, i.e., death is not there. He finds his Self weak and often helpless in the struggle for existence against various forces of nature both biological and environmental. He is subject to ill-health, and he is puny and small and often lacks exact knowledge of the past and the future.

(10) He dreams again of unlimited strength, unlimited health and unlimited knowledge. He can conquer his weakness only through the help of a Being who is not subject to any of the weakness to which he is subject. Thus God who is omniscient, Omnipotent, Omnipresent, all pervading and who is the ultimate Reality, is posited by him.

(11) In seeking refuge in him who is beyond his earthly experience but is posited by him, he finds solace and happiness. For seeking refuge and solace the Almighty God must also be the one who gives refuse and solace. So he is again invested with qualities of Love, Mercy, Wisdom through which he created the universe and life and through which he saves the whole universe

by ultimately making it eternal and free from suffering.

(12) If God is kind, a question is asked, why has he created a universe and life which is unhappy, weak and transitory? The answer is that the purpose of creation is attaining eternal happiness through suffering in life. Why? Because, according to one view, by some folly the whole life on earth has committed Sin in spite of God's eternal mercy. God made "man" entirely in his image, that is, he is as free as God himself, and man committed sin, instead of earning merit (punya), which he could have earned by his kindness, mercy and unselfishness. Another question is, what about animals and other forms of life other than man? They are not free agents as "man" is said to be, and they are incapable

of committing sin. Even man, for that matter, is faced with insurmountable odds in his journey through life. Why should the purpose of life be, salvation through suffering? Answer is, God also is suffering with man, because he is omnipresent, all pervading. Why should God suffer with man, should he not be happy and make man also happy, and be all mighty without all this trouble? According to another view the answer is this is : all "maya", illusion. Why should there be Maya or illusion? There is no ultimate answer to this eternal questioning quest. Only solution to the riddle of life is 'faith' that is belief in some authority other than self. Or disbelief in authority and the self-awareness of the tragedy of life.

as a "man" by definition, although morphologically he was considered to be an *Australopithecine*.

The theory was short lived as the Leakey family (Dr. L.S.B. Leakey, Mary Leakey & Richard Leakey) discovered the remains of another and much more man-like type of hominid at Olduvai. With the find of further remains of several other representatives of the second type of hominid and in association with Dr. Napier of London and Professor Tobias of Johannesburg they announced (in 1960) that these fossils represented a new species of the genus *Homo habilis*. After some stormy controversy, today the status of *Homo habilis* is widely accepted and the *Australopithecines* had to be clearly regarded rather as a side branch and one that was evolving independently away from the stock leading to man.

The fossil skull fragments found in 1961 at Yayo, in the Chad Republic, can also be broadly included in the transitional group representing *Homo habilis* observed as an evolutionary transition between late Pliocene-early Pleistocene (2 to 1 million years B.P.) hominid *Australopithecus* and middle Pleistocene (500,000 years B.P.) hominid.

Homo erectus

The Siwalik hills of North-western India and adjacent Pakistan have been known to Paleo-anthropologists¹ since the first half of 19th century for their fossil-rich finds of the Miocene (35 million years B.P.) and *Pliocene* (15 million years B.P.) age. It was from these strata that G.E. Pilgrim (1915) uncovered and named *Sivapithecus*.

Later, G. Edward Lewis, a Yale zoologist, collected fossils for the Yale-Cambridge North India Expedition of the 1930's from these same beds and discovered a number of primate jaw fragments and teeth. In due course, they were assigned to several separate primate genera, including some additional examples of Pilgrim's *Sivapithecus*. Recent examination of *Sivapithecus* specimens suggests that they are not markedly different from *Dryopithecus*.² Like *Proconsul*, they may well deserve nothing more than subgeneric status amongst the cosmopolitan *Dryopithecines*. This would mean that not only Africa and Eurasia but India also supported separate populations of a single hominoid genus during Miocene and the earliest of Pliocene times—a span of at least 15 million years.

Another of the fossil primates Edward Lewis (1934) collected in the Siwalik Hills was *Ramapithecus*. The type species of *Ramapithecus* is founded on a portion of right upper jaw and is named *Ramapithecus brevirostris*. The fossil includes the first two molars, both premolars, the socket of the canine tooth, the root of the lateral incisor and the socket of central incisor. When this and other fossils of *Ramapithecus* are used to reconstruct an entire upper jaw, complete with palate, the result is surprisingly human in appearance.

This led Lewis in 1934 to suggest that *Ramapithecus* might well belong to Homiidae. Elwin L. Simons (1964) strongly upholds the view in the wake of Leakey's recovery in 1962 of the jaws of a similar hominid near Fort Ternan in South West Kenya.

1. Scientists who study the fossilized ancient life forms of human beings.
2. *Dryppithecus* is African fossil ape belonging to the *Dryopithecinae* group among which are to be found the various forms of ancestors of all the modern large apes, or at least close relatives of these ancestors.

Leakey has assigned this fossil to the *Kenyapithecus wickeri*. Like the remains of *Ramapithecus brevirostris* it preserves much of the upper dentition. Potassium-argon dating of the specimen yields an *absolute* age of 14 million years, a time near the boundary between the Miocene and the Pliocene.

The Leakey family places *Kenyapithecus* in two species, *Kenyapithecus wickeri*, and *Kenyapithecus africanus* (1966-67) from Rosinga Island in Lake Victoria and Songhor, also in Kenya, dating back 20 million years. The characteristics of *Kenyapithecus* strongly suggest that it was an ancestor of man. The significance of this find lies in the fact that *Kenyapithecus* not only has an abundance of close anatomical links with *Ramapithecus* but also exhibits no permanent differences. In this new specimen, occurring in a continent removed in space from *Ramapithecus* are found the same for shortened face, dental curve, and small canine tooth—each a hominid trait. “The conclusion is now almost inescapable; in *late Miocene to early Pliocene times* (about 15,000,000 yrs B.P.) *both* in Africa and in India, an advanced hominid species was differentiating from more conservative pongid stock and developing important hominid characteristics in the process. Pending additional discoveries it may be wiser not to insist that the transition from ape to man is now being documented from the fossil record, but this certainly seems to be a very strong possibility” (E.L. Simons, 1964).

The evidence today suggests that man, as we know him, was evolved from *Homo habilis*, while numerous side branches developed away from the main stem and became over-specialised and eventually extinct. A vast amount of work remains to be done before the whole story can be

pieced together, but it is reasonably certain that both the *Australopithecines* and *Pithecanthropines* represent no more than side branches and not ancestral stock to *Homo sapiens*. The various morphological characters that are typical of these side branches represent over-specialisation and primitive characters. In addition, with the evidence that *Hominidae* existed some 20 million years ago, we now realise that those anatomical features in which the great apes resemble man are the result of parallel development rather than close genetic affinity.

The definition of man as a maker of “tools to a set and regular pattern” had to be abandoned a few years ago “because Jane Goodall (as quoted by Louis Leakey), who had been studying wild chimpanzees in their normal habitat, established that these distant cousins of man regularly make a variety of simple tools, albeit of perishable materials”, and subsequently, in 1968 with Louis Leakey himself announcing the further discovery, at Fort Ternan, “of clear evidence that the *Hominid Kenyapithecus wickeri* had been using angular stones to batter bones and skulls of contemporary and now extinct animals to get at their brains and marrow.”

“This early purposeful use of stones suggests that it would not have been long before flakes were deliberately knocked from a lump of rock. Since we know that at Olduvai *Homo habilis* made and used a variety of primitive tools nearly two million years ago, we may confidently expect that when we discover the Pliocene representative ancestral to *Homo-habilis* we find that he, too, had begun to make use of simple tools.” (Leakey, 1970).

Human relics in Lake Rudolf.

Richard Leakey of the Leakey family found a skull in Lake Rudolf in Northern

Kenya 5 years ago which is believed to be 2.6 million years old and claimed to be the oldest human relic. It was also suggestive that man and ape-like primate developed side by side from a common ancestor much farther back in time. Leakey expects that "Some day will be discovered a link between *Homo* (man) and the *Australopithecine* and their ancestors in Africa about 4 to 5 million years ago."

It is reported recently (CGLO, 1974) that an American-French archaeological team led by Dr. Donald C. Johanson of the Cleveland Museum of Natural History and Dr. Maurice Taieb of French Scientific Research centre, working in Ethiopia have uncovered a complete upper jaw with all the teeth in place, a half upper jaw and a half lower jaw, both with teeth from a semi-desert area in Awash Valley in Wollo province. They claim to be between three and four million years old and to represent the most complete remains of genus *Homo* from anywhere in the world at a very ancient time. When the dating of the specimen proves correct the discoveries would be almost 1.5 million years older than those previously discovered in the shores of Lake Rudolf in Kenya by Richard Leakey. Mr. Leakey maintains that Africa was the cradle of man.

Again at the end of 1974 Donald Johanson picked at Hadar in Awash valley, about 240 kilometres from Addis Ababa, several pieces of bone representing about 40% of the skeleton of a single individual. He named the fossil LUCY-a female as deduced from the complete pelvic bone of one side, and the sacrum available. 107 centimetres tall, and fully grown. That could be deduced from her wisdom teeth which were fully erupted and had been exposed to several years of wear. It was estimated that Lucy was 3.5 million years

old. Further in 1975 more hominid fossils-a family of at least 13 individuals, men, women and at least four children, were discovered at Hadar by Johanson. He along with Tim White, an American Paleontologist, who worked with Richard Leakey at Laetoli, found that many of Leakey's Laetoli specimens of Hominids estimated at 3.75 million years old-800,000 years older than Hadar and 1,600 kilometres from Hadar were exactly like the older specimens (jaws) of Hadar. Later in 1979 a revised date was declared by Geologist James Aranson for the Hadar specimens as 3.75 million years old \pm 100,000 years, which removes the difference of years between the two.

Based on the clear and consistent differences in the teeth of apes and human as listed by Le Gros Clark (1950), Johanson and Tim concluded that the Laetoli and Hadar individuals were distinct from apes and any of the later hominids. Also they made it clear that the specimens represent a common ancestor to the late *Australopithecines* and to *Homo* and that the divergence between the later two types probably began around 3 million years ago and that *Africanus* represents an intermediate stage on the way to *Robustus*, and that the *Africanus* was not ancestral to humans. They state, "We believe that the emergence of human beings began some time after 3 million years ago. By two million it had been accomplished. By then creatures recognisable as *Homo* walked on earth. So did their cousins, the Robust *Australopithecines*. For about a million years they appear to have walked side by side. By one million years ago there were no *australopithecines* left. They had all become extinct". And they gave the name *Australopithecine Afarensis*, to the Laetoli-Hadar Hominids and published their

discovery in their paper in *SCIENCE* in May, 1975.

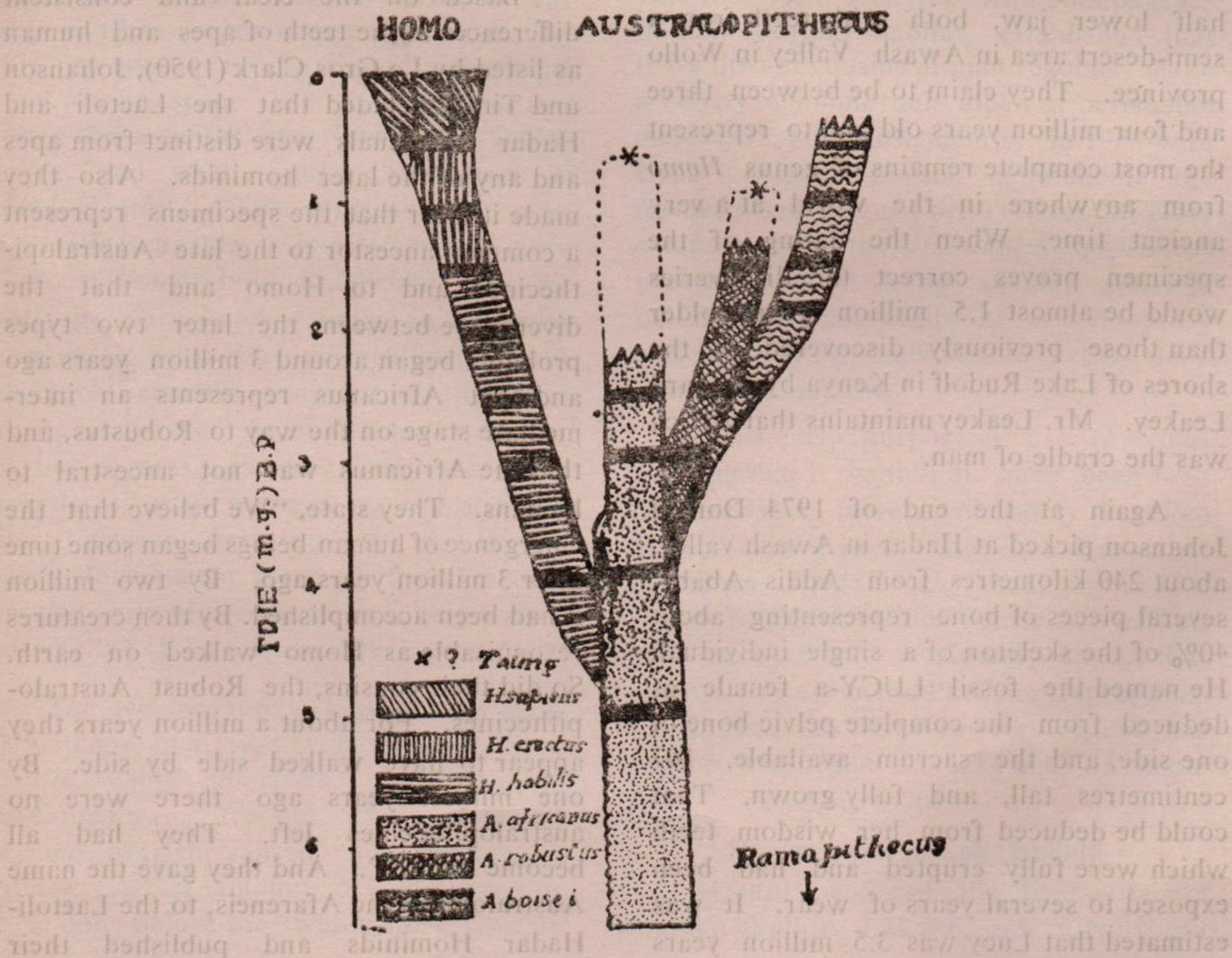
This raked up a stiff controversy. Prehistorian Dr. Randall Susman's argument is that Lucy was closer to the ape, a tree dweller to escape from predators of her time, and that sections of her skeleton prove that she was as awkward on her two feet as chimpanzee. If this reasoning prevails it would put bipedality and the first appearance of humanness in the evolutionary chain much later, may be even 1.5 million years later, than the date suggested by Johanson and Tim.

The Leakeys do not accept the identity of their Leotoli and other finds in the Lake

Turkana region to Hadar fossils, but believe that the "true man" descended from a different hominid at the same time as Lucy, and that Lucy's own branch of the family tree withered and died.

Johanson notes that the geologists will be taking a crack at the 4-million-to-7-million-year-old deposits in the Afar, about 160 kilometres from Hadar, and hopes: "that what would be found in them could well blow the roof of everything, because science has not known, and does not know today, just how or when the all-important transition from ape to hominid took place."

The provisional phylogenetic tree of the hominidae is given in the Fig. 1. which

N. L. 12. Commonwealth Geological
Liaison Office, Africa House, Kingsway,
LONDON.

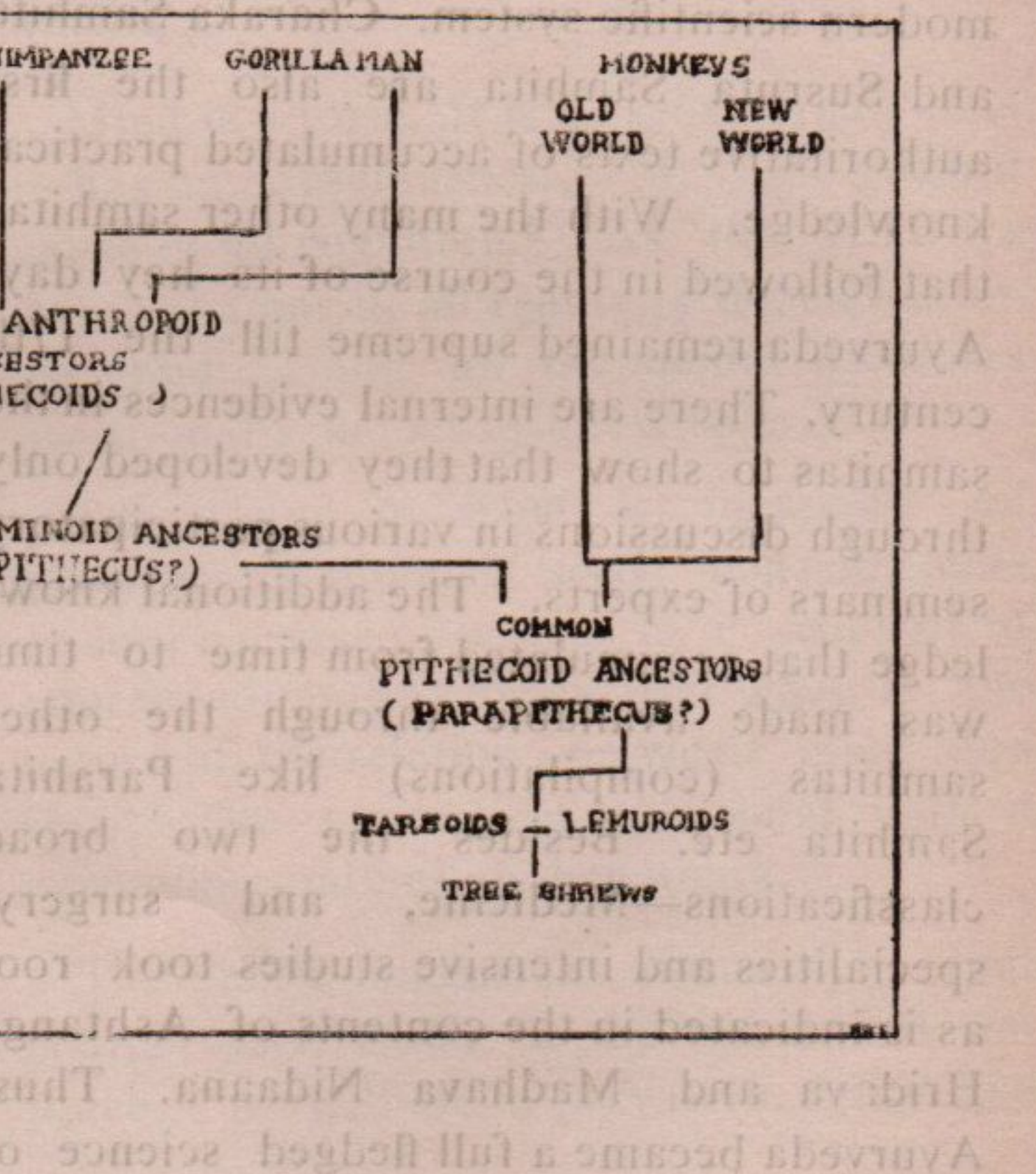
Pilgrim, 1915. New-Sivalik primates and their Bearing on the question of the Evolution Man and the Anthropeidea Rec. Geol. Surv. Vol. 45.

- Robinson J.T., 1971. Fossil Evidence for Human Evolution. Topics in the Study of Life. The Bio Source Book, Harper & Row, Publishers Inc. New York.

- Simons Elwyn L. 1964. The Early Relatives of Man. The Scientific American, Vol. 1.

- Tobias, Philip V. 1973. Implications of the New Age Estimates of the Early South African Hominids. *Nature*, Vol. 246.

- Weidenrich F. 1948. The Human Brain in the Light of its Phylogenetic Development. Scientific Monthly, Vol. 67.

The Charaka Samhita that We Need To-day

—Hari Adisesuvu.

[The author has made out a case that a modernised version of Charaka Samhita edited with an inter-disciplinary approach would be of value to the medical profession even in current times—Ed].

Ayurveda is the science of life. It is our heritage. The fundamental ideas and principles of Ayurveda like the 'Tridosha Siddhanta' and 'Naadignana' have become common words in our conversation and remain so even to-day. Throughout the centuries of its career, Ayurveda has received ideas from, and also contributed liberally to, the other systems of medicine like those of the Greeks, Arabs, and the modern scientific system. Charaka Samhita and Susruta Samhita are also the first authoritative texts of accumulated practical knowledge. With the many other samhitas that followed in the course of its hey day, Ayurveda remained supreme till the 17th century. There are internal evidences in the samhitas to show that they developed only through discussions in various participatory seminars of experts. The additional knowledge that accumulated from time to time was made available through the other samhitas (compilations) like Parahita Samhita etc. Besides the two broad classifications—Medicine, and surgery, specialities and intensive studies took root as is indicated in the contents of Ashtanga Hridaya and Madhava Nidana. Thus, Ayurveda became a full fledged science of

life in its real sense long before any other system developed to that stature.

The discoveries of Jenner, Pasteur, Lister and William Son in the West, have resulted in the introduction of new techniques for achieving immunity from some dangerous diseases and also made surgery aseptic and very safe. The results obtained were effective and spectacular. So, they naturally gained quick acceptance. The newer knowledge also gave a superior place to the Western system of medicine. Further, the conquest of India by the British and the importance of the positions held by the apothecaries (dispensing chemists and druggists) as compared with the Ayurvedic physicians (kavirajas. Bhishaks etc.,) gradually resulted in a change in the situation prevailing till then in our country.

The simplicity of the Tridosha Siddhanta, as well as the efficacy and infallibility of Naadignana in early diagnosis of disease was not appreciated by the Western doctors because this knowledge which was developed by the Rishis (sages) migrated West-ward long ago and was distorted by the half-knowing practitioners. Even in that form, it held ground as

'Humoral Theory' till the discoveries in physiology completely threw it over board.

A rough and ready method which is fairly in diagnosis, is available in the Ayurvedic system on the basis of Tridosha-siddhanta and Naadignana even to-day. The characteristics of the modern system of medicine for a thorough and accurate diagnosis, are that they are laborious, time taking, very expensive with various laboratory investigations and photographic studies. It is also well known that about 60-80% of the common ailments are amenable to cure by fostering and stimulating the inherent stamina to resist disease natural to normal healthy individuals. In view of these two considerations, the ready method for diagnosis provided by Ayurveda has a major role to play even to-day in plans to provide medical facilities to the millions of the poor in our country.

During the period from 1857 up to date, the English educated elite, most of them, or nearly all of them, have been completely ignorant or nearly unfamiliar with Sanskrit, the repository of all the knowledge inherited by us from our ancients. As such, our doctors have no access to the original sources of Ayurvedic knowledge. They have to depend upon the distorted, prejudiced views of the Western writers for an assessment of the Ayurvedic theories. This anomalous situation has misled them to ridicule Ayurveda and dismiss it as an item of no consequence in the present context. On the other hand, all the Ayurvedic scholar-physicians, or most of them, do not have any considerable knowledge of English or of modern sciences. The newer knowledge in sciences is a closed book to them. So, they continue to tenaciously hold on to the belief that Ayurveda provides a lasting cure to all the curable diseases. With that belief they had

also stopped being receptive after the 16th century, as the History of Ayurveda would reveal, and did not add on to their stock of knowledge from the other streams of knowledge flowing from other nations. The elite and the well to do, avail of quick, instantaneous, relief-measures provided by the Western system of Medicine. The poor and the rural folk cannot pay for the costly medical treatment and also do not have access to it. But they have an inherited faith in Ayurveda. So, they waver, vacillate and bungle going from one impostor to the other, who make them spend. In such an extant situation Medical-Relief-Services for the millions can only be provided as in China by strengthening the cadre of Rural Doctors that is already existing in our country for centuries. To achieve that purpose, rationalising the inherited knowledge and integrating it with the scientific knowledge acquired during the last two centuries and more, are essential. Two cadres in Medical Service-one, the Rural Doctors, who can safely handle the 60-80% of the cases and refer those that are beyond their skill to the second cadre The cadre of specialists for hospitalised treatment, will have to be developed. This national need requires the modern scientific mind of the doctor to understand fully the advantages and limitations in the utility of the knowledge inherited by him through Ayurveda. It also requires the Ayurvedic scholar physician (tradition bound rural doctor) to accept the limitations of Ayurveda and to equip himself with a knowledge of the newer drugs as well as the new general techniques followed in the administration of drugs. These two aims can be achieved only through the modern, scientifically up dated editions of the Ayurvedic text like Charaka Samhita, Susruta Samhita, Parahita Samhita etc. A beginning has to be made now with

the Charaka Samhita, and it is imperative also that we do so, to avoid a total loss of Ayurvedic knowledge and to prevent further multiplication of the ambiguities that have already crept in, in the matter of correct identification of the medicinal plants.

The scope of the modern edition of Charaka Samhita :

The editions of Charaka Samhita that are available now, contain the Sanskrit slokas (verses) often, each sloka is followed by word to word meaning and/or, the gist of the respective verses. So, the editions are of limited appeal and useful only to the Ayurvedic scholars. The knowledge gained in Botany, Chemistry, Physiology, Biochemistry, Pharmacology and medicine, during the last two centuries will have to be dovetailed with the Ayurvedic lore, so that the edition becomes comprehensive, really useful, and inspires further pursuit of knowledge by earnest researchers in all the branches of science allied to medicine.

The modern edition that we visualise should contain :

- (a) The original Sanskrit text in verse with the word to word meaning, followed by the gist of the verse.
- (b) The botanical, or modern scientific names of every one of the drugs mentioned in the sloka. In cases of ambiguity, the different names in vogue, with the sources of authority for each, should be added.
- (c) The active principle isolated by chemists from each one of the drugs mentioned in the text, along with the references in scientific literature relating to the information cited.
- (d) The pharmacological effect and action of each one of the active

principles isolated by the chemists, or the crude drug, if it has been studied by the pharmacologists. All the information that is relevant like the MLD and references to the scientific publications should be appended.

- (e) The abstracts of the studies carried out by the physiologists regarding the system in the living body that responds to the action of the active principle or the drug as it is, in each case. Similarly the abstracts of the studies carried out by the Biochemists regarding the series of changes that the active principle undergoes, when administered suitably, before it is finally eliminated or assimilated. Reference to the original publications are to be cited in each case.
- (f) The curative effects attributed to each one of the drugs mentioned in the sloka as claimed by the Ayurvedic Physicians. If any additional references are present in the other Ayurvedic texts to the same those also should be cited to make the information exhaustive.
- (g) Reports of the clinical studies made in recent times by the modern physicians as well as by the Ayurvedic Physicians. In the case of every entry that is made, references to the journals and books will have to be appended. Where no information is available even after a thorough search of all the printed literature is made, the fact should be explicitly stated.

We have at our disposal the extensive studies already carried out by Keertikar, Basu, Nadkarni, K.L. Dey, R.N. Chopra and a host of others. Still, we would find

that a systematic and all out effort to compile the data relating to many of the very cheap, at the same time effective, drugs has not been done. A compilation on the lines proposed for a modernised edition of Charaka Samhita would meet the need to some extent. Even while making the proposal I am aware that in the first edition of the compilation, more than one entry under each one of the headings for which information is sought might be blank in the case of many a drug. Every such blank would serve as a challenge to the teams of organic chemists, physiologists, Biochemists, Pharmacologists, and physicians to turn their attention to those subjects which are demanding their notice and attention.

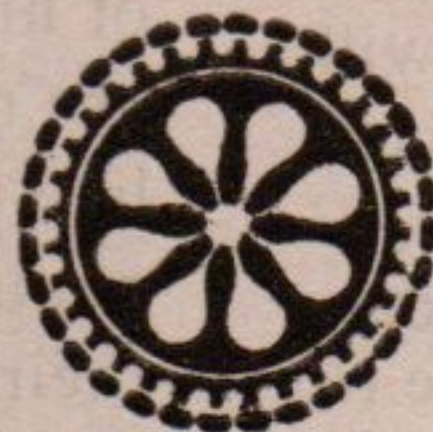
When we recall that the studies relating to Nela Usiri (*Phyllanthus Niruvi*), Sarpangandha (*Rauwolfia serpentina*) and Jatamansi (*Valeriana Jatamansi*) have resulted in the addition of Folic acid, Reserpine, and Jatamansone to the list of useful drugs that alleviate human suffering, we can visualise the service to humanity that is in store when the potentialities of

the hitherto neglected drugs that Ayurveda has been emphasizing the use for centuries, are fully mobilised.

The modern edition of Charaka Samhita brouhgt out on the lines indicated above would, to some extent, bridge the intellectual gap between the Ayurvedic scientist and the modern medical man. A perusal of the book by the modern medical man would stimulate in him a moresober and sympathetic attitude towards Ayurveda.

It would also stimulate in the Ayurvedic Physician, a sense of pride, based on confidence about the importance of his profession.

When the blanks in the first edition are filled with the information obtained as a result of patient work by earnest scientists working as a team with a mission to fulfil, we would be in a position to correctly assess the value of our heritage in Ayurveda, and thereafter march ahead along with others to unravel the hidden truths of the science of life.

Man, Wood and Wood Science

—A. C. Sekhar.

[In this concise paper the author brings out succinctly the economy of wood and the substitutes that are taking its place owing to the shortage of quality wood—Ed.]

Knowledge is a vast universe by itself. With the several galaxies, stars, planets, and satellites of different types of cultures, arts, philosophies, and sciences in knowledge, there are also several interdisciplinary forces and reactions like gravitational forces in the universe. Wood Science is one such satellite dependent on 'Material Science' which in turn revolves round the basic Physico-Chemical Sciences. Of all materials in the world, wood is one most widely and commonly used material by man but least understood by him. From cradle to coffin, man uses wood everyday in a variety of ways. Because wood comes from a renewable resource, the tree, there is no such 'age' as stone age, bronze age, plastic age etc., for wood. Its use started with man, and inspite of many competitive materials coming up in different ages, it has been in continuous use by him and it will continue to be used as long as he exists. Only the varieties of wood and its applications may alter from time to time, but trees, woods, and their different uses continue to be integral part of human life on earth, nay, not only human life but any life on earth.

There are several species of wood in this world. India alone has more than five

hundred varieties of wood for commercial purposes. Of these, full knowledge regarding their growth, structure, physical and mechanical properties is available for over three hundred varieties of wood. Primarily they are distinguished by their gross features and physical characteristics such as colour, texture, grain orientation, and various figures formed on their surfaces. Botanically their identification is established by the orientation and nature of the different types of cells which form the wood and which can be visible only under a powerful hand lens or a microscope. Sometimes help has to be taken from the leaves, flowers & fruit of the trees from which wood has come, to be able to exactly identify the same. Some species which do not develop splits, cracks etc., which do not shrink and swell under changing conditions of humidity in the atmosphere, and which are not attacked by wood destroying agents like termites, fungi, etc., have remained popular for a number of decades as long as their availability was not threatened. TEAK is one such species widely used throughout the world. In fact it can be said to be the king of world timbers.

With several developments in Wood Science, i.e., the knowledge about growth,

processing and utilisation of wood, many of the commonly available defects in wood got eliminated and quite a number of hitherto unknown and secondary species came into practical uses. Seasoning reduced shrinkage and swelling in woods; preservation by chemicals reduced damage by insects and fungi. When large sized trees became scarce for wide planks, new types of panel products like plywood, particle-boards, etc. were developed and they proved to be even of better quality, possessing uniform properties as compared to planks of similar size of solid wood from large sized trees. When long lengths of solid timber became difficult to obtain from the forests, methods of lengthwise jointing were developed which proved stronger and easily workable than the original long lengths of timbers. Where larger sections are needed for beams and girders, glued and laminated timbers have come up as needed by architects and engineers. Re-orientation of timber grain in the different layers of these laminations gave the timber members the needed dimensional stability, and the correct combination of strength in different directions of timber members, for structural and architectural purposes. It is also possible now by impregnating chemicals and other mechanical processes to make wood resistant to fire, resistant to attack by insects, resistant to decay and also resistant to atmospheric vagaries, which processes were all unknown a few decades ago.

Although use of wood for obtaining useful chemicals has not made much headway in this country, there is enough industrial evidence to show how certain amount of pyroligneous acid, yielding acetic acid and methanol can be recovered in making charcoal. Turpentine and pitch are obtained from a variety of pine woods. However, the two most important chemical

ingredients of wood are lignin and cellulose which have been found to have many applications such as to obtain rayon, cellulose acetate, esters, and ethers, and which in turn yield explosives, plastics lacquers etc. Cellulose is also converted chemically into sugar and alcohol. The lignin which is the natural binding material in wood, being highly plastic in nature is not only used as a base material for a variety of chemicals and plastics but is also used in its own place for bending, shaping, compressing, the cellulose structure in wood and fixing the same to obtain any desired shape of the wood piece.

With all such developments in Wood Science and Technology, the economy of wood has naturally undergone change during the last three or four decades. The cost of raw timber of different species has been increasing rapidly in various markets. We have started to feel the pinch of non-availability of the right species for the right purposes—buildings, transport, furniture, panel products, musical instruments, rural industries etc. Although these economy impacts in wood have generally made it profitable to bring out into use the various kinds and qualities of wood not formerly used, such as small branches of trees, irregularly shaped logs, decayed and destroyed logs and even bark, the constant fear that one day we and our wood based industries may starve for want of adequate raw material has gripped us strongly in these years. So a new series of research and industrial activities have commenced. Fast growing species are being introduced in our forests, industrial efficiency and economy is being increased by reducing wastages, utilisation of wastages has been improved and attempts are made for reducing costs of production. The recycling of used materials is becoming a fashion to save all the available material. The use of every

fibre of any available material of wood or wood-product, used or otherwise, for conventional or non-conventional purposes, seems to be the ultimate aim of all wood scientists and technologists.

With the above economy impacts in the growth and industrial activities relating to wood, need has arisen for a new thrust in the pattern of utilisation of wood based products. Wood Science and Technology has developed new constructional practices using a variety of sheathing materials on frame works, multilayered panel products for such purposes as shuttering, interior built-in furniture etc. Furniture designs have been altered from old solid type, to laminated, knock-down and bent-wood types. Improved woods and modified woods in combination with other material like fibre glass, light aluminium sections are increasingly being used in transport systems, vehicles, vans, wagons and ships. Wood as fuel has really become costly in some places as compared to other forms of energy.

Thus wood science and technology has developed an ever increasing bearing on many sciences—botany, physics, chemistry and engineering. With the knowledge and experience gained in wood utilisation, right from the traditional craftsman to the modern wood scientist, wood science has generated new arts, new cultures, and new philosophies also. New thoughts have been generated and new competition has set in between world's renewable resources and non renewable resources, between biology and technology, between what one popularly feels God-made and man-made issues for human comforts and destiny. In the present century which may be considered as perhaps the most splendid and also the most wasteful period of man's life on earth, Wood Science has its own contribution for centuries to remember. Hopefully Wood keeps the company of Man as long as he survives on this earth, while other materials may come and go !

The Dance Dramas of Melattur

— Prof. S. V. Joga Rao.

[In this paper the author traces the origin of the Dance Dramas of Melattur, how they had enjoyed the patronage of Tanjore Nayak Kings; the dance dramas composed by Venkatarama Sastry, the founder, the techniques of their composition and presentation; the Sulamangalam party who stage Koravangi besides the plays of Venkatarama Sastry etc. — Ed.]

Melattur, a village in the Tanjore district of Tamilnadu, has long been a much venerated centre for the dance-drama tradition, like Kucipudi in the Krishna district of the Andhra Pradesh. At both places Brahmin Bhagavatars have been customary votaries of this great art and pursued it with amateur zeal and professional skill and scientific discipline and traditional chastity. Even today the tradition is kept alive at Melattur and every years on the occasion of Narsimha Jayanti which falls on the fourteenth day of the bright half of the Vaisakha month, plays are staged with all the traditional grandeur.

During the glorious days of the Vijayanagar Empire, Telugu Nayak principalities were established at Madras and Tanjore, which, after the fall of Vijayanagar in the battle of Rakshas Tangadi in 1565, became centres of attraction for all kinds of artists from all over Andhra. Particularly, the Tanjore Nayak kings extended a hearty patronage to the displaced poets, scholars, dramatists, dancers and musicians. Their courts

appeared as epitomes of the Imperial Court, and munificent grants were made in favour of artists. Melattur is one of such grants given to Brahmin scholars as an Agrahara during the reign of Achyutappa Nayak (1561-1614 A.D.). Raghunatha (1614-1632), and Vijayaraghava (1633-1673), his illustrious successors on the Tanjore throne were great patrons of arts and letters. During their times and afterwards during the advent of the Maharata rule at Tanjore (1684-1855), the people's theatre flourished in flying colours. The Nayaks of Madura, the Odayars of Mysore and the Tondaimans of Pudukkot also extended their patronage to it. Theatres were maintained in Royal Palaces and hundreds of works, fashioned after the Yakshaganas were produced by the court poets and the kings themselves and most of them are in Telugu. Courtesans were the usual exponents of these plays. Perhaps on account of this activity around them, the Brahmin Bhagavatars of Melattur also took to composing and presenting such plays with better equipment.

Dance is the essential feature of their plays which are styled as the Bhagavata Mela Natakas and Venkatarama Sastri is hailed and held in all esteem as the harbinger of this tradition at Melattur like Siddhendra Yogi of the 'Kalapa' tradition at Kuchipudi. He was a Velanati Telugu Brahmin of Srivatsa Gotra, the son of Gopala Krishnarya, a disciple of Lakshmanarya, an 'Upasaka' of Nrisimha and above all a great adept in the arts of Dance and Music. He is believed to have lived in the latter half of the 18th and the former half of the 19th centuries.¹

The following is the list of his compositions :

1. Prahlada caritra, 2. Rukmangada caritra, 3. Markandeya caritra 4. Usha Parinayam, 5. Hariscandra, 6. Sita-kalyanam, 7. Rukmini, kalyanam, 8. Kamsavadha, 9. Sivaratri Natakam, 10. Satsangaraju natakam, 11. Asatsangaraju natakam, 12. Jagallila natakam. All these are in Telugu language and not published so far. The manuscripts of some of these are available with the Bhagavatars of Melattur and Sulamangalam and pieces of some are available in the Saraswathi Mahal Library, Tanjore.² The first five plays of the above list made a mark in performances.

The general technique of composition in these plays is as follows : Every work, in the beginning, has a Kanda padya bearing the title and a Dvipada denoting the theme and the authorship in brief. Ganapati's appearances on the stage following an encomium precedes the

beginning of the story. The introduction of the character is usually made in a Sandhivachana, often an announcement, followed by a Dvipada and a Daru with description of the character. There is no division of the plot into acts of scenes. Sandhi vachanas form the connecting links of the several stages of action in the play. Direct dialogues in prose between the characters and monologues or soliloquies are found, but frequently dialogues are conducted in Darus (songs) and Dvipada. The works end with a 'phala-sruti' and Mangala gita. Dvipada and Daru occupy a prominent place in these compositions. A variety of verses, a few slokas and churnikas in Sanskrit are present. The Darus are in popular Ragas like Ahiri, Mukhari, Useni, Bilahari, Mohana, Punnavagavali, Pantuvarali, Kalyani, Devagandhari, Madhyamavati, Surati, etc. The Talas used are Adi, Chapu, Rupaka. etc. These works display a good deal of musical value. The author created a number of models for many rare 'rakti ragas'. He shows his preference to Ahiri and Mukhari and moulds one in a variety of Sancharas to suit a variety of sentiments. Professor Raghavan says³ that Sastri shows a remarkable skill in Useni Swarajati. His style is lucid althrough.

The tradition and technique of presentation of these plays have a classical air about them, which bears likeness to that of the Kuchipudi. We do not know whether Venkatarama Sastry was a descendant of the Kuchipudi Bhagavatar community or whether the Kuchipudi performers visited South India, but neither was an impossibility.

1. Sri Subbarama Dikshitar writes in the Sangita Sampradaya Pradarsini that Venkatarama Sastri lived in the times of Serfoji and Sivaji. They were Maratha rulers of Tanjore during 1798-1855.

2. Telugu Mss. No. 582, 673, 799, 802 and 803.

3. Vide ; Journal of the Music Academy Vol. XVII-Parts I-IV; pp. 148-159.

These Bhagavata Mela Natakas take place during the month of Vaisakha in the spring season continuously for five or six days with one day's interval. The series commences with Prahlada Charitra on Nrsimha Jayanti, perhaps on account of Sastri's particular reverence to Nrsimha. Kuchipudi performers also attach much importance to their Prahlada nataka.

At the time of the spring festival, a huge pandal is laid in front of the temple of Varadaraja, the presiding deity of Melattur, and feasts are held in it for people coming from neighbouring villages to witness the plays. The stage is constructed facing the deity. In the evening an idol of the deity is taken in procession in all pomp and with Upanishadic chants. The garlands used in the decoration of the idol are worn by the actors of the show the same night. Colour values are strictly adhered to in their costume and make-up. The styles of the Tanjore princes are imitated for purposes of royal roles. Masks are used for characters like Vinayaka, Nrsimha, Brahma, the demons, etc., as in the case of the Kuchipudi performances. The Nrsimha mask is kept in daily 'Puja' throughout the year. Some of the roles have been conventionally made the proud privileges of particular actors and their heirs. A blow-pipe, a drum and a kind of mouth organ are the principal musical accompaniments. Sutra-dhara handles cymbals.

The play begins at about 10 O'clock in the night. The play-back party consists of two Bhagavatars to conduct the play, three music performers and a Granthika or Prasangi, the prompter. The chorus party gives the lead and the Bhagavatars read out slokas in praise of Pundarika. Then

Konangi, a buffoon in appearance, but a Mahabhakta in reality, perhaps a symbolic representation of Hanuman, appears on the stage, welcomes the congregation to make the spring festival a success and departs. Then follows the recital of Todaimangalam.⁴ Every Kirtan in this is duly preceded by a Jati, a Sabda and a Kaustubha. All these constitute the prologue.

Afterwards, the Granthika recites the introductory Dvipada in a Ragamalika and indicates the entrance of Ganapati in a Jati. Bhagavatars invoke him in song and a boy putting on the guise of Ganapati comes dancing into the stage, takes the offerings made by the priests and gets off. Soon after him, the Kattiyakaran or the royal pilot appears on the stage in the same manner. He does not appear in the Markandeya charitra, perhaps on account of it lacking the king's character. It has got the character of Koravanji or the soothsayer woman instead. The entrance of almost every character into the stage is significantly done in the above manner and the debut of the heroine is a speciality. Men alone take the roles of women in these plays and it is the same with the Kuchipudi ones. One who takes the role of the heroine is expected to exhibit unique skill in dancing. In the first appearance itself, he must successively perform Allarippu, Mey. Tillana and Saukkavarnam culminating in a Tirmana.

The business of the Prasangi is to read the Sandhivachanas (the connecting links of the story, often in prose) and the Dvipada intended for descriptions. The dialogues in Dvipadas and verses are given by the concerned actors themselves. But

4. It is a set of five beautiful kirtans composed in Telugu by the famous Tallapakam poets of Tirupati (15th to 16th c.) It has been a long-standing custom in South India to begin all sacred performances with this.

in the case of all Darus, the Sutradhara or the stage-manager takes the lead, the chorus party sings the full text and the actors simply dance to their tunes expounding the meaning by appropriate gestures. This is because it is difficult to sing and dance at the same time. In this particular context the practice of these plays resembles that of the Kathakali, the famous pantomime of the Kerala State. The stage manager introduces every character to the audience by way of putting questions as to their identity and purpose and ever and anon comments upon the events of the story.

The stage conventions laid down by Bharata prescribing scenes of death, dining, etc., are observed in the Melattur and the Kuchipudi plays alike. The actor who puts on the role of Nrsimha in both cases keeps fasting the whole day on which Prahlada nataka is to be put on boards. In both cases, the play lasts till day-break, and then the party of the performers offers Pradakshina and Diparadhana to the deity, goes round the village singing in Bhupala, the famous Udaya raga and is well received and honoured by the residents at their respective houses. All this shows that the Kuchipudi and the Melattur plays have many traits in common. Both are organised by Brahmin parties with similar traditions. The one main difference is that the Kuchipudi party tours all over the country whereas the Melattur party is not inclined to go out. Some more Brahmin parties, following the example of Melattur, sprouted on the blessed soil of the neighbouring villages like Sulamangalam, Uttukkadu, Saliyaman-galam, Nallur and Tevapperumal nallur.

Thus the tradition of the Bhagavata Mela nataka became widespread and the people were more benefited. These plays are essentially for the people and not to win the favour of any king or patron.

The Sulamangalam party is next to Melattur in the line in eminence. They stage the Koravanji besides Venkatarama Sastri's plays. For purposes of humour and popular appeal, they introduced the characters of Koravan and Koratti, the soothsayer couple, Karakam, the priest of the village deity, Kuduhuduppandi, the brawling oracle, Kappal and Ganjin, a pair of Muslim clowns. They appear in almost all the plays needless of any thematic context. Their conversation runs in Tamil. Uttukkadu had a tradition of its own even before Venkatarama Sastri. Plays like Radha Krishna Vilasam, Parvati Parinayam,⁵ Bhama kalapam and Gollakalapam used to be performed. The word 'Kalapam' reminds us of Kuchipudi. It is a play noted for gesture dance and is something of an Uparupaka in structure. The two types of Kalapam have been much in vogue since 17th century. Venkata Rama Sastri might have had knowledge of them and drawn his inspiration from them. All these works are in Telugu. But in Kuttanur, the Tamil Rukmangada used to be played consecutively for seven nights. The Nalltur Bhagavatars depend upon the Abhinaya Darpana, the Bhavaprakasa and the Rasamanjari for their knowledge and practice in the arts of dance and aesthetics.

Long ago Bharata's Natya Sastra laid the foundations for the Indian tradition of dance and drama which has been kept alive through ages by the Devadasi

5. I have seen the Uttukkadu Ms. of this work in Grantha script which is with Prof. V. Raghavan and found it and the Ms. No. 166 of the Telugu Academy to be Mss. of the same work. It is the composition of Nudurupati Venkanna, a Telugu poet of the court of Rayaraghunatha Tondaiman of Pudukkottai.

community. Most of their teachers were Brahmin scholars. Some such scholars, who were not satisfied with mere teaching might have taken a fancy to give performance by themselves. Damodaragupta, a Kashmirian Sanskrit poet of 9th century A.D. makes mention of such a party of Brahmin entertainers. Prof. Raghavan says that the type of play mentioned in his Kuttanimata (Sloka No. 800) corresponds closely to conditions available in South India.⁶

He is of the opinion that the South Indian tradition of the Bhagavata Mela nataka has been pretty old and associated with the 'Ariya Kuttu', a kind of dance drama that was in vogue during the days of the Chola kings of Tanjore where temples were the venues and Brahmins the advocates, of theatrical activity. He quotes two Chola inscriptions wherein Ariya Kuttu was mentioned.⁷ Silappadigaram, the famous Tamil classic of a much earlier age, mentions it as one of the ten types of Kuttu, meaning dance or drama. It can be gathered from the second one of the aforesaid inscriptions that Ariyakuttu is divided into seven acts. No such division is found in the Melattur plays. Ariya Kuttu might be a Tamil term for the Aryan or the Sanskrit drama itself and not an indigenous type at all.

Nrtya being the essential feature, the Bhagavata Mela nataka might be something of an Uparupaka. The Uparupaka might be the native types of petty plays belonging to various parts of the country. Bharata mentions none in his Natya Sastra. Bhavaprakasa defines the largest number and curiously enough its author Sarada-

tanaya (1175-1250 A.D.) is said to have been a South Indian,⁸ and his work is an authority for the Naellur Bhagavatars.

It is believed that Jayadeva intended his Gitagovinda for dance recital also and it stands as a model to the Bhamakalapa of saint Siddhendra of Kuchipudi and the Srikrishnalila Tarangini of Narayana Tirtha. We do not know how far the Kuchipudi performances prior to Siddhendra were rich in the element of dance, but his kalapa is rich in gesture art. The Tarangas of Narayana Tirtha have been as famous as the Astapadis of Jayadeva and of paramount significance in dance recitals in Andhra and the Tamilnad. Narayana Tirtha who was originally a native of the Godavari district in Andhra lived at Melattur for sometime round about 1700 A.D. and there composed a musical play called Parijatapaharana in Telugu. Trayimmana Tampi, the eminent exponent of Kathakali was the contemporary of Melattur Venkatarama Sastri. It is possible that Sastri had a fair knowledge of all the aforesaid things.

Bhagavata means a devotee, Mela a party and Nataka, a drama. These dramas, as they are performed by parties of Bhaktas draw themes mainly from the Srimadbhagavata deserve the name very well. Though chiefly intended for the common man's entertainment, they are not of a common order in technique and content. An art form which is aristocratic in nature and is at the same time within the easy reach of the common man, is the best of all media of culture and the Bhagavata Mela Nataka is one such medium.

6. See his essay on Yakshagana in Triveni Vol. 7 No. 2.

7. Tanjore inscriptions. 154 of 1895 and 120 of 1925.

8. Vide., Introduction of Bhavaprakasa, Baroda Edition, 1930.

Acknowledgements :

1. Information and Mss. given by Sri M. Swaminatha Bhagavatar and Sri R. Kalyanaramayyar, the Sula-mangalam Bhagavatars.
2. Prof. Raghavan's essay on the subject in the Journal of the Indian Society

of Oriental Art-Sri Coomaraswamy Commemoration Volume.

3. 'The Music of the Nrtya Natakas of South India' By Smt. K. Gomati (Thesis submitted for M. Litt. Madras University Library.

My hearty thanks to all of them.

Semantics of Indian Aesthetics and the Place of Music in it

— Dr. G. Sivasankara Rao.

[The author discusses the various components of Indian Aesthetics defining the concepts in their deeply emotive spiritual significance with particular bearing on music—Ed.]

Sanskrit sloka 'Geetena Priyate Devaha' means 'Brahma delights in Samagana, Parameswara gets enraptured with Gita and Krishna rejoices in Venu Nada. If it is so for the Trinity, what is there to say about ordinary devas etc. and mortals. Nadaswaram music is dedicated to divinity in temples which are in every nook and corner of India and which are open to the public who have thus become music lovers. Music is not entertainment. It serves as tonic to the mind dispelling cares, worries and anxieties-removing tension. It induces peace and tranquillity. It acts as medicine for nervous diseases. Music stirs the inner feelings and gives immense joy. It inspires people and elevates them to sattvic state. In devotional music, the soul expresses in song and prayer to the Lord, its creator. Music is not merely food for the senses but it is also for the spirit and soul. Indian music makes direct appeal to the innermost recesses of the soul by its haunting melody. Carnatic (south Indian) music retained its purity and spiritual quality. A study of the Indian concept of 'beauty' and 'aesthetics' and their manifestation in the fine arts, gives correct picture of Indian

music which is the most subjective of the fine arts.

BEAUTY :—The word 'aesthetics' merely means 'concerned with, capable of appreciation of the beautiful'. What is beauty? Sanskrit words Ramaniya, Sundara, saundarya, caru and caruta (loveliness) express the concept of beauty. Every human being has an innate and inherent passion to search for beauty. Man's appreciation of beauty started with imitation of Nature and he finally transcends it. As per J.A. Leymond 'there is beauty which is never found in Nature but which requires working of human thought to elicit from Nature'. Hegel defines beauty as 'revelation of the mind through sensuous forms'. Rosami says 'we discern beauty in the world of the real and seek to transcend it in the realm of the ideal'. Goethe says 'Beauty is expressible, it is powerful, fluttering and glittering shadow whose outlines elude the grasp of imagination'. Pyrene Andrade classified beauty as divine, natural and artificial beauty. Delight in beauty leads to the development of sculpture, architecture, painting, poetry and drama.

All finite beauty is but an aspect of the Infinite Absolute Beauty of God and our love for what is externally beautiful is only due to Art's search for Absolute Beauty. Rhythm, symmetry, harmony, proportion, beauty and grace are external manifestations of the inner spiritual experiences. Physical and external beauty is linked with spiritual beauty, and this link is the spirit of aesthetics. Satyam, Sivam and Sundaram express the concept of the unity of truth, goodness and beauty.

ART:—Art is manifestation and expression of beauty. According to Hegel 'Art is the divine superstructure built on the groundwork and basement of Nature. It idealises, transfigures and divinizes Reality'. Shelling defines: 'Art is its own authority and is original and creative'. Art is something which we would like to see as akin to Nature towards which our truest being strives. In art we have the show of things subjected to the desire of the mind. The Indian strained every nerve to behold the unseen in art. Few creative artists have genius for seeing visions of beauty and expressing them in one fine art or other. Sculpture, architecture, painting etc. deal with space while poetry and music deal with time. Music is the most subjective fine art and man frees himself from the tyranny of Nature in it. Rasikas and Sahrudayas (those who can appreciate and enjoy the beautiful) have keen sense of art and can appreciate the great artists.

All arts appeal to the universal and divine element in man. Art has been an ally and illuminator of religion. Indians have religious passion for fine arts. Hindu Gods and Goddesses are connected with fine arts. Saraswati was described as

playing on Veena and likewise Narada. Hanuman was an expert in musical art. Art is manifestation and expression of aesthetics which is science of artistic self-expression.

Aesthetics¹:—Aesthetics is the link between physical and external beauty with spiritual beauty. It contains all the characteristics of art like appealing to the inner and divine element in man, inner creativeness of man etc. and transcends them. Prof. Dewey says: 'Aesthetics excludes ownership and utility and is characterised by harmony and creativeness'. Swami Vivekananda says: 'Visible, finite, changing beauty of the universe is imperfect manifestation and man holds, in moods of introspection the Invisible, Eternal and Absolute Beauty in wonder Art is visualised from different angles of perfection. Aesthetics is science of expression in the art of the seen beauty of the Universe when Sattva Guna dominates. Then the inner eye opens and he is able to see the universe in wonder and delight. He desires to behold the unknown and hear the music of the spheres. Summit ideas are due to creative originality (PRATIBHA) which is innate (Naisargika). Mental power is only capable of ever new forms of visualisation and presentation. Elements constituting Aesthetics are (1) Rasa— aesthetic enjoyability and perception of the beautiful and it is goodness of Art (2) Dhvani or vyangya (3) Gunas (4) Sabdartha (5) Arthalankaras and (6) Subdalankaras. These qualities transform the Vasanas (impressions) from potential to kinetic form and what one gets is aesthetic enjoyment. Aesthetic joy is superterrestrial (Alaukika). and is higher than the sensual pleasures. Aesthetic joy comes out of Rasa-asvada (enjoyment of Rasa) and is

1. For detailed picture refer Indian Aesthetics-Music and Dance by K.S. Ramaswami Sastry-Lectures-Published by S.V. University (1966).

said to cognate to Brahmananda (Divine Bliss). Vedas depicted God as Sat-cit-ananda (Bliss). Aesthetic concept of Rasa corresponds to spiritual concept of Ananda. One must necessarily associate the names of Gods Siva and Nandikeswara with aesthetics. The former is the founder and the latter is progenitor. There is dual aspect in his own form in Siva's arthanareswara. Siva's dance is symbol or rhythmic spruce of all movements within the cosmos and in it one notices all the Gunas and Rasas.

Human voice is an extraordinarily divine gift to man. Its inner creativeness is expressible through the medium of music. Otherwise inexpressible cosmic and other rhythms can be expressed by music through its spontaneity.

Bharatha's Natyasastra, is the earliest authoritative treatise on Aesthetics. 'Siliapadkaran' (in Tamil) is a similar authoritative book. India reached world's summit in the aesthetic concepts.

Rasa of Indian Music :—From speech and soul, rasa or aesthetic mood has arisen. Bhava is basis of rasa and rasa is nectarine transcendental bliss. Bharata has enunciated what particular rasa is produced by low note. He analysed the rasa concept. This was followed by Alankara school (dealing with figures of speech) and next by Riti school (dealing with style) and next by Vakriti school (dealing with mood) and next by Dhvani School (dealing with literary suggestiveness) and lastly by Aucita school dealing with what is fitting and appropriate in expression. Gunas heighten rasa and alankaras heighten rasa.

Origin and nature of music :—

Music had its origin in Samaveda and its recitation is set to music. Upaveda deals with Gandharva Veda, the science of

music. Sama Veda mentions three musical scales. Varaha Upanishad refers to sangita, laya and tala. In the Vedic period hrsva, dirgha and pluta (short, long and intermediate) sounds and anudatta, udatta and swarita (low, high and medium) pitches of sound were mentioned. Rig veda contained references to musical instruments mrudanga, veena, vansi and damaru. Music had further evolution in the Epic age. Hanuman and Narada were patron Gods of music.

Indian music is of two branches (1) North Indian music or Hindustani music which had Arabic and Persian influence. (2) South Indian or Carnatic music which maintained its purity. India is proud of its devotional music. In music, Sreyas (that which leads to eternal good of man) and Preyas (which is immediately present) meet. Kirtan is singing of God's name with feeling of love and faith and is a very effective method of devotion. It destroys sins, vasanas and samskaras and fills the heart with prem and devotion and brings the devotee face to face with God. The harmonious vibrations control his mind. By devotional music the bhakta enters into Bhavasamadhi and enjoys Supreme Bliss. Music helps the devotee to commune with the Lord—so says Swami Sivananda. 'Bhagavannama Sankirtan serves to blossom the divinity inherent in man. It reveals the knowledge of the Self and hence 'BHAJAGOVINDAM' says Adisankara.

Science of Music and its Evolution :—

South Indian Music is based on twenty two intervals and classifies the units of sound as Vadi (sonant), Samvadi (consonant) Visam Vadi (dissonant) and Anuvani (assonant). Sruti is mother of music and laya is the father. Ancient name for musical mode is murchana. It leads to Raga Alapana and Manodharma Sangita in which the musician's originality of mind

(creative exposition of Raga) had full play. Essence of Raga depends on its Jivaswara (vital life—centre note), its murchana (melodious frame work) and Sankaras (characteristic note combinations). Sapta swaras (Sa, ri, ga, ma, pa, dha, ni) and likewise the seven talas (dhruva, matsya, rupaka, jampa, tripata, ata, eka) are correlated to and correspond with the seven days of the week in order and likewise with the stars Pushyami, Hasta, Mrugasira, Pubba, Arudra, Aswani and Swati in the same order.

Man has to derive sustenance through Sangeeta and Sahitya. Where Sahitya fails to express the Bhava clearly, sangeeta does easily. There is no dichotomy between the two. Sahitya is like engineering and Sangeeta is like architecture.

Musical Composers And Musical Saints :

Musical Saints wove their upadesa into sweet music and their sublime thoughts got into the hearts of the listeners. Musical composers were inspired by religious fervour and their compositions touched the hearts of humanity. Tevaram and Prabhandam were composed by Saivite and Vaishnavite saints and singers respectively. Vakggeyakara is a pious devotee well versed in raga, tala, bhava etc. and his compositions should have allusions to the sacred scriptures, should be flooded with navarasas and should be like Drakshapaka. Vaggeyakaras are master composers of lyric and music and layakars are those who composed grammar of music. Sangeeta (musical form) and Sahitya (literary content) emerged simultaneously as finished creative work. In the compositions of Tyagaraja and Muthuswami Dikshitar (both of the South Indian musical Trinity) Sangeeta and Sahitya matched wonderfully well, one with the other, that played complementary roles.

Music and Spirituality :

Music is spritual. Yagnavalkya says 'He who knows the Truth about the Veena play and the science of Srutis, Jati and Tala (rhythm) treads an easy path to salvation. By adding nectar of devotion to swaras and raga, one enjoys the fruits of Yaga (sacrifice), Yoga (contemplative austerity), Tyaga (giving up pleasures) and physical pleasures and finally gets Swarga and Moksha -so says Tyagaraja in one of his kirtans.

Pranava Nada :

To realise Pranava Nada rishis adopted upasana of Ahata while musical singer saints like Tyagaraja adopted the technique of Anahata (Nadopasana meditation on Nada). The seven musical notes Sa, ri, ga, ma, pa, dha, ni are beautifully blended in the Pranava and emerged out of it. By realisation of OMKARA Nada and dasa nadas (ten musical sounds) culminating in Veena Nada and Venu Nada one can get Divine Bliss of liberation and spiritual realisation. Sapta swaras, of Omkara Nada, constituted Raga, the quintessence of music. Nadasuddhi Swaras practised in navel, heart, throat, tongue and nose constitute the primary ragas. They are the source of Mantras.

Nada Yoga :

Giving up thinking and with attention one has to pursue Nada alone. Sound (Sabda) is body of Brahman (Sabda Brahman). From Sabda Brahman the whole creation has emerged. Highest speech 'PARAVAK' is related to the Brahman just as unmanifest is related to the manifested order of things. Music is Nada Yoga*. The various musical notes have their corresponding Nadis or subtle channels in the Kundalini Chakras and music vibrates these Nadis and purifies them and awakens the psychic and spiritual

power dormant in them. Purification of the Nadis not only ensures peace and happiness in mind but goes a long way in Yoga Sadhana. The minds of the musician and the listener are controlled. One should contemplate on Muladhara chakra, the culminating effect of which gives Moksha, Nadanusandhana means meditation on Nada or sound that is heard at Muladhara chakra. Tyagaraja says 'Merge yourself in the culture of Nada and enjoy Supreme Bliss and happiness. Nadopasana (worship of God manifested as sound) is the easiest and pleasurable path of beatitude'.

Emotion and Rasa:

Ganam is emotional pouring forth of the Bhava surging from the bottom of the heart and coming out of the mouth as voice, being subjected to rules of Raga and Laya. India has also investigated the inter-relationship of Raga (tune) and also Rasa (emotion). It is important to know the emotional value of music besides its total value consisting of Raga with its grace notes, Raga alapana (musical improvisation

of tunes) and tala (time measures). Music, counting Sapta swaras, may be scientific but may not be melodious. Rasa based on Bhava gives nectarean transcendental Bliss. Mira sang from the bottom of her heart, the music of the soul, the music of her beloved, of her spiritual experiences. Tukaram realised God through music. Emotional life centre of music can be seen with its full beauty and power in Tyagaraja's songs.

Conclusion:—Music and Tapas are one and the same. One who practises music as a Sadhana for self-realization, freeing oneself from taints of worldliness, can taste true music. Indians by nature, are spiritual and artistic. Indian music is the most subjective of fine arts. By understanding Indian spiritual achievements, one can appreciate correctly Indian Aesthetics—especially music. Institutions like Music Academy etc., should promote continuous progress in our fine arts, preserve their spiritual appeal and take our fine arts to new heights of achievement.

Two Bards of the Freedom Movement : Garimella and Bharati

—Prof. Challa Radhakrishna Sarma.

[Patriotism extracts a heavy price from its votaries. Both Bharati and Garimella were swept off their feet by patriotic fervour in the days of the freedom movement. Both were teachers by profession, and journalists by persuasion. They struggled against poverty but could not surmount it. The grateful Tamils remember Bharati whose birth centenary was celebrated recently both at home and abroad, and an ungrateful Andhra public allowed Garimella to die in Madras unwept, unhonoured and unsung, as a beggar and a blind man in 1952. The author has briefly made a comparative study of their respective contributions bringing out the pathos in Garimella's neglected life and death-Ed.]

The forgotten poet Garimella Satyanarayana (1893-1952) is Subramania Bharati (1882-1921) of the Telugu language. Known as the bard of resurgent Tamil Nadu, Bharati's birth centenary has recently been celebrated all over the world. It is significant that these two national poets of repute present certain striking similarities.

Garimella was younger to Bharati by eleven years and died at the age of 59 while Bharati breathed his last when he was just 39. Both of them died at Madras though born at different places. Bharati was born in Tirunelveli district in Tamil Nadu while Garimella was born in Srikakulam district in Andhra Pradesh and it is interesting to note that both are backward districts.

Garimella and Bharati were essentially poets endowed with nationalistic spirit. No wonder, therefore, that their writings were charged with patriotic fervour. When our Freedom struggle was in its hey-day, their

fiery songs had tremendously inspired innumerable nationalists. It was considered an offence to sing Garimella's well-known song *Maakoddii Telladoratanamu* (We don't want this white rule) and the singers were mercilessly imprisoned. If the singers were thus punished, its author was sentenced with rigorous imprisonment for one year. Attracted by its magic effect, *Andhra Kesari* Tanguturu Prakasam Pantulu is said to have rendered the 160-line song into English and published the same in his *Swarajya*. It is significant to mention that Bharati's songs including patriotic songs were very popular in Tamil Nadu during the Freedom struggle days. In fact, they were the favourite songs of the leaders and the workers alike and are sung and enjoyed even to this day. Needless to say that their effect on the listeners is considerable. It is noteworthy that both Bharati and Garimella were born in less affluent middle class families. Tasting the bitter fruits of poverty, Bharati expressed his deep anguish

to *Paraa sakti* and implored Her blessings for a small piece of land with a few cocoanut trees. He also urged Her to relieve him from want enabling him to devote more time to writing and also to sing Her glory. Though the poet died poor, he left behind a rich treasure of poems, patriotic and philosophical; romantic and devotional; lyrics and several writings relating to a variety of subjects. He wrote for the pandit and the peasant as well, for the child and the old. Even a casual reader will find in him a poet with universal outlook. And these writings have made Bharati one of the Makers of Modern Tamil literature.

It is a fact that Garimella was born poor, lived poor and died poor. It is said that when he breathed his last, no one excepting one of his daughters aged 10 or 12 was at his bed side and the obsequies were performed by his neighbours. He was so unfortunate that he was driven to dire poverty compelling him to beg from unknown persons. When a friend enquired, his immediate reaction was: 'There is a great advantage in asking for alms in a city like Madras, for, a person of another locality is not aware of what I do in this locality'. Besides poverty, old age and blindness also tortured him.

As they were ardent lovers of independence, Garimella and Bharati could not adhere to one position in life. Both were teachers for some time. If Bharati had served as Tamil Pandit in the Sethupathi High School in Madurai for a brief period, Garimella worked as a teacher in a High school in Vizianagaram. Later, they became journalists to give vent to their feelings. It seems even journalism could not appease their thirst for free expression. Bharati had run his own periodicals, of course with great difficulty while Garimella

founded a publishing concern (*Sarada Grantha Mala*) and brought out a few publications under its auspices. However, it must be said that they could not make both ends meet and always found themselves in want. The latter also ran a boarding house, but could not live in comfort. It is also worth noting that these two poets not only loved their mother-land but also the different languages spoken in the country. Bharati's love for Telugu was immense. He considered it as a beautiful language (*Sundara-t-telungu*) and desired to sing in it. Accompanied by young Kerala women, he wanted to have a pleasure drive in a boat in the river Indus, singing a Telugu song. In one of his thought provoking essays, he paid a rich tribute to the Telugu-speaking people. In another essay, he had referred to the celebrated Potana, the author of the *Mahabhagavata*. His admiration for the Saint-Musician Tyagaraja and his soul-filling songs is praiseworthy. It is significant to note that the father of modern Telugu literature Kandukuri Veeresalingam Pantulu was made a character in his unfinished novel *Chandrikaiyin Kathai*. The poet was acquainted with Telugu besides Sanskrit and Hindi. He must have learnt his Telugu under the well-known Subbarama Dikshitar, the musicologist. However, it should be said that the poet was a great admirer of his mother tongue and of his native land, as it should be. Still, dislike for other languages or regions was foreign to him. He wished that the scholarly discussions conducted in Varanasi should be heard in Kanchipuram and that the Rajput heroes be presented with the gold found in the Kannada country. He also wished that the betel leaves of the Kaveri region should be exchanged for the wheat grown on the Gangetic plain. Being a true lover of his mother tongue, he wished that it should be

developed and even advocated the translation of the western *Sastras*.

Coming to Garimella, we find in him a great lover of his language and culture. A graduate in Arts, he mastered Tamil when he was in the Tiruchirapalli jail. Halasyam Iyer and A.N. Krishnaswamy Iyengar, freedom fighters and Tamil scholars, were his Tamil tutors. Besides being creative writer, he was also an able translator. His love for *Tirukkural* and other Tamil classics is noteworthy. He considered *Tirukkural* a unique work in literature and successfully translated the same, following the learned commentary of Parimelazhagar. But he could publish only the first 24 chapters of the first book (*Dharma Bhaagam*) in 1926 under the title *Arthatraya Sarvasvamu*. It was brought out as a seventh publication of his publication concern-Sarada Grantha Maala. He added a learned introduction to it highlighting the significance of the *Tirukkural*. He also rendered another well-known didactic work *Naaladiyaar*. Thus, Garimella became one of the earliest Telugu translators of the Tamil classics. He had also learnt Kannada.

It is also worth mentioning that Garimella and Bharati had authored a few poems in English too. Addressing the Education Minister of the composite Madras State (Sri A.P. Patro), Garimella penned a long poem entitled *Mother India Poem* fully supporting the creation of the Andhra University. Bharati was also an accomplished translator. Besides rendering the *Bhagavadgita* in lucid and chaste Tamil, he had also translated some of the stories of Rabindranath Tagore. They were quite familiar with music and folk tunes as is evident from their songs. Their love for folk tunes and their mastery over the

spoken idiom deserve every praise. One can say without any hesitation that these two traits in them have greatly helped their songs reach the vast masses.

One can also find a rich variety in the songs composed by the poets. Replete with patriotic fervour, their writings highlight the Harijan and non-cooperation movements and also the evil effects of drinking. Being great admirers of the Father of the Nation, Gandhiji, both of them had unequivocally advocated unity among different communities and deprecated any kind of division among them. In his *Vande Maataram* song, Bharati stressed the fact that those born to the same mother were brothers and sisters though they might occasionally quarrel among themselves. Hence, he condemned the interference of the aliens in their activities. So also, Garimella, in his *magnum opus* song *Maakoddii Telladoratanamu* vehemently declared that whatever is said, all those who lived in India were brothers born to the same mother. In the same tone, he urged that untouchability should be declared a sin. In short, it may be mentioned that in their writings the aspirations of the nationalists of the day were ably reflected. Both had composed devotional poems also.

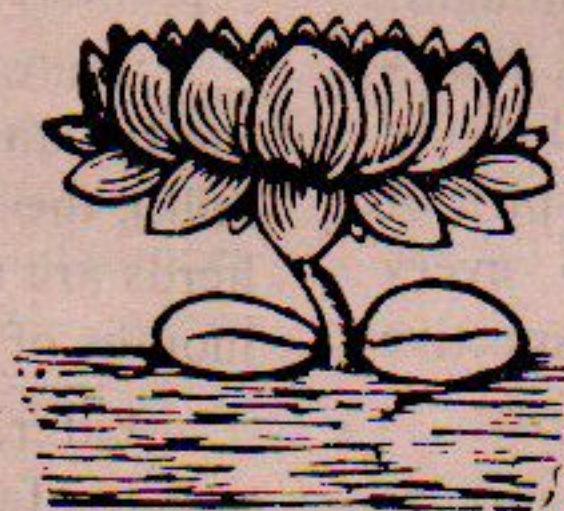
Though Bharati was not fully recognised in his life time (some Pandits did not recognise him as a poet), one notes with satisfaction that he is today held in high esteem and his writings are read and appreciated. In other words, he received his due recognition only after his death. The University functioning at Coimbatore has been named after the poet as Bharatiyar University. In this connection, the glorious tribute paid to the poet by no less a person than Rajaji deserves mention. He said: 'Bharati who had the spark of divinity in

him, was born for us Tamils, to arouse us from lethargy by his wonderful songs. Having aroused us, he gave us eyes to discern the country's weal against that of self. From him, we Tamils derived the courage and enthusiasm which placed us in the vanguard of the movement for liberation and enhanced our reputation. Remembering Bharati, let us continue to enrich the material life of Free India.'

The story of Garimella is quite different. Though his songs were very popular in his day, though he was hailed as *Prajaapaatala Tyagayya* (Tyagaraja of the peoples' songs) and though one of his songs was translated into English by a great leader, he is today unsung and unhonoured. Attempts have not even been made to collect all his writings and publish them in one volume. He had contributed a good number of valuable articles on different subjects under different pseudonyms. For instance,

Bharati, the well-known Telugu Literary journal had published Garimella's articles on social novel, the honesty of the Japanese, the plans, the scientific outlook and others and these titles are indicative of the poet's varied interests in life. Several of his poems are believed to be lost. Hence his name and fame now rest mainly on the inspiring songs included in the volume entitled *Jateeya Geetaalu* (National songs, Pub : by the Andhra Pradesh Sahitya Akademi, Hyderabad, 1973) compiled by his contemporary and a freedom fighter Sri Gurujada Raghava Sarma and these songs are enough to make his memory live.

Needless to mention that Garimella Satyanarayana and Subramania Bharati who suffered for the sake of their country men will be ever remembered by one and all irrespective of the language or region. They believed in the oneness of India and its culture.

Poets of Patriotic Vision Bharathi and Gurujada

—T. S. Giriprakash.

[The author of this article has shown how, in spite of languages being different, contemporary poets Bharati in Tamil and Gurujada in Telugu, had expressed practically the same ideas. This similarity is striking, establishing the fact that the patriotic vision of the poets was made of the same stuff and had the same appeal.—Ed.]

In the Indian Independence Movement, the 19th century played a vital role in shaping India's glorious future. Many great political personalities tried to spread Nationalism among the common people and they inculcated a passion for liberty in each soul by their inspiring activities. During that period we find, many poets hailing from different parts of the country, proved that the poetry in different languages can also work wonders in shaping the country's destiny. Among the galaxy of those poets Subrahmanya Bharati of Tamil Nadu and Gurujada Venkata Appa Rao of Andhra were exceptionally coherent in their thought. As the saying goes - 'Great men think alike' - these two gigantic personalities belonging to two different regions spread the spirit of Nationalism and Independence to every nook and corner of their respective territories and languages.

As is well known, Bharati came into contact with the French language and literature when he was a political exile at Pondicherry. Impressed very much by the French Revolution. He translated the French National Anthem - *La Marseillaise* -

a fine piece of work, into Tamil. He was encouraged by the noble thoughts of liberty, equality and fraternity. The lectures delivered by Bipin Chandra Paul of Bengal while he was touring Andhra Pradesh from 19-4-1907 to 24-4-1907, sowed the seeds of Nationalism in the minds of Andhraites. The first poet who wrote a patriotic poem was Chilakamarti Lakshminarasimham Pantulu.

“Bharata Khandambu Chakkani
Padiyaawu
hinduvulu leegadudalai edcu cunda
tellavaranu gadusari gollavaaru
pidukucuchunnaaru muutulu bigiya gatti”

‘Bharata Desa’ is a milch cow. While the Indians are crying for freedom (for milk), the Britishers, like the astute cow-herds are milking the cows, tightening the mouths of Indians”.

Later, Gurujada Venkata Apparao, who was the father of Modern Telugu poetry laid a concrete base for Nationalism among the Telugu people.

Gurujada Venkata Apparao 21-9-1862 to 30-11-1915-53 years) was born in Rayavaram village of Elamancili Taluk in Vizag

District. His father was Venkata Ramadasu and mother Kausalyamma. He began his career as a Lecturer, (1886) then he acted as Head-clerk, again he became a Lecturer, and later on Inscription Supervisor (1896). He became the personal secretary to Riwa Queen (1898) (Sister of Ananda Gajapathi). He was also a Fellow in the University of Madras in 1913.

Subramanya Bharati 11-12-1882 to 12-9-1921-39 years was born in Ettayapuram. His father was Chinnasamy Ayya and Mother—Lakshmi Ammal.

I am confining myself in this paper to only the common aspects of universal brotherhood and Nationalism in these two poets.

It may be examined how these two great apostles did an unparalleled service to inspire Nationalism among the common people.

Gurujada expresses;—(Mutyalu Saralu)

Yella lookamu Vokka illai
Varnabheedamu lella kallai
Veela nerugani preema bandhamu
Veedukalu kuriya
matamulanniyu maasipoovunu
jnaanamokkate nilici velugunu
antaswarga sukhambu lannavi
Yavani vilasillun

When the whole world becomes one house; when caste differences become hollow and the invaluable bond of love showers its blessings; then all the religious differences will be erased; wisdom alone will endure and shed its lustre: then the heavenly bliss will flourish on this earth.

Bharathi says : (Vandemataram)
Jaadi matangalai paaroom—Uyar
janmam iddesattil eydinaraayin
vediyarayinum ondree—andru
veerukulattina raayinum ondre.

Let us not bother about the differences in castes or creeds. Irrespective of births there would be no difference whether one belongs to higher class or otherwise in our mother land.

Bharati continues to say in the same poem, in a striking way

ondru pattaal undu waalvee-nammil
ottrumai niingil, anaivarkum taalvee.

Which means 'United we rise—divided we fall'.

Gurujada conveys similar ideas in the poem 'Desabhakti'

Cetta pattaal pattukoni
deesastu lantaa nadavavalenooy
annadamulavalenu jaatulu
matamulannii melage valenooy

All the people in this country should march ahead hand-in-hand, all the castes and religions should conduct themselves with fraternal feeling.

Both Bharati and Gurujada criticise untouchability vehemently.

Bharati says in his poem 'Vidudalai'—

eezhai endrum adimai endrum
evanu millai jaadiyil
izhiwu konda manidarenbadu
indiyaavilillayee

In this country there should be no distinction like poor or slave. No one belongs to the mean caste or untouchable in India.

Gurujada goes a step further and says :—

'Lavanaraaju Kala'
malinavruttulu maalavaarani
Kulamuleercine baliyu roko dee
samuna kondari veliki doosiri
malinamee maala.

In this country the powerful (people) have thrown out some as untouchables based on their menial professions. Such discriminating thoughts themselves are unclean.

Gurujada and Bharati give a distinctly qualitative classification of caste system.

Bharati elucidates (Bharata Desam)
jaadi irandoliya veerille vandre
tamil magal Solliyasol amizhudamen-
boom
niidi neriya nindru, pirarkudavum
neermaiya meelavar, kiilavarmat
roor

Bharati reiterates what Avvayar says that there are only two castes one being good and the other bad. Good people are those who stand for morality and help others. The remaining belong to the lower caste.

Gurujada proceeds further and conveys (Lavanaraju kala)

manci ceddalu manujalanduna
yanchi cuudaga rende kulamulu
manci yannadi maalayaitee
maalane, agudun.

There are only two castes among human beings viz. good and bad. If the good is in the lowest caste, I would belong to that caste.

In this he shows his anger on casteism and ridicules much the distinctions in the castes.

Both are of the view that thinking bad of others itself is heart-breaking.

Gurujada presents—(Lavanaraju Kala)

Kaani manujuni budhiloopala
Kalavu, tana mee lorula kiidunu
talacu vruttulu, kaanabooyina
kalacu nevvaarin

Lurking in the human mind is the trend of thought of good for self and evil

for others. Finding this one is naturally disturbed.

Bharathi says in a bold and direct way
tiidusaivadu anjilaay ninmunnee
tiimai nirkilooduvaay poo, poo, poo,
(‘bhaarata janangalin tarkaala
nilamai’).

You will never go back in doing bad to others but if the bad stands before you ; you will run at once, go, go, go.

The advice of these two poets to their countrymen are thought provoking and inspiring.

Gurujada suggests (1910) (Desabhakti)

paadipantalu pongiporlee
daariloo nuwu paatupadavooy
tindikalgitee kandakaladoovi
kanda kalavaadeenu manisoo.
You put in hard work
in the direction that
leads to plenty and
prosperity. If there is
enough to eat, one becomes
brawny ; and the brawny
person is the full man.

Bharati expresses in a very bold way—
‘Bharata Samudayam’.

tani oruvanakku unavile yanil
jagattinee azhittiduvom

If an individual cannot get food we will suppress or destroy the whole world.

Gurujada advises—

Okarimeel tana meelanencee
neerpariki meel kollalooyi

For a man of foresight who considers the well being of others as his own well-being happiness and prosperity are galore.

Bharati, on the other hand reflects the idea of treating others like oneself.

tan vuyir poole tanakkazhi vennum
piranuyir tannaiyum ganittal.

One must think of others' life and problems as his own. Gurujada and Bharati lament over slavery as follows:

Gurujada in his poem 'Langarettumu' (Sept. 1914).

Yendiraalaga pogilitin
Panjarammuna nunnakatlanu
paguladannaga leeka strukkiti
ningi parvaga leeni janmamu
niirasambani roositin
pandunannavi assalennoo

I became despondent like a drifting dry leaf. Unable to break the bonds of the cage I felt shattered; I abhorred the listless life that cannot soar in the skies. Hopes that have to bear fruit are ever so many.

Bharathi in the verse 'Sundadira Daham'—

endru taniyum ? inda sudandira
daaham
endru madiyum ? inda adimaiyin
mooham
endremadu anuaikkai vilangugal
poohum
endremadu innalgal tiirndu
pooyyaagum

When will we be able to quench the thirst
for Independence ?

When will this slavery be removed ?

When will this lust of being slaves to
Britishers go ?

When will the clutches of our mother
India break away ?

When will our difficulties become a lie ?

Gurujada pats every one and poses a poignant question (Desa Bhakti)

iisuroomani manusuluntee
deesameegati baagupadunooy

If the people are enervated and listless,
how can the country prosper ?

Bharati makes a resolve saying
(Sudandira Pallu)

Uzhivukkum tozhilukkum
vandanaissaivoom-viinil undu
kalittirupporai nindanai ssaivoom.

We will prostrate before or salute those who are hard working and industrious and shall revile those who spend their time in chitchatting or are lazy.

Both Gurujada and Bharati had religious tolerance and equality.

Gurujada questions (Deesabhakti)—

matam veeraiteenu yeemooyi
manasulokatai manusuluntee

i.e., what is there if religions differ,
when the people conduct themselves as one.

Bharati penetrates into the heart of every individual or a common man and stresses the same idea with more patriotism. He says (Bharata Sumundaayam)

Ellaarum oor kulam ellaarum
oorinam
ellaarum indiya makkal
ellaarum oornirai - ellarum oorvilai
ellaarum innaattu mannar.

All ' belong to same caste
All belong to same creed
All are Indians
All have the same values
All people possess this land.

Both Gurujada and Bharati condemned vehemently the Britisher's rule and they said: what actually India was -

Bharati expressed his anger and said: (Deesabhaktar cidambaram pillai marumoozhi)

naangal muppadikoodimakkalum
naayigaloo - pandriccaigaloo?
niingal mattum manidargaloo?-idu
niidamoo ? pidivaadamoo ?

We, the thirty crore (Indian) people are dogs and pigs, and you only are human beings? Is it justice? Or is it pig-headedness?

Gurujada expresses: (Desabhakti)
deesamantee matti kaadooy
deesamantee manusulooy

A nation is not mere territory; it is people that inhabit it.

Last but not the least, both Gurujada and Bharati were full of vibrant optimism. Both had the predilection of the country attaining independence by virtue of their foresight.

Gurujada mentions :—(Dinculangu)
Vaccenide bangaaru kaalamu
vaanchalellanu tiiru sujanula
kaangileeyula dharma raajyamu
jnaanamnu swaatantryamiccunu
santatamu vardhillu gaavuta.

The golden age has just dawned. All the ambitions of good people will be fulfilled. The just rule of the British will bring knowledge and Independence. Let this flourish always.

Bharathi in his 'Jayamundu' -

Jayamundu bhayamille maname
indajanmattile vidudalai yundu
nillai yundu.

Oh my heart! There is Victory. Fear not; In this birth itself we will get freedom and self respect.

Both Gurujada and Bharati believed in three types of liberty. The first of them was individual liberty or equality. Both were the doughty champions who fought to break the shackles of subjugation for women and establish their social equality. Both devoted their lives to subdue the tyranny of hide-bound literary conventions of their respective languages.

Gurujada expresses (Daman Pithias) - that death is certain for a human being. When it occurs it is immaterial in which way it does.

nikkamee kada caavu narunaku
yekkadeppudu yetulaguudina
nokkattee kadaa ;

(Sudandirapperumai).

Pirandavar yaarum irappadu
urudiyanum
pettrimai yarindeel.

Human beings are destined to die.

As they themselves have mentioned they have disappeared in the physical sense from this world but they do remain in the heart of every individual inspiring him through their enduring poems.

Looking Back on Andhra Heritage

—Dr. D. J. Reddy.

[This is a bird's-eye-view of Andhra heritage as has come in the author's ken—Ed.]

Andhras as early settlers of the Indian Peninsula took advantage of the geographical location of the area bordered by the Vindhyas and extending up to Cape Comorin in the South. For over 3000 years they were able to spread socio-economic, religious and cultural traditions beyond their domain. This was possible to a great extent due to the perennial rivers of Godavari, Krishna, Cauveri and others and the 650 kilometer coast line with the ports of Visakhapatnam, Kakinada, Machilipatnam, Madras and others. Maritime trade, commerce and cultural exchange within and outside the country were thus possible. Andhra names and language found place in many countries in the East such as Burma, Thailand, Malaysia, Singapore and Philippines. Recent research and archaeological excavations reveal extension of Telugu literature, learning and fine arts to distant lands and this had reached its zenith during the period of the Vijayanagara rulers from 13th to 15th century A.D. Magasthenes 300 B.C. and Pliny 77 A.D. mentioned that Andhras had 30 towns, defended by high walls and towers and had an army of 100,000 infantry, 2,000 cavalry and 1,000 elephants.

Origin of Andhras

Speculation still exists about the origin of the term "Andhra". It is now believed to be the name of a race. Aitareya Brahmana gave the earliest reference. Andhras were believed to have been excommunicated from the Aryan fold as inter-marriages were prevalent in Viswamitra tribe. Due to racial, cultural, religious and social blindness of the people, "Andhata", these excommunicated groups came to be known as Andhras whose Vedic ancestor was Kanva. Andhras fought on the side of Kauravas much to the annoyance of Aryans. Yet Andhras cannot be said to be totally non-Aryans. They probably got Aryanised. The origin of the word "Telugu" is a subject of controversy. The kingdom of Anga, Vanga and Trilinga did exist and may be the corrupt version of Trilinga—three lingas. These are Srisailem, Kaleswara and Daksharama. 'Tene' in Telugu is honey and Tenugu language is as sweet as honey. Tene also means way. Telugu is the country which was the way for the Aryans of the North who proceeded to the South.

Origin and Growth of Telugu

Andhras spoke Paisachi or Prakriti and Prakriti was modified to Vikriti and became

Telugu. Dravidian languages had pread up to Philippines and Telugu words are to be found in Philippine language. Our ancestral Telugu authors were Sanskrit Scholars and Telugu poets are reckoned to have contributed much to Deva Bhasha. Eleventh Century A.D. marks the beginning of Andhra literature. The contributions of Chalukya Kings, the greatest of them Raja Raja Narendra, patronised Nannaya to translate Mahabharatam into Telugu. Nannaya, Yerra Pragada and Tikkana-Kavitrayam-translated into Telugu Vyasa's Mahabharatam. Earlier Satavahanas encouraged Prakrit. Velama and Reddy Kings encouraged Telugu poets. Upto 200 A.D. Satavahanas extended the territory to the Peninsula after the fall of the Mauryan Empire. Buddhist and Brahmanical literature had disclosed itself through inscriptions, on copper plates, stones, coins, stupas, chaityas and viharas, manuscripts and writings by foreigners. Hiuen Tsang described in his travelogue, Dharanikota near Amaravati. Singa Bhupala had encouraged Srinatha and Pothana. During the period of Vijayanagara Kings, in particular during the reign of Krishnadeva Raya, Telugu spread to Madurai, Thanjavur, Pudukkottai and Mysore. In this way Telugu flourished. Similarly the other Dravidian languages, Kanarese and Tamil had also developed. Allasani Peddana and Mukku Timmana were patronised and revered by Krishna Deva Raya and several works of importance were produced by them. Hindu art, culture and civilization were promoted by Vijaya Nagara rulers. Harihara and Bukkaraya, founders of the Vijayanagar kingdom, patronised Telugu.

As they belonged to Sangam dynasty, they had also patronised Kannada and Andhra cultures and revived Sanskrit learning and Vedic culture. Their cosmopolitan outlook is in commendable contrast

with the parochial outlook and trend of the present popular governance. Somanatha, poet laureate of Bukkaraya, knew all the Vedas and the 18 puranas. He wrote Uttara Hari Vamsamu as revealed from an inscription in Nellore District. Rayalu wrote Amuktamalyada. Poets were greatly honoured by him. Peddana expressed his praise for Rayalu, for adorning a gold anklet to his leg (kaviganda penderam) and extending his hand for lifting up Peddana to his howdah. Poets used to sell their works to those who bid for them. It is said that Rayalu's daughter Mohanangi purchased poems from a hawker. Earlier, Prabandhams and Satakas were popular. Kings were proud to get works dedicated to them. It was a fashion and a matter of prestige. Advancement of Telugu during Rayalu's period is equated with the Elizabethan period of growth of English literature. Krishnadevaraya took his court poets and others of skill to the battle fields where in times of leisure he conducted discourses in which he also participated. He wielded pen and sword with equal skill and strength. Literature was his hobby. Andhras had taken to the religious practices and concepts of the times. Buddhism had flourished from 300 B.C. to 300 A. D. Merchants of Amaravati were credited to have built stupas, viharas etc., which are discovered through excavations. The museum at Amaravati bears testimony to this. Nagarjuna stupas now preserved are the outcome of excavations at Nagarjuna Konda (1926-31 and in 1938). I was delighted to see the monasteries, chaityas, palace, university campus, stadium and the wharf with the inscriptions dating to the Ikshwaku dynasty that ruled in the third century A. D. These excavations reveal how religion and art had prospered in those times. The paintings of Ajanta Caves are the creation of Andhra artistic genius. The spread of Saivism and

Vaishnavism in Andhra gradually displaced Buddhism and temples like Srisailam, 12 Jothirlingams and others came into existence. In the 1st century A.D., Adisankara visited Srisailam and Mahanandi. The temples of Srisailam, the perennial water source at Mahanandi, the cave temple of Ahobilam etc, in the Anamalai Hills are works of engineering grandeur and portray the faith people had in religion and God. Even today the mutt at Srisailam conducts religious discourses on Sankara's philosophy.

During the Vijayanagara rule, painting, sculpture, music and dance were encouraged and promoted. The frescoes at Lepakshi temple depict the excellence of paintings. The monolithic stone Nandi, the sculpture work at Kalyna Mantapam, Nagalingam, and many others at Lepakshi, Ugra Narasimham, Vittaleswara temple and the stone chariot, Virupakshaswami temple and Hazari Rama Temple at Hampi are places of tourist attraction to day.

The Nayaks of Thajavur Palace patronised paintings and music. Several of these exhibits are of international repute. The ruins of Belur, Hampi, Somapalli and Kamapuram reflect our cultural heritage. Decline thereafter was steep.

One cannot pay sufficient tribute to poet Vemana who had long back composed extempore thousands of verses on moral, ethical, social, and economic values of life, each in simple four lines, which serve as guide lines like Tirukkural of Tiruvalluvar for all time to come. In recent times, Kandukuri Veeresalingam, poet, journalist and social reformer, who pleaded for women's emancipation following the precepts of Raja Ram Mohan Roy, and Iswar Chandra Vidyasagar had left his lasting impress of good work and brought about a profound change in social values.

Gidugu Ramamurthi was a peerless critic and linguist of rare ability. Gurzada Appa Rao, author of lyrics and a revolutionary in literary compositions, was a great reformer. He had made enduring contribution to Bhava Kavita being influenced by Shelly and Keats. His Kanyasulkam is still popular on the stage. Sripada Krishna Murthy Sastri of Rajahmundry represents the old school of thought, and Arudra, the progressive school.

In the field of drama we have evidence of how Natyamandapas, Vatantotstavas and Yakshaganas were in vogue. In recent times the Sarasavinodini Sangha and Rasika Ranjani Sabha, Bellary, have done much in promoting theatrical performances. Dharmavaram Krishnacharyulu and K. Srinivasa Rao of Bellary have greatly contributed to the promotion of stage activity. Emani Hanumantha Rao, Talluri Narasimha Rao, Yadavalli Suryanarayana and Raghavachari of Bellary and Sthanam Narasimha Rao and a host of others contributed much to the growth of drama. The Rajahs of Karvetinagaram and Vijaya Nagaram patronised music and dance. Ananda Gajapati of Vijayanagram encouraged, organised, and promoted Sanskrit plays.

Thus Andhras have inherited a rich and unique heritage of culture, the components of which are literature, art, sculpture, music, painting, dance, drama, social and economic values and religious and moral code. It is for us to live up to the past tradition, improve upon it, and add to the sum total of Indian culture. The Southern Peninsula was knit together by Dravidian family of languages and common cultural and socio-religious behaviour patterns. The glory of Andhra culture has been fittingly summarised by Rayaprolu Subba Rao.

The Visit to Movva

—Dr. M. V. Rama Sarma.

[Here is a narrative of a visit to Movva, the birth place of Kshetrappa and a historic place. The significance of the narrative lies in the fact that the author of it belongs to the family of Kshetrappa-Ed.]

That was January 1950. I just returned from England after taking my doctorate degree. I was pleasantly surprised to find Rama Rao, the Editor of a reputed literary quarterly, coming to see me. With him was another elderly gentleman who was introduced to me as Krishna Sastry, a retired university teacher, working on Kshetrappa's 'padmas'. Sastry had all the innovative zeal of a researcher. Rama Rao was a man of culture in the true sense of the term.

'Hallo, doctor, we have come to disturb you. Do you mind coming to your village Movva with us? We would like to see the temple,' the Editor said.

I was thrilled to be in the company of these intellectuals. More than that, a trip to my village was long overdue. On my return from England I should have visited my village already, somehow I didn't. This invitation was quite welcome.

'Yes, I'll come and show the temple to you,' I said.

We three started in a car from Masulipatam. It was early morning, slightly chilly, but pleasant. Sastry was for some time silent. Then he started talking.

'Doctor, we have heard much about Muvva Gopala through Kshetrappa's

padams. We wonder what it will be like to be in the temple and to see the Lord.'

'It will be like our impression of the ocean, especially when it is calm. We may be inclined to say 'is this the mighty ocean?,' I said.

'Do you think that we will be disappointed when we see the temple?' asked Sastry.

'O no, not that way. A poet creates beautiful things, he lives in a world of beauty. In order to appreciate all that he describes, we must be willing to accept his views and sympathise with him.'

'You know, even the location of the village and its temple is a problem. Kshetrappa mentions about Muvva Gopala or Muvva Gopala whereas the name of the present village is Movva. Very often claims are made on behalf of other villages, but I personally feel that Kshetrappa belongs to your village.'

'Of course he belongs to our village and we come from the family of Kshetrappa,' I said emphatically.

'Will there be any elders in the village who can give some more details of Kshetrappa?' queried Sastry.

'I think there would be,' I added.

We reached Movva. We drove straight to the temple. Very soon there was a stir in the village. The young and the old gathered before the temple. They were all eager to see what we were upto. To them there was nothing novel about the temple for it was there for hundreds of years. Muvva Gopala was known to them. They even could sing a few odd pieces of Kshetrayya's padams. They took it for granted that Kshetrayya belonged to the village and he was the poet-musician who brought renown to the village. I explained to them the purpose of our visit.

'Are there any published padams of Kshetrayya in this village?' asked Sastry.

Apparently none seemed to be in the know of things.

'Tell me why the village is called Movva, whereas the 'padams' refer to Mavva and Muvva,' Rama Rao asked.

To this one of the elders readily replied.

'This village is supposed to be named after the sage Maudgalya. In course of time it has been Mavva, Muvva and now it is Movva. There has been a slight change in the way it is pronounced, that's all.'

'Are you sure that this is the village where Kshetrayya lived and loved the Lord?' Sastry questioned.

'Of course, yes.' The answer came promptly from one of the elders of the village.

Sastry looked at the image of Muvva Gopala. It was impressive, the temple was in need of much repair. It looked sadly neglected. Rama Rao was talking to the villagers. Now and then he was looking at me. But Sastry was all the time gazing

at the idol and the temple wondering whether he could see Kshetrayya in spirit.

'How old is this temple?' he asked.

'A few hundred years' was the reply from the villagers. One of them added, 'it is generally believed that the temple was built by the Devatas in one single night, and by early morning the temple was seen. That must have been a bigger temple, vast in its size, perhaps more magnificent. When that was destroyed, this smaller one was built.'

'Just possible,' nodded Sastry.

Then Sastry suggested that they could have a look at some of the idols. The priest brought out one of the idols usually taken out in processions. Much to the amazement of all, the word 'Mavva' was seen inscribed on the back of the idol. So the contention that Mavva, Muvva and Movva had been the names of the same village was proved. Sastry was mightily pleased. He took a photograph of the idol. I was also much surprised because I myself never checked the idols. We never had a doubt, so it never occurred to us that there could be any controversy at all as regards the village in which the poet lived. Sastry, like a researcher digging into the past observed every minute detail about the temple.

We then moved on to our house. We had lunch and Sastry took a photograph of a few of us belonging to the family of Kshetrayya. We felt elated. Then we planned to go to Srikakulam, three miles away from Movva, a village on the banks of the river Krishna. This was the capital of the first Andhra king and it enjoyed all that glory at one time. We were keen on seeing the temple of Andhra Maha Vishnu there. It was the temple visited by Krishna Deva Raya. The priest showed

to us the inscription on the temple wall referring to the visit of Krishna Deva Raya. Pooja was done and we received the blessing of the deity. We moved on to the river, only at a short distance, from the temple. The river was flowing smoothly. It was a grand sight. There were some islands nearby. The river meandered by them. The whole scene was picturesque with all its sylvan pomp. The temple towered high and the river flowed on majestically. I murmured to myself that it would be a fit place for a rural university. The village with all its past glory reminded us of the Andhra kings of the past.

In the afternoon we drove back to Movva and spoke to few villagers gathered at our house. The conversation was mostly in the form of establishing the cultural ethos for Movva. I took the lead in explaining to them how Movva was centrally located in a cultural belt.

'On one side of Movva there is Sriakulam, the village on the banks of the river Krishna. On another side is Ghantasala three miles away from Movva. At one time Ghantasala occupied an important position as the centre for coastal trade and for propagation of Buddhist culture under the Andhra kings. It has a hoary past, and it had been one of the important towns at that time noted for its contacts with countries like Java, Borneo and Sumatra for trade and for establishing cultural affinities.'

'It is only natural that surrounded by such places of historical and cultural importance Movva too would have flourished at that time,' Rama Rao said.

There is Kuchipudi only a mile away from Movva. By the seventeenth century

this became the most renowned centre for Bharatanatyam and Kuchipudi style of dancing. Great scholars, musicians, exponents of dance and the great Siddhendra Yogi, all lived in that village when Kshetryya was writing his padams.' I commented.

Sastry got the suggestion.

'It is only natural that Kshetryya should be the inheritor of this glorious culture. No wonder he has blossomed into an illustrious poet-musician.'

We realised we were getting late for our return journey to Masulipatam. We left Movva and on the way there was not much of talk. We were busy with our own thoughts. We felt as though we were all in search of rich treasure. It was just possible that some more 'padams' could be traced or some more material relating to Kshetryya's life could be found. So we were full of hope. I felt quite exhilarated. Sastry decided to present the 'padams' in the form of a book, and I said to myself that I should one day write the fascinating story of Kshetryya's life. I wanted to collect some more information before I could present his life with all its novelty and romanticism. The car stopped and I was dropped at my place of residence in Masulipatam. I thanked them for the trip and they expressed their warmth to me for accompanying them to Movva.

Later I got a job in a distant place and I lost touch with the two gentlemen. But my interest in Kshetryya never abated. **The Bilss of Life** is an imaginative reconstruction of Kshetryya's life.

Values in Life

—Dr. K. S. Ratnakar.

[Human values are at a discount in these earthy times. The author feels that in the centenary year of a great humanist like Prof. Appa Rao it is time to reiterate them to live up to them—Ed.]

'Education is not the Amount of information that is put into your Brain and runs out there undigested all your life. We must have life Building, Man making, Character Making Assimilation of ideas. The Ass carrying its load of Sandalwood knows only the weight and not the value of the Sandal Wood'.

—Swami Vivekananda

'Education should make a man
Not only an upstanding Individual,
But a useful member of Society.

—Russel

I consider appropriate to write a few words on the rapidly vanishing values in life of to-day in this centenary year of Prof. Apparao.

During several informal discussions with Prof. V. Ramachandra Rao, son of Prof. Appa Rao, I had seen a great personality, an embodiment of human values in Prof. Apparao. It is no exaggeration that his approach to several problems whether domestic or official fully reflected his wisdom endowed with firm faith in values.

One of my colleagues who is well placed in society once asked me "what is this all of you talking about human values". I was puzzled, perplexed and became dumb to

answer him as he is several steps ahead of me in age, education etc. This kind of intriguing ideas can come from people of two kinds.—those who are fully aware of them and practice them and those who are totally ignorant of them and don't care to know even. I am yet to place the said gentleman in either category. A value is a 'Value' that is internal not influenced by any force not bound by time, space and geographical limitations.

Of all the creations of God, human being is the most evolved creature. Jesus said God created man in his own image. the unique power of man to think and discriminate is built on bricks of basic human values. He is the only living being who value thinking and values practising. The human values are truth (Sathya) Right conduct (Dharma) peace (Santhi) and love (Prema).

The Growth of an individual is based on two influences :

1. Environmental
2. Educational

Oxford English Dictionary 1933 defines environment as the conditions under which any person or thing lives or is developed, the sum total of influences which modify and determine the development of life and character'. Hence, the environmental

influences come from both domestic and social areas. A child is born with basic qualities, some may be called instincts, i.e. to love mother and others, to speak what he/she sees, to express what he/she feels, and to always remain in happiness. Keeping things to himself, speak what suits, to suppress expressions are often acquired later. This is the general experience of all of us. Truth is not a value of importance to-day. Material gains are the goal of human life to-day. In this game 'truth' is the victim. There is wide disparity between one's own strength, and aspirations. Often one sees a hollow, weak based individual reaching materialistic heights in the world. So there is a rat race in the acquisition of the wordly benefits. But all this is at what cost? "Character". Radha Krishnan said "Character is destiny" so what is our destiny?

Right conduct (Dharma) is behavioural expression of truth. It is an extension of truthful activity of oneself. Ancient scriptures say (Dharma Rakshithi, Rakshithaha—if you protect Dharma, Dharma will protect you). Right conduct is not just restricted to our individual behaviour. It is an interaction between him and the society. The benefits or otherwise are mutually shared. Righteous men build a righteous society. Somebody in one meeting retorted 'it is just impossible in this world'—yes impossible as long as it is inconvenient for you; every body demands justice to himself, every body says that he is sincere, honest and hardworking and blames the others for not being just. Let us honestly ask—is this true? We have no right to question as long as we don't practice. We are now habituated to conveniently ask for justice, ask for benefits that suit us. A simple golden rule is available, which is practicable even in this mundane world i.e., satyam bruyath, priyam bruyath, nabruyath satyamapriyam—yesha sanathana dharma' (Speak truth, speak

lovingly and don't speak truth that hurts—this is the right conduct).

Love, in true sense, is that which is unconditional, demanding nothing in return. The classical example is mother's love, perhaps there is nothing comparable to it, nothing that is easily comprehensible in these times, to mother's love. Gods love to his devotees is also stated to be similar. Is this observable amongst individuals, nations etc., now-a-days? Love itself has many meanings now—for a college student it is a love between hero and heroine in a movie, for serviceman, it is the love he shows to his boss for good conduct, for a businessman, love for consumers to sell his quality goods etc. Imagine how narrow, selfish and meaningless love it is?

Peace is not silence but a happy mood that estimates out of satisfaction, self contentment and a mind free from excitement, agitation, tension etc. This mental tranquility is perhaps the end result of all the above values. In quiet waters, if a stone is thrown, it is not only disturbs at that point but sends the waves even to the shores. It may not become still for quite sometime. False-hood, naturally meaning bad conduct, bringing in hatred, ultimately results in a disturbed mind. There can't be better reason for many acquired mental illness as seen to-day.

The values mentioned are not separate and distinct. They are inter-related and observation of one necessarily leads to adoption of others.

In this centenary year of the great humanist Prof. Appa Rao, let us take his example and develop ourselves into worthy 'human' beings. We don't need to think of society or 'Others'. Let us cleanse ourselves for our own betterment.

"Asathoma Sadgamaya

Thamasoma Jyothirgamaya

Mrithyorma Amritham Gamaya"

Om! Shanti! Shanti! Shanti!

Changing Themes in Telugu Literature - From the Xth Century to the British Period

—Dr. R. A. Padmanabha Rao.

[In this article the author analyses how the classical poets had objectives in composing their works which were in consonance with either the spirit of the times or were in tune with the bent of their minds.—Ed.]

‘కేవలకల్పనాకథలు కృత్రిమరత్నము లాద్య సత్కథల్
వావిరి పుట్టురత్నములు.

“Created stories are like fake diamonds and the legends from the classics are real diamonds”, said one of the classical Telugu poets Ramarajabhushana, when he attempted a new mixed theme of both origins. The period of 16th century in Telugu literature witnessed the renaissance movement with the celebrated poets like Peddana & Timmana.

The theme selected for the first Telugu Kavya was Maha Bharata, the *magnum opus* of Telugu literature. Literary critics of Andhra claim it to be ‘Panchama Veda’. The reasons for selecting the theme were set forth by Nannaya. It happened to be the story of the ancient kings of his Patron, Rajaraja Narendra. Besides that the influence of Jainism was strong and the poet being the ‘Purohit’ - wellwisher of the King thought it was his foremost duty to counteract its influence through his writings. Thus the political situation had its impact on the selection of the theme.

The theme of social awareness is not of recent origin. The famous poet Tikkana, one of the trio had chosen to continue the

translation of Mahabharata as it happened to awaken the people. He was impressed with Hari Haranadha cult unlike his predecessors in the field. The theme selected by Palkuriki Somana of 12th century A.D. was different from that of Tikkana. The social conditions of the 12th century were reflected in ‘Basava Purana’, the classic on Veerasaivism. The hero of the classic ‘Basava’ was the saint philosopher who preached for the spread of Saivism. The conflict between Veerasaivas and Veeravaishnavas had gone to the extent of crusades.

Panditharadhya another saint poet was made a hero in the work ‘Panditaradhya charitra’. The lives of several religious believers were the theme selected by the poet in this work. He was the pioneer in the field in selecting a social theme.

To counter these moves set forth by the Saiva poets, Thikkana had chosen to complete the translation of Mahabharata. He took it as a challenge, and being a Minister in the Court of Prataparudra he had portrayed the characters with utmost diplomacy.

The period of Sreenadha is said to be glorious both in political and literary

aspects. His contemporary, Potana, had chosen the theme of religious importance. While translating Maha Bhagavata from Sanskrit he had expressed his utmost gratification in attempting the work.

ఓనరన్ నన్నయ తిక్కనాది కవులీయర్హిన్ బురాణా
పశుల్
తెనుగున్ సేయుచు మత్పురాకృత శుభాధిక్యంబు తానెట్టిదో
తెనుగున్ సేయరు నున్న భాగవతమున్ - దీనిన్
తెనిగించి నా
జననంబున్ సఫలంబు జేసెద పునర్జన్మంబు లేకుండగన్
భాగవత 1-27

Srinadha under the royal patronage as Educational Officer had preferred to translate Kasikhanda and Naishadha with classical themes. His Kreedabhiramam with a social theme portrays the social conditions prevailing in his times. He had chosen a theme in Hari Vamsa just to please his patron Avachi Thippaya Setti. Since the story belongs to a devotee of his own community the patron had encouraged the writer in completing the work. Thus it becomes clear that some poets were keen on selecting the themes according to the wishes of their patrons.

It became much more clear during the period of Krishnadevaraya. His eight court poets 'Ashtadiggajas' tried to please the king by dedicating their works to him. The poet king Krishnadevaraya was himself an erudite scholar who had composed the classic 'Amuktamalyada'. The selection of the theme by the king has a story behind it. In his dream 'Srikakulandhra Mahadeva' had instructed the king to compose the work in praise of Godadevi.

Thimmana who came along with the queen as a present to the king was clever in selecting the theme for his classic. The king Sri Krishnadevaraya was angry at the

queen and to bring them closer Thimmana had composed 'Parijatapaharana'. He portrays Krishnadevaraya in comparison with the hero Sri Krishna. After listening to the event that led to the bitterness of Satyabhama to kick Sri Krishna on his forehead, the king consoles himself and the poet had achieved his goal.

Pingali Surana is the pathsetter of the age in selecting a mixed theme - social and pauranic in Kalapoorodayam. The episode runs between heaven & earth. The characters are also from various strata of the society. The novel approach he had depicted in the work is par excellence.

The first social epic of Telugu literature is said to be Niramkusopakhyaana of Kandukuri Rudrakavi. The social theme chosen by the poet was well received. Niramkusa - the only son of an orthodox Brahmin fell in love with a prostitute Champakagandhi. His mother tries in vain to bring him back to the good path. The counsels offered to him were of no avail. He had looted the house and ran away with the ornaments to win the favour of the prostitute with the bounty. When he became penniless he was thrown away from the house and he was in the midst of a forest without any job to do. The story went on like this. The theme he had selected portrays the social conditions of the day. The fate of a member of an orthodox family member becoming a profligate is taken as theme in many Telugu classics. The characters like Gunanidhi, Madalasa, Nigamasarma, Niramkusa etc., appeared in the classics. It shows that the social conditions prevailing were described by the poets of the age.

Valmiki Ramayana was translated by many a Telugu poet. The first among them to be mentioned is Ranganatha Ramayana by Gona Buddha Reddi. Tikkanna has

attempted the latter half of the Ramayana under the title 'Uttara Ramayana' - under the same title Kankanti Papa Raju had composed entire Ramayana in poetry. Katta Varadaraja and others have also tried the same theme.

Kumara Dhurjati of 17th century was influenced by the heroic deeds of Sri Krishnadevaraya and had composed Krishnaraya Vijayam. His ancestral poet Dhurjati, one of the Ashtadiggaja poets had chosen the path of Bhakti cult. He has condemned the kings for their ruthlessness.

రాజుల్ మత్తులు వారి సేవ నరక ప్రాయఃబు -

The age of Dakshinandhra poets is said to be the golden age for Telugu poetry, similar to that of Krishnadevaraya period. The court poetess Rangajamma had composed on the life of her patron in her Yakshagana. She used to compose poems extempore. Muddupalani's 'Radhika Santwanam' is a Sringara Kavya.

One of the poets of the age Sesham Venkatapathi had gone to the extent of

finding fault with the old scholars for their impotency.

లోకములోన కొందరబలుల్ సతులన్ తమియింపక లేక ఆ
స్త్రోకమనీష అన్యపురుషుల్ తమ కాంతల నంటకుండ తా
టాకులలోన వ్రాసిరి పరాంగన కూడిన పాపమంచు - ఆ
య్యాకుల పాటుజాచి మది నాకులపాటొనయంగ నేటికిన్

The theme he had chosen in his work Sasanka Vijayam is a controversial one. Chandra falls in love with Tara, his master's wife. When he was reluctant to touch her she utters the above words that some impotent fellows have inscribed in the palm leaves that to touch a lady is a sin. This shows the outlook of the extant society in which prostitution was an accepted factor.

At a glance when we pass through the pages of Telugu literature from 11th century to 19th century it is quite evident that the poets have chosen the theme relevant to their times and they were influenced either by the political atmosphere or religious fervour. The outlook of modern poets has completely changed in selecting the themes for their works.

Whither Indian R & D?

—B. Srinivas Rao.

[This article surveys briefly the current institutional facilities for R & D under the auspices of the Government and the problems that beset organisations like DRDO in which the author had worked and CSIR/DAE with which he was associated since their inception—Ed.]

Research and Development (R & D) in this country received an enormous boost after Independence. No doubt outstanding research was carried out before Independence notably by Sir C.V. Raman, J.C. Bose, P.C. Ray and others. It was only because of the impetus given by our first Prime Minister, Pandit Nehru that R & D funded through Central Govt. started in a big way. The Council of Scientific and Industrial Research (CSIR), Defence Research and Development Organization (DRDO), Department of Atomic Energy (DAE), Indian Space Research Organization (ISRO), Indian Council of Agriculture Research (ICAR) and Indian Council of Medical Research (ICMR) were set up from 1950 onwards. Setting up of such institutions and a chain of laboratories all over the country in various disciplines created employment for a large number of scientists and engineers who had been sent abroad prior to Independence under Government sponsored scholarships. It was only after such foreign returned personnel could be accommodated, there was some chance for Indian trained personnel for employment. One adverse result of this vast expansion of scientific employment was the systematic migration

of talent from Universities in the country and the Institute of Science, Bangalore.

CSIR had created National Laboratories in Physics, Chemistry, Aeronautics, and metallurgy and Central laboratories in applied subjects such as fuel, glass and ceramics, leather, electronics, and electro-chemistry. Sir Shanti Swarup Bhatnagar, Prof. K.S. Krishnan and Prof. Mac Bain were some of the distinguished scientists associated with CSIR and its National Laboratories in the initial years. However, in the absence of clearly defined objectives and general apathy of Industry, which was more interested in profit earning knowhow from abroad, results of most work in CSIR could not result in transfer of technology to Industry; which was reluctant to set up even pilot plants to prove such technology. In some fields due to rapid obsolescence in technology, results of R & D work could not lead to production. DRDO was formed on the recommendation of Prof. P.M. Blacket, who was invited by Pandit Nehru to advise on the formation of a Defence Science Organisation in this country. Prof. D.K. Kothari was appointed as the first Scientific Adviser to the Minister of Defence on the recommendation of Prof. Blacket. It was in the time of

Krishna Menon as Defence Minister that there was rapid expansion of DRDO. A number of establishments dealing with subjects like electronics, radar, aeronautics, materials, food, metallurgy, missiles, solid-state physics, armament explosives, and Naval research were set up. The pattern of R & D work in DRDO was different from that of CSIR, since the tune for such work was being called by the Defence Services who were the Users. Work was taken up as projects on the basis of qualitative requirements spelt out by the Users. Work on such projects was reviewed periodically in panels consisting of Users, scientists and production and inspection agencies to monitor progress, remove bottle-necks and modify objectives as are appropriate. DRDO also constituted the first cadre based Scientific Service viz. Defence Research & Development Service for civilian personnel. This, however, does not have an automatic time scale promotion as for IAS and other civilian cadre services. Technical officers from the three Defence services at a fairly high level have also been inducted into DRDO for imparting greater User orientation to the projects. Despite all these developments, the number of projects resulting in production of materials and hardware to meet operational needs of the Services, have not been too many.

This could be due to a variety of reasons such as change in qualitative requirements projected by the Users, reluctance of the Users to accept indigenous technology in preference to imported knowhow, and faulty personnel policies with a premium on sycophancy as opposed to merit. In the new personnel policy currently in vogue, departmental promotions and the insidious pyramid classification of personnel delaying promotions in some disciplines is no longer present but personnel are forced

to appear for interview before a promotion board. Such chances might have benefitted juniors in service but is unfair to seniors.

DAE was set up in middle fifties by Prof. Homi Bhaba who had an excellent rapport with Pandit Nehru from whom he secured liberal funds, and the exemption of recruitment and promotion of AE personal through the UPSC. Top echelons of scientists were drawn from the Tata Institute of Fundamental Research and abroad to head multidisciplinary establishments for R & D in atomic energy problems. A training programme for inducting talent from Indian Universities was also initiated. The emphasis of work was gradually shifted to design and fabrication/installation of nuclear power reactors for generation of electricity. This required recruitment of a large number of engineers and a Power Projects Engineering Division was set up. This programme has installed power reactors at Tarapore, Kota and Kalpakkam. Several problems are plaguing these projects as also heavy water projects and there is a running trouble between scientists and engineers frustrating personnel at higher levels. While R & D programmes were conducted in DAE establishments on some projects, a large number of projects were entrusted to Industry. The greatest advantage for DAE is that it is the User of its own R & D programmes unlike DRDO. Consequently, a number of projects resulted in production. As a fall-out from R & D programme on electronic control systems, Electronics Corporation of India was established which successfully produced professional and consumer electronic hardware and systems.

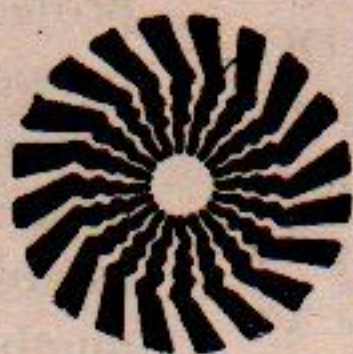
ISRO was set up by Prof. Vikram Sarabhai in late sixties. Spectacular space science developments in the seventies and eighties have been well publicised in the

country. The pattern of development work and personnel policies have followed DAE in many respects. ISRO is also the User of its own R & D programme like DAE.

ICAR has been responsible for the green revolution in agriculture and ICMR has funded R & D programme in medical institutions.

Despite vast improvement in employment resulting in expansion of R & D esta-

lishments in this country, there has been steady migration of scientific talent from this country to USA and UK. This is the result of faulty personnel policies followed and the absence of the right atmosphere for encouragement of creative excellence. Unless this is remedied creation of R & D establishments alone is unlikely to deliver the goods.

On Science and Spirituality

(An Exercise in Thinking Aloud)

—Dr. A. Veerabhadra Rao.

[In this thought provoking article the author establishes with discerning probity identity between scientific spirit and spirituality in a convincing manner.—Ed.]

This is, essentially, an exercise in thinking aloud, and hence these few lines to follow, may not constitute an essay, in the accepted sense, much less a treatise. This is just a record of random thoughts as flitted across my mind, as I was cogitating on this controversial but philosophical subject "Science Versus Spirituality", normally spelt out as "Science Versus Religion". Many, in fact, a vast majority feel that these two, Science and Spirituality, are two distinctly different subjects, antipodal to each other, with no points of commonness. A few, only a very few, however, while admitting that they are essentially opposed to each other, are prepared to concede, that they can, and perhaps do, coexist in the minds, or even in the lives of some people. But I must confess that I do not belong either to the vast majority, or even to the minority. I belong to those rare and insignificant few, who, not only do not subscribe to the view that these two are opposed to each other, but believe that they are essentially similar concepts, which while retaining their individuality, actually supplement each other. The only unfortunate thing is that they express themselves in different languages. Their jargon is different. I had occasion, elsewhere, in a

Radio talk in Telugu, to express the same idea in these words: "between the two concepts, the scientific concept of absolute energy and the spiritual concept of God, there is only 'Bhasha Bheda' and not 'Bhava Bheda'. I shall elaborate on this statement later.

Now reverting to the expressions, science and spirituality, I would like first to analyse and examine the connotation, not just the verbal meaning, of these words. Science, as normally understood, is, and I quote the Oxford dictionary. "Knowledge ascertained by observation and experiment, critically tested, systematised and brought under general principles". Spiritualism according to the same lexicon, is "a state of being spiritual" and spiritual is defined as "of the nature of, and relating to the mind, the higher faculties, the soul—highly refined in thought and feeling and habitually or naturally looking to things of the spirit incorporeal etc. etc."

Now leaving aside the circumvent and complex languages of the lexicon, we can simply define the one as an exercise in acquiring knowledge about corporeal things and the other of incorporeal things. In essence, therefore, both seek

knowledge about nature, creation etc. The former studies and tries to understand Nature, its intricacies and its workings from inside, trying to discover the "How" of things. The spiritual enquirer, however, chooses to go beyond that; leaving the 'how' of things to the Scientist, he would like to look at Nature from another point of view, an external point of view, and tries to find out the "why" of Natural phenomena, their origin and places. In essence, therefore, while the Scientist tries, to analyse and understand 'Creation', the spiritual enquirer, seeks to discover and understand the 'Creator' if one exists; and he implicitly believes that one does exist. The Scientist is more concerned about what he sees, the spiritual enquirer would like to look for the unseen, perhaps the unseeable physical hand or power, that empowers and guides Nature. The tools used by the former are essentially physical, confined to the five senses, *gjnandriyas* while the latter would take the aid of the sixth sense, if we may so call it, a faculty, much finer in nature than the mind, acquired through the sublimation of the physical senses, acquired through 'Sadhana', a logical extension and fusion of the five senses. The scientist is not bothered about the creator, not that he necessarily denies him, but that he is not concerned about him. His starting point is the existing, real, physical universe. The other, however is keenly aware of what is and what exists, but he is more bothered about the unseen, without which, what is seen could not have come into being. He starts with this essential belief and faith and goes about to unravel its mystery and realises it through spiritual experience as it is an incorporated reality.

The scientist who has confined himself to the understanding of what is real and tangible to the physical senses, swears by

three tests for accepting or establishing the existence of any phenomenon or happening. These are "demonstrability", "repeatability" and "answerability" to rational analysis. He observes, correlates his observations and codifies them into a hypothesis. Then he collects more facts to substantiate and establish the validity of his Hypothesis. Then he formulates his theory. In the light of further experience he does not hesitate, if necessary, to modify his theory or add exceptions to it. It is a never-ending process, with no finality at any stage. This is what constitutes a scientific method or a scientific process.

The spiritual enquirer, on the other hand, starts with the assumption, to him a very real, logical and *prima-facie* assumption, that a creator exists, whether we are able to see him or not. His belief is that we perceive him, not physically, but through his complex work of creation. He studies Nature, with the hope that through this study he would be able to understand the creator. He believes also that creation came into existence through HIS 'will' or 'sankalpa' and that HE is a law unto HIMSELF. To HIM all elements of HIS creation have the same value and validity; there is neither a high nor low degree nor level of existence nor importance; they are only variations of the same life principle and process. There is neither pain nor pleasure: neither love nor hatred; there is nothing like good or bad, light or darkness. They all exist as variations; and variety is the essence of HIS creation. HE enjoys this play of creation. HE loves them all. HE keeps them in existence as long as HE pleases and takes them off the scene when HE wishes to. Create anew and enjoy this exercise. It is HIS 'leela' or 'play'. But we are kept in the dark, under the cloak of 'MAYA', about HIS designs, plans and even HIS line of thinking, because HE

prefers to keep us in the dark and enjoy our state of ignorance and have a laugh at our blindfolded acrobatics. The whole life is a stage and a drama. HE directs and we play HIS drama. He is the script writer, producer and director of this drama of 'Life' and we are just actors. We really have no individuality, no choice but to play as HE directs. This to my mind is the only ultimate reality and truth. But we in our ignorance, 'Avidya', and in our intrinsic 'Ego', try and categorise events into 'causes' and 'effects', establishing a factor of causality, forgetting that HE is the real and ultimate cause for all events, both the so called causes and effects. This perhaps is the right approach to spirituality. But it has to be believed in, implicitly, not merely intellectually and philosophically, but in real life situations. This is, however, not so easy. It requires a deep conviction and a philosophical bent of mind. To live such a life of detachment while involved in active life, is perhaps next to impossible except to 'Karma Yogis'. I am not able to proceed further along this line of thinking to its logical conclusion without getting confused. Let me leave it here, leave it to my readers to exercise their minds to pursue this line of thought.

Now, let me take up another thread. Earlier in this narration I had mentioned that to my reckoning, there appears to be no essential difference between scientific conclusions and spiritual beliefs, and I gave the examples of the 'absolute energy' concept and the 'Divine' Concept. I shall analyse them in detail at this stage.

Let us take the concept of 'God' the Divine Concept. I prefer to call 'God' a concept, because we cannot appreciate HIM as a reality, as we normally understand reality, I mean a physical reality. God cannot be seen, heard or felt, physically. We

can only infer and experience HIS existence through HIS manifestations. HIS existence cannot, in Scientific parlance, be "demonstrated" "repeated" or "rationally analysed and established". The scientist, therefore, is not prepared to accept the existence of God. His first question would be "Can you show HIM, because to him, seeing is believing. But, strangely enough, he does not put this question in respect of his concept of absolute energy; I will come to it later. I must, however, add here, that science or a true scientist, would never categorically 'deny' anything, because by the very nature of its scientific enquiry is a continuous, never-ending exercise, basing its conclusions on experience and observations. As a corollary, therefore, it follows that all such conclusions can only be tentative, there cannot be a finality.

The spiritual enquirer also travels along the same path, perhaps, to the same end. But the essential difference between the two is that while the scientist is satisfied with unravelling new truths endlessly, the spiritual enquirer sets himself a goal, a conceptual goal may be, towards which he directs all his efforts. Are we justified, in the face of this, to say that their exercises are really different? One sets his bearings to an endless, continuous search for truth, with no notion of the possible end, while the other sets his bearings to an end, which he sets himself, the ultimate reality which he names as the creator or God. The former exercise is an "infinite search", while the latter is a search for the infinite". Is not the difference between the two, a mere notional difference, or a linguistic quibbling?

Now let us compare the two concepts in greater detail.

Both are only concepts, in the sense that they cannot be appreciated directly by own physical senses and therefore not 'real'

in normally accepted meaning of the word real, physically real. But can we on that score deny their validity? The Scientist is prepared to swear about the validity of his absolute energy concept but does not subscribe to the validity of the concept of God. Is this fair?

Now the qualities attributed to God by the spiritualist, are that HE is "Omnipresent", "Omnipotent" and "Omniscient" HE is present every where, HE is all powerful and He is all knowing. Are not these attributes true of absolute energy? Is there a place where energy does not exist in one form or the other, or even as matter, now that science has proved beyond doubt that matter and energy are essentially the same and are inter-convertible? Is there any thing which energy cannot do, as by definition itself. Energy is ability to do work? Does not the third attribute omniscience, automatically follow as a corollary?

But inspite of all this parallelism. the scientist is wary about accepting the existence of God, because according to him, God cannot be seen or shown. But can he see or show his absolute energy, except realise its existence only when it manifests itself as one or the other forms familiar to us, and even then, only through results of their application? Why then is he not prepared to accept the existence of God even when he is face to face with HIS infinite and versatile manifestation as 'Creation', 'Nature'? He would certainly argue "I know, But Nature and all creation is only the physical manifestation of absolute energy and not God": That means he is allergic to the word God and not the fact. His next contention would be that there need be no planner or plan for the creation. It is all included in a process of evolution. But let him think, logically backwards; then he would come to a dead end which

the logicians have solved by creating a concept, "the first cause". Is this not an admission of defeat. Is not the concept of "The First cause" identical with the concept of God, the creator and planner?

It is obvious from all that is said above, that there are, or can be two opinions about the fact that there certainly is a "Primordial energy source". "adi Sakti" behind all this physical manifestation, the creation. The quarrel, therefore, is in giving it a name. One other problem exists, whether there is a plan or a planner, or is it a mere chance happening. It becomes simpler and logical too, if we assume existence of a master planner and a master plan conceived by him. Otherwise, we will be put to the vexatious necessity to explain why creation has this form while the possible forms are infinite. Within the creation we can always discover a logical causality factor, but we cannot find an answer to the "why" of the origin. I leave my thread of thinking here for my readers to further the process.

There is yet another aspect that is intriguingly similar or even identical between the two streams of thought, or thinking, the Spiritual and the Scientific. An interesting picture is conceived in our Puranas about creation. They conceive of a pure, placid ocean, the ocean of milk pure as milk, white as milk, without any attribute or colour, 'ragā'. May be it is a state where all colours, 'ragas' are blended together into 'white'. In this ocean lies the "Brahman" or the 'Virat purusha'. He is in a state of, "Wakeful rest". or "Conscious sleep". He becomes active, not physically but spiritually; comes into the 'Chaitanya Sthiti'. Then out of His will or Sankalpa, Brahma takes birth or comes into existence. As he becomes aware of his existence, and he represents the creative principle, he wants to find out his origin

and the purpose of his coming into being. He ultimately discovers his origin as the centre of the Virat Swaroopa, Maha Vishnu. He learns of his birth and the purpose from HIM. He was created by the Virat puruusha through the latter's Sankalpa or wish, for the purpose of creating the universe of form and substance, or the material universe. Brahma is only the creator, but the conceiver of the form and content of the creation is the 'Virat purusha'.

In science we have the concept of Entrophy. Essentially it is similar or even identical to the concept of potential energy. Maximisation of Entrophy is a natural consequence of all action and is a natural and inevitable process, through which all activity, kinetic energy is withdrawn, converted and stored as potential energy. Action ceases and stillness prevails. Call it death if you like or hibernation, inert life, what the philosopher calls 'Laya'. This is supposed to happen at the end of all physical existence. What a parallelism? The total energy is all concentrated in the form of potential energy. There is no action or activity ; every thing is placid, colourless, formless etc. in the pure, absolute primordial state. It is exactly identical in conception with the ocean of milk, placid, pure, all pervading and all inclusive, the source of all action, all life, in the

latent form with infinite potential all the same.

What an identical and parallel conception ! The scientist uses his jargon and the spiritualist, his and no more. As I had mentioned earlier, there is only "Bhasha Bheda" and no "Bhava Bheda". There is no conceptual difference. Can they not realise this fundamental truth, the essential truth and work towards a common understanding, meet on a common platform and proceed jointly towards discovering the ultimate and essential truth instead of quarrelling? Can they not go in depth into the common problem instead of scratching the surface?

These are the lines on which I always think now ; think aloud so that you may also hear ; and continue the process of thinking and analysing and try to bridge the gulf, the artificial gulf, between scientific thought and spiritual thought and bring about rapprochement, between science and spirituality.

And finally my epilogue. I have no apologies to offer if these few thoughts I presented are scrappy and disjointed, because I had only promised an exercise in thinking aloud my thought and not an organised essay or treatise. I only expected you to listen and think, not necessarily agree with all that I have said. Thanks.

Looking Back* On Educational Field

—Prof. Vissa Appa Rao.

It is twelve years since I retired from active educational life. Many changes had come over the educational field, and still we often hear of the need for complete reorganization of the educational system, of the fall in standards and of the deterioration in discipline.

I am glad I have this opportunity of recounting to you some of my experiences which might amuse you and perhaps also indicate how the present situation had evolved.

Sixty years ago there were few educational facilities. We had to leave the native town or village to a far off high school. All non-language subjects were taught in English from the first form upwards. Standard tex-books were prescribed and were not generally changed year after year. The texts were learnt by heart and were reproduced nearly verbatim. The instruction and method of teaching was rigid and authoritative. Individual attention was paid to the student. There was not much scope nor encouragement for extra curricular activities. The main concern was to pass the Matriculation examination and start life on Rs. 15/- per month.

After such a high school course I joined Government Arts College, Rajahmundry. The Principal was invariably a Britisher belonging to the Indian Educational Service. He was looked upon with awe and respect by the students, and their guardians, and the Lecturers of the College.

Though English and Telugu were given equal status so far as the curricula of studies went, the emphasis was on English. One of the ambitions of the under-graduate was to shape as an eloquent speaker in English. Public speeches were always in English and it was infra dig to express ourselves in Telugu.

Science subjects like Physics and Chemistry were taught only in the B.A. class. The standards were low, lecture demonstrations were few and far between. Students were not allowed to handle apparatus nor do experimental work. Teaching was vague and theoretical and the practical learning of the subjects was generally unknown.

But it was a great pleasure and privilege to study under and be in close contact with inspiring scholars of outstanding ability and culture like Profs. Mark

*Radio Talk on 3-8-1953.

Hunter and P.V. Seshu Iyer, Mahamahopadhyaya Kokkonda Venkataratnam Pantulu and Brahmasri Akundi Vyasamurthy Sastry- the walking encyclopaedia of Sanskrit lore.

Though my father urged me to take to law after graduation I did not like it somehow, particularly because there was the urgent need to support my family. I had the privilege of joining the Presidency College, Madras in the post-graduate class in Physics. We were only five in the class and C.V. Raman was one among us. There were very few lectures and we had to read up. Most of the training was experimental. It was during this time that I came across an anomalous observation in the Melde's experiment. It created a stir. C.V. Raman and myself published a note about it in the British scientific periodical, NATURE.

On 1st November 1907 I started service as School Assistant in the Model High School attached to the Training College, Rajahmundry, while I was still undergoing graduate teacher's training. That gave me the first opportunity to teach science and it was a pleasure to be surrounded by inquiring and enthusiastic boys of the lower forms.

The S.S.L.C. and the Intermediate systems were introduced for the first time and I was transferred to the Presidency College. I was the first Telugu to be appointed as Assistant Professor in that institution and it was a task for Prof. Jones to have an Assistant of his choice. In order to liberalise and enlarge the usefulness of college education Intermediate Courses were followed up by Honours Courses. Practical classes in science subjects were held at the intermediate stage even though there were no University

Examinations. A course of practical exercises in Physics had therefore to be formulated for the first time. Sets of apparatus and work benches had to be designed. Regular theory classes were held for Honours students. The Physics laboratory had to be extended and nearly doubled. Many new instruments were imported, tested and looked after. I had thus a very intense fundamental training in teaching and in the organization of a laboratory during the five years of my stay.

This experience stood in good stead when I was selected to the Provincial Educational Service and called upon to start the Science Department in the Ceded Districts college, Anantapur in 1917.

Two years after, I came over to the Arts College, Rajahmundry as the Head of the Department of Physical Science. A great change for the better had come over the methods of handling science subjects ever since the introduction of the intermediate courses. The strength of the classes increased. The days of the spirit lamp had gone. Gas and electricity were available at every working point in the laboratories. Good hostel accommodation was provided. I was the sub-warden in charge and lived in the precincts.

The political atmosphere was highly disturbed. Mahatma Gandhi entered the Congress. He converted it into a mass organization and effected a vast psychological revolution. The triple boycott was declared and the mind of the students was intensely agitated. They had an irrepressible urge to quit the Colleges. There were incessant strikes. Khaddar clad ladies and gentlemen picketed at the gates of the College. It was all commotion and conflict. Respected Andhra leaders of the Congress were entering the hostel precincts and exhorting the students to non-cooperate

and revolt, en-masse. The spirit of resistance to authority got into the blood of the people.

The Principal and the staff of the College realised to the bone, the awkwardness of their position. My relations with the inmates of the hostel grew very difficult. The choice was between suffering and sacrifice on the one hand and service and security on the other. Years passed on and we slowly settled down to work though in an entirely new atmosphere.

Perhaps it is necessary for me to explain this position further. This change had its beginnings in the wake of the S.S.L.C. system, in the shape of lowering of standards. The value attached to the school marks in the school final certificate introduced different standards and flexibility and led to several lapses. The system became very popular and there was a great rush into schools and colleges. Diarchy and popular control and the anxiety of the parents to help their children to get through examinations, accentuated the situation.

The enthusiasm of the student population which was filled with the new spirit of independence, was exploited by the local Congress leaders. Liberty and freedom was misunderstood and misapplied. And a general atmosphere of deterioration in the standards, discipline and other values of life was thus created.

A realisation of this change brought on new responsibilities and I found new pleasure in my work as a teacher and warden. I could form intimate contracts with the students and their guardians and look after their interests with redoubled vigour. It was during this time that I had the unique privilege of acting as the Principal of the college for a term.

Soon after, early in 1927, I was transferred as Additional Professor of Physics, Presidency College. This was my opportunity to study and teach higher physics to the honours students. Physics of 1907 was nothing compared to Physics of 1927. It had grown wonderfully into the New or Modern Physics. I had to work up to a good standard of higher mathematics and keep touch with the rapidly expanding subject. It was an intense academical experience, extending over nine years.

I had then to enter on an entirely new field of educational activity, as the Principal of the Training College, Rajahmundry where I underwent the L.T. Course nearly thirty years back. Great changes had come over Secondary Education. The medium of instruction for all non-language subjects was the mother tongue. Vocational education was sought to be given by introducing manual instruction in subjects like wood and metal work. But parents, teachers and students had no faith in it and little was achieved. The problem of the educated unemployment loomed large. There was a demand for a change in the objectives of education and for improving the quality and status of the teacher. These problems, as we all know, still remain unsolved. Training college, Rajahmundry was the institution where I started service as a School Assistant and it was a curious accident that I retired from service as Principal of the same institution, thirty one years after.

My services were requisitioned by the Andhra University. I was intimately connected with it from the day of its establishment as a member on its various bodies. I took charge in June 1938 as the Principal of the University

Colleges and as the Professor and Head of the Department of Physics.

It was a great pleasure to work under the highly cultured veteran educationist Dr. C.R. Reddy. I had opportunities of coming into contact with great personalities and chief among them was the venerable Maharajasaheb of Jeypore, Kalaparapoorna Dr. Vikrama Deva Verma, Pro-chancellor, and the greatest benefactor to the University.

Andhra University specialised in organising new course particularly in Applied Science and Technology. It encouraged research. But adequate financial help was not forthcoming, and there was no liaison between the University and the Industrial and Commercial Concerns of the Country.

The world was then in the deadly grip of world war II. Political repression in our country was at its height. Maintaining discipline was a problem. I may be allowed to tell you in this connection that on one occasion some students of the University

College were guilty of serious misconduct. The authorities took a very serious notice of it. At the end of an inquiry conducted by me I found to my surprise, students voluntarily coming forward and admitting in writing their misconduct and expressing regret. This they did inspite of the grave risks involved. It was an eye-opener to me and I learnt how a humane handling of a situation could produce right response from the students. This was a sure pointer to the basic integrity and character of the youth of the country and an assurance for the future.

In conclusion, I might point out that the autonomous administrative machinery of the University, dominated by our own men, contrasted very much with the impersonal and heavy British administrative machine. It was not enough to observe the rule and go straight. Success required a subtle grasp and constant awareness of the psychological play of the human mind with all its limitations. Finally, I resigned my place in the University in June, 1941.

Jay Hind ! Jai Bharat !

The Positive Background of the Ancient Hindus

In the Editorial of the Silver Jubilee Issue of 'Life' published in January 1961 the following statement is made. 'Scientists and humanists seem to have two cultures each of their own. The bond of common language between them has been broken in most Western countries. They are no longer speaking to each other. This mutual ignorance unfits the humanists for understanding the revolutionary aspect of their time and denies the scientists most of the cultural wisdom of the past'.

"Top scientific centres like M.I.T. and Caltech are insisting on rigorous training in the humanities, to offset "the barbarization of specialization."

This statement exactly fits in with the conditions existing in India. The cultures of (i) Sanskrit Pandits and Scholars and (ii) of Scientists and Technologists correspond to the two cultures mentioned above.

Ramesh Chandra Dutt stated, more than eighty years back, in a similar strain about the ridiculous plight of the present day Hindu student in regard to the ignorance of everything belonging to the Hindu Period and added that it was to be exposed by a critical and careful study of the relevant Sanskrit Literature. He wrote a little school book in Bengali on the Vedic Period

which was accepted as a text book in many schools in Bengal as early as 1878. With the intention of stimulating a desire in the modern man to enter into the spirit and inner life of the Ancient Hindus, he wrote a book on the Ancient Hindu Civilization and explained how our ancients observed Nature in its various manifestations, how out of that scientific curiosity arose their wonder and how, their primitive minds worshipped what was bright and glorious in nature - the bright sky (Dyu), the blushing dawn (Ushas) - the rising sun (Mitra), the glowing fire (Agni), etc.

It is well known that H.T. Colebrook, a mathematician and a most careful and accurate Sanskrit Scholar was the first to stimulate in the European savants a desire to elucidate Ancient Hindu Literature and History. Grimm, Humbolt, Weber, Max Muller, Wilson, Dr. Buhler and Dr. Thibaut were among such European scholars.

The modern educated man is particularly ignorant of the positive background of the Hindu Culture. Perhaps he believes that it is a blank and contains nothing scientifically worthy. I will now confine to this aspect of Hindu Culture.

I. Mathematics and Astronomy

(a) **Sulva Sutras** :— Dr. Thibaut discovered Ancient Indian Geometry in the

Sulva Sutras (8th century B.C.) and showed how the construction of sacrificial altars according to fixed rules gave rise to geometry.

(b) **Rekhaganitam : (Geometry) :—** The reputed Sanskrit Scholar Jagannadha Panditaraya wrote in Saka 1640 a treatise on geometry, when he was the Asthana Pandit of Jayasimha, the Maharaja of Jaipur. Jagannadha Pandit was not only a great scholar in Sanskrit but was also well versed in the Parsi and the Arabic languages. He was an expert astronomer and geometrician. He translated into Sanskrit the Arabic astronomical treatise, Mijasti, and named it Siddhanta Samrat. He also translated Euclid's Five Books from the Arabic into Sanskrit—Rekhaganita. This book, contains more information than what we find in the English edition of Euclid's books. It gives the history and evolution of geometry—how it had originated in Egypt in the time of the Emperor Sesostris, how Theles of Miletus (640 B.C.) improved the science, how Anaxagoras, a disciple of Theles worked the quadrature of the circle, and how another disciple, the famous Pythagoras, travelled through India, Egypt and Italy and how he established an institute in his name at Tarentum in Italy. It is said that he declared that the earth was rotating on its axis and that the stars were fixed in the sky. He was considered as a mad man and was put to great trouble by the people and he died as a consequence. The progress of the science was traced upto Aristaeus of Athens who was the teacher of Euclid.

(c) **Jantar Mantar (Observatory) :—** Maharaja Jaisimha of Jaipur (1710 A.D.) was a keen astronomer and had built observatories at Jaipur, Ujjain, Banaras, Mathura and Delhi. The Delhi Jantar Mantar contains six instruments. The

Samrat-Yantra, a huge sundial, the Jai Prakash which represents the celestial sphere in two parts, the Ram Yantra which reads the altitude and the azimuth of stars, The Misra Yantra—containing a sun-dial, with two graduated semi-circles which represent the meridians of Greenwich. Zurich, Notkey (Japan) and Serichew (Pic. island in the Pacific) which enable us to tell the time at those places when it is noon at Delhi and vice-versa. There are pillars which represent the shortest and longest days of the year. The details of the construction of Jantar Mantar are given in Siddhanta Samrat of Jagannadha Pandita. A book in English is also published which gives the details about these observatories.

(d) **Aryabhatta (499 A.D.) :—** mentioned in his astronomical treatise, Aryabhattiyam, that the earth revolves round its axis.

(e) **Bhaskaracharya** of the 12th century A.D. was the great astronomer, (i) who wrote Siddhanta Siromani—which contained Goladhyaya, the geometry of the sphere. It is taught at the Banaras School of Astronomy. Sri Pidaparthi Subrahmanya Sastry and Sri Krishnamurty Sastri of Podagatlapalli, East Godavari Dt. have a wooden hollow sphere—made of circular ribs of polished black wood with various details marked in it. Sri D. Arka Somayajulu M.A. when he was a Research Scholar in the Madras University, nearly thirty years back, published a paper on the corrections of 'Variation' and 'Evection' pertaining to the motion of the Moon. He showed that these corrections calculated according to Bhaskara were very approximately the same as those calculated with the help of modern dynamical astronomy.

(ii) **Instantaneous Velocity** was conceived by Bhaskara and this was the basic idea of differential calculus, (Chelana Kalana).

Bhaskara wrote the following books also :

(iii) **Lilayati** : This deals with areas, volumes, shadows and similarity of triangles; permutation and summation of different groups of fixed numbers etc. This has been translated into Persian. It was also translated into English by H. T. Colebrook and J. Taylor. A Telugu translation of the book with 'Upapatti' (explanation) by Sri Pidaparthi Krishna Murty Sastry is available.

(iv) **Bijaganitha** (Algebra) : It contains a section on quadratic equations. This was translated into Persian. E. Strachy translated it into English.

(Most of the information given above about Mathematics and Astronomy of the Hindus can be found in the 'Ganaka Tarangini' (Sanskrit) of Sudhakara Dwivedi. This is translated into Telugu by Sri Pidaparthi Subrahmanya Sastry.)

(f) Further, some publications on the Positive Background of the Hindus were brought out by Sudhindra Natha Vasu at the Panini Office, Bahadurjang, Allahabad. Two of them are.

(i) The Positive Background of Hindu Sociology, Book II, Part I, Political, Vol. XXV.

(ii) The Vaiseshika Sutras of Kanada, with English Commentary.

This contains molecular and atomic conceptions.

II. Science and Engineering

(i) **Sanatana Vignana Samuchayam** by late Sri C. Venkata Ramanarya, (Retired Inspector of Sanskrit Schools, Mysore Government, published in 1945) is in Sanskrit and the information is collected from

several Sanskrit works. It is intended for cultural prepagation.

The book deals with many scientific topics. The following items give an idea of its comprehensiveness. Cosmogony, atomic theory, formation of the different strata of the earth, things created from nebulae, indistinct sensations in inanimate objects, distinctions in rocks, ature of Earth-exterior and interior changes, soils, fossils, volcanoes and earthquakes, geological time scale, Solar Energy, examination of precious stones, minerology, ores and quarries, mercury and metallurgy, crystals and crystallography, pearls and corals, alchemy and chemistry, laboratory and factory methods, evolution and revolution of the world, Physics, Chemistry, Astronomy, Geology, Botany, Zoology.

(A copy of the book in Nagari Characters is with Sri P. S. Narayana, 'Mines House', Banglore-2. He was good enough to send me this information. I have secured a copy. And it is being studied for translation into Telugu and English.)

(ii) **The Famous Iron Pillar** which is now at Delhi is a solid shaft of wrought iron more than 16 inches in diameter and nearly 24 feet in length. Although exposed to storms and the sun for over 1500 years, its smooth surface has not been corroded even to the slightest degree. The inscriptions on it are sharply defined and are as legible as they were on the day they had been first cut. The chemistry of the composition of the pillar is a wonder and the casting of such a long solid shaft is a commendable feat of technology.

(iii) Sri P. C. Ray's two volumes (English) on the Chemistry of the Hindus are full of very valuable information.

(iv) **Flying machines** : Sri M. K. Ranganathan, Chief Engineer P.W.D. (Retired)

published on (9-2-'48) the First Mahodaya Day after India had won independence, "A Mahodaya Art Souvenir". The contents of the Souvenir are mostly extracted from various old literatures and recent research publications. This pamphlet contains a description of the flying machine referred to by King Bhoja (11th century A.D.) in his *Samarangana Sutradhara*, 31st chapter. Five Sanskrit verses were quoted and the general purport was given in English—

"The flying machines referred to appear to work on mercury and mercury vapour as the working fluid. The machines are made of very light and tough wood and the general shape is that of a bird. In its body is fixed the prime-mover working on mercury. *Heat is applied from an external source below the mercury bottle.* The engine unit seems to be of the hot air engine type" The mercury vapour condenses and gets back and is used over and over again. I cannot assert from the description that propellers of the modern type were used but it is clear that the two wings move and flap, causing the movement of the whole machine in air". The machine can travel far and high....."There seems to be some arrangement to bye-pass the exhaust through a siren and a sound very much like the roaring of a lion was produced. When the machine flies over enemy's camp and the lion-roar siren is also worked, it is said that the war elephants of the enemy's camp take to flight without heeding their mahouts with their *ankusas*."

(iv) In another chapter of the Souvenir is described a feat of Engineering—the formation of an artificial lake—the Bhoja Saras—covering an area of 250 sq. miles—the greatest of its kind in India in the 11th Century A.D. where two wonderful Dams were constructed. "The skill of the artisans of the period can be judged from the fact

that the stone blocks of the dam were laid, one on the other, without mortar, but get their edges, fitted so truly that the bund was absolutely water tight". This great work of Hindu engineering, was destroyed 400 years after it was built.

(vi) The pamphlet also gives (chapter II) an account of the Temple of Saraswati (the University College of Dharapuram), how the University was erased and a mosque was constructed on the same site, using the stone pillars and slabs of the demolished buildings, how by a fortunate chance some slabs removed from the structure of the mosque were found to contain two long inscriptions—*Sarpabandhams*—relating to the method of teaching Sanskrit grammar in those days—following the ancient treatise *Katantra* (Kalapa or Kaurama) in place of Panini's Sanskrit grammar. *Katantra* is still a text book in Bengal.

III. Medical Science

The XIV World Health Assembly-Souvenir published by Swasth Hind in February 1961—New Delhi, contains valuable articles on (1) Public Health and Sanitation in Ancient India and (2) Indian Systems of Medicine. Here are some salient points from the articles.

1. **Public Health and Sanitation in Ancient India.** (a) In the great Mauryan Empire (4th century B.C.) under Public Health the following are mentioned.

(i) Magasthenes refers to six committees in cities, in charge of foreigners when they were sick, births and deaths among high and low, ante-natal care of pregnant women etc.

(ii) Kautilya's Arthashastra gives elaborate details regarding principles of hygiene, health and welfare of the royalty and the common people; about orphanages, where

food and education were given; about houses for the poor and the infirm; work houses for widows, cripples and old women; about the health of workers and about discouraging child labour; maternity benefits to female slaves and labourers and about child and women welfare centres. Kautilya, deals also with pure water supply, drainage; scavenging: strict rules for preventing nuisance and adulteration of foods, etc. He deals also with safeguards against epidemics, fire, floods, famines, snakes, tigers and demons.

(b) Manusmruti (IV Chapter—Verses 45–46) gives very clear injunction for the maintenance of public health. Vaidyas (doctors) were punished if they did not treat the disease properly either due to incompetence or greediness.

(c) King Bhoja of the 11th century A.D. wrote 'Charucharya' and it deals entirely with the personal hygiene and regimen of a cultured aristocrat. (It has been recently translated into Telugu prose, with explanations, by Sri Veturi Sankara Sastry, Muktyala, Krishna Dt.)

2. Indian systems of Medicine: Ayurvedic, Siddha and Unani systems of medicine are at present, the main source of medical relief for a large section (85%) of the population in India.

(i) Many centuries before Christ, Ayurveda developed eight specialised branches.

Specialised branches:

- (a) Internal Medicine (Kayachikitsa)
- (b) Paediatrics (Kaumara Mritya) - Kasyapatantra
- (c) Psycho—therapy (Bhuta Vaidya)
- (d) Oto—rhino—laryngology (Shalaktya Tantra or Urdwanga Chikista)
- (e) General Surgery (Shalya Tantra)

(f) Toxicology (Agoda Tantra)

(g) Rejuvenation and Geriatrics (Rasayana)

(h) The Science of Virility (Vajikairana)

(ii) **State Control of Medical Practice:** We find in 'Sushruta' thus—Having studied the science and fully grasped its meaning, having acquired practical skill and performed operations on dummies and having acquired the ability to teach the science, the physician should enter his profession after obtaining the permission of the King (State)—(Sutra 10.3). Prevention of practice of medicine and surgery by quacks and charlatans, was fully recognised. Kautilya mentions about State Control of medical practice.

(iii) **Centres of medical Education:**—Residential Universities of Takshasila and Nalanda gave training in all aspects of medicine—both theoretical and practical. A guru had only a few students under him in the tutorial cells and personal attention was bestowed.

The salient features of this training were—

(a) Reciprocity between mind and body, especially in regard to the causation of diseases.

(b) The doctrine of multiple causation of disease, was the basis of pathogenesis described in Ayurveda. Disease is an evolutionary process, moving in consecutive steps. Concept of Dosha Kriyakala had formed the basis of recognition of disease in its different stages with a view to early diagnosis and adoption of measures to avert or interrupt or delay such development at various points of its evolution.

IV. GENERAL

(a) As far back as 1916, Sir Percy Luke the then Director General of Indian

Medicine said "I do not recognise any fixed line of demarcation between the Eastern and Western Medicine. Many of the so-called discoveries of recent years are merely rediscoveries of facts known centuries ago". The same views were expressed by Sir Havelock Charles, Colonel King of Madras, (King's Institute, Guindy) and Dr. Turner, the Health Officer of Bombay.

(b) Captain Srinivasa Murthy submitted a memorandum to the Government of Madras Committee of Indigenous systems of Medicine in 1923.

(c) Col. R.N. Chopra's Report of 1947-49, is well known.

V. AMSU BODHINI

By Bharadwaja Maharshi (Published by Y.V. Subbaiah and Sons, Electric Press, Medows Street, Bombay, in 1931 with the commentary of Bodhananda Saraswati in Sanskrit and with English notes by G. Venkatachela Sarma.) Amsu Bodhini has 1000 sections. Sri Vidwan K. V. Subrahmanya Dikshitulu (Founder, Arsha Bharati Prachuranalu, Giri Street. Satyanarayana-puram, Vijayawada-2) has fifty sections of the book. He says that Amsu Bodhini is a Sutra Grandha and that one of the sections with him, deals with the art of polishing stone and metal surfaces and of etching and engraving on those surfaces, washing the surfaces with some chemicals to keep the engraved portraits etc., in a polished permanent condition. These points have to be scrutinised and the other 49 sections have to be critically studied. Apart from the great value of the work 'Amsu Bodhini', mention is made in it of forty other works. I give the names of books which bear on Positive Sciences.

- (1) Yantrasarvaswam by Bharadwaja.
- (2) Vimana Chāndrikā by Narayana.
- (3) Vyomayana Tantra by Sanaka.
- (4) Yantra Kalpa by Garga.
- (5) Yana Bindu by Vachaspati.
- (6) Kheta Yana }
Pradeepika } by Chakrayani.
- (7) Vyoma Yanarka }
Pradeepaika } by Dundinatha
- (8) Samarangana } by Bhoja (Some
Sutradhara } mention was
already made
about it).
- (9) Ananda Kandam (about Mercury)
by Maha Bhairava.
- (10) Salihotra }
(Veterinary Manual) } by Bhoja.

These books have to be investigated into and published with notes. Sanskrit Libraries have to be searched for the copies of these and other books mentioned in 'Amsu Bodhini'. His Holiness, The Jagatguru, Sri Chandrasekharendra Saraswati Swamigal of the Kanchi Kamakoti Peetam, I understand, is in the know of many works of this kind. He has to be approached for information on this point.

I trust that the State and Central Governments and those entrusted with the task of bringing into light, ancient Sanskrit Culture, will give this matter the attention it richly deserves. I need hardly say that a critical study of the ancient books will have a potent influence in forming the nation's mind and character.

**THE doctors could not guarantee recovery. At best they could experiment.
The thread of life was in the hands of GOD. Why not trust in Him, and in His
name go on with what I thought was the right treatment ?**

—Gandhiji

TIME is precious but truth is more precious than time. —Disraeli

THE Philosophy of one century is the common sense of the next.

—Henryward Blecher

ANDHRA UNIVERSITY PHYSICAL SOCIETY

Standing Top Row— Mr. S. Mutyalu, Anjaneyulu, P. Ramulu, P Appalanarasayya, Mr. P. Suryanarayana,
Mr. K. Koralayya, Mr. N. Atchanna, Mr. D. Appalaswamy, Apparao, K. Guruvulu.

Standing 2nd Row— Messrs K G. Prakasam, K. Naraharirao, A.V.S. Ramarao, A.A. Ramam, J.V. Narayana,
V.G. Krishnamoorthy, S.L. Venkatachary, R. Ramanadham, G. Subbireddi, J.V. Kameswararao, M.Y. Narasimharao
M. Gourinatha Sastry, B.Sc.[Hons] Y. Paramasivarao B.Sc..[Hons]

Standing 3rd Row— C.R Krishnamoorthy, S. Bhimasenachar, M.Sc., P.S.R. Krishnan B.Sc., K. Ganeshan, B.Sc.,
P. Hannmantharao, V. Satyanarayanamootthy, B.Sc., P. Venkatarao, B.S. Sundararao, K.V. Krishnarao,
D. Venkateswarao, D. Sankaranarayana, D.A.A.S. Narayanarao B.Sc.(Hons)
P.H.N.B. Sarma,V. Krishnamoorthy, B.Sc..(Hons),

Sitting— Mr. S. Rajeswararao, M.Sc., Mr. P. Pattabhiramayya, M.A., M.Sc., (Hons).
Mr. T. Narayanamoorthy, B.A.(Hons), Dr. S. Gopalakrishnamurty M.A., D.Sc.,

Mr. D. Krishnaswamy Chetty, M.A., Mr. A. Balabhadrarao (Secretary)

Prof. S. Bhagavantam, M.Sc., (Treasurer) Prof. Saileswarsen, M.A., D.Litt. D.Phil,

Prof. V. Apparao M.A., L.T.[Hon. President], Mr. A.C. Sekhar B.Sc..[President], Mr. K. Venkateswarlu, M.Sc.,
Mr. A. Balankesararao, M.Sc., Mr. P.A. Moses, M.Sc.,

UNIVERSITY COLLEGES

Games & Sports Clubs

Sitting—

P. Sambasivarao, A. Venkateswararao, C. Bhaskarrao, J.S. Rousseau
(Tennis Captain) (Badminton Captain) (Cricket Captain) (Sports Captain)

Mr. M Chidanandam, B.A., Prof. V. Apparao, M A.,L.T. P. Madhavarao,
(Physical Director) (Principal) (Hockey Captain)

Mr. J. Bhimasenachar.M.Sc., A C. Sekhar,B.Sc., J. Lakshmanarao, A. Balabhadrarao
[Vollyeball Captain]

2nd Row— S.R. Pater, H.S. Venkatarao, N. Ranganadharao, P.V. Ramasastry,
M.R. Ramesh Punja, Yathiraj Praharaj, N. Pardhasaradhy. D. Viswanatha Sarma,
J. Sri Ramamurthy, D. Ramarao,

3rd Row— T.D. Subramanian, N. Vaidyanathan, C.V. Ramamurthy,
V. Siva Kumara Sarma, B. Manjaya Shetty, N. Subramanian, K. Manikyalaraju,
T. Subba Rao, M.S. Prabhu

4th Row— B.S. Krishtappa Shetty, E.R. Krishnamurthy,
K. Mallikarjuna Rau, K.B. Ranganadha Rao.

Vissa Apparao - A Votary of the Muses of Music & Drama

—K. V. Subba Rao.

[The following article exclusively deals with Prof. Apparao's ardent and devoted service to the cause of Music and Dance—Ed].

To serve selflessly is given only to men of divine inspiration. They seek no return but nobly dedicate themselves to a chosen cause as a sacred duty. Mr. Vissa Appa Rao, Professor of Physics at the Presidency College, Madras for many years, and Principal, Govt. Training College of Rajahmundry and Andhra University Colleges of Arts and Sciences, Waltair in later years, ranked amongst the most eminent of them.

Professor Appa Rao was a many-faceted man. He was one of the ablest teachers, an erudite musicologist, keen researcher, and a dedicated worker in any activity he addressed himself to.

I had no occasion to be exposed to any of his collegiate addresses but I have heard of his reputation as a highly informed and competent educator. My contact with him was mostly in the cultural area, both of us being bitten by the music-bug, and our views and outlook on the art being common. Sarangadeva, the eminent musicologist of the 13 century, defined music as including not only instrumental and vocal music, but dance as well, and the interest of Mr. Appa Rao and my-self extended to music in this comprehensive sense.

I remember to have first met Mr. Appa Rao when I participated as a Mridangam accompanist to the vocal music of Mr. T.K. Ramanuja Iyengar, in a Sabha at Rajahmundry, possibly at the Andhra Gana Kala Parishat, with which Mr. Appa Rao was closely connected. Even at first sight, I could notice something stately and arresting about his personality, which commanded respect. During the following couple of decades in which we shared and worked for a common objective, and in which our common field of work brought us closer, I always found him a gentleman to the core, respectable, cool, soft-spoken and sincerity personified.

A small but significant incident of those days, which also occurred at Rajahmundry, comes to my mind. A talented musician was about to commence her recital. Mr. Appa Rao was speaking to her. Her father who was nearby went to him in a huff and told him not to disturb her and spoil her mood. A lesser person would have taken offence at this audacity but not Mr. Appa Rao. Mr. Appa Rao who wished nothing but good to the young artiste, coolly replied that he was neither disturbing nor distracting her but asking her to tell him her main-piece of the evening, so that he

would request the All India Radio team which was taking excerpts from the concert, to record it and present her at her best. The father regretted his unprovoked rashness and apologised. Appa Rao's coolness was characteristic of him.

Mr. Appa Rao was dedicated to music and dance. His mind was more after their study and research. He would not deal with a subject, unless he had thoroughly applied himself to it. His addresses accordingly disclosed in-depth study. In his presidential address, for instance, at Composer Thyagaraja's Anniversary under the auspices of Thyagaraja Gana Sabha, Eluru in 1956, he dwelt extensively on the Saint's compositions. The copious illustrations he gave to demonstrate the composer's capacity for total exploitation of the potentialities of every *raga* that he employed, be it a rare one or a common popular one and his many quotes of the nuances and niceties with which the compositions are replete, amply reflected his intense study not only of the compositions but also music in general. Appa Rao was equally enlightened on the *Kritis* of other composers also. His article-contributions to various art-souvenirs and journals showed a deep insight into the art of dance as well. But his interest did not stop with merely being devoted to the arts or making studies for his own benefit. He would not be satisfied until he did something concrete and substantial.

In the later 1940s, Mr. Kandregula Jagannadharao Gopala Rao and his brother, Zamindars of Kalipatnam, constituted a body called Gouthami Vidya Peetham at Rajahmundry with the aim of fostering the Indian Cultural Heritage for attention to music in particular. They formed a separate wing of it under the name of Andhra Gana Kala Parishat for attention to Music. Mr.

Appa Rao associated himself with its work, and became its live wire. A Committee was set up by the Parishat, with Mr. Appa Rao as Convenor, and Sangeetha Kalanidhis Dwaram Venkata Swamy Naidu, the world-famous violinist, and T.V. Subba Rao the well-known musicologist, as members, with the object of publishing important musical-works. The first task that the Committee chose for its attention, for which it appointed Mr. Appa Rao as the Editor, was to collect compositions of the most popular composer Thyagaraja of different versions, from all possible sources, including unprinted manuscripts, and to correct misprints and textual errors in them and print them with explanatory and elaborate notes and comments. With Mr. Kalluri Veerabhadra Sastry, a Pundit deeply devoted to Vedic literature, and well-versed in Music, whose services Mr. Appa Rao had secured doing the entire notes and commentary, the committee completed its vast work in less than two years, and finally released the keenly-awaited book of Thyagaraja *Kritis* in March, 1948, with a scholarly commentary. It had a most welcome reception from the public, and no wonder, the books were soon sold out like hot-cakes.

The success of this venture encouraged Mr. Appa Rao and the Committee to launch on their second offering, a publication of the compositions of another great Composer, Kshetrappa. An equally authentic book of Kshetrappa *Padas*, important both to music and dance, was soon published by the Committee in 1950, also under the editorship of Mr. Appa Rao. The book contained not only the compositions but also the Composer's life-sketch, compiled accurately perhaps for the first time, from internal references from *Padas* and from data carefully collected otherwise.

It was a stupendous responsibility that Mr. Appa Rao had assumed at his advanced age in taking up the onerous editorship of these two valuable and difficult publications,

and the glory for successfully bringing them must belong to him.

In the long study and preparation that went before the finalisation of Kshetrappa *Padas*, Mr. Appa Rao seems to have been attracted to dance and *abhinaya* for which the *Padas* provided *lakshyas*. He was also inevitably drawn to greater involvement with Dance and Dance *acharyas*, with the result that the later years saw him in the thick of dance-promotion.

In 1953, he started an institution called Kshetrappa Padaabhinaya Prachaara Samithi at Visakhapatnam, and did remarkable work through it for popularisation of *Padas*. With the dedicated help and services of his friend, the renowned *natyacharya* and dance-writer, Nataraja Ramakrishna, Mr. Appa Rao organised training classes in *Padaabhinaya*, and two of the girls trained at the Centre then, are now leading *naatyacharinis*.

At the All India Dance Seminar held in Delhi in March, 1978, Mr. Appa Rao presented Kuchipudi Dance of the Andhras, which was little known at that time. He explained how it was in strict accord with Bharata's *Natya Sastra* and satisfied all the requirements of classicism, but unfortunately, the seminar at the end left an impression that it did not accept Kuchipudi as a Classical Dance. This naturally had upset Mr. Appa Rao and the entire Andhra land. To correct this impression, the Andhra Pradesh Sangeetha Nataka Akademi, the apex body in the State on dance, drama and music, had organised a seminar on Kuchipudi dance at Hyderabad towards the end of February, 1979. Mr. Appa Rao and other Scholars and experts on Kuchipudi dance participated in it with purpose and zeal. Through papers read and demonstrations given Kuchipudi dance was established to be no less classical than any other system of

scientific dance in India. This set at rest the regrettable controversy over Kuchipudi style. It has since not only been accepted as Classical throughout the Country, but has also been absorbed as an indispensable item in almost every programme of classical dance anywhere in India. The great endeavours of Mr. Appa Rao in the cause of Kuchipudi dance deserve to be acknowledged.

I had the privilege of being his colleague on the Executive Board of the A.P. Sangeetha Nataka Akademi from 1960 to 1963, and I was a personal witness to his useful work and cooperative participation. I cannot forget a fine gesture Mr. Appa Rao once had made to the Akademi during this period. As I mentioned earlier, the monumental work of Thyagaraja *Kritis* published by the Andhra Gana Kala Parishat went out of print in no time but it continued to be in great demand. Mr. Appa Rao had offered its copyright to the Akademi without any compensation and suggested its reprint. But unfortunately, the proposal did not find favour with the Akademi on the ground of its being a reprint. The Akademi, I considered, had thus lost a great opportunity of publishing one of the most useful works on Thyagaraja. Mr. Appa Rao told me later that the copyright was given to Mr. K. Veerabhadra Sastry, the Commentator of the book. In 1967, when the Akademi was celebrating the Birth-bi-Centenary of Thyagaraja, for which I was Akademi's Convenor, since Mr. Sastry had not yet printed the book, I had requested Mr. Appa Rao to permit the Akademi to do so. His reply was typical, that as a gentleman he could not withdraw his promise to Mr. Sastry. I had no option but to negotiate with Mr. Sastry, but the talks floundered on the question of compensation. The book was ultimately not reprinted either by the Akademi or

Mr. Sastry. After Mr. Appa Rao, the copy-right to Mr. Sastry was contested by the original publishers, and Mr. Sastry recently had to come out with a varied version of the book.

It would be no exaggeration to say that Mr. Appa Rao spent his last breath in the service of music and dance. His long life after official retirement was an immense

boon to these twin arts. Mr. Appa Rao has left many memorabilia, but I believe that the two sterling publications on Kshetrayya and Thyagaraja, edited by him and with a lot of originality about them are his life's offerings to the Muses of Dance and Music and are his everlasting gifts to the music-world. I have every confidence that he lives eternally in the hearts of all lovers of art.

In 1953, he started an institution called Kshetrayya Padashrinaya Prachara Samithi at Visakhapatnam, and did remarkable work through it for popularisation of Padas. With the dedicated help and services of his friend, the renowned natyacharya and dance-writer, Nataraja Ramakrishna, Mr. Appa Rao organised training classes in Padashrinaya, and two of the best trained at the Centre then, are now leading natyacharyas.

At the All India Dance Seminar held in Delhi in March, 1978, Mr. Appa Rao presented Kuchipudi Dance of the Andhra Pradesh Natya Samiti, which was little known at that time. He explained how it was in strict accord with the requirements of classicalism, but unfortunately, the seminar at the end left an impression that it did not accept Kuchipudi as a Classical Dance. This naturally had upset Mr. Appa Rao and the entire Andhra Pradesh Natya Samiti. To correct this impression, the Akademi, the apex body in the State on dance, drama and music, had organised a seminar on Kuchipudi dance at Hyderabad towards the end of February, 1979. Mr. Appa Rao and other scholars and experts on Kuchipudi dance participated in it with purpose and zeal. Through papers read and demonstrations given Kuchipudi dance was established to be no less classical than any other system of

In a Reminiscent Mood

—V. Anjaneyulu

[These are Recollections with a Tinge of Regret]

Prof. Vissa Apparao was a dapper and agile personality, even in his sixties with the complexion of tarnished gold. His eyes had the penetrating keenness of eagle-like quality. He spoke Telugu with the softness and a faint drawl so characteristic of those hailing from East Godavari District. Like an eagle which belongs to the skies and surveys the earthly existence from its empyrian heights, it appeared as though Prof. Apparao always took a lofty view of things with half amused interest and amiable touch and go detachment. There was an ethereal element palpable in him which one finds among rare persons, and not in the ordinary run of men.

I have felt about some persons and the way they lived and had their being in the mortal world, that they must have belonged to the celestial sphere and were among us either as fallen angels or were born by design to take human birth. It was probably Rabindranath Tagore who once said that god had taken fancy for human form and Gandhiji was born. Hindu mythology bears ample testimony to this belief. It is said somewhere : Ksheene Punye Martya Lokam Visanti. (Those who had spent their 'punya' dwell among the world of the humans). Among the persons of rare endowments of whom I have such thoughts the realisation has recently burst upon me

after reading the bare factual biographical sketch of Dr. V. Ramachandra Rao, and others, that Prof. Apparao was one of the scarce personalities who enlivened contemporary life by their comprehensive culture, compassion, integrity, and vicarious pleasure in doing good to others.

Let it not be understood that this is an unqualified praise of a hero-worshipper. I was not a student of Prof. Apparao. I had known so little of him, though there were occasions when he had extended help to our family which out of some resensment I had even set aside and developed mental reservations about the venerable gentleman. I shall briefly mention the help we had received from Prof. Apparao in the paragraphs below.

My elder brother V. Kamalakaram, had heart disease in his twenties. It was noticed after his marriage in 1933. He developed faith in Master C.V.V.'s yoga line and was staying with my uncle (V. Prabhakara Sastry) at Madras for yoga cure. He had suffered for some months. He being the eldest son, newly wed, my father was much distraught by his serious illness, and had voluntarily retired as sub-Post Master availing of concessions formulated by the Government of India during that period of economic depression when retrenchment measures were in the offing.

With the money that had become available as terminal benefits, and commutation of a part of his pension, the family comprising my parents, a younger sister and infant brother had gone to Madras and stayed in my Uncle's house in Venkatarangam Pillai Street, to be with my ailing elder brother. I was studying for the Intermediate Examination in Noble College at Masulipatnam and had also gone over to Madras for the Summer vacation. It was during this period that I had seen Prof. Apparao, and the members of his family.

My brother died in April 1934. It was Prof. Apparao that came to my father's and Uncle's help on that fateful day. He arranged for the cremation, stood by my father that day and the next day when the ashes were consigned to the sea in Triplicane. We left the next day for our native place, Pedakallepalli, in Krishna District. My vague recollection is that Prof. Apparao had arranged for our tickets for rail travel, made available his car, and saw us off at the Central Station. This help in the context of a calamity is unforgettable.

Our next contact with Prof. Apparao was in 1938, during my cousin sister Lalitha's marriage, which was celebrated in Kaleswara Rao bungalow at Vijayawada. Myself, my wife, and my younger sister had attended the wedding. My father, who after retirement was working as extra-Departmental Sub-Post Master in the combined office at Vellatur, Guntur District attended the marriage for a day. He was a diabetic and had high blood pressure besides. At lunch time he was prevailed upon by his elder sister, Mahalakshamma to have food, rather early with a few orthodox people for whom lunch was arranged separately as she felt that he would not be able to wait that long to join the wedding

feast. My father not being a participant in the wedding feast was observed. Prof. Apparao's elder sister, Venkathamma seemed to have commented about it that probably my father was not for this Niyogi-Vydeeki marriage alliance and as such avoided the wedding feast. My uncle, Prabhakara Sastry, mentioned this to me and was naturally chagrined about it. As this was a misunderstanding only, I had contacted my father telegraphically from the Governorpet Telegraph office, explained briefly to him that he was misunderstood and that he might consider coming over to Vijayawada again to participate in the wedding feast. To clear this misunderstanding my father did come and take food along with all in the wedding feast at night.

In this connection, I have to mention that in the small circle of select friends, he had special esteem for some of his Niyogi friends. These esteemed friends were one of his colleagues, Kamarajugadda Kumaraswamy for his attainments in yoga, Kanuparti Markandeya Sarma, Editor of of Swadharma Prakasini, and Kanukolanu Trivikrama Rama Rao of Masulipatnam, one time lecturer in philosophy in the Noble College Masulipatnam, who subsequently took 'Sanyasa' and had become the Pithadhipathi of Courtalam Mutt and was known as Vimalananda Bharathi. This is just to illustrate that my father was not a bigot as he was deemed even by those who ought to have known him well. He was no doubt a devout Hindu who ripened into an eclectic later.

Prof. Apparao as Principal of the Training College, Rajahmundry, gave admission to B.Ed. course to my younger sister's husband, Jandhyala Krishna Murthy. It was at the time of my cousin sister,

Lalitha's wedding in 1938 that much against his nature my father had to request Prof. Apparao for admission to the B.Ed. course for his son-in-law. Before leaving Vijayawada for Vellatur, he seemed to have told about it to Prof. Apparao for the second time. But came the reply from Prof. Apparao that he might not be told about it further. This had hurt my father and he had mentioned about it to me. It had come home to me. The irony of it was that Prof. Apparao did admit J. Krishna Murthy to the B.Ed. course but the hurt feeling rankled within me for a long time though my father who received it had passed away. The way human mind harbours small things for a long time is strange. We had received help from Prof. Apparao on two crucial occasions. I had personally benefited from the invaluable help I had received from Prof. Apparao's son Dr. V. Ramachandra Rao when I had fallen seriously ill at Madras in the early forties. It is a long story which, much as I would like to narrate, refrain from doing so, on considerations of space. Strangely even these occasions of help got submerged and the grievance of what Prof. Apparao had told my father surfaced and festered for more than a decade. I am unable to analyse the reason for it. Was it cussed ingratitude? Was it the enormity of my respect for my father whose hurt feeling I could not forget despite what the Vissa family - the sire and the son - had done to us? I do not know.

I should confess that I had avoided any occasion which brought me anywhere near Prof. Apparao. Not that such

occasions were frequent by themselves either.

In mid - 1949 I had gone to Delhi for taking up a job in the Government of India. My father had passed away in December 1949. Prof. Apparao came to Delhi in the early fifties (1952). It appears he came in my absence to the room in the second floor of the North Block Central Secretariat where I had my seat and enquired about me, and left word that he would be with Sandilya, D.S. Sarma's son, whose room was on the ground floor. I could not meet Prof. Apparao the same day as I had returned to my room at 5 p.m. and by that time the Professor had left. After a day or two Prof. Apparao came to our residence in Devnagar where the Government had allotted to me a requisitioned private building. I had offered Nagpur 'Santhras' to the visitors one of which Prof. Apparao had accepted. I do not know how I had conducted myself on that occasion as the hurt was still lurking in my mind. On his part Prof. Apparao was his usual self with affection and affability.

A decade after, in the early sixties when I was residing in a Government flat (No. 11 Lakshmibainagar, New Delhi) Prof. Apparao was so gracious as to visit us with his second son, Veerabhadria and daughter-in-law, Bhramaramba, his second daughter Gouramma and her son. This time I could probably overcome the pique and show respect and reverence to the Professor. But Prof. Apparao was too tall a gentleman to notice any such trivialities. I had subse-

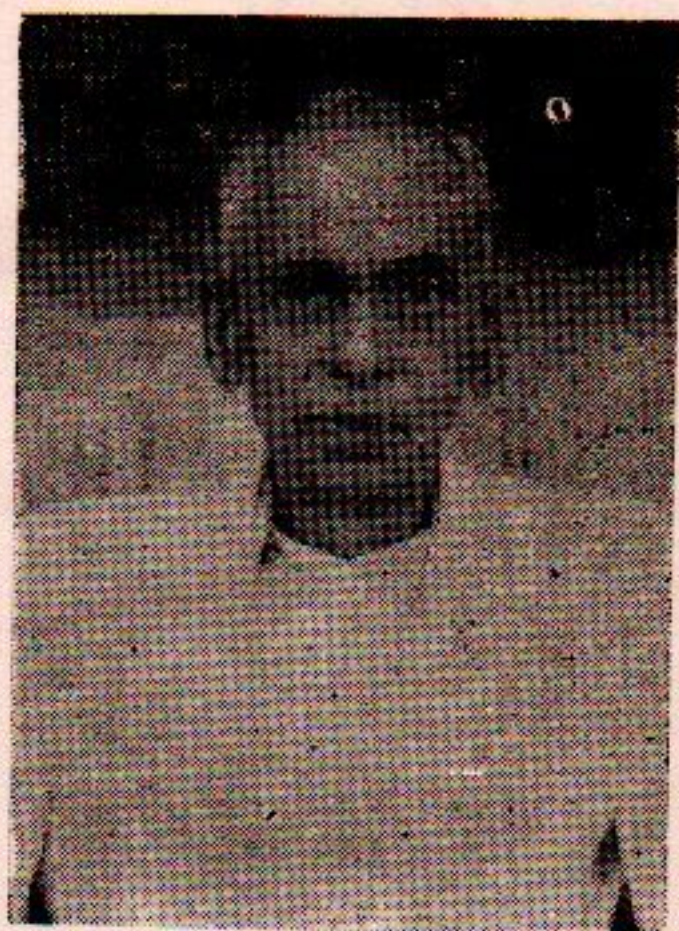
quently gone over to Veerabhadriah's house in Motibagh to pay my respects but Prof. Apparao was not at home and I could not meet him.

The vivid biographical sketch of his revered father Prof. Apparao by Dr. V. Ramachandra Rao and the tributes paid by other beneficiaries revealed to me

what a large-hearted, humane, and generous gentleman Prof. Apparao was with a high sense of rectitude, devotion to duty and a disciplined life. I do not know what "Sovereign power" Prof. Apparao had acquired, but he had in a full measure "Self-discipline, self-knowledge, and self-control" which according to Lord Tennyson are the necessary ingredients that lead to it.

On the occasion of the 70th Birthday of
SATAVADHANI Chellapilla Venkata Sastri (14-8-1940)
Rajahmundry

Kesiraju Satyanarayana

ఆచార్య విస్సా అప్పారావుగారు

—డా॥ మంచాళ జగన్నాథరావు

[అనుమానం అన్వేషణకు మూలం. అన్వేషణ సత్యాన్ని చేరుకోడానికి మార్గం. అప్పారావు పంతులుగారి శాస్త్ర దృష్టి ఈ మార్గాన్నే పయనించేది. వారు నిశితంగా ఒరచి చూచిన పిమ్మటనే ఏ బంగారం మేలిమి నిగ్గునైనా నిర్ణయించేవారు. మంచాళవారి వ్యాసం వారి యీ శాస్త్రదృష్టినే విస్తరిస్తున్నది.—సం॥]

మూమూలు మనుషులకన్న అతీతమైన తెలివి తేటలతో ఉద్భవించినవారు ప్రతి జాతిలోను, ప్రతి ప్రాంతములోను కొందరు ఉంటూనే ఉంటారు. వారిలో చాల మందిని గూర్చిన వివరాలు తరువాత తరాల వారికి తెలియకుండానే పోతాయి. కాని కొందరి చరిత్రలు ఆదృష్టం కొద్దీ మన ఎరుక కందివస్తాయి. అట్టి వాళుచరిత్రలు తెలుసుకొన్నందువలన భావి తరాల వాళ్ళలో ధైర్య స్థైర్యాలు, విజ్ఞాన వికాసాలు మరికాస్త ప్రస్ఫుటంగా వికసించే అవకాశం ఉంటుంది. అలాంటి మహానుభావులలో ఆంధ్రదేశంలో ఉద్భవించిన అప్పారావు పంతులుగారు ఒకరు. వారు పుట్టి పెరిగిన పరిస్థితులు, పరిసరాలు ఎలా ఉన్నా- వాటి మధ్యలోంచి ఇటువంటి ఒక వ్యక్తి తయారవ్వడం మనకి ఆశ్చర్యంగానే ఉంటుంది. ఒక విచిత్రమైన పరిస్థితిలో అప్పారావు పంతులు గారిని నేను కలుసుకోవటం తటస్థించింది. వారికి సంగీత సాహిత్యాలలో మంచి పరిచయం ఉందని, బాగా తెలిసినవారని వినడం నుంచి, ఒక మాటు కలుసుకుందామని తోచింది. అప్పుడు వారు ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయానికి ప్రిన్సిపాల్ గా ఉండేవారు.

నేను అప్పారావు గారింటికి ఉదయం ఎనిమిది ఎనిమిదిన్నర ప్రాంతంలో వెళ్ళాను. అప్పుడే వారు స్నానం చేసి, మువ్వ గోపాలపదం “అలిగితే భాగ్యమాయెను” అనేది చక్కటి గొంతుకతో పాడుకుంటూ వస్తున్నారు. నాకు చాలా ఆశ్చర్యం వేసింది. చాలా మంది పెద్దలు, సంగీత అభిమానులను నేను ఎరుగుదును. వాళ్ళలో అతి తక్కువ మంది శ్రేతజ్ఞుని పదాలు వినడానికి అయినా కనీసం, ఆసక్తి కనబరుస్తూ ఉండేవారు. అంటే శ్రేతయ్య పదాలు ఒక విధంగా శిష్ట జన సమ్మతమైన సాహిత్యంగా పరిగణింపబడకపోవటం దేశంలో పరిపాటిగా ఉన్నది అన్న సంగతి నాకు అప్పుడప్పుడే తెలుస్తోంది. కనక ఇంత గొప్ప వారు, పెద్ద వారయిన అప్పారావుగారి నోటి వెంబట పదం వినడం చాల ఆశ్చర్యం కలిగించింది. సరే, కాసేపు పదాలు సంప్రదాయాలు నాకేమి బొచ్చునో అన్న విషయాలు వగైరా ఆయన అడగటం నేను భయం భయంగా జవాబులు చెప్పటం జరిగిం తర్వాత వచ్చేశాను. మళ్ళీ కొన్ని నెలల తర్వాత వరకు ఆయనను నేనుగాని, నన్ను ఆయన గాని చూసే సందర్భాలు ఏర్పడలేదు. అప్పటిలో

“స్వదేశ మిత్రన్” అని తమిళ వార పత్రికలో ఆఖరి పేజీలలో స్వరంతో ఒక సంగీత రచన వీదో ప్రచురిస్తూ ఉండేవారు. అది చూసి ఆంధ్ర వారపత్రిక వారు కూడా అలా చేద్దామని ముచ్చట పడ్డారు. నా లాంటి చిన్న చిన్న వాళ్ళు అడిగితే ఎవరు వింటారు? కనుక అప్పారావుగారి ద్వారా అడిగించి వేయిస్తే బాగుంటుందని తోచింది. వెంటనే అప్పారావు గారికి నేను ఉత్తరం రాసాను. “నాకు క్షేత్రయ్య పదాలు చాలా పాఠం ఉన్నాయి. నేను ఇది సేలంలో ఉండగా ఒక ముసలి నట్టువనార్ దగ్గర ఉండగా విని, నేర్చు కొని స్వరంతో రాసి పెట్టాను. ఇవి ఒక్కొక్కటే అచ్చులో నిలిపితే కొంతవరకు సంగీత సాహిత్యాలకు ఉపకారం జరుగుతుందేమో ఆలోచించండి. మీరు ఎలా చెప్పితే అలా చెప్తాను” అని అప్పారావుగారికి ఎల మంచిలిలో వున్న నేను ఉత్తరం రాసాను. ఒక వారంలో దానికి జవాబు వచ్చింది.

“చి॥ జగన్నాథరావుకు.

దేశంలో కొమ్ములు తిరిగిన మహా విద్వాంసు లకే రెండు మూడు కన్నరావు. క్షేత్రయ్య పదాలు ఇంత కష్ట సాధ్యమయిన ఈ రచనలు నాకు ఇన్ని వచ్చునంటే ఎవరయిన అపసవ్యంగా నవ్వుతారు. కనుక నాకు చెబితే చెప్పావు. ఈ విషయం ఇంకెవరికి చెప్పవద్దు. నీ మొహం, నీలాంటి వాళ్ళకి ఇలాంటివి రావడం ఎలా జరుగుతుంది?” ఇదీ అందులో ఉన్న సారాంశం.

ఒకసారి నన్ను పాడించుకొని, విని అయినా “ఒరే, నువ్వు పాడేది సరిగా లేదు” అని చెప్పివుంటే సంతోషించే వాడిని నిజంగా మనస్సులో పంతులు గారి మీద కోపంతో కూడిన ఏమి చెయ్యలేని బాధ కలిగి రెండు మూడు రోజులు నేను ఎంత మదనపడి ఉంటానో చెప్పనక్కరలేదు. దైవికంగా మహాను

భావులు వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిలవారి ఇంట్లో వివాహానికి మా ఇంటి తరపున నేను ముక్త్యాల వెళ్ళవలసి వచ్చింది. అక్కడ అప్పారావు పంతులుగారితో పాటు ప్రభాకరశాస్త్రిలవారు, పిరాట్ల శంకరశాస్త్రిలవారు. ఇంకా చిన్నా పెద్ద కాస్త సంగీత సాహిత్యాలు తెలిసిన వారు పెళ్ళికొచ్చిన వాళ్ళు కూర్చోని ఉండగా అప్పారావుగారు ఆయన పద్ధతిలో “ఏమిరా జగన్నాథరావు, నీకు ఏవో క్షేత్రయ్య పదాలు తెలుసు నన్నావు. కొంచెం పాడు” అన్నారు. ఒకటి పాడాను. మరొకటి. ఇంకొకటి. నా పాముల బుట్టలోంచి ఒక్కొక్క నాగ దేవత బయటికి రావడం ప్రారంభించాయి. ఒక్కొక్క పదం వింటున్నప్పుడు నా శ్రోతలలో కలుగుతోన్న ఆర్ధ్రత నాకు మరింత ఉత్సాహాన్ని ఇచ్చింది. కొంత సేపయిన తర్వాత అప్పారావుగారు శంకరశాస్త్రిగారి వైపు చూచుట, వారు తల వూచుచు “ఈ చిలుక సరయిన గూటిలోంచే వచ్చింది బాబు” అనడం జరిగి పోయింది. ఆశుభూరిత నయనాలతో ప్రభాకరుడు మమ్మల్ని అందరిని చూస్తూ కూర్చోడమే. ఆయన మౌనమే వారి అభిప్రాయాన్ని తెలియజేస్తూవుంది. అప్పుడు పంతులుగారు నన్ను ఎన్ని పదాలు వచ్చునని, నువ్వు ఎవరి దగ్గర నేర్చుకొన్న వాని అడిగి, వీటన్ని దీని అచ్చుకు రావలసిన విధంగా తన దగ్గర ఉండి మళ్ళీ ఇంకా జ్ఞాపకం చేసుకొని వ్రాయగలవా అని అడిగి, నన్ను రాజమండ్రి వచ్చి ఉండమని అడిగారు. అడగడ మేమిటి అజ్ఞాపించారు. సరేనని నేను ఒప్పు కోవడం తరువాత మొదటి క్షేత్రయ్య పదాల పుస్తకానికి కావలసిన వ్రాతప్రతి తయారుజేసే ప్రయత్నంతో వారింటికి వెళ్ళడం జరిగింది. సరే, మొదటి వ్రాతప్రతి డెబ్బయి ఎనిమిది పదాలతో తయారవగానే అచ్చు వేసే ప్రయత్నం గొతమీ విద్యాపీఠం తరపున చేయించేందుకు వారే ఏర్పాట్లు చేశారు. ఆ పని కూడా ప్రారంభం కావడానికి ఏర్పాట్లు అవుతున్నప్పుడు

మరపురాని మహామనీషి

మా అప్పారావు బావగారు

—డా॥ వేటూరి చంద్రశేఖరశాస్త్రి

[విస్సావారి తోడి సంభాషణమే విద్యా సముపార్జనకున్నతి కలిగిచేది. ఆయన సహవాసమే మనోవికాసానికి మూలమయ్యేది. జీవితాన్ని నిత్యనూతనోత్సాహంతో గడిపిన వృద్ధ యువకుడాయన. నిస్వార్థ కర్మయోగి. వారినెంతో సన్నిహితంగా నెరిగినవారు గనుకనే “మాకీపుట్టువుననుభ్రాతృశ్రీపాదులు మిమ్ము చూపి చేరిరి దివికిన్” అంటున్నారు డా॥ చంద్రశేఖరశాస్త్రిగారు-సం॥]

సుదీర్ఘమైన నా స్మృతి పథంలో చెరగని ముద్రవేసిన కొద్దిమంది ఆత్మీయులలో మా అప్పారావు బావగారొకరు. ఆయనను మొదటిసారి నేను 1930లో కాబోలు, మా అన్నగారు ప్రభాకరశాస్త్రిగారి సన్నిధిలో మైగ్రాసులో చూచాను. అప్పుడు మా అన్నగారు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక శాలలో పండితులుగా ఉండి ట్రిప్లికేన్‌లో వెంకటరంగం పిళ్ళె వీధిలో ఒక ఇంటిలో కాపురం ఉండేవారు. అప్పారావు పంతులుగారు మద్రాసు ప్రెసిడెన్సీ కాలేజీలో ఫిజిక్స్ ప్రొఫెసరుగా ఉండి, సమీపంలో ఉన్న నల్లతంబి వీధిలోని ఒక ఇంటిలో నివసిస్తూ ఉండేవారు. ఈ రెండు ఇండ్లకు మధ్య సుమారు నాలుగు ఫర్లాంగులు దూరం.

అప్పటికి పది పన్నెండు సంవత్సరాలకు పూర్వమే మా అన్నగారు కుంభకోణంలో మాస్టర్ C.V.V. వద్ద ఉపదేశం పొంది, భృత్యరహిత తారక రాజయోగాన్ని ప్రతి దినం ఉదయం సాయంకాలం ఆభ్యసిస్తూ ఉండేవారు. ఈ ఆభ్యాస సమయాలలో యోగ మిత్రులు కొందరు, వారితోపాటు రోగగ్రస్తులు

కొందరు సమావేశం అవుతూ ఉండేవారు. ఈ ఆభ్యాసం వల్ల రోగగ్రస్తులకు కొంత బాధోపశమనం కలుగుతూ ఉండడంచేత వారు ఉత్సాహవంతులై తప్పక ప్రతి రోజు వచ్చి యోగమిత్రులై తాము కూడ యోగాభ్యాసం చేస్తూ ఉండేవారు. అప్పారావు పంతులుగారి భార్య రాజేశ్వరమ్మగారికి ఆరోగ్యం సరిగా లేనందున అప్పారావు పంతులుగారు ఆమెను యోగ చికిత్స కొరకు సమావేశ సమయంలో మా అన్నగారి యొద్దకు తీసికొని రావడమో, అవసరాన్ని బట్టి ఒక్కొక్కప్పుడు మా అన్నగారే వారి ఇంటికి పోవడమో జరుగుతూ ఉండేది. పిలుసుబట్టి ఉదయమూ, కాలేజీ నుండి వచ్చిన తరువాత విధిగా సాయంకాలము అప్పారావు పంతులుగారు యోగాభ్యాసమునకు వచ్చేవారు. యోగాభ్యాసానంతరం యోగానుభవాలు చికిత్స జరిగే తీరు నాడిగ్రంథాలు వాటి కర్తృత్వము వాటి ప్రామాణ్యము మొదలగు వానినిగూర్చి ఇతర విజ్ఞాన విషయాలను గూర్చి కొంత గోష్ఠి జరుగుతూ ఉండేది.

ఆ రోజులలో నేను జగ్గయ్యపేటలో వైద్య వృత్తిలో ఉండి అప్పుడప్పుడు మద్రాసు పోతూవస్తూ యోగ సమావేశములలో పాల్గొంటూ ఉండడంతో అప్పారావు పంతులుగారితో నాకు పరిచయం ఏర్పడ్డది. ఆ పరిచయం పెంపొంది, మైత్రిగా మారి, కాలక్రమం చేత మా అన్నగారి ద్వారా బాంధవ్యంగా కూడా పరిణమించింది.

తనకంటే ప్రభాకరశాస్త్రిగారు నాలైదు సంవత్సరాలు వయస్సులో చిన్నయైనా ఆయన యెడ అప్పారావు పంతులుగారు గురుభావంతో మెలిగేవారు. ప్రభాకరశాస్త్రిగారు కూడ అప్పారావుగారిని గౌరవంతోను ఆత్మీయతతోను చూస్తూ, ముఖ్య విషయాలలో ఆయనను సంప్రదిస్తూ, ఆయన సలహాలను ఆప్త వాక్యంగా పరిగణిస్తూ ఉండేవారు. అప్పారావుగారు రాజమండ్రిలో ఉన్న వారైరులో ఉన్న ఇంకెక్కడున్నా అవకాశం చిక్కినప్పుడు ప్రభాకరశాస్త్రిగారిని కలిసికొంటూ యోగాభ్యాసం విడువకుండా చేస్తూ ఉండేవారు.

వారిరువురి మధ్య ఏర్పడ్డ ఈ స్నేహమే ఆత్మీయతే శాఖా భేదముపాటించక వారిరువురు వియ్యమంది బాంధవ్యం కలిపికొనుటకు మార్గదర్శకమైనది. అప్పారావుగారి పెద్ద కుమారుడు డాక్టర్ రామచంద్రరావు గారికి ప్రభాకరశాస్త్రిగారి పెద్ద కుమార్తె చి. సౌ. లలితకు 1938 సంవత్సరంలో విజయవాడలో వైభవంగా వివాహము జరిగింది. ఆ సందర్భంలో జరిగిన విందు సమయంలో ప్రభాకర శాస్త్రిగారి యెడ తనకుగల గురుభావ సూచకంగా సుప్రసిద్ధమైన ఈ క్రింది పద్యాన్ని సమయానుకూలమైన కొద్ది మార్పులతో అప్పారావుగారు గానం చేశారు.

జలజాత ప్రభవాదులున్ మనములో చర్చించి
భాషావళిన్
పలుకన్లేని ప్రభారాహ్మయ పరబ్రహ్మంబు
మా ఇంటిలో
చెలియై మేనమరండియై సచివుడై చిత్ర
ప్రియుండై మహా
ఫల సందాయకుడై చరించుటది మా భాగ్యంబు
విప్రోత్తమా!

అప్పారావు పంతులుగారు తన జీవితంలో దాదాపు మూడు దశాబ్దాలకాలం అధ్యాపక వృత్తిలో గడిపి విద్యార్థుల గౌరవాభిమానాలను జూరగొన్న మహాపాధ్యాయులు. అసంఖ్యాకులైన ఆయన పూర్వ విద్యార్థులు ఆంధ్రప్రదేశ్ లోనే గాక తమిళనాడులోను తదితర రాష్ట్రాలలోను ఉన్నత పదవులలో ఉన్నారు. ఆయన ఒక కులపతి. ఒకసారి గుంటూరులో నేను ఆయన కలిసి సమీపంలోఉన్న పోస్టాఫీసుకు నడిచి వెళ్ళినాము. ఆ నడిచిన పావుగంట కాలంలో ముగ్గురు పెద్దమనుష్యులు ఒకరి తరువాత ఒకరు ఎదురై ఆయనకు సగౌరవంగా నమస్కరించి నమ్రతతో నవ్వుతూ పలుకరించి యోగక్షేమాలు విచారించారు. ఆ మువ్వురు ఆయన పూర్వవిద్యార్థులట. ఒకరు ఆడిటరు, ఒకరు కాలేజీ లెక్చరర్, ఇంకొకరు సబ్ రెజిస్ట్రార్.

పంతులుగారు సౌమ్య స్వభావులు. ఆదర్శాధ్యాపకులగుటచే క్రమశిక్షణ విషయంలో ప్రత్యేకాభినివేశం చూపేవారు. అక్రమాన్ని సహించేవారు కాదు. చురుకుగా తగిలే సునిశితమగు చణుకులతో ఆక్రమప్రవర్తనను సరిదిద్దగల మేటి మాటకారి. ఆయన నియమబద్ధమైన జీవితం గడుపుతూ ఇతరులు కూడ అట్లే గడపవలెనని ఆకాంక్షించేవారు.

ఆయన ఉద్యోగంలో ఉన్న రోజులలో ఏ ఊరు వెళ్ళినా తన వంట వానిని వెంట తీసికొని

తనకు కావలసిన తీరున వంటచేయించికొని సకాలంలో మిత భోజనం చేసేవారు. తీక్షణత విదాహకములగు ఆహార పానీయములు ఆయనకు వికటించేవి. ఆవు పాలు, ఆవు పాలలో క్రొత్తగా తోడు పెట్టి తయారుచేసిన పులుపులేని తాజా మజ్జిగ, చప్పిడి కూరలు ఆయనకు ఇష్టం. అవే ఆరంగిచేవాడు పగలుగాని రాత్రివేళగాని నిద్రించే సమయంలో దోమలున్నా లేకపోయినా దోమతెర వేసికొని నిద్రించడం ఆయనకు అలవాటు. ఆయన ఏ ఊరు వెళ్ళినా దోమతెర తనతో ఉండవలసినదే. సీలింగు ఫ్యానో డేబిల్ ఫ్యానో ఉన్నా ఆయన చేతిలో ఒక తాటి యాకు విసురుకట్ట ఉండేది. అప్పుడప్పుడు దానితో విసురుకోవడం ఆయనకు అలవాటు.

ఆయన ఉద్యోగ విరమణ చేసిన తరువాత గుంటూరు మెడికల్ కాలేజీలో ప్రొఫెసరుగా ఉండిన ఆయన పెద్ద కుమారుడు డాక్టర్ రామచంద్రరావుగారి యొద్ద కొంత కాలం ఉండిరి. అప్పుడు నా పెద్ద కుమారుడు సుందర రామమూర్తి ఆంధ్రప్రభ స్టాఫ్ కరెస్పాండెంటుగాను, చిన్న కుమారుడు సదానంద మూర్తి మెడికల్ కాలేజీ విద్యార్థిగాను గుంటూరులోనే ఉండడం చేత నేను అప్పుడప్పుడు గుంటూరు పోతూ ఉండేవాడను. ఎప్పుడు వెళ్ళినా ఆయనను తప్పక కలిసికోడం, అనేక విషయాలు ముచ్చటించడం జరుగుతూ ఉండేది. ఆయనతో గోష్టి ఎంతో ఆప్యాయంగాను, ఉత్సాహకరంగాను సాగేది.

ఆయనకు బంధువులయెడ స్నేహితులయెడ ప్రీతి మెండు. ఏ ఊరు వెళ్ళినా అక్కడుండే బంధువులను స్నేహితులను కలిసి, వారి యోగ క్షేమములను అదరముతో విచారించి రావడం తన ధర్మంగా భావించేవాడు. విజయవాడ వచ్చినప్పుడు పాటిబండ్ ఆస్పరావు, దిగవల్లి శివరావు, పుట్టపర్తి శ్రీనివాసాచార్యులు, డాక్టర్ చాగంటి సూర్యనారాయణమూర్తి మొదలైన

లైన స్నేహితులను ఈయన కలిసికోడమో, ఈయన వచ్చినట్లు తెలిసి వారు వచ్చి ఈయనను కలిసి కోవడమో జరుగుతూ ఉండేది. తనవల్ల కాదగిన సహాయము ఏదైనా ఉంటే తప్పక ఎవరికైనా ఆయన చేసేవారు.

ఒకసారి నేను మా అన్నగారితో ఒక శుభ కార్య సందర్భంలో రాజమండ్రిలో ఆయన నిర్మించిన రాజమందిర మనే సుందర మందిరమునకు వెళ్ళడం జరిగింది. అప్పుడాయన మా మీద చూపిన ఆదరాభిమానాలు ఎన్నటికి మరువరానివి. మమ్ము తన కారులోతీసికొనిపోయి కడియంలో ఉన్న చెళ్ళపిళ్ళవారిని కలిసికొనే అవకాశం కల్పించారు. అప్పుడు మేము రాజమందిరంలో గడిపిన రెండు రోజులు రెండు క్షణములవలె గడిచిపోయినవి. ఇంకొక శుభ సందర్భంలో నేనూ ఆయనా పెద్దాపురంలో ఆయన వద్దకు కీ.శే. మంచాళ జగన్నాథరావుగారి ఇంటిలో మూడు దినములు సహవసించినాము. ఆ సహవాసం ఎంతో ఆనందంగా గడిచిపోయింది. నన్ను తనవెంట తీసికొనిపోయి ఆ యూరిలోని తన స్నేహితులకు పరిచయం చేశారు. పెద్దాపురం రాచనగరులోనికి తీసికొనిపోయి అక్కడి చిత్రాలను చూపినారు. వేద పాఠశాల నడుపుటకు ఇవ్వబడిన తమ పూర్వికుల భవంతి చూపినారు.

తనకంటే నేనెంతో అన్ని విధాల చిన్నవాడనైనా ఎప్పుడు కలిసినా నన్ను ఆదరాభిమానాలతో పలుకరించి ముచ్చటిస్తూ ఉండేవారు. ఆయన చమత్కార సంభాషణా చతురుడు. సరస వచోనిధి. సంభాషణలో అప్పుడప్పుడు చలోక్తులు విసురుతూ ఉండేవాడు. రసికుడు. ఒకప్పుడు తన ఉద్యోగ విరమణ పెన్షన్ విషయమూ మాట్లాడుతూ 'నేను పుట్టుక చేత ఆర్వేల నియోగినైనా పెన్షన్ పుచ్చుకొనే విషయంలో మాత్రం అయిదు వేల నియోగినే' అన్నారు.

అప్పారావు పంతులుగారు ప్రతి విషయాన్నీ శాస్త్రీయ దృష్టితో లోతుగా శోధించే తత్వాన్వేషకుడు. తన అభిమాన విషయమైన భౌతిక శాస్త్రమందేగాక ఖగోళ శాస్త్రము, భూగర్భ శాస్త్రము, జ్యోతిషము, సంగీతము, నాట్యము, శిల్పము, చిత్రలేఖనము మొదలగు అనేక విషయములలో ఆయనకు బహుముఖ ప్రజ్ఞ ఉండేది. ఉద్యోగ విరమణానంతరం నిర్విరామ కృషి చేసి 'పరమాణుశక్తి', 'ఆకాశం', 'వ్యాసావళి' అనే గ్రంథాలలో క్లిష్టమైన శాస్త్ర విషయాలను సుబోధకంగా వ్రాసి ప్రచురించారు. విపులమైన పీఠికతోను ఇన్ డెక్సుతోను, కల్లూరి వీరభద్రశాస్త్రిగారి వివరణతోను త్యాగరాజ కీర్తనలను సమగ్రంగా సంపుటికరించి వెలువరించారు. తాను సంపాదకత్వం వహించి సుప్రసిద్ధ రచయితల నుండి అమూల్యములగు వ్యాసములను సేకరించి 1956 లో శ్రేత్రయ్య వర్ధంతి సంచికను ప్రకటించారు. ఇవన్నీ ఆయన విజ్ఞాన ప్రచారానికి కళాసేవకు చేసిన అవిరళ కృషికి తార్కాణాలు.

అప్పారావు పంతులుగారు తన జీవితకాలంలో వరుసగా కాకపోయినా అప్పుడప్పుడు మొత్తంమీద ఒక ఇరువది సంవత్సరాలైనా ప్రభాకరశాస్త్రిగారి సాహచర్యంలో గడిపి ఉంటారేమో! తుదకు శాస్త్రిగారి అవసాన మడియలలో కూడ తిరుపతిలో ఆయన అంతేవాసులతోపాటు శాస్త్రిగారి ప్రక్కనే అప్పారావుగారు ఉండడం విశేషం. సోదరులమైన నాకు, నా తమ్మునకు లేని అదృష్టం సోదరప్రాయునకు దక్కింది.

ప్రభాకరశాస్త్రిగారి నిర్యాణానంతరం కూడ అప్పారావుగారు మా కుటుంబసభ్యుడుగా మా యెడల ఆదరాభిమానాలతో మెలగుతూ, మా యోగక్షేమాలు విచారిస్తూ ఉండేవారు. ఒకప్పుడు ఒక కుఱ్ఱవాని

కళాశాలా ప్రవేశ విషయంలో ఆయన సలహాను కోరుతూ ఆయనకొక జాబు వ్రాశాను. ఆ జాబులో సుప్రసిద్ధమైన భారతపద్యాన్ని సమయానుకూలమైన మార్పులతో ఈ క్రింది విధంగా ఉటంకించాను:

ఆపద గడువంబెట్టగ

నోపి శుభంబైన దాని నొడగూర్చగ మా

కీపుట్టువునకు భ్రాతృ

శ్రీపాదులు మిమ్ముజూపి చేరిరి దివికిన్.

ఈ లేఖ వ్రాసిన తరువాత ఇరువదిరోజులకు నేను మా అప్పారావు బావగారిని కలిసికొన్నాను. నన్ను చూడగానే ఆయన 'బావగారు నామీద పద్యం ప్రయోగించారే!' అని చలోక్తి విసిరారు. అందుకు నేను 'నీవునేర్చిన విద్యయే నీరజాక్ష' అంటూ 'జలజాత ప్రభవాదులున్-' అనే పద్యాన్ని మా అన్నగారి మీద మీరు ప్రయోగించినట్లే నేనూ మీమీద ఈ 'ఆపదగడువంబెట్టగ' అనే పద్యాన్ని ప్రయోగించాను,' అన్నాను. 'భలే దెబ్బకొట్టారు బావగారు! సెబాన్' అని నవ్వుతూ వీపు తట్టారు.

ఎనిమిది దశాబ్దాలకు మించిన తన సుదీర్ఘ నిరామయ జీవితాన్ని నిత్యనూతనోత్సాహంతో గడిపిన వృద్ధ యువకు డాయన. దక్షిణ భారతంలో ఒక ప్రముఖ విద్యావేత్తగాను, అధ్యాపకుడుగాను విఖ్యాతి నార్జించినాడు. ఉద్యోగ విరమణానంతరంకూడ అవకాశం కలిగినప్పుడు సాంస్కృతిక కార్యకలాపాలలో పాల్గొంటూ ప్రజాబాహుళ్యంలో శాస్త్రవిజ్ఞానాన్ని లలిత కళాభిరుచిని పెంపొందించుటకు తన శక్తియుక్తులను, కాలాన్ని వినియోగించిన నిస్వార్థకర్మయోగి. ఆయన కోవ అభివృద్ధి చెందుగాక!

మా అప్పారావు బావగారు నా స్మృతిపథంలో చెరగని ముద్ర వేశారు. ఆయన చిరస్మరణీయుడు.

నేనెరిగిన ఆచార్య అప్పారావుగారు

—శ్రీ హరి ఆదిశేషువు

[“అప్పారావుగారు వెలిగించిన ఈ దీపకళికలు తెలుగు సంస్కృతి వికాసంలో చిమ్మచీకట్లు తొలగించి వెలుగులు నింపాయి...” అంటారు రచయిత. నిజమే. ఔదార్యం, సేవాభావం, నిరాడంబరత అప్పారావుగారి వ్యక్తిత్వంలోని విశేషాలు. ఆయన అండదండలే లేకుంటే చిలకమర్తివారి స్వీయ చరిత్రను, మల్లంపల్లివారి రెడ్డిరాజ్య చరిత్రను చదివే భాగ్యానికి మనం నోచుకొనేవారం కామేమో! —సం॥]

అది 1930. నేను రాజమండ్రిలో ఆర్ట్స్ కాలేజీలో చేరాను. అంతా కొత్త వాతావరణం. ఉపన్యాసకులకు ఉపాధ్యాయులకు నడుమ కనిపించిన తేడా ఇంకా వంటపట్టలేదు. ఈ చదువు ఎట్లా సాగుతుంది? ఇది నన్ను భర్జిస్తుందా? లేక... అని కంగారుపడి సతమత మవుతూంటే విన్నాను, ఇద్దరు ఆచార్యుల పేర్లు. ఒకరు ఆచార్య అప్పారావుగారు. భౌతికశాస్త్ర వేత్త (ఫిజిక్స్ ప్రొఫెసర్). రెండోవారు వేమూరి విశ్వనాథశర్మ గారు. రసాయన శాస్త్రాచార్యులు. ఇద్దరి వ్యక్తిత్వాలూ ఎవరివి వారివే. ఆచార్య అప్పారావుగారు హాస్టల్ వార్డన్ కూడా. ఆయన మాదిరిగా బాధ్యత నిర్వహించిన వారిని మరొకరిని నేను చూడలేదు. హాస్టల్ లో ఉన్నవారి వసతి, పోషణ చూడటమే కాదు, వారు నిత్యం చదువుతున్నారా లేదా అని కూడా క్రమబద్ధంగా పరిశీలించేవారు. ఆ ఆలవాటు వల్ల ఆయన కొందరికి ఆయిష్టులైనా, వారి హాస్య పూరిత చమత్కారాలకు గురి అయినా, ఆయన ఎప్పుడూ చలించలేదు. ఆ విద్యార్థులపట్ల వైమనస్యం వహించలేదు. తన విద్యార్థులతో కలిసి మెలసి ఉంటూ

కొంత గౌరవాదరపాత్రమైన హుందాతనం వెల్లడించడానికి ఆచార్యుల్లో ఎంతో నేర్చు ఆభిజాత్య ఉన్నతీ ఉండాలి. అవి అప్పారావుగారిలో మూర్తీభవించాయి. మరెవరిలోనూ నాకు ద్యోతకం కాలేదు.

ఆచార్య అప్పారావుగారు బహుముఖ ప్రజ్ఞాశాలి. ఆయన చదివినదీ, బోధించినదీ భౌతికశాస్త్రం. నిజానికి ఆ శాస్త్రం ఆయన కళ్లముందు త్రివిక్రమ స్ఫురణతో పెరిగింది. ఆ పెరుగుదలలో ఆయనకు వాటాలేదు. ఆయన అందులో తగిన పాత్ర నిర్వహించడానికి, రాజమండ్రిలోనే ఎక్కువకాలం ఆయన మొదట సర్వీసులో జేరినదశలో ఉండటం, ఒక కారణం అనిపిస్తుంది. ఆ తర్వాత పెసిడెన్సీ కళాశాల (రాజధాని కళాశాల) మదరాసులో ప్రొఫెసర్ గానూ వాల్తేరు ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయకళాశాల ప్రిన్సిపాల్ గా ఉన్నప్పటికీ ఆయన స్వయంగా వైజ్ఞానిక పరిశోధనాత్మక కృషిచేసే అవకాశం లేకపోయింది. అందు చేతనే తాను ఆధునిక పరిశోధనలను విద్యార్థులకు బోధించే ఆలోచన చెయ్యకుండా యువతరం వారికి అప్పగించి, అణురహస్యాలను ఖగోళ విజ్ఞానాన్ని ప్రజాసామాన్యానికి అవగాహన అయే ధోరణిలో రచనలద్వారా బోధించారు.

తెలుగు భాష సొంపూ రామ భక్తి మాధుర్యమూ త్యాగబ్రహ్మ సొంతం, కాణాచి. త్యాగరాజు కీర్తనలు ఆరవ పాఠకులకు జీవనాధారం. వాటిని పాడి ఆనందించేటందుకే ఎందరో తమిళులు తెలుగుతో పరిచయం పెంపొందించుకుంటారు, నేటికీ కూడా. అట్లాంటి త్యాగరాజు కీర్తనలు సేకరించి, పరిష్కరించి, ప్రకటించి, తెలుగువారిని కృతఘ్నతా పాపంనుంచి రక్షించారు ఆచార్య అప్పారావు గారు. ఈ కృషిలో వారితో సహకరించింది కల్లూరి వారు. ఈ కృషి ఒక్కటే చాలు అప్పారావుగారి కీర్తిమూర్తి స్వరూపాన్ని వెల్లడించేటందుకు. కాని... ఆ కీర్తనల సంపుటాలు ఒకటి రెండు కూర్పుల తర్వాత మరిరాలేదు. అంతటితో మన పని పూర్తి అయిందా అని మనం ఆలోచించుకోవాలి. ఒక్క త్యాగరాజేకాదు, క్షేత్రయ్య, కూచిపూడి సిద్ధేంద్రయోగి కూడా అప్పారావుగారి సేవలవల్ల తగిన ప్రాచుర్యం పొందారు. వారి కృషి ఫలంగా క్షేత్రయ్య పదాలు మనకు లభించాయి. కూచిపూడి నాట్యకళాశాల వెలసింది. అప్పారావు గారు వెలిగించిన ఈ దీపకళికలు తెలుగు సంస్కృతి వికాసంలో చిమ్మచీకటులు తొలగించి వెలుగులు నింపాయి.

ఆచార్య అప్పారావుగారు నిరాడంబరుడు. సాహిత్య పోషకుడు. చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహ కవికి స్వీయ చరిత్ర వ్రాయవలసిందని సూచించి, అది వ్రాసేటందుకు వసతులు కల్పించి, ఏకాగ్రతతో ఆ రచన సాగేటందుకు ఆర్థిక సహాయము చేసిన వదాన్యుడు. బంధుప్రీతితో సహృదయతతో వర్ధిష్ఠువులైన యువకులకు ఆచార్య అప్పారావుగారు చేయూత ఇచ్చి ఒక దరికి చేర్చడం (కొన్ని సందర్భాలలో తాను ఇరకాటంలో పడినప్పటికీ) నేను స్వయంగా ఎరుగుదును.

కట్నాలు పుచ్చుకోకూడదు. కులభేదాలు, కనీసం ఒక కులంలో శాఖాభేద భావాలైనా పోవాలి. అని ఎందరో సంఘ సంస్కర్తలు ఉపన్యాసాలు ఇవ్వడం, వ్యాసాలు వ్రాయడం, వీరేశలింగ యుగం తర్వాత పరిపాటి అయింది. ఆచరణ దగ్గరకు వచ్చేటప్పటికి అందరూ యథాశక్తి తిరోగమన వాదులే. కాని, అప్పారావుగారు వాటిని గురించి సభల్లో ఉప

న్యాసాలు ఇవ్వడం గాని, అవేశపూరిత రచనలు వ్రాయడం గాని చెయ్యలేదు. చడిచప్పుడూ లేకుండా ఆచరణవల్ల మార్గదర్శకులైనారు. అదీ అప్పారావు గారి విశిష్టత; అనన్య సామాన్యమైనది.

1940 లో అనుకుంటాను, అప్పారావు గారిని ఒక కోరిక కోరాను. ఆప్పుడు వారు ఆంధ్ర యూనివర్సిటీ సైన్సు కళాశాల ప్రిన్సిపాల్. నేను ఒక చిన్న కాలేజీలో డిమాన్ స్ట్రీటర్ని. "మదరాసు విశ్వవిద్యాలయం వారు తమ కాలేజీలలో ఉన్న డిమాన్ స్ట్రీటర్ల విద్యాభివృద్ధికి కలిగించిన సౌకర్యం వారికి గుర్తుచేసి అట్లాంటి సదుపాయం మాకు కూడా కల్పించండి. మీ పలుకుబడి ఇందుకు వినియోగించండి" అని నేను ఆర్తుడుగా, జిజ్ఞాసువైన అర్థిగా మనవి చేశాను. ఆయన సావకాశంగా నా వాదం అంతా విన్నారు. అది సబబైనదన్నారు. వ్యక్తిగతంగా తాను సమర్థిస్తానన్నారు. కాని... అది విశ్వవిద్యాలయాధికారులు అంగీకరించరని, ఆశ పెట్టుకొని కాలహరణం చేయవద్దని సలహా ఇచ్చారు. మా ఇద్దరి నడుమా సుమారు అరగంటపైగా సంభాషణ నడిచింది. ఆ సంభాషణ, వాద ప్రతివాదాలూ నాకిప్పటికీ గుర్తున్నాయి. చమత్కారం, హోదాలు పరిగణించని సమాన ఫాయా ఎదుట ఉన్నవారికి ఇవ్వడం అప్పారావుగా రొక్కరికే సాధ్యం.

నేను ఆచార్య అప్పారావు గారిని వారి చివరి రోజుల్లో కాకినాడలో ఒకసారి సందర్శించడం జరిగింది. జరాభారం మూలంగా శ్రవణభాగ్యం పోగొట్టుకొని, పుత్రుని సేవాభాగ్యం పొందుతూ కూడా మంకు పట్టు పట్టే అమాయక బాలునివలె నా ఎదర ప్రత్యక్షమైన వారిని చూడగానే మనసు చలించింది. ఆ స్థితిలో కూడా ఏదో చెయ్యాలనే తపన ఆ మేధావిని కలవర పెడుతోందనిపించింది. ఆయనకు ప్రణామం చేసి, ఆ నాడు సెలవు తీసుకొన్నాను.

ఇప్పుడు వారి శతజయంతి సందర్భంలో వారికి నా పునః ప్రణామములు. వారి కీర్తి మూర్తికి జోహార్లు.

జి.వి.కె.

శ్రీ టి వి. సుబ్బారావు పంతులుగారిని మద్రాస్‌లో ఒకటి రెండుసార్లు కలుసుకొని, “అయ్యా, నేను పదాలు పాడుతాను. మీరువిని వాటి మంచి చెడ్డలు చెబుతారా?” అని అడగగా ఆయనచాలా వ్యంగ్యంగా “ఒహో, మీకు ఇన్ని పదాలు వచ్చునా! మీరు ఎవరివద్ద ఉంటున్నారో చెప్పండి. అక్కడికి నేను వచ్చి వింటాను” అని చెప్పడం, రాకపోవడం, రెండు మూడుసార్లు జరిగింది. ఈ విషయం అప్పారావుగారికి కూడ చెప్పాను. ఆయన “ఒరేయి, విషయం తెలిసేవరకు మాలాంటి వారు దీనిని నమ్మడం కొంత కష్టమే. నువ్వు ఒక వ్రాతప్రతి పూర్తిచేసిన తర్వాత ఆయన దగ్గరకే వెళ్లి ఈ పదాలు వినిపించి, వీటిపై వారి అభిప్రాయాన్ని కూడా వ్రాయించి గ్రంథంలో పొందుపరిచే ఏర్పాటు నేను చేస్తాను” అని చెప్పారు. తరువాత చెన్నపట్నంలో కొన్ని రోజులు నేను ఉండడం, వేరేవేరే విధాలుగా జీవనోపాధికి మార్గాలు వెతుక్కోవడం జరిగింది. అప్పట్లో ఒక విచిత్రమైన సంఘటన జరిగింది.

నేను ఎన్నడూ ఎరగని ఒక వ్యక్తి నా వద్దకు వచ్చి “మీకు క్షేత్రజ్ఞ పదాలు ఇన్ని తెలుసునట కదా! ఒక వ్యక్తి ఈ విధంగా మీతో చెప్పమని నాకు చెప్పారు. మీకు వచ్చిన క్షేత్రజ్ఞ పదాలు ఒక్కొక్క పదం వారికి చెప్పితే ఒక్కొక్క వెయ్యి రూపాయలు చొప్పున మీ పేర బ్యాంకులో వేస్తారు. అయితే మీరు ఒక ఖరారు పత్రం రాసి ఇవ్వవలసి ఉంటుంది. వారు కూడా మీకు వ్రాసి ఇస్తారు. అది ఏమిటంటే ‘నేను యీ పదాలు మీకు చెప్పినట్లు ఎక్కడ ఎవరికి చెప్పను. నా వద్ద వీటికి సంబంధించిన స్వర సహిత వ్రాత ప్రతులు ఏవి ఉంచుకోను, తిరిగి ఇవి ఇంక ఎవరికి చెప్పను. నేను కూడ వీటిని తిరిగి ఎప్పుడూ పాడను ఇందుకు భిన్నంగా జరిగితే నేను శిక్షార్హుడిని అని ఒప్పుకుంటున్నాను. నాకు వచ్చిన పదాలన్నీ మీకు చెప్పిన తర్వాతనే మీరిచ్చిన పారితోషికం పదమునకు

వెయ్యి రూపాయల వంతున తీసుకుంటాను’ అని వ్రాసి ఇవ్వాలి. ఇది మీకు సమ్మతమైతే బాగా ఆలోచించు కొని నాకు చెప్పండి. ఆ వ్యక్తుల దగ్గరికి మిమ్మల్ని తీసుకు వెళ్తాను” అని చెప్పాడు.

ఈ మాటలు చిన్న వయస్సులో నున్న నాకు చాలా ఆకర్షణీయంగా కనబడ్డాయి. అప్పట్లో అప్పారావు పంతులుగారు తప్ప నాకు సరయిన సలహా చెప్పగల వారు ఎవరు లేరు. కనుక ఆ రోజే నేను వారికి దగ్గరికి వెళ్ళాను. ఎంతో గర్వంగాను, ఆత్రుత గాను ఆయనకు ఈ సంగతి చెప్పాను. గదిలో అటు యిటు పచార్లు చేస్తున్న పంతులుగారు ఆగిపోయి నా వైపు తేరిపార చూసి “ఒరేయ్, దీక్షితుల వారి వంశంలో ఉద్భవించిన ఆడపడుచు గదరా నీకు విద్య చెప్పిన అమ్మగారు. ఎప్పుడో ఆవిడగారు చెప్పారని చెప్పావే ఒక మాట జ్ఞాపకం ఉందా? మనం డబ్బు సంపాదించాలిరా. మన్ని డబ్బు సంపాదించకూడదురా. అది మర్చిపోయావా? తల్లి సరస్వతి నీయందు కృపాకటాక్షం వుంచి నీకు విద్యనిస్తే అది మీ తాత తండ్రుల ఆస్తిలాగా అమ్మేసుకుంటావుటరా వెట్టి వాడా!” అని గద్గదకంతంతో అన్నారు. నేను ‘బాగుందిరోయి! లక్షల రూపాయలొచ్చే అవకాశం పోగొట్టుకోకు’ అని అంటారని ఆశించాను. ఆయన ఇలా అనగానే కొరడాతో కొట్టినట్లు త్రుళ్ళిపడి, ‘నిల బడిపోయాను. అప్పుడు “ఒరేయి, మనం శాశ్వత మనుకొని డబ్బు సంపాదించాలి నిజమే కాని, మానవ జన్మ అశాశ్వతమని కీర్తి సంపాదించుకోవాలి. కనుక పది జాగాలలో పాడి అనితర దుర్లభమైన పేరు ప్రతిష్ఠలు తెచ్చే ఇటువంటి విద్యను ఎంత డబ్బిచ్చినా అమ్ముకొని చేతులు కడుక్కోకూడదురా! నన్ను అడిగేవు గనక నాకు తోచింది చెప్పాను. ఇది ఇప్పుడు కటువుగానే తోచవచ్చు. కాని తరువాత తరువాత నా సలహాని పాటించినందుకు నువ్వే జన్మంతా సంతో

చిస్తావురా బాబు. ఇప్పుడే ఒక వ్యక్తి ఇంత డబ్బు పెట్టి ఆ విద్యను నీ దగ్గర నుంచి తను తీసుకోవాలి అనే ప్రయత్నం చేస్తున్నాడంటే, దాని యొక్క విలువ అవగాహన అయ్యిందా? కనుక ఇటువంటి పిచ్చి పిచ్చి ఆకర్షణలకు మనసులో ఎప్పుడు చోటి వ్యక్తులకు బాబు" అని చెప్పారు. అంతే, తరువాత నా వద్దకు వచ్చిన వ్యక్తికి నేను ఇటువంటి పనులు చేయలేనని చేయనని, చెప్పి పంపించం జరిగింది. ఎన్నో రోజులకు గాని పంతులుగారి సలహాతో నన్ను ఎటువంటి కళాకారుడుగా తీర్చిదిద్దారో అర్థం కావడం కొంత కష్టమే అయింది. ఇప్పుడు మా తల్లి సరస్వతీ ఆయన నోట ఆ విధంగా చెప్పిందని నేను ఆనందించడంలో ఆశ్చర్యం యేముంది? ఇలాగ ఎంత మందిలో ఆత్మ విశ్వాసాన్ని, ఆత్మ పరిశీలనని ప్రబోధించి, వారి హృదయాలలో మహామనీషిగా, అస్మీయులుగా పంతులుగారు నిలిచిపోయారో ఆయా వ్యక్తులకే తెలుస్తుంది.

తరువాత నామీద కొన్ని విచిత్రమైన ప్రయోగాలు జరగడం, నా గదిలో ఉన్న కాగితాలు దొంగతనం అవ్వడం వగైరాలు జరిగాయి. అప్పుడే నా దగ్గరున్న శ్రేత్రయ్య పదాల వ్రాత పత్రాలు పంతులుగారికిచ్చేయడం, నాకు ఒక ఉద్యోగం దొరికి నేను పాట్నా వెళ్ళిపోవడం, ఇక్కడ మద్రాసులో శ్రేత్రయ్య పదాలు అచ్చుపని నిర్విఘ్నంగా సాగిపోవడం మొదలయినవన్నీ జరిగాయనుకోండి. అప్పటినుంచి నేను ఉత్తరాదినే ఉండిపోయి పాట్నా, అలహాబాదు మొదలయినవి తిరిగి హైదరాబాదు రావడం జరిగింది. హైదరాబాదు వచ్చాక పంతులుగారు పుత్రవాత్సల్యంతో ఆశించిన వారి కోరిక కూడ ఒకటి తీరింది.

అప్పారావు గారి దగ్గరకి వివిధ శాస్త్ర విషయాలలో నిపుణులయిన విద్వాంసులు ఎంతో మంది వస్తూ పోతూ ఉండేవారు. ఆయనకు, దృష్టి సరిగా

లేని, చదువుకోని, ఈనాటి బ్రతుకు తెరువుకు కావలసిన విద్యా విషయాలలో పరిశ్రమలేని, ఎట్లా తిండిపెడుతుందో తెలియని మహత్తరమైన సంగీత విద్యను అభ్యసించిన వాడు అయిన ఈ కుర్రవాడిని గురించి ఆయన మహా విద్యావంతులయిన జ్యోతిష శాస్త్ర వేత్తలను, సాముద్రిక శాస్త్ర వేత్తలను అతి రహస్యంగా అడుగుతూ ఉండడం మా చెవుల్లో కూడా పడుతూ ఉండేది. "ఏమండి, మావాడు వివాహితుడై ఒక ఇల్లు, సంసారం, ఉద్యోగం, సంపాదన వంటి వాటితో నేటి కాలానుగుణంగా తక్కిన వాళ్ళతోబాటు పిల్లపాపలతో సుఖ జీవనం సాగిస్తాడా? అటువంటి అవకాశాలు ఉన్నాయా వీడి భవిష్యత్తులో?" అని అడుగుతూ ఉండడం జరిగేది. నేను హైదరాబాదు వచ్చాక నెలకి రెండువేల జీతం మీద భారతదేశంలో వున్న అన్ని రేడియో కేంద్రాలలోను నా సరస్వతి వీణ వాద్యాన్ని వినిపిస్తూ భార్యా బిడ్డలతో ఉండగా మా ఇంటికి వచ్చి నా దగ్గర ఒకటి రెండుసార్లు భోజనం చేసి ఆనందించడం కూడ జరిగింది. ఆత్మ సాక్షి నాకు అంతర్లీనంగా ఎప్పుడు ప్రబోధిస్తూనే ఉంటుంది. నాకు జరిగే ప్రతి గౌరవం ఎక్కడినుంచో ఆ మహావ్యక్తి గమనించి తృప్తిగా చిరునవ్వు నవ్వు కుంటూనే ఉంటారని.

1943, 44 నుండి రెండు మూడేళ్ళు నేను దక్షిణ భారత సంగీత అకాడమీలో గౌరవనీయులైన ముఖ్యసభ్యులలో ఒకడుగా వుండేవాడిని. అప్పట్లో వరుసగా రెండేళ్ళు వీణ కచేరీలు వాయించడం, ఉదయంవేళలో జరిగే చర్చాకార్యక్రమాలలో పాల్గొని అవసరమయిన విషయాలు శ్రేత్రయ్య పదాలలోంచి పాడి వినిపించడం కూడ జరుగుతూ వుండేది. సావేరి, శుద్ధకాపి, ఘంటారవంపంటి రాగాలు చర్చకు వచ్చినపుడు T. V. సుబ్బారావుగారు, అప్పారావుగారు, నట్టువర్ నారాయణ స్వామివారు, జలతరంగం

రంగయ్య శెట్టిగారు వంటివారు పాడి చూపించి, ప్రత్యక్షతైఱ టైగర్ వరదాచార్యగారు, T. L. వెంకట్రామయ్యగారు మొ॥న వారిని తృప్తిపరచలేక పోతే, నన్ను పిలిచి “ఒరే! జగన్నాథరావు, ఆ పదం పాడు యీ పదం పాడు” అని అడుగుతూండడం, నేను పాడి వినిపించడం కూడ చాలసార్లు జరిగింది.

అప్పారావు పంతులుగారితోటి, “వీడు మావాడు. వీడికి ఫలానా పని చేసిపెట్టండి” అని మీరు ఎప్పుడు నాగురించి చెప్పకూడదు సుమండి! నా విద్యాగౌరవం తెలిసి ఎవరైన ఏదైనాచేస్తే నేను సంతోషిస్తాను గాని ఇతరుల సహాయాలవల్ల నేను గౌరవింపబడటం నాకు ఎంతమాత్రం ఇష్టంవుండదు” అని చెబుతూవుండేవాడిని! ఒకసారి అప్పారావుగారి యింట్లో మదరాసులో వేసవికాలంలో ఒక సాయం కాలమున పదాలు పాడుకొంటూంటే ప్రభాకరశాస్త్రిల వారు చల్లదనం కోసం గచ్చుమీద పడుకొని వింటూ దద్దద స్వరంతో “నా తెలుగు తియ్యనిదని తెలుసు. యింత తియ్యగా వుంటుందనుకోలేదోయ్!” అని అంటూ ఆశీర్వాదించారు. అది నాలోవున్న రసహృదయాన్ని మరింత కదిపి పదాలు పాడించటం జరిగింది.

ఒకసారి నేను అప్పారావు గారింట్లో వున్న వుడు-ఒకసారి ఏమిటి-రోజూ రాత్రులు వీణ వాయింపు కొంటూ వుండేవాడిని. ఆ రోజున శాస్త్ర విషయంలో ఒక విచిత్రమైన వాదం మా కిద్దరికి జరిగింది. నేను శంకరాభరణం వాయిస్తున్నాను. “హరి కాంభోజి అక్కడక్కడ వినపడుతోంది బాబు” అని ఆయన అన్నారు. వీళ్లేదు. కైశికి నిషాదం తగిలితేనే హరి కాంభోజి. అది లేకపోతే ఎలా వాయించినా శంకరాభరణం అయి తీరాలి. చెప్పండి! ఎక్కడ నేను తప్పు వాయింపాను?” అని నేను పట్టు పట్టాను. అంటే ఆయన “ఒరేయ్! ఇది బాగులేదు! ఇది బాగుంది! అని మాత్రమే చెప్పగలను కానీ, చేసి చూపించమంటే

నావల్ల అవుతుందా!” అని అన్నారు. నేను “చూడండి! నేను చేసింది తప్పు అంటారు. సరియైనదేదో మీరు చెప్పరు అటువంటప్పుడు యిటువంటి తప్పులు ఎత్తి చూపించే అధికారము మీకు లేదు” అన్నాను. ఒక్క నిమిషం ఆయన తెల్లబోయి “నువు చెప్పింది నిజమే” అన్నారు. సరే! ఎవరి మానాన వారు పడుకున్నాము. యింత పెద్దవారు, నాకన్న యెంతో మంచి మహా విద్వాంసులను విన్నవారు. పాడి చూపించలేకపోతే పోవచ్చు గాని, తాను విన్నదాంట్లో తప్పుప్పులు చెప్ప గలిగినవారు యింత పెద్ద వ్యక్తిని తొందరపాటుతో యిలా ఎందుకనేశాను? నేను ఎక్కడ, యెటువంటి తప్పుచేసి వుంటాను? అన్న జిజ్ఞాసతో ఆలోచించాను. ఉదయం ఆయన కూడ చాలా ఆలోచించి “నువు చెప్పింది నిజమే! శాస్త్రవిషయాలలో మంచి చెడ్డలు తెలిసినవారు తప్పు తెలిసినా చెప్పలేనివారు విమర్శించ గూడదురా! పెద్దవాళ్ళయినంత మాత్రంలో అన్నీ తెలియాలని ఎక్కడుంది?” అని సహృదయంతో నన్ను సముదాయించారు. అప్పుడు నేను “మీరు చెప్పింది నిజం! మీకు హరికాంభోజి శంకరాభరణంలో ఎందుకు వినబడిందో నేను చూపిస్తాను రండి” అని కూర్చోబెట్టి వీణ వాయించి చూపించాను. రిషభ, గాంధార మధ్యమ దైవత నిషాదాలలో ఏ ఒక్క స్వరం మారినా తక్కిన స్వరాలమీద దాని ప్రభావం గమక వరికాదులలో కనబడుతుంది. శృతులు ఆధారంగా గలిగిన కర్నాటక సంగీతంలో రాగచ్ఛాయలు ఆయా స్వరములయొక్క గమక వరికాదుల యొక్క బరువు సులువులను బట్టి శోభిస్తూ వుంటాయని ఆరోజున అప్పారావు పంతులు గారికి చెప్తూ నేను అనేకమైన నూతన విషయాలను నాఅంతట నేనుగా తెలుసుకో గలిగాను. అది విన్నాక “ఒరేయ్! ఇప్పుడు బోధపడిందిరా! ఖరహరప్రియ, భైరవి, రీతిగౌళ, ఆనందభైరవి, కేదారగౌళ, సురటి వంటి రాగాలలో ఒకటి పాడుతున్నప్పుడుగాని వాయిస్తున్నప్పుడుగాని రెండోది వినబడుతూండటానికి కారణాలు

ఆ స్వరాలమీద చూపవలసిన గమక పరికారుల తేడా సరిగా చూపలేక పోవడమే బాబు!" అని అన్నారు. తర్వాత కొద్ది రోజులకే త్యాగరాజ వర్ణంతి వుత్సవాలు జరగడం, 'శృతుల యొక్క ప్రభావము కర్ణాటక సంగీతం మీద ఎలావుంది?' అన్న విషయం మీద T. V. సుబ్బారావుగారి సోదాహరణ వుపన్యాసము ఏర్పాటు చేయటం జరిగింది. సుబ్బారావుగారు కూడ పాడలేనివారే! "నేనైతే చెబుతాను. వీటికి ఉదాహరణలు వీణపై వాయిస్తూ గాని, పాడుతూ గాని చూపగల వారు కావాలే!" అని వారు అప్పారావు గారిని ఆడగటం, వారు "జగన్నాథరావు యీ పనికి మీకు ఉపయోగిస్తా"డని చెప్పటం జరిగింది. నిజానికి సుబ్బారావు గారి సోదాహరణోపన్యాసానికి నేను వాయిచడం అప్పట్లో విచ్చేసిన పెద్దలందరికి ఎంతో ఆనందము కలిగించిన మాట వాస్తవమే కాని, మళ్ళీ ఎటువంటి పనులు చేయగల శక్తిసామర్థ్యాలు మనలో వున్నాయా అనిపిస్తుంటుంది యిప్పుడు తలచుకొంటే!

ఒకసారి అధ్యాత్మరామాయణ కీర్తనల గురించి కొంత చర్చించుకొన్నాము. ఇవి వీలైనన్ని సంపాదించి స్వరంతో అచ్చువేస్తే ఎట్లా వుంటుంది? అని నేను అనడం, ఆయనకూడ నాతో ఏకీభవించి వాటిని స్వరంతో వ్రాయించి తెప్పిస్తాను. నువు కూర్చోని రాగభావాలు చెడకుండా సాహిత్యపు బిగింపులు పోకుండా పూవులు దిద్ది అచ్చువేయడానికి సహాయ పడగలవా? అని అడగటం, సరే సంటే సరే ననుకొని అప్పటికి మాకు దొరికిన 61 కీర్తనలు మాత్రము తెచ్చి వాటిని పుస్తక రూపంలో తీసుకురావటం జరిగింది.

క్షేత్రయ్య పదాలు అచ్చు వేద్దామనుకున్నప్పుడు గమక పరికారులను చూపించడానికి ఎగుజారు, దిగుజారు, కంపితము, నొక్కు మొదలయిన గమకాలు

గుర్తులలో స్వరాలకు మీద కింద వేసి మొదటి వ్రాత ప్రతి చేశాను. అది చూచి ఆయన, "ఒరేయ్ ఈ రకంగా అచ్చు వేయటము మొదలెడితే స్వరము సాహిత్యము ఇప్పుడు వేస్తున్న పద్ధతిగా వేస్తేనే సుమారు నాలుగు పంక్తుల స్థలము అయిపోతోంది. ఈ గుర్తులన్నీ వేస్తే బ్లాకు లెక్కడ దొరకుతాయి? వీటికి అర్థం తెలుసుకొని పాడుకోవటానికి ఎంత జ్ఞానము అవసరమవుతుంది? అచ్చువేయటానికి ఎంత జాగ పడుతుంది? అనే విషయం ఆలోచించావా? ఒక విషయం అడుగుతాను. కోపం తెచ్చుకోకు, తోడి రాగంలో ఏ సందర్భములో ఎటువంటి గమకము, ఎటువంటి నొక్కు, ఎటువంటి జారు వగైరాలు పలకాలో తెలియని వారిని పదం ఎవడు పాడమన్నారురా! మనము స్వరపరచి యిచ్చేది సూచన మాత్రమే. ఇది సర్వాంగ సుందరంగా పాడుకోవడం అనే శక్తి సాధకుల్లో వుండాలి. స్వతంత్రంగా రాగం, నెఱపు, స్వరం పాడుకోగల సామర్థ్యం వున్న వాడు ఆ మాత్రం పాడుకోలేడా?" అని అన్నారు. ఆ మాట కొంచెం వ్యంగ్యంగా వున్నా నిజమని తోచింది. వెంటనే గుర్తులన్నీ తీసేసి సాధారణ ప్రతిని తయారు చేసి యిచ్చాను. ఇలాగా మా మధ్య సంగీత సంబంధ మైనవి, సాహిత్య సంబంధమైనవి, యితర శాస్త్ర పురాణ యితీహాసాలకు సంబంధించిన చర్చలు సాగుతూవుండేవి. నాకు తెలిసిందల్లా ఒక్కటే! అప్పారావుగారితో మాట్లాడుతున్నప్పుడు మనం తెలుసుకోవలసినవి ఎన్నో వున్నాయి. ఈ వ్యక్తితో మాట్లాడుతూండడమే ఒక పాఠం నేర్చుకోవడం! అన్నీ తెరుచుకొన్న మనసుతో మనం వుంటే మనకు ఎన్నో విషయాలు తెలుస్తాయి. ఇది నా స్వానుభవము. ఇలా చెప్పుకొంటూపోతే చెప్పుకోవలసినవి ఎన్నో వుంటాయి.

అంజలి

— శ్రీ వేటూరి సుందరరామమూర్తి

[“నిరుపయోగమగు ఎట్టి రచనను ఆయన చేయలేదు. సద్వినియోగము కాని క్షణము ఆయన జీవితమున లేదు ... శ్రీ అప్పారావుగారి వంటి మహనీయుల సంస్మరణ మొక్కటే మనకు శరణ్యము...”]

నేటికి నూరేళ్ళనాడు జన్మించిన రాజర్షి శ్రీ విస్సా అప్పారావు పంతులుగారికి భక్త్యంజలి మటించు సదవకాశము కల్గినది. ధన్యుడను.

శ్రీ అప్పారావుగారు పూర్ణపురుషులు. భారతీయ ఆచార్య గౌరవమునకు వారొక ప్రతీక. భౌతికశాస్త్ర నిష్ఠాతులై ఆ రంగమున వివిధ పదవి బాధ్యతలు నిర్వహించి అశేష శిష్యకోటికి గురువులైనా, ఆంధ్ర వాగ్గేయ వాఙ్మయోద్ధరణకు వారు చేసిన సేవ అమూల్యమైనది. భౌతికశాస్త్ర పరిశోధన ఎక్కడ ! వాఙ్మయోద్ధరణ ప్రక్రియలెక్కడ ! ఈ రెండింటిని నడుమ ఆధ్యాత్మిక శోధన మొకటి అంతర్వర్తినిగా వారిలో వెల్లివిరిసినది.

క్షేత్రయ్య పదాభినయ ప్రచార సమితిని స్థాపించి ఆంధ్ర జయదేవుని మువ్వగోపాల పదములను బహుళ వ్యాప్తిలోనికి తెచ్చుటయే గాక, ఎన్నో ప్రయాసలకోర్చి ఉత్సవములు నిర్వహించి, ఆ మహా మహుని పదములు గ్రంథ రూపమున తెలుగు వారి కందించిన మహాపురుషులు అప్పారావుగారు. సవ్యాఖ్యానముగా అంతకుముందే త్యాగరాజ కీర్తనలను సప్రమాణముగా, సమగ్రముగా వారు ప్రకటించినారు. ఇంత నిర్దుష్టముగా ఈ రెండు గ్రంథములను అంతకు ముందుగాని, అటు తరువాతగాని ప్రచురించినవారు లేరనవచ్చును. ఈ విషయమున శ్రీ అప్పారావుగారికి ఆంధ్ర సాహితీ లోకము, కర్ణాటక సంగీత ప్రపంచము ఎంతగానో ఋణపడి యున్నవి.

ఇవికాక దురవగాహ వైజ్ఞానిక విశేషములను తేట తెలుగులో ‘పరమాణుశక్తి’ మున్నగు గ్రంథ

ములద్వారా వెలువరించి శ్రీ అప్పారావుగారు ఎంతో సేవ చేసియున్నారు. భారతి మున్నగు పత్రికలలో వారు రచించిన వైజ్ఞానిక వ్యాసాలు (రాడారు, దాని ప్రయోజనములు వగైరా) నాటికి నేటికి ప్రామాణిక మైన రచనలుగా వెలుగొందుచున్నవి.

నిరుపయోగమగు ఎట్టి రచనలు ఆయన చేయ లేదు. సద్వినియోగము కాని క్షణము ఆయన జీవిత మున లేదు. శుద్ధసాత్విక రాజర్షి లక్షణము, బ్రహ్మ తేజము ఉట్టిపడు కులపతి స్వరూపము, సామగాన మును దలపించు సంభాషణము, నిర్మలత్వమును ప్రకటించు వస్త్రధారణము - తలచినంతనే వారి మధుర మూర్తి స్మృతిపథమున గోచరించును. అట్టి మహా చార్యుల పరంపర దేశకాల పాతములనుబట్టి వట్టి పోవుచున్న ఈ రోజులలో వారి పుణ్య సంస్మృతి మనకు సంజీవనోషధము కాగలదు.

సాహిత్యము, సంగీతము మున్నగు కళలపట్ల శీతకన్ను వేసిన రోత రాజకీయముల రోజులివి. యోగ్యతకు, అర్హతకు స్థాన భ్రష్టత్వము సంప్రాప్తించినది.

శ్రీ అప్పారావుగారివంటి మహనీయుల సంస్మరణ మొక్కటే మనకు శరణ్యము.

‘జయంతితే సుకృతినో రససిద్ధాః కపిశ్వరాః
నాస్తితేషామ్ యశఃకాయే జరామరణజం

భయమ్॥’

“న మ స్సు మాం జ లి”

—శ్రీమతి పింగళి రాజేశ్వరి

[రచయిత్రి అప్పారావు వంతులుగారి మనుమరాలు. ఇంటా ఒంటా పుట్టిన సంగీత సాహిత్యా లను శ్రద్ధాసక్తులతో అధ్యయనంచేసి అనుభవానికి, ప్రయోగానికి తెచ్చుకొన్న వ్యక్తి. తానెరిగిన తాతగారి నీ వ్యాసంలో హృద్యంగా చిత్రిస్తున్నారు. —సం॥]

నా చిన్నతనంలో మా యింట్లో అనుక్షణం సంగీతం మారుమ్రోగుతుండేది. అవి మా తాతగారు శ్రీ విస్సా అప్పారావుగారు - “త్యాగరాజ కీర్తనలు” టీకా తాత్పర్య సహితంగా వందలు వేలు పాటకుల పాఠాలతో సరిచూసి ప్రకటిస్తున్న రోజులు. ఈ వివరము నాకప్పుడు తెలియదు కానీ, ఇంట్లో ఎవరో ఒకరు గ్రామఫోను పెడుతుండేవారు. ఎందరో మహా విద్వాంసుల సంగీతం రికార్డులు లెక్కలేనన్ని వుండేవి. ఆ సంగీత రస ప్రవాహంలో మేమంతా కొట్టుకులాడు తుండేవారం. ఐదారేళ్ల వయస్సులో ఏ పాట, ఏ తాళం, ఏం రాగం-ఈ వివరాలేం తెలుసు? వింటున్న ప్రతి పాటా-ఒక పల్లవి, ఇంకో అనుపల్లవి, మరింకో చరణం-ఇలా నా యిష్టం వచ్చినట్టు కూర్చి పాడేసే దాన్నిట. ఆ పాటల్లో మాటలన్నీ రకరకాల రూపాలెత్తేవి. అనాటి నా కర్ణ కఠోర కర్ణాటక సంగీతం విని అప్పుడు మా తాతగారు ఎంత బాధపడేవారో !

“దీనికి వీలైనంత త్వరగా సంగీతం నేర్పించడం మొదలెట్టాలమ్మా! లేకపోతే ఈ తప్పుల తడకల సంగీతమే అలవాటైపోతుంది” అని మా అమ్మతో అనేవారుట. మా మేనత్తలు ఇద్దరూ వీణ వాయిచేవారు. పెద్ద మేనత్తగారైతే వయొలిన్

వాదనలోనూ దిట్ట, ఎంతో శ్రావ్యంగా పాడేవారు కూడాను. నాకైతే సంగీతం నేర్చుకోడం మొదలు పెడితే ఏం కష్టంగాలేదు. కానీ ఆసలు చిక్కంతా నా పాఠాల సమయంలో మా తాతగారు హమేషా నా దగ్గరే కూర్చుని వినడంతో వచ్చేది.

నాకు పాఠం సరిగా వస్తున్నదో లేదో గమనించడం సరే, ఒక్కొక్కసారి మా మాష్టారికే తాతగారు పాఠం చెప్పేవారు.

“బాబూ ! సాహిత్యం ఇలా చెప్తున్నారే ? అది సరైనది కాదు. ఈ పదం ఇలా వుండాలి, ఈ మాటకి ఇదీ భావం, సరిదిద్దుకోండి” అనేవారు.

ఇలా సాహిత్య పాఠం, ఒక్కొక్కసారి స్వర ప్రస్తారం ఏది సక్రమంగా లేకపోయినా వెంటనే మాష్టారికి, నాకూ వడ్డింపులయ్యేవి. ఆయన మా పాఠం అయ్యేంతసేపూ దగ్గర కూర్చుని అనేక విషయాలు విపులంగా చెప్పేవారు.

సంగీతం అష్టనలగా నా హైస్కూలు చదువు సాగిన సమయంలో మా సంగీతం టీచరుతో నేనూ వాదించేవాన్ని.

శ్రీమతి వింగళి రాజేశ్వరి

“మా తాతగారు సాహిత్యం ఇదిగో, ఇలా దిద్దేశారు. టీవర్, మిమ్మల్ని సరిచూడమన్నారు” అనే దాన్ని.

ఒక్కసారి ఆమెకి విసుగనిపించేదేమో, “నీ గోలేమిదే మధ్యన? మీ తాతగారు విస్సా అప్పారావు గారు కావడం నాకు తిప్పలు తెచ్చిందే!” అంటుండే వారు.

కాని ఏమాట కామాట చెప్పాలి, ఆవిడ ఏ మాత్రం అవకాశం దొరికినా తాతగారిని మా స్కూలుకి ఆహ్వానించి, సంగీత సాహిత్యాది విషయాలపై ఎన్నో ప్రయోజనాత్మక చర్యలు జరిపించేవారు. మాకు వినిపించేవారు.

మద్రాసు మ్యూజిక్ ఎకాడమీకి తాతగారికి ఎంతో సాన్నిహిత్యం వుంది. సాహిత్య విషయాలపై అక్కడ ఆయనది అథారిటీయే. ప్రతి యేడూ డిశంబరు లో జరిగే ఆ పదిహేనురోజుల సంగీతకచ్ఛేరిల లనూ ప్రతిక్షణం ఆయన పరిశీలించేవారు. నోట్సు రాసేవారు. ఎందరో సంగీత విద్వాంసులను ఆయన కలుసుకున్నప్పుడల్లా సంగీత సాహిత్య విషయమై చర్చలు జరుగుతుండేవి.

మ్యూజిక్ ఎకాడమీ నిర్వహించే టీచింగ్ డిప్లమా కోర్సులో నేను చేరినప్పుడు మాకు ఆ ట్రైనింగ్ కాలేజి ప్రిన్సిపాలుగా గురువర్యులు, సంగీత కళానిధి శ్రీ ముదిగొండాన్ వేంకట్రామయ్యర్ ఉండే వారు. రాగం తానం పల్లవి పాడడంలో ఆయన ప్రసిద్ధులు. ముఖ్యంగా తానం ప్రస్తారంలో ఆయన పేరెన్నిక గన్నారు. అంతటి ఆయననీ సాహిత్యంలో తప్పులు దొర్లాయని నేను పట్టుకునే దాన్ని.

తమిళ లిపిలో క ఖ గ ఘ లు - సందర్భాన్ని బట్టి ఒకే అక్షరంగా పలుకుతారు. అలాగే - చ ఛ జ ఝ లు, ట త డ ఢ లు, ప ఫ బ భ లు.

“వందనము రగునందన

సేతు బందన బక్త జందన”-ఇలా సాగేది

“కోడి నదులు దన్ను ఖోడిలో”

“సురుచిర బంపరవేణి”

“వనరుహ లోజనరాణి” ఇలాగే ఎన్నో.

“సార్, ఇలా చెప్పండి. ఇదే పదం సరిగా పాడాలి, అప్పుడే అర్థం సరిగా వుంటుంది” అని వాదించేదాన్ని.

“ఎన్నాడి! ఇప్పిడి పాడినా ఏం తప్పు? అడడా నీతోదా నాకు తలవలి. నీ తాతదా యిట్లా చెప్పి పూడ్చెనా? సరి, అప్పిడియే. నీ దానే విస్సా అప్పారావు పేత్తి. అప్పో నీ సొన్నదు కరక్తు” అంటూ క్లాసులో అందరినీ సరిదిద్దుకోమనేవారు.

తమిళులకి తెలుగు భాషా స్వరూపం పూర్తిగా తెలియకపోయినా సంగీత శాస్త్రజ్ఞానం మాత్రం వారి సొత్తు. కాని ఆశ్చర్యకరమైన విషయం ఏమిటంటే, దక్షిణాదిని ఏ వాగ్గేయకారుడైనా చాలా మటుకు తెలుగు భాషలోనే సంగీత సాహిత్యాన్ని సృష్టించేశారు. ఇది తెలుగులోని నుడికారపు సొంపుకి తార్కాణం. సంస్కృతంలోనూ, తదితర భాషల్లోనూ సాహిత్య వాగ్గేయకారులు రచనలు చేయలేదా అంటే, నిజమే-చేశారు. కానీ తీయ తేనియని మించే మాధుర్యం మన భాష సొత్తు. ఆ మకరంద మాధుర్యాన్ని అందరూ అర్థం చేసికొని, ఆనందంగా ఆస్వాదించాలనే తాతగారు తపన పడేవారు. కాలక్రమాన దక్షిణాది సంగీత విద్వాంసులకి భాషా విషయమై మరింత శ్రద్ధ పెరిగి, పదాల ఉచ్చారణ స్పృటంగానే జరుగుతున్నది. తాతగారి వంటి అనేకులు శ్రద్ధ వహించుటయే అందుకు కారణం.

ఒక్క త్యాగరాజ కీర్తనల సంకలనమే కాదు, క్షేత్రయ్య పద సేకరణలోనూ, మునిపల్లె సుబ్ర

హృదయ కవి ఆధ్యాత్మ రామాయణ కీర్తనల సంపుటి కరణలోనూ కూడా వారిని ఆంధ్రభాషాప్రీతి వెంటాడేది. ఒక్కొక్క త్యాగరాజ కృతికి, ఒక్కొక్క శ్రేత్రయ్య పదానికి ఆయన ఎన్నో అర్థాలూ, వివరణలూ చెప్పగలిగేవారు. అది అంతులేని వారి తాత్త్విక పరిశీలనాశక్తికి నిదర్శనం.

కూచిపూడి నృత్యంపైన ఆయనకి ప్రత్యేకమైన మక్కువ. దాని ప్రత్యేకతకై కేంద్రంలోనూ, ఆంధ్ర ప్రాంతంలోనూ అనేక సెమినార్లు నిర్వహించి, “ఇది మన సాంప్రదాయ నృత్యరీతి” అని ఎలుగెత్తి చాటారు. ఈనాటి కూచిపూడి నృత్య ప్రాముఖ్యం ఆనాటి వారి కలల ఫలం.

చిత్రలేఖనం వారికి ఎంతో ప్రీతిని కలిగించేది. దామెర్ల రామారావుగారి చిత్రలేఖనాపద్ధతి విశిష్టమైనదనీ, పది కాలాలపాటు మెచ్చుకొని చెప్పుకోదగినదనీ వారి నిశ్చితాభిప్రాయం. ఆ కారణంచేతనే రామారావుగారి చిత్రలేఖనా ఫణితిని పది మందికి తెలియజేసే విధంగా “దామెర్ల రామారావు మెమోరియల్ ఆర్ట్ గాలరీ అండ్ స్కూలు” స్థాపించారు.

ప్రతి రోజూ రాత్రి భోజనాలు చేసేంతర్వాత మనవల్ని మమ్మల్ని కూర్చోపెట్టుకుని ఆకాశంలో వింతలు, అనంతవిశ్వంలో చరాచరాల స్థితిగతులు - ఇవన్నీ వివరించేవారు. ఎస్ట్రోనమీ ఆయన కిష్టమైన విషయం. ఆ విషయాలన్నీ క్రోడీకరించి “ఆకాశం” పుస్తకం వెలువరించారు - ప్రత్యేకం బాలల కోసం.

ఎందరో మహామహులు - సంగీత విద్వాంసులు, నాట్యాచార్యులు, సాహితీవేత్తలు, చిత్రలేఖనా నిపు

ణులు, విద్యా వైజ్ఞానిక రంగాలలో ప్రసిద్ధులైనవారనేకులు - వారు వీరు అనకుండా మా తాతగారితో పరిచయమున్నవారు ఏదో ఒక సందర్భంలో వారితో విషయచర్చలు జరిపేటప్పుడు మాకూ వారిని కలుసుకుని, ఆ చర్చలు వినే అదృష్టం పట్టేది. వారందరూ ఆయనకి ఆత్మీయులు. తద్వారా మాకూ పూజ్యులే.

అందరినీ తనవారుగా చూసే సమతాదృష్టి మా తాతగారిది. వారి మాట కఠినమే. కాని మనసు నవనీతం. వారి ఆదరానికి పాత్రులు కానివారు ఎవరూ లేరు మన పరిచయులలో - అనేవారు అందరూ.

ఒక వ్యక్తిలో అంతర్గతమైన ఒక శక్తి, ఒక కళాదీప్తి ఉన్నాయని గ్రహిస్తే - ఆ కళాశక్తిని వెలికిలాగి, ఆ దీప్తికి ప్రోత్సాహమిచ్చి - పదిమంది ఎదుటా ప్రదర్శింపజేసిగాని నిదురపోయేవారుకాదు. ఆ తపనలో, ఆ నిరంతరాన్వేషణలో వారికి ఎందరో తారస పడ్డారు. వారంతా తమకూ మా తాతగారికి కూడా కీర్తిప్రతిష్ఠలు గణించిపెట్టారు.

ఇలా అందరికీ వీలైతే ఎందరికో కొందరికై నా సుప్రతిష్ఠత నాపాదించాలని వారు భావించేవారు. ఆ ఆదరణ, ఆప్యాయత అందుకున్నవా రెందరో ఉన్నారు. వారి ప్రోత్సాహాన్ని అందుకుని ప్రసిద్ధులైనారు.

అందరికీ, మంచి జరగాలనీ, అందరూ మానసికానందాన్ని సైతం పంచుకోవాలనీ ఆయన ఆరాట పడేవారు. అందుకు తానుగా చేయగలిగిన సహాయ మేదైనా వెనుదీసేవారుకాదు. ఆ మహా మనీషికి ఇదే నా నమస్సుమాంజలి.

కొన్ని జ్ఞాపకాలు

—డా॥ వేటూరి సుందరమూర్తి

[అప్పారావు పంతులుగారు బహుముఖ ప్రజ్ఞాశాలి. అన్నిటా సత్యాన్వేషణే ఆయన దృక్పథం. బాధపడుతున్న ఎదుటివారిని చూస్తే ఆయన మనసు కరిగేది. ప్రతిభను గుర్తించి చేయూతనిచ్చేవారు. ప్రజాహితకార్యాలలో ఆయన సేవ గొప్పది-ఇట్టివే ఎన్నో జ్ఞాపకాలందులో ఉన్నాయి ఆ మనసున్న మనిషిని అర్థంచేసుకోడానికి—నం॥]

విస్సా అప్పారావు పంతులుగారు బహుముఖ ప్రజ్ఞాశాలి, ఋజువర్తనులు, పరోపకారి. నిరాదంబర జీవి. జీవితమంతా మంచిని పెంచి, చెడుగును చెండాడడానికి నడుము కట్టిన వ్యక్తి. పరిస్థితులను అతి సూక్ష్మంగా ఆకళింపు చేసుకొనేవారు. సద్యఃస్ఫూర్తి, చతురసంభాషణ వారి వ్యక్తిత్వానికి, ప్రతిభకు దర్పణం పట్టేవి. విద్యావేత్తగా, భౌతికశాస్త్రాచార్యుడుగా, వ్యవహార దక్షుడుగా ఆయన మంచి పేరు గడించారు. వారి శిష్యవాత్సల్యం ఎనలేనిది. గణితశాస్త్రం, భౌగోళ శాస్త్రం, సంగీతశాస్త్రం, నాట్యశాస్త్రం, లలితకళలు, జ్యోతిషం- ఒకటేమిటి, అనేక విషయాలలో మంచి ప్రవేశంగల వ్యక్తి. అన్నిటా సత్యాన్వేషణే ఆయన దృక్పథం. ఈతరం వారికి అప్పారావు పంతులుగారిని గురించి తెలియకపోవచ్చును. వివిధ రంగాలలో వారి కృషికి ప్రచారం లేకపోవడమే దానికి కారణం. నైతిక విలువలు అంతరించిపోతున్న ఈనాడు వారి శత జయంతి సందర్భంగా వారిని గురించి స్మరించు కోవడం ఎంతైనా సమంజసం.

అప్పారావుగారి, మా కుటుంబాల మధ్య ఉన్న దశాబ్దాల సాన్నిహిత్యాన్ని పురస్కరించుకొని నా

జ్ఞాపకంలో ఉన్న, వారిని గురించిన కొన్ని సంఘటనలను ఈ క్రింద వివరిస్తాను.

1. ఒక సందర్భంలో అప్పారావుగారి భార్య రాజమ్మగారు మా అమ్మగారితో చెపుతుంటే విన్నాను. అప్పారావుగారు కలకత్తా మైల్లో ఎవరో వెడుతుంటే సాగనంపడానికి ఒకనాటి సాయంత్రం మద్రాస్ సెంట్రల్ స్టేషన్కు వెళ్ళారట. తెల్లటి ధోవతి, నిండు చేతుల తెల్లటి చొక్కా, దానిపైన బిళ్ళమడత ఉత్తరియ్యం వారి సాధారణ దుస్తులు, రైలు స్టేషన్కు వెళ్ళి ఇంటికి తిరిగి వచ్చేటప్పటికి పైఉత్తరియ్యం మడత విప్పి పైన కప్పుకొని వచ్చారట. భార్య రాజమ్మగారు చొక్కా ఏమయిందంటే అంటే, రైలు స్టేషన్ బయట ఆ డిసెంబరు చలిలో పైగుడ్డలేకుండా అవస్థపడుతున్న ఒకనికి తన చొక్కా దానం చేసి వచ్చానని చెప్పారట. బాధపడుతున్న ఎదుటి వారిని చూస్తే ఆయన మనసు కరిగేది ఎడమ చేతికి తెలియకుండా కుడిచేత్తో గుప్తదానం జరిగేది. బహుశః ఇటువంటివి ఇతరులకు తెలియనివి ఇంకా ఎన్ని ఉన్నాయో! పరుల కష్టం ఎటువంటిదైనా వారిని ఆదుకొని, దానిని తీర్చాలనే తపన ఆయనలో ప్రస్ఫు

టంగా కనబడేది. పైకి చండశాసనుడుగా కనబడ్డా మనసు నవనీతం. తనకు సత్యమని తోచిన విషయాన్ని నిర్మోహమాటంగా చెప్పేవారు. అది తాత్కాలికంగా బాధ కలిగించినా, దాని వెనక ప్రేమతోగూడిన పరోప కార గుణమే వారిలో ఉండేది. ఆయనది కక్ష సాధించే తత్వం కాదు.

* * *

2. అప్పారావు పంతులుగారు కళాభిమానులు, కళా రసజ్ఞులు. ఏ కళ అయినా నిలవాలంటే కళా భిమానులు గాని, ప్రభుత్వం గాని దానిని ఆదరించి పోషించి వృద్ధికి తీసుకురావడానికి దోహదం చేయాలి. అటువంటి గుర్తింపు, ఆధారం లేనప్పుడు ఎంత మంచి కళ అయినా కాలక్రమేణా నశించిపోతుంది. కీర్తిశేషులు దామెర్ల రామారావుగారు ప్రసిద్ధ చిత్రకారులు. వారు అనేక ఉత్తమ చిత్రాలను చిత్రించారు. రాజమండ్రిలో చిత్రకళను నేర్పడానికి ఒక స్కూలుగూడా నడిపారు. చామకూర సత్యనారాయణ గారి వంటి శిష్యులను గూడా తయారు చేశారు. కాని దామెర్ల రామారావు గారి తదనంతరం వారి చిత్రాలన్నీ ఆదరం లేక మరు గున పడిపోయే ప్రమాదం ఏర్పడింది. వారు స్థాపించిన స్కూలుగూడా, స్నేహితుడు వరదా వెంకటరత్నం గారు, S. N. చామకూర్ గారు కొంతకాలం నడప దానికి ప్రయత్నించినా, ఆర్థిక ఇబ్బందులవల్ల మూత బడే స్థితికి వచ్చింది. అప్పారావుగారు ఈ పరిస్థితిని గుర్తించి దానిని ఉద్ధరించడానికి పూనుకున్నారు. అప్పటి ఆంధ్రప్రదేశ్ గవర్నర్ గా ఉన్న త్రివేదీకి రాజమండ్రి రామారావు చిత్రకళాభిమానుల తరపున రామారావు ఆర్ట్ గాలరీని, దాని అనుబంధంగా ఉన్న ఆర్ట్ స్కూల్ ను గవర్నమెంటు తీసుకుని వాటిని నిల బెట్టవలసిన ఆవశ్యకతను గురించి ఒక మహజర్ ను (విన్నపాన్ని) సమర్పించారు. త్రివేదీ రాజమండ్రి కళాభిమానుల తరపున అప్పారావుగారు సమర్పించిన

ప్రతిపాదన యొక్క అవశ్యకతను గుర్తించి, రాజ మండ్రిలో ఈ ఆర్ట్ గాలరీని స్థాపించి, స్కూలును పునరుద్ధరించడానికి కావలసిన స్థలాన్ని కేటాయించి కట్టడాన్ని కట్టించి ఇవ్వడానికి సంసిద్ధతను వ్యక్త పరచి, ఆ మేరకు వెంటనే ఆర్డర్ పాస్ చేశారు. కానీ “దేముడు వరమిచ్చినా పూజారి వరమియ్య”డన్న ప్రకారం రెవెన్యూ అధికారులు, ఇంజనీయరింగ్ శాఖ వారు దానిని ఆమలు జరపకుండా నానుస్తూ వచ్చారు. ఎన్నిసార్లు అప్పారావుగారు ఆ అధికారులను కలసి చెప్పినా పట్టించుకోకపోవడం వల్ల తిరిగి గవర్నర్ గారికే ఈ విషయం నివేదించవలసి వచ్చింది. త్రివేదీ గారు అప్పారావుగారికి ఫలానా తేదీన తను రాజమండ్రి టూర్ మీద వస్తున్నట్లు, తనను అక్కడ కలుసు కోవలసినదని బదులు వ్రాశారు. అనుకున్న ప్రకారం అప్పారావు గారు త్రివేదీగారిని రాజమండ్రిలో కలుసు కొని, అధికార వర్గంవారు అనుసరిస్తున్న పద్ధతులవల్ల లోగడ వారి ఆర్డర్ అమలు జరగడానికి జరుగుతున్న కాలయాపనను వివరించి చెప్పారు. వెంటనే త్రివేదీ గారు అక్కడి కలెక్టర్ ను, ఇంజనీయరింగ్ శాఖవారిని గట్టిగా మందలించి, 24 గంటలలో తాను విశాఖపట్టణం వెళ్ళి వచ్చేలోపల రామారావు ఆర్ట్ గాలరీకి సంబంధించినదంతా పూర్తిచేసి, ఆ మేరకు తనకు తెలియజేయ వలసిందని వాళ్ళకు అక్కడి కక్కడే తాఫీదు ఇచ్చి వెళ్ళారు. రెవెన్యూ శాఖవారు, ఇంజనీయరింగ్ శాఖ వారు రామారావు ఆర్ట్ గాలరీ స్థాపన, నిర్మాణాలకు సంబంధించిన వివరాలన్నీ పూర్తిచేసి గవర్నర్ గారి తిరుగు ప్రయాణంలో రాజమండ్రి స్టేషన్ లో కలసి సంతకాలు తీసుకొని పనికి పూనుకున్నారు. తర్వాత అనతి కాలంలోనే ఆ పని పూర్తి అయింది. ఆ ఆర్ట్ స్కూలును గూడా గవర్నమెంటు తీసుకొని నిర్వహించడానికి ఏర్పాటు చేశారు. ప్రజాహిత కార్యాలలో అప్పారావుగారి పట్టుదల అటువంటిది. వ్యయ ప్రయా

సలు లక్ష్యం చేసేవారుకారు. వారు అనుకున్నది నెరవేరి తీరవలసిందే.

* * *

3. అప్పారావు గారికి కళలంటే ఎంత అభిమానమో సంగీతంలో గూడా అంత అభిరుచి వుండేది. మద్రాస్ మ్యూజిక్ ఎకాడమీ వ్యవస్థాపకులలో వీరూ ఒకరని బహుశః చాలామందికి తెలియకపోవచ్చును. ప్రతి సంవత్సరం వారు ఎక్కడఉన్నా డిసెంబరులో మద్రాసువచ్చి మ్యూజిక్ ఎకాడమీ సంగీత సభలకు హాజరు కావలసిందే. తెలుగునాట నుండి మద్రాస్ వచ్చే సంగీత విద్వాంసులను వెలుగులోనికి తీసురావడానికి అప్పారావుగారు ఇంట్లో వారిచేత సంగీత కచ్చేరీ చేయించేవారు. అప్పారావు గారికి మిత్రులయిన టైగర్ వరదాచారి వంటి సంగీత విద్వాంసులను ఆ సంగీత కచ్చేరీలకు వారి ఇంటికి ఆహ్వానించేవారు. అరవ దేశంలో సంగీతంపై ఉన్న ప్రజాదరణ, అభిమానం తెలుగుదేశంలో లేకపోవడాన్ని అప్పారావు గారు గుర్తించి, దాని అభివృద్ధికి చాలా శ్రమించారు. ఆంధ్ర గానకళా పరిషత్తును స్థాపించి దాని ఆధ్వర్యంలో, త్యాగరాజ కృతులు, క్షేత్రయ్య పదాలు, ఆధ్యాత్మ రామాయణ కీర్తనలు, రామదాసు కీర్తనలు మొదలయిన సంగీత ప్రధానమయిన రచనలను ముద్రింపించి వెలుగులోనికి తీసుకు వచ్చారు. వీటి ముద్రణ ప్రచారంలో ఎం. జే. రావు, కల్లూరి వీరభద్రశాస్త్రివంటి వారికి ఆర్థిక సహాయం అందించి, వారి వారి యోగ్యతలను, ప్రతిభను వెలుగులోనికి తీసుకువచ్చారు.

సంగీతంలోని మంచి చెడ్డలను నిశితంగా విమర్శించి, వాటి సంస్కరణకు మార్గాలు సూచించే వారు. నాకు బాగా జ్ఞాపకం-అప్పారావుగారు విశాఖ పట్టణం ఆంధ్రా యూనివర్సిటీ కాలేజీ ప్రిన్సిపాల్ గా ఉన్న రోజులవి. కాకినాడ సరస్వతీ గాన కళా

పరిషత్ ఆధ్వర్యాన ప్రతి సంవత్సరం గాన సభలు జరుగుతూ ఉండేవి. అనేక మంది సంగీత విద్వాంసులను ఆహ్వానించి సభలు జరిపి సత్కరిస్తూ ఉండే వారు. అది ఇప్పటికీ కొనసాగుతోంది. ఆ సంవత్సరం అప్పారావుగారిని కాకినాడ సంగీత సభలకు ఒక రోజున ఆధ్యక్షత వహించి ఉపన్యాసమియ్యవలసిందిగా ఆహ్వాన సంఘం కోరింది. ఎం. జే. రావు అప్పుడు వారింట్లో ఉన్నారు. నేనూ అక్కడ ఉండడం తటస్థించింది. సభలో మాట్లాడవలసిన వివరాలను వారిరువురు చర్చించుకున్నారు. పిషయం, తోడిరాగాన్ని త్యాగరాజు తన కీర్తనలలో విభిన్న ఎత్తుగడలలో ఎట్లా పోషించారనే సోదాహరణ చర్చ. నాకు సంగీతజ్ఞానం కొరవడడంవల్ల ఆ విషయాలన్నీ నేను ఇప్పుడు చెప్పలేకపోతున్నాను. వారు ఆ ఉపన్యాసానికి తీసుకున్న తోడిరాగం కీర్తనలు (1) కద్దన్న వారి..... (2) ఎందు దాగినాడో.....(3) పాలారగించవే... (4) ఇంకో కీర్తన నాకు బాగా గుర్తులేదు. వీటన్నిటిలోనూ ఎత్తుగడ, స్వర సంచారాలు భావానుగుణంగా త్యాగరాజు ఏ విధంగా పోషించిందీ వివరంగా చర్చించారు. సభలకు వెళ్లి వచ్చిన తర్వాత సభలు జయప్రదంగా జరిగాయని చెప్పారు.

* * *

4. మా నాయనగారు వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రిగారు తిరుపతిలో ఉన్నప్పుడు, అన్నమాచార్య సంకీర్తనలను వెలుగులోనికి తీసుకువచ్చి వాటి ప్రచారానికి తిరువయ్యూర్ లో ప్రతి సంవత్సరం జరిగే త్యాగరాజ ఆరాధన మాదిరిగా అన్నమాచార్య ఉత్సవాలను తిరుపతిలో నిర్వహించడానికి టి.టి.డి. అధికారులను ప్రోత్సహించారు. అధికారులు గూడా సానుభూతితో దాని నిర్వహణ కార్యక్రమానికి అనుమతించారు. అటువంటి సంగీత ఉత్సవాలు విస్తృత వ్రాతిపదికపై జరపడం అంత తేలికైన పనికాదు. ఆ

కీర్తనలకు రాగాలున్నా స్వరపరిస్తేగాని సంగీత పద్ధతిలో పాడడానికి వీలుకాదు. సంగీత, సాహిత్య జ్ఞానం గల విద్వాంసుల సహకారంతోగాని ఆ పని చేయలేరు. ఈ కార్యక్రమాన్ని ఉత్సాహంతో మా నాయనగారు అప్పారావుగారి తోడ్పాటుతో నిర్వహించ కలిగారు. ఈ ఉత్సవాలకు రూపం ఇవ్వడంలో అప్పారావుగారి సహకారం ప్రత్యక్షంగా కనబడక పోయినా పరోక్షంగా చాలా ఉంది. సంగీత విద్వాంసులను సమీకరించడంలోను, అంతవరకు ప్రచారంలో లేని ఈ కీర్తనలను కొన్నిటిని విడిగా అచ్చు వేయించి సంగీత విద్వాంసులకు పంపి వాటిని స్వరపరచి పాడడంలోను ఎంతో కృషి చేయవలసి వచ్చింది. ఈ విషయంలో అప్పారావుగారు, రాళ్ళపల్లి అనంత కృష్ణ శర్మగార్ల తోడ్పాటు ముఖ్యంగా పేర్కొన తగినది.

* * *

5. అప్పారావుగారు ప్రతిభగల విద్యార్థులను అభిమానించేవారు. చదువుకోవడానికి ఆర్థిక స్తోమత లేనివారికి ఆ వసతి కల్పించిగాని, వీలైతే తనే సహాయము చేసిగాని వారిని పయికి తీసుకువచ్చేవారు. చదువుమీద ఆసక్తి ఉన్నా అవకాశాలు లేకుండా నలిగి పోతున్న అనేక మందికి ఆ అవకాశం కల్పించారు. యోగ్యత ఉన్నా ఉద్యోగ అవకాశాలు లేనివారు అప్పారావుగారి పరిచయంవల్ల లభిపొందారు.

మాకు తెలిసిన కుటుంబాదొకడు B.Sc. మంచి మార్కులతో పాసైనాడు. పైకి చదువుకోవాలంటే ఆర్థికస్తోమత, పలుకుబడి కావాలాయే. ఇతని విషయం అప్పారావుగారికి తెలియవచ్చింది. అప్పట్లో ప్రొఫెసర్ సూరిభగవంతుంగారు బెంగళూరు ఇండియన్ ఇన్స్టిట్యూట్ ఆఫ్ సైన్సు డైరెక్టర్ గా ఉండేవారు. వారికి అప్పారావుగారు ఈ కుటుంబాని అర్హతలను తెలియ చేస్తూ ఉత్తరం వ్రాశారు. వారి సలహా ప్రకారం అతను I.I.S.లో M.Tech. కు అప్లై చేశాడు.

అతని మార్కులను బట్టి M.Tech లో ఏ ఇబ్బంది లేకుండా సీటు వచ్చింది. స్కాలర్ షిప్ గూడా వచ్చి నట్లు గుర్తు. అతను M.Tech. ప్రథమశ్రేణిలో ఉత్తీర్ణుడయ్యాడు. ఇప్పుడు అతను బెనారెస్ హిందూ యూనివర్సిటీలో ప్రొఫెసర్ గా పని చేస్తున్నాడు.

* * *

6. అవి బహుశః వేసవి శలవలనుకుంటాను అప్పారావుగారు మద్రాసులో ఉన్నారు. అప్పుడే B. A. పాసైన ఒక విద్యార్థి అయిన వద్దకు వచ్చి “తిరుపతి యూనివర్సిటీలో పై చదువుకు అప్లై చేయాలనుకుంటున్నాను. మీరేమైనా అక్కడ తెలిసిన వారికి రెకమెండేషన్ లేటర్ వ్రాసి ఇస్తే వెళ్ళి ప్రయత్నం చేసుకుంటా” నని అడిగాడట. అప్పుడు మద్రాసు కాలేజీలలో ఒక దాని ప్రెసిసిపాల్ గా ఉన్న తమ స్నేహితుని వద్దకు ఆ కుటుంబానిని అప్పారావుగారు తీసుకువెళ్ళి “చూడండిగారు, ఈ కుటుంబాడు తిరుపతి యూనివర్సిటీలో పై చదువు చదువుకోవాలని అనుకుంటున్నాడు. గోవిందరాజులు నాయుడుగారిని మీకు తెలుసుగదా, వారికి ఒక ఉత్తర వ్రాసి ఇస్తే అతని తంటాలు అతను పడతాడు” అని అన్నారు. ఆ ప్రెసిసిపాల్ గారు వెంటనే “నేను ఎవరికి రెకమెండేషన్ లేటర్ ఇవ్వడం లేదు. నా పరిచయాన్ని దుర్వినియోగం చేయదల్చుకోలే”దని నిర్మోహమాటంగా జవాబు చెప్పారట. అప్పారావుగారు “చూడండి. మీరూ, నేనూ గూడారీటైర్ అయిన వాళ్ళం. బతికున్నన్నాళ్ళు బతకబోము. ఎవరో కుటుంబాడు చదువుకుని వృద్ధిలోనికి వస్తానంటే ఈ మాత్రమయినా చేయలేకపోవడం సిగ్గుచేట”ని మందలింపుగా అని ఆయనే వెంటనే గోవిందరాజులు నాయుడుగారికి ఉత్తరం వ్రాసి ఆ కుటుంబానికి ఇచ్చారు. ఆ తర్వాత ఏమయిందో నాకు తెలియదుగాని, ఆనాటి విద్యార్థి ఈ రోజు చలనచిత్ర రంగంలో పేరు ప్రతిష్టలు సంపాదించుకొని మంచి స్థితిలో ఉన్నాడు.

* * *

7. ఒకసారి అప్పారావుగారు చెపుతుంటే విన్నాను. వారి స్నేహితుడు ఒక ప్రొఫెసర్ గారి కుమారుడు పరీక్షలో పాసు కావడం లేదట. తండ్రి తన ఉద్యోగ నిర్వహణే తప్ప ఆ కుటుంబానికి గురించి తిన్నగా పట్టించుకొనేవాడట. ఆ ప్రొఫెసర్ గారి భార్య ఏమి చేయాలో తెలియక, అప్పారావుగారు వాళ్ళింటికి వచ్చినప్పుడు తన కుమారుని గురించి ఎంతో బాధపడుతూ చెప్పిందట. అప్పారావుగారు ఆ అబ్బాయిని తన వద్దకు పంపమన్నారట. మగ్గాడు అతను అప్పారావుగారిని కలసికొన్నాడు. రావడంతోనే ఆ కుటుంబాని మంచిచెడ్డలన్నీ కనుక్కొని వాత్సల్యంతో పరీక్షకు ఏ విధంగా చదుకోవల్సిందీ చెప్పి, అతనిలో ఆత్మ విశ్వాసాన్ని కలిగించారు. ఆ విధంగా రెండు మూడు సార్లే ఆ అబ్బాయి వారిని కలిశాడట. ఆ సంవత్సరం పరీక్షకు వెళ్ళి అతను పాసైనాడు. ఇప్పుడు అతను విదేశాలకు వెళ్ళివచ్చి మంచి స్థితిలో ఉన్నాడు.

* * *

8. అప్పారావుగారు మద్రాస్ ప్రెసిడెన్సీ కాలేజీలో ఎడిషనల్ ఫిజిక్స్ ప్రొఫెసర్ గా ఉండి రాజమండ్రి డ్రైనింగ్ కాలేజీ ప్రెసిసిపాల్ గా బదిలీ అయ్యారు. ఆప్పటికే వారి పెద్దకుమారునితో మా చెల్లెలి వివాహం నిశ్చయమయింది. మా బంధువర్గం వారి అమ్మాయిని వివాహం చేసుకొని అప్పుడే B.A. పాసైన ఒక కుటుంబానికి రాజమండ్రి డ్రైనింగ్ కాలేజీలో B.Ed సీటు కావల్సివచ్చింది. మామూలు పరిస్థితులలో అది సాధ్యపడదని సందేహించి అతను తన మామగారి ద్వారా మా నాయనగారికి ఉత్తరం వ్రాయించాడు. ఆ కుటుంబాని భార్య మాకు సన్నిహిత బంధువు కావడం వల్ల మా నాయగారు అప్పారావుగారికి అతనిని గురించి ఉత్తరం వ్రాశారు. అర్హతనుబట్టి B.Ed అడ్మిషన్ ఇంటర్వ్యూకి అతనిని పిలిచారు. ఇంటర్వ్యూలో అప్పారావుగారు “ఏమయ్యా, శాస్త్రీగారి కుమార్తె వివాహం జరుగబోతోంది గదా, మీరు వివాహానికి వస్తున్నారా?” అని అడిగారట. అతను “అయ్యా నా వివాహం ఇప్పుడే అయింది. మా మామగారికి శాస్త్రీగారి కుటుంబానికి మధ్య సయోధ్య ఎంతో నాకు తెలియదు. నేను వస్తే నన్ను వారు గుర్తిస్తారో లేదో అని సందేహిస్తున్నాను, నేను రాకపోవచ్చు”ని జవాబు చెప్పాడట. అప్పారావుగారు నవ్వుకొని ఏవో ఉచితమయిన రెండు మూడు ప్రశ్నలు వేసి B.Ed సీటు ఇచ్చారట. అతను B.Ed పాసై తర్వాత వాళ్ళ ఊళ్ళో చాలా కాలం టీచర్ గా పనిచేసి, తర్వాత హెడ్ మాస్టరయి, ఇప్పుడు రిటైర్ ఆయి విశ్రాంతి తీసుకుంటున్నారు. వారి సంతానం వృద్ధికి వచ్చింది. ఉద్యోగాలు చేసుకుంటున్నారు.

* * *

9. జొన్నలగడ్డ సత్యనారాయణమూర్తిగారు ఇంగ్లీషు, తెలుగు సాహిత్యాలలో మంచి ప్రవేశం గల వారు. ఇంగ్లీషులో M. A. పాసైనారు. ఉభయ భాషలలోను వారు మంచి వక్త, రచయితగూడాను. వారి భార్య తెలుగు సాహిత్యంలో మంచి అభినివేశం గల వ్యక్తి. ఆ రోజులలో ఈ భార్యాభర్తలిద్దరూ మా ఇంటికి వస్తూ ఉండేవారు. ఇన్ని యోగ్యతలున్నా సత్యనారాయణమూర్తిగారికి ఉద్యోగం లేదు. కారణం, యోగ్యతకు తగ్గ ఉద్యోగం లభించకపోవడం, అధికారంగల వ్యక్తుల వద్దకు చొరవ చేసుకుని వెళ్ళి ఉద్యోగాన్ని అభ్యర్థించే ప్రవృత్తి లేకపోవడమూను ఎవరినీ కలవకపోతే వీరి యోగ్యత ఎవరు గుర్తిస్తారు? ఉద్యోగం ఎట్లా లభిస్తుంది? ఈ పరిస్థితులలో మా నాన్నగారు వారిని అప్పారావుగారికి పరిచయంచేశారు. ఉద్యోగ ప్రయత్నాలు కొనసాగాయి. ముందు ఈయన లోని స్తబ్ధత పోగొట్టి చొరవ కలిగిస్తేగాని ఏ పని జరగదు. అప్పారావుగారు వీరిని గురించి తెలిసిన

వారితో చెప్పి, ఉద్యోగాలకు అపై చేయించి, వాటికి సంబంధించిన వారిని వెళ్లి కలవడానికి సత్యనారాయణ మూర్తిగారిని ప్రోత్సహించారు. కాని సత్యనారాయణ మూర్తిగారు అభిలషించిన ఉత్తమ పదవులు రావడం చిక్కు సమస్య అయింది. ఏదో ఒక పదవిలో చేరి పైకి ఎగబాకాలి గాని, ముందుగానే ఆ పై పదవి వీరు కోరినట్లుగా ఎట్లా వస్తుంది? ఈ విషయం వారికి నచ్చ చెప్పి ఒప్పించడం కష్టమయిన సమస్యగా పరిణమించింది. చివరకు బెజవాడ C. V. R. కాలేజీలో ఇంగ్లీషు ట్యూటర్ గా అతి కష్టం మీద చేరవలసి వచ్చింది. ఆ ఉద్యోగ సంపాదనలో చొరవ కల్పించి, వారు ముందుకు వెళ్లడానికి అప్పారావు గారు ప్రధాన పాత్ర నహించారు.

* * *

10. మద్రాసులో నేను స్కూల్ ఫైనల్ చదువు కుంటున్నాను. అప్పటికి పది రోజులలో మా SSLC పరీక్షలు ప్రారంభం కావలసి ఉన్నవి. పరీక్షలకు ముందు వారం రోజులపాటు నేను జ్వరంతో పడు కున్నాను. పరీక్షలకు వెళ్ళకలుగుతానో లేదో అనే సందిగ్ధావస్థలో ఆ వారం రోజులు గడిచాయి. జ్వరం తగ్గితేగాని పరీక్షలు వ్రాయడానికి వీలుకాదు. పరీక్షలు వ్రాయలేకపోతానేమో అనే బెంగ. ఏమయితేనేమి పరీక్షలు ఇంకా రెండు మూడు రోజులకు ప్రారంభ మవుతాయనగా జ్వరం తగ్గింది. కాని వారం రోజుల పాటు తిండితిప్పలు సరిగా లేకపోవడంవల్ల నీరసించి, ఏమీ చదివే స్థితిలో లేను. పరీక్షలు వ్రాయాలనే కోరిక మాత్రం లోపల తొలుస్తోంది. జ్వరం తగ్గింది కాబట్టి, ఏమయినాసరే నేను పరీక్షలకు వెళ్ళి వ్రాస్తానని మా నాయనగారితో చెప్పాను. పరీక్షలు ట్రిప్లికేన్ లో మేము చదువుతున్న కెల్లెడ్ హైస్కూల్ లోగాక రాయ పేట వెస్టి హైస్కూలులో పెట్టారు. ఇది దాదాపు మా ఇంటికి 3, 4 కిలోమీటర్ల దూరం. అందులో అది

ఎండాకాలం. పరీక్షలు ఉదయం 9 గం||లకు మొదలై, సాయంత్రం 5 గం|| లదాకా రోజుకు ఉదయం, సాయంత్రం మూడు గంటల చొప్పున రెండు పరీక్షలు వ్రాయాలి. ఈ వివరాలన్నీ మా నాయనగారితో చెప్పాను. ఆ రోజులలో ప్రతి రోజూ సాయంత్రం నాయనగారి స్నేహితులు పదుగురు యోగ ప్రార్థనలకు మా ఇంట్లో కలుస్తూ ఉండేవారు. అప్పారావు పంతులు గారు గూడా రోజూ సాయంత్రం మా ఇంటికి వస్తూ ఉండేవారు. నా గోడంతా అప్పారావుగారితో మా నాయనగారు చెప్పారు. వారిద్దరు మాట్లాడుకున్న తర్వాత అప్పారావుగారు : న్ను పిలిచి నాతో "ఒరే, నీకు ఉదయం కారు పంపుతాను. పరీక్ష హాలువద్ద నిన్ను మా డ్రైవర్ దింపుతాడు. తిరిగి మధ్యాహ్నం ఇంట రైల్ లో నీకు కావలసిన పాలు వగైరా మా డ్రైవర్ తీసుకువచ్చి నీకు ఇస్తాడు. సాయంకాలం మళ్ళీ నిన్ను ఇంటికి తీసుకువచ్చే ఏర్పాటు చేస్తున్నాను. నీ పరీక్షల గురించి దిగులుపడకు. వెళ్ళి సుఖంగా వ్రాయ" అని అన్నారు. ఇది నేను ఎదురుచూడని సంతోషం. వారి బౌద్యధ్యానిక ముగ్ధుడనై, ఏం బదులు చెప్పాలో తెలియని స్థితిలో నుంచుని పోయాను. విద్యార్థుల కష్ట సుఖాలను ఆకళింపు చేసుకొని తగిన రీతిని పరిష్కరించడంలో ఆయనకు ఆయనే సాటి. పరీక్షలయిన రెండు నెలల తర్వాత ఒక రోజు సాయంత్రం, నీ నెంబరెంత్ అని అడిగారు. నెంబరు కాగితం మీద వ్రాసి ఇచ్చాను. 5, 6 రోజుల తర్వాత, నీవు పాసైనావు. ఇవిగో నీ మార్కులని నా చేతిలో ఒక స్లిప్ పెట్టారు. రిజల్టు 10, 15 రోజుల తర్వాత పేపర్ లో వచ్చాయి.

* * *

నేను S.S.L.C. పాసైన తర్వాత ఇంటర్మీడియట్ లో చేరడానికి లయోలా, ప్రెసిడెన్సీ కాలేజీలకు అపై చేశాను. లయోలా కాలేజీలో నాకు సీటు రాలేదు. ప్రెసిడెన్సీ కాలేజీ మా ఇంటికి దగ్గర. నడచి వెళ్ళ

గల దూరంలో ఉండేది. ప్రెసిడెన్సీ కాలేజీలో నాకు సీటు వస్తే రాకపోకల భర్చు కొంత కలసివస్తుందనే ఆశ. అడ్మిషన్లన్నీ పూర్తి అయినాయి. నాకు సీటు రాలేదు. నేనింకే కాలేజీకి అప్లై చేయలేదు. ఎందుకంటే అది వ్యయప్రయాసలతో కూడినపని. మా నాయనగారు ఇదీ నీ మంచికోసమే వచ్చిందేమో అని నాకు ఆమరం, శబ్దమంజరి చెప్పడానికి మా పిన తండ్రిగారి వద్ద ఉన్న గురుబాల ప్రబోధిని, శబ్దమంజరి ఉత్తరం వ్రాసి తెప్పించారు. వాటిని తెప్పించారేగాని నాకు చదువు చెప్పడానికి మా నాయనగారికి తీరిక ఉండేదికాదు. కాలేజీలన్నీ తెరచి నెల రోజులు గడిచాయి. నాతో చదువుకుని ప్రెసిడెన్సీ కాలేజీలో చేరిన కొందరు స్నేహితులను రోజూ కలసి మాట్లాడుతూ ఉండేవాడిని. ఒకరోజు మా స్నేహితుడొకడు ప్రెసిడెన్సీ కాలేజీలో ఇంటర్ 1 గ్రూప్లో చదువుతున్న ఒక కుఱ్ఱవాడు చదువు మానేసి వెళ్ళిపోయాడనీ, వేకెన్సీ ఒకటి ఉన్నదనీ చెప్పాడు. ఆ విషయం మా నాయనగారికి తెలియజేశాను. వెంటనే మా నాయనగారు అప్పారావుగారికి ఉత్తరం వ్రాసి, వారి వద్దకు నన్ను పంపారు. ఆ ఉత్తరం చూచుకొని అప్పారావుగారు నన్ను మర్నాడు వారిని కాలేజీలో కలవమని చెప్పారు. అప్పుడు పాప్ వర్త్ ప్రెసిడెన్సీ కాలేజీ ప్రిన్సిపాల్ గా ఉండేవారు. మర్నాడు అప్పారావుగారిని కాలేజీలో కలుసుకోవడంతోనే “నీవు వెళ్ళి పాప్ వర్త్ ను కలుసుకో. ఆయనతో నీ గురించి మాట్లాడాను, నీ మార్కులకు సీటు వస్తుంది” అని అన్నారు. ప్రిన్సిపాల్ ను వెళ్ళి కలిశాను. ఏవో రెండు ప్రశ్నలు వేసి అడ్మిషన్ స్లిప్ వ్రాసి ఇచ్చారు. నేను ఆనాడే ప్రెసిడెన్సీ కాలేజీలో చేరాను. ఆనాడు అప్పారావుగారు నా గురించి ప్రిన్సిపాల్ తో చెప్పి ఉండకపోతే నాకు సీటు వచ్చేదికాదు. నా జీవితం ఇంకో మార్గాన పడేది.

* * *

నేను ఇంటర్మీడియట్ పాసైన తర్వాత అన్నామలై యూనివర్సిటీలో B.Sc. చదివి; కొన్నేళ్ళ పాటు అక్కడా అక్కడా పనిచేసి, చివరకు తిరుపతి S.V. కాలేజీలో కెమిస్ట్రీ డిమాన్స్ట్రేటర్ గా చేరాను. అప్పటికే మా నాయనగారు మద్రాస్ ఓరియంటల్ మాన్యుస్క్రిప్ట్స్ లైబ్రరీనుండి రిటైర్ అయి, తిరుపతి ఓరియంటల్ ఇన్స్టిట్యూట్ లో తెలుగు రీడర్ గా ఉన్నారు. ఆ తర్వాత 5, 6 సంవత్సరాల పాటు ఎదుగుబొడుగులేని ఆ డిమాన్స్ట్రేటర్ ఉద్యోగంలో పాతుకుపోయాను. అప్పటికి అన్నామలై యూనివర్సిటీలో మాకు ప్రొఫెసర్ గా ఉన్న ఎస్. వి. అనంతకృష్ణన్ గారు మద్రాసు క్రిస్టియన్ కాలేజీకి కెమిస్ట్రీ ప్రొఫెసర్ గా వచ్చేశారు. వారికి క్రిస్టియన్ కాలేజీలో PG కోర్స్ చేయడానికి నాకేమైనా అవకాశం ఉంటుందేమో తెలియజేయ గోరుతూ ఉత్తరం వ్రాశాను. వారు వెంటనే “నీకు ఆంధ్రా యూనివర్సిటీలో సీటు రావడానికి ఎక్కువ అవకాశాలున్నాయి. అక్కడ ప్రయత్నించు” మని బదులు వ్రాశారు. ఆ సంవత్సరం వేసవి శలవులలో నేను గుంటూరు వెళ్ళడం తటస్థించింది. గుంటూరు మెడికల్ కాలేజీలో మా బావగారు ఎనాటమీ అసిస్టెంట్ ప్రొఫెసర్ గా అప్పుడున్నారు. అప్పారావుగారు పెద్ద కుమారునితో గుంటూరులోనే ఉన్నారు. ప్రసంగ వశాత్తు నా PG కోర్సు విషయమై అనంత కృష్ణన్ గారు వ్రాసిన వివయాన్ని గురించి వారికి తెలియజేశాను. వెంటనే అప్పారావుగారు, ఉస్మానియా యూనివర్సిటీలో ఫిజిక్స్ ప్రొఫెసర్ గా ఉన్న సూరి భగవంతంగారు అప్పుడు ఈ ఊరువచ్చారు, వారేమైనా నీకు సహాయం చేస్తారేమో వెళ్ళి కలుద్దామన్నారు. ఆ సాయంత్రమే వారివద్దకు నన్ను తీసుకువెళ్ళి నా M.Sc సీటు విషయం భగవంతంగారితో అప్పారావు

గారు మాట్లాడారు. వారు ఉస్మానియా M.Scకి అప్లై చేయమన్నారు. అప్లై చేశాను. సీటు గూడా వచ్చింది. కాని ఆ సంవత్సరం (1950) మా నాయనగారు చనిపోవడం వల్ల నేను వెళ్ళి చేరలేకపోయాను. మరుసటి సంవత్సరం మళ్ళీ అప్లై చేశాను. మళ్ళీ సీటు వచ్చింది. వెళ్ళిచేరాను. M.Sc. I రాంక్లో పాస్ అయ్యాను. తర్వాత Ph.D గూడా అదే యూనివర్సిటీలో చేసి, లెక్చరర్గా చేరి ఈ మధ్యనే రీడర్గా 21 సంవత్సరాలు పనిచేసి రిటైర్ అయ్యాను. ఈ విధంగా అప్పారావుగారు నా పురోభివృద్ధికి మూలకారకులని చెప్పడానికి ఇదంతా వ్రాయవలసి వచ్చింది.

* * *

11. నాకు బాగా గుర్తు - మా బావగారు కాకినాడ మెడికల్ కాలేజీ ప్రెసిసిపాల్గా ఉన్నప్పుడు అప్పారావుగారి ఆరోగ్యం తిన్నగా లేదని తెలిసి నేనూ మా ఆవిడా వారిని చూడడానికి కాకినాడ వెళ్ళాము. అప్పటికే వారు చాలా అస్వస్థులుగా ఉన్నారు. జ్ఞాపకశక్తి క్షీణదశలో ఉన్నా, మనిషి ఫలానా అని గుర్తుపట్ట కలిగేవారు. నేను వెళ్ళడంతోనే వారి కుర్చీ పక్కన

క్రింద కూర్చున్నాను. నావంక తేరిపారి చూచి ముక్కు మీద వేలువేసుకొని “తప్పు, కుర్చీమీద కూర్చో” అని మాత్రం అనగలిగారు. తర్వాత మన ప్రపంచంలో లేనట్టు తేరిపారి చూడడం మొదలు పెట్టారు. నేను రెండు మూడు రోజులుండి వచ్చేశాను. తర్వాత మా బావగారు తిరుపతి మెడికల్ కాలేజీ ప్రెసిసిపాల్గా బదిలీ కావడంవల్ల వారి నాయనగారిని తాత్కాలికంగా అప్పుడు హైదరాబాద్లో ఉన్న వారి సోదరుడు సుబ్రహ్మణ్యం ఇంట్లో కొంతకాలం ఉంచవలసి వచ్చింది. నేను వారిని వారం వారం వెళ్ళి చూచివచ్చేవాణ్ణి. ఆయన స్థితి నానాటికి దిగజారడం మొదలయింది. ఒక రోజు సాయంత్రం వారి మనుమడు పూర్ణయ్య, (అప్పారావుగారి రెండవ కుమార్తె చి||సౌ|| గౌరమ్మ కొడుకు) వచ్చి, వారు భౌతికకాయాన్ని విడచినట్టు వర్తమానం చెప్పివెళ్ళాడు. అంతవరకు వారిని కనిపెట్టిచూస్తూ వచ్చిన వారి పెద్దకుమారుడు చివరిక్షణాల్లో వారివద్ద లేకపోవడం తటస్థించింది. ఈనాటికీ అది తలుచుకుని మా బావగారు బాధపడుతూ ఉంటారు.

బహుముఖ ప్రజ్ఞాశాలి

శ్రీ విస్సా అప్పారావుగారు

—శ్రీమతి విస్సా లలితాదేవి

[అప్పారావు పంతులుగారికి ఆధునిక విజ్ఞానశాస్త్రమంటే ఎంత అభిమానమో మన పురాతన విద్యలన్నా అంత ఆదరణ ఉండేది. ఏ విషయాన్నైనా నిశితంగా పరిశీలించి నిగ్గు తేల్చునిదే వారు విశ్రమించేవారుకాదు. ఈవి తీవ్ర గల పంతులుగారి జీవితం ఇంటా బయటా ఎంత ఉదాత్తంగాను, నియమబద్ధంగానూ సాగేదో ఈ రచన విశదీకరిస్తుంది.—సం॥]

మా మామగారు, పూజ్యులు శ్రీ విస్సా అప్పారావుగారి శతజయంతి సందర్భముగా వెలువడుతున్న యీ సంచికలో ప్రత్యక్షముగా నేనెరిగినవి, చూచినవి కొన్ని విషయములు వ్రాయాలని తోచినది. అన్ని కోణములనుంచి వారు చేసిన విశిష్టమైన సేవలను గురించి ఎంత వ్రాసినా కొంచమే అవుతుంది.

ఆయన వ్యక్తిత్వము అంతటి గొప్పది. చూపరులను ఆకర్షించే నిండైన విగ్రహము. స్ఫురద్రూపి. ఎప్పుడూ చిరునవ్వుతో, అప్యాయముగా పలుకరించే వారిమనస్తత్వము వారివ్యక్తిత్వములోని పరిపూర్ణత్యమును స్ఫురింపజేసేది. వారి వస్తుధారణలో ఒక ప్రత్యేకత కనిపించేది. కాలేజీకి వెళ్తున్నప్పుడు, ప్రత్యేక సందర్భములందును క్లోసునెక్కు లాంగు కోటు, పంచ, తలపాగ, సాక్సు, షూసు ధరించేవారు. ఇతర మైన కార్యక్రమాలలో పాల్గొన్నప్పుడు షార్టు కోటు, పంచ, మడతపెట్టిన ఉత్తరీయము వారి ప్రత్యేకతగా ఉండేది. ఆ నాళ్లలో ఈ రకంగా ప్రత్యేకముగా నుండు

వారు ముగ్గురు ఆచార్యులు - వీరూ, డాక్టరు సర్వేపల్లి రాధాకృష్ణ, ప్రొఫెసర్ జి. యస్. శర్మగారలు.

శ్రీ అప్పారావుగారు మాట్లాడునప్పుడు ఒక్కొక్కసారి ఇతరులకు చాల కటువుగాను, కష్టముగాను వుండేది. కాని, అంతరంగములో ప్రేమాభిమానములకు కొరత వుండేది కాదు. సహాయ మర్థించి వచ్చిన వారు దాచి మాటాడుట, వంకర స్వభావము కలిగి ఉండుట ఆయనకు నచ్చేది కాదు. అట్టి స్వభావమును గుర్తించిన వెంటనే దానిని ఖండించి నిశితముగా విమర్శించేవారు. ఆయనప్పటికి చేయవలసిన సహాయం చేసి మరీ పంపేవారు. ఏ విషయమునైనా పైకి తెచ్చి ఉద్ధరించే ప్రయత్నము, దీక్ష, పట్టుదలతో సాధించే గుణము ఆయనలో అధికము. ఆ విధముగా అనేక రంగాలలో వ్యక్తులకు; సంస్థలకు; ప్రాచీన సంగీత గ్రంథముల ప్రచురణకు ఎంతో ప్రోత్సాహమిచ్చారు. నాట్యము, చిత్రకళ, సైన్సు, ఖగోళము, పంచాంగము, జ్యోతిషము వంటి అనేక అభిమాన విషయాలపై

ఎన్నో వ్యాసాలను వ్రాశారు. గ్రంథాలను ప్రకటించారు వీరి రేడియో ప్రసంగాలు, పత్రికా వ్యాసాలు వ్యాసావళి రూపాన వెలువడినవి.

భౌతికశాస్త్రముతోపాటు సంగీతమూ ఆయనకు అభిమాన విషయము. వారు మద్రాసు ప్రెసిడెన్సీ కాలేజీలో ఫిజిక్సు ప్రొఫెసరుగా పని చేస్తున్నా మద్రాసు మ్యూజిక్ అకాడమీ కమిటీ మెంబరుగా నదస్సులలో చర్చించే విషయాలన్నిటిలోను పాల్గొనేవారు. ఆ నాటి సంగీత కచ్చేరీలు అనే వ్యాసంలో అప్పటి కాలపరిస్థితులను విపులంగా వ్రాశారు. తమ చిన్ననాట, వారి అమ్మగారు వేకువనే లేచి, ఇంటిలోని పనులను చేసుకుంటూ, అధ్యాత్మరామాయణం, రామదాసు కీర్తనలు, తరంగాలు, అష్టపదులవంటివి పాడేవారని, చుట్టూ ప్రక్కల స్త్రీలు తీరిక వేళల్లో వచ్చి నేర్చుకునేవారని చెప్పేవారు. ఇదే తనకు చిన్నతనమండే సంగీతముపై మంచి అసక్తి కలిగించినదని అనేవారు. తరువాత, తను హైస్కూలు చదువునకై ఆమలాపురము వెళ్ళిరి. అక్కడ హైస్కూలు హెడ్ మాస్టరు, వారి మామగారు ఆయిన శ్రీ చాగంటి వీరభద్రయ్యగారి ఇంట దక్షిణాది నుంచి వచ్చిన కృష్ణయ్యరనే సంగీత విద్వాంసుడు ఇంటిలోని వారందరకూ, హెడ్ మాస్టరుగారికి సంగీతము నేర్పుతూ, పాడుతూ వుండేవారని చెప్పేవారు. ఇవన్నీ వారి సంగీతాభిమానానికి చిన్నతనంలో పునాదివేసినవని వారు చెప్పేవారు.

శ్రీ త్యాగరాజ కీర్తనల సాహిత్యము తెలుగులో నుండుటవల్ల దక్షిణాత్యులుపాడేటప్పుడు రాగతాళాలకు ప్రాధాన్యమిచ్చినా భాష భావము వారికర్థము కాక విరచి ముక్కలు చేసి పాడేవారు. ఉ॥ ఎందుతాగినాడో (ఎందు దాగినాడో), రారా రామా రవికల సోమా (రారా రామా రవికుల సోమా) మొదలైనటువంటి కీర్తనల నా రీతిగా పాడేవారు. త్యాగరాజ కీర్తనలు శుద్ధ

ముగా, వ్యాఖ్యాన సహితముగా అందరికర్థమయ్యేటట్లు ప్రచురించాలనే సంకల్పము అందువలన కలిగినది. రాజమండ్రిలో గౌతమీ విద్యాపీఠమును శ్రీ కాండేశ్వర జమీందారువారు స్థాపించిరి. దాని శాఖయైన ఆంధ్ర గాన కళా పరిషత్తు మద్రాసు కమిటీ (1946) ద్వారా అనేక సంగీత గ్రంథములను అప్పారావుగారు ప్రచురించిరి. అనేకమంది ముఖ్యులు ఆ కమిటీ సభ్యులుగా వుండిరి. ఆ కమిటీ తరపున త్యాగరాజ కీర్తనలను శ్రీ కల్లూరి వీరభద్రశాస్త్రిగారిచేత వ్యాఖ్యానము వ్రాయించి ప్రచురించిరి.

సుప్రసిద్ధ పౌరాణికులు, పండితులు అయిన శ్రీ కల్లూరి వీరభద్రశాస్త్రిగారిని స్నేహసౌహార్దములతో అభిమానించే వారు శ్రీ అప్పారావుగారు. త్యాగరాజ కీర్తనలు (1948) ప్రచురితమైన కొద్ది రోజులలోనే ఆ పుస్తకములన్నియూ అమ్ముడుపోయినవి. ఎందరో ఆ పుస్తకములు కావలెనని వ్రాస్తూవుండేవారు. ఎక్కడా లభ్యమయేవికాదు. పునర్ముద్రణను శ్రీ అప్పారావుగారు కారణాంతరముల వల్ల చేయలేదు. కాని మద్రాసు కమిటీ తీర్మానము ప్రకారము, కొన్నాళ్ళతర్వాత, ద్వితీయ ముద్రణ హక్కును (Copy right) శ్రీ కల్లూరి వీరభద్రశాస్త్రిగారికి జ్ఞాకులతోసహా 1965 లో ఇచ్చి వేశారు. ఆ త్యాగరాజ కీర్తనలు ద్వితీయ ముద్రణ భాగ్యమునకు వెంటనే నోచుకొనలేదు. పది సంవత్సరముల తర్వాత 1975లో శ్రీవీరభద్రశాస్త్రిగారు క్రొత్త తీరులో రూపొందించి, రెండు సంపుటములుగా త్యాగరాజ కీర్తనలను ప్రచురించారు.

క్షేత్రయ్య పదములు, సంగీత సంప్రదాయమున గొప్ప స్థానములంకరించినవి, క్షేత్రయ్య నాట్య విశారదుడై, పదములు పాడి, భావము నభియించుచు, అనుభవించి రససిద్ధి పొందిన సంగీత వేత్త. ఇతడు కృష్ణాజిల్లా మువ్వ గ్రామము వాడు. ఇతని అసలు

శ్రీమతి విస్సా లలితాదేవి

పేరు వరదయ్య, తన యిష్టదైవమైన మువ్వ గోపాల స్వామి ముద్రతో పదములను వ్రాసినాడు. ఇంకనూ ఐతర దేవుళ్ళపైన కూడా వ్రాసినాడు. వరదయ్య కొన్నాళ్ళకు విరాగియయ్యెను. శ్రేత్రములన్నీ తరుగుటచేత ఇతనికి శ్రేత్రయ్య అని పేరు వచ్చినది. ఈ వివరములన్నీ శ్రీ అప్పారావుగారు శ్రేత్రయ్య పదముల పుస్తకము పీఠికలో విపులముగా వ్రాసియున్నారు.

పదములు పాడుట, అభినయించుట క్రమముగా నున్నగిల్లినది. సభ్యత కలవారెవ్వరు వాటిని పాడేవారు కాదు. దక్షిణాదిని సంగీతాభిమానులు కొద్దిమంది పాడేవారు. శ్రీమతి వీణ ధనమ్మ వీణ వాయిచుచూ వీటిని పాడేవారు. ఆమె మనమరాళ్లు బృంద ముక్త పాడేవారు. శ్రీమతి బాల సరస్వతి రసవత్తరముగా పదాలను అభినయించేవారు. అప్పట్లో పదములు పాడగా వినటమేకాని వానిలోని భావము మాటలు ఏవీ సరిగా తెలిసేవి కావు. శ్రీ మంచాళ జగన్నాథరావుగారు తన చిన్నతనమున దక్షిణాదిలో నుండునప్పుడు తమ ఇంటి ప్రక్కనవున్న ఒక వృద్ధుడు పాడచుండగా విని, తెలుగులోవున్న యీ పదములను వ్రాసి జాగ్రత్తపరచినారు. 1943 లో మా యింట వుండగా తను జాగ్రత్తపరచిన ఆ పదములను శ్రీ అప్పారావుగారికి చూపించిరి. వీనిని తప్పక ప్రచురించాలనే సంకల్పముతో, చాలా శ్రమపడి, అనేకచోట్ల తిరిగి, పదములను ఇంకా కొన్నిటిని సేకరించి ప్రచురించుట జరిగినది. అది ఆంధ్ర గాన కళా పరిషత్తు మద్రాసు కమిటీ ద్వారా తెనుగు, అరవము నాటేషనులతో (78) ప్రచురితమైంది. వాటిని వెలికి తీసుకువచ్చుట శ్రీ అప్పారావుగారి కృషి ఫలితమేను. శ్రీ జగన్నాథరావుగారు స్వరపరచిన వాటిని సంగీత కళానిధి టి. వి. సుబ్బారావుగారు సరిచూచిరి. ఆ విధముగానే మద్రాసు కమిటీ తరపున త్యాగరాజ అపూర్వ కీర్తనలు (74) తెలుగు, అరవము నాటే

షనుతో ప్రచురించారు. తరువాత ఆధ్యాత్మరామాయణ కీర్తనలు, రామదాసు కీర్తనలు కూడా ప్రచురించారు. కీర్తిశేషులు, సంగీత కళానిధి శ్రీ టి. వి. సుబ్బారావు, శ్రీ మంచాళ జగన్నాథరావుగార్ల సహకారముతో ఈ కృషి జరిగినది. శ్రీ జగన్నాథరావుగారిని తన స్వంత కుమారులలో ఒకనిగా భావించి అనేక విధముల అతని అభివృద్ధికి శ్రీ అప్పారావుగారు తోడ్పడ్డారు.

చిత్రకళపై మామగారికి చాలా అభిమానము. రాజమండ్రిలో పదునాలుగేండ్ల వయస్సు వాడైన శ్రీ దామెర్ల రామారావు యొక్క చిత్రకళాభినివేశము (1911 లో) చూచి ముగ్ధుడైన ఆర్ట్స్ కాలేజీ ప్రెసిసిపాల్ ఆస్వాల్డు కూల్డ్రే అతని అభివృద్ధికి చాలా ప్రోత్సాహ మిచ్చారు. శ్రీ రామారావు బొంబాయిలోని Sir. J.J. ఆర్ట్స్ స్కూలు (1916-19) నుండి శిక్షణ పొంది వచ్చిన తరువాత అనేక చిత్రములు వేశారు. అవి దేశ విదేశాలలో అనేక బహుమతులను, ప్రశంసలను అందుకొన్నవి. శ్రీ రామారావు రాజమండ్రిలో ఆర్ట్స్ స్కూలును స్థాపించి యువకళాకారులను తయారు చేశారు. ఇంతలో ఆంధ్రుల దురదృష్టవశమున చిన్న తనములోనే (ఫిబ్రవరి 1925) ఆకాలమృత్యువునకు గురియైనారు. ఆయన భార్య, చెల్లెలు చిత్రకారిణులేను. వారిద్దరు, స్నేహితుడు, సహచిత్రకారుడు అయిన వరదా వేంకటరత్నము, చామకూర్ గార్లు కలిసి అతి కష్టముపై ఆర్ట్స్ స్కూలును నడపేవారు. ప్రసిద్ధి కెక్కిన రామారావుగారి అసంఖ్యాక చిత్రములను భద్రపరచుట వారికి సమస్య అయినది. ఇవన్నియు చూచిన అప్పారావుగారు దామెర్ల రామారావు మేమోరియల్ ఆర్ట్స్ గ్యాలరీ అండు స్కూలునకు శాశ్వతమైన ఏర్పాటు వుండాలని చాలా కృషి చేశారు. రామారావు గారిచిత్రాలలో ప్రధానమైనదీ బొరాంటో అంతర్జాతీయ చలనచిత్ర ప్రదర్శనమున (1924) బహుమతి పొందినదీ అయిన 'సిద్ధార్థ రాగోదయము' అనే సీటి రంగుల

చిత్రమునకు మద్రాసులో ప్రింట్లు తీయించినారు. చిత్ర కళాభిమానులకు, పెద్దలకు, అనేక సంస్థలకు వానిని విక్రయించి నిధులను సేకరించారు. కొన్నాళ్ళు యిదే పనిగా ప్రతిరోజూ తిరిగి చాలా శ్రమపడి దీని ఉద్ధరణకు పాటుపడ్డారు. వీరి దీక్ష, కృషి చూచి కొందరు యువకళాకారులు ప్రదర్శనలిచ్చి వచ్చిన ధనమును విరాళముగా ఇచ్చారు. ఆర్థు గాలరీ స్కూలు నూతన భవనములో సుస్థిరముగా (మే 10, 1957) నెలకొన్నది. గవర్నమెంటు గ్రాంటు రికగ్నిషను దరిమిలా వచ్చినవి. దీనిని 1977 నుండి ప్రభుత్వమే నడుపుచున్నది.

కూచిపూడి నృత్యము ప్రాచీనమైనది. దీనికి మన ఆంధ్రదేశములో విశిష్టమైన స్థానముండేది. కూచిపూడి గ్రామము కృష్ణా జిల్లాలోనిది. అక్కడ అనేక బ్రాహ్మణ కుటుంబములు యీ విద్యకు అంకితమై ఉండేడివి. వారిని ఆదరించి యీ విద్యను నేర్పుకునేవారు క్రమముగా తగ్గిపోయినారు. ఆ కారణముగా యీ విద్య క్రమముగా మరుగునపడిపోయేస్థితికి వచ్చినది. ఉద్ధండులై నటువంటి నాట్యకళాకోవిదులు కృష్ణా జిల్లాలో ఉన్నప్పటికి వారికి ఏ విధమైన గుర్తింపు లేకపోయినది. చింతావారు, వేదాంతమువారు, వెంపటివారు కూచిపూడి నృత్యానికి ఎసలేని పేరు తెచ్చారు. కాని, దీనిని స్మరింపక దక్షిణాదినిచేసే భరతనాట్యమే ప్రధానమైనదని ప్రచారము సాగుతూండేది.

శ్రీ అప్పారావుగారు విశాఖపట్టణంలో ఉండగా (1952-53) శ్రీ వేదాంతం లక్ష్మీనారాయణగారిని తీసుకువచ్చిరి. ఆయన మా యింట కొన్నాళ్ళుండి ప్రతిరోజూ కూచిపూడి నృత్యమును గురించి దానిలోని విశేషములు, అభినయమును గురించి చాలా చక్కగా వివరించేవారు. టౌనుహాలులో కూడా ఒక ప్రదర్శన, లెక్కరు డిమాన్డ్రేషను ఇచ్చారు. శ్రీ అప్పారావుగారు

ధిల్లీలో జరిగిన ఆఖిలభారత నృత్య సదస్సు(1958)లో కూచిపూడి నాట్య విశేషమును గురించి విశిష్టమైన, ప్రామాణికమైన వ్యాసమును చదివి; లెక్కరు డిమాన్డ్రేషను ఇచ్చారు.

శ్రీ నటరాజు రామకృష్ణ, శ్రీ లక్ష్మీనారాయణ గారల మూలమున దీని నుద్ధరించుటకై తను కూడా వారితోపాటు చాలా పట్టణములు దేశమంతటా తిరిగి ప్రదర్శన లేర్పాటుచేశారు. ఎంతో దుమారము రేగిన తరువాత దేశములోని అన్ని శాస్త్రీయ నృత్యములతో సమానప్రతిపత్తి కలదని కూచిపూడి నృత్యమునకును కేంద్ర సంగీత నాటక అకాడమీ గుర్తింపు దేశములో లభించినది. తదాదిగా కూచిపూడి అకాడమీలు, దాన్సు స్కూళ్ళు పలు ప్రదేశాలలో నెలకొన్నవి. నాట్య చార్యులు తమ విద్యను ఉత్సాహవంతులైన ఉన్నత కుటుంబములలోని పిల్లలకు నేర్పుట ప్రారంభించిరి. దేశ విదేశాల నుండి కూడా ఉత్సాహవంతులైన కళాకారులు వచ్చి నేర్చుకొనుటకు ప్రారంభించిరి. విదేశములలో కూడా కూచిపూడి కళావైభవము పెంపొంది ప్రశంసల నందుకొని, కూచిపూడి నాట్యవైభవము తన పూర్వపు టౌన్నత్యమును తిరిగి సంతరించుకున్నది.

కీ.శే. ధర్మాల రామమూర్తిగారు మృదంగ విద్వాంసులు. ప్రాచీన సంస్కృత గ్రంథముల నుండి అనేక విషయములను సేకరించి, మృదంగ తత్వమనే అపూర్వ గ్రంథమును తెలుగున వ్రాసిరి. కాని దానిని చాలా కాలము ప్రచురించుటకు పీలుకలేదు. ఎవరో చెప్పగా శ్రీ రామమూర్తిగారు శ్రీ అప్పారావుగారికి దానిని చూపించిరి. వారు దానిని చూచి, తప్పక ప్రచురించవలసిన అపూర్వ గ్రంథమని చెప్పిరి. మద్రాసు మ్యూజిక్ అకాడమీ వార్షిక సభల సదస్సులో ఆ గ్రంథము నందలి విశేషములను ప్రముఖ విద్వాంసుల సమక్షమున శ్రీ రామమూర్తిగారు సోదాహరణముగా

వివరించు అవకాశమును వీరే కలిగించిరి. పాల్ మాట్ మణి అయ్యరుచుంటి ప్రముఖ మృదంగ విద్వాంసులు దీనిని ప్రామాణిక గ్రంథముగా గుర్తించిరి. లలితకళా ఎకాడమీ ఆందజేసిన ఆర్థిక సహాయముతోను, ఇతరుల వద్ద సేకరించిన ధన సహాయముతోను పుస్తక ప్రచురణ (1964) జరిగినది. ఇది అంతయు శ్రీ అప్పారావుగారి చలవేనని శ్రీ రామమూర్తిగారు అంటుండే వారు.

అప్పారావుగారికి పురాతన విద్యలపై ఎంతో ఆదరణ వుండేది. విప్రవినోదులు పదిమంది ఒకసారి మాయంటికి వచ్చిరి. వీరి ప్రదర్శన మీరెప్పుడూ చూచి యుండరు. ఈ విద్య వచ్చినవారు క్రమముగా అంత రించి పోవుచున్నారు అనుచూ, మాయంటి వారి ప్రదర్శనము ఏర్పాటు జేసిరి. ఇరుగుపొరుగు నున్న వారందరినీ చూచుటకు పిలిపించిరి. వారి దేవతార్చన పూజాపీఠము, గంట, ధూప దీప నైవేద్యమునకు పిండివంటలు - అన్నీ లోపల సిద్ధపరచి వుంటాయి. తెర తీయగానే మన కండ్లకు ఇవన్నీ కనిపిస్తాయి. గారెలు, బూరెలు, కజ్జికాయలు మాకు పెట్టగా తిన్నాము. అక్కడున్న వారందరూ చూచి చాలా ఆనందించారు. ఈ ప్రదర్శన కనికట్టువంటిదనే భావ మున్నది ! వారిని మాయంటిలో భోజనానికి వుండ మన్నారు. వారి తిండిపుష్టి అమోఘము. చూచి తీర వలసినదేను. మూడుసార్లు అన్నీ వండి వడ్డించాము. అన్ని వస్తువులను విడవకుండా పూర్తి చేస్తామని చెప్పి మరీ తిన్నారు. ఇంటిలో వున్న ఫలహారములు, మజ్జిగతో సహా అన్నీ పూర్తి చేశారు. పైగా పెట్టడానికి ఇంట్లో మాకేమీ లేవని కూడా చెప్పారు. అది చాలా వింతైన అనుభవము.

రాజమండ్రిలోను, విశాఖపట్టణము, మద్రాసుల లోను కాలేజీ విద్యార్థుల బాగుకై చాలా సహాయము, ప్రోత్సాహము ఇచ్చేవారు. ఎందరో ఆర్థిక ఇబ్బందుల

వల్ల చదువుసాగని పరిస్థితులలో, పరీక్ష ఫీజులు కట్ట లేక ఇబ్బందులకు గురైనవారికి, స్కాలర్షిప్పులు అందని వారికి సరైన సయమములో వారికి ఎంతో ఆర్థిక సహాయము చేసేవారు. వారి శిష్యులలో ఎందరో ICS, IAS వంటి ఉన్నత పదవులలో పైకివచ్చిన వారున్నారు. వారి శిష్యులు దక్షిణాపథము నలుమూలలా ఉన్నారు. అంతేగాక నోబెల్ బహుమతి గ్రహీత ప్రొ॥ చంద్రశేఖరు వీరి ప్రियశిష్యుడు.

డా॥ కట్టమంచి రామలింగారెడ్డి గారు కోరగా శ్రీ అప్పారావు గారు గవర్నమెంటు సర్వీసునుండి రిటైరగుటకు ఒక సంవత్సర కాలము ముందే రిటైరయి, యూనివర్సిటీ కాలేజీల ప్రిన్సుపాలుగా వాల్తేరు వెళ్లారు. యూనివర్సిటీ అభివృద్ధికి అనేక విధముల పాటుపడ్డారు కాని, అక్కడి పరిస్థితులవల్ల గడువు పూర్తికాకముందే రిజైను చేయవలసి వచ్చింది. ప్రముఖ పండితులలోకరిని ఉద్యోగిగా నియమించుటకు చాలా సహాయము చేశారు. ప్రతినెల తన జీతములో స్టూడెంటు షిప్పునకు రూ. 25, రిసర్చ్ స్కాలర్ షిప్పుకి రూ. 75 లు విరాళమిచ్చిరి. ఎందరో విద్యార్థులకు భోజన వసతి సౌకర్యాలు తమ యింటిలో కల్పించారు. ఆయన ప్రతినెల మనియార్డరు రూపమున ఎందరికో డబ్బు పంపేవారు. ఆయన చిన్ననాటి గురువుగారికి వారున్నంత కాలమూ డబ్బు పంపిరి. వారి దాన ధర్మములు కుడిచేతితో చేసినవి ఎడమ చేతికి తెలిసేవి కావు. యువ కళాకారులకు ప్రథమముగా వారి యింటిలో ప్రోగ్రాములు ఏర్పాటుచేసి, అందరను పిలిచి వారికి ప్రోత్సహము కలుగజేసేవారు. ఇంటిలోని చిరంజీవులను కూర్చోన బెట్టుకొని అనేక విజ్ఞానదాయకములైన విషయములు ఒక చెప్పేవారెవరూ ఉండరనీ, విని తెలుసుకో వలసినదనీ చెప్పి వివరిస్తూండేవారు.

సంగీత విద్య మా అత్తగారికి, ఆడపడుచు లకు, వారివైపు బంధువులకు చాలామందికి అభిన్నది. మా మామగారి కంఠము కూడా చాలా శ్రావ్యమైనది. గజేంద్ర మోక్షము, రుక్మిణీ కళ్యాణము, భారతము లోని పద్యములు, దాశరథీ శతక పద్యములను చక్కగా పాడేవారు. వారి తండ్రిగారు, పెద తండ్రి గారుకూడా సాహిత్య ప్రియులట. శ్రీ చెళ్లపిళ్ల వేంకట శాస్త్రిగారు కడియము నుండి రాజమండ్రి తరుచు వచ్చి వీరి యింటనుండి కవితాగోష్ఠి జరిపే వారట. ఆ విధముగా సాహిత్యాభిమానము కూడా పెంపొందినది. మా అమ్మాయి చి||సో|| రాజేశ్వరికి చిన్నతనమండే రి సం||ల వయస్సులో సంగీత పాఠములను తాతగారు మొదలు పెట్టించిరి. మాస్థరు సంగీత పాఠమును చెప్పేటప్పుడు వింటూ, దానిని సరి చేస్తూ ఉత్సాహపరస్తూ వుండేవారు. ప్రతి దినము ఎవరో ఒకరు వచ్చి అనేక విషయాలపై చర్చలు, గోష్టులు జరిపేవారు. మాకు ఫలానా నిషయముపై నుపన్యాసమివ్వాలి, వ్యాసము వ్రాయాలి, యీ సభకు అధ్యక్షత వహించాలి అని కోరుతూ వుండేవారు. వారు సమ్మతించేవారు. సభాకార్యక్రమానికి టైం ప్రకారము వెళ్లటము, మాట్లాడటము, నిర్ణీత ప్రకారముగా ముగించేవారు. చాలా క్రమశిక్షణతో వుండేది వారి జీవితము. వేళకు కారములేని భోజనము, నిద్ర, విశ్రాంతి...కొద్దిగా మాత్రమే ఏదైనా తీసుకునేవారు. నియత సమయములందే కాని ఇతర సమయాలలో ఏమీ తీసుకునేవారు. ఇంట్లో అందరు ఎక్కడ నున్నారో ఏమి చేస్తున్నారో అని తను బయటి నుండి రాగానే అందరినీ పలకరించేవారు. తను బయలుదేరి ఎక్కడికైనా వెళ్ళునప్పుడు ఇంటిలోని వారందరకూ తను వెళ్ళేచోటు, తిరిగి వచ్చే సమయము చెప్పివెళ్ళే ఆలవాటు వారిది. ఇది చాలామంది అవసరము లేదని పాటించరు.

సాహిత్య ఆకాడమీ, సంగీత నాటక ఆకాడమీ, రేడియో ఎడ్యుకేషరీ బోర్డు కమిటీ సభ్యులుగాను వున్నారు. యూనివర్సిటీ తరపున వన్మాన్ కమిషనుగా మ్యూజిక్ కాలేజీలు, విజయనగరము, విజయవాడ కాలేజీలను ఇన్ స్పెక్షన్ చేసి, సంగీతమున కొత్త కోర్సులను, PG కోర్సును ప్రారంభించుటకు కారకులైరి.

నాడీగ్రంథము లందును, జ్యోతిషము నందును వీరికి చాలా సమ్మకమున్నది. స్వయముగా జాతక చక్రములను వేసి ఫలితములను చెప్పేవారు. అనేక మంది జ్యోతిష్కులు ఉపాసనతోను, అంకెల రూపమున, జాతక చక్రములను వేసి ప్రశ్నలకు సమాధానము చెప్పేవారు శ్రీ అప్పారావుగారు వీరందరను తరుచు కలసికొని ఫలితములను చర్చించేవారు. మద్రాసులో నుండగా శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి గారితో పరిచయము వారి యోగమార్గము ద్వారా పెరిగినది. ఇంటిలోని వారికి అనారోగ్యముగా వున్నప్పుడు యే యితర చికిత్సలవల్ల నయముగాని రుగ్మతలు శ్రీ శాస్త్రిగారి యోగప్రార్థనవల్ల చక్కబడేవి. అప్పటినుండి శ్రీ అప్పారావుగారు ఉదయము సాయంత్రము ప్రార్థన సమయమునకు వచ్చేవారు. మా అత్తగారికి వున్న డయాబిటీసు, ఆస్ట్రావంటి జబ్బులు నయమై ఆరోగ్యము కలిగినది. మా మరిది చి|| విస్సా వేంకటసుబ్రహ్మణ్యమునకు 10 సం||ల వయస్సులో కొరియా అనే తీవ్రమైన సరములకు సంబంధించి వ్యాధి వచ్చినది. వైద్యులు మందేది లేదని, బెడ్ రెస్టు యివ్వాలని, క్రమేణా యీ అలజడి హోర్డు ఏర్పేసుకు దారి తీయవచ్చని అన్నారు. సర్వ సాధారణంగా ఇట్టి రోగులు హెచ్చుకాలము బ్రతకరని చెప్పారు. ఇట్టి పరిస్థితులలో ఏమీ పాలుపోని సమయములో శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారు విశాఖపట్టణము వచ్చి ప్రేయరు డ్రిటుమెంటు చేశారు. అలజడి చాలావరకు

అనువులోనికి వచ్చినది. అప్పటికే గుండె వీళ్ళెసుకూడా ప్రారంభమైనది. కావున ప్రతిదినము ఉదయము సాయంకాలం ప్రేయరు చేసుకొన వీలుగా అబ్బాయిని తిరుపతికి తన వద్దకు పంపమన్నారు. తిరుపతిలో క్రమముగా ఆరోగ్యము చేకూరినది. హార్టు వీళ్ళెసు, ఇతర అనాగ్యము లేవీ లేవని మూడు సంవత్సరముల తరువాత వైద్య పరీక్ష చేసిన డా॥ కుటుంబయ్యగారు చెప్పిరి. క్రమేణ నడక, సైకిల్ త్రొక్కుట, క్రిడలలో పాల్గొనుట, చదువు కొనసాగించుట నిరభ్యంతరముగా సాధ్యమైనది. తరువాత ప్రయివేటుగా మెట్రిక్ పరీక్ష నిచ్చి, ఇంటరు, బి.యస్సి. కాలేజీలో చదివి పాసయి, C. A. పరీక్ష కూడా పాసయినాడు. తరువాత పెండ్లయి పిల్లలతో సుఖసంతోషములతో వర్ధిల్లు తున్నాడు. ఇది శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారి యోగ ప్రార్థనల వల్లనే సాధ్యమయినదని నిశ్చయముతో నుండిరి. డా॥ కుటుంబయ్యగారి అన్నగారైన పూడిపెద్ది చెంచయ్యగారు కూడా శ్రీ ప్రభాకరులవలెనే మాస్టరు C V V గారి శిష్యులే. ఈ మేలంతా యోగప్రభావమువల్లనే యని కుటుంబయ్యగారన్నారు. శ్రీ అప్పారావు ప్రభాకరుల స్నేహము చాలా దృఢమైనది.

శ్రీ అప్పారావు గారికి అనేక విషయాలలో నూతన దృక్పథం వుండేది. ఇటు అత్తవారింట్లోను, అటు పుట్టినింట్లోను నాకు సంగీతము, సాహిత్యము, యోగము వంటి అనేక విలువైన విషయాలను తెలిసి కొనుటకు అవకాశము కల్గినది.

1927 వ సంవత్సరంనుండి మద్రాసు మ్యూజిక్ అకాడమీ ఎక్స్ప్రెస్సు కమిటీ మెంబరుగా వుంటూ ప్రతి వార్షికోత్సవ సందర్భమున జరిగే చర్చలలో పాల్గొను

చుండేవారు. మ్యూజిక్ ఎకాడమీ నిర్వహించు Diploma in Music and Pedagogy కోర్సు లలో వాచ్యముల తంత్రులు కంపించు పద్ధతులు, నాద స్వరూపము, తంబూరా శ్రుతి, దాని ప్రాశస్త్యము మొదలైన విషయములు ప్రయోగాత్మకముగా విద్యా ర్థులకు నేర్పే విధానము వీరివల్లనే ప్రారంభమైనది. 1959 జనవరి నెలలో వార్షికోత్సవ సందర్భమున మద్రాసు మ్యూజిక్ అకాడమీ వారు సంగీతమున ఎంతగానో సేవ చేశారని Citation ఇచ్చి వారిని పునముగా సన్మానించారు.

లలిత కళలకు శ్రీ అప్పారావుగారు ఎనలేని సేవ చేశారు. ఆంధ్ర దేశము 'వీరికెంతో ఋణపడి యున్నది. బిరుదులు, సన్మానాలు వంటివి వారేనాడు ఆశించలేదు. నిస్వార్థమైన జీవితము వారిది. ఒకసారి బంధువులలో ఒకరు "ఏమండీ! మీరు సంపాదించిన డబ్బు నంతా దానాలు ధర్మాలుచేసి ఖర్చుచేస్తున్నారే, మీకేమీ మిగుల్చుకోకుండా, పిల్లలకియ్యకుండా వృధా చేస్తున్నారే" అని అడిగారు. దానికి వారు చెప్పిన సమాధానము, "నా పిల్లలు పెద్దవాళ్ళై నారు, స్వయం కృషితో వాళ్ళుపైకి వచ్చారు. నేను వాళ్ళకేమీ మిగల్చ లేదని విచారము నాకు లేదు. వాళ్ళకే లేదు! ఆర్తులకు సహాయము చేయుటలోనే నాకు సంతృప్తి, సంతోషము ఉన్న"దని చెప్పారు. "ధనమనేది అవసరము నకు, ఉపయోగానికే కాని దాచుకొనుటకుకా"దని అనేవారు.

ఈ శత జయంత్యుత్సవ సందర్భమున వారి స్మృతి శాశ్వతమగునట్లు చేయుట ఎంతేని అవసరము. ఇది తప్పక జరుగవలెనని నా ఆశయము.

రు చు లు - అ భి రు చు లు

—శ్రీమతి విస్సా లలిత

[పంతులుగారి రుచుల్నీ, అభిరుచుల్నీ బాగా ఎరిగిన ఇంటి పెద్ద కోడలు ఈ రచయిత్రీ.
ఎంతో హృద్యంగా ఆయా అంశాల్ని గుర్తుచేసుకున్నారీ వ్యాసంలో—నం॥]

శ్రీ విస్సా అప్పారావు మామగారి ఇల్లు విశాలముగాను పెద్దదిగానూ వుండేది. తనకు, తన పుస్తకాల లైబ్రరీకి, బట్ట కుర్చీలు వేసుకోవడానికి తగినంత స్థడీరూం ఒకటి, పడుకునేందుకు ఒక గది విడిగాను, వుండేవి. ఆ గదిలో ఆయన మంచము, బట్టల బీరువా, బట్టల స్టాండు వంటివి తప్ప మరేవి వుండేవికావు. వీటిని ఎవరూ ముట్టుకునేవారు కాదు. ఆయన పక్క, కట్టుకునే బట్టలు యిస్త్రీ చేసినవి నలగ కుండా వుండేవి. ఆఫీసు గది లోపలికి వెళ్ళి యే మాత్రము పుస్తకాలు, కాగితాలు కదల్చినా వెంటనే ఆయన కనిపెట్టేవారు. ఎవరో నా గదిలోకి వచ్చి సర్వే చేశారు అనేవారు.

తను స్నానము చేసే సబ్బు, తువ్వాలూ ఎవరూ వుపయోగించకూడదు. ఎవరివీ ఆయన వాడే వారు కాదు. ఆయనకు చిన్న చయసులోనే పళ్ళు ఊడటం మొదలుపెట్టాయి. కట్టుడుపళ్ళు వుండేవి. అందుకని భోజనానంతరం లవంగాలు, ఏలకులు, దాల్చిన చెక్క, కాచు, వక్కవేసి దంచి, లేత తమల పాకులకు యీనెల తీసి. సున్నము రాచి, ముక్కలుగా తుంచి, అమాన్దస్తాలో వేసి దంచి వుండగా చేసి యిస్తే తినేవారు. ఆ అమాన్దస్తా తన మామగారిది. మా ఆత్తగారు తండ్రి జ్ఞాపకార్థం అల్లుడు గారికి పనికి

వస్తుందని తెచ్చుకున్నారు. 1927 నుంచీ యీ వాడ కమే నేనెరుగుదును.

ఇంటిచుట్టూ స్థలము, పూలమొక్కలూ వుంటే ఆయనకు చాలా సంతోషముగా వుండేది. మేమువున్న అన్ని యిండ్లలోనూ పళ్ళచెట్టు, కాయగూరల చెట్టు, పాదులూ వుండేవి. ఎవరైనావస్తే వారికి ఇంటిలోపల, బైట చెట్టు తోట చూపేవారు. అంతేకాదు, అరటి కాయలో, మునగకాడలో, ఆనపకాయో, చిక్కుడు కాయలో ఏదోవకటి వారి కిచ్చి పంపేవారు.

వేకువనే 5-80 గంటలకల్లా లేచి పళ్ళతోము కుని, ఫ్రెష్గా వేసిన గుండుగింజల కాఫీ (ఇంట్లోనే వేయించి, దంచిగాని, మరలో త్రిప్పి పొడిచేసినది గాని) ఫిల్టరు డికాక్షను, అవుపాలు పొంగించి విడిగా పెడితే తనే కలుపుకొని త్రాగేవారు. తర్వాత ప్రార్థన 6 గంటలకు చేసుకుని, రేడియో వార్తలు విని వాహ్యశి వెళ్లేవారు. వెళ్ళేముందు రెండు చంచాల చక్కెర నోట్లో వేసుకునేవారు. చేతికర్ర తీసుకుని సుమారు రెండు కిలోమీటర్లదూరం రానూపోనూ నడిచి వచ్చే వారు. త్రోవలోవున్న స్నేహితులనీ బంధువులనీ పలు కరించి విశేషాలు తెలుసుకునే వారు. అప్పుడు ఇంటికి వచ్చి అర యిడ్లీ చక్కెరతో అద్దుకుని తినేవారు. చాలా రోజులు ఆరోగ్యము బాగుండక ఏమీ తినేవారు

కాదు. రిటైరైన తరువాతే పుస్తక ప్రచురణలు, వ్యాసాలు వ్రాయటం అందుకై చాలా చదవటం మొదలైనవి చేసేవారు. ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలు క్రమము తప్పకుండా చూచుకొంటూ వెంట వెంటనే జవాబులు వ్రాసేవారు. తలుచుకున్నది వెంటనే చేసే వారు ఏదీ రేపటికి వాయిదా వేసే అలవాటు లేదు. చిన్నవారితోనూ పెద్దవారితోనూ వారివారి వయస్సుకి తగినట్లు వుండేది ఆయన సంభాషణ.

ఉద్యోగం చేస్తున్నంతకాలమూ ప్రొద్దుటి పూట 9½ గంటలు లేదా 10 గంటలకల్లా భోజనము చేసే వారు. భోజనంలో పప్పు ముఖ్యము. కూర, పులుసు, నంచుకుని, చారు త్రాగి, చక్కగా ఎర్రగా కాగిన ఆవు పాల పెరుగు - అదీ తియ్యగా చప్పగా వుండాలి, పులుపు ఎంతమాత్రమూ పనికిరాదు-కొద్ది అన్నములో కలుపుకొని తినేవారు. పెరుగు నాలుగైదు కప్పులకు తక్కువ కాకుండా వేసుకునేవారు. అన్నము ఎక్కువ తినేవారుకాదు మధ్యాహ్నము 2 గంటలకు కాఫీ, రెండు బిస్కట్లు - తిన్ ఆరోరూటు బిస్కట్లు (హంట్లీ అండ్ పామర్స్ వారివి) ఘస్టు డికాషన్ కాఫీ ఆవుపాలతో చక్కెర ఎక్కువవేసుకుని త్రాగేవారు. ఇతర చోట్ల రకరకాల కాఫీలు రుచించేవికావు. గుంటూరులో వుండగా ఒక స్నేహితుడు రాగానే "అమ్మాయి, ఆచార్యులుగారు వచ్చారు, కాఫీ ఇయ్యండి" అనేవారు. ఆయన కాఫీ త్రాగుతూ, "ఎప్పుడో మద్రాసులో త్రాగిన జ్ఞాపకము, మళ్ళీ మీ యింట్లో ఆ రుచి వచ్చింది" అనేవారు శని ఆదివారములైతేను శలవు రోజుల్లోను ఎప్పుడైనా డిఫిను చేస్తే గోధుమ రవ్వ లేదా బియ్యపు రవ్వ ఉప్పాకాని, వేడి గారెలుగాని, మినప దోశగాని నేతితో చేసినవి కొద్దిగా తినేవారు. తీపి ఒక జాంగ్రీగాని, చిన్నముక్క మైసూర్ పాకుగాని, రుబ్బిచేసిన గోధుమ హల్వా, బాదం హల్వాగాని తినే వారు.

శ్రీ మామగారికి లలిత కళలు, సైన్సులోనేకాక పాకకళలో కూడా చాలా మంచి అభిరుచి వుండేది. ఆయన కారము తినరన్న మాటేకాని, చేసిన పదార్థ ములు వాటి రుచి, చేసే విధానమును గురించి చెప్పే

వారు. చిన్నప్పుడు వాళ్ళ మామ్మగారు (గౌరమ్మ గారు) చేసిన కూరల గురించి చెప్పేవారు. వాటిలో బీరకాయ పోపువేసిన యిగురు, పులుసు బెల్లము పాలు చక్కెర వేసిన ముద్దకూర, పప్పు వేసిన పొడి కూర, నువ్వుల పొడి వేసిన కూర, బీరకాయ ముక్కలు బియ్యము రుబ్బి వేసే బీరట్టు గురించి చాలా చెప్పేవారు. ఇప్పుడు మీరు చేసే బీరకాయలు ఏ విధముగా చేసినా వాటి రుచికి అప్పటి వాటికి చాలా తేడా వుందనేవారు. నిజమే. సారవంతమైన నేల, దానికి అప్పట్లో వేసే ఎరువులు సహజమైనవి. ఇప్పుడు అన్నీ కృత్రిమమైనవి. మంచి పప్పు దినుసులు, కూరలు, పాలు, పెరుగు, నెయ్యి ఏవీ యిప్పుడు మంచివి దొరకటము లేదు అనేవారు.

గోదావరి జిల్లాలో దొరికే తెల్లటి ముళ్ళ వంకాయలు ముద్దకూర, చింతపండు గుజ్జుతో ఉడికించి, అల్లము పచ్చిమిరపకాయలు దంచి వేసి, పోపులో కరివేపాకు, కొత్తిమీర వెయ్యాలని చెప్పే వారు. ఆ వంకాయల అసలు రుచి తెలియాలంటే పెళ్ళిళ్ళలో చేసే ఆ వంకాయ కూరే తినాలి అనేవారు. అందులో గుమ్మడి వడియాలు కూడా వేస్తారు.

పనసకాయ కూర (పనసపొట్టు) పులుసు ఆవ పెట్టి చేయాలనేవారు.

ధప్పశము అన్ని రకాల కూరముక్కలూ వేసి చేయడం ఒక ప్రత్యేకత అనేవారు. పండిన వంకాయ వరుగు (వంగపేళ్ళు)తో చేసే పులుసుని వర్ణించేవారు. వింటేనే నోరు వూరించే ఆ రుచిని ఇప్పుడు మనము తల్చుకోవలసిందేకాని ఎక్కడా తినలేము అనేవారు.

బచ్చలికూర ఆవపెట్టి చేసే పద్దతి చెప్పేవారు. అల్లము, మిరియాలు, లవంగాల ఘాటు, కారము ఘరవాలేదని తినేవారు. కానీ మిరపకాయ వాసనకూడ పడేదికాదు.

ఆనపకాయ, పెద్దముక్కలు తరిగి పులుసు పెట్టి వండితే చాలా ఇష్టము. పొట్లకాయ, ఆనపకాయ, పాలు, చక్కెరవేసి చేయాలనేవారు. కొత్త రకంగా ఏమైనాచేసినా వాటిని తిని చాలా మెచ్చుకునేవారు. కారము లేకుండావుంటే అన్నీ తింటాను అనేవారు.

వంకాయలు పెద్దసైజువి పొయ్యి సెగలో కాల్చిన వానితో పచ్చళ్ళు రకరకాలుగా తరుచు చేసేవాళ్ళము. ఆయనకు పెరుగు పచ్చడి, పోపువేసిన యిగురు పచ్చడిలో అల్లము దంచివేయాలి. పులుసు పచ్చడి, దానికి ప్రక్కన చింతపండు వేయకుండా కంది పచ్చడి, ఉప్పు మిరపకాయలువేసి రుబ్బి పైన పోపు వెయ్యాలనేవారు. పూరగాయలు తినరు కనుక రాత్రి పచ్చడి వుండాలి. “నేను కారము తిననని కూర చేసేటప్పుడు కారము వేయాలనే తొందరతో ముందే ఉడకకుండా, వేగకుండా నాకు తీసి, తర్వాత కారము వేస్తారు. నాకు కూడ రుచులు, అభిరుచులు ఉన్నాయి” అనేవారు.

ఒకరోజు కొబ్బరికాయ కొట్టిపెట్టాము. ఇంతలో మామగారు లోపలికివచ్చి, పచ్చడి చేస్తారా, కూరలో వేస్తారా అని అడిగారు. పచ్చడి చేయాలనే కోరుదాము అని పెట్టాము అన్నాను. “కోరి చేస్తారా! దాని రుచి అంతాపోతుంది. అందులో కొన్ని పిప్పికాయలు, లేతవి, చప్పటి రుచివి, రకాలు వుంటాయి, పచ్చడికి ముదురుకాయనే తీసుకొని, కొట్టి, ముక్కలు చేసి, దంచి రుబ్బాలి. కాని కోరి పచ్చడి చేస్తే పచ్చడిరుచి వేరేగా వుంటుంది” అన్నారు. నిజమే. లేతవైతే ముద్దవుతుంది. పిప్పికాయ అయితే నమిలిన పిప్పి మాదిరిగా వుంటుంది. పచ్చడికి మన తొందరకి కాక పోయినా ఎవరు దంచి చేస్తారనే బద్ధకముతో తురిమే చేస్తాము. ఇలాగే కూరలు, పచ్చళ్ళు గురించి చమత్కారముతో మాట్లాడేవారు.

బంధువులు ఒకరు పులుసుముక్కలు కుక్కరులో వుడకబెట్టి, పులుసు పోసి, పోపు బెల్లమూ వేసి దించారు. పిండికలిపివేసినా ఆ పులుసు తీర్థము ప్రసాదానికిమల్లే వున్నది దీన్ని పులుసు అనాలా. నీళ్ళు ముక్కలు అనాలా అన్నారు. పూర్వము రాతిచిప్పలలో పులుసు చేసేవారు. ముక్కలలో పులుసు వేసి, గ్రుజ్జు వుప్పు, ఇంగువ, బెల్లమూ అన్నీ ఒకసారేవేసి వుడక బెట్టిన పులుసుముక్కలకు పులుపు, వుప్పు అన్నీ బాగా అంటి మంచి రుచి వుంటుంది. పోసి గిన్నెలో చేసినా అన్నీ కలిపే వుడకాలి అప్పుడే దానికి అసలు రుచి

అన్నారు. అన్నీ నిశితంగా పరిశీలించి వాటి విధానాలు చెప్పటము విశేషమేను. చారు సత్తుగిన్నెలో చేస్తే బాగా వుంటుందనేవారు. అది సరిగ్గా పొయ్యిమీద పెట్టి కాచేవిధానము తెలియక గిన్నెలే కరిగిపోయిన సందర్భాలున్నాయి. జాగ్రత్తగా కాచాలి. చాలామంది పులుసువుంటే చారుతినరు. మనకి రోజూ కావాలి అది. మట్టిపొయ్యి మీద చేసే వంట రుచిగాను, వంటైన మూడుగంటలదాకా వేడిగా వుంటుందనేవారు. కట్టెలు ఆర్చి కొంచెం నిప్పు పొయ్యిలో వుంచితే ఎంతమంది తిన్నా వేడిగానే వుండేదనేవారు. ఇప్పుడు గాస్ స్టో వెంటనే దగ్గరుండి, వంశి ఆఫ్ చేయ్యాలి. కుక్కరైతే అన్నీ వక్కసారే సెట్చేసి దింపవచ్చును. కానీ, అందరూ వక్కసారి కాకుండా విడిగావస్తే తీసిపెట్టగా చల్లారిపోతాయి మళ్ళీ వచ్చేచారికి వేడిచేయ్యాలి. ఈ రకముగా చేస్తూ వుంటూంటే వాని పోషక విలువలు తగ్గిపోతాయి అనేవారు.

పిండివంటల్లో మినుముతో చేసిన గారెలు వారికి చాలా యిష్టము. వాటిపైన నెయ్యివేసి అద్దుకుని తినటానికి ప్రక్కన బెల్లముపాకము, తేనె వేసుకునే వారు. లేదా బెల్లము తరిగినది అద్దుకునేవారు. బెల్లపు లడ్డూ, కరకజ్జము, కొమ్ముమిఠాయి చాలా యిష్టము. అరిశెలు, మినపసున్ని, చక్కిలాలు, జంతికలు వంటివి యిప్పుడు చేసేవారు తినేవారు లేరు. నా చిన్నప్పుడు యివన్నీ నిలవవుండే పిండివంటలు- బాగా చేసేవారు. బుట్టలోవేసి మేకుని తగిలించేవారు పిల్లలకందకుండా. రోజూ టిఫిన్లు చేసే ఆలవాట్లు లేవు అనేవారు.

మా బంధువులు ఒకరు ఇంగ్లాండునుంచి తిరిగి రాగానే ఇంట్లో దేబులు మీల్కు ప్రారంభించారు. దేబుల్ మీల్కు అయితే వచ్చాయి కానీ క్రింద పీట మీద కూర్చుని తినే ఆలవాటువల్ల వడ్డించడమే మామూలు. తినేవాళ్ళు కుర్చీలో కూర్చుని బల్లమీద గుడ్డవేసి దానిమీద ప్లేట్లు, సైడుప్లేట్లు, పులుసుకి చారుకి చిన్నగిన్నెలు చెంచాలుపెట్టి దేబులు అరేంజి చేసి పిలవాలి. అప్పుడు దేబుల్ మ్యానర్సుకి భంగం లేకుండా గృహస్థుతినాలి. ఈ తంతుచూచి మామగారు

మెల్లిగా ఆయన్ని మందలించారు. “పుట్టిపెరిగింది ఇండియా, రెండేళ్ళు విదేశానికెడితే రంగుమారలేదు మన తిండి మారలేదు. కాని దేబిలుమీల్సు మాత్రం మార్పు” అన్నారు. కాని, “వడ్డించేవాళ్ళు చాలావార్లు తిరగాలి, బల్లమీదే గిన్నెలు పెట్టుకుని తినేమార్పు ఇంట్లోవాళ్ళు అలవాటు చేసుకోవాలి” అన్నారు ఆయన. మా ఇంట్లోనూ మావారు ఇంగ్లండునుంచి రాగానే ఇంట్లోవున్న ఫోర్లింగు దేబిలుతో కుర్చీలువేసి అమలు చేశాము. ‘మీరు బల్లమీద తిన్నా నేనుమాత్రము క్రింద పీటమీదే కూర్చుని తింటా’నన్నారు మామగారు. కొన్నాళ్ళుగడచిన తరువాత అందరితో కలిసి తినే తను ఒంటరిగా వేరేకూర్చుని తినటము తనకే నచ్చలేదు ఇంతలో ఆయనకు నడుమునొప్పి వచ్చి చాలా బాధ పడ్డారు. వంగడము లేవడము చాలా కష్టమైనది. డాక్టరుగా కుమారుని సలహా పాటించి దేబిలుమీల్సు ఆయనా ప్రారంభించారు. తరువాత యే వూరైనా వెడితే అక్కడ. పెద్దవారు పీటమీదే కాని బల్లమీద తినరేమోనని వేరే పెట్టేవారుట. ఆయన అప్పుడు నేను క్రింద కూర్చోలేను, బల్లమీదే మీతో తింటానని చెప్పకోవాలి’ అని నవ్వేవారుట.

వంటకాల్లో పులుపు చాల మోతాదుగా ఉండాలి మామగారికి. చారులో చాలా తక్కువగా వెయ్యాలనే వారు. ఒకసారి మా నాయనగారు మామగారితో మా ఇంట్లో భోజనము చేస్తున్నప్పుడు యీ సంభాషణ జరిగింది: “బాబూ! మీ రామబ్రహ్మము (వంటమనిషి) చింతపండు మరచిపోయి పొయ్యి వెనక్కి వేశాడేమో! అందుకే చారులో ఎంతమాత్రము పులుపు లేదు” అని అన్నారు. అప్పురావుగారు తరుచు మద్రాసు వెళ్ళి నప్పుడు మా నాయనగారి ఇంట్లోనే దిగేవారు. ఒక నాడు చారు త్రాగుతూ, “శాస్త్రిగారూ, మా సోదరి మరచిపోయి చారులో రెండుసార్లు చింతపండు వేసి నట్లున్నారే” అన్నారు. దానికి “బావగారు చమత్కారముగా నా మాట నాకే వప్పచెప్పారే” అన్నారు మా నాయనగారు.

తనకి వడ్డించేటప్పుడు పదార్థాలు కొద్ది కొద్దిగా వడ్డించాలనేవారు. ఎక్కువ వేస్తే విడిచిపెట్టేసేవారు.

పెరుగు చప్పగా, తియ్యగా ఉండాలనేవారు. తన చిన్నతనములో పెద్దాపురము హవేలీ నుంచి రోజూ పెరుగు పంపేవారని, దాని రుచి తిని చూడాలేగాని చెప్పడానికి “వల్ల” కాదనీ అనేవారు. ఆ పెరుగు ఎర్రగా కాచిన పాలు, తియ్యగా తోడు పెట్టాలి. కాచి చల్లారిన నీళ్ళు వేరే మరచెంబులో ఉండాలి. తన ఆరోగ్యము చిన్నతనములో బాగానే ఉండేది. అప్పుడు మామిడిపళ్ళు బాగా తినేవాడినని చెప్పేవారు అప్పుడు చాలా రకాలు గోదావరి జిల్లాలో ఉండేవి. బంగారు కలశాలు, పంచదార కలశాలు, రసాలు (పెద్దవి, చిన్నవి), కొత్తపల్ల కొబ్బరి, నీలపల్ల గోవాలు, చెరకురసాలు వంటి పళ్ళ రుచులు చాలా చెప్పేవారు. క్రమంగా మామిడిపళ్ళు తినడం మానేశారు. తింటే సరిపడేదికాదు. కోతపళ్ళు 4 ముక్కలు - తియ్యగా ఉండేనే అదీను. రసమైతే నాలుగు చెంచాలు తీసుకునే వారు. అరటిపళ్ళు (అరపండు) తినాలని ఉంటే 1 పండు తినేవారు. ఏదైనా మోతాదుమించి తినేవారు కాదు. వంట శుచిగా, రుచిగా చెయ్యటము కూడా ఒక కళే ననేవారు. అది చేసుకుని తిని ఆనందించటము పూర్వజన్మ సుకృతమే ననేవారు.

మంచి కళాఖండాలైన వాహినీ, విజయావారి చిత్రాలు స్వర్గసీమ, త్యాగయ్య, పోతన, వేమన వంటి సినిమాలు, శాంతారాం తీసిన చిత్రాలు ఆయనకు చాలా నచ్చేవి. అప్పటికి ఇప్పటికి కూడా ఆ కళాత్మకమైన విలువలు ఎప్పటికి తగ్గిపోవు. 82 సంవత్సరాల వయస్సులో ఆయన చనిపోయినా 95 సంవత్సరాలపాటు మంచి సినిమాలు వస్తే అందరమూ కలిసి వెళ్ళేవాళ్ళము. 8, 9 మందికి తక్కువలేకుండా వెళ్ళేవాళ్ళము. మంచి చిత్రాలు లేవని కొన్నాళ్ళూరు కుంటే, ఆయనే సినిమా చూచి చాలా రోజులైనదనీ, నాన్నతో చెప్పమని మనుషులతో అనేవారు. పాత ఛాందస భావాలు మార్చుకుని కాలానుగుణ్యముగా వ్యవహరించేవారు.

కులపతి

—శ్రీ పిడపర్తి చినకృష్ణమూర్తిశాస్త్రి

[గణిత ఖగోళ శాస్త్రములలో పంతులుగారికి గల పరిచయాని కబ్బురపడనివారు లేరు. దైవజ్ఞచింతామణి ఈ సందర్భంలో 1920 నాటి గోదావరీ పుష్కరాలను గుర్తు చేసుకొంటున్నారు—సం॥]

మహాపాధ్యాయ, కులపతి, ఋషివంశస, గణకచక్ర పరమాచార్యులు అగు స్వర్గీయ (ప్రొఫెసర్) విస్సా అప్పారావు M.A.L.T వారు బహుముఖ ప్రజ్ఞాశాలురు. ఉపాధ్యాయ శిక్షణయందు దక్షులు. సంగీత విద్యా విమర్శకులు. గోళీయ శాస్త్ర పరిజ్ఞానవేత్తలు. యంత్ర నిర్మాణ నిపుణులు. శాంత స్వభావులు. చిరునవ్వు చిమ్మెడి చక్కటి సున్నితమైన హాస్య ప్రవక్తలు. అట్టి వారిని గురించి స్వల్పజ్ఞుడనగు నేను రెండుమాటలు వ్రాయుట సూర్యభగవానుని దివిటీతో చూపించునట్లుగ నుండును.

శా. 1842 క్రీ. 1920 గత రాష్ట్ర నామ సంవత్సరమున గోదావరీ మహానదీ పుష్కర సందర్భమున పంచాంగ కర్తలు పుష్కర ప్రవేశమును పలువిధముల వ్రాసిన కారణముచే రాజమహేంద్రవరమున అప్పటి పెద్దలు ఈ విషయమును తేల్చుటకు మహాసభను కావించియున్నారు. అది లగాయతు నేటివరకు అట్టి మహాసభ యెచటను జరిగి యుండలేదు. సమస్త పక్షముల వారిచే నామహాసభకు ప్రధానాధ్యక్షులుగా శ్రీ విస్సా అప్పారావు గారు మరియు చల్లా సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు చావలి మహాదేవ శ్రౌతిగారి కుమారులు యజ్ఞేశ్వర శర్మగారు

ఉపాధ్యక్షులుగాను అంగీకరించబడిరి. తదుపరి మూడు రోజులు వాదోపవాదములు జరిగిన యనంతరము ప్రధానాధ్యక్షులు ఉపాధ్యక్షుల వారి యభిప్రాయమును సేకరించి ఏకగ్రీవముగ చేసిన యానాటి నిర్ణయము ప్రస్తుతము భారత రాష్ట్రమువారిచే నిర్ణయించబడిన పంచాంగ రచనాపద్ధతికి వీసమంతయు తేడా లేకుండగా సరిపోవుచున్నది. అనగా ఆ నిర్ణయము వారికి గల ఖగోళ శాస్త్ర పాండిత్య ప్రకర్షను చాటుచున్నది. అప్పటికి రాజమండ్రిలో ఉపాధ్యాయ శిక్షణా కళాశాలలో సహాయాచార్యుడుగా పనిచేయుచున్నట్లు విశదమగుచున్నది. క్రీ. 1938 సం॥ లగాయతు 1938 వరకు అనగా రమారమి రెండు సంవత్సరముల కాలము శిక్షణా కళాశాలకు ప్రధానాచార్యుడు (పిన్సిపాల్)గా పనిచేసి పిమ్మట ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయము వారి ఆహ్వానమును పురస్కరించి యచట కళాశాలా ప్రధానాచార్యుడుగా పనిచేసి విశ్రాంతిని తీసికొనిన శ్రీ అప్పారావుగారు పొడగట్లపల్లిలో మా గృహమునకు వచ్చుట, ఒక వారం రోజులుండుట జరిగినది. ఆప్పుడు పంచాంగ రచనా సందర్భములో శ్రీ మా పితృపాదులు సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగారితోను, శ్రీ మా పితృవ్యపాదులు శ్రీకృష్ణమూర్తి శాస్త్రిగారితోను

శ్రీ విడవ ర్తి చినకృష్ణమూర్తిశాస్త్రి

అనేక విషయముల విమర్శించుట నాకు జ్ఞాపకము. అప్పుడు నేనుగూడ పంచాంగ రచనా పద్ధతిని తెలిసి కొను మొదటి నాళ్లు. ఇంతేగాక లీలావతి రేఖాగణిత బీజగణితముల చదువుకొని చాపీయ త్రికోణమితిని చదువుకొను కాలమగుట వలన ఖగోళ శాస్త్రములో వారికి ఎంత పరిచయమున్నదో నాకు ఆశ్చర్యము కలిగినది.

అటు తర్వాత నేను విజయ నగరములో సంస్కృత కళాశాలలో జ్యోతిషాస్త్రోపాధ్యాయుడుగ నుండు, కీ.శ. 1950 ప్రాంతములో శ్రీ అప్పారావు గారి ఆధ్వర్యమున ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయ ప్రాంగణములో కట్టించిన పరిభాషాంతము (సన్దైలు) ను చూచినాను. ఆ విన్యాసము వలన శ్రీ అప్పారావుగారికి జ్యోతిషాస్త్ర పరిజ్ఞానము ఆర్యభటాండు, బ్రహ్మగుప్తుని తోను సమానముగ నున్నదని చెప్పుట సత్యదూరము కాదు. శ్రీ అప్పారావుగారికి సంగీతములో కూడ చక్కటి శాస్త్ర విమర్శ కలదు. అందు త్యాగరాజ కీర్తనలు అన్న వారికి చక్కటి ఆసక్తి. వాల్మీకి

శ్రీమద్రామాయణములో 24 వేల శ్లోకములను రచించెను. వాల్మీకి అవతారమగు శ్రీ త్యాగరాజు శ్రీరామ చంద్రుని ఈ కలియుగములో 24 వేల కీర్తనలచే స్తుతించెను. శ్రీ అప్పారావుగారు విశ్రాంతిని తీసుకున్నది లగాయతు జీవితాంతము మద్రాసులో నా సమకాలికులు, మా కాపులును అగు శ్రీ కల్లూరి వీరభద్ర శాస్త్రిగారితో కలసి ఎన్నియో కీర్తనలు సేకరించి ఎంతయో లోకోపకారము చేసిన పుణ్య పురుషులు. ప్రాచ్య పాశ్చాత్య గోలీయ జ్ఞానమునందు అపర భాస్కరాచార్యులు. ఉపాధ్యాయుల బోధన విషయమున వీరికిగల శక్తి అద్వితీయం. ఒక్కటే తుది మాట - శ్రీ అప్పారావుగారు ప్రాతః కాలమునందు స్మరణీయులు.

నాకు తెలిసిన ఈ రెండు విషయములను శత జయంతి సంచికలో వేయుటకు అవకాశమిచ్చిన శ్రీ విస్సా రామచంద్రరావు గారికి నేనెంతయు కృతజ్ఞుడను.

ఆచార్య విస్సా అప్పారావు

సంగీత, నాట్యాలకు ఆయన చేసిన అసమాన సేవ

—డా॥ నటరాజ రామకృష్ణ

[క్షేత్రయ్య పదాలు భారతదేశంలో అభినయించబడినంతకాలమూ అప్పారావు పంతులుగారి కీర్తి శాశ్వతంగా నిలుస్తుంది అంటున్నారు రచయిత. నిజమే. పంతులుగారు చేపట్టకపోతే క్షేత్రయ్య పదాలు కనుమరుగై పోయి వుండేవి — సం॥]

కొంతకాలం క్రిందట ఒక ఫిలిం కథను గురించి చర్చించడానికి మదరాసు వెళ్ళాను. అక్కడ ఒక మిత్రుడు “ఆంధ్రజ్యోతి” ఆదివారం పేపరు పట్టుకొని నావద్దకు వచ్చాడు. అప్పుడే అతడు అందులో బ్రహ్మశ్రీ వేదాంతం లక్ష్మీనారాయణగారిని గురించి వ్రాసిన నా వ్యాసం చదివాడట. ఆ వ్యాసంలో శ్రీ అప్పారావుగారిని గురించి వ్రాసిన విషయాలు అతనికి చాలా నచ్చినవట.

“రామకృష్ణ, శ్రీ అప్పారావుగారి గురించి నీవు వ్రాసిన విషయాలు యథార్థం. పైకి కటువుగా కనిపించినా వారిది అమృతహృదయం. విద్వాంసుల నెప్పుడూ ఆయన గౌరవించారు. ప్రోత్సహించారు. అన్నివిధాల తోడ్పడ్డారు. వారివల్ల ఎందరో పైకి వచ్చినా, వారిని అర్థం చేసుకున్నవారు బహుకొద్ది మంది. ఆపార్థంచేసుకున్నవారు చాలామంది వున్నారు. అట్టివారే అప్పారావుగారిని విమర్శిస్తారు.” ఈ విధంగా తన అభిప్రాయాలను తెల్పాడు శ్రీ అప్పారావుగారితో సుమారు 14 సంవత్సరాల నుంచి నాకు

పరిచయం. అప్పటినుంచి నా కళా విజ్ఞానం పెంపొందించుకొనుటకు, నా కళా జీవితం అదర్శవంతంగా సాగించుటకు వారిచ్చిన సలహాలు, చేసిన సహాయం యావత్తు వారికి తెల్పాను. క్షేత్రయ్య పదాలపై అభినయ వ్యాఖ్యానం అప్పారావుగారు నాచే వ్రాయించాలని కోరారు. సుమారు ఆరు సంవత్సరాల నుంచి వ్రాస్తున్నాను. ఆ వ్యాఖ్యానం వ్రాయుట ఏమంత సులభమైన పనికాదు. ఆ పని మొదలు పెట్టిన తరువాత ఆరు పుస్తకాలు నాట్టంపై వ్రాశాను. అందులో రెండింటికి ప్రభుత్వ బహుమతులుకూడా వచ్చినవి. కాని ఈ రచన ముగియలేదు. ఇది పూర్తిగా శాస్త్రానికి సంబంధించింది. శాస్త్ర సంప్రదాయాలు రెండూ సమన్వయపరిచి, వ్యాఖ్యానం వ్రాయాలి. అది కళా కారులకు ఉపయోగపడే రీతిని వుండాలి.

ప్రతి పదం నేను జాగ్రత్తగా చదువుకొని నాయికను నిరూపించి, స్థాయి భావమును నిర్ధారణ చేసి, అందు వచ్చే సంచారులు - వానికి ఆంగిక, సాత్విక అభినయం కూర్చి - ముందుగా అభినయించి చూచుకొని, సవరణలు చేసి, అటుపై వారివద్దకు వెళ్ళే

వాణ్ణి. వారు ఆ పదము అభినయించమనేవారు. కొన్ని సంచారుల అభినయం వారికి నచ్చేది గాదు. దానిపై ఆయన విమర్శించేవారు. అందుపై యిద్దరమూ తర్కించుకొనేవారము. ఆ వాదము కొన్ని సమయా లలో చాలా తీవ్రరూపం దాల్చేది. ఒక్కసారి నాకు చికాకు కలిగి తొందరపడే వాణ్ణి. ఆయన నవ్వుతూ మందలించి, ఏ విధంగా వుంటే పండిత, పామరజన ప్రశంసల నందుతుందో తెల్పేవారు. కొన్ని సమయా లలో నేను తెల్పింది వాస్తవమైనా ఊరికే తర్కించే వారు. అది విద్యలో నాకున్న విజ్ఞానం తెలిసికొనుటకు మాత్రమే. ఎందుకనగా, మేము వ్రాసేది ప్రఖ్యాత పద కవి శ్రేయస్ పదాలపై వ్యాఖ్యానం. ఆ పదాలవంటివి గాని, వాటితో సరిపోల్చదగినట్టివి గాని దక్షిణాది సంగీత పదసాహిత్యంలో మరే భాషలోనూ లేవు. మేము చేసేపని శాశ్వతంగా నిల్చేదిగా వుండాలి. ఇవీ వారి ఉద్దేశాలు. ఇవన్నీ యిద్దరం కూర్చోని ముచ్చటించు కున్నాము. తరువాత కొన్ని రోజులకు నేను హైదరా బాదు వచ్చాను.

ఆ రోజు సాయంత్రం మా తాతగారు వార్తా పత్రిక తీసుకువచ్చి—

“నాయనా! అప్పారావుగారు వెళ్ళిపోయారు. తెలుసునా?”- అంటే వినగలిగాను. నన్నేదో అంధ కారం ఆవహించినట్టయింది. ఇంటిలో వుండలేక పోయాను. గార్డెన్ కు వెళ్ళి కొన్ని గంటలు బంటరిగా గడిపి అర్ధరాత్రి ఇంటికి వచ్చాను. రేడియోలో శ్రీ అప్పారావుగారినిగూర్చి మాట్లాడుటకుగానుమిత్రుడు ఉషశ్రీ నా కోసం వచ్చాడట. నేనేమిమాట్లాడాలి? ఏమి మాట్లాడగలను? జీవితంలో వెలుగును కోల్పోయాను. ఎవరినీ కలియాలని వుండేదిగాదు. అందరిని తప్పించు కొని తిరగాలనే వుద్దేశ్యంతో తెల్లవారక ముందే నేను ఇంటినుంచి బయలుదేరి వెళ్ళిపోయి ఎక్కడో బంటరిగా గడపి అర్ధరాత్రి వచ్చేవాణ్ణి. ఇట్టి స్థితి నాన్నగారు

మరణించినప్పుడు కలింది. మరల అప్పారావుగారి మరణం కలిగించింది.

శ్రీ అప్పారావుగారు నాపై చూపిన ప్రేమ, అనురాగం, నా కళాభ్యున్నతికి వారు తీసుకొన్న శ్రద్ధ, పడిన శ్రమ ఏ తల్లిదండ్రులూ తమ బిడ్డల కొరకై నా తీసుకోరని తలుస్తాను. నాట్యం గురించి ఏదైనా క్రొత్త పుస్తకం వెలుపడితే అది కొని, వారు చదివి, నాచే చది వింపజేసేవారు. అంతటితో ముగించక దానిపై నాతో చర్చించేవారు. వారివద్ద వున్న ఎన్నో ప్రాచీన వ్రాత ప్రతులు, నాచేత పరిశోధన చేయించేవారు. శ్రేయస్ పదాలు ఒక సంవత్సర కాలం వాద్య బృందంతో కలసి అభ్యాసం చేయుటకు ఏర్పాటు చేశారు. అభినయ పూర్వక ఉపన్యాసాలను యిచ్చే విషయమై ప్రోత్స హించారు. ఒక్కటేమిటి, అన్ని విధాల వారు నన్ను ఆదరించారు. నాన్న చనిపోయిన తరువాత ఆ లోటును వారు తీర్చారు. అంతటి ప్రేమను, ఆదరమును వారి బిడ్డలయినా వారి వద్దనుంచి పొందారో లేదో నేను చెప్పలేనుగాని, నేను మట్టుకు అదృష్టవంతుణ్ణి. మా నృత్య నికేతనం బిల్డింగు కడుతున్నప్పుడు ఒకసారి వారు హైదరాబాదు వచ్చి నన్ను కలిశారు. తిరిగి కాకినాడ వెళ్ళి నూటపదహార్లు చెక్కు పంపారు. ఎందుకు పంపారో నాకు తెలియదు.

“నాయనా బిల్డింగ్ నీ స్వంత ఖర్చుతో కట్టు తున్నావు. ఒక సహృదయుడైన పెద్దవాడు ఇచ్చే ధనం కూడా అందులో చేర్చి కట్టితే, అది కళాభ్యున్నతికి తోడ్పడుతుంది” అని జాబు వ్రాశారు. ఈ విధంగా నేను కోరకయే ఎన్నో విధాల సహాయంచేసే వారు. ఏ తండ్రయినా కొడుకుకు ఎందుకు సహాయం చేస్తాడు? వృద్ధాప్యంలో తనకు సహాయం చేస్తాడని; గురువు శిష్యునికి విద్య చెప్పుట తన కీర్తి వెల్లడి అవుతుందని. కాని, అప్పారావుగారు ఏమి ఆశించి నాకు ఈ సహాయం చేశారు? ప్రోత్సహించారు? ప్రాచీన

సంప్రదాయ విద్యను ఆరాధించే ఒక కళాకారుని ద్వారా కళాసేవ చేయించాలనే వారి సంకల్పం తప్ప వారికి మరేమీ స్వార్థం లేదు.

ఒక్కోసారి మేము చాలా తీవ్రంగా వాదించు కొనేవారము. నా అభిప్రాయం సరియైనదని తోచి నప్పుడు నేను వాదించుటకు భయపడేవాణ్ణి కాను. వారు వయస్సులో, జ్ఞానములో, అనుభవంలో నాకంటే ఎన్నో రెట్లు పెద్దలు. అయినా నా వాదము నిజమైనప్పుడు పట్టుదల వదిలేవాణ్ణి కాదు. కొన్ని రోజులు పోయిన తరువాత వారు నన్ను కలిసి—

“నటరాజ్! నీవు చెప్పినదే సరియైనది. నేను పొరబడ్డాను. నీవు అంతగట్టిగా వాదించకుండా వుంటే ఆ పొరపాటు సవరించుకొనే అవకాశముండేది కాదు సుమా!”

ఈ విధంగా తమ సంతోషం వెలిబుచ్చేవారు.

ఎక్కడ అప్పారావుగారు, వారి విజ్ఞానం-సూర్యునిముందు దివిటీలా నేనెక్కడ? అయినా వారు ఎదుటవారి అభిప్రాయాన్ని ఎప్పుడూ గౌరవించేవారు. విమర్శించేవారు. యధార్థమైతే అంగీకరించేవారు. కొన్ని వేళలందు ఈ విమర్శలకు తట్టుకోలేకనే కొందరు వారిపై దురభిప్రాయాలు పెంచుకొనేవారు.

విజయవాడ రేడియోవారు “ఆంధ్రుల నృత్య సంగీతం” రికార్డు చేయుటకు నన్ను ఆహ్వానించారు. ఆ సమయంలో అచ్చట ఒక సంగీత విద్వాంసుని కలిశాను. మాటల సందర్భంలో అప్పారావుగారి ప్రసక్తి వచ్చింది. వారు చాలా చమత్కారంగా మాట్లాడుతూ ఒక ఉపమానం చెప్పారు.

తేలుకొండి

“శ్రీ అప్పారావుగారు తేలుకొండి వంటివారు. పాపం, తేలుకు కుట్టాలని వుండదు. కుట్టినవ్యక్తి దాన్ని గమనించకపోయినా, దానికి కుట్టాలని లేకపోయినా

కొండి మాత్రం కాస్త దానంతట అదే మనిషికి తగిలి బాధ కలిగిస్తుంది” అని నవ్వేసినాడు. తేలుకొండి మాట ఎలా వున్నా నాకు మాత్రం చాలా బాధ కలిగించింది ఆ సంభాషణ.

నేను తిరిగి వెళ్ళి తరువాత అప్పారావు గారిని కలిసినప్పుడు ఈ విషయమై చెప్పినాను. వారు ప్రశాంతంగా నవ్వుతూ, బ్రహ్మఋషి రఘుపతి వేంకట రత్నం నాయుడు గారిని గురించి ఒక విషయం తెల్పారు.

శ్రీ వేంకటరత్నం నాయుడుగారూ, వారి త్యాగము, ధర్మబుద్ధి గురించి తెలియని వారుండరు. వారిని ఎప్పుడూ ఒక వ్యక్తి ఎక్కువగా దూషించే వాడటం. అది అతని అభిమానులకు కొందరికి కష్టం తోచి, ఒకసారి నాయుడు గారికి ఫిర్యాదు చేశారట. నాయుడుగారు మందహాసం చేస్తూ ఆ ఫిర్యాదు విని, తన కార్యదర్శిని తమ నెలసరి ఆదాయం, దానధర్మాలు తెలిపే లెక్కల పుస్తకం తెమ్మన్నారట. ఆ గ్రంథం లోని వివరాలు చూచి అందరూ ఆశ్చర్యపోయారట. ఎవరైతే నాయుడు గారిని ఎక్కువగా దూషించారో, ఆ వ్యక్తే వారి వద్దనుంచి ప్రతి నెల అధిక ధన సహాయము పొందుతున్నారట.

“నాయనా! లోకం ఇంతే. నీ వింకా కుర్ర వానివి. లోకం పోకళ్ళు తెలియవు. తిన్నవాడే ఎక్కువ విమర్శిస్తాడు. పండిన చెట్టుకే రాళ్ళ దెబ్బలు తగులు తవి. మనం నిరుత్సాహపడకూడదు. మన కర్తవ్యం నెరవేర్చాలి. ఫలితం దైవానికి వదలాలి”- ఈ విధంగా సమాధానపరిచారు.

వారిని విమర్శించిన వ్యక్తి ఒక ఉత్తమ కళాకారుడుగా రూపొందుటకు అప్పారావుగారే ముఖ్యులని ఇతరుల ద్వారా తరువాత తెలిసికొన్నాను.

అప్పారావు గారు “త్యాగరాజ హృదయ” మనే పేరుతో త్యాగరాజ కీర్తనలపై బ్రహ్మశ్రీ కల్లూరి వీరభద్రశాస్త్రి గారితో వ్యాఖ్యానం రచింప చేశారు. త్యాగరాజు, అతని కీర్తనలలోని భక్తి విశేషాలను అర్థం చేసుకొనడానికి ఆ గ్రంథమెంతో ఉపయోగపడుతుంది. ఆదొక అపూర్వ గ్రంథము - శ్రీ శాస్త్రి గారు కూడా విశేష పరిశోధన, పరిశ్రమ చేసి ఆ వ్యాఖ్యానం తయారు చేశారు. ఆ గ్రంథాన్ని దక్షిణాది విద్వాంసులెందరో అభిమానించారు. ఆ గ్రంథపఠన ద్వారా నిత్యము తాము సంగీత రూపంలో ఆరాధించే త్యాగరాజ హృదయాన్ని తెలిసికోగలిగారు. అటుపై శ్రేత్రయ్య పదములు గ్రంథ రూపంలో వెలువరిచినారు. శ్రేత్రయ్య మువ్వపురి వాసి - ఆ మువ్వ కృష్ణాజిల్లాలో వుంది. అది కూచిపూడి ప్రసిద్ధ భాగవత మేళ విద్వాంసుల నిలయమని నిరూపించినవారు అప్పారావు గారే. అంతకుముందు మువ్వ చెంగల్పట్టు జిల్లాలో వుందని కొందరు, నెల్లూరు జిల్లాలో వుందని కొందరు, మొవ్వ గోపాలుడు, కార్వేటి నగర వేణు గోపాలుడు ఒక్కరే అని కొందరు రచించారు. అవన్నీ సరిగావనియు, కూచిపూడివద్ద వున్న మువ్వయే శ్రేత్రయ్య జన్మస్థలమని, ఆ వూరిలోని గోపాలునిపై శ్రేత్రయ్య తొలి పదం, తొలి సారిగా వ్రాశాడని, విగ్రహముపై చెక్కివున్న “మువ్వ” అనే ముద్రతో సహా ఫోటోలు తీసి ముద్రించి నిరూపించారు. శ్రేత్రయ్య వంశము వారు నేటికీ మొవ్వలో వున్నారు. వారిని కలిసి, వారి వంశ చరిత్ర సేకరించి, ప్రచురించి, సంగీత లోకానికి ఎంతో మేలు కలిగించారు. శ్రేత్రయ్య వర్ధంతి వుత్సవాలు మొవ్వలో ప్రారంభింప జేశారు.

శ్రీ మంచాల జగన్నాథరావు సుప్రసిద్ధ వైణిక విద్వాంసులు. వారు కర్ణాటక సంగీతాన్నేకాక హిందూ స్థానీ బాణీని కూడా వీణపై వాయిచే సమర్థులు. ఇట్టివారు దేశంలో అరుదు. వారు కూడా శ్రీ అప్పారావు గారికి అభిమానులు. వారు శ్రేత్రయ్య పదాలను చక్కగా పాడతారు. పదాలను స్వరపరిచినారు. వాటిని అప్పారావుగారు తెలుగు, తమిళ భాషలలో అచ్చు

వేయించారు. శ్రేత్రయ్య పదాలు సాహిత్యము, స్వరముతో అచ్చయినవి. అభినయం కూడా అచ్చయితే అవి సంపూర్ణమవునని వారి అభిప్రాయం. ఆ రచనకై నన్ను ప్రోత్సహించారు. కాని ఆ గ్రంథం వెలుగు చూచేలోగా వారు వెళ్ళిపోయారు.

వారు చనిపోవుటకు కొద్ది రోజులకు ముందుగా మా యింటికి కొద్ది దూరంలో కుమార్తె గారింటివద్ద విశ్రాంతి తీసుకోవడానికి వచ్చారు. నాకు కబురు చేశారు. మనమ్యులను గుర్తించే స్థితిలో లేరు. ఎక్కువ శ్రమతో తెలిసికో గలిగేవారు - నేను వెళ్ళిన కొన్ని నిమిషాల తరువాత వారి కుమార్తె “నటరాజు వచ్చాడు” - అని చెవిలో చెప్పారు.

వెంటనే నన్ను దగ్గరగా చేర్చుకొని ప్రేమతో నా తల నిమిరి - “నటరాజా, శ్రేత్రయ్య పదాల వ్యాఖ్యానం ముగిసిందా?” నన్ను వారడిగింది మొదటి విషయం. “కొద్ది రోజులలో ముగుస్తుంది. అచ్చుకు యిద్దాము” అని సమాధానం చెప్పాను. తరువాత వారు మాట్లాడలేకపోయారు. నేను కొద్దిసేపు కూర్చున్నాను. వారిని ఆ స్థితిలో చూస్తే - నాకెందుకో దుఃఖం పొంగివచ్చింది. అపుకోలేకపోయాను. ఇంటికి తిరిగి వచ్చాను. అదే ఆఖరిసారి వారిని దర్శించడం. ఆ గంభీరమైన ముఖం - మెలివేసిన మీసకట్టు - పవిత్రతో వెలిగే ఆ నేత్రాలు. ఎలాగు అప్పారావు గారిని మరిచిపోగలను? వారు చనిపోయిన తరువాత మిగిలిన పదాలకు వ్యాఖ్యానము వ్రాయుటకు ప్రయత్నించాను. కాని వ్రాయలేకపోయాను. ఎంత ప్రయత్నించినా, శ్రమించినా మనస్సు వాటిపై లగ్నమయ్యేది కాదు.

కొద్దిరోజుల క్రిందట బెజవాడ వెళ్ళినప్పుడు శ్రీ నార్ల వారిని కలియుటకు “ఆంధ్రజ్యోతి” ఆఫీసుకు వెళ్ళాను. నార్లవారు నన్ను చూడగానే -

“రామకృష్ణగారూ ! అప్పారావుగారు వెళ్ళిపోయారు” అన్నారు.

అప్పారావు గారికి, నాకున్న సంబంధం నార్ల వారికి తెలుసు. పది సంవత్సరాల క్రిందట “శ్రేత్రయ్య పదాలు - సాహిత్యకాభినయం” గురించి మద్రాసులో

అకాడమీ సభలలో ఉపన్యసించుటకు శ్రీ అప్పారావు గారు నన్ను మద్రాసు తీసుకొని వెళ్ళారు. నేను అభినయిస్తూ ఉపన్యసించాను శ్రీ జయంతి గంగన్నగారి కుమారుడు త్యాగరాయ నగరంలో వున్న ఆంధ్ర సభలో నా ఉపన్యాసం ఏర్పాటు చేశారు. దానికి నార్ల వారు అడ్డంకులు. అంతకు కొన్ని సంవత్సరాల ముందుగానే నేను నాగపూరులో వుండగా "నృత్యాం జలి" అనే పేరుతో నేను వ్రాసిన వ్యాసాలు వారి పత్రికలో చాలాకాలం ప్రచురించారు వారు. ఆ వ్యాసాలు చదివిన తరువాత నేను వృద్ధుడనై వుండునని, నాట్య ప్రదర్శనలు ముగించి విశ్రాంతి తీసుకొంటుండవచ్చునని వారు తలంచారట. అందువల్ల మొదటిసారి నన్ను చూడగానే వారికే ఆశ్చర్యం కలిగింది. సభ ముగిసిన తరువాత, మరునాడు వారింటికి అప్పారావుగారిని, నన్ను భోజనానికి ఆహ్వానించారు. కారం లేని భోజనం అప్పారావుగారికి ప్రత్యేకంగా తయారు చేయించారు. ఆ సాయంత్రం మేము ముగ్గురం భోంచేస్తున్నాము. ఆంధ్రుల నృత్య రీతులు, భారతీయ నృత్యకళ గురించి ఎన్నో విషయాలు చర్చించాము. నాకు చాలా చిన్న వయస్సు. నా అభిప్రాయాలకు వారిరువురూ సంతసించారు.

నేను నార్ల వారిని కలియగానే అప్పారావుగారి గురించి మాట్లాడినంతనే ఈ దివ్య స్మృతులు నా మనస్సును కదిలించివేశాయి. కళ్ళు నీరు నిండాయి.

"పుట్టిన ప్రతి మానవుడు ఎప్పుడో ఒకప్పుడు చనిపోవుట తథ్యం. గతించిన వారిని గురించి విచారించుటలోనే కాలం వృధా పుచ్చక వారి ఆదర్శాలను పూర్తి చేయుటకు పాటుపడుట వుత్తమం" ఈ విధంగా వారు సంభాషించారు.

నా రచనల గూర్చి, పరిశోధనల గురించి, నికేతనం అభివృద్ధి విషయాలు కొంత తడవు మాట్లాడిన తరువాత నేను వచ్చేశాను.

హైదరాబాదు తిరిగి వచ్చిన తరువాత క్షేత్రయ్యపదాలపై వ్యాఖ్యాన రచనకు పూనుకున్నాను.

ముప్పది పదముల అభినయం. మూడువందల పేజీల వ్యాఖ్యానంతో ముగించాను. ఈ ముప్పది

పదములను వ్యాఖ్యాన సహితంగా చక్కగా అభ్యసించిన వారికి మన పదసాహిత్యంలో ఎటువంటి పదమునైననూ సరే అభినయించే శక్తి చేకూరే విధంగా రచన సాగించాను.

నా చిన్నతనంలో గురువుగారివద్ద నూరువరకు పదములకు అభినయం నేర్చాను. ఆమె ఒక నిధితెలియని పదమంటూ లేదు. కాని, ఆ వయస్సులో నృత్యము, నృత్యముపై వున్న అభిలాష అభినయముపై వుండేది కాదు.

అందువల్ల కష్టపడి నేర్చుకున్నా వ్యాఖ్యానం వ్రాసుకున్నా అశ్రద్ధవల్ల ఆ విద్యను సాధన చేయనందున మరుగున పడిపోయింది. ఆ వ్యాఖ్యానాలు కూడా పోయాయి. ఆ విధంగా మరచిపోతున్న విద్య విలువలను నా కెరిగింపజేసి, మరల నాచేత సాధన చేయించి, వ్యాఖ్యానం వ్రాయించిన కళాభిమాని అప్పారావుగారే.

పదాభినయంలో ఆంగికం అందరికీ అలవడవచ్చు. కాని సాత్వికం ఒప్పించుట ఎంతో కష్టముతో కూడినట్టిది. దానికెంతో ఆత్మ సంస్కారం వుండాలి. సాధన, పరిశోధన చేయాలి. విజ్ఞానం కలిగివుండాలి. చక్కని నిగ్రహముండాలి. మంచి గురువు లభ్యం కావాలి. మార్గము చూపుటకు ఇన్నీ లభించి సాధించిన విద్యను నేను మరచిపోయే స్థితిలో, నన్ను మేల్కొల్పినవారు అప్పారావుగారు.

భారతీయ నర్తన కళలో, నాట్యము, నృత్యము, నృత్యము, లాస్యము, తాండవములకంటె అభినయానికివున్న విశిష్టతను గురించి ఇచ్చట వివరిస్తాను.

నాట్యము - వివిధ పాత్రల సమ్మేళనముతో కథను ప్రదర్శించుట- ఇది ప్రతి దేశంలోనూ, ప్రతి ప్రాంతంలోను చూస్తున్నాము.

నృత్యము - రసభావములు లేక తాళలయల నాశ్రయించి యున్నట్టి అంగిక విన్యాసము. ఇది ప్రపంచమంతటా వున్నట్టిది. ముఖ్యముగా జానపద నృత్యములన్నీ, నృత్యమయమై వున్నవి.

తాళలయలతో కూడివుండి, గేయాల్లోని అర్థాన్ని హస్తపాద విన్యాసాలతో ప్రదర్శింప జేయునట్టిది- నృత్యము.

ఇది రెండు రకములుగా వుంది. పాటల అర్థానికి అంగవిన్యాసము, పాటలు పాడుతుండగా ఆ అర్థాన్ని ప్రదర్శించుట.

ఒక సన్నివేశంలోని విషయాన్ని అంగ ప్రత్యంగ పుష్పాంగముల చలనముతో వాద్యముల సహాయముతో ప్రదర్శించుట. అభినయం నాల్గు విధాలుగా పెద్దలు పేర్కొన్నారు. అంగికం, వాచికం, ఆహార్యం సాత్వికం. అంగికాభినయం అర్థాభినయానికి చెందింది. వాచికం గాత్రముకు సంబంధించింది. ఆహార్యం అలంకరణకు సంబంధించింది. సాత్వికం మనస్సుకు సంబంధించినట్టిది.

అంగిక, సాత్వికాలలో - ముఖ్యమైనట్టి సాత్వికమే - ఈ అభినయం కూడా

అర్థాభినయం - భావాభినయం - విశేషాభినయం - గుప్తాభినయమని నాల్గు విధాలు.

అర్థాభినయ మనగా ఒక పాట అర్థాన్ని తెల్పుటకు ముద్రలు, భంగిమలు పట్టి చూపుట.

విశేషాభినయము - ఒకే మాటకు అనేక ఉత్పత్తులు, అర్థాలు కల్పించి అభినయించి చూపుట.

గుప్తాభినయమనగా - ఒక భావము స్పష్టంగా తెల్పక, అనేక మెలికలు పెట్టి తెలియజేయుట.

భావాభినయ మనగా - ఒక పాటలో తెల్పిన భావాన్ని సాత్విక సంచారుల ప్రదర్శనతో వికసింప జేయుచూ అభినయించుట.

వీటన్నింటిలో సాత్వికాభినయమే ముఖ్యం. ఈ అభినయరీతి భారతదేశంలో తప్ప మరెచ్చటను చూడలేము. దీని పరిపూర్ణ వికాసము ఆంధ్రదేశము నందే కలిగింది. దానికి కారణం శ్రేత్రయ్య, అతని పదములు - ఆ పదములు రస నిలయములు. అష్టవిధ నాయకులకు సంబంధించినవై, అభినయానికి అనువైన రీతిలో రచింపబడినట్టివి పదములు. ఇట్టి సాహిత్యం భారతదేశంలో మరియే ఇతర భాషలలోను లేదు. అందుకే దాక్షిణాత్యులందరు పదాభినయానికి

శ్రేత్రయ్య పదాలే అభ్యసించుదురు. కాని నేటి కాలంలో ఆ పదాలను భావయుక్తంగా విలంబితాలయలో పాడేవారు అభినయించేవారు ఆరుదైపోతున్నారు.

సంస్కృతంలో జయదేవుని గీతగోవిందంలోని అష్టపదులు గొప్ప నృత్య సంగీత రచనలే. కాని వాని పొందిక వేరు. అవి నృత్యానికి ఉపయోగపడే రచనలు. స్వీయనాయిక సాధ్వీ గనుక అందలి అభినయంలో విశిష్టత వుండదు.

సామాన్య వెలనారి - అందును అధికకళ లేదు. ఇక మిగిలింది - పరకీయ. పరకీయను అభినయించుటలోనే వున్నది కళాకారుల సామర్థ్యం. అదొక పరీక్ష కనుకనే పూర్వం సభలలో పండితులుంటే నృత్య, నృత్యాలతో తృప్తిచెందేవారుకాదు. అభినయం పట్టించేవారు. అందును పరకీయను అభినయింపచేసి పరీక్షించేవారు. ఈ అభినయమందు ఆరితేరిన వారినే విద్వాంసులుగా మెచ్చుకొనేవారు. నృత్యము, నృత్యము వారి దృష్టిలో పసిపిల్లల ఆట. అభినయమే మన భరత విద్యకు జీవం. ఒక కళావేత్త తనకిన్ని పదములు వచ్చునని చెప్పటలో గొప్పలేదు - ఏ పదము సిచ్చినను అభినయించగలనని తెల్పుటయే విశేషము, పాండిత్యముగా యెంచేవారు. అట్టి కళాకారులు అలంకార శాస్త్రము, రసశాస్త్రము, భరత శాస్త్రము, సంగీతమును చక్కగా అధ్యయనం చేసినవారు. అప్పటి కప్పుడు అభినయము ఊహించి కూర్చి, అభినయించి, ఒప్పించి, మెప్పించ గలిగిన శక్తిసంపన్నులు కళావేత్తలు.

నేను, అభినయ కళలో అటువంటి విజ్ఞానం సంపాదించుటకు శ్రీ అప్పారావుగారే ముఖ్యకారకులు. శ్రేత్రయ్య పదములు అభినయ వ్యాఖ్యానంతో త్వరలో అచ్చవుతుంది. అభినయ కళ మరల ప్రచారంలోకి వస్తుంది. వారు స్వర్గస్థులయ్యారు. కాని శ్రేత్రయ్య పదాలు భారతదేశంలో అభినయించబడినంతకాలమూ వారి కీర్తి శాశ్వతంగా నిలిచిపోతుంది. అంతటి విశిష్టమైనది వారు అభినయ కళకు చేసిన సేవ.

స్వర్గీయ శ్రీ విస్సా అప్పారావు పంతులుగారు

—డా॥ ధూళిపాళ అర్కసోమయాజి

[పంతులుగారి పరోపకార గుణమును గుర్తించి అనుభవించి కొనియాడుతున్నారు రచయిత
—సం॥]

ఎందరో మహానుభావులు! మా గురువులు, మా గురువులకు గురువులు అగు శ్రీ విస్సా అప్పారావు పంతులుగారు అటువంటి మహానుభావులలో ఒకరు. వారు నిరాడంబరమైనవారే కాక, దయార్థ హృదయులు. వైజ్ఞానిక తృప్తి, న్యాయమైన, దార్మికమైన జీవితసరళి వారిలో ముఖ్యగుణములు. ఆనాటి ఆచార్యులందరు ప్రాయః ఉత్తమోత్తమ గురుశ్రేణికి చెందినవారే - వారిలో శ్రీ అప్పారావు పంతులుగారు మూర్ధన్యులు.

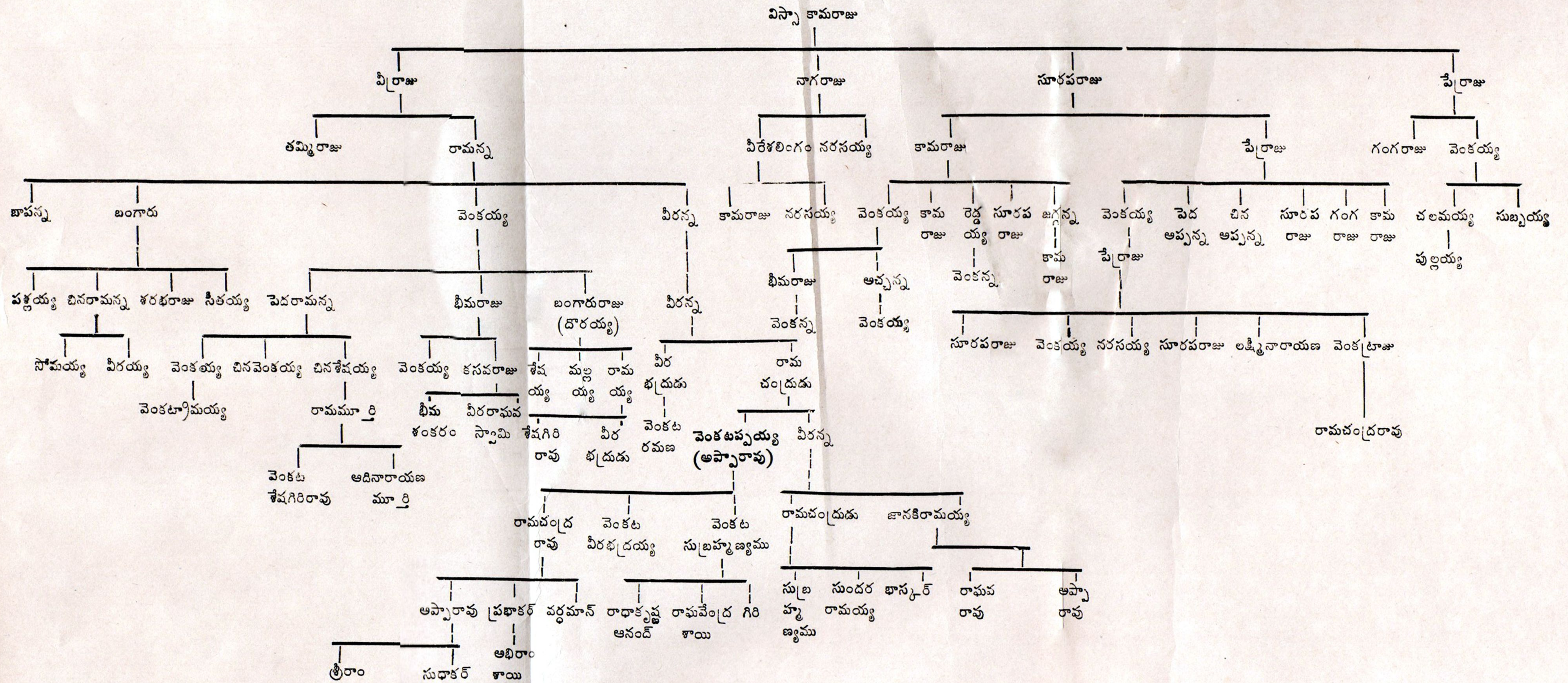
వారితో నా స్వానుభవమును మనవి చేయుచున్నాను. ఎం. ఏ. పరీక్షలో ఉత్తీర్ణుడనై, ఖగోళ శాస్త్రములో పరిశోధన చేసి, తదుపరి దుర్దశావశాత్త నిరుద్యోగిని నేనుండ. నాకు తెలియకనే, నా కొఱకు భీమవర కళాశాల ప్రాధుర్యాన సమయమున నా పేరు అచ్చటి అధికారులకు సూచించి నాకు ఉద్యోగ మిప్పించిన ఉదార హృదయులు అప్పారావు పంతులుగారు. ఈ సందర్భమున నేనేకాక, నావంటి వారెందరో వారికి ఋణపడియున్నారు. కేవల భౌతికశాస్త్రమందే కాక, వారికి సంగీత శాస్త్రమందు, శకున శాస్త్రమందు, ఇంకను ఎన్నో విషయములందు, అందును ఆర్య

విజ్ఞానమందు వారికి చాల గౌరవముండెడిది. నాకు ఉద్యోగము వారి ద్వారా వచ్చినదని తెలిసిన తరువాత, వారికి నా కృతజ్ఞతను తెలుపుచు వ్రాయగా, “నేను చేసిన దేమీలేదు-నీ ఆర్హతయే నీకా ఉద్యోగ మిప్పించిన”దని వ్రాసినారు-కావున నా జీవితములో వారిని మరువజాలను. “పరగుణ పరమాణూన్ పర్వతీ కృత్య నిత్యం, నిజహృది వికసంతః సంతి సంతః కియంతః” అను భర్తృహరి శ్లోకము వారిని తలచుకొన్నప్పుడెల్ల జ్ఞప్తికి వచ్చుచుండును. వారిప్పుడు ఉత్తమ లోకములలో నున్నారనుట నిస్సందేహము. ఒకవేళ పునర్జన్మ ఎత్తియుండినను “శుచీనాం శ్రీమతాంగేహ యోగభ్రష్టోభిజాయతే” అను గీతవాక్య ప్రకారము, ఎచ్చటనో మహాత్ములై జన్మించి యుందురు. ఇటీవల నోబెల్ బహుమతి పుచ్చుకొనినట్టియు, నాకు సమకాలికుడునగు శ్రీ చంద్రశేఖర్ గారు వారి శిష్యురత్నములలో నొకరగుట, అట్టివారికి వీరి యెడ విశేష గౌరవముండుట శ్రీ పంతులుగారి గొప్పతనమునకు సాక్ష్యము.

సమోగురుభ్యోమహద్భ్యః

వి స్వా వా రి వం శ వృక్ష ము

బహుముఖ ప్రజ్ఞావంతులు

ఆచార్య అప్పారావుగారు

—శ్రీ దివాకరుని వేంకట సుబ్బారావు

[జ్యోతిష శిరోమణియైన ఈ రచయిత తమ వ్యాసంలో పంతులుగారి జాతక భాగమును శాస్త్ర సమ్మతంగా సమీక్షిస్తున్నారు. —సం॥]

[క్రిత్తిశేషులు శ్రీ ఆచార్య విస్సా అప్పారావుగారి శతజయంతి జరుపుచున్నారని విని ఎంతో ఆనందం పొందాను. ఎందరో పెద్దలు ఈ ఉత్సవంలో పాల్గొన సంకల్పించుట ముదావహం. ఆచార్యులవారి ప్రతిభను గుర్తించిన ఆంధ్ర ప్రజలు వారు ఆంధ్రులకు గావించిన సేవను మరువలేదు, మరువరు, మరువజాలరు. ఈ సందర్భంలో ఒక సంచికను ప్రచురించుట, అందుకు నా సేవను వారు కోరుట నా అదృష్టం. నేను కవినిగాను. మీరు ఎరిగిన విషయమే. ఎంతో కొంతవరకు జ్యోతిషశాస్త్ర జ్ఞానం మాత్రం ఉన్నదని భావిస్తాను. బహుశః వారి జాతక విమర్శ శాస్త్రసమ్మతముగా వ్రాయమని అభిలషించారని తెలుస్తోను —రచయిత॥]

ఆచార్యులవారు శ్రీ తారణ నామ సంవత్సర చైత్ర బహుళ త్రయోదశికి సరియగు 23/24 ఏప్రిల్ 1884 రాత్రి రేవతి నక్షత్రయుక్త బుధవారం నాడు మకరరగ్నంలో జన్మించారని తెలుస్తోంది.

జననకాల గ్రహసంపత్తి

అశ్విని - 4 - రవి పుష్యమి - 1 - గురుః
రేవతి - 1 - చంద్రః మృగశిర - 2 - శుక్రః
ఆశ్లేష - 1 - కుజః రోహిణి - 2 - శనిః
కృత్తిక - 2 - బుధ చిత్త - 3 - రాహుః

చంద్ర	రవి కేతువు	శుక్ర బుధ శని	
	రాశి చక్రము		గురువు కుజుడు
లగ్నము			
		రాహువు	
	కేతువు	శని	లగ్నము
	నవాంశ చక్రము		రవి
బుధుడు			గురువు శుక్రుడు
కుజుడు చంద్రుడు		రాహువు	

జనన కాల బుధ మహర్దశాశేషం
16 సంవత్సరముల 3 నెలల 10 దినాలు.

ఈ జాతకంలోని గ్రహస్థితి విశేషాలు

1. తృతీయ వ్యయాధిపతి గురువు, అష్టమాధిపతి రవి ఉచ్చనొందుట.
2. చతుర్థ లాభాధిపతి కుజుడు నీచస్థితి నొంది గురు సంబంధమొంది సప్తమ కేంద్రగతుడు కాగా నీచభంగ రాజయోగ కారకుడై మారకు డగుట. గురుమంగళయోగ దాతయగుట.
3. శుక్రుడు స్వక్షేత్రవర్తిగా నీచభంగ రాజయోగప్రదుడైన కుజ నక్షత్రవర్తిగా భావస్థితినివంతుడైయుండుట. లగ్నాధిపతి యుతి నొందుట రాజయోగం-కేంద్ర కోణాధిపతుల యుతి ప్రభావం.
4. తృతీయ పంచమాధిపతులగు గురు చంద్రుల పరివర్తన.
5. గురువు కుజుడు లగ్నమును విక్షించుట.
6. యుక్తవయస్సున యోగదశయగు శుక్రదశ లభించి రాజయోగప్రదమగుట. అనంతరం కుజ రాహు దశలు లభించుట.
7. బుధ (మేధాసంపత్తికి కారకుడు) నక్షత్రవర్తు లగు చంద్ర కుజుల దశా కాలంలో వీరు ప్రాచీన గ్రంథముల నుద్ధరించి వ్యాప్తిగావించి ఆయా కళలను పునరుద్ధరించి, ప్రతిభావంతు లగు యువకులను ప్రోత్సహించి, వారి అభివృద్ధికి మూల కారకులగుటే గాక ఖగోళ సంబంధశాస్త్ర సాంకేతిక విషయముల వెలువరించుట గణనీయాంశాలు.
8. పంచమ స్వక్షేత్ర శుక్ర ప్రభావం వీరిని బహుముఖ ప్రజ్ఞావంతుల గావించుట గమనార్హం.

వీరి జననకాల లగ్నం శ్రవణా నక్షత్రగతం కాగా తత్ నక్షత్ర లక్షణాలు 'Truth and honesty of thought and action - a high grade of intelligence - a certain purity of motive' వీరిలో మూర్తీభవించిన వనుట అతిశయోక్తి గాదు. People Born in this Constellation have strong Humanitarian tendencies. రేవతి నక్షత్రజాతకులు 'are cool and calm in temperament, clean and wholesome in living habits, well known in social circles and are usually found in the company of cultured people' అని శాస్త్రప్రమాణం. ఈ లక్షణాలు ప్రత్యక్ష లక్షణాలని మనం ఎరిగిన విషయం.

ఈ లగ్న జాతకులు జన్మతః గంభీరవదనం గలవారు, ఆలోచనాపరులు, ఆత్మగౌరవమం దత్యధిక గౌరవం గలవారు, జాగ్రతపరులు, అనుభవజ్ఞులు. క్రమఆలోచన గావించిన అనంతరం మాత్రమే కార్యోన్ముఖులగువారు, వివేకవంతులు, మితవ్యయం గావించి తమ మనోవాంఛల సిద్ధింపజేసికొనుటకై జీవిత సుఖముల గూడ త్యజించు త్యాగమూర్తులు. లభించిన అల్పావకాశముల గూడ సద్వినియోగం గావించుకొని అభివృద్ధి నొందువారు. ఏకాగ్రత వీరి ప్రత్యేకత. నిర్మాణాత్మక శక్తి జాగ్రతగలవారు గాన తమ కృషి యందు ఉన్నతస్థానం పొందుతున్నారు. ఈ లగ్న జాతకులు సహజ విజ్ఞానశాస్త్రజ్ఞులు.

వృషభ ద్రేక్కణమందు జననం ప్రాప్తించగా వీరు అదృష్టవంతులు. తమ కార్యముల పట్టుదలతో నిర్వహింప సమర్థులు. శుక్రుడు, శని బలవంతులు కాగా ఊహాపరులు. గురుని ఆచ్ఛాదన లభించుట,

చంద్రుడు ఆయు స్థానమగు (అష్టమా దష్టమం) తృతీయం నుండి దైవగురు దృష్టిని పొందుటేగాక పరివర్తన నొందగా పూర్ణాయువు గలవారు. జుధుని నవాంశ నొందుట మేధాసంపత్తికి మూలం. వీరు పూర్వ సిద్ధాంతములం దభిమానవంతులై వానిని పున రుద్ధరించుట యందు ప్రీతిగలవారు.

నీచభంగ రాజయోగప్రదుడగు కుజుడు గురు మంగళయోగ కారకుడు కాగా వీరికి ఈ దశయందు సర్వతోముఖంగా ఆర్షశాస్త్రాభిమానం లభించి, అందు నిరవధిక కృషి సలిపి బహుగ్రంథకర్తలగుట విశేషం. ఈ దశ వీరి ప్రజ్ఞాప్రభావముల నలుదిశల విస్తరింప చేసింది. నవాంశను గురు శుక్రకుల యుతి తృతీయ స్థానమందు లభించుట వీరికి స్వయం కృషివలన కీర్తి ప్రతిష్ఠల నార్జించు శక్తి లభించింది. ఈ జాతకంలోని విశేషాలను విశదీకరించాలంటే వ్యాసం విస్తరించ వలసియున్నందున ప్రధానాంశాలను మాత్రమే వివ రించాను.

ఛాయాగ్రహాలు తాము స్థితి నొందిన నక్షత్ర, రాసినాథుల ఫలాలను ప్రసాదించుట శాస్త్రప్రమాణం.

ఈ జాతకంలో రాహువు శుక్రక్షేత్రవర్తియై కుజ నక్షత్రగతుడైనాడు. కుజుడు రాస్యంశ చక్రాలలో ప్రబల మారక స్థానమగు సప్తమవర్తిగా రాజయోగ ప్రదుడైనందున మారకుడైనా, తన దశలో అపకా రిగా లేడు. తత్ఫలం తన నక్షత్రవర్తియైన రాహుని ఆధీనం గావించి తన భుక్తికాలంలో స్వర్గప్రాప్తిని అనుగ్రహించాడు. వీరు స్వర్గస్థులగుట శుక్ర యుతి నొందిన శని ఆధిపత్యం గల శనివారం దినాన చంద్రుడు శుక్ర నక్షత్రవర్తి కాగా (శుక్రుడు కుజ నక్షత్రవర్తి) ప్రాప్తించింది. ఇది రాహువు, శుక్రుడు, కుజ నక్షత్రవర్తులగుటవలని ఫలం. గురువు తల్తాల మందు పునర్వసు నందుండుట, చంద్రునిలో సమ సప్తకవర్తియగుట భావి శుభజన్మ సూచకం. శరీర కారకుడగు చంద్రుడు దైవగురు క్షేత్రంలో-జనన కాల లగ్న వ్యయంలో-సంచారం సలుపుచూ గురు, కుజ, శుక్రుల దృష్టి నొందుట, ఆత్మకారకుడగు రవితోషష్టాష్టకస్థితి నొందగా ఆత్మ శరీర త్యాగం గావించి ఉన్నతిస్థితి నొందుట విశేష లక్షణం. భావి ఉత్తమ జన్మకు మూలం.

క్రి.శే. శ్రీ విస్సా అప్పారావు పంతులుగారు

—శ్రీ ఆ. వ్యాస చంద్రమౌళి

[వృత్తిలో ఆదర్శప్రాయులైన అచార్యులు విద్యార్థుల మనస్సుల మీద చెరిగిపోని ముద్ర వేస్తారు. పంతులుగారు ఒక విద్యార్థి మనః ఫలకం మీద వేసిన ముద్ర కీవ్యాసం అక్షరరూపం —సం॥]

రాజమహేంద్రవరములోని గవర్నమెంటు ట్రయినింగు కాలేజీ ప్రిన్సిపాలు పదవి నధిష్ఠించి, అనేక మంది B.Ed. ఉపాధ్యాయులను తరిఫీదుచేసి ఆంధ్రదేశమునకు గొప్ప విద్యాసేవ చేసిన మహనీయులు క్రి. శే. శ్రీ విస్సా అప్పారావు పంతులుగారు.

ప్రిన్సిపాలుగా నుండి కాలేజీ పరిపాలనా వ్యవహారములను కడు చాకచక్యముగా నడుపుటయేగాక, Science Section కు 'Methods of Teaching Science' గూడ బోధించెడివారు. వీరు ఆజానుబాహులు. పచ్చని పట్టు లాంగ్ కోటు, తెల్లని గ్లాస్కో పంచ, తెల్లని గ్లాస్కో Turban ధరించి, దా॥ రాధాకృష్ణన్, శ్రీ దిట్టకవి సుబ్రహ్మణ్యశర్మ గార్లవలె విద్యావేత్తలలో అగ్రగణ్యులు.

పెద్ద పెద్ద సూత్రములను అతి సులభమైన తెలుగు భాషలో బోధ చేయుచు, తగిన చోట్ల తమ సహజమైన హాస్యరసమును వినియోగించి ఆహ్లాదమును కలిగించుచుండెడివారు. "తెలుగులో Science బోధించడం అంటే, 'ధూమశకట గమనాగమన సూచికా స్తంభభము నెప్పుడైనా చూశావా?' అని విద్యార్థిని అడిగావంటే వాడు హడలిపోరాడు. Railway Signal స్తంభం చూశావా? అని

Simpleగా అడగవచ్చును." అని చమత్కారముగా చెప్పి అందరిని నవ్వించేవారు. మేము ప్రిన్సిపాలుగారి పర్యవేక్షణలో Practical lesson ఈయవలసి వచ్చేది. మా సహాధ్యాయులలో ఎవరైనా క్లాసుముందు Stage fear కనబరిస్తే, "నువ్వే క్లాసు పిల్లలముందు వణుకుతే వాళ్ళు మరింత వణికిస్తారు. ఇంతకీ నేనేం పెద్దవుతినా?" అని చెప్పి వారు నవ్వుకుంటూ మమ్మల నందరినీ నవ్వించేవారు. వారి క్లాసు, కుటుంబ సభ్యులు మాట్లాడుకుంటున్నట్టుగా ఉండేది. విద్యా బోధనకు ముఖ్యముగా కావలసిన ఆహ్లాదము మా క్లాసులో వెల్లివిరిసేది. ఒకసారి Sound లో మాకు Model lesson యాయవలసి, వారింటిలోని వీణలు, తాంబూరాలు, Violins క్లాసుకు తెప్పించి మాకు తేటతెల్లముగా పాఠము బోధించిరి. వారికి క్లాసు వేరు, ఇల్లు వేరు అను భేదభావముండెడిదికాదు.

విద్యార్థులను పుత్రులుగా భావించి ప్రేమించిన మహావ్యక్తులు శ్రీ అప్పారావు పంతులుగారు. వీరు రాజమండ్రి దానవాయిపేటలో మేడ కట్టినప్పుడు గృహ ప్రవేశమునకు కాలేజీ విద్యార్థులనందరను ఆహ్వానించిరి. "ఏమోయ్, మీకంటే నాకు ఆప్తు లెవరున్నారు? కాబట్టి అందరు తప్పకుండా రావాలి"

శ్రీ ఆ. వ్యాస చంద్రమౌళి

అని ఆహ్వానించారు. వీరు మాట్లాడే తెలుగు భాష చాలా Homelyగా నుండి, ప్రేమ ఉట్టిపడేటట్టు ఉండేది.

పుస్తకములలోని Principles మాత్రమే కాకుండా తమ అనుభవములోని అమూల్యమైన కొన్ని సంగతులను కూడా మాకు శ్రీ అప్పారావుగారు చెప్పే వారు. ఒకప్పుడు ఇట్లా చెప్పారు: అది Principles of Administration క్లాసు. “చూడండి, మీరు Chief Examiners అవుతారు. మా Asst. Examiners లో Tamilian Friends, Malayalee Friends మొదలైనవారు కూడా ఉంటారు. (అప్పుడది Combined Madras and Andhra State). ఎవరైనా నిన్ను ప్రతిఘటించారు. అప్పుడు తాబట్టిన కుండేలికి మూడే కాళ్ళనక ‘Mr. Ramachandran, you are also correct, we shall certainly think over it’ అని చెప్పి తర్కము తగ్గించి, ఎదుటి వారి భావములకు కూడా తగినంత ప్రాధాన్యమివ్వాలి. అలా అయితే Administration బాగుంటుంది” అని చెప్పారు. ఇటువంటి మెళుకువలు ఇంకా చాలా చెప్పేవారు. అవసరం కలిగినప్పుడు మేము శ్రీ అప్పారావుగారు బోధించిన సూత్రములను అమలులో పెట్టుకొని, హాస్యరసమువలన ఆనందమును కల్పించు స్వభావమును కూడా అలవరచుకొని, ఉపాధ్యాయ జీవితములను సౌఖ్యముగా గడపితిమని వ్రాయుట కేనెంతయును సంతసించుచున్నాను. వారి కేంతయు నా హృదయపూర్వక ప్రణామములు.

శ్రీ అప్పారావుపంతులుగారికి ఒక Science లోనేగాక Astronomy, Astrology, కవిత్వము, సంగీతము మొదలగు కళలలో Interest, సామర్థ్యము కూడా ఉండేది. వీరు “త్యాగరాజ

హృదయము” అను గ్రంథమును కూడా రచించిరి. సమయము వచ్చినపుడెల్ల నాచేత తెలుగు పద్యములు వ్రాయించి, కాలేజీ సభలలో చదివించెడివారు.

B.Ed. పూర్తి అయిన వెంటనే నా First Service The School, Rishi Valley, near Madanapally. నాకు ఉద్యోగం ఇచ్చి నట్లుగా నేను వెంటనే మా గురువుగారు శ్రీ అప్పారావు పంతులుగారికి ఉత్తరము వ్రాసితిని. మా రోజులలో గురుశిష్య సంబంధము లట్లుండేవి. వారు నాకు ఆశీర్వాచనములు తిరిగి వ్రాయుచు “Try to love the student in all your life as a Teacher. Everything will be alright” అని వ్రాసి పంపిరి.

శ్రీ అప్పారావు పంతులుగారికి తెలుగు కవిత్వ మంటే అపారమైన అభిమానము. తిరుపతి వెంకట కవులలో శ్రీ చెళ్లపిళ్ల వెంకటశాస్త్రిగారిని మా కాలేజీకి ఆహ్వానము చేసి, చక్కని ఉపన్యాసములను మా కిప్పించెడివారు.

రాజమహేంద్రవర Municipality లో మాచేత అక్కడకూడ Magiclantern lectures ఏర్పాటు చేయించి నిర్వహింపజేసెడివారు శ్రీ అప్పారావు పంతులుగారు. “మీరు మీ భావి జీవితములో యీ విధముగా సంఘ సేవ చేయాలి” అని మాకు నొక్కి చెప్పేవారు.

ఇట్లు బహుముఖ ప్రజ్ఞులును, అపారముగా ఆంధ్ర విద్యలోకమునకు సేవజేసి కీర్తిగాంచిన మహా నీయులు శ్రీ విస్సా అప్పారావు పంతులుగారు చిర స్మరణీయులు. వారికి నా హృదయపూర్వక ప్రణామ ములు.

గురువు చేసే మహాపకారమునకు శిష్యుడు తగినట్లుగా ఋణము తీర్చుకొనలేడు. కాని గురువుల స్మరణ ఎక్కువగా చేయుటచలన వారెక్కడ నున్నను వారి ప్రేమకు శిష్యుడు పాత్రుడౌతాడు.

ఈ విషయమును దృష్టిలో పెట్టుకొని మా కాలేజీ ప్రొఫెసర్లు అందరిని స్మరించుకొనుటకు వీలుగా ఒక తెలుగు పద్యము వ్రాసుకొంటిని. దీనిని మా కాలేజీ General Hall సమావేశములో చదువగా, నా సహాధ్యాయులు, మా లెక్చరర్లు అందరూ సంతసించిరి. ఆ పద్యమిది -

సీ॥ అప్పారావు విబుధు నాధిపత్యంబున
బోధనాధ్యయనంబు పొందుచుండి
సైకాలజీగురు సత్యనారాయణు
(శ్రీ జయంతి సత్యనారాయణగారు)

వలన విద్యార్థి భావముల నెరిగి
ఆంగ్ల భాషా బోధనాభ్యసనంబున
వీటరు గురు తరిఫీదునొంది
హిందు దేశపు విద్య చందంబులన్నియున్
వేంకటాచార్యులన్ వినగ దెలిసి
గీ॥ గణిత శాస్త్రపు బోధనన్ గణనకెక్కి
కేశరాజు వంశమునకు కీర్తి దెచ్చు
సత్యనారాయణాభ్యాకు సాయమంది
జాగ్రఫీ బోధనను కడు చతురుడైన
పూజ్యుడగు శ్రీ జగన్నాధు బోధలంది
(శ్రీ పద్మాది జగన్నాధరావు)

వెడలుచుంటిమి బి. య్యాడి. విజయమునకు
దీవెన లొసంగుడి గురుదేవులార !

గురుర్బ్రహ్మ గురుర్విష్ణుః గురుదేవో మహేశ్వరః
గురుస్సాక్షాత్పరబ్రహ్మః తస్మై శ్రీ గురవేనమః

ఆ రోజు మేమిక కాలేజీ వదలిపెట్టెడి రోజు. అల్పహారవిందు అనంతరము General Hallలో సభ చేయబడినది. శ్రీ అప్పారావు పంతులుగారు ప్రిన్సిపాలుగా ఆధ్యక్ష పదనములు చెప్పుచు Students లో ఎవరైనా “త్యాగరాజు సంగీతము” పాడగల్గినచో పాడవచ్చుననిరి. అంతట మా సెక్రటరీ కొంతమంది Students ను సంప్రతించివచ్చి ఇట్లు చెప్పెను: “మా స్నేహితులలో కొంత మంది పాడుటకు సిద్ధముగా నున్నారు. కాని...” అని చెప్పి కుండెను. “నువ్వేమీ సందేహించక చెప్పు” అన్నారు మా ప్రిన్సిపాలుగారు. అంతట “మా ప్రొఫెసర్స్ పాడుతూండగా వినాలని కూడా మాకు కోరికగాడింది. కావున వారిని కూడా పాడమని ప్రార్థించుతున్నాము” అని చెప్పి కూర్చుండెను అంతట ప్రొఫెసర్లు అందరూ చిరునవ్వు నవ్వుతూ శ్రీ అప్పారావుగారికేసి చూసిరి. ఆప్పుడు వారు కర్నాటిక్ Music లో “క్షీరసాగరశయనా” అనే కీర్తనయును, కల్యాణి రాగములో నొక పర్ణమును పాడి మమ్ముల నానంద పరచిరి. విద్యార్థుల కోరికలను, తమచేతిలో నున్నంత వరకు తీర్చి ఆనందింప జేసే సరస హృదయులు శ్రీ అప్పారావు పంతులుగారు. వీరు నిగర్వులు, నిరాదంబులు అని చెప్పటకు పై సంగతి నుదాహరించితిని

మహానీయులు - మధురస్మృతి

—శ్రీ కల్లూరి వీరభద్రశాస్త్రి

[త్యాగరాజ హృదయాన్ని ఆంధ్ర లోకానికి అవిష్కరించిన కృషిలో విస్సా వారికి చేదోడు వాదోడైనవారు కల్లూరివారు. ఈ వ్యాసంలో పంతులుగారి మధురస్మృతికి అక్షరాంజలి ఘటించునారు రచయిత — సం॥]

“మహాపురుష చిత్తభావనయావా”

(పతంజలి యోగసూత్రం)

మన చిత్తంలో మహానీయులను భావన చేసినంత మాత్రమున వారి మహత్త్వము మనకూ కలుగునని పతంజలి సూత్రీకరించిరి. “అమానిత్వం అదంభత్వం సహనం కరుణ సర్వమానవసౌహృదం అజాత శతృత్వం శాంతగుణం” మహానీయుల స్వరూప లక్షణములు. దేశ కాల పాత్రానుగుణంగా ఎదుటి వాతావరణమును బట్టి తాత్కాలికంగా మహానీయులలో పరిణామం కన్పించినా, వారి ఆచరణలో మాత్రం ఫలితం ఉత్తమంగా గోచరించును. ఈ కోవకు చెందిన వారిని మహాభావుకుడైన శ్రీ త్యాగరాజస్వామి “ఎందరో మహానుభావు”లని (అనగా కొందరినే) భావగాంభీర్యంగా కీర్తించి, వారి ఉన్నతిని ఆ గేయంలో వివరించినారు. ప్రాచీనము నుండి నేటి దనుక ఆ మహానీయుల చరిత్ర పరంపరగా మన కందుచునే యున్నది. ఇదే మన భారతీయ సంస్కృతి. ఇదే మన వెలుగు. ఇదే మన కాదర్శము. ప్రకృతం ఒక శతాబ్ది మొదలు మన ఆదర్శ పురుషులను పరిశీలించినపుడు, సమానానాం ఉత్తమ శ్లోకులుగా మన సంస్కృతి పథంలో తోచు మహానీయులలో ఆచార్య

పూజ్య శ్రీ విస్సా అప్పారావు పంతులుగారు అగ్ర గణ్యులు. వీరు ఆకార సదృశ్య ప్రజ్ఞావంతులు. మృదు హాస్య భాష మెత్తని హృదయం, ప్రసన్నత వీరి సహజ ధర్మములు; నా చిసనాటి పరిచయంలో వీరితోబాటు, మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయంలో బహుకాలం ఆచార్యత్వముతో సన్నిహితులు, ఆ పులు, విశేషించి వియ్యంకులు నైన మహామనీషి శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారున్నా నా స్మృతిపథ మలంకిరింతురు. అట్లని వీరి తారతమ్యమును పరిశీలించుట నా ఆశయముకాదు. ఈ ఇరువురకు ఆత్మీయమైన లక్ష్యము, కుంభకోణ వాస్తవ్యులు, సహజ యోగానంద విభూతికల ఒక మహానీయులు గురుమూర్తి కలరు. ఈ ఇరువురకు ఆ గురుస్థానమే కేంద్రమగుట, వారికేగాక వారి కుటుంబ, బంధు మిత్రవర్గమునకు కూడ విలక్షణమైన వెలుగు నిచ్చినది. శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రి గారికి, శ్రీ అప్పారావు గారికిన్నీ ఆ యోగానుభూతివిడదీయరానియనుబంధమైనది. ఇరువురును విద్యావిజ్ఞానవేత్తలు. ప్రస్తుతం ఆచార్య అప్పారావుగారి శతజన్మదినమహోత్సవ సందర్భంగా వీరిని స్మరించుకొను సదవకాశం దొరికినందుకు ఆనందింతుము. తత్రాపి శ్రీ అప్పారావుగారికి ఆత్మ గుణానురూపులైన కుమారులు బంధు మిత్రవర్గము

శిష్య ప్రశిష్యులు నిండు హృదయములతో ఆడంబరం కాక ఆదర్శంతో ఈ మహోత్సవం జరుపుటయేగాక, సువర్ణాంకితమైన సంస్మరణ సంచికను గూడ ప్రకటించబూనుటచే, వారి మధురస్మృతులను కొన్నింటిని చదువరుల కందించి, నా విద్యా వివేకములను సార్థక మొనరించి కొందును.

మహా మనీషి : శ్రీ ఆప్పారావుగారు ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయములో అధ్యాపకులుగా నున్న తరుణం నేనెరుగను కాని, ఆంధ్రభాషోద్యమంలో, ఆంధ్ర వ్యాప్తిలో వీరు ప్రముఖ పాత్ర వహించినట్లు వింటిని. వీరు ఆంగ్లపండితులై యుండియు జ్యోతిర్విజ్ఞానంలో ప్రత్యేక కృషి సల్పినట్లు ప్రసిద్ధి కలదు. తమ ఆంగ్ల పాండితీ ప్రతిభను ప్రాచీన ఆర్ష సంస్కృతితో మేళవించి ప్రసంగించుచుండుట సహృదయులకు ఆశ్చర్యము గొల్పెడిది. అంతేకాక ఆర్ష ధర్మములు, ఆచారములు ఎంతో అర్థవంతములని సవిశేషంగా బోధించెడివారు. సంస్కృతాంధ్రములందు స్వయంగా పండితులని ప్రసిద్ధిలేకున్నను, రాజమహేంద్రవరంలో వీరి సమకాలీనులైన రచయితలు, కవులు, తర్జన వ్యాకరణాది శాస్త్రపండితులు, జ్యోతిష్కులు మొదలగు వారి సాహచర్యం వలన విద్యా సంప్రదాయములను చక్కగా నెరిగి, చక్కని విమర్శలు, విద్యారహస్యములు, సహజధోరణిలో అతిలలితముగా మామూలు ప్రసంగములలో సైతము ప్రబోధించేవారు.

శ్రీ ఆప్పారావుగారితో కొన్ని గంటలు మాట్లాడినా ఆ వచోధోరణి, వ్యంగ్య మర్యాద, చమత్కారము, హాస్యము ఎంతటివారినైన అలరించి పరవశులుగా నొనర్పెడిది,

మిత్రసంఘము:- ఆంధ్ర ద్రావిడ కర్నాటక రాష్ట్రములలో, జమీందారులు, ఉన్నత విద్యావంతులు, న్యాయమూర్తులు, కలక్టర్లు, పెద్ద ఇంజనీయర్లు, వీరి

శిష్యులు, సన్నిహిత మిత్రులు. ప్రతి సంవత్సరం వేసవిలో ఒకనెల ఒకానొక ప్రసిద్ధ నగరమందు మిత్రమండలి సమావేశములను జరుపుచుండెడివారు. ఆ సమావేశములలో పరస్పరం విద్యా వైజ్ఞానిక విశేషముల గూర్చి ఇష్టాగోష్ఠిచేయుచూ, పరస్పరం సదవగాహన చేయుటలో మేధావంతములైన చక్కని విశేషములు ఎందరికో ఉపకరించేవి

ఈ విధమైన పద్ధతి ఆపూర్వమైనది. ఎన్ని గ్రంథములు చదివినా అలవడని ఉదాత్త విషయములు దైనందిన చర్యలలో ఎంతో మేలు కూర్చినవి. శ్రీ ఆప్పారావుగారి సౌజన్య సౌహార్దములతో నేనూ ఒకటి రెండు సమావేశములలో తాత్కాలికంగా పాల్గొని ఆనందించితిని.

సంగీత సాహిత్య పోషణము:-

వీరికి ఆంధ్ర, ద్రావిడ ప్రాంతములందు గత శతాబ్ద మాది సుప్రసిద్ధులైన సంగీత, సాహిత్య, నాట్య, నాటక విద్వాంసులతో బాగా సన్నిహిత పరిచయముండెడిది. బొబ్బిలి, విజయనగర సంస్థానములందలి విద్వాంసుల కళా వైభవాన్ని సవిమర్శంగా ఆకళింపు చేసికొన్నవారు పంతులుగారు. భక్తి సాహిత్య కీర్తనలు, ఎన్నో జానపద గేయములు వారు ఆ పాత బాణీతో పాడునపుడు ఎంతో ఆనందించేవారము.

ఆకాశవాణి ప్రసారములు ఆరంభమైన నాటి నుండి, ఆ అధికార బృందమునకు, ప్రాచీన గేయముల పలుకుబడిని, స్వర విన్యాసమును వారికి విన్పిస్తూ వారి కార్యక్రమములకెంతో ఉపకరించెడివారు. నేను మన దేశంలో ఏటా జరిగే త్యాగరాజోత్సవాలలో ఆయా నిర్వాహకుల ఆహ్వానములతో వెళ్ళి, శ్రీ త్యాగరాజ స్వామివారి గూర్చి వారి గేయ సాహిత్యమందలి విశేషములను వివరించునపుడు శ్రీ పంతులుగారు విని, నన్నెంతో ఆదరించి, శ్రీ త్యాగరాజ కీర్తనల

విశేష పరిశోధన చేయుతలంపుతో 1942 ప్రాంతంలో నన్ను వారివెంట మద్రాసు తరలించిరి. వారి సలహా సద్భావములతో ఒక సంవత్సరంలో విశేష భావములతో గేయవ్యాఖ్య తయారైనది.

ఈ సందర్భములో మద్రాసులో ఒక్క సంవత్సరం శ్రీ పంతులుగారికిని నాకును సన్నిహితమైన సాహచర్యం లభించినది. శ్రీ త్యాగరాజ స్వామి వారి అపూర్వ కీర్తనలు సేకరించుటలో, వారి చరిత్రాంశములను పరిశీలించుటలో ఇరువురం తంజావూరు, మధుర ప్రాంతములలో పయనించితిమి. నా వ్యాఖ్య పూర్తియై శ్రీ త్యాగరాజ గ్రంథం ముద్రణం కూడా జరిగి 1948 లో ఆవిష్కరింపబడినది. ఆ వెంటనే శృంగార భక్తిరసపూరితమైన శ్రేష్ఠయ్య మొవ్వ గోపాల పదములు ప్రరిష్కృతములై, అందుగల అలంకారిక సాహిత్య విశేషములతో ముద్రితమై, మా కృషి సహృదయలోక సమాదరణీయమై, ఆంధ్ర ఆంధ్రేతర ప్రాంతములందు విశేష ఖ్యాతి నందినది. తదాది సంగీత సాహిత్య కళాకారులతో, విద్వాంసులతో మా మైత్రి ఇంకా సన్నిహితమై ప్రశంసల నందుకొన్నది.

ఈ కృషిలో మద్రాసు ప్రధాన న్యాయమూర్తి శ్రీ రాజమన్నారు, తొలి శాసనమండలి అధ్యక్షులు శ్రీ రామకృష్ణరాజుగారు, బళ్లారి శ్రీ చాయప్పగారు. శ్రీ ద్వారం వెంకటస్వామి నాయుడుగారు, శ్రీ డా॥ పినాకపాణి ప్రభృతులు ఎంతో మా కృషిలో సభ్యులై సహకరించిరి. “జననీ జన్మభూమిశ్చ” అను న్యాయంతో పవిత్ర గోదావరి తీరం అనేకమంది

విద్వాంసులకు, కవులకు, విమర్శకులకు నిలయమై, నన్నయాదుల కుపాస్యమై శ్రీ మార్కండేయ శ్రేష్ఠముగా ప్రసిద్ధమైన రాజమహేంద్రవరమందే ఈ మా త్యాగరాజ గేయ వ్యాఖ్యా గ్రంథ ప్రకటనం జరుగవలెనని పవిత్రాశయంతో కాండేగుల జమీందారు శ్రీ జగన్నాథగోపాలరావుగారి సంపూర్ణ సహకారంతో శ్రీ త్యాగరాజస్వామి శతజయంతి మహోత్సవములు జరిపించి, ఆంధ్ర ద్రవిడ ప్రాంతములకు అనాదిగా గల సంగీత సాహిత్య కళాసామరస్యమును ప్రబోధించిరి.

ఈ విధంగా శ్రీ ఆచార్య అప్పారావు పంతులుగారిని గూర్చి వ్రాయవలెనంటే ఒక ప్రత్యేక గ్రంథం కాగలదు శ్రీ వేటూరివారు, మా పంతులుగారు, మేము ఆ యాసమయములలో మామూలు ప్రసంగములు జరుపపుడు సాహిత్యం తఘకులు, ఆధ్యాత్మికాంశములు, సంగీత సంప్రదాయములు, రామదాసాది భక్తి గేయముల అందచందములు. చిత్తమునకు హత్తుకొను నట్లు, సోదాహరణంగా రూపుగట్టు మా చిత్త చిహ్నములై. “అసంయత ప్రాణం అనాహతాక్షం సిద్ధం కపీనాం కవితైవయోగః” అన్నట్లు ఆనంద యోగానుభూతి నందెడివారము. దేహయోగంతో ఈ మూర్తులు దూరమైనను, “మృత్యోర్మా అమృతం గమయ” అను ఉపనిషద్వాణికి, ఏవం విధ మాహనీయుల జీవితములకు లక్ష్యమై ఆధర్మమై, నిత్య, సత్యమై రాణించుచునే యున్నదని భావిస్తూ, యీ చిన్న రచనతో నా మధురస్మృతిని సహృదయలోకానికి అందింతును. స్వస్తి.

నాడీ గ్రంథాలు - అభిజ్ఞాన అభిప్రాయాలు

—శ్రీ ముదివేడు ప్రభాకరరావు

నాడీగ్రంథ పరిచయం :

జ్యోతిషశాస్త్రమే గుప్తవిద్య కాగా అంతకంటె గుప్త విద్య, గుహ్యతి గుహ్యమైన విద్య నాడీ గ్రంథ పతనము. ఇటువంటి అపురూపమైన విద్య యొకటి యున్నదని లోకానికి ప్రప్రథమంగా చాటి చెప్పిన మహా పురుషులు శ్రీ వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రిగారు, 1917 అక్టోబరు 6వ తేదీన 'కృష్ణా పత్రిక'లో వారు 'నాడీ గ్రంథములు' అను శీర్షికతో నొక వ్యాసమును ప్రకటించిరి.

బహు నాడీ గ్రంథముల పేర్లను పరిచయము చేయుచు ఆ వ్యాసములో వారిట్లు వ్రాసిరి: "కడచిన యెనిమిది మాసములు నేను దక్షిణ దేశమున నుండి యీ శాస్త్రమున నత్యద్భుత గ్రంథములను జూచితిని. ఆశ్చర్యపోయితిని. వానిని గూర్చి యాంధ్రదేశము వారెక్కువగా నెరుగరు. ఆంధ్రదేశమున నా గ్రంథములు లేవనవచ్చును. వాని ప్రచారము లేదు. ఈ గ్రంథములను 'నాడీ గ్రంథము' అనియెదరు. బహు నాడులున్నవి-కొన్ని సంస్కృత భాషలో నున్నవి. కొన్ని తమిళ భాషలో నున్నవి. శుక్రనాడి, చంద్రనాడి, బ్రహ్మనాడి, ద్రువనాడి, అగస్త్యనాడి, విశ్వామిత్రనాడి, సుబ్రహ్మణ్యనాడి మొలగునవి. ఇందు కొన్ని గ్రంథములు, ఒక పురుషుడు సరిగా నొక పురుషాయుష జీవితకాలమెల్ల వ్రాసిన(గాని ప్రత్యంత రము సాధింపరానంత పెద్ద గ్రంథములు. సామాన్యముగా నివి ముద్రింపరానివి. జ్యోతిషశాస్త్రమున కప్రా

మాణ్యమును వాదించు బుద్ధిమంతులెల్లరు నీ గ్రంథముల యద్భుతోత్తరత్వమును జక్కగా బరికింతురు గాక!"

అని వ్రాయుచు తంజావూరులో నొక శూద్రుని కడ ఆరవ (పాట్టు) పద్యములలో నున్న 'అగస్త్య నాడి'ని గురించి, దానికన్న మిన్నయై తంజావూరు లోనే పశ్చిమ వీధిలోనున్న స్వామి నాథయ్యర్ అను బ్రాహ్మణ ధనికునివద్దనున్న "కాళికానాడి"ని గురించి వ్రాసిరి. సంస్కృతమున శుక్రనాడి, ద్రువనాడి మొదలగునవి కలవని, అందులో ద్రువనాడి సత్యాచార ప్రణీతమని, ఈ సత్యాచార్యుని వరాహమిహిరుడు, భట్టోత్పలుడు పేర్కొన్నారని, అందు అత్యాధునిక నాగరిక జీవన విధానములోని వైజ్ఞానిక ఉపకరణములు సైతము పేర్కొనబడియుండుట ఆశ్చర్యకరమనీ వ్రాసిరి. ఏదో యొక నాడీ గ్రంథము మన యాంధ్ర మండలమున జగ్గయ్యపేటలోగూడ నున్నట్లు వినవచ్చెననీ, వ్యాసాంతమున ఇట్లు వ్రాసిరి :

"అత్యాశ్చర్యమును గలిగించు నిట్టి మహోత్కృష్ట గ్రంథము లంతవఱకు నైరోపా దేశీయుల కంటబడి నట్లు కానరాదు. భరత ఖండమున నున్న ప్రాచీన సంస్కృత గ్రంథములను సర్వమును గాలించి, ఏయే దేశమున నేయే స్థలమున నేయే పుస్తకశాలయున్నదో, అక్కడ నేయే గ్రంథములున్నవో యెఱిగి, యనన్య సాధ్యమయిన తీరున, 'క్యాటలాగు'ను ప్రచురించు

చున్న జర్మను దేశీయుల 'కేటలాగస్ కేటలాగోరం'లో నీ నాడీ గ్రంథముల ప్రశంస గానరాదు."¹

శ్రీవారు తమ ఆత్మకథయైన 'ప్రజ్ఞాప్రభాకరము' చిట్టచివరి యధ్యాయమున 'నాడీ గ్రంథముల'ను గూర్చి విపులముగా వ్రాయుచు అందు ప్రతిఫలించిన తమ జీవితానుభవ విశేషములను, శ్రీవారి మాస్థరు గారి యొక్క జీవిత విశేషములను, యితరుల అనుభవములను సప్రమాణముగా నిరూపించి, తుదకు మాస్థారుగారి ఆజ్ఞచే తాటాకుల నాడిని చూచుట కట్టి పెట్టి, శరీరమున చైతన్యముతో ఆడుచున్న నాడిని గుర్తించి యోగసాధనపై దృష్టిని కేంద్రీకరించినట్లుగా వ్రాసుకొనిరి.

ధ్రువనాడి-శ్రీవారి జీవిత విశేషాలు

"ఈ నాడీ గ్రంథము లాయా జాతకుల హృదయములలో దాగియుండిన రహస్యార్థముల గూడఁ గొన్ని కొన్ని పట్టులం దదృఢముగా వివరించుట కలదు. అవి నాడీ రచయితకును, జాతకునకే తెలియ పడెను గాని, గ్రంథ పాఠకుడగు నాడీ స్వామికిఁ గూడ తెలియవు. ధ్రువ నాడిలో నిట్టివానిని గొన్నింటిని బేర్కొందును."

"జలకండ మవాప్సోతి మృతప్రాయోపజీవనః" అని నా జాతకమునఁ కలదు. నేను మఱచితిని గాని యది జరిగిన విషయమే! మా దొడ్డిలో పిల్లలము కొందఱ మాడుకొనుచుంటిమి. నూతిలో వెదురుగడలు దింపి వానిని బట్టుకొని పైకి లాగుచుంటిమి. నేను వేసినగడ నీటిలో అడుగున బురదలోనికిఁ జొచ్చు

కొన్నది. దాని పై యంచు ఒర మీదనున్న నా కంద కుండెను. లోనికి తల వంచి యెట్లే నందుకొన జూచు చుంటిని. ప్రక్క పిల్లవాడు నా ముడ్డి పై కెత్తెను. నేను నూతిలోఁ బడిపోయితిని. పిల్లలందఱు పటా పంచలై పాజీపోయిరి. మా నాయనగా రూరలేరు. మా యమ్మగారు నింటిలో ఏదో పని చేసికొనుచుండిరి. నూతిలో పెద్ద ధ్వని గలుగుట ప్రక్క యింటి యతఁ డాలకించి దొడ్డిలోనికి వచ్చి చూడఁగా పిల్లలందఱు పాజీపోవుచుండిరి. ఒక పిల్లవానిఁ బట్టుకొని గట్టిగా నడుగగా నేను నూతిలోఁ బడుట చెప్పెను. అతఁడు పర్వెత్తుకొనివచ్చి చూచు తఱికి నాల్గు మూఁడు నిమిషము లాయెను. నేనొక మునుక వేసి తేలి నూతిలో నూగిసలాడుచున్న గడను పట్టుకొని మరల మునుక వేయక తేలియుంటిని. అతఁడొరల మీదుగా దిగి వచ్చి నన్నుబట్టుకొని మా యమ్మగారి కప్పజెప్పెను. ఈ విషయ మా నాడిలో నున్నది."

"అట్లే పందొమ్మిదవయేట అవనిగడ్డ దగ్గఱ బండి యేటిలోనికి దిగుచుండగా బోల్తాకొట్టి చచ్చిబతికితిని. 'వాహనా తృతనం చై న తన్మూలాచ్చ మహద్విపత్' అని యందు కలదు.²

ధ్రువనాడి-మాస్థరు సి. వి. వి. జీవిత విశేషాలు

"ధ్రువనాడిలో అస్మదాచర్య పాదుల జాతకము నందుండి పఠించునపుడు, వ్రాయించునపుడును నేను సన్నిధినే యుంటిని. ఇంకను కొందఱు మిత్రులుండిరి. ఆ గ్రంథము గల శేషాచార్యుఁడు శ్రీవారి యెడ నప్పు

1. Theodore Aufrecht అను జర్మనీ దేశస్థుడు The Catalogus Catalogorum అను గ్రంథమును రెండు సంపుటలలో సంకలించి ప్రచురించెను. దీని తర్వాత డాక్టర్ రాఫువన్ The New Catalogus Catalogorum ను ప్రారంభించెను.

2. ఈ విషయము గురించి విశదముగా శాస్త్రిగారు తమ స్వీయచరిత్రయైన 'ప్రజ్ఞాప్రభాకరము'న 'బండి పాటు' అను 12 వ యధ్యాయము, పుటలు 47-52లో వివరించియున్నారు.

—చూ॥ ప్రజ్ఞాప్రభాకరము, ద్వితీయ ముద్రణ, 1976.

దద్దుత భక్తి గల శిష్యుడు. వారి జాతకము నంత వఱకు నక్షరాక్షరము సత్యముగా నుండెను.

“అందులో నాకు విడ్డూరము గొల్పిన విషయములు గొన్ని యున్నవి.

“బ్రహ్మ స్వరూపో భగవాన్ దర్శనం చ క్వచిత్ క్వచిత్

ఆదర్శనం క్వచిచ్ఛేతి తత శృంచలబుద్ధిమాన్”.

అని నల్వదవయేటి వృత్తాంతము వర్ణితమయి యుండెను. ఇది చదువుచో నేను దగ్గఱ నుంటిని. ప్రతి పాదము ప్రామాణిక మగునో కాదో యని శ్రీవారు పరీక్షించుచుండిరి. ఈ శ్లోకము చదువునపుడు కొంత యాగి యోచించి, నవ్వి, ‘సరిగా వాక్రుచ్చి నాడు, మీద చదువుడు’ అనిరి.

అప్పుడీ శ్లోకమున కర్థమేమో బ్రహ్మదర్శనము లభించుట యనగా నెట్టిదో, అప్పుడేమీ జరిగినదో వివరించి తెలుప వేడెద నని పలుక నాలుక చివరి దాక ప్రశ్నము సాగును గాని నాలుక దాటి బైటికి రాదయ్యెను. ప్రశ్నింపవలెనని చాల తంటాలు పడితిని గాని ప్రశ్నింప నా చేతఁ గాలేదు. ‘జీర్ణమంగే సుఖాషితమ్’ అన్నట్లుగా నీ ప్రశ్నార్థము నాలోనే నిలిచిపోయిరది గాని పయికి రానేలేదు. నేనీ యోగ మార్గమున చేరిన పది యేండ్లకు అనగా 1926-వ సంవత్సరమున నా యనుభవమున నొక యద్భుతానందమయ విషయము జరిగెను. దాని నెఱుగదునంతే కాని 1986 దాక, అనగా మఱి పది యేండ్ల దాకఁగాని దాని వివరణ మెల్ల తెలియ రాదయ్యెను.”

ద్రువనాడి చమత్కారము

మద్రాసులో ఒక గొప్ప యింటి పిల్లవాడు కడు పురో శీవమయిన యనారోగ్యముతో బాధపడు చుండగా ద్రువనాడి చదివించుట జరిగినది. అందు ‘శత్రువైద్యేన జీవతి’ అని వచ్చుటతో తత్పూర్వమే నిర్ణయించిన ప్రకారము శత్రుచికిత్సకు ఏర్పాట్లు జరిగినవి. కాని ఆ బాలుడు విధివశాత్తూ శత్రు చికిత్స జరుగుచుండగనే మరణించెను. మరల నాడిని పరిశీలించగా, శత్రువైద్యే = శత్రువైద్యమున (వైద్యము జరగు కాలమున), నజీవతి = చనిపోవును అని యర్థము తేలినది. ‘శత్రువైద్యే నజీవతి’ అనుదానిని ‘శత్రువైద్యేన జీవతి’ అని పఠించుట చేత సంభవించిన ప్రమాదము. ఇది రచయిత దోషము కాదు, వ్రాయస కాని దోషము అనవచ్చును కాని, పఠించువాడెట్లు చదివినను ఆ సైనాస్తి విచికిత్సలో పడవలసినదే కదా! ఇది నాడీ రచనాగత చమత్కారము.

శ్రీ దువ్వూరి రామిరెడ్డిగారు *

“తమిళంలో ఉండే నాడీ గ్రంథాల మీద ఈయనకు (దువ్వూరి రామిరెడ్డికి) మంచి విశ్వాసం. వాటి విషయాలు నిజంగా అద్భుతాలు. పుట్టిన సమయంతో పని లేకుండానే, కుడి అరచేతనున్న ఏదో ఒక రేఖను బట్టి, పాత తాటాకు పుస్తకాలు దీసి జాతకుని పేరు, తల్లి, తండ్రి, పెండ్లాము పేర్లు, - జన్మకాల గ్రహస్థితి అంతా కచ్చితంగా సరిపోయేటట్లు కొమార నాడి అనేవి చెపుతుంది. కందర్ నాడి సప్త ఋషి వాక్యం, కాకర్ భుజంగ నాడి, గణేశనాడి మొదలైనవి ప్రసిద్ధాలు...

* తెలుగు వైతాళికులు (రెండవ సంపుటం) శ్రీ దువ్వూరి రామిరెడ్డిని గూర్చి శ్రీ మదువూరి కోదండ రామిరెడ్డిగారి ఉపన్యాసం (పుటలు 41-78), జ్యోతిషముపై ప్రీతి అనే ఉపశీర్షిక (పుటలు 65-67) ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడెమీ, హైదరాబాదు. 1977.

మేమిద్దరం వేటాడి చాలా వాటిని పట్టినాం. ఈ కవి కోకిలకు మొదట ఈ కూత నేర్పింది, వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి. మదరాసు లింగిచెట్టి వీధిలో ఒక బేరిసెట్టి ఉండేవాడు. అతని దగ్గరకు వచ్చిన లగ్నం ప్రకారం ఆగంతకుల పుట్టుపూర్వోత్తరాలు ఆశ్చర్యజనకంగా చెప్పే వాడు. అతడు చెప్పేది పుస్తకం లోనిదైనా అదంతా అతనికి గుడ్డిపాఠం. తమిళం తెనుగులో పాటగా పాడేవాడు. ఉత్తప్పడు “మూతి తుడుచు కోమీ - రొంబానాళ్లుగా కానమే” అనే ఆ అరవనోరు జ్యోతిషం చెప్పే పట్టన, ఏదో పూనినట్లు తెనుగు ద్వీపదలో పాడేవాడు. చెప్పిన జ్యోతిషానికంటే, ఈ కవితా ప్రజ్ఞకు రామిరెడ్డి చకితుడయ్యేవాడు. కందర్ నాడి. అడుగవచ్చిన వానితో గూడ వచ్చిన వాడి లగ్నకోటులను సాక్షులుగా చెప్పేది.

ఇంత సోదె ఎందుకంటే - సప్తముషివాక్యం అనే దానిలో రామిరెడ్డిని గురించి చెబుతూ - ‘అన్యనాటి ఈనై పొట్టి (అన్యదేశ సంగీత పేటిక.)ని నిర్మిస్తావు’ అని చెప్పివేసింది. ఇక వీటిని నమ్మమంటారో వద్దో మీరే చెప్పండి.”

1926 లో మన దేశంలో రేడియో ప్రవేశపెట్టబడింది. బ్రిటిషువారి హయాంలో దీనికి కొంత కంట్రోలు ఉండేది. నాడి గ్రంథంలో పై సంగతి వినక పూర్వమే రామిరెడ్డి 1930 లో బొంబాయి నుండి రేడియో విభాగాలు తెప్పించి మ్యాగజీన్లలో చదివి స్వహస్తాలతో రేడియో సెట్టును అమర్చియున్నాడు.

శ్రీ ఆచంట జానకిరాంగారు

“కాకినాడలో ఉండగా నాకు నాడి జ్యోతిష్యంతో పరిచయం కలిగింది. వద్దమాని సోమనాథ శర్మ అనే ఒక ఆయన బాలాంత్రపు వారి కోసము ఆ నాడి గ్రంథము చదువుతూండగా ఆక్కడకు వెళ్ళి కూర్చున్నాను; ఆయన ఆప్పుడు అతి అద్భుతంగా ఫలాలు చెప్పేవారు అని ప్రసిద్ధి. ఫలం చెప్పడమంటే వేరే

గణించి చెప్పటం కాదు. ఒక పురాతన తాటియాకు గ్రంథం నుంచి ఒక మోస్తరు సంస్కృత భాషలో చదువుకుంటూ పోతూ ప్రస్తారం చేసి చెబుతారు మన లను గురించిన విషయాలు. చాలా వింతగా ఉంటుంది.

“ఆ చెబుతున్న విషయం పూర్తి అయ్యాక నాకేసి చూస్తూ ఆయనంతట ఆయనే అన్నారు— ‘ఏదీ మీ చెయ్యి’ అని. సాముద్రిక శాస్త్రరీత్యా నా జాతక చక్రం సిద్ధం చేసి కొద్దిసేపటిలో, నన్ను గురించిన పూర్వ విషయాలు చదువజొచ్చారు. నాడి గ్రంథం నుంచి మా తండ్రిగారి గురించీ, తల్లిగారిని గురించీ వివరాలు చెబుతూ, ముఖ్యమైన సంఘటనలు అన్నీ జరిగినవి జరిగినట్లుగా తు.చ. తప్పకుండా చదివారు. అంతేకాక మా తండ్రిగారికీ, నాకూ మధ్య ఉన్న విపరీతమైన అన్యోన్య ప్రేమ భావాన్ని చక్కని భాషలో వర్ణించారు. ‘పైకి తెలియనివ్వరు ఇతని తండ్రి, కాని, ఈ పుత్రుని దెస తేనె పట్టు ఎలా అమృతంతో నిండి వుందో అలా ప్రేమతో నిండి ఉన్నది ఆ తండ్రి హృదయం’ అని చదివారు. ఇది నన్ను వింతగా కదలించి వేసి, నేను భోరుమని ఏడ్చివేశాను. శర్మ గారు వారి భార్యను పిలిచి, చెంబెడు నీళ్ళను తెప్పించి ఇచ్చారు నాకు మొఖం కడుక్కోను. ఆ తరువాత మళ్ళీ ప్రారంభించారు. ఎన్నెన్నో చెప్పారు పూర్వ విషయాలు. నా ఆడయోర్ నివాసము గురించీ, బెంగుళూరులో నా శాస్త్రపరిశోధనావిషయాల గురించీ, నా ప్రేమ గురించీ, అది విఫలమైన యుదంతము గురించీ.

తరువాత, ప్రస్తుతానికి వచ్చి, కొద్ది రోజుల్లో నాకు ఉత్తర దిశ ప్రయాణ మున్నదనీ, వంశధారా ప్రాంతములో ముహూర్త కాలము. ఆగి, ఆ తరువాత ఒక మహానగరము జేరుతాననీ, అక్కడ నేను వెళ్ళిన కార్యము ఒక్క మూడు రోజులలో పూర్తి అవుతుందనీ, విజయవంతంగా తిరిగి వస్తాననీ చదివారు. మొదటి రోజు నాపై అధికారులతో పరిచయము, రెండవ రోజు సంప్రదింపులు, మూడవ రోజు నేను వారిని పూర్తిగా ఆకర్షించి వేయడంపల్ల నాకే సంపూర్ణ

విజయము అని ఉన్నది ఆ నాడిలో. నిజమే. ఇన్నూ రెన్ను పని విషయమై పై అధికారులతో సంప్రదించడానికి ప్రయాణము పెట్టుకుని ఉన్నాను నేను. త్రోవలో పంశధార ప్రాంతాన ఉన్న పల్లాకిమిడిలో నా స్నేహితుడు ఉలవభద్ర దొరను చూడాలని సంకల్పించి ఉన్నాను కూడా.

ఇలా ప్రయాణమై వెళ్ళాక, శర్మ చెప్పినట్లే మొదటి రోజు వారందరితోను పరిచయమైంది. నాకంటే చాలా పెద్ద హోదాలో ఉన్నవారు నలుగురు దైరక్షర్లు నన్ను చాలా ఆదరించారు. రెండవ రోజున నేను వారితో జరిపిన సంప్రదింపుల ఫలితంగా వారు నా సూచనలను అన్నిటినీ ఆమోదించి, వానిని గురించి నాన్నగారి ఆంగీకారము పొందటానికి వారి ఆఫీసు నుండే మద్రాస్‌లో ఉన్న నాన్నగారితో ట్రంక్ టెలిఫోన్‌లో మాట్లాడమన్నారు.

... ..

మరునాడు దైరక్షర్లను కలుసుకొన్నప్పుడు ఇంత సులభంగా ఆఫీసు కార్యాలను చక్కబెట్టుకలిగినందుకు వారు నన్ను ప్రశంసిస్తూ, నాన్నగారిని గురించి, నన్ను గురించి చాలా స్నేహపూర్వకంగా మాట్లాడారు. వారి ఆతిథ్యం స్వీకరించి ఇక రెన్ను శుభ కలకత్తాలో ఉండి కాకినాడ వచ్చేశాను.

నాడీ గ్రంథములో నాకు నమ్మక మెక్కువైంది, శర్మ నాకు దగ్గర స్నేహితుడైనాడు కాబట్టి చీటికి మాటికి అతని వద్దకు వెళ్ళనారంభించాను.

ఇది ఒక ఇరవైమూడు ఏళ్ళ క్రితం జరిగినది. మంచి చెడ్డల బాధ్యత పూర్తిగా మనది కాదు అని

నేను విశ్వసించక తప్పదు. ఐనా ఆ రోజులలో నాడీ గ్రంథములో నన్ను గురించి తెలుసుకున్న కొన్ని విషయాలు నా జీవిత ధోరణిని వింతగా మార్చి వేశాయి అని ఒప్పుకోక తప్పదు. కొన్ని అనివార్య కారణాలవల్ల అప్పటి నా కుటుంబ వ్యవస్థలో అల్లకల్లోలము ప్రబలుతోన్న రోజులవి. కాని, విశ్వప్రయత్నము చేసి, పడిపోనున్న పేక మేడ పడి పోకుండా పదిలపరచి ఉండవచ్చు-ఈ నాడీ గ్రంథము ద్వారా కొన్ని విశేషాలు తెలిసికొని, కొన్ని అకర్షవంతములైన ఊహలు ఊహించుకొని ఉండకపోతే నేను ఎల్లా గైనా ఆ గృహచ్చిద్రాన్ని అరికట్టి ఉండునేమో! ఎటువంటి పరిస్థితులలోనూ మనస్సు చెప్పిన తీరున గాక హృదయము సూచించిన తీరునే నిర్ణయిస్తాను నేను అని అప్పటికే స్నేహితులందరూ అనేవారు. ఈసారి నా విద్యుక్త ధర్మాన్ని పాటింపవలసిన అగత్యం చాలా వుంది. అలా చేసి ఉంటే నా కుటుంబ జీవనము నిలబడి వుండేది. అలా చేయక హృదయానికి ఎక్కువ ప్రాధాన్యమిచ్చాను. ఈ దృక్పథానికి నాడీ పతనము దోహద మిచ్చింది.¹

శ్రీ విస్వా అప్పారావు

నాడీ గ్రంథము లేకాలమునాడో ప్రజ్ఞావంతులచే చెప్పబడి తాటాకుల మీద వ్రాయబడి యున్నవి. ఈ నాడులలో కొన్ని మాత్రమే సంస్కృతమునను ఎక్కువగా తమిళములోను చెప్పబడినవి. శుక్రనాడి, ద్రువనాడి సంస్కృతములో నున్నవి. చంద్రనాడి, బ్రహ్మనాడి, అగస్త్యనాడి, విశ్వామిత్రనాడి. సుబ్రహ్మణ్యనాడి, సందినాడి, కాకాభుజండనాడి మొదలైన వెన్నో తమిళ భాషలో ఉన్నవి. ఇవి చాల పెద్ద

1. సాగుతున్న యాత్ర (ప్రథమ భాగం) - ఆచంట జానకిరాం, (పుటలు 164-166). ఆదర్శ గ్రంథమండలి, విజయవాడ, (1962).

గ్రంథములు. ఇవి నాడీ స్వాముల వద్ద అచ్చటచ్చట కలవు. వారు వానిని గుప్తముగా ఉంచి జీవనోపాధి కుపయోగపరచుకొనుచున్నారు. అన్నియు అముద్రిత ములే ¹

జాతక ఫలములు కావలసినవారు జాతకమును నాడీకారునకు చూపించినచో నాడిని వెదకి ఫలములు గల భాగమును వ్రాసి ఇచ్చును. కొన్ని నాడులను కౌశిక నాడి; ఆగస్త్య నాడి మొదలైన వానిని చేతిరేఖ లాధారముగా చూడవలెను. నాడి చూచువాడు చేయి చూచి ఒక ముఖ్యమగు రేఖను గుర్తించి దానినిబట్టి జాతకమును వెదకి యిచ్చును. ఉదాహరణమునకు ఒకటి “అడిక్కి విరిచక్ర ఇరపాలి సంకృతః క్రిత యేక యోగాంశరేఖ” దీనినిబట్టి తీసిన జాతకమును చదివి వినిపింతురు. సరిగా నున్నదని చెప్పిన తరువాత వ్రాసి యిత్తురు. కొంత మూల్యమును తీసి కొందురు. ఈ నాడులలోని జాతకములు సాధారణముగా గతించిన విషయములను సరిగా వివరించును. అందు అసాధారణములగు విషయములు కూడ ఉండును. పుట్టిన తిథి వార నక్షత్రములు, జనన కాలము, రాశి, అంశ చక్రములు, జననకాల దశా

శేషము, తరువాత వచ్చు దశలు, అంతరములు, జీవిత విశేషములు జీవితాంతము వరకు ఉండును. జాతకుని పేరు, తలిదండ్రుల పేరు ఉండును. నా పేరు వెంకటప్పయ్యని చెప్పబడినది. వెంకటప్పయ్య అని నాకు నామకరణము జరిగినది. ఈ జాతకము లలో భవిష్యత్తు సాధారణముగా సరిపోదు. కొన్నిట బొత్తిగా తప్పుగా నుండును. ఒక్కొక్క లగ్నమందు ఒకనాడే భిన్న భిన్న జాతకము లుండును. అందుచేత భేదములు కలుగును. జాతకమును తీసికొనిన నాటి వరకు సరిపోయిన జాతకము జీవితాంతము వరకు కూడ సరిపడుట కాకతాళీయముగా నుండును. అనేక జాతకములను ప్రజ్ఞాశాలులగు మహర్షులు గుణించి ఫలములను వ్రాసి యుండిరని, వానిని సరిగా గుర్తించుటకు జాతక చక్రముగాని, చేతిలోని రేఖగాని సూక్ష్మతరమైన సాధ్యము కాదని ఊహించవలసి యున్నది.”

“రేఖాధారమగు కౌశికనాడిని నే చూపించుకొంటిని. నా మిత్రులు చూపించుకొనిరి. అందు ఒకటి రెండులో మాత్రము భవిష్యత్తు కూడ చాల వరకు సరిగా చెప్ప

- 1) నాకు తెలిసినంతవరకు ‘సప్తర్షినాడి’ అను నాడీ గ్రంథమొకటి ఐదారు బృహత్ సంపుటాలుగా మద్రాసు ప్రభుత్వ ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక పరంపరలో ఈ క్రింద కనబరచిన తీరులో ముద్రితమై యున్నది.
 - A. సప్తర్షినాడి (పుష్య లగ్నము) సంపా : S. తంగవేల్ నాదార్, MGOS No. 103, (1953)
 - B. సప్తర్షినాడి (మిథునలగ్నము) సంపా : R. V. రాజగోపాల అయ్యంగార్, MGOS No. 115 (1954)
 - C. సప్తర్షినాడి (కటకలగ్నము) సంపా : V.S. శేషాద్రియాచార్యార్, MGOS No. 123, (1958)
C.G. రాజన్
 - D. సప్తర్షినాడి (సింహలగ్నము) సంపా : R.V. రాజగోపాల అయ్యంగార్, MGOS No. 144, (1956)
C.G. రాజన్
 - E. సప్తర్షినాడి (కన్యాలగ్నము) సంపా : C.G. రాజన్, MGOS No. 168, (1961)
T. చంద్రశేఖరన్

—వివరణ కర్త

బడియున్నది. నేను తీయించిన రెండు జాతకములలో భవిష్యత్తు సరిగా లేదు."

"సత్యాచార్య ప్రణీతమైన ద్రువనాడి సంస్కృతమున నున్న దానిని నేను చూపించుకొంటిని. నా జాతక చక్రమునకు సంబంధించిన జాతకములు కొన్ని యుండెను. ఒక్కొక్కటి చదివించుచు 15 ఏండ్ల వరకు కొన్ని, 30, 35 ఏండ్ల వరకు కొన్ని సరి పడుచు తరువాత తప్పుచు వచ్చినవి. నాటి వయస్సు వరకు పూర్తిగా సరిపోయిన జాతకమును వెదకుటకు కాల వ్యవధి నాకు లభింపక, అందుండి జాతకమును తీసికొని రాలేకపోతిని. కాని మద్రాసులోని పెద్దలను, ఈ ద్రువనాడి నుండి జాతకములను వ్రాయించుకొన్న వారిని నేనెరుగుదును. వారి జాతకములు పూర్తిగా దాఖలా లిచ్చినవి. ఇందు మొదట జాతకుని గురించి సంగ్రహముగా చెప్పబడును. తరువాత ఆది నుండి అంతమువరకు సంవత్సర ఫలములు వివరింపబడును. జాతి, మతము, దేశము, పితృ మాతృ వంశములు, అన్నదమ్ములు, అక్క చెల్లెండ్రెందరో, అందు జాతకుని స్థానము, వారి వారి యాయుర్దాయములు, జాతకుని వివాహము, భార్యయొక్క రూప గుణ శీలములు, సంతానము మొదలైనవి. నేటి ఉద్యోగములు, రైళ్ళు, తంతి టపా సౌకర్యములు మొదలగు విషయములు గురించి నాడిలో నుండును. పూర్వ జన్మ వృత్తాంతములు, భావి జన్మ విశేషములు కూడ సూచింపబడియుండును. ద్రువనాడిలో ఏబది రెండు సూపుటములు కలవు. చాల పెద్ద గ్రంథము. దానిని వ్రాయుటకే కొన్నేళ్ళు పట్టినేమో! అట్టి ఉద్గ్రంథము లేట్లు వ్రాసినది ఆలోచించినచో అద్భుతముగా తోపక మానదు. నాడీ గ్రంథముల గురించి కృష్ణాపత్రికలో 1917 అక్టోబరు 6 వ తేదీ నాటి సంచికలో వ్రాసిన కీ॥ శే॥ వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రి గారు ఇట్లు వ్రాసియున్నారు : "ఈ గ్రంథములు ఆలోక సామాన్య

మైన దివ్య చతుస్సులతో నెవ్వరో మహానుభావులు లోక సంగ్రహ కాంక్షచే రచించియుండిరే గాని శాస్త్రము పరిగణనము సలిపి సమకూర్చినవి కావని పెక్కురు తలచుచున్నారు." ఇంకొక రీక్రింది రీతిని నభిప్రాయపడిరి: 'జ్యోతిశ్శాస్త్రము పాఠము ముట్టి చూచిన మహామహాలు తమ పాండితీ విశేషమును వెలార్చుచు అనేక శతాబ్దుల క్రిందట విశ్వమానవ జాతక సంగ్రథన రూపములను నాడీ గ్రంథములను వివరించియుండిరి.'

"మచ్చునకు ద్రువనాడి నుండి కొన్ని శ్లోకముల నిచ్చుచున్నాను.

"గాంధాంశే తులాలగ్నే లగ్నేశే కర్మరాశిగే
వృశ్చికాంశే కమలాదే లగ్నాధీశే బలాన్వితే
లాభేకటకాంశగే హేళిః పంచమే ఋషగాంశగే శశీ॥
భాగ్యే ఆజాంశగే భౌమే కర్మే మృంగాసగే బుధే
అదృష్టశాలీ ధర్మాత్మా దార ద్వయయుతో భవేత్
ద్వితీయాదృష్ట శాలీచభరార మనువర్తతే॥
పంచమాబ్దవయః కాలే స్వీకారో హ్యన్య వర్గకే
స్వీకారాత్పూర్వ కాలేతు తత్ప్రతా మృతి మాదిశేత్
స్వీకార మాతృసౌఖ్యంచ పితృమాతృ సుఖావహమ్
పంచమాబ్దేక్షరారంభః విద్యా విఘ్నస్తదాభవేత్"

"ఆత్మజ్ఞాన పరాయణోఽతి నిపుణో బౌద్ధ
ప్రధానో గుణీ
హృష్టో లౌకిక మార్గతో నచల విప్రఖ్యాత శిష్య
ప్రజః
సౌమ్యాక్తి ర్భూహ విత్త దార తనయః సద్రు
హృతేజోజ్వలన్
అత్యాయు ర్విజితేంద్రియో నత సృపోవైరించ
యోగేభవేత్"

1917 నవంబరు 3 వ తేదీ కృష్ణాపత్రికలో పంచాంగుల దక్షిణామూర్తి శాస్త్రిగారు నాడీ గ్రంథముల గురించి వ్రాసిరి. అందుండి కొన్ని విషయములు సంగ్రహముగా వ్రాయుచున్నాను.

“తెలుగు దేశమందుకూడ తెలుగుభాషలో ఇట్టి గ్రంథములున్నవి. బెజవాడకు దగ్గరగా నున్న గంగూరు ఖండ్రికలో పిఠుపాటి రామకృష్ణ శాస్త్రి గారింట ‘భీమకవి జోస్య’ మను గ్రంథముండెను. ఈ గంగూరు భీమకవి ప్రశ్నలు 1890 ప్రాంతముల వరకు వాడుకలో నుండెను. ఇది కొందరికి జీవనాధారముగ నుండెను. దీని నాధారము చేసికొని లకోటా ప్రశ్నలు చెప్పుచుండిరి. ఈ ప్రశ్నగ్రంథస్వరూపము కొంత సీస పద్యములుగను, కొంత తెంపు లేని పురాణ ధోరణి ననుసరించు పదనముగను, పాటలు గాను ఉండును. లక్షణ మంతగా పాటింపబడదు. ఇది క్రమముగా శిథిలమై పోయినను ఒకరిద్దరిండ్లలో 1917 నాటివరకు కొంత నిలిచి యున్నది. గ్రంథస్వాములు వానిని దాచి పెట్టి, మర్మమును తెలుపకుండుట చేత వాని స్వరూపము బైటపడుటలేదు. ఇది సంప్రదాయ మెరుగని వారి పాలబడి, ప్రచారము లేక క్రమముగా మాసిపోవుచున్నది. ఇట్టి శాస్త్రపరిచితి క్షుద్రోపాసనా లబ్ధము. దురాచరణాన్యత వాద సమ్మిశ్రము. వంశ వృద్ధికి భంగకరము. ఈ విద్య నభ్యసించు వారందరు తమకది అచ్చిరాలేదనే చెప్పుచుండిరి. ఇట్టి క్షుద్రోపాసనా విద్య అనేకములు తంత్ర సంబంధములు-కట్టుమోతు, విద్యలు, చేతబట్టు మొదలగునవిట్టివే. ఇవి అనుసరింపరానివి. ఇహపరములకు దూరములు.”

దక్షిణామూర్తి శాస్త్రిగారు వ్రాసినదానిలో చాల యథార్థమున్నది. దండిభొట్ల రామమూర్తి శాస్త్రిగారు, చిర్రావూరి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు, తిరువళ్ళిక్కేటిలో నేనెరిగిన సుబ్రహ్మణ్యోపాసకు లిద్దరును ఉపాసనా బలము చేతనే కొన్ని వేళలలో అద్భుతముగా చెప్పగలుగుచుండిరి. వీరి ఉపాసనలు క్షుద్రములు కావు. నిష్ఠ నియమములతో కూడినవే. ఇట్టివానియందు కూడ అనేక రీతులున్నట్లు తోచును. చిర్రావూరి సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగారు తమ పంచపక్షి ఉపాసన

గురించి చెప్పు వారికది అచ్చిరాలేదని, వారి వంశము వృద్ధి కాలేదని అనిరి.

కాని జైమిని, పరాశర మునుల ప్రణీతములైన జ్యోతిశాస్త్ర గ్రంథములు, నాడీ గ్రంథములు అట్టివి కావు. ఈ నాడుల గురించి బాగుగ తెలిసికొనవలెనని కొంత శ్రద్ధతో నేను ప్రయత్నించినాను. పూర్తిగా జీవితాంతము వరకు సరిగా దాఖలా నిచ్చు నాడులకై వెదుక నారంభించితిని. నా మిత్రులు రాళ్లబండ్రి సుబ్బారావుగారి వద్ద వారి జాతకమునకు చెందిన తాళ పత్రము ఒక నాడి నుండి తీసుకొని వచ్చినది ఉన్నది. అది వారు నాకు చదివి వినిపించిరి. నేటివరకు అందులో చెప్పిన రీతినే జరుగుచున్నది. మరియు ప్రెసి డెన్సీ కాలేజీలోని ఒక ప్రొఫెసరు గారొకనా డొక తాటాకును తీసికొని నా వద్దకు కాలేజీ లోనికి వచ్చిరి. భూతద్దముతో అందు వ్రాసి యున్న అరవ పాటలు ఒక నాడీ గ్రంథమునుండి సేకరింపబడినవి, చదివిరి. వారి జీవితము గురించి అంతయు వూసగుచ్చినట్లు అందు వ్రాయబడి యున్నది. తల్లిదండ్రుల పేర్లు, ఇంగ్లాండు వెళ్ళి పెద్ద పరీక్షలు ఇచ్చి వచ్చుట, ఉన్న డోక్టోరేటు, సోదర భావము మొదలగునవి కలవు. అప్పుడు నా మిత్రునకు కలిగిన ఆశ్చర్య మింతింత కాదు. అద్భుత ప్రతిభావంతులైన మన పూర్వుల గురించి ఒక్కసారిగా ఆయనకు తెలియవచ్చినది. పెద్దల విద్యల గురించి ఏమియు తెలియరట్టివి, తెలిసి కొనుట కేమియు లేదని ఉదాసీనత కలిగినట్టి, ఇట్టి ప్రతిభాశాలులు నాడీ గ్రంథములు ఉన్నవని నమ్ము వారి యెడ చులకన భావము కలిగినట్టివారిలో ఒకరైన నా మిత్రులు తన యభిప్రాయము లెట్లు తారుమారై నది నాతో స్పష్టముగా వెలిబుచ్చిరి.

నేనెరిగిన నాడులన్నిటిలోను సర్వోత్తమమైనది ‘కాకాభుజండ నాడి.’ ఇది కాకాభుజండ మహర్షి పశిష్టునితో చెప్పుచున్నట్లు వ్రాయబడినది. మధ్య మధ్య

వారిద్దరకు సంభాషణలు, చర్చలు జరుగుచుండును. ఒది కుంభకోణములో నొకరివద్ద ఉండెను. వారు కొంత కాలము క్రిందట కీర్తిశేషులైరి. ఈ నాడీ స్వరూపమును ప్రత్యక్షమున తెలిసికొనుటకై నేను వారి కడకు కుంభకోణము వెళ్ళియుంటిని. తాటాకు పత్రముల మీద రెండు వైపులను చీమల బారులవలె విషయము వ్రాయబడి యున్నది. అందుండి నా జాత కపు పాటలు నా యెదుటనే ఒక మిత్రుడు వ్రాసి నాకిచ్చెను. జాతకసంబంధములగు పాటలన్నియు ఈ నాడి నుండి ఒకేసారి లభ్యములు కావు. వాయిదాల మీద అందు చెప్పిన రీతిని ఆ పాటలు పంపబడుచుండును. ఒక పాటలో సీస పద్యములో వలె నాల్గు పాదములు ప్రాస యుక్తము లుండును పాటలన్నియును ముక్త పద గ్రస్తములు. అందు వర్తమాన విషయములతో కలిపి భవిష్యత్తులోని విషయములు చెప్పబడును. జాతకుని గురించియే కాక లోకరీతి, పరిపాలనా విషయములు, యుద్ధములు, భావిలో మానవుడు పొందునున్న దివ్యానుభవములు కూడ ఉండును. ఇంగ్లీషు భాష వాడబడి యుండును. దానికి కవి భాషయని పేరు. ఇంగ్లీషు వారికి 'వికటన్' అని, ప్రాన్సు వారికి 'వ్రజ్జీలన్' అని, జర్మనులకు 'వరలీన' అని, ఆస్ట్రీయా వారికి 'అక్షి' అని, పేర్లు చెప్పబడినవి. 'వికటావతి' యను పేరుతో షెక్స్పిరియారాణి గురించి కలదు.

ఈ నాడిలోని వివిధములగు కొన్ని విషయముల గురించి క్రింద వ్రాయుచున్నాను.

"1. మద్రాసు గవర్నమెంటువారు 1931 వ సంవత్సరములో ఉద్యోగస్థుల జీతములను తగ్గించిరి. దానివలన నాకు కలిగిన చీకాకు సమయములో ఈ నాడిని గురించి విని తెలిసికొన గోరితిని. నేవచ్చిన కారణము అందు చెప్పబడియున్నది.

"2. మరియు, గోదావరికి దగ్గరగా నున్న పెద్దాపురములో జన్మించెను. కవిభాషలో పదార్థగుణ

శాస్త్రమును (Physics) చదువును, పదార్థగుణ మూలమును తెలిసికొనును. ఇతను 'అప్పా'— 'అప్పాఇవన్ కడుమైయల్లామ్' అన్నిటిలోను గట్టి వాడు. ఇతనికి లింగదారులతో బాంధవ్య మున్నది. అని, ఎన్నో విషయములు "సోదిసోలేన్" సోది చెప్పుతున్నానని వ్రాయబడి యున్నది. జాతక చక్రము నుండి జ్యోతి శాస్త్ర రీత్యా ఈ విషయముల నెట్లు సకారణముగా నిరూపింపవచ్చునో అచ్చటచ్చట చెప్పబడును. జాతకమునకు శాస్త్రరీత్యా ఫలము లెట్లు చెప్పవలెనో, సాధారణు లెట్లు తప్పలు చెప్పుచుందురో చూపబడినది. మరియు నేను చేయుచున్న ఉద్యోగ మందలి తరగతులు, జీతములు, జీతముల వృద్ధి క్రమము ఎచ్చటెచ్చట ఎప్పుడెట్టి ఉద్యోగములు చేయునది మొదలగు విషయములన్నియును చెప్పబడియున్నవి.

"3. 'పరిపాలకుల (ఆంగ్లేయుల) అవినీతిచేత, వారి సమానస్కంధులలోని కలహముల వలన పెద్ద యుద్ధము వచ్చును. తూర్పు పశ్చిమముల మధ్యగల పెద్ద రాజ్యములలో యుద్ధము వ్యాపించును. ఎల్లయిస్ పక్షము వారికి చాల కష్టములు వచ్చినను తుదకు జయము కలుగును' అని చెప్పబడి యున్నది. ఎల్లయిస్ (Allies) అను మాట ఆల్ లైస్ (all lies) అని చమత్కరింపబడినది. ఇట్టి చమత్కారములు నాడిలో ఎన్నో. 'యుద్ధ పరిణామముగా హిందూకు (India) స్వాతంత్ర్యము వచ్చును' అని చెప్పబడి నది. ఈ యుద్ధము గురించి కవి భాషను బట్టి చెప్పెదను.

"ఏడో అక్షరము (G) మొదలు-పదునాలుగో అక్షరము (N) చివర-గల వారున్నారు. (German) అని భావము. అందు N అక్షరమును త్రిప్పి Z ఆ రెంటి మధ్య బి సి లకు పూర్వమున్న అచ్చును (A) ఉంచుచో (NAZ అగును) ఆ పేరు గలవారు చేయు దుష్ట కార్యములు, అధర్మములు లెక్కలేని కష్టము

లను కలిగించును" అని కలదు. ఈ పాటలు 7-2-32 న నాకు వచ్చినవి. ఆ నాటికి నాజీలనువారున్నట్లే లోకమునకు తెలియదు.

ఈ పాటలు 1940 వరకు 618 వచ్చినవి. తరువాత పాటల నిచ్చుట నిలిపి వేయబడినది. ఇచ్చిన పాటలలోని విశేషములు జరుగుచు వచ్చుచున్నవి.

4. కాకాభుజండనాడిలో వ్యక్తుల జాతకములేగాక, 'అరశర్ కాండ' మను భాగములో మన దేశమును పాలించిన ఇంగ్లీషు రాజుల గురించియు కలదు. 'వర్తక సంఘములోని వారు పాలించి, వికటావతికి ఇండియా రాజ్య పాలన మప్పగింతురు. అట్లప్పగించిన తరువాత 48 ఏండ్లు ధర్మపరిపాలన చేసి ఆమె గతించును. ఆమె కుమారుడు పదేండ్లు రాజ్యము చేయును. అతని పరిపాలనాంత కాలమందు పెద్ద తోకచుక్క (Halley's Comet) వచ్చును. తరువాత అతని కుమారుడు రాజ్యము ప్రారంభించి, భరతఖండమునకు వచ్చి పట్టాభిషిక్తుడగును. దానితో ఇంగ్లీషు వారి రాజ్య పతనము ప్రారంభమగును' అని యున్నది. ఆ కాలమందు జర్మనీ దేశమెట్లు విజృంభించునో, ఆస్ట్రీయా ప్రభువు కుమారుని సర్వీయావారు హత్య చేయుటచే కలిగిన యుద్ధములో 'వరలీనాథన్' జర్మను చక్రవర్తి యగు కైజరు యొక్క ప్రభును పడగొట్టుటకై ఇంగ్లాండు అతనికి ప్రతిపక్షముగా ఎట్లు చేరునో చెప్పబడినది. వరలీనాథుడు శత్రువులను - విజ్జలను (France) ను దూదినేకినట్లు కొట్టి-పీడించునని చెప్పియున్నది.

మరియు, ఐదవ జార్జి రాజ్య కాలములో 25 సంవత్సరములు నిండగానే వైభవముగా ఉత్సవము (రజతోత్సవము) చేయుదురని, 'జడ్ అన ముడింజు

దయ్యా" — అనగా 28 వ అక్షరమగు జడ్ అని ఉచ్చరించినతోడనే అనగా 28 వ రాజ్య సంవత్సరము రాగానే, అతని రాజ్యము ముగియునని కలదు. కుమానే జార్జి, వి' (George V) ఎన్ బు పన్ దాట్ పేరదనిన్ అధికారమ్ తనమేవాంగి పితృవదాద్ అరివీరే మిత్ర నాల్' అని యున్నది. అనగా, భగవంతుడు George V నుండి అధికారమును తానే తీసుకొని అనూరాధ నక్షత్రము నాడు అతని ఆయువు నపహరించును. ఇంకను ఆనాటి గోచరమందలి గ్రహ సంఘటి కూడ చెప్పబడినది. చంద్రునితోపాటు గురుడు కూడ వృశ్చికలగ్న మందుండునని, పాప గ్రహములు ముందు రాసులలో ఉండునని చెప్పి యున్నది. ఆ తేదీ 21-1-1938 నాడు పంచాంగంలో గ్రహములట్లే యుండెను.

5. అరశరకాండ నుండి ఇంకొక్క విషయము నుదాహరించెదను. (ii) పోర్ బందర్ లో జన్మించిన ఒకనిలో భగవంతుని కళ యొకటి ప్రవేశించును. అతడు దేశమందలి వారి నందరిని గూర్చి ఏకాభిప్రాయులగునట్లు చేయగలుగును. స్వాతంత్ర్యాభిలాషను వారికి కలిగించును. స్వతంత్ర భారతమునకై గొప్ప ఆందోళనమును అహింసామార్గమున చేయును. అతని పేరు మోహన్ దాస్. కరంచంద్ గాంధీ యను ఇంటి పేరు కలవాడు. గాంధీ కారణముగా ఏర్పడిన అహింసా మార్గము రానురాను ప్రపంచమంతటను విస్తరించి, పొగడ్తగాంచును. భారత దేశమునకు స్వాతంత్ర్యము లభింపగానే వచ్చిన కార్యము ముగించుకొని అతడు గతించును.

(iii) స్వాతంత్ర్యము వచ్చిన తరువాత హిందీ దేశ భాష యగును. సందేహము లేదు. తరువాత

1. ఐదవ జార్జియని మామూలుగా వ్రాయుదానిలో ఐదు రోమను అంకెగా వ్రాయుట పరిపాటి. ఆ అంకె ఇంగ్లీషు వర్ణమాలలో (V) 'వి' వలె నుండును.

దేశమునకు గొప్ప అభ్యుదయము కలుగును. అందు పైని 'బృందత' (?) భాష దేశ భాష యగును. ఆ భాషలో సర్వవిజ్ఞానము ప్రచారమగును. అంతవరకు హిందీయే రాజభాషగా నుండును.

(iv) ఏటమ్ను చీల్చి విభజించుటచేత పరమాణువును ఇంక విభజించుటకు వీలులేనిస్థితి ఏర్పడును. (??) — 'కేళుమే ఆటమ్ ఎన్ఆర్ ఒన్జే వెత్తు, కీరిక్కిరిపిరిత్తిడవో పరమాణుక్కుమ్ చూడుమురై ఇనిపిరిక్కుముడియదేను'.

పైనుదాహరించిన విషయములలో చిన్నవి, పెద్దవి, మహత్తరములైనవి కూడ కలవు. మరియు, మానవుడు ఇంతకంటె గొప్ప స్థితిని పొందునని. ఆ పరిణామ ఫలము మహా మహిమ కలదని, సూర్యాది గ్రహముల యొక్క శక్తులకు లోనై జీవితమును నడుపుకొనుచున్న మానవుడు ఆ శక్తుల సతిక్రమించి సర్వస్వతంత్రుడు కాగలడని, బైటినున్న ప్రకృతి శక్తులను వశపరచుకొని సంపాదించుచున్న శక్తి సామర్థ్యముల కంటె తనలోని శక్తులను జయించి, తన్నుతాను తెలిసికొనినచో లభించు శక్తి స్వాతంత్ర్యములు నిరుపమానములని, సర్వసమర్థములని, నిత్యములని, అట్టి స్థితిని, దివ్యానుభవములను పొందుటకై పురోగమనము సాగుచున్నదని కాకాభుజండ మహర్షి నాడిలో పలుచోట్ల స్పష్టపఱచి యున్నాడు.

“ఇట్టి గ్రంథములలోని విజ్ఞానము, సంస్కృతి నిరుపమానములు. శ్రేయోదాయకములగు నిట్టి గ్రంథములు మూలబడి యుండుట చింతింపదగిన విషయము.

యము. వీనిని బాగుగ పరిశీలించి, వీని ఉపయోగానుపయోగములను తెలిసికొనుట ప్రాజ్ఞత. ఆధిభౌతికమగు పాశ్చాత్య నాగరకత నేడు ప్రబలియున్నది. దానివలన మానవ జాతికి శాంతి భద్రతలు కలుగుట లేదు. ఆధ్యాత్మతత్వ మూలకమగు భారతీయ సంస్కృతి యొక్కటియే శాశ్వత శాంతి అభ్యుదయములను ప్రసాదించగలదు. ఆత్మ విద్యా మూలములగు సత్యాహింసా మార్గములను అనుసరించియే కదా గాంధీ మహాత్ముడు ప్రపంచమునకు కాదర్శ మార్గమును చూపించియున్నాడు. అట్టి మహత్తర మార్గమును ప్రపంచములోని వారందరు అవలంబింపవలెను. దానివలన శాశ్వతమగు శాంతి, నిరుపమానమగు అభ్యుదయము లభింప గలవు.” *

చివరి మాటలు :

ఈ మాటలు - నాడీ పఠనాన్ని గురించి మాస్టర్ సి. వి. వి. గారి ఆదేశము: “వ్రాయసగాడేమేని మార్పు చేయవచ్చును. మాతృక వ్రాసినవాడే యెటుక చాలక యేమేని తప్పు వ్రాసియుండవచ్చును. గ్రంథకారుడే యజ్ఞుడై తప్పిదపు రచనము చేసి యుండవచ్చును. దానికి పరమ ప్రామాణ్యము కల్పించుకొని మీరు చదువరాదు. నా దగ్గఱకు మీరు వచ్చి శిష్యులగుట నాడి మూలమునఁగాదు. నాడిఁ జూచుట మీరు నా శిష్యులయిన తర్వాతనే. ఏ కారణములతో మీరు నా శిష్యులయితిరో ఆ కారణములతోనే నన్ననువర్తింపుడు. నా మాటలు స్వతః ప్రమాణ

*. సంస్కృతి. సంపుటము - 3, సంచిక 9, నవంబరు 1955. రాజమహేంద్రవరము - 'నాడీ గ్రంథములు' - శ్రీ విస్సా అప్పారావు, పుటలు 20-28.

ములు కాని పరతః ప్రమాణములుగావు. నా కార్యము లను నాడి ననుసరించి విశ్వసింపవలదు" అనిరి.

వారిట్లెందుకు చెప్పిరనగా, కాకాభుజండ నాడిలో శ్రీవారిని గూర్చిన అనేక విషయములు బయల్పడినవి. కాని అందు యథేచ్ఛముగా కల్పనలు సాగుచున్నవని శ్రీవారు కనిపెట్టిరి. అందుకే శిష్యుల నిటు హెచ్చరించిరి.

“మానవ హృదయము నిర్దుష్టము కానంత వఱకు, మానవ వాక్కు సుపవిత్రము కానంతవఱకు, మానవ కార్యములు వినిర్మలములు కానంతవఱకు సృష్టి రహస్యము మానవత గుర్తున కందనేరదు. ప్రయత్నములు సాగుచున్నవి. ఈ నాడి గ్రంథము లట్టి ప్రయత్నమున పుట్టినవే.

“విహాయ శాస్త్ర జాలాని యత్సత్యం
తదుపాస్యతామ్
వేద శాస్త్ర పురాణాని వదపాంసుమివ త్యజేత్”

అని చెప్పినవా రిట్టి భావము గలవారే. మీరి నాడి గ్రంథాదుల వెంటాడుట సాగించితిరేని మీలోని ప్రజ్ఞోద్బోధములు కుంటుపడును. ప్రజ్ఞోద్బోధముల వెంటాడుచు బాహ్యశాస్త్రాది సాధనములను విడనాడవలెను. కడకు ఆత్మానుభూతిలో నెలకొనుట యగును. మీరు చూడవలసినది యీ తాటాకుల నాడి గాదు, శరీరమున చైతన్యముతో ఆడుచున్న నాడి. ఈ తాటాకుల నిప్పటికిఁక గట్టిపెట్టి ఇందు చూపు తత్పరతను యోగసాధనముల మీద చూపుడు” అనిరి. *

ఉపయుక్త వ్యాససూచిక

1. నాడి గ్రంథములు — వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి, కృష్ణాపత్రిక, 1917, అక్టోబరు 6 వ తేదీ. మణిమంజరి, సం-1, సం-2 ఆగస్టు 1981 లో పునర్ముద్రితము.
2. శ్రీ కాకాభుజండరు మహర్షి — వావిలికొలను వేంకట. రమణారావు ఆంధ్రవాణి, 21-4-1945. మణిమంజరి, సం-1, సం-2, ఆగస్టు 1981 లో పునర్ముద్రితము.
3. నాడి గ్రంథములు — పంచాగ్నుల దక్షిణామూర్తిశాస్త్రి, కృష్ణాపత్రిక, 1917, నవంబరు 3 వ తేదీ.

* ప్రజ్ఞా ప్రభాకరము — వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి, ద్వితీయ ముద్రణ, 1976.
అధ్యాయము - 30 'నాడి గ్రంథములు' (పుటలు 139-153).

4. నాడీ గ్రంథములు — 'ప్రజ్ఞా ప్రభాకరము' .—వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి, అధ్యాయము-30, ద్వితీయ ముద్రణ, 1976.
5. తెలుగు వైతాళికులు — సంపుటం-2, దువ్వూరి రామిరెడ్డిని గూర్చి మరువూరు కోదండరామిరెడ్డి గారి ఉపన్యాసము, హైదరాబాదు, 1977.
6. సాగుతున్న యాత్ర — ఆచంట జానకిరాం, (ప్రథమ భాగం), ఆదర్శ గ్రంథ మండలి, విజయవాడ, 1962.
7. నాడీ గ్రంథములు — విస్సా ఆప్పారావు పంతులు, సంస్కృతి, సం - 3. సం - 9 నవంబరు, 1955, రాజమహేంద్రవరము, పుటలు - 20-28.
8. మాయా సంధి — వావిలికొలను వేంకట రమణారావు, ఆంధ్రవాణి, 26-5-1945, మణిమంజరి, సం-2, సం-1 ఫిబ్రవరి, 1982 లో పునర్ముద్రితము.

తెలుగు పదకవితకు విస్సావారి సేవ

—డా॥ ఎన్. గంగప్ప

[క్షేత్రయ్య పదాలను సేకరించి తెలుగు వారి కందించిన ఘనత విస్సా అప్పారావు గారికే దక్కుతుంది. పంతులుగారి వృత్తి వేరైనా ప్రవృత్తి ననుసరించి వారి దృష్టి తెలుగు పదకవితపై ప్రసరించడం విశేషం అంటారు రచయిత—నం॥]

కీ.శే. విస్సా అప్పారావు గారు తెలుగు పదకవితకు చేసిన సేవ అనన్య సామాన్యమైనది. వారి వృత్తి వేరైనా ప్రవృత్తి ననుసరించి వారి దృష్టి తెలుగు పదకవిత, సంగీతం మొదలైన లలిత కళలపై ప్రసరించడం విశేషం. ముఖ్యంగా ఎక్కడో మూలబడి ఉన్న క్షేత్రయ్య పదాలను సేకరించి తెలుగు వారి కందించిన ఘనత విస్సా అప్పారావు గారికే దక్కుతుంది. లేకపోతే తెలుగు జాతికి క్షేత్రయ్య పదాలనే సంపద లభించకుండా పోయేదేమో! క్షేత్రయ్య పదాల సేకరణలో ఎంతో పరిశోధించి, క్షేత్రయ్య పూర్వ నామం వరదయ్య అనీ, కృష్ణా మండలం దివి సీమలోని కూచిపూడికి దగ్గరలోని మువ్వ గ్రామం అతని నివాసమనీ, మువ్వనుంచి తంజావూరు, మధుర, గోల్కొండలకు వెళ్లాడనీ నిరూపించి, కాలనిర్ణయం చేసినవారు అప్పారావుగారే. క్షేత్రయ్య పదాలను సేకరించి, పరిష్కరించి, ముద్రించడమేగాక, క్షేత్రయ్య త్రిశత వార్షిక వర్థంతి మొదలైన సభలు జరిపి, మరుగున పడిపోయిన మధుర పదకవితా

చక్రవర్తిని పరిచయం గావించి, తెలుగు జాతికి మేలు చేసిన మహనీయులు అప్పారావుగారు. వీరి సేవ విస్మరించరానిది; తెలుగు జాతి మరల మరల సంస్మరించదగ్గది.

విస్సా అప్పారావుగారు క్షేత్రయ్య పదాలను సేకరించి ప్రకటించక ముందు క్షేత్రయ్య పదాలు లేవని కాదు. అంతకు ముందే అచ్చుపడిన గ్రంథాలు ఉన్నాయి. క్షేత్రయ్య పదాలన్న పేరుతో కర్ణాట సంగీత వేత్తలు సంగీత సభల్లో పాడుతూ ఉండడమూ, నాట్య వేత్తలు క్షేత్రయ్య పదాభినయం పట్టడమూ దక్షిణ దేశంలో కొనసాగుతూనే వచ్చింది. దీనికి కర్ణాటక సంగీతానికి అమితమైన సేవచేసిన మహానుభావుడు సుబ్బరామ దీక్షితులు. ఈయన 'సంగీత సంప్రదాయ ప్రదర్శిని' గ్రంథం రచించి, 1904 లోనే ప్రకటించి ఉండడం గమనించదగ్గ అంశం. అందులోని 'వాగ్గేయ కార చరిత్రము'లో 'క్షేత్రయ్య'నుగూర్చి వివరించారు.¹ అయినా అప్పారావుగారి కృషి ప్రశంసనీయమైనది.

1. సుబ్బరామ దీక్షితులు : సంగీత సంప్రదాయ ప్రదర్శిని - పు. 9, 10.

“క్షేత్రయ్య పదములనుగూర్చిన డా॥ గంగప్ప గారి యీ సిద్ధాంత గ్రంథము తెలుగు సాహిత్య రసికుల స్వాగతమునకు తగినది. ఇంతకు ముందు ఎందరో ఈ విషయమును చెదురు మదురుగా చర్చించినారు. వారిలో కీ శ్రీ. విస్సా అప్పారావుగారి పరిశోధన గణనీయమైనది”² అని కీ. శ్రీ. రాళ్లపల్లి అనంతకృష్ణ శర్మగారి మెప్పునకు పాత్రులైనవారు అప్పారావుగారు.

ఇలాగే “క్షేత్రయ్య పదముల నొకచో నేర్చి కూర్చిన పరిశీలకులలో శ్రీ విస్సా అప్పారావు గారు పితామహులు. మూడు వందలు పై చిలుకు పదములు ఈ సంపుటమున ముద్రితములైనవి. ఈ గ్రంథమున అలంకృతమైన పీఠికలు చదివినవారికి క్షేత్రయ్యను గూర్చిన సమస్త విశేషములు విశదము కాగలవు.

“క్షేత్రయ్య పదములు అన్న గ్రంథము సర్వ స్వామ్యములతో ప్రకటించు భాగ్యము మాకు కలిగినందులకు ఎంతో ఆనందించుచున్నాము. ఈ యవకాశము మాకు దయచేసిన ఆంధ్ర గాన కళా పరిషత్తు, మదరాసు కమిటీ వారికి కృతజ్ఞతాపురస్కారమైన ధన్యవాదములు చెప్పుకొనుచున్నాము.”

“ఈ గ్రంథ ముద్రణములో అనేక సలహాల నిచ్చిన సంపాదకులు శ్రీ విస్సా అప్పారావు గారికి, పూర్తి సహకార మిచ్చిన శ్రీ మధునాపంతుల సత్యనారాయణ శాస్త్రిగారికి మా కృతజ్ఞతాభివందనము తెలుపుకొనుచున్నాము”³ అని విస్సా వారిని, వారి కృషిని ప్రశంసించిన ‘ప్రాచీన గ్రంథావళి’ని ప్రకటించ నారంభించిన ఆద్యేపల్లి నాగేశ్వరరావు గారి ‘ప్రకాశక విజ్ఞప్తి’లోని మాటలు మరవరానివి.

మొదటి నుంచీ పద్య కవితకున్న గౌరవం పద కవితకు లేదన్న విషయం సర్వ పండితులొకటే

సువిదితమే. కానీ పద కవితా పితామహుడు, సంకీర్తనాచార్యుడు అని ప్రసిద్ధి కెక్కిన అన్నమాచార్య పదాల పరిష్కరణ, ప్రకటన తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానంవారు ప్రసిద్ధ పండితులచేత, ఆ వెనుక వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి గారు, రాళ్లపల్లి అనంతకృష్ణ శర్మగారు, ఇంకా ఎందరో పండితులతో 1935 ప్రాంతం నుంచి ఆరంభించారు. కానీ క్షేత్రయ్య పదాలను ఈ రీతిగా ఒక సంస్థ పట్టించుకోలేదనడం అనుచితమేమీ కాదు. అయితే ఆ మార్గంలో కృషి జరగలేదనీ చెప్పలేము. అయితే ప్రత్యేక శ్రద్ధతో సంగీతాభినయాలు, తెలుగు సంస్కృతి మీదగల ప్రత్యేక ప్రత్యయం మూలంగా విస్సా అప్పారావు గారు క్షేత్రయ్య పదాలను, తదితర పద సాహిత్యాన్ని సముద్ధరించ ప్రయత్నించారు. వాటిని కొంత స్పృశించడం సముచితమే.

భగీరథ ప్రయత్నం చేసి అత్యధికంగా క్షేత్రయ్య పద కవితా స్రవంతిని ఆంధ్రసీమల్లో ప్రవహింపజేసిన ఘనులు శ్రీ విస్సా అప్పారావు గారు. వీరు విపులమైన పీఠికతో 380 పదాలను 1950 లో ఆంధ్ర గాన కళా పరిషత్తు, రాజమండ్రివారి తరపున ప్రకటించారు. ఈ పద సేకరణలో వీరు మిక్కిలి పరిశ్రమించినట్లు సుస్పష్టం. 1862 లో తేవప్పెరు మాళ్లయ్య గారిచే పరిష్కృతమైనదీ, 1864 లో ప్రాచ్య లిఖిత పుస్తక భాండాగారంలో అచ్చయినదీ, 1874 లో వివేక చంద్రోదయ ముద్రాక్షరశాలలో అచ్చయినదీ, 1877 లో భువనగిరి రంగయ్య శెట్టి గారిచే ప్రకటితమైనదీ, 1916 లో వావిళ్ల వారు ప్రకటించినదీ, 1917 లో ముద్రితమైన సంగీతసర్వార సార సంగ్రహము-అన్నదీ ఉపకరించాయి. మద్రాసు

2. డా॥ ఎస్. గంగప్ప : క్షేత్రయ్య పద సాహిత్యం - ప్రవేశిక - పు. vii.

3. శ్రీ విస్సా అప్పారావు (సం) : క్షేత్రయ్య పదములు - ప్రకాశక విజ్ఞప్తి - పు. 7.

అడయారు పుస్తక భాండాగారంలోని తాళపత్ర గ్రంథాలు, తిరుపతి దేవస్థానం, ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు, ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారం, తంజావూరులోని సరస్వతి మహల్ పుస్తక భాండాగారం మొదలైన చోట్ల లభించిన వ్రాత ప్రతులూ పద సేకరణ కుపకరించినట్లు తెలుస్తూంది. వీరి విధంగా 380 పదాలు సేకరించినట్లు, సుమారు 90 పదాలు నూతనంగా ఇందు (క్షేత్రయ్య పదములు) అచ్చయి నవనీ తెలిపారు.⁴

కానీ విస్సా వారు 1886 లో మైలాపూరు “మాణిక్య మొదలారి” మాణిక్య మందిరమను ముద్రాక్షరశాల యందు ముద్రించబడిన ‘మువ్వ గోపాల పదంబులని పేర్కొనబడుచున్న క్షేత్రయ్య పదంబులు’ను చూసినట్లు లేదు. ఇందులో 260 క్షేత్రయ్య పదాలతో పాటు 18 త్యాగరాజ కృతులు ఉన్నాయి. ఈ ప్రతిలోని క్షేత్రయ్య పదాలు ఏడు విస్సావారి ప్రతిలో లేవు. ఇవి గిడుగు వారి ప్రతిలో ఉన్నాయి.

“తెలుగు సాహిత్యాని కమిత సేవ చేసిన వావిళ్ల వారు ఈ పదకవితకు సేవచేసే తలంపుతో 1916 లో ప్రకటించిన 200 పదాలను 1950 లో పునర్ముద్రించడమే గాక, మళ్ళీ 1951 లో శ్రీమాన్ కందాడై ఆప్పన్ కృష్ణమాచార్యులు, తిమ్మావజ్ఞుల కోదండరామయ్య గార్ల పరిష్కరణతో పై 200 పదాలతో పాటు 118 పదాలు చేర్చి ప్రకటించారు. ఇందులో విస్సావారి సేకరణలో లేని 20 పదాలు అదనంగా చేర్చామని పరిష్కరణ తమ సంతోషాన్ని ప్రకటించారు.”⁵

ఆ తరువాత 1952 లో డా॥ గిడుగు వేంకట సీతాపతి గారు పీఠాపురం మహారాజా డా॥ రావు వేంకటకుమార మహిపతి సూర్యారావు బహద్దర్ వారి ప్రోత్సాహంతో 380 క్షేత్రయ్య పదాలు ప్రకటించ గలిగారు.

సంగీత సాహిత్యాలలో వీరికిగల అభినివేశాన్ని వురస్కరించుకొని సంచాలకులుగా నియుక్తులు కావడం వారి ప్రతిభా పాటవాలకి చక్కటి నిదర్శనం. ఆ వివరాలు ఇవి :

“ఆంధ్ర గాన కళా పరిషత్తు,
మదరాసు కమిటీ.

ప్రధాన న్యాయమూర్తి శ్రీ పాకల వేంకటరాజు మన్నారు. (అధ్యక్షుడు)

శ్రీ కడప కోటిరెడ్డి
శ్రీమతి ఆచంట రుక్మిణి లక్ష్మీపతి
శ్రీ బెజవాడ రామచంద్రారెడ్డి
శ్రీ మదిగుప్ప చాయప్ప
శ్రీ కాండ్రేగుల జగన్నాథరావు గోపాలరావు
శ్రీ వి. నాగయ్య
శ్రీ భావరాజు వేంకటకృష్ణారావు
సంగీత కళానిధి శ్రీ ద్వారం వేంకటస్వామి నాయుడు

సంగీత కళానిధి శ్రీ జి.వి. సుబ్బారావు
శ్రీ విస్సా అప్పారావు (కన్వీనరు).”⁶

ఈ కమిటీకి సంబంధించిన వివరాలు వారే వివరించిన తీరు గమనించదగ్గది.

4. విస్సా అప్పారావు (సం) : క్షేత్రయ్య పదములు - పీఠిక పు. i-38.
5. ii) డా॥ ఎన్. గంగప్ప : క్షేత్రయ్య పద సాహిత్యం - పు. 71-73.
- iii) క్షేత్రయ్య పదములు - వావిళ్ల వారి ప్రతి - రెండవ భాగము - విజ్ఞప్తి - పు. 7.
6. విస్సా అప్పారావు (సం) : క్షేత్రయ్య పదములు - పు. 4.

“ప్రాచీన భారతీయ విద్యలను వికసింపజేసి వ్యాప్తి నొందించుటకై రాజమహేంద్రవరమున శ్రీ గౌతమీ పీఠము స్థాపింపబడినది. ఈ పీఠమునకు సంగీత శాఖగా ఆంధ్ర గాన కళాపరిషత్తు ఏర్పడినది. ఈ పరిషత్తువారు సంగీత గ్రంథముల ప్రచురింపదలచి చెన్నపట్టణములో ఒక కమిటీని 14-7-1946 న స్థాపించినారు. మద్రాసు కమిటీ వారి దిగువ తీర్మానములను చేసిరి.

1. “శ్రీ త్యాగరాజస్వామి కీర్తనలు సంపాదించి, పాఠములను శుద్ధపరచి, వాటిని విశేషార్థములతో, సవ్యాఖ్యానముగా ప్రకటించవలెను.

2. ఇదివరకు అచ్చుకానట్టి, అపురూపములైన త్యాగరాజ కీర్తనలను, స్వరయుక్తముగా నున్నవాటిని, సంపాదించి అచ్చు వేయించవలెను.

3. సంగీతశాస్త్ర గ్రంథములను సేకరించి, సరిపరిచి, అచ్చు వేయించవలెను. జయదేవుడు, పురందరదాసు, తీర్థనారాయణుడు, శ్రేణ్య, సుబ్రహ్మణ్యకవి, రామదాసు మొదలగు సుప్రసిద్ధ వాగ్గేయకారుల గీత, ప్రబంధ కీర్తనాదులను స్వర పరపించి అచ్చుత్తించ వలెను.

మొదటి తీర్మానసారముగా శ్రేణ్య పదములను ఇప్పడు (1950) ప్రచురించుచున్నాము. ఇది వరలో పూర్వపు అచ్చు గ్రంథములలో 241 పదములను పడినవి. ఈ సంపుటములో 330 పదములు కలవు.”⁷

శ్రేణ్య పదాల సేకరణలో అప్పారావుగారికి వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారి సహాయ సహకారాలు ఉన్నట్లు వారే పేర్కొన్నారు.

“ఏడెనిమిది సంవత్సరాల క్రిందట ప్రాచ్య లిఖిత పుస్తకాలయములో ‘శ్రేణ్య పదములు’ అనే

వాతప్రతి కలదు, అది చాలా ముఖ్యమైనదని నా అభిప్రాయము, దానిని పరిశీలించి వెలువరించండి, అని ఈ మధ్యనే దివంగతులైన శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి గారు నాతో చెప్పియుండిరి. వారి ఆదేశ ప్రకారము మా కమిటీ వారు నేటి కీ గ్రంథమును వెలువరించ గలిగిరి.”⁸

ఆ తరువాత ఆంధ్ర గాన కళాపరిషత్తు, మద్రాసు కమిటీ పక్షాన, విస్సా అప్పారావుగారి సంచాలకత్వం క్రింద, సంగీత కళానిధి టి. వి. సుబ్బారావు సంపాదకత్వాన “Rare and unpublished KIRTANAMS OF THYAGARAJA with notation and Text in Telugu and Tamil” అనే గ్రంథం 1951 లో ప్రకటించబడింది.

ఆ వెనుక ప్రాచీన గ్రంథావళి క్రమంలో రాజమండ్రి సరస్వతీ పబ్లికేషన్ వారు 1968 లో సారంగపాణి పదములు ప్రకటించటం జరిగింది.

ఇది ఇలా ఉండగా విస్సా అప్పారావుగారు విజ్ఞాన వ్యాసాలతో పాటు శ్రేణ్య, త్యాగరాజు, ఆంధ్రుల నాట్యకళ, సంగీతం, సాహిత్యం మొదలైన అంశాలపై అనేక వ్యాసాలు రచించి ‘వ్యాసావళి’ అన్న పేరుతో 1966 లో పుస్తక రూపంలో ప్రకటించారు. అదే ఆ వెనుక 1966 లో నృత్య, సంగీత వ్యాస రత్నావళి అన్న పేరున వెలువడింది. ఇందులో ఇతర విషయాలు అలా ఉంచి వారు పదకవిత్యం, సంగీతం, నాట్యం అనే అంశాలకు ఎంతో ప్రాధాన్యమిచ్చినట్లు స్పష్టమవుతుంది. అందులోను పదకవితకు విస్సా అప్పారావుగారు చేసిన సేవ అనన్య సామాన్యం. ఈ విధంగా వారి సేవను సంస్మరించడం తెలుగువారమైన మన అందరి కనీస ధర్మం.

7. విస్సా అప్పారావు (సం) : శ్రేణ్య పదములు - విజ్ఞప్తి - పు. 9.

8. పైదే, పు. 11.

మ ధు ర స్మృ తు లు

—డా॥ మంచాళ జగన్నాథరావు

[అప్పారావు పంతులుగారి సాహచర్యమే మంచాళవారి ఆలోచనా సరళికి స్పందన కలిగించింది. ఆ స్పందనకు రచయిత ఇచ్చిన వాగ్రూపమే ఈ వ్యాసం!—సం॥]

కొందరు కొందరితో మాట్లాడుతూ వున్నప్పుడు అనేక విషయాలు మనకు స్ఫురించడం జరుగుతూ వుంటుంది. వాటిని మనం మాట్లాడుతున్న వ్యక్తులయొక్క అంతస్తునుబట్టి, వారికి చెప్పి వారిచేత కూడా 'నీ ఆలోచన సరిగ్గానే వుంది' అని అనిపించుకోగలిగినప్పుడే అనుభవైకవేద్యమైన ఒక ఆనందం కలిగేది. ఇటువంటి అదృష్టం నాకు శ్రీ విస్వా అప్పారావు పంతులుగారి సాన్నిధ్యంలో ఎన్నో రోజులు, ఎన్నో విషయాలు గురించి చర్చలు జరిపేటప్పుడు కలిగింది. అలాటి అవకాశం కలగడం నిజంగా నాలోని కళావికాసానికి ఎంతో దోహదకారి అయింది. ఒక్కొక్కసారి కాలక్షేపానికి "అవీ యీవీ మాట్లాడుకోవటం కన్న సంగీత సాహిత్యాలను గురించి ఏవైనా చర్చించుకుందాం కూర్చోండి" అని నేనంటే "ఒరే! అవి రెండూ మహాసముద్రాలే. ఎంత చూసినా మనకి తెలియని లోతులు యింకా యెన్నో వుంటాయిరా!" అని ఆయన అనేవారు. ఒకసారి "క్షేత్రయ్య పదాలలో సంగీత సాహిత్యాలే కాక అభినయం కూడా నిక్షిప్తంగా పొందుపరచినట్లు కనబడుతున్నదండీ!" అని నేనంటే "చెప్పవోయ్!" అని వారనడం, నేను "అలిగితే" అన్న హుస్సేని పదం ఆరంభించడం జరిగింది. చరణం ఎత్తుగడలో "అరసాంపు మాటలాడే వానికి" అన్న దగ్గర.

సస పా పా పా సనినిదదా పా అనేటప్పుడు "ఒరేయ్! హుస్సేని రాగం ప్రస్ఫుటంగా ఏ స్వరాలలో కనబడుతుందిరా" అని ఆయన అడిగారు. అప్పుడు పూర్వాంగ ఉత్తరాంగాల మధ్యగల 'స ప ని ద మ' లేక 'స ప ని ద ప' అన్న ప్రయోగాలు రాగ స్వరూపాన్ని తెలియజేస్తూ వుంటాయి అన్న విషయం నా మనసుకి తట్టి, 'అరసాంపు' అనేమాట ఆ స్వరాల మీదికి వచ్చేలాగ క్షేత్రజ్ఞులు అట్లేర్పరచి వుంటారా అని మెరుపులాంటి వూహ తట్టింది. ఆ విషయం శ్రీ అప్పారావు గారితో చెప్పాను. ఆయన ముసి ముసి నవ్వులు నవ్వుతూ "అందుకేనోయ్ ఆ విషయం అడిగాను. వ్యంగ్యంగా రాగభావాన్ని నాయకుని యొక్క కొంచెతనాన్ని చెప్పడానికి పనికివచ్చేలాగ మాటల్ని వాడుకోవడం ఆతగాడి సొయ్యోయ్! తెలుసుకుంటే యిలాంటివి యింకా యెన్నో దొరుకుతాయి" అన్నారు.

తరువాత ఆ పదం తాలూకు పోకడలన్నీ గమనిస్తే మధ్యమానికి చాలా ఉత్తమమైన స్థానాన్ని యిచ్చారు. అంతరగాంధార స్థానంలో శుద్ధ మధ్యమం కంపితంతో పట్టగలిగిన నేర్పునుబట్టి రాగం యొక్క శోభ వెల్లడి అవుతుంది అన్న విషయాన్ని మేము ఆ వేళ ఎంతోసేపు ఆనందంగా చర్చించుకున్నాము.

ఇంకొక రోజున పదాలు పాడుకుంటున్నప్పుడు “ఒరేయ్ ! గమనించావా ? మువ్వ గోపాలా, అని ఎక్కడెక్కడ అనవలసి వస్తుందో, ఆ జాగాలన్నీ కూడా రాగసౌందర్యాన్ని తెలియజేసే ఒక చక్కటి కళతో చేర్చివుంచుతాడురోయ్ ! ఆ వుంచడం కూడా దానంతట అది వచ్చినట్లువుంటుంది కాని ఏదో పట్టుకు వచ్చి అతికినట్లు వుండదు సుమా!” అన్నారు. నాటి నుంచి నేటివరకూ పదం యెప్పుడు పాడుకున్నా యీ మాట నాకు అలా జ్ఞాపకం వస్తూనే వుంటుంది. అది నిజంగా కళా హృదయులకు అలాగే వినపడు తుందేమో !

అభినయం గురించి అనుకొనేటప్పుడు “నాట్యా లంకరణలు చేసుకొని, రంగస్థలం ఏర్పరచుకొని, హంగులన్నీ అమర్చుకొని చేసేదే నాట్యంకాదు బాబూ! సౌందర్యం మూర్తీభవించిన శ్రీ పురుషుల కదలికలు వారు మాట్లాడుతున్నప్పుడు చేసే వాచికాంగికాభిన యాలు, అన్నీకూడా నాట్యంలోకి వస్తాయి, అంటే మన జీవితమే ఒక నాటక రంగం. ఇందలి కదలిక లన్నీ అభినయాలే” అని ఆయన నాట్యవిద్య గురించి ఒక మాట బోధపరిచారు. నేను అప్పుడు అడిగాను: “మీరు చెప్పినదాన్ని బట్టి ఆలోచిస్తే ధ్వనిలో కూడా అభినయాన్ని చూపగలిగాడు షేత్రయ్య అని నాకు తోస్తోంది, చూడండి దీన్నేమంటారు?” అని ‘ఎవ్వడే వాడు’ అనే శంకరాభరణ రాగపదం పాడాను. పల్లవిలో ‘ఎవ్వడేవాడు?’ అని ప్రశ్నించినప్పుడు

సా-ప పమగా గ పామ పా...దా పా

ఎ-వ్వ.....దే.....వా.....డు.

అని రాగభావాన్ని-దృష్టియందుంచుకుని స్వరాల యొక్క బరువులు చెడకుండా పాడితే ప్రశ్న వినబడు తుంది. “కళ్ళు మూసుకుంటే కనబడుతోంది”

అన్నారు. అక్కణ్ణించి మా తత్త్వపరిశోధనా శకటం బయలుదేరింది. అనుపల్లవిలో

పా...ప ద నీ సా-రి ద సా ద పా

పు.....వ్వ...బా...ణ.....ము

వేసి-అన్నప్పుడు స్వరాల మీద బరువులతో గమకాల ఒంపుసొంపులను, కాల ప్రమాణపు అంతస్తులను తెలిసి కొని యీ మాట యిలాగ పాడితే ఆకర్షాంతము లాగి వదలిన పువ్వు బాణము కనబడుతుంది. ఇలాగే యింకా యెన్నో కళాత్మకములైన విశేషాలను చర్చించుకొని సంగీత సాహిత్యాభినయ సౌందర్యాలను మానసికంగా ఆకళించుకొని అనందించిన మధురక్షణాలు ఆయనతో గడప గలగడం నా అదృష్టం.

ఒకసారి ‘ఆడమోడిగలదే’ అనే కీర్తన పాడు తూంటే ‘చదువులన్ని చదివి శంకరాంశుడై’ అన్న మాటలు అంటున్నప్పుడు “అగు” అన్నారు, “ఎందు కండి?” అన్నాను. “ఇక్కడ వస్తున్నవి శంకరా భరణ స్వరాలు కావుట్రా?” అన్నారు. “అవునండి” అన్నాను. “అందుకే అగమన్నానురా, ఈ రాగానికి పూర్వాంగం శంకరాభరణం. ఉత్తరాంగం తోడి. అంటే యేమిటి తెలుసా? రాముడు మాట్లాడినట్లు చెప్పిన మాటలన్నీ త్యాగయ్యగారు ఆ తోడి రాగ స్వర సంచారాలలో తిరిగేలాగ వుంచారు. ఆంజనేయు డిని గురించిన మాటలు శంకరాభరణ రాగస్వర సంచారాలలో సంచరించేలాగ వుంచారు. అందులోనే వుండి కథ అంతా. ఉత్తరదేశం నుంచి వచ్చిన రాముణ్ణి ఔత్తరాహికరాగమైన తోడి తెలియజేస్తుంది. దక్షిణ దేశం నుండి వచ్చిన ఆంజనేయుణ్ణి శంకరాభరణం తెలియజేస్తుంది” అన్నారు. నేను “శివభక్తులు దేశ మంతటా వున్నారు. దక్షిణ దేశాన్ని మీరు శంకరా భరణంతో ఎలా గుర్తిస్తారు?” అని అడిగాను. “తోడి ఔత్తరాహిక, దేశీయరాగం అని సంగీత గ్రంథాలలో చెబుతూనే వున్నారు. కాని మీరు చెప్పినది నాకు కొంత

అన్వయం అవుతున్నట్లే కనబడుతోంది. రెండోది మాత్రం నాకు అన్వయం కుదరడం లేదు" అన్నాను. ఆయన నవ్వేసి "ఒరేయ్! అంజనేయుడు శంకరాంశ సంభూతుడురా, శంకరాభరణ స్వరాలలో ఆ మాట లంటున్నాడురా, యింకా ఏం అన్వయం నీకు కావాలి?" అని, "ఇంకొక సంగతి, యీ రెండూ కలిస్తే 'చారు కేశి' అనే రాగమయింది బాబూ! ఆ పేరు చూడు, యెంత అందంగా పెట్టారో శాస్త్రజ్ఞులు" అన్నారు. ఇలాగ జరిగేవి మా చర్చలు.

ఒక రోజున నన్ను కేకేసి "త్యాగయ్యగారు కూడా కొంత అభినయాన్ని వాచికంగా సంగీతంలో చూపడానికి ప్రయత్నించారు రోయ్!" అని "ఏదీ, ఆ 'ఎందుకు పెద్దలవలె బుద్ధియ్యవు' అనే కీర్తన పల్లవి ఒకసారి పాడు. అందులో ఆ ప్రశ్న ఎంత ప్రస్ఫుటంగా కనబడుతోందిరా!" అంటూ యింకా రెండు మూడు కీర్తనలలో యీ విషయాన్ని సవిమర్శకంగా పాడించి నిర్ధారణ చేసుకున్నారు. మా సంభాషణలో తేలిన విషయం యేమిటంటే, వాక్యంగాని, స్వరం గాని, మనం ఉద్దేశించిన భావానికి లేక వాటి యందలి అర్థానికి అనుగుణమైన కాలప్రమాణపు గమకవరి కాదులలోను, భావస్ఫూర్తిలోను ఇంగ్లీషులో మనం అంటామే - modulations (ధ్వనిలో హెచ్చు తగ్గులు) అవీ తేవడం వల్ల- అది నాదాభినయం అవు తుంది అనీ. తరువాత ఈ విధమైన ఆలోచనాసరళితో నేను పదాలు, కీర్తనలు అనేక యితర రచనలు ఎంతో మంచి పెద్దల దగ్గర పాడి, ఇది చాలా బలమైన నిశ్చిప్తమైన సంగీత విషయం అని తెలుసుకోగలిగాను.

నిజానికి గమకాలు వేరు వేరు భావాలను నాదం ద్వారా వ్యక్తం చేయడానికే ఉద్దేశించబడినవేమోనని కూడా అనుకోవడంలో తప్పేమీలేదని అనిపిస్తూ వుంటుంది. ఆపాత మధురమైన సంగీతంలో,

ముఖ్యంగా గాత్ర సంగీతంలో ఈ గుణం పూర్తిగా మరుగునపడిపోతూ వుండడం నించే, మన చుట్టూనేడు కర్నాటక శాస్త్రీయ సంగీత విముఖుల సంఖ్య పెరిగి పోతోంది. వాద్య సంగీతంలో దీని ప్రాధాన్యత కొంత తక్కువ గనుక దాన్ని విని ఆనందించేవారు యింకా కొంచెం ఎక్కువ మందే వున్నారని అనుకోవచ్చును. సినీమా సంగీతం, లలిత సంగీతం వంటి వాటిలో ఆలోచనామృతమైన కవిత్వం అతి తేలికగా వుండి. ఎటు నుంచి ఎటు చూసినా ఆలోచించవలసిన అక్కర లేకుండానే యువతీ యువకులకు ఆకర్షణీయాలైన విషయాలు స్ఫురింపజేసే మాటలతోనే వుంటాయి గనుకనే అవి ఎక్కువ మందిని ఆకర్షిస్తున్నాయంటే ఆశ్చర్యపడవలసిన అవసరం లేదు. అంతేకాదు, ఆ మాటలను పలికించడంలోను, వాటికి రక రకాల సంగీతాన్ని అతికించడంలోను, వాటి ద్వారా ఉప ప్రవృత్తులను ప్రకాశింపజేయడంలోను ఒకరిని ఒకరు మించిపోతున్నారు. కనుక అవి జనాకర్షణ పొంద కుండా ఎలా వుంటాయి? మన నిత్య జీవితంలోనే చూడండి. ఎవరికైనా, ఏదైనా ఉన్నత పరిధిలోనికి వెళ్ళే విషయాన్ని బోధపరచాలన్నా, ప్రదర్శించాలన్నా ఎంత కష్టపడవలసి వుంటుందో! అదే ఒక తేలి కైన సమాచారాన్ని, అనుభవాన్ని చెప్పాలన్నప్పుడు, ఎంత సుఖపుగా జరుగుతుందో అందరికీ తెలుస్తూనే వుంటుంది. ఇక్కడ అన్నమయ్య వాడిన ఒక మాట జ్ఞాపకం వస్తుంది. "కుమ్మరికి ఒక యేడు గుడియకు ఒక గడియ." ఈ మాట అన్నమయ్య "నేను జన్మ జన్మల నుండి కూడిబెట్టిన పాపాలు వెంకటేశ్వరా! నీ నామస్మరణంతో ఒక్క క్షణంలో మాయమైపోతాయి సుమా!" అనే భావంతో వాడారు. మనకు కూడా యిది వర్తిస్తుంది. తరతరాలనుండి మహానుభావులు, ద్రష్టలు ఐన మన పెద్దలు పెంచి, పోషించి మనకు సంక్రమింపజేసిన సంప్రదాయాలు అతి సుఖపుగా

రకరకాల వ్యామోహాలలోపడి నాశనంచేసుకుంటున్నాం కదూ మరి? “సహస్ర శీర్షా పురుషః సహస్రాక్ష స్సహస్రపాత్” అనే మహా మంత్రాన్ని డిస్కో డాన్స్‌లో పాడించి ఆడిస్తానని, అటువంటివి మనకూ పున్నాయని ఒక మహానుభావుడు అంటున్నట్లు చెప్పు కుంటున్నారు. ఇట్లాంటివి జరిగితే మన ప్రాచీన సంస్కృతిని రక్షించేందుకు పాటుపడే వాళ్ళమంతా వీలైనంత వేగిరంగా తల్లి భూదేవి ఒడిలోకి వెళ్ళిపో వలసి వస్తుంది.

ఈ విధంగా అనేక విషయాల మీద విస్తృత మైన చర్చలు జరుగుతూ వుండడం ద్వారా అప్పా రావు పంతులుగారి భావాలు నిక్షిప్తంగా నా మనస్సు లోనూ, మస్తిష్కంలోను నిలిచి వుండడం జరిగింది. దానివల్లనే బహుశః చాలా విషయాలు నేను కూడా వారి సరళిలోనే ఆలోచించడం, విమర్శనాత్మక

దృష్టితో పరిశీలించుకోవడం అలవరచుకున్నానేమో ననిపిస్తుంది. కొంతమంది మమ్మల్నిద్దర్నీ ఎరిగి వున్నవారు నేను మాట్లాడుతున్నప్పుడు కూడా ఆయన ధోరణి వచ్చేస్తున్నదని అనడం కూడా కద్దు. ఒకసారి విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారిని గురించి మాట్లాడుతూ వుండగా ఆయన చాలా గర్విష్టిగాను, కటువుగాను మాట్లాడుతారు అని ఎవరో అన్నారు. అప్పారావుగారు నా వైపు చూసి కళ్ళెగరేసి “ఒరేయ్! గర్వము, పొగరు సత్యనారాయణకు వుంటే చెల్లుతుంది గాని నీకూ నాకూ చెల్లుతుందటరా? ఆయన మహా పండితుడు గనుక ఆ గుణాలు ఆయనకు శోభస్కరంగానే వుంటాయిరా!” అని ఆడిగిన వారికి చెప్పారు. అంటే నేను కూడా ఆ సంగతిని గుర్తుంచుకోవలసినదే నన్ను చూట. ఇలా చెప్పుకొనిపోతూవుంటే యిది కాస్తా ఒక గ్రంథమైపోతుంది. ఇంక నాకు శలవు.

కన్నడ హరిదాసుల కీర్తన సాహిత్యం

—డా॥ ఆర్వీయస్. సుందరం

[ప్రాచీన వచన, సంకీర్తన సంప్రదాయాలే, పరిశుద్ధిని పరిపుష్టిని అందుకొని దక్షిణ భారతాన పద వాఙ్మయంగా విస్తరిల్లి, అధ్యాత్మ శృంగార భావాల్ని మేళవించుకొని, భక్తిని రక్తిని భజించి, నృత్య సంగీత విద్యల వికాసానికి నెలవులైనవి. అందుకే తమిళుల పాట్టులు, కర్ణాటకుల సంకీర్తనగళ; తెలుగు వారి పదాలు భావసంపదలోను, రచనారీతిలోను ఎంతో నంపదిస్తున్నవి. ఈ దృష్టితో వీటిని తులనాత్మకంగా అధ్యయనం చేయవలసిన అవసరమున్నది. డా॥ సుందరంగారి వ్యాసం మనకాదృష్టిని కలిగిస్తుంది. —సం॥]

కన్నడ సాహిత్యంలో భగవన్నామ సంకీర్తనలకు ప్రత్యేక స్థానం ఉంది. 'దేవర నామా'లనే పేరుతో హరిదాసుల కీర్తనల్ని సంగీత విద్వాంసుల నుంచి సామాన్య జనం వరకు అందరూ గానం చేస్తారు. పండితుల్ని-పామరుల్ని, పిన్నల్ని-పెద్దల్ని అందరినీ అలరింపజేసే కన్నడ దేవరనామాలు కర్ణాటక సంగీతంలోను, కన్నడ సమాజంలోను విశిష్ట స్థానాన్ని సంపాదించుకున్నాయి.

సుమారు 15 వ శతాబ్ది చివరి భాగంనుంచి కన్నడ సాహిత్యంలో హరిదాసుల యుగం ప్రారంభమయింది. 'కీర్తన' అనే పారిభాషిక పదాన్ని సామాన్యంగా హరిదాసుల రచనలకే అన్వయించి చెప్తుంటారు. అయినా గాన యోగ్యమైన రచనలు కన్నడంలో 12 వ శతాబ్దినుంచే వెలువడ్డాయి. బసవేశ్వరాదులు రచించిన వచనాలు పల్లవి, అనుపల్లవులతో గూడి రాగాన్నితంగా పాడడానికి అనువుగా ఉన్నాయి. అయితే ఈ కీర్తన సాహిత్యాన్ని పెంచి పోషించి

ప్రజల మధ్యకు తీసికొని వెళ్ళి, దాన్నిక ప్రత్యేక సాహిత్య ప్రక్రియగా తీర్చిదిద్దింది హరిదాసులే.

13-14 శతాబ్దిలలో జీవించిన నరహరి తీర్థలే హరిదాస కీర్తన పరంపరకు ఆద్యులని విమర్శకులు భావించారు. నరహరికృతములైన మూడు కీర్తనలు మాత్రం లభిస్తున్నాయి. తర్వాత సుమారు రెండు వందల సంవత్సరాలు మౌనంగా ఉండిన హరిదాస సాహిత్య సముద్రం ఒక్కసారిగా ఉవ్వెత్తున లేచింది. పదహారో శతాబ్దిలో పురందరదాసు రచనల్లో స్వర్ణ యుగమనిపించుకుంది. పురందరదాసు అవతరణతో కర్ణాటక సంగీతానికే ఒక అమూల్యాభరణం లభించింది. తర్వాత ఒకటి రెండు శతాబ్దిలకాలం కన్నడ సాహిత్య చరిత్రలో హరిదాసుల యుగంగానే వాసి గాంచింది.

కన్నడ హరిదాసుల కీర్తన సాహిత్యానికి ప్రేరణ, పోషణ ఎక్కడినుంచి లభించాయనే విషయాన్ని పరిశీలించాల్సి ఉంది. కన్నడంలో శివకవులే

మొదట భావగీతాలను వ్రాసినవారు. 'చచన'మనే విశిష్ట కావ్య ప్రక్రియను చేపట్టి రాగయుక్తమైన భక్తి గీతాల నాలాపించడంతోబాటు వాటిలో సామాజిక స్పృహను చూపించడం వారి వైశిష్ట్యం. హరిదాసులు కూడా ఇదే మార్గాన్ని అనుసరించారు.

శ్రీకృష్ణదేవరాయల కాలంలో సామాన్య ప్రజల విషయం ఎట్లున్నా, కవి పండిత కళాకారులుమాత్రం గౌరవంగా, సంతోషంగా బ్రతికేవారని తెలుస్తున్నది. ఇలాంటి సుఖ సమృద్ధితో విలసిల్లిన కాలంలోనూ వైరాగ్య భావబంధురమైన కవిత రాకపోలేదు. విజయనగర సామ్రాజ్యం ధర్మసంస్థాపనకోసమే ఉదయించింది కాబట్టి, అనాటి కవులు అంతో ఇంతో ఆధ్యాత్మిక భావాలు వెదజల్లడం తమ కర్తవ్యంగా భావించారు. శ్రీకృష్ణదేవరాయలు వైష్ణవమతం వైపు మొగ్గు చూపడం అనాడు కొందరు వైష్ణవ కవులకు కొండంత బలాన్ని ఇచ్చింది. హరిభక్తుడైన శ్రీకృష్ణుని కాలంలో హరిదాసులకు హృదయం ఉప్పొంగి, హరినామ సంకీర్తనలు వెలుగుచూడడంలో ఆశ్చర్యం లేదు.

శ్రీకృష్ణదేవరాయల కాలంలో వ్యాసరాయలనే రాజగురువు కీర్తన సాహిత్యం అభివృద్ధి చెందడానికి సహాయంచేశాడు. ఈయన 'వ్యాసకూట' - 'దాసకూట' అనే వాటిని ప్రారంభించి, మధ్యమత ప్రచారానికి పూనుకున్నాడు. వ్యాసరాయల గురువైన శ్రీపాదరాయలుకూడా కీర్తన సాహిత్య ప్రచారానికి తగినంత దోహదం చేశాడు.

కన్నడ కీర్తన సాహిత్యానికి మూల పురుషుడైన నరహరి తీర్థుల తర్వాత అసలు ఈ ప్రక్రియ కొక సంప్రదాయాన్ని కల్పించినవాడు శ్రీపాదరాయలే. ఈయనొక మరాఠీపతి. ఆళ్వారుల్లాగా దేశీయ భాషలో రచింపబడిన గేయాలకు దేవాలయా

లలో స్థానం కల్పించినవాడు శ్రీపాదరాయలు. సాళ్వ నరసింహరాయల గౌరవానికి పాత్రుడైన శ్రీపాదరాయలు హరిదాస సాహిత్యంలో ప్రముఖంగాలైన కీర్తన, సుళాది, ఉగాభోగ, వృత్తనామ మొదలైన వన్నీ రచించాడు. తర్వాతి కాలంలో సంకీర్తన సాహిత్యాన్ని పెంచి పోషించిన హరిదాసులందరికీ ఎన్నో విధాల ప్రేరణ ఇచ్చినవాడు శ్రీపాదరాయలు. హరిభక్తితోబాటు నీతిని, ఆత్మానుభవసారాన్ని, అనుభూతి తత్వాన్ని రసజ్ఞులకు అందించిన వారిలో శ్రీపాదరాయలే మొదటివాడు.

నరహరి తీర్థులు, శ్రీపాదరాయలు చెయ్యని మహత్కార్యాన్ని వ్యాసరాయలు చేశాడు. భౌతిక వ్యాపార నిరతులైన అనేకులకు దీక్షనిచ్చి, వారు ధర్మ సాధన తత్పరులయ్యేట్లు చేశాడు. 'శ్రీకృష్ణ' అనే మకుటంతో కీర్తనల్ని రచించాడు. వ్యాసరాయలు రాసిందానికంటే రాయించింది ఎక్కువ.

వ్యాసరాయల శిష్యులలో ప్రముఖుడు పురందరదాసు. కర్ణాటక సంగీత పరిచయం ఉన్నవారు పురందరదాసు దేవరనామాల రుచి నెరుగకుండా ఉండరు. ఈ మహాత్ముడి కవిత్వ మహత్వానికి, కృష్ణభక్తి సామ్రాజ్యానికి అచ్చెరువుచెంది ఆయన గురువైన వ్యాసరాయలే 'దాసులంటే పురందర దాసులయ్యే' అని మనసారా పొగిడాడు. భారతీయ సంస్కృతి వైభవాన్ని సామాన్యులకు కూడా అర్థమయ్యేట్లుగా పంచిపెట్టాడు పురందరదాసు. శ్రీనివాస నాయక అనే పేరుతో వెలసిన ఈ కవి వ్యాసరాయల దగ్గర దీక్ష స్వీకరించి 'పురందర విఠల' అనే మకుటంతో వేలకొద్దీ కీర్తనల్ని రచించాడు. ఆగర్భ శ్రీమంతుడు, దానికి తగ్గట్లే లోభికూడా అయివుండిన శ్రీనివాస నాయకుడు ఏదో సందర్భంలో లౌకిక భోగాలపట్ల ఏహ్యభావం ఉదయించి విరాగి అయ్యాడు. కీ. శ.

1484 లో పురందరగడ అన్నచోట జన్మించిన పురందరదాసు జన్మస్థలాన్ని వదిలి, తను మధ్యవయస్కుడై ఉన్నప్పుడు విజయనగరానికి వచ్చాడు. ఆక్కడ మూర్ఖ దీక్షను గైకొన్నా కూడా పురందరదాసు తన రచనల్లో విశాల భాగవత ధర్మాన్నే అనుసరించాడు. ఈ వాగ్గేయకారుని రచనల్లో తిరుపతి, బేలూరు, శ్రీరంగపట్టణం, పండరీపురం మొదలైన శ్రేణులన్ని సందర్శించినట్లు తెలపబడింది. దక్షిణ భారత తీర్థయాత్రవల్ల పురందరుడికి అన్నమాచార్యుని వంటి మహనీయులతో పరిచయ భాగ్యం లభించింది. ఆయన దృష్టి విశాలమయింది, ఆయన కీర్తనలకు పుష్టి చేకూరింది.

పురందరదాసు సంకీర్తనల్ని, సుళాది, ఉగా భోగమనే రచనల్ని చేశాడు. ఆయన రచనలు నాలుగు లక్షల డెబ్బై ఐదువేల అనే మాట ఉన్నా, నేడు వెయ్యి కృతులు మాత్రమే లభిస్తాయి. ఈ వాగ్గేయకారుని రచనల్ని వ్యాసరాయలు 'పురందరోపనిషత్తు' అని ప్రశంసించాడు. వేదాంత సారము, సాహిత్య సుధ, సంగీత పాండిత్యము కలబోసిన రచనలు పురందరదాసువి. కన్నడ సంగీత సౌరభం నలుదిక్కులకు వ్యాపించేట్లు చేయగల్గిన ఈ కవి, వాగ్గేయకారుడు, సంగీత మర్మజ్ఞుడు చిరస్మరణీయుడు.

పురందరదాసు వాడిన భాష సామాన్య జనుల భాష. ఉపనిషత్తుల గంభీర భావాల్ని కూడా సరళమైన పలుకుల్లో రాసి చూపాడు ఈ హరిదాసు. ఒకవైపు భగవద్భక్తి, మరొకవైపు సంస్కరణ తత్పరత ఈయన సంకీర్తనల్లో కనిపిస్తాయి. వ్యక్తి తత్త్వం, సమష్టి తత్త్వం సంగమించిన విశిష్టగీతాలు పురందరదాసువి. ఆత్మనివేదన, విష్ణుస్తుతి, భగవంతుని లీలా వినోదాల వర్ణన, మానవ సమాజంలోని లోటుపాట్లు-చాటి వర్ణన పురందరదాసు సంకీర్తనల్లో కనిపిస్తాయి.

బాలకృష్ణుని లీలల్ని వర్ణించేటప్పుడు ఈ హరిదాసు వాత్సల్య భావాన్ని వ్యక్తం చేస్తాడు. కృష్ణ నామ స్మరణతో పుంకించిపోయే స్వభావం పురందరదాసుది.

నరజన్మ బందాగ నాలిగె ఇరువాగ కృష్ణా ఎన
బారదె ॥పల్లవి॥

కృష్ణా ఎందరె కష్టపు పరిహార కృష్ణా ఎన
బారదె ॥అనుపల్లవి॥

మలగిద్దు మై మురిదేకుత్తలామ్మే శ్రీకృష్ణా
ఎనబారదె

సుళిదాడుత మనెయొకగాదరు ఒమ్మే కృష్ణా
ఎనబారదె

స్నానపాన జప తపగళ మాడుత కృష్ణా ఎన
బారదె

శాల్యాన్న షడరస తిందు తృప్తనాగి కృష్ణా
ఎనబారదె

గంధవ పూసి తాంబూలవ మెలువాగ కృష్ణా
ఎనబారదె

చెందుళ్ళ హాసిగెయొకు కుళితొమ్మే శ్రీకృష్ణా
ఎనబారదె...

అనే 'దేవరనామం' చాలా ప్రసిద్ధి చెందింది. ఇందులో 'నరజన్మరాగా నాలుకుండగా కృష్ణా అనరాదా' అని ప్రశ్నిస్తున్నాడు కవి. 'కృష్ణా అనగా కష్టపరిహారము కృష్ణా అనరాదా' అంటూ ఎయే సందర్భాలలో కృష్ణ నామ స్మరణం చెయ్యవచ్చో చెప్తున్నాడు. 'నిద్రించి ఒళ్ళువిరిచి లేస్తూ ఒకమారు శ్రీకృష్ణ అనరాదా, ఇంట్లో అటూ ఇటూ తిరుగుతున్నప్పుడైనా కృష్ణా అనరాదా, స్నానపాన జపతపాలు చేస్తూ కృష్ణా అనరాదా, శాల్యాన్న షడ్రసాలు తిని తృప్తిగా కృష్ణా అనరాదా, గంధం పూసుకొని తాంబూలం వేసుకుంటూ కృష్ణా అనరాదా, మంచి పడకమీద కూర్చొని ఒక్కసారి కృష్ణా అనరాదా' అంటున్నాడు పురందరదాసు.

మనషుల్లో జాతిభేదాన్ని కల్పించుకొని కొందరు తక్కువని కొందరు ఎక్కువని భావించడం తప్పని తన గీతంలో ప్రబోధించాడు పురందరదాసు. భక్తి ప్రవాహంలో మునిగిన వాడికి బాహ్య ప్రపంచమే

కనిపించదనే మాటకు లొంగనివాడు పురందరదాసు. విష్ణుభక్తిని సామాజిక స్పృహను సమపాళ్ళలో వ్యక్తం చేసిన విశిష్ట వ్యక్తి ఈ వాగ్దేయకారుడు.

కన్నడ హరిదాసుల్లో పురందరదాసు తర్వాత అత్యంత ప్రసిద్ధుడు కనకదాసు. హరిదాసుల్లో కెల్లా ఉత్తమ కవి అనిపించుకున్నవాడు కనకదాసు. వ్యాసరాయని శిష్యుడు. పురందరుని మిత్రుడు అయిన కనకదాసు పదహారో శతాబ్ది పూర్వార్థానికి చెందిన వాడు. తిమ్మప్ప అనే పేరుగల వ్యక్తి భూగతమైన అపార ద్రవ్యరాశి దొరికి కనకనాయకుడయ్యాడని, అతనే కనకదాసుని అంటారు. తనకు దొరికిన నిధితో ఆయన కాగినెలె అనేచోట ఒక దేవాలయాన్ని నిర్మించాడట. అక్కడ ఆయన ప్రతిష్ఠించిన ఆదికేశవునికి అంకింతంగానే పాటలు రచించాడు. పురందరదాసులాగే కనకదాసు కూడా తిరుపతి, శ్రీరంగం, ఉడుపి మొదలైన శ్రేణులను సందర్శించి కీర్తనలు రచించాడు. మొత్తంమీద కనకదాసు కీర్తనలు రాశిలో తక్కువైనా వానిలో గొప్పవని విమర్శకులు ప్రశంసించారు. ఈ వాగ్దేయకారుని కీర్తనల్లో శాస్త్రపాండిత్యం, మతాంధత మొదలైనవాటికంటే సర్వార్పణ భావన, వర్ణాశ్రమ వ్యతిరేకత, మూఢనమ్మకాల పట్ల వైమనస్యం కనిపిస్తాయి. విష్ణుభక్తుడైన కనకదాసు శివునిమీద కూడా కీర్తనలు రచించి తన విశాల హృదయాన్ని చాటుకున్నాడు.

పురందరదాసు, కనకదాసుల సమకాలికుడు వాదిరాజు. ఈయన కూడా వ్యాసరాయల శిష్యుడే. 'ఓర్పుకన్న తపస్సు లే'దనే వాదిరాజు కీర్తన చాలా ప్రసిద్ధమైంది. 'హయవదన' అనే మకుటంతో కీర్తనలు రచించిన వాదిరాజు కన్నడంలో మాత్రమే కాక సంస్కృతంలో కూడా పదహారు గ్రంథాలు రచించాడు.

పురందరదాసు, కనకదాసు, వాదిరాజు కీర్తన సాహిత్యంతో కన్నడిగుల మనస్సులను చూరగొన్న తర్వాత నూరేళ్ళ పాటు చెప్పుకోదగ్గ కీర్తనకారులెవ్వరూ ప్రభవించలేదు. ఆ తర్వాత విజయదాసు, జగన్నాథదాసు, గోపాలదాసు మొదలైన హరిదాసులు

కన్నడ కీర్తన సాహిత్యాన్ని పెంపొందించారు. విజయదాసు దారిద్ర్యంలో మగ్గి, మనోవేదననే మనోజ్ఞకావ్యధారగా తీర్చిదిద్దుకున్నాడు. కాశి మొదలైన అనేక పుణ్య శ్రేణులను సందర్శించి, 'విజయవిఠల' అనే మకుటంతో కీర్తనలు రచించాడు. ఈయన కీర్తనల్లో ఎక్కువభాగం స్తుతులు. భగవన్నామ కీర్తనలతో బాటు పూజ్య గురువులను, హరిదాసులను గురించిన కీర్తనలను కూడా విజయదాసు రచించాడు. వీటివల్ల ఈయనకు పూర్వలైన కొందరు మహనీయులను గురించిన వివరాలు కొంతవరకు తెలుస్తున్నాయి. పురందరదాసును పరోక్షంగా తన గురువుగా భావించుకుని కీర్తనరూపంలో కూడా కర్ణాటక పదకవితా పితామహుణ్ణి ధ్యానించాడు విజయదాసు.

విజయదాసు శిష్యుల్లో అగ్రగణ్యుడు జగన్నాథదాసు. కన్నడంలోను, సంస్కృతంలోను మహావిద్వాంసుడైన ఈ వాగ్దేయకారుడు మంత్రాలయ మఠంలో విద్యాభ్యాసము చేశాడు. పాండిత్య గర్వంతో కొన్నిరోజులు విర్రవీగినా తర్వాత, తప్పు తెలుసుకొని, దాసదీక్ష వహించి, ఇతర హరిదాసులపట్ల ఈ కవి గౌరవభావాన్ని చూపాడు. హరిదాసు సంప్రదాయం ప్రకారం అనేక పుణ్యశ్రేణులను సేవించిన జగన్నాథదాసు తన ఇష్టదైవమైన వేంకటేశ్వరుణ్ణి మాత్రం చాలాసార్లు దర్శించాడు. వాగ్దేయకారుల్లో జగన్నాథదాసుకు విశిష్టమైన స్థానం ఉంది. శబ్దార్థాలకు సమాన ప్రాధాన్యం ఇస్తూ, వినడానికి ఆలోచించడానికి కూడా తగినట్లుగా ఈయన కృతులు రచించాడు.

పురందరదాసు కాలంలో ఉండిన విశాలదృష్టి, భాగవత ప్రదర్శన, సామాజిక స్పృహ క్రమేణ తగ్గుతూ వచ్చాయి. జగన్నాథదాసు కాలానికి ద్వైత మత ప్రతిపాదనే హరిదాసుల కృతుల ముఖ్యవస్తువు. ఆదర్శం అయింది. అటు తర్వాత కీర్తనల్ని రచించిన గోపాలదాసు, మోహనదాసు, ప్రసన్న వెంకటదాసు మొదలైనవారు ఇదే మార్గాన్ని అనుసరించారు. కావ్య గుణం, భక్తితత్వం తగ్గుతూవచ్చి, శాస్త్రదృష్టి ప్రబ

లింది. అయితే మొత్తంమీద కన్నడంలో హరిదాసుల కీర్తన సాహిత్యం ఒక ప్రత్యేక కావ్యప్రక్రియగా భాసించింది. సంగీత పరంగా, సాహిత్య పరంగా కూడా ఈ కృతులు రసికుల హృదయాల నలరించాయి.

కన్నడ హరిదాసుల రచనల్లో కీర్తనలే అధికంగా ఉన్నా సుళాది, ఉగాభోగ, వృత్తనామ, దండక, సువ్వాలి మొదలైనవి కూడా పేర్కొందగ్గవి. కీర్తనల్లో పల్లవి, అనుపల్లవి, నుడి అన్నవి ఉంటాయి. కీర్తన చివర రచయిత పేరు ఉంటుంది. సుళాది అన్నది తాళ ప్రధానమైన రచన. ఇందులో ఏడో ఎనిమిదో నుడులుంటాయి. ఒక్కొక్క నుడికి ఒక్కొక్క తాళం ఉంటుంది. ప్రతి నుడి చివర రచయిత పేరు ఉంటుంది. ఉగాభోగం అన్నది రాగప్రధానమైన రచన. ఉగాభోగంలో నిర్దిష్టమైన రాగతాల నియమం ఉండదు. పల్లవి, అనుపల్లవి, నుడి మొదలైన ఆటంకాలేవీ ఉండవు.

శ్రీపాదరాజు, వాదిరాజు, గోపాలదాసు మొదలైనవారు వృత్తనామం అనే రచనని కూడా చేశారు. దీనిలో పల్లవి, అనుపల్లవి, ఒక శ్లోకం, ఒక నుడి ఉంటాయి. దండకాన్ని కూడా కన్నడ హరిదాసులు తమ రచనామాధ్యమంగా చేసుకున్నారు. సువ్వాలిలు కన్నడ త్రిపది నడకతో ఉండే తత్వపదాలు. మాధ్యమత సంప్రదాయాలను సరళరీతిలో ప్రతిపాదించడం సువ్వాలిల ముఖ్యోద్దేశం. రచన దృష్టితో పై రీతిగా హరిదాసుల రచనల్ని విభజించడం ఒక రకమైతే, వస్తువును బట్టి మరో విధంగా విభజించవచ్చు. హరిదాసుల రచనల్లో కొన్ని ఆత్మశోధనతో కూడినవి; కొన్ని దైవభక్తిని ప్రతిపాదించేవి, కొన్ని సామాజిక స్పృహకలవి, మరికొన్ని ద్వైతమత ప్రతిపాదకాలు. అయితే ఈ విషయాలు విడివిడిగా ఉండకుండా కొన్ని రచనల్లో కలిసికూడా ఉండవచ్చు. ముఖ్యంగా పురందరదాసు కీర్తనల్లో ఈ అన్ని విషయాలూ కలిసి ఉన్నాయి.

హరిదాసుల కీర్తనలకు కన్నడ సాహిత్యంలో ఉండే స్థానం ఏమిటి అనే విషయం కూడా పరిశీలించదగింది. కీర్తన సంగీత సాహిత్యాల సంగమం కాబట్టి కేవలం సాహిత్యక దృష్టితో దాన్ని రచించడం జరగదు. నాటకం ప్రదర్శనవల్లనే తన పూర్తి స్వభావ స్వరూపాలను వ్యక్తం చేసేట్లుగా, కీర్తన కూడా గానం చేయబడినప్పుడు దాని నిజమైన సత్యం తెలిసి వస్తుంది. కొందరు వాగ్గేయకారులు గానయోగ్యమైన శబ్దానికి, సాహిత్యపు విలువగల ఆధ్వానికి కల్పించిన సామరస్యం, సాధించిన రసయోగం ఆశ్చర్యం కలిగిస్తుంది. పురందరదాసు అనేక గీతాలలో ఉపయోగించిన సార్థక పదసముదాయం ప్రతీకాత్మకత ఆయన్నొక సాహితీమూర్తిగా నిలబెట్టాయి. ముఖ్యంగా వాత్సల్యం ఉట్టిపడే గీతాలను వ్రాయడంలో పురందరదాసు దిట్ట అనిపించుకున్నాడు.

కన్నడ హరిదాసుల కీర్తనలు కన్నడ సాహిత్యానికి ఒక ప్రధానాంగంగా విలసిల్లుతుండగా, ఈ కీర్తనలు కర్ణాటక సంగీతంలో అవిభాజ్య అంగంగానూ ఉన్నాయి. కర్ణాటక సంగీత సంప్రదాయంలో పురందరదాసు పాత్ర మహత్తరమైంది. ఈ సందర్భంలో తెలుగు-కన్నడ వాగ్గేయకారుల మధ్యగల సంబంధాన్ని స్మరించుకోడమూ ఆసమంజస మనిపించుకోదు. అన్నమాచార్యులు శ్రీపాదరాయల కర్ణాట గేయరచనలు చూచిన ఉత్సాహంతో తెలుగులో పాటలు రచించి ఉండవచ్చునని రాళ్ళపల్లి వారూహించారు. పురందరదాసు అన్నమాచార్యులకు శిష్యునివంటివారని కూడా ఆయనే వ్రాశారు. అలాగే పురందరదాసు ప్రభావం త్యాగరాజు మీద ఉందనే విషయాన్నీ మనం అంగీకరించాలి. ఇలాంటి పరస్పర ప్రభావాలు తెలుగు వాళ్ళకు కన్నడిగులకూ మధ్య వందలాది సంవత్సరాల నుంచి గమనించదగ్గవై ఉన్నాయి. ఈ కారణాలవల్ల తెలుగువారి సంగీత సాహిత్య సంప్రదాయం అనుశీలనలో భాగంగా కన్నడిగులైన హరిదాసుల కీర్తనల్ని కూడా పరిశీలించాల్సి ఉంది.

అన్నమాచార్య సంకీర్తన శృంగారం

—ఆచార్య తుమ్మపూడి కోటిశ్వరరావు

[అన్నమాచార్యుల కవిత ఒక హేల - ఒక నాట్యవర్తం. ఒక మధుర వక్రశ్లోక - ఆయనలో ఒక యోగి వున్నాడు. అతని భాష పశ్యంతీవాక్కు. దార్శనికంతప్ప అర్థికంకాదు...ఇదే దార్శనిక కవిత. పరమేశ్వరానుభవం, శృంగార రసం రెండూ వకటే : రసశబ్దంతో విషయం అలౌకిక మవుతున్నది ... అంటూ అన్నమాచార్య సంకీర్తనశృంగారాన్ని ప్రస్తరిస్తున్నారు రచయిత. —సం॥]

శృంగార సంకీర్తనల్లో అన్నమయ్య భక్తుడు కాడు. కవీశ్వరుడు లేక అతని భక్తి కవిత రూప ధారణ చేసింది అంటే భక్తుడు కవి కావటమన్నమాట. ఇది చాలా అరుదైన విషయం. ఎందుకంటే, భక్తునికి కామాదిభావన నిషిద్ధం. కనుక తద్వర్జన చేయటం అసంభవం. కామభావ వర్జన - చిత్రణ, భక్తికాదు; కవిత్యం - అంటే కవి స్వభావం. ఇందుకే అన్నమయ్య భక్తి, రసాత్మకం తప్ప నీరసమైన నైతిక-ధార్మికం కాదు.

వైదిక ఋషికి - తాంత్రిక యోగికి కామశక్తి ఆరాధ్యమే తప్ప జుగుప్సావహం కాదు, నిషిద్ధంకాదు, అది జగత్సర్జన శక్తి - నర్తన శక్తి కనుక. వేదం ఇందుకే కామాన్ని సృష్టికారణంగా - మన్మథుడగ్రేసర దైవంగా స్తుతించింది.

తదేతస్మిధునం ఓం ఏతస్మిన్నక్షరే సంసృజ్యతే
యథావై మిథునౌ సమాగచ్ఛత ఆపయాతో వై
తావన్యోన్యస్యకామం - (ఛాందోగ్యం)
(ఓం, వాక్పాణమయం. ఆ జంటకది జనుస్థానం.
మిథున సమ్మేళనం. పరస్పర కామ పూరకం).

జగత్కర్త నేను అనేకమౌదామనుకొన్న భావం పేరే కామం. “సోకామయత బహుస్యాం ప్రజాయా యేతి” ఇత్యాది శ్రుతి వాక్యాలన్నీ కామభావన, సృష్టి కారణ శక్తిగా - ఆరాధ్యంగా చెబుతున్నవి.

ఈ సంప్రదాయ పరాకాష్ఠా సూత్రంగా కృష్ణ భగవానుడు దాంపత్యగతపవిత్ర కామాన్ని నేనే నన్నాడు గీతలో. అయినప్పుడు దాన్ని నిరసించ వలసిన అవసరమేమిటి?

ఒక రష్యా తాత్త్వికుడన్నాడు - “ఏ మతమూ కామ భావాన్ని త్యజించి నిలవలేదు. దానిలో సమన్వయం లోపిస్తుంది కనుక” అని.

“కామస్తదగ్రే సమవర్తతాధి మనసో రేతః ప్రథమం యదాసీత్.”

“సృష్టి ప్రారంభం కాని దశలో వున్నది కామమే. అది అతిమనోబీజమైన రేతస్సు” అన్నచోట కామం అర్చనీయం. ఎందుకు? ఆనందమయ జగద్బీజం కనుక.

“శృతి (శబ్దం) తన ఆంతర్యాన్ని స్వాను గ్రహ పాత్రనకే ప్రదర్శిస్తుందట! ఎలా? తను ప్రేమించిన పురుషునకు సతి తన నగ్నసౌందర్యాన్ని చూపించినట్లుగా.” ఇదొక మంత్రార్థం. ఉపమానం లోకికం. ఉపమేయం అలోకికం. ఇది మన దృష్టి. కాని వేదముషి రెంటినీ ఒకే స్థాయిలో చెప్పడం రెండూ మహావిషయాంసే. ఈ విధంగా చూస్తే కామభావం శృంగార రసంగా వర్ణించటమన్న కావ్యమార్గమే- కవిత్వమే- నిజమైన మతం, యథార్థభగవదుపాసన.

ఆధునిక మనస్తత్వశాస్త్రం ప్రకారం కూడా- మత విషయమైన భగవదుపాసన- మానవ భాషలో బద్ధమయ్యేటప్పటికి కామ పరిభాషే వస్తున్నది. దీని కనేకోదాహరణలున్నాయి. కారణమేమంటే- జీవేశ్వర ద్వంద్వంలో జీవుని భక్తి, తపన, తత్పదార్థ దర్శనార్థమే. దీన్ని వర్ణించాలంటే పవిత్ర ప్రణయగత విరహమే మార్గం. ఆ భాషంతా విరహ భాషే. అలాగే భగవద్దర్శనం కవిత్వంలో వర్ణిస్తే సంయోగ శృంగార భాషలోనే చెప్పక తప్పదు. మానవ భావనలో ఆనందాంశ కామమే కనక, ఆ కామం పవిత్రం తప్ప అపవిత్రం కాదు కనక, శృంగార రసమే ఆధ్యాత్మికానుభవంతో ముడిపడ్డ రసం. అందుకని పరమేశ్వరానుభవం, శృంగార రసం రెండూ వకటే! రసశబ్దంతో విషయం అలోకిక మవుతున్నదని గుర్తించకపోతే ఈ విషయం తెలియదు. సన్న్యాస మతాలు - ధార్మిక నైతిక మతాలు - ఈ సమన్వయాన్ని చంపితే మహాకవే సమన్వయం చూపినాడు. అంటే లోకికాలోకిక సమన్వయం శృంగార రసం కాగా కవి సమన్వయ దృష్టి ప్రతీక. ఆ ప్రతీక అన్నమాచార్యులు.

దండి అన్నాడు - “రసం రెండు రకాలు. 1. వాగ్రసం, 2. వస్తురసం” అని. వాగ్రసమంటే శబ్దరచన- కూర్చుండే సద్ధించే మాధుర్యం. ఇందుకే దండి కావ్య నిర్వచనంలో “ఇష్టార్థ వ్యవచ్ఛిన్నా పదా

వళీ కావ్యం.” ఆషళి శబ్దం రచనకు సంబంధించింది. శబ్దాల కూర్పుతో సద్ధిస్తున్న మాధుర్యం వాగ్రసం. అన్నమయ్య పద కవిత- సంకీర్తనలు సంగీతాత్మకాలు కనుక- పాటలు కనుక అంతా వాగ్రసబంధురమే. సంకీర్తనల్లో యతీ-ప్రాసా- అంత్యానుప్రాసా ఇత్యాదులన్నీ వాగ్రస విషయాలు. ఇవి శబ్దం లేక రూప విషయాలు కాగా వస్తురసం ఆర్థం. వస్తువంటే ఆర్థం. తద్గత మాధుర్యం రసం. ఇదే శృంగారం. అంటే రసశబ్ద వాచ్యమైన మాధుర్యమే శృంగారమని తాత్పర్యం.

శృంగార మనగానే లోక కక్ష్యలోకి దిగుతుంది. మనస్సు స్వానుభవానికి లగించుకొనిచూస్తుంది. ఇది మనోలక్షణం-స్వభావం. ఎప్పుడైతే కావ్యంలో రసం మనఃపరిధిలోకి వస్తుందో, రసంపోయి లోకికాను భవం మిగుల్తుంది. కాబట్టి మనస్సును రసకక్ష్యలోనికి తీసుకొని పోవాలంటే ఉచిత శబ్దం ప్రయుక్తం కావాలి. ఏది ఉచిత శబ్దం? జుగుప్సావహం కానిది- అగ్రామ్యమైనదీనని దండి నిర్వచనం. ఈ వాదమంతా రాజానక కుంతలాచార్య విచారణలో వక్రశబ్దార్థవాదంగా పరిణమించింది.

తెలుగు భాషలో వక్రశబ్ద ప్రయోక్తలు-మహాకవులైన నాచన సోమన్న, అన్నమాచార్యులు. తర్వాత రామకృష్ణ కవిచంద్రుడు. ఇతడు వారి మార్గంలో వచ్చిన తదనంతర కవి. కనుక వారిద్దరే గణనీయులు- ఈ వక్రశబ్దాచార్యులు. ఈ వక్రత లోకిక కామ భావాన్ని ఉదాత్తస్థితికి తీసుకొని పోతున్నది-రస కక్ష్యకు ప్రయాణం చేయిస్తున్నది. భావం చాటుగా మాటుగా అభివ్యక్తి పొందుతున్నది. అంటే, భావం ధ్వనితమై రసమౌతున్నది. ఈ వక్రోక్తి సౌందర్యదాయకం. ఇదే కావ్యంలో ప్రౌఢి లోకిక కామాన్ని కావ్య శృంగారంగా మలిచేది. రస సౌధానికిది సాంచీ తోరణం. (ఆ తోరణం సాలభంజికా శిల్పసుందరం. భారతీయ శిల్ప పరమావధి.)

ఈ కారణంగా భావంలో క్లిష్టత వస్తుంది. పదనుగల బుద్ధికి తప్ప శృంగార రస సౌందర్యం ద్యోతకం కాదు.

మగువనూర్పులనైన మనుగా చలిగాలి
నిగుడుగా జగమెల్ల నిండ దన రూపు
అతివ పదనము వాడ నలరు చందురుడైన
బ్రతుకుగా నొక కొంత బయలు మెరసి
సతి యెలుగురాయ విరసపుపికావళియైన
తతి వెలుగుగా నేడు తమకెదురు లేక. 1-12.

ఇందులో నాయికా విరహం ధ్వనితాంశం. దానితోపాటు ఆమె సౌందర్య మొత్తం ధ్వనిస్తున్నది!! సౌందర్యం ధ్వనించటం మంటే - తనూయష్టి నాశ్రయించే లావణ్యం-విభ్రమం. ఇదే సౌందర్య సామగ్రి. ఇవి స్థిరాంశాలు కావు. భావగోచరమైనది సౌందర్యం తప్ప నేత్రగోచరమైనది కాదు.

“ఆమె నిట్టూర్పువేడికి చలిగాలి బ్రతికి జగమెల్లా
వ్యాపిస్తున్నది.
ఆమె వాడిన ముఖమాసి చంద్రుడు బ్రతికి
బయలు మెరుస్తున్నాడు
ఆమె కంఠం రాచుకుపోగా విరసపు పికావళి
గొంతెత్తి పాడుతున్నది.”

ఆమె విరహం జగద్వ్యాప్తంగా వుంది. గాలి-జాబిల్లీ-కోకిలా ఇలా ప్రకృతి ప్రకృతంతా జాలిగా ఆమె విరహాన్ని పాడుతున్నది.

“వలపారగించవమ్మ వనిత
అలుకచిత్తమున కాకలి వేసినది
అడియాసలనే పక్కమైన సోయగపు
వెడయలుకల మంచి వేడివేడి రుచులు” 1-25.

ఆ వలపేమి పాయసమా ? అది వస్తువా? వట్టి నీ రూపభావం. రూపరహిత భావం రూప సహిత వస్తువుగా చిత్రించటం వక్రత, మనవి బాహ్యర్నంతా

అంతరంగంలోకి కుదించుకొని చూస్తే వలపక్కడున్నది. సర్వభావ ప్రేరణశక్తిగా - చలనప్రేరణ మహాశక్తిగా ఒకచోట కుంతలాచార్యులవారు-ముష్టింప చేయం యశః-కీర్తి గుప్పిళ్ళ కొలదిగా వుందని ఒక వక్రతాభేదాని కుదాహరించారు. ఆ వస్తువుని వస్తువుగా చిత్రించటం - భావాన్ని మూర్తిగా చెక్కటం వక్రత. కామం శారీరకం. శృంగారం అంతఃపురుష-అంతర్వనితా సమ్మేళనం. మైథునం కామ ప్రయజ్ఞ మని వేదమన్నది. మైథునం సృష్టి. స్త్రీ పురుషులు ఇంద్రులు. బాహ్య మనః శరీరాలు తొడుగులు. ఆ తొడుగుల కుడుపులు తొడుగులు. బాహ్యకామ మయజ్ఞం. లౌకిక కర్మ. ఇక్కడ ఉడుపులు లేవు. బాహ్య మనశ్శరీరాలు కూడా ఉడుపులైనపుడు - ఊడ దీసుకోగలిగితో అప్పుడు అంతఃపురుషస్త్రీలు మిగులు తున్నారు. ఇది మైథున శిల్ప రహస్యం. మైథునం మిథున భావం. భావమే మూర్తిమంతమై శిల్ప మౌతున్నది. అప్పుడది కామ ప్రయజ్ఞం. బూతు బొమ్మ కామశిల్పం ఒకటి కాదు అనుకోవటం శిల్ప రహస్యజ్ఞత.

ప్రియయాస్త్రియా సంపరిషక్తోన బాహ్యం
కించన వేద
నాంతరం ఏవమేవాయం పురుషః ప్రాజ్ఞేనాత్మనా
సంపరిషక్తో
న బాహ్యం కించన వేదనాంతరం (బృహదారణ్యకం) 9-8-21.

“పరమాత్మ చేత ఈ అంతఃపురుషుడు సంపరిషక్తుడైనపుడు బాహ్యభ్యంతర శూన్యవృత్తి యౌతున్నాడు. ఎలాగంటే- ప్రియురాలి చేత కౌగిలించుకోబడ్డ వాని వలె”

ఈ ఉపమానం యజ్ఞికం-యజ్ఞ సంబంధం తప్ప బాహ్య పశుకర్మ కాదు. ఇందుకే భారతీయ

మైథున శిల్పం నగ్న తాండవం చేసింది. అదంతా సృష్టి విషయకమైన చందోనర్తనం.

ఈ ఔపనిషద దర్శనం లేనపుడు అంతా జుగుప్సావహంగా కన్పించటం నీరస చిత్త వృత్తి లక్షణం. వారిలో నైతికుడూ - లౌకికుడూ శృంగార రసజ్ఞులు కాలేరు. కాలేదు.

ఈ దృష్ట్యా అన్నముని సృష్టి - శృంగారం - రసమౌతున్నది. అది ఆధ్యాత్మికం ప్రతీకాత్మకం తప్ప లౌకికమూ, వాచకమూ కాదు.

“ఆ సుద్దులే చెప్పకొనే మదియేలడిగేవు నీవు
పోరగండ్లను చూచి పొయ్యనే నీవాకెను
చేరి వాడి కొన గోర చిమ్మవా నీవు
పచ్చిదేర నీ వాపెను బలిమి కౌగిట బట్టి
కొచ్చి కొచ్చి మోచి చవి గొనవా నీవు.”

ఇందాకా బాహ్య కర్మగానే కన్పిస్తుంది - భారతీయ మైథున శిల్పంలో లాగా-కాని తర్వాతి వాక్యాలు పై సిద్ధాంతం తప్పని నిరూపిస్తూ - అర్థ జ్ఞానానికి రహస్య సూత్రాన్నిస్తాయి.

“ఇచ్చట శ్రీ వేంకటేశ ! యేలితివినన్నునేడు
తచ్చియాకెదెరలోన దాచవా? నీవు”. 29-5.

తెరలోన దాచబడ్డ వనిత అంతర్వనిత-అంటే భావరూపశ్రీ-లేక విశ్వజనీనశ్రీత్వం-పురుషాంతశ్చేతనలో జనన మరణాతీతమైన - సంసారయాత్రానుగతమైన-శ్రీత్వభావనా విశేషం-దీన్నే వేదం ‘శతరూప’ అన్నది. ఆధునిక మనస్తత్వ శాస్త్రంలో ‘Animas’ గాను, శ్రీ భావనలో వున్న పురుషత్వం ‘Anima’ గాను చెప్పబడింది. (ఇవి Psychic images).

ఆద్యహిరణ్మయాండం నుండి శ్రీ పురుషులు చెరి సగంగా పుట్టుకొచ్చారని శ్రీ రూపమర్థమకరోత్-

అర్థం పురుష రూపవత్ - (మత్స్య పురాణం-3-31) చెప్పబడ్డ విషయం. ప్రతి వ్యక్తిలోపలా బాహ్య పురుషునిలోపల శ్రీ - శ్రీలోపల పురుషుడున్నాడన్న రహస్యాన్ని స్థాపిస్తున్నట్లే. అంటే -

“మఱి-జన్మమనగ-కలిత నవ శుక్ల శోణిత మిళిత వృత్త”-శాంతి-తిక్కనగారు.

శుక్లాణువు శరీరమైతే శోణితాణువు మనస్సవుతుంది. ఇది శరీరమైతే అది మనస్సవుతుంది. ఈ విధంగా ప్రతి పురుషుడు అర్థ పురుషుడు. ప్రతి శ్రీ అర్థశ్రీయే. ఇది అర్థహరీశ్వరతత్వం. కనుకనే తన లోపలి శ్రీత్వభావనా ప్రతిబింబ భూతురాలు ప్రేయురాలు కనుక ఈమె కౌగిలి అంతర్వనితా పరిరంభమైనపుడే శృంగార రసమౌతున్నది. అప్పుడే చందోనర్తనం. లేకపోతే పాశవిక గమనం. ఇది తెలిసినవాడు - కామం అంతః పురుష (ప్రజాపతి) - అంతర్వనితా (శతరూప - కోట్ల శ్రీమూర్తులు ధరించేది) సంయోగం తెలిసినవాడు.

కవి: య పుత్రః స ఈమాచికేత-యః తా విజానాత్
పితుష్పితాసత్-ఋగ్వేదం 1-164-16.

The son who is a sage comprehends this. He is in wisdom his fathers father who knows them rightly. (Dr. V. S. Agravale).

అకెను తెరలో దాచి నన్నేలితివి. నేను-సుఖిత శ్రీ. తెరలోనున్నామె ఎవరు? ఎవరో బాహ్య శ్రీ అనుకో వీలుగా వుంది.

ఆ అప్రస్తుతాంగన - Animas-శతరూప - అమెను తెరలో - అంతశ్చైతన్యంలో దాచుకొని తత్ప్రతిబింబభూత-చాయాదేవి - ఈమెతో సుఖిస్తున్నాడట. ఈమె ఆ లోపలి యామెకు శరీరం. ఈమె బాహ్యశ్రీ-చాయాదేవి. లోపలి శ్రీ ప్రభాదేవి.

మరొక చోట" వెలిదోచే దొకటి వేసము -
నీరో నొకటి" అంటాడు ఋషియైన మహాకవి.

బయటదానితో సుఖిస్తున్నట్లుగా నడిస్తూ
లోపలిదానిలో లీనంకావడం క్రిడ - నాటకం -
శృంగారం. అంటే ఎక్కడ బాహ్యభ్యంతరాలు పర
స్పర సన్నివిష్టాలవుతున్నాయో-విలీనమౌతున్నాయో-
అక్కడ బంధముంది. ఇవే కామశాస్త్రకారులు చెప్పిన
ఆనందసౌధద్వార తోరణాలు. నాట్యంలో భంగిమలే
కామశాస్త్రంలో బంధాలు. రెండూ క్రిడా రూపాలే.
ఆనంద స్వభావకాలే.

కామయాగం చేసే గలికి - తన ప్రేమయే దేవతా
ప్రీతిగాను. 1-223.

కామం యజ్ఞమెలా కావటం? కాకపోతే సంతానం
ఆత్మ ప్రతిబింబమెలా అవుతున్నది? సృష్టి 'సుష్టు
కృత'మన్నది శ్రుతి. అంటే ఆత్మ స్వానుగుణ శరీర
ధారణం చేసిందని అర్థం. అంటే, శరీరం ఆత్మ ప్రతి
బింబం-ఆత్మకు వ్యంజకం. శివుడు తానే కుమారుడై
నాడని కుమారస్వామి కథ ఇదే తత్వాన్ని చెబుతుంది.
ఎక్కడ అంతఃసృజనసారం శరీరసన్నివిష్టమై
కర్మగా పరిణమిస్తున్నదో అక్కడ కర్మ కర్మకాదు.
యజ్ఞం-అది విశ్వకర్మ. విశ్వాత్మ కర్మ. కనుక పాశ
వికకామం ఇలా యజ్ఞమౌతున్నది. పశువులలో అది వట్టి
ప్రేరణ-శారీరకం. మానవునిలోకాదు. అది యజ్ఞకర్మ.

ప్రతిలేని పూజ తలపగ కోటి మణుగులై

అతివ పరవశము బ్రహ్మానందమాయె. 1-311

రతి పారవశ్యం బ్రహ్మానందం కావటం పాశ
వికం కాదు కదా! కాబట్టి అన్నమాచార్యులు కీర్తించిన
శృంగారం బ్రహ్మానంద సహోదర రూపమైన
శృంగారరసము.

ఇది ఆధ్యాత్మిక శృంగారమని కొందరం
టారు. అంటే ఏమిటి? బహుశా నాయకుడు భగ

వంతుడైనపుడు సిద్ధించేదనా? అసలు శృంగార
రసమే ఆధ్యాత్మికం తప్ప ఆధ్యాత్మిక శృంగారం
లోకిక శృంగారం అని రెండు రసాలేవు. ఉన్నదొకటే,
ఎక్కడ రసం కాని కామచేష్ట వర్జితమౌతున్నదో అది
లోకిక శృంగార మనుకోవటం తప్పు. ఈ దృష్టితో
ఆధ్యాత్మిక శృంగార మంటున్నారేమో. కానీ, సరియైన
మాట కాదు. శృంగారమే ఆధ్యాత్మిక మనాలి.

యజ్ఞవృత్తంలో ప్రవృత్తి సగం వృత్తం.
నివృత్తి మరొక సగం. రెండూ కలిసి మహా యజ్ఞం.
వృత్తం-చక్రం.

ఏవం విధం ప్రపరీతం చక్రం నానువర్తయ

తీహయః

అఘాయుః ఇంద్రియారామో మోఘంపార్థసజీవతి.

కామం వైయక్తికానుభవం, శృంగార రసం
విశ్వజనీనానుభవం. పై శ్లోకం కర్మయోగం లోనిది.
కర్మ X యోగం విరుద్ధాలు. కర్మయోగ మెప్పుడో
తున్నదంటే వైయక్తికం కానప్పుడు. విశ్వచక్రాను
వర్తనంలో వ్యక్తి లీనమైనప్పుడు లీనమై చేసిన కర్మ
యోగమైనట్లు వైయక్తికాహంభావం. అప్రమే అంతశ్చే
తనలోనున్న - శతరూపా సమ్మేళనం ప్రజాపతియై
వ్యక్తి పొందినపుడు రసమౌతుంది. ఇది ప్రవృత్తి
రూప మహాయజ్ఞం. దానికధిపతి చాలకుడు - చక్ర
ప్రవర్తయిత-నాయకుడు-శ్రీమహావిష్ణువు. అన్నముని
సంకీర్తనల్లో నాయకుడు అంతర్యామి - కనుక ఇది
కామ ప్రయజ్ఞ సంకీర్తన.

"చలరేగి నీవిక్కడ చింతించే వెవ్వతెనో
తలపులో నాపై నిన్ను తలచబోలు
పులకించె నీ మేను పొంచి యూరకుండి యుండి
మెలత జాజిననలు మీదెత్తబోలును
అందపు శ్రీవేంకటేశ అలమేల్మంగపతివి
పొందితి నన్ను - ఆకెనీకు చూచుకుండబోలును"

29-84.

ఇక్కడ ఆమె ఈమె పున్నారని చెప్పబడ్డది. ఇతడిమెతో పుంటూనే ఆమెతో పున్నాడు. ఇతని చింతన- ఆమె చింతనే. ఇతని మేని పుంకలు ఆమె అక్కడ చల్లుతున్న జాబి మొగ్గలు. ఈ 'ఆమె' అక్కడెక్కడో చేస్తున్న ఆయా కార్యాలు ఇక్కడ ఫలిస్తున్నవట. తదనుగుణంగా ఇతడు నవ్వుతున్నాడు. అవి ఇతనివి కావటం. ఆమెవట. ఇదేమి భావం? ఈ ఆమె ఎవ్వరు?

నాయకున కిక్కడ తదేక ధ్యానావస్థ చెప్పబడ్డది. ఆ ధ్యానంలో అక్కడా - ఇక్కడా, రెండూ ఒకటిగా పర్యవసిస్తున్నవి. ఆమె, ఈమె ఇద్దరూ ఒకటవుతున్నారు. ఈ రెండూ లేని స్థితి ఏకత్వస్థితి- పేరు సం-యోగం. ఇది శృంగార రసతత్త్వం. కాలమూ - దేశమూ - వ్యక్తి అన్నీ అతనిలో సురిగి పోతున్నవి. అంటే ఇవన్నీ అతనిలో లీనమౌతున్నవి. ఈ విలీనావస్థ పేరు శృంగార రసం.

అంటే, విరహం ధ్యానం కావాలి, యోగం కావాలి. అది దుఃఖం కాకూడదు. క్రీడా విశేషం కావాలి. దుఃఖమైతే సుఖాకాంక్ష వుంటుంది. సంయోగం సుఖం కాదు. సుఖం గర్భిత దుఃఖమే. దుఃఖం గర్భిత సుఖమే. కాబట్టి విరహం దుఃఖమూ కాదు. సంయోగం సుఖమూ కాదు. రెండు భావాలేకం కావటం శృంగార మంటే. ఏకత్వస్థితి. దీని పేరు ఆనందం. రెండూలేని స్థితి పేరు ఆనందం.

ఈ భావన అన్నమాచార్యులు చిత్రించిన విరహిణిలో దృశ్యమానమౌతుంది. విరహం దుఃఖం కాదు. క్రీడా విషయంగా చెప్పబడుతుంది. ధ్యాన విషయంగా చెప్పబడుతుంది. ధ్యానమంటే ఏదో కావాలని కూర్చోవటంకాదు. అప్పుడది సాధన సాధ్య భేదభావ సృష్టి అవుతున్నది. ధ్యానమంటే రస- ఆనందం. దానంతటది కలగటం కోసమని ఒక

సందర్భాన్ని మనం సృష్టించుకోవటం. ఇక్కడ సాధన సాధ్యాలు రెండూ ఒకటే. జెన్ బౌద్ధంలో ధ్యాన శబ్దానికి సమానవాచకం ZAZEN = Sitting-and waiting doing nothing- "A yogi is a person who waits, who is not asleep. Even in his sleep he is awaiting. 'He' may come when you are asleep-and have to go back. It was for a single moment one can be totally absorbed in his waiting. The happening happens, but that is not guarantee. It happens. It happened" అని The silent Explosion లో చెప్పబడ్డది. ఇది శృంగార రూపధ్యానం-అంటే విరహం.

భారతీయ కామశాస్త్రాలు సంభోగాన్ని కామ క్రీడగా-కామకేళిగా చెప్పాయి. పాశవిక కామతృష్ణను క్రీడా దృష్టితో చూడటం - పసిపిల్లల పాటగా సృష్టి నంతా చూచినట్లు-పాశ్చాత్య దృష్టికి వ్యతిరేకం. అది తృప్తా పరిసమాప్తి. అంటే. కాని తృప్తాపరిసమాప్తిపై దృష్టి పెట్టినంతనే క్రీడాదృష్టి పోతున్నది. ఆటను ఆటగా చూడటం వేరు-ప్రయోజన దృష్ట్యా చూడటం వేరు. ఇది లౌకికం. వ్యావహారికం. అది హార్షికం-హృదయ సంబంధం. భారతీయ కామశిల్పం అమాయక చిత్రణ-క్రీడాదృష్టి. సృష్టంతా క్రీడా నాట్యమే. అక్కడ ప్రయోజన దృష్టి లేదు. ఈ సృష్టి సూత్ర వ్యాఖ్యానమే కృష్ణలీలలు. ఖజురహో శిల్పం. ఇది అన్యవిషయం కనక అప్రస్తుతమై వివరింపబడటం లేదు. అన్నమాచార్యుల కీర్తనల్లో ఇది కనిపిస్తుంది.

"తరుణి తురుము దాగుముచ్చలాడ -
నిరవాయ రమణుడ యిది పోసికు
అరిది కుచగిరులు అచ్చనగండ్లాడ -
వారపాయ నిదివో నీకున్నవేమీ నేం"

29-578.

“కామించువారినెల్లా గలసితివిట్లానే
వేమరునెందరై నా వేసటనీకాది”.

అన్నమాచార్యుల కవిత ఒక హేల - ఒక నాట్యవర్తం - ఒక మధుర వక్రకోక్తి. కాని ఆ మహా కవి ఇంతతో ఆగడు. ఆయనలో ఒక యోగి ఉన్నాడు. అతని భాష పశ్యంతీవాక్కు. దార్శనికం తప్ప అర్థికం కాదు. అర్థం మనస్సంబంధం. దర్శనం వేరు. శబ్దం పశ్యంతిగా ఎక్కడ అవతరిస్తుందో అక్కడ కవిత్వం మంత్రమౌతుంది. ఇదే దార్శనిక కవిత (Mystic poetry). అక్కడ మన శాస్త్రీయ పద్ధతుల ద్వారా అర్థం చెప్పటం కుదరదు. వ్యాకరణాది శాస్త్రాల కిక్కడ చోటు లేదు.

“మరుని నగరిదండ మా యిల్లెరుగవా?”

1-262.

ఆ యిల్లొక పూదోటలో ఉందట. చుట్టూ ‘మరిగే మూగచింతల తోపు’ - మదనుని వేటస్థలం.

అతనిని వెదకు సంత - ఆ యిల్లు. మమతల యిల్లది. మరులన్న ఉమ్మెతలు పూచే చోటు. ఈ యిల్లు తన బాహ్యచేతన కడుగుననున్న అంతశ్చేతన. ‘గుహ’ అని శృతి. సుషుప్త చేతనని ఆధునిక మనస్తత్వ శాస్త్రం. మనిషి తనలో లోతులకు త్రవ్వకుపోతే ఆ అంధకారమండలంలో ఏముందో అది జన్మస్థలం - స్వంత యిల్లు. ఈ లోపలకు పోవటం Individua-
lisation processగా ఆధునిక మనస్తత్వశాస్త్ర వేత్తలన్నారు. అంటే అసలైన వ్యక్తియొక్క అభి వ్యక్తీకరణ మార్గం.

ఆ మార్గం మత దృష్ట్యా ప్రేమభావం కాగా, అదే కావ్యంలో శృంగార రసం కాగా, ఈ సంకీర్తిత శృంగారం ఆలంకారిక పరిధినుండి ప్రారంభమై ఆధ్యాత్మిక పరిధిలోకి పోతున్నది.

అన్నమాచార్యులు సప్తగిరులవాని అస్థానకవి. ఆయనే కావాలని తెచ్చుకున్న కవిసుందరుడు.

పెరియాళ్వారు యశోద

—శ్రీ కొత్త వెంకటేశ్వరరావు

[పెరియాళ్వారు యశోదా భావనచేత తమిళ తాయిలకు కణ్ణన్ నువరిచితుడాయెను. ఆయన బాలకృష్ణ రచనల ననుకరించి తమిళ సాహిత్యమున 'విశ్ణై-తమిళ్' అను ప్రక్రియ యొకటి ఆరంభమై నేటికిని సాగుచున్నది - అంటున్నారు రచయిత. తీవ్రగల ఈ తెలుగు వ్యాసాన్ని జాల్వార్చిన కొత్త వారి అర్థ ౧ హృదయాన్ని ద్రవింపజేసినదా ప్రక్రియ—సం॥]

[ఈ వ్యాసము కీ॥ శే॥ అణ్ణంగరాచార్యుని పెరియాళ్వారు తిరుమొళి ఆంధ్రీకరణపై నాధార పడినది. తుది శ్లోకములు కీ॥ శే॥ డి. రామస్వామి అయ్యంగారి వలన వినినవి. ఆ మహానీయులకు జోహారులు]

క్రీస్తుశకము ౪ - 12 శతాబ్దముల మధ్య తమిళనాడులో పరిణతి చెందిన వైష్ణవమునకు శ్రీ వైష్ణవమని పేరు. శ్రీదేవియే దీనిని ప్రవర్తింప జేయుటచే నిది శ్రీవైష్ణవ మయ్యెనందురు. దీనిలో రెండు భాగములు గలవు. మొదటిది ౪-౧ శతాబ్దముల మధ్య పన్నిద్దరాళ్వారులచే ప్రవర్తింపబడినది. రెండవది పదీ పన్నెండు శతాబ్దముల మధ్య నాథ, యామున, రామానుజాది ఆచార్యులచే ప్రతిష్ఠింప బడినది. మొదటి దాని కాళ్వారుల హృదయానుభూతి నుండి గేయ రూపమున వెలసిన తమిళ నాలాయిర దివ్య ప్రబంధము ప్రమాణము. రెండవ దానికి ఆచార్యుల తత్వచింతన కాశ్రయమైన వేద, ఉపనిషద్, బ్రహ్మసూత్ర, యోగ, పాంచరాత్రాది సంస్కృత గ్రంథములు ప్రమాణము.

శ్రీ వైష్ణవము రెండు ముఖముల ప్రవర్తించుటకు వాని జనన కాల పరిస్థితులు సమస్యలు కారణములు. కళభ్రుల పోషణలో జనసామాన్యమున ప్రబలిన జైన బౌద్ధముల నాశ్రయించి (కీ॥ శ॥ 250-550) ప్రబలిన జైన బౌద్ధముల నుండి ప్రజాబాహుళ్యమును వేద-పురాణ మతమునకు ఆకర్షించుట ఆళ్వారుల సనుస్య. ఇందుకు వారు భక్త్యా వేశములతోగూడిన గేయములను రచించిరి. ఆచార్యుల సమస్య వేరు. వారు జైన, బౌద్ధ, అద్వైతాది దర్శన పండితుల నుండి సభావాదాదులందు శ్రీవైష్ణవమును కాపాడవలసి యుండిరి.

ఆళ్వారులు తమ భగవంతుని తమిళ ప్రజల మధ్యకు, వారి గృహసీమలకు తెచ్చి చూపవలెను. అతని నత్యంత సులభునిగా ప్రదర్శింపవలెను. అతడొక శాస్త్ర గాడు. ప్రేమమూర్తి. ఆళ్వారుల్ని మూర్తి ననేకి రూపములతో నర్పించిరి. ప్రస్తుతము పెరియాళ్వారు ఉపాసించిన కృష్ణ కిశోరుని చూతము.

అతడు భగవంతు నొక బిడ్డగా భావించెను. తానొక యశోద. అతడొక పసికందు, శిశువు, బాలుడు.

అతని వంశమునా రేడుతరముల నుండి విలుబుత్తూరు ఆలయములోని వడిపత్రశాయయగు శిశువు నారాధించిరి. పాండ్యరాజు సభావాదముతో వైష్ణవమును గెలిపించినపుడు విష్ణుచిత్తుడు తనకు ప్రత్యక్షమైన విష్ణువు నొక బాలుని దీవించినట్లు దీవించెను.

ఆముక్తమున నితడు యెడతెగని యోగమును గొలుసుతో మధువైరియను ఏనుగును కట్టి వేయుటచే విష్ణుచిత్తుడను అన్వర్థాభిధానము కలిగినవాడని చెప్పబడెను. ఆయనకు సాక్షాత్కరించిన విష్ణువు దశావతారములను ఆయన స్తుతించెను. కాని తమిళ సంప్రదాయమున ఆయన తనకు ప్రత్యక్షమైన భువనమోహన సుందరమూర్తి కేదయిన దృష్టిదోషమో, మరొక అవద్యమో జరుగవచ్చునని భయపడి, ఆయన కోమల పాదములకు పలుకోటి వేలేండ్లు రక్షకలుగ వలెనని మంగళాశాసనము చేసెను. ఆ దీవన-

పల్లాణ్ణు పల్లాణ్ణు పల్లాయీరత్తాణ్ణు
పలకోడి నూజాయీరమ్...

ఇత్యాదిగ ఉదార మధుర ధ్వనులతో నేటికిని భక్తులకు భగవంతు నాశీర్వాదించు భాగ్యమును ప్రసాదించుచున్నది.

పెరియాళ్వారు రచించిన 473 పాశురములలో రెండు వందల యరువదింటి ఆయన తానొక తమిళతాయిగా మారును. ఆ తల్లియే ప్రేపల్లెలోని యశోద. ఆ తల్లికొక నిసుగు కలుగును. అతడు తమిళ కణ్ణన్.

అతడు పుట్టిన వార్తవిని గొల్లలత్యానందముతో నూనెను, గందపుపొడిని ఒకరిపై నొకరు చల్లికొనిరి. గలిబిలిగా అటునిటు పరుగులెత్తిరి. బురదలో జారి పడిరి. “బిడ్డ యెక్కడ ? ఎక్కడ ? ఎటున్నా” డని యడిగిరి. గొంతెత్తి పాడిరి. తప్పెటలు, తాళములు మ్రోయించిరి. తందనాలు, చిందులు త్రొక్కిరి. గొలపల్లె నంతటిని కోలాహలముతో నింపిరి. నందునింటి

లోనికి పోయిరి. బయటకు వచ్చిరి. “మంచి నక్షత్రమున (శ్రవణ) పుట్టినాడు, జగమేలును” అని చెప్పకొనిరి. పాలు, పెరుగు, నేయి వీధులలో గ్రుమ్మరించిరి. దానము చేసిరి. కావడి, కత్తి, కణ్ణలు, తాటాకు చాపలు ఇంకేమేమో తీసికొని గుంపులు గుంపులుగా కూడిరి. తెల్లని పళ్ళికిలించి, ఒడలికి నేయి పూసికొని, ఒకరినొకరు కౌగిలించుకొనుచు, మృత సృత్యము (ఒడలికి నేయి రాసికొని చేయు సృత్యము) చేసిరి.

ఆ బిడ్డకు స్నానమయినది. బిడ్డ మొగమున యశోదకు, తోటి గోపికలకు సప్త భువనములే గోచరించినవి. “ఇతడు సామాన్యుడు కాడు. నిజముగా భగవంతుడమ్మా !” యని అనుకొనిరి తల్లి శిశువును తొట్టిలో నుంచెను. దాని నతడు చినుగదన్నెను. ఎత్తుకొనగా దిగజారెను. ఎదకత్తుకొనగా కడుపుపై తన్నెను. ...అతని అంద మింతింతగాదు. అది చూసికొని తల్లి మురియును. సఖులందరను పిలిచి,

“కాణీరే-ఈర్-వందుకాణీరే”

‘చూడండే ఎటున్నాడో వచ్చి చూడండే’ యని పిలుచును. ప్రతి అంగమును మరి మరి చూపును...తొట్టె నూపుచు,

“తాలేలో ! తామరై క్కణ్ణవే, తాలేలో !”

జో ! జో ! తామరకన్నుల కణ్ణా ! జో ! జో !” యని జోల పాడును.

పెరియాళ్వారు యశోద పాటలలో తమిళతాయిల మనోహరానుభవము లెన్నోయున్నవి. అందొకటి తెలుగు తల్లులు పాడుకొను చందమామ పాటను జ్ఞప్తికి తెచ్చును. యశోదా కిశోరుడు నుదుటి అలకా భరణము, కాలిగజ్జెలు ఘల్లు ఘల్లు మనగా మట్టిలోపారాడును. తల్లి అతనిని చంద్రునకు చూపి (చంద్రునకు)

కన్నులున్న చూడుమనును. శిశువును చంద్రుని దగ్గరకు తెచ్చుటకు చంక కెక్కించుకొనును. అతడు చిన్నిచేతులతో మరి మరి జాబిల్లినే చూపును. పిలుచును. ఆ జాబిలి రాడు. బాలుని కన్నులపై నిదుర తూగాడును. కాని మాటి మాటికి రెప్పలు విచ్చి, బుల్లి బుల్లి పలుకులతో జాబిల్లినే పిలుచును. ఆ జాబిల్లి ఇంకను దూరమే పోవును. తల్లి ఇదంతయు జాబిలికి చెప్పును. “ఓయి జాబిలి! వీని కోరిక తీరనిదే నిదుర పోడు. పొరగవు. రావా?” యని బతిమాలును. “రాకున్న నిడిగో ఎగిరి పట్టుకొనును,” అని బెదరించును. బిడ్డను కొంచెము పైకెత్తును. అతడు జాబిల్లిని పట్టుకొనినట్లే తలచి నిదుర పోవును. ఏమి తల్లులు! బిడ్డలకు చందమామ నందించు పరమ వాత్సల్య నిధులు.

ఆళ్వారు - యశోద శిశువు కొంచెమెదిగెను. ఆమె ఆ శిశువుచే శెట్టిరై నృత్యము చేయించును. “ఆడుక వాడుకవే” ఆడవోయ్! ఆడవోయ్! అని బతిమాలును. “శప్పాణి, శప్పాణి,” యని చప్పటులు నేర్పును.

మరియొక మధుర దృశ్యమున యశోదానందు లిద్దరు శిశువుతో వినోదింతురు. బిడ్డను తన యొడి కెక్కి చప్పటులు, చిందులు చూపుమని తల్లి కోరును. తన యొడిదిగి, తండ్రియొడి కెక్కుమనును. ఆ గొప్ప విద్వేను మరల చూపుమనును. తిరిగి తన యొడికే చేరి చప్పటులు చరవమనును. చిందులు త్రొక్కుమనును.

మరియొకచో బిడ్డకు తప్పటడుగులు నేర్పును. తల్లి కొంచెము దూరమున నుండి ‘అచ్చో వచ్చో!’ “దా, దా! వచ్చి నన్ను కౌగిలించుకో!” అనును. బిడ్డకాయాట పాతబడును. అందుచే ఉత్సాహము తగ్గును. తల్లి ఆ యాటనే కొంచెము మార్చి, “పుఅమ్

పుల్ కువాన్” వెనుకనుండి వచ్చి కౌగిలించు” అనును. అతడు ఉచ్చబోసినను సరే!

బిడ్డ కొంచె మెదుగును. అమ్మకు బూచిని చూపి భయపెట్టును. అమ్మ, “అత్తూతన్ అప్పుచ్చి కాట్టు కిన్డాన్ అమ్మనే అప్పుచ్చి కాట్టు కిన్డాన్!” - “అచ్యుతుడు బూచిని చూపుచున్నాడే! అమ్మనే! బూచిని చూపుచున్నాడే!” యని భయము నటించును.

బాలుడు ఆటలు మరుగును. అలసిపోవును. రేయి పాలు కుడువకనే నిదురించును. మరల తెల్ల వారగనే ఆటల కెగబడును రొమ్ముకుడిచి యాడుకొన వచ్చునని తల్లి బుజ్జగించును. “ఆటకు ఆలస్యము కాదు. చిటికెలో రా! చిటికెలో త్రాగి పో”, యనును.

బిడ్డ స్నానమున కందడు. “నారణా! నీరాడ వారాయ్” అని తల్లి పిలుచును. అతడందునా? తల్లి ఎన్నో యుక్తులతో వానిని రాబట్టును. “ఈ రోజు నీ తిరువోణమ్ (పుట్టిన రోజు పండుగ). గొల్ల బాలి కలు నీ మురికి చూచి నవ్వుదురు” అని రోసము తెప్పించును. “ఇవిగో పండ్లు!” అని లంచము చూపును. “మణివణ్ణా (వర్ణా)! మంజనమాడ నీవారాయ్!”, “నీలమణి! రావయ్యా స్నానానికి” అని జాలిగా బతిమాలును.

ఇక తల దువ్వవలె. తాను దువ్విన రాడు. కాకమ్మ చేత దువ్వించిననో!

మన్ననై వస్తు కుశల్ వారాక్కాయ్!

కణ్ణనై వస్తు కుశల్ వారాక్కాయ్!

పిల్లై యైవస్తు కుశల్ వారాక్కాయ్!

‘ఓ కాకాయ్! ఈ ఉద్ధారకుడు, ఈ కణ్ణడు, ఈ పిల్లడు - వీని దగ్గరకు రా! జుత్తు దువ్విపో!’ - అని యశోదమ్మ కాకిచేత బిడ్డతల దువ్వించును. కాకికి కాలు నిలుచునా? కాకిలేనిది కణ్ణడు నిలుచునా!

“ఓ కాకీ! అరవకు. కదలకు. దంతపు దువ్వెనతో నీతని జుత్తు దువ్వు” అని తల్లి దాని నాపును. తల్లి తల దువ్వెనేగాని సిగలో పూలు ముడువలేదు. అలను తోలుకొని పిల్లలు పోవుచుందురు. పిల్లడు తానుకూడ పోదునని మారాము పెట్టును. తల్లి యోచించి ఇట్లు నును: “ఆవులగాయ కోల యేది? అది కాకాయ్ వద్దనే ఉండె! అది తన ఇంటికి పోయె! అయిన నే మాయె? దానిని మరల పిలుతును. అది వచ్చులోపల ఈ పూలు పెట్టించుకో! ఇదిగో, దానిని పిలుచు చున్నాను.”

కాలిప్పిన్ పోవాట్కోర్ కోల్ కొణ్ణువా!
కడల్ నిఱవణ్ణుకోర్ కోల్ కొణ్ణువా!
అరక్కు విళిత్త తోర్ కోల్ కొణ్ణువా!

“ఓ కాకాయ్! ... ఈ పిల్లని కొక కోల తే! ఈ కడలి నల్లపిల్లని కొక కోల తే! రంగు రంగుల కోల తే! లక్క పూతల కోల తే!”

ఇట్లు కాకిచేత పిల్లడి తల దువ్వించి, కోల ఇప్పించి, నేర్పుతో తలపై వన్నె వన్నెల పూలు ముడిచి, బిడ్డను తల్లి కళ్ళార చూచుకొనును. ఏమి పూలు! సంపెగలు, మల్లెలు, దమనము, కలువలు, పుష్పాగలు, మాలతులు - ఓహో! ఇంకా ఎన్నో మనకు తెలియని పూలు!

సింగారించిన సింగ డిండిలో నుండునా! అందరికి తన సొగసు చూపించుకొనవద్దా! అతడెచ్చ చెచ్చటో తిరుగులాడుచుండును. మాపటి సంజ రానేవచ్చే! అల్లంత దూరమున పిల్లడు కనిపించె. “ఓయి కన్నా! అసుర సందెలో తిరుగరాదు! నాలుగు వీధులు కలయుచోట నిలువ వద్దు! ఆ పిల్లల కండ్లలో ఇసుక చల్లకు! వారిని తన్నకు!... ఔనోను! నీవు తన్ననే లేదు. వారే తమ యల్లరిని నీ మీద చెప్పు చున్నారు! ...కంసుడు పూతనను పంపె నను

చున్నారు. ఔనోను, నీకు భయము లేదు. నాకే భయము! దా! దా! లోనికి వచ్చి ‘దిష్టి’ తీయించుకో” ఏమి ఆ తల్లి యారాటము!

రోజులు గడచుచున్నవి. పిల్లని యాగడములు పెరిగినవి. “మా యిసుక గూళ్ళు పడదన్నె! మా లక్కచేటలు కాజేసె! మాపై బురద చల్లె! మా గాజు లూడబీకె! మా కన్న ముందే నీ వద్దకు వచ్చె! వీనితో బ్రతుకలేము” అని బాలికలు మొరవెట్టిరి. ఇంకెం దరో కృష్ణుని యాగడముల నెన్నో చెప్పి, యశోదను “తీపి మాటల దానా!” (cf భాగ. మంజులవాణీ!) అని దెప్పి పొడిచిరి. ఈ గోల పడలేక తల్లి వానిని దూడల వెంట అడవికి పంపును. త్వరపడి పంపును. తీరికగా వగచును. “ఎలే! పాపమే! ఎంత పాపమే! అడవుల కంపితినే! అల్లరైన చేయనీయపోయితినే!” అని అడలును. అడవుల యాపదలన్నియు తలచును. అచటి జిల్లుమను ధ్వను లామెకు వినుపించును. అందలి కరకు బోయలు కనుపింతురు. రాల బాట నామె తలచును. “గొడుగైన, పావలనైన యాయని రాతిగుండె దానినే!” అని తనను తాను తిట్టుకొనును.

ఇంతలో కణ్ణుడు రానేవచ్చె. దూరము నుండే ఆ తల్లి ఆ మోహన కుమారుని జూచును. దృష్టి భయము మరచి సఖువాండ్రు పిలిచి ఆ యందము చూపును. “వన్దుకాణీర్” “వచ్చి చూడండే! నా మాట నిజము. కొడుకును గన్నదానను నేనేనే! తక్కిన వాండ్రు గొడ్డాండే” అనును. ఈ బిడ్డను తాను కన లేదను మాట ఈ తల్లి స్పృహలోనే లేదు!

ఆ వచ్చెడి కృష్ణమోహనుని తలపై నెమలి పించెలు గుత్తులుగా నుండెను. అవి యొక గొడుగువలె కనుపించెను. అతని కుడి చెవి యందొక తీరు, ఎడమ చెవి యందొక తీరు గల నగలు మెరయుచుండెను. అతని పిల్లనగ్రోవి సమ్మోహనముగ వినిపించెను.

శ్రీ కొత్త వెంకటేశ్వరరావు

అతని చుట్టు గోపబాలురుండిరి. వారతని కత్తి, విల్లు, వేడుక కోల మోయుచుండిరి. అతడొకని భుజముపై చేయివైచి, రెండవ చేత శంఖము పట్టుకొని దవ్వల నున్న గోవులను పిలుచుచుండెను. అడవి నుండి క్షేమముగా తిరిగి వచ్చిన కుమారుని చూచి తల్లిచేసిన భావనలిన్నిన్నిగావు. పలికిన మాటలిన్నిన్నిగావు.

పెరియాళ్వారు యశోదా భావనచేత తమిళ తాయిలకు కణ్ణన్ సుపరిచితుడాయెను. ఆయన బాల కృష్ణ రచనల ననుకరించి తమిళ సాహిత్యమున 'పిళ్లై-తమిళ్' అను ప్రక్రియ యొకటి ఆరంభమై నేటికిని సాగుచున్నది.

ఆ గోపాలకృష్ణుని సమ్మోహనరూప మెన్నెన్ని శతాబ్దుల నుండియో, ఎందరెందరి ఆర్థి హృదయ ములలోనో మసలుచున్నది. ఆకర్షించుచున్నది. (కృష్ణ = ఆకర్షకుడు; కృష్ — ఆకర్షయతి).

కృష్ణ కర్ణామృతకారుని, వేదాంత దేశికులను ఆకర్షించుట సరే! పేరు మోసిన అద్వైత పండితుడు మధుసూదన సరస్వతి నాకర్షించినది. శైవుడగు లీలాశుకుని సమ్మోహపరచినది. నైర్గుణ్య నైష్ఠికులను లోగొన్నది.

వంశీ విభూషితకరాట్, నవనీరదాభాట్
పీతాంబరాట్, అరుణబింబఫల ఆధరోష్ఠాట్,
పూర్ణేందు సుందర ముఖాట్, అరవింద నేత్రాట్,
కృష్ణాత్పరం కిమపి తత్త్వం అహమ్ నజానే!

ఇది మధుసూదన సరస్వతి అనన్య వ్యామోహము.

శైవాయం నఖలు తత్ర విచారణీయం
పంచాక్షరీ జప పరాః నితరామ్ తథాపి
చేతో మదీయం అతసీ కుసుమావ భాసం
స్మేరాననం స్మరతి గోప వధూ కిశోరం.

లీలాశుకుని మాటలివి. అతడు శైవుడు. దానిని గూర్చి విచారణ లేదు. పంచాక్షరీ జపపరుడు - అయినను అతని మనస్సు అతసీ కుసుమ భాసమానుడు, చిరు నగవుల మొగమువాడునగు గోప వధూ కిశోరుని స్మరించుచున్నది.

భాగవతకారుడు - తాను దృఢముగా నైర్గుణ్య నిష్ఠుడైనను, కృష్ణ చరితమును, ఆఖ్యాన లీలలను అధ్యయనము చేసెను. అతని మనస్సు కృష్ణునిచే గ్రహింపబడినది. (భాగ. శుక. 2 స్కంధము).

పోలారి గోవిందకవి

—డా॥ పి. యస్. ఆర్. అప్పారావు

[సంగీత శాస్త్రాన్ని తెలుగులో ప్రబంధ రూపంగా వెలయింపజేసిన ప్రథముడు పోలారి గోవిందకవి క్లాసునీయుడు. భారతీయ నృత్య సంగీత కళల వికాసానికి ప్రాచీనాంధ్రుల ఊడిగము మరువరానిది. ఆ సత్యాన్ని విస్మరించకుండా తెలుగులోనికి తేవడమే నేటి మన కర్తవ్యము. ఈ రంగాన పరిశోధనలో అందెవేసిన చేయి శ్రీరామ అప్పారావుగారిది. వారి ఈ వ్యాసం గోవింద కవి ఘనత సుగ్గడిస్తున్నది. —సం॥]

1

ప్రాచీన కాలంనుంచీ నృత్య - గానాలకు ఆంధ్రదేశం కాణాచి అన్న సత్యం సహృదయులకు తెలిసినదే. అయినా నృత్య - సంగీతశాస్త్ర గ్రంథాలు ఇంచుమించుగా క్రీ.శ. 16 వ శతాబ్ది వరకు తెలుగులో వెలయలేదనే సత్యం ఆశ్చర్యాన్ని కలిగించక మానదు. కాగా, పోలారి గోవిందకవి సంగీతశాస్త్ర గ్రంథాలను, అందునా కావ్యపద్ధతిగా తెలుగులో రచించుటకు పూను కొన్న ప్రథముడుగా కన్పట్టుచున్నాడు.¹

పోలారి గోవిందకవి మూడుగ్రంథాలను వ్రాసి నట్లు తెలుస్తున్నది - మొదటిది 'పర్వత నారద చరిత్రము.' ఇది కావ్యము. గోవిందకవి ఈ కావ్యాన్ని పంటకుల విఠుడు, చెఱుకూరి వంశస్థుడు అయిన సదాశివనృపతికి అంకితమిచ్చినాడు. ఈ సదాశివనృపతి కోరికను పురస్కరించుకొని, 'తాళదళ ప్రాణదీపిక' అనే తాళశాస్త్ర గ్రంథాన్ని పద్యరూపంగా రచించి, ప్రతి పద్యము తన్నామాంకితము చేసి, ఆయనకే

అంకితమిచ్చినాడు. ఇంక 'రాగతాళ చింతామణి' అనే సంగీతశాస్త్ర గ్రంథాన్ని రచించి, కట్టమూరి ఋస్స భూపతి అజ్ఞానుసారంగా ప్రతి పద్యం శ్రీరామ నామాంకితంగా రచించి, తన ఇష్టదైవమైన శ్రీరామ చంద్రునకు అంకితం చేసినాడు.

తాళదళ ప్రాణదీపిక 1950 లోను, రాగతాళ చింతామణి 1952 లోను మద్రాసు గవర్నమెంటు ఓరియంటల్ సిరీస్‌లో ప్రచురితమైనవి.

చెఱుకూరి సదాశివనృపతి వంశమును గూర్చి ఏడు పద్యములలో గోవిందకవి వర్ణించినప్పటికీ, అందులో సదాశివనృపతి ఏ సమయంలో, ఏ ప్రదేశాన్ని పాలించినాడో తెలుసుకొనుటకు సూచనలు లేవు. అంతేకాదు, కట్టమూరి ఋస్సభూపతిని గూర్చిన చారిత్రకాధారములు కూడా లభించుటలేదు. అందుచేత ఆ యిరువురినిబట్టి గోవిందకవి కాలమును గూర్చి, నివాసమును గూర్చి ఇదమితమని చెప్పుటకు వీలు లేకున్నది.

1. ఆధునయ దర్పణాన్ని తెలుగులో పద్యకావ్యంగా రచించిన మాతృభూతయ్య కవి గోవిందకవికి సమకాలికుడు కానీ, తరువాతివాడుకాని కాదగును.

'తాళదళ ప్రాణదీపిక' యందలి కృత్యవ తారికలో సదాశివస్వపతి గోవింద కవిని గూర్చి ఇట్లా ప్రశంసించినాడు:

"... ..
.....పోలూరి వంశమణి! సుధారసో
ద్యన్నవ మాధురీమహిమహారి గభీరలసద్వచోవిహా
రోన్నత సత్కవిత్వ విభవోజ్జ్వలయోజయ మంత్ర
నందనా! 1-15

మునుపును బర్వతనారద
ముని నాముల చరితమును సముత్కటఫణితిన్
ఘన కావ్యంబుగనొనరిచి
తనకిచ్చిన ఘనుడవేగదా ప్రమదమునన్ 1-16

ప్రకటించనేల నినునే
సకలజ్ఞుని బొగడనేల సద్గురుసవిదా
ధిక్పతాంధ్ర విధి ప్రజ్ఞా
కుకవీకృత పూర్వసుకవి గోవిందకవి!" 1-17

ఇక రాగతాళ చింతామణి కృత్యవతారికలో గోవింద కవిని గూర్చి ఋస్స భూపతి ఇట్లా పేర్కొన్నాడు :

శ్రీరామ చరణాబ్జసేవాధురీణ! యా
ర్యేల వంశాంబోధి బాలసూర్య!
సురుచిరాపస్త్రబసూత్ర! కౌండిన్యస
గోత్ర; పోలూరి సత్కుల పవిత్ర!
రామచంద్రాంబికా రామ గర్భాబ్ధియా
మవతీంద్ర! యోబయామాత్యపుత్ర!
గోవింద సుకవీంద్ర! గుణసాంద్ర!..." 1-14

పై రెండు గ్రంథాలలోనూ ఆశ్వాసాంత గద్యలు ఇంచుమించుగా ఒకే విధంగా ఉన్నవి :

"ఇది శ్రీమద్రామభద్ర భద్రాయత కరుణా కటాక్ష వీక్షణాతిశయసంబద్ధసారస్వత విచిత్ర పోలూరి

యోబయామాత్యపుత్ర సకల సజ్జన విధేయ గోవింద నామధేయ ప్రణీతః బైన (తాళదళ ప్రాణదీపిక యను మహాభరత కావ్యలక్షణంబునందు) (రాగ తాళ చింతామణి యను సంగీతశాస్త్ర ప్రబంధంబు నందు...)"

పై వివరాలనుబట్టి పోలూరి గోవిందకవి ఆర్యేలనియోగి బ్రాహ్మణుడు. ఆపస్తంబ సూత్రుడు. కౌండిన్యస గోత్రుడు. రామచంద్రాంబికా ఓబయా మాత్యుల పుత్రుడు. శ్రీరామభక్తుడు. మాధురీ మహిమోపేత కవితా దక్షుడు.

గోవిందకవి తాళదళ ప్రాణదీపికలో చేసిన పూర్వ కవిస్తుతి చాలా సంక్షిప్తంగా ఉంది:

"వల్మీకభవ నుఖ్యవర పూర్వ గీర్వాణ
భాషా కవుల నెల్ల బ్రస్తుతించి,
నన్నయ ప్రముఖాంధ్ర సన్నత ప్రాత్రన
కవిరాజ రాజుల కవనతులిడి,
యధునాతనామర ప్రథిత త్రిలింగ భా
షావేదిసుకవుల సన్నుతించి." 1-5

ఈ పూర్వకవి స్తుతి గోవింద కవి కాల నిర్ణయానికి ఏమీ సహకారి కావటంలేదు. అయినా, ఈ పద్యం తరువాత, ప్రత్యేకంగా ఒక పద్యంలో తెలుగులో గణితశాస్త్రం రచించిన పావులూరి మల్లన కవిని స్తుతించిన విధం మాత్రం గమనార్హము.

"గణితాధారము సర్వలోకమరయంగా నందులోఁ
బెద్దయున్
గణితాధారము నాట్యశాస్త్రమెఱుంగంగన్ గావునన్
మేటియై
గణితాంబోధి దరించె సత్కృతుల విఖ్యాతంబుగా
నెవ్వఁడా
గణక గ్రామణి పావులూరి కవి నిక్కంబెంచెదన్
మల్లనన్." 1-6

నాట్యశాస్త్రం కూడా గణితాధారం కాబట్టి, అటువంటి గణితాన్ని తెలుగులో రచించిన ప్రథముడు కాబట్టి పావులూరి మల్లన కవిని గోవింద కవి ప్రత్యేకంగా స్తుతించినాడా? లేదా పావులూరి కాలక్రమంలో పోలూరి అయి, మల్లనకవి గోవింద కవికి పూర్వుడవుతాడా? విజ్ఞులు పరిశోధించవలసిన విషయం ఇది.

ఇంక రాగతాళ చింతామణిలోని పూర్వకవి స్తుతి క్రింది విధంగా ఉంది:

గీర్వాణ కవులతో - వాల్మీకి, కృష్ణ ద్వైపా
యనుడు, బాణుడు, సుబంధుడు, దండి, కాళిదాసు,
భవభూతి, భారవి, భట్టి, చోరుడు, మయూరుడు,
మురారి, మాఘుడు, విద్యానాథుడు, బిల్హణుడు, మల్లా
ణుడు, జయదేవుడు, హర్షుడు, భోజుడు, లొల్లటుడు,
భల్లటుడు, పుష్పదంతుడు, భామహుడు, పాణిని,
పతంజలి, వరరుచి - వరుసగా పేర్కొనబడినారు.

ఇంక తెలుగు కవులలో - నన్నయ, కవి
రాక్షసుడు, భీమకవి, ఎఱ్ఱన, తిక్కన, అభినవ దండి
(= కేతన), పోతన, శ్రీనాథుడు, సోముడు, భాస్కరుడు,
సోమనార్యుడు, పెద్దన, తిమ్మన, పినవీరన, రామ
భద్రుడు, రామకృష్ణుడు, మల్లన, ధూర్జటి, సంకుసాల
నృసింహకవి, వెంగనార్యుడు - వరుసగా పేర్కొన
బడినారు.

పేర్కొనబడిన ప్రాక్తన గీర్వాణాంధ్ర కవు
లందరిలో వెంగనార్యుడు తప్ప తక్కిన వారందరు
క్రి.శ. 17 వ శతాబ్దికి ముందున్నవారే. ఇంక వెంగా
ర్యుడు లేదా వెంగనార్యుడు గోవింద కవికి సమకాలి
కుడనీ, అంతేకాదు సఖుడనీ, 'కృష్ణ విలాస' కావ్య
కర్త అనీ తాళదళ ప్రాణదీపిక సంపాదకులైన
శ్రీ కె. వాసుదేవశాస్త్రిగారు పేర్కొంటూ, సరస్వతీ
మహల్ గ్రంథాలయంలోని నెం. 261 శ్రీకృష్ణ
విలాసమను తాళపత్ర ప్రతిలోని క్రింది పద్యాన్ని
ఉదాహరించినారు:

“పొందుగనాదు సన్నిధికిఁ బోలురి వోబన మంత్రి
పుత్రు గో
వింద కవీంద్రు మత్సఖుని వేడ్కదలిర్పఁగజేరఁ
బిల్చి తా
నందముగా నిశింగనిన యాకలఁ దెల్చిన
నాలకించి యా
నందముమీర నాసుకవి నాయకుఁ డిట్టనియెన్
మృదూక్తులన్.”

ఈ వెంగనార్యుని కాలమును నిర్ణయించుటకు
కూడా తగిన ఆధారాలు లభించలేదు. అందుచేత దీనిని
బట్టి కూడా గోవిందకవి కాలనిర్ణయం సాధ్యంకాలేదు.
ఆంధ్ర భాషార్థవం అనే అచ్చ తెలుగు కోశాన్ని
నిర్మించిన కోటి వెంగనార్యుడు- ఈ వెంగనార్యుడు
ఒకరే అగుదురేమో పరిశీలించవలసి ఉన్నది. కోశ
నిర్మాత అయిన వెంగనార్యుడు 'పాండ్య మహిమంద
లాధ్యమ'దైన రఘునాథరాయమాళి ఆస్థానమందున్న
వాడు.

తాళదళ ప్రాణదీపిక రచనలో భరతము వీర
రాఘవయ్య సాహాయ్యం తీసుకోవలసిందిగా సదాశివ
స్వపతి గోవింద కవిని ఆదేశించినాడు.

“సరసుఁడులాస్య దర్శన విశారద శారద

తాళ లక్షణం

బరసి తదీయ లక్షణము నందఱు మెచ్చఁగఁ

దద్గుణంబుల

బుర్రముగఁ దెల్పు వైఖరికిఁ బోల్చఁగ రెండవ

మేరు ధన్వీయీ

భరతము వీరరాఘవయ పాటి మహా నటమాళి

కల్గునే.” I-20

“కట్టి తాళదళ ప్రాణలక్షణ పరీక్షా పాండిత్య
విభవంబునందు ద్వితియ మహానటుండునుంబోలె
విలసిల్లు నీ మహామహుండే తల్లక్షణ పరిజ్ఞాన కార్యం

టునకు నెయ్యంబున సాహాయ్యం బొనరింప, నేతల్ల
క్షణంబుఁ దెనింగించి, తాళదళ ప్రాణ ప్రదీపకమ్మను
పేర నొక్క కబ్బంబొనరించి మా కంకితంబు
సేయుము....." I-21

ఈ భరతము వీరరాఘవయ్యొక్క కాలము
గాని, అతని నివాసస్థలముగాని తెలియరాలేదు. అందు
చేత ఈ పద్యము కూడా గోవింద కవిని గూర్చి
తెలుసుకొనుటకు సహాయపడుట లేదు. కాని ద్వితీయ
మహానటుండును బోలె విలసిల్లిన భరతము వీరరాఘ
వయ్యను గూర్చిన విశేషాలేమీ తెలియకపోవటం
విచారకరం.

కాగా, గోవిందకవి కాల-నివాస నిర్ణయములు
సాధ్యపడుటలేదు. అయినప్పటికీ రాగతాళ చింతామణి
సంపాదకులు అయిన శ్రీ డి. వి. సుబ్బారావుగారు
పేర్కొన్నట్లుగా "అధునిక కవులలో గానవచ్చు
రలలప్రాసము, అఖండయతి, చేతురు మొదలగు
కొన్ని ప్రయోగములు నీతని కవితలో గూడ నక్క
డక్కడ దొరలియున్నవి. ఆయా కారణములనుబట్టి
పరిశీలింపఁగా నీతఁడు పదునాఱవ శతాబ్దికి దరువాతి
వాఁడని తోచుచున్నది."

2

'తాళదళ ప్రాణదీపిక'ను రచించుమని సదా
శివ నృపతి క్రింది విధంగా గోవిందకవిని అడిగినాడు:

"బహు విధంబులయిన భరతశాస్త్రంబుల
లోన ముఖ్యమును బ్రధానమగుచు
నాది భరతముని మహానట ప్రోక్షంబు
వెలయు వానియందు విస్తరిలెను—"

"తాళదళ ప్రాణంబులు
బాళినవి తెనుఁగుఁజేసి ప్రతి పద్యమునన్
వాలాయము మా పేరను
బోలఁగ నంకితముఁ గలుఁగఁ బొంకించఁగదే."

సదాశివ నృపతి అభ్యర్థనను పురస్కరించు
కొని గోవింద కవి "మహేశ్వరప్రణీతంబైన ఆది
భరతంబు² నందికేశ్వరాది భరతంబుల కంటె ఉత్త
మోత్తమంబై విలసిల్లు. అట్టి ఆదిభరత ప్రకారంబున
తాళదళ ప్రాణలక్షణ నిర్ణయం బొనరించెదను" అని
రచనకు పూనుకొన్నాడు. ఇంకా ఇట్లా వివరించినాడు-
"తాళంబు తౌర్యత్రిక ప్రధానంబై చెలంగుచుండు.
తౌర్యత్రికంబన్నది నృత్త-గీత-వాద్యములు మూఁడు
నుంగూడఁ దన్నామధేయంబునం బ్రవర్తిల్లును. అట్టి
నృత్తాదులు మూఁటి లోపలను మొదటిదైన నృత్తంబు
...సప్తవిధంబై యొప్పుచుండు. గీతంబన్నది షడ్జ
మధ్యమాది సప్తస్వర ప్రధానంబై నాట గౌళాదిరాగ
భేదంబులంజేత బహువిధంబై పెంపుమీరు. వాద్యం
బన్నది తత-ఆనంద-సుషిర-ఘనాదిభేదంబుల చతు
ర్విధంబై శోభిల్లు."

తరువాత సప్తవిధ నాట్యప్రవర్తకులను కూడ
పేర్కొనుట గమనింపదగియున్నది:

1. శుద్ధ తాండవము (=శుద్ధ నాట్యము) :
సోమశేఖరుడు (=శివుడు)
2. దేశీ నటనంబు (=దేశ్యలాస్యంబు) :
అగసుత (=పార్వతి)
3. ప్రేరణనాట్యంబు(=ప్రేరణనృత్యంబు):
వారిజభవుడు (=బ్రహ్మ)

2. ప్రస్తుతము లభ్యమగుచున్న భరతముని నాట్యశాస్త్రము ఆరు వేల శ్లోకములు కలది. అంతకంటె ముంద
రిదగు ఆదిభరతము 12 వేల శ్లోకములతో కూడిన విస్తృత గ్రంథమని విశ్వసింపబడుచున్నది. ఇది
అలభ్యము.

4. ప్రేంఖణ నర్తనంబు (=ప్రేంఖణము):
వాణి (=సరస్వతి)

5. కుండలిన్మత్యంబు (=కుండలిన్మత్యంబు):
గోవిందుడు (=విష్ణువు)

6. దండలాన్యంబు (=దండనర్తనము):
అభితనయ (=లక్ష్మి)

7. బహుచారి నర్తనంబు (=బహుచారి
నటనము): అప్పరసలు.

న్మత్య-నాట్య-న్మత్య పదములు మూడింటిని
గోవింద కవి సమానార్థకముగా వాడియుండుట
ఆశ్చర్యకరము!

తాళ స్వరూపాన్ని, తదావశ్యకత్వమును
గోవిందకవి చాల స్పష్టముగా విశదం చేసినాడు.

తాళస్వరూపం:

“కరతలయుగ సంయోగ

స్ఫురిత వియోగములయందుఁ బొలుపొందెడు నా
చరకాలమెంతఁ గల దా

కరమది తాళంబటంచుఁ గల్పితమయ్యెన్.

ఇంక తదావశ్యకత్వము.

తౌర్యత్రిక మత్రేభ మ

వార్యస్థితి నడచునెడను వడి నంకుశసౌ

కర్యంబున మర్యాదా

దుర్యంబుగఁ దానిఁ జేయదో తాళమొగిన్.”

తాళమందలి ‘త’ కారము శివరూపమనీ, ‘ల’ కారము
శక్తియాకారమనీ, కాగా ‘తాళము’ శివశక్తి సమామయోగ
మనీ గోవిందకవి పేర్కొన్నాడు. ఇటువంటి తాళము
నకు కొన్ని నియమములుండుట అవశ్యకము కదా!
ఆ నియమములనే ప్రాణములందురు. అవి పది విధ
ములు. ఈ దశ ప్రాణములను నిరూపించుటయే ఈ
గ్రంథరచనోద్దేశము.

దశప్రాణంబులు—1. కాలము, 2. మార్గము,
3. క్రియ, 4. అంగము, 5. గ్రహము, 6. జాతి,
7. కళ, 8. లయ, 9. యతి, 10. ప్రస్తారము
(1. 39)

కాలప్రాణమును వివరించుచు గోవిందకవి
తొలుత ‘క్షణ’ లక్షణమును విశదీకరించిన విధము
పరిశీలింపదగినది.

“నూరుతమ్మిరేకులఁ బెందొంతి నిలిపి

సూదిమొన గ్రుచ్చి యది చించుచోటనెంత

కాలమబ్బునో యదియగు క్షణమనంగ” - 1. 40

ప్రథమాశ్వాసంలో మొదటి తొమ్మిది ప్రాణ
ములను వివరించి, పదీయవ ప్రాణమగు ప్రస్తారమును
రెండవ ఆశ్వాసంలో గోవిందకవి వివరించినాడు.
సుమారు 75 పద్య గద్యాలలో ఈ తొమ్మిది ప్రాణాలు
వివరింపబడగా, సుమారు 90 పద్య గద్యాలలో
ప్రస్తారము వివరింపబడినది. కాగా, అతి వివాదగ్రస్త
మైన ‘ప్రస్తారము’ను వివరించుటయే గోవిందకవి
ముఖ్యాశయమని తోచుచున్నది. ప్రస్తార వివరణము
కొంత జటిలముగా ఉండటంచేత పరిష్కర్తలు ప్రస్తార
క్రమం తెలిపే పటాన్ని గ్రంథప్రారంభంలో చేర్చి
నారు. అంతేగాదు, వాసుదేవశాస్త్రిగారు Introduc-
tion అనే ఆంగ్ల పీఠికలో దశప్రాణములను సంక్షి-
ప్తంగా వివరించినారు. ఈరెండూ గ్రంథ ప్రాముఖ్యాన్ని
ఇనుమడింపజేసినవి.

3

ఆది భరతమందలి “తాళదశ ప్రాణంబులు
తెనుగు జేయు” మని సదాశివనృపతి కోరగా రెండా
శ్వాసముల తాళదశ ప్రాణదీపిక అవతరించినది. ఇంక
బుస్స భూపతి—

“.....సంగీత

శాస్త్రమాంధ్రోక్తి విస్తారముగను
బూర్వలెవ్వరు వ్రాయరహ్వ మిట్టి
భరత శాస్త్రంబు దెనిగింపఁ బ్రొడు డీవె
యౌదు వటుగాన గాంధర్వమాకళించి
కబ్బమొనరింపు మొకటి నీవబ్బురముగ.” I. 14

—అని కోరటంచేత ఐదాశ్వాసముల ‘రాగతాళ
చింతామణి’ అవతరించినది. బుస్స భూపతి కోరికను
మన్నించి గోవింద కవి రచనా కుతూహలంబున
ఇట్లు భావించినాడు.

“సంగీత శాస్త్రంపు సర్వంకషప్రజ్ఞ
గలిగియుఁ దొల్లిటి కవివరేణ్యు
లీభాతి నాంధ్రోక్తి శోభితకావ్యంబు
పచరింపరిదియొక్క భాగ్యమనియు,
సకలగుణాధ్యుడై సర్వజ్ఞుడై నట్టి
రామభూపాలుఁడీ రమ్యకృతికి
నాయకరత్నమై నలువొందుటొకభాగ్య,
మిదిసేయ సత్కిర్తి యెసఁగునొక్క
భాగ్యమని యెంచి యిటువంటి భాగ్యగరిమ
దొరికె నిపుడని సంతోషపరవశమున
సాహసము సేసి భరతశాస్త్రంబు తెనుఁగుఁ
గబ్బముగఁ జేయఁబూనితి నిబ్బరముగ.” I. 16

“శార్లదేవాది భరతజ్ఞ జనులకైనఁ
జాలదుస్సాధ్యమైన యీ శాస్త్రగరిమఁ
దెలియ శక్యమె ? ఐన నా తెలిసినంత
తెలియఁజేసితి నొక్కింత తేటపడగ.” I-17

“ఇటుల సాహాయ్యముగఁ బూని యే నొనర్చు
కబ్బమునఁ దప్పలొకచోటఁ గలిగెనేని
యొప్పు తొనరించి, యొప్పులు దప్పలనక
తైకొనుఁడు మీరలో గుణగ్రాహులార!” I-18

“నన్నయ తిక్కనాది కవులీ యుర్విం
బురాణావళుల్
తెనుగుల్ సేయుచు మత్పరాకృత
శుభాధిక్యంబు దానెట్టిదో
తెనుఁగుం జేయరుమున్ను భాగవతమున్,
దీనిన్ దెనిగించి నా
జననంబున్ సఫలంబు చేసెదఁ బునర్జన్మంబు
లేకుండఁగన్”

అని పోతన్న గారు తలంచినట్లుగా గోవిందకవి కూడ
తలంచినాడు. ఇది ఆతిశయోక్తి మాత్రం కానేరదు.
గోవిందకవి చేసినది “భరత శాస్త్రంబు తెనుఁగుఁ
గబ్బముగఁ జేయుట” అంటే నన్నయాదులు ‘తెనుఁగు
జేయుట’ అని చెప్పిన ఏ పద్ధతి కలదో ఆ పద్ధతిలోనే
ఇది సాగినదన్నమాట! నేటి ‘ఆంధ్రీకరణము’ అన్నది
దీనికి అన్వయించదు.

‘తాళదళ ప్రాణదీపిక’ను రచించుటకు భర
తము వీరరాఘవయ్య సాహాయ్యమును గ్రహించ
వలసినదిగా సదాశివనృపతి సూచించినాడు. కాని,
బుస్స భూపాలు డిట్టి సూచన ఏమీ చేయలేదు. అందు
చేతనే గోవింద కవి ఇచ్చట “అసాహాయ్యముగఁ
బూని యే నొనర్చు కబ్బమున” అని చెప్పుకొనుట
జరిగినది. తాళదళ ప్రాణదీపికా రచనతో చేయి తిరి
గిన గోవింద కవికి ఈ రాగతాళ చింతామణి రచనలో
మరొక్కరి సాహాయ్యము అక్కర లేకపోయినదని
కూడా తలంచవచ్చు. “తప్పులుంటే ఒప్పులుగా
చేయండి. కాని, ఒప్పులను మాత్రం తప్పులుగా
చూపించకండి” అని గోవింద కవి చేసిన ఆభ్యర్థన
నాటినుంచీ నేటికి అన్వర్థమే!

“భవ-విరించి-భరత-పార్థ-దత్తీల-కోహ-
శాంజనేయ-కుంభ-జామరేంద్ర-
నంది-గుహ-మతంగ-నారద-శార్లదే
వాది భరతవిదుల నాశ్రయింతు” (I-7)

అని గోవింద కవి చెప్పుకొనటంచేత వివిధ భరతములను ఆతడు అధ్యయనం చేసి ఉంటాడు. 'ఆయా భరతములను రచించినవారు - శివుడు, బ్రహ్మ, భరతుడు, అర్జునుడు, దత్తిలుడు, కోహలుడు, అంజనేయుడు, అగస్త్యుడు, ఇంద్రుడు, నంది, కుమారస్వామి, మతంగుడు, నారదుడు, శార్ఙ్గదేవుడు మొదలగువారు. ఆయా భరతాల వ్రాత ప్రతులు నేటికీ తంజావూరు సరస్వతీ మహల్ లైబ్రరీలో ఉన్నవి.

రాగతాళ చింతామణి ఐదాశ్వాసాల గ్రంథం. ప్రథమాశ్వాసంలో భరత శాస్త్రావతార క్రమము వర్ణితమైంది. భరత ముని ప్రణీతమైన నాట్య శాస్త్ర మందలి ప్రథమాధ్యాయమునకు ఇది అనుసరణము. 'భరతశాస్త్రంబు నందు ప్రతిపాదితంబులైన నృత్య-సంగీత-వాద్యములు మూడును గూడి సంగీత నామంబున దృశ్య శ్రవ్య భాషంబు వహించును' అని గోవింద కవి పేర్కొన్నాడు. ద్వితీయాశ్వాసమున స్వర లక్షణము, తృతీయాశ్వాసమున గ్రామలక్షణము, చతుర్థాశ్వాసమున రాగలక్షణము వివరింపబడినవి. ఇంక పంచమాశ్వాసమున నృత్య-నృత్య నాట్యముల స్వరూపము, వాద్యలక్షణము, తాళలక్షణము ప్రస్తావింపబడినవి. తాళలక్షణమున తాళదళ ప్రాణములు మరల వివరింపబడినవి. కాగా, ఏక అంశమును గ్రహించి రచించిన తాళదళ ప్రాణదీపికతో తృప్తి చెందక, భరతశాస్త్ర విషయము లన్నింటిని ఏకత్ర చెప్పవలెనన్న ఆశయంతో గోవిందకవి ఈ రాగతాళ చింతామణిని రచించెనని చెప్పవచ్చును. కావుననే దీనికి 'సంగీత శాస్త్ర ప్రబంధము' అనే పేరు కూడా ఉంది.

మొత్తంమీద తాళదళ ప్రాణదీపిక యందు కంటే రాగతాళ చింతామణి యందలి కవిత్వము సరళముగా ఉన్నదని చెప్పవచ్చును.

చతుర్విధాభినయములను వివరించుచు, ఆహార్యమును 'హృద్యము' అని పేర్కొన్నాడు గోవింద కవి! (V - 7) కాగా ఆహార్యాభినయము 'హృద్యాభినయము' అవుతుంది.

ఈ విధంగా సంగీత శాస్త్రాన్ని తెలుగులో ప్రబంధరూపంగా వెలయింపజేసిన ప్రథముడు పోలూరి గోవిందకవి శ్లాఘనీయుడు.

4

అడయార్ లైబ్రరీవారు 'గోవింద' విరచితమైన 'సంగ్రహ చూడామణి' అనే సంగీతశాస్త్ర గ్రంథాన్ని 1988 లో ప్రచురించినారు. ఇది సంస్కృత రచన. ఇందు మూడాశ్వాసములున్నవి. హస్తదండ ప్రమాణ లక్షణము, సూత్రలక్షణము ప్రథమాధ్యాయ మందు; శ్రుతి లక్షణము, శ్రుతిజన్య సప్తస్వర లక్షణము ద్వితీయాధ్యాయమందు, మేల ప్రస్తారలక్షణాదులు తృతీయాధ్యాయమందును వివరింపబడినవి. ఈ మూడవ అధ్యాయము మొదటి రెండు అధ్యాయములకంటే చాలా పెద్దది. ఈ మూడు అధ్యాయములు పూర్వభాగమన్నారు సంపాదకులు పండిత యస్. సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి గారు. ఉత్తర భాగంలో ద్వాసప్రతిమేల తజ్జన్యరాగాల లక్షణగీతాలు, వేంకటమఖి విరచిత బాహుత్తరమేలకర్తలు ఉన్నవి.

ఈ గోవిందుని గోవిందాచార్య అని కూడా అంటారట. అయితే, ఈయన దేశ-కాలాలను నిర్ణయించటానికి తగిన ఆధారాలు ఏమీ లభించలేదని సంపాదకులు శ్రీ సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి గారు పేర్కొన్నారు. కాని ఈ గోవిందుడు కూడా మంచి రామభక్తుడు. పోలూరి గోవిందకవి పేర్కొన్నట్లే ఈ గోవిందుడు కూడా భరతుని, శార్ఙ్గదేవుని మాత్రమే పేర్కొని మధ్యకాలీన శాస్త్రకర్తలను విడిచివేసినాడు.

ప్రథమాధ్యాయ మందలి నాట్యోత్పత్తి కథనము, రాగతాళ చింతామణి యందలి నాట్యోత్పత్తి కథనము నకు సన్నిహితముగా ఉన్నది.

సంగ్రహ చూడామణికి తెలుగు అనువాదమైన ఒక వ్రాతప్రతిని బ్రహ్మశ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణ కవిగారు శ్రీ సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగారికి ఇచ్చినారట! తెలుగులోనికి అనువదించబడటంచేత, సంగ్రహ చూడామణి తెలుగు దేశంలో ప్రసిద్ధికెక్కి ఉంటుందని శ్రీ శాస్త్రిగారు ఆభిప్రాయపడినారు. ఆ వ్రాతప్రతి ఏమైనా తెలియదు. ఈ గోవిందుని గూర్చి భరత కోశ పరిచయంలో రామకృష్ణ కవిగారు ఇట్లా వ్రాసినారు

“Govinda, the author of సంగ్రహ చూడామణి, should find a glance in our notices, though he is neither a king nor attached to any royal court and himself a poor scholar in Sanskrit. His whereabouts and time are not known. But it is he

who made all the modifications in వీణ now in use and settled seventy two Melakartas once for all. Some of the mnemonic names of the Melas are ungrammatical and the grammar of the Raga definitions is very poor. Yet, the new terms and Construction of the వీణ have survived to this day and the latter is capable of challenging the most scientific instruments of the west. Govinda probably flourished between 1680 to 1700 somewhere in south India. He was a Telugu Brahmin by birth” (1951).

సంస్కృత పాండిత్య మెట్టిదైనా సంగీత శాస్త్రంలో ఉద్బంధుడైన ఈ గోవిందుడును, పోలూరి గోవింద కవియును ఒక్కరే అగుదురా? విజ్ఞులు పరిశీలింపగలరు.

శ్రుతిలయలు

—శ్రీ పోలవరపు కోటేశ్వరరావు

[“మార్గమ మార్గము దేశియ” అన్న నన్నిచోడదే మన దేశి కవితా ప్రాధాన్యాన్ని ఎలుగెత్తి చాటిన కవిరాజు. వాస్తవానికి జానపద విజ్ఞానమే అన్ని కళలకు పుట్టినిల్లు. శ్రుతిలయలే ప్రకృతిలోని చైతన్యానికి ప్రతీకలు. సర్వకళావిద్యుతి కిరణమైన ఆలవాలములు. —సం॥]

తొలకిరించింది. దుక్కులైపోయాయి. నాట్లు ప్రారంభించారు. వేసవి చిట చిటల మధ్య జల్లులు మామూలుగానే వున్నాయి.

సాయంకాలం పైరు గాలికి పాటలు వినిపిస్తున్నాయి. వరి నాటుతూ ఆడ కూలీలు పాడుతున్నారు. ఒకామె కథ చెబుతోంది. ప్రక్కవాళ్ళు ఆ చరణాలను అందుకుంటున్నారు.

చేను గట్టుమీద నిలబడి వారిని గమనించాను. ఆ పాటలో జీవితంలోని రసాన్ని వున్నాయి. ఒక చేతిలో వరినారు. మరో చేతితో రెండు మూడు వరి మొక్కలు తీసుకొని నాటుతున్నారు. వారి చేతికదలికే తాళంగా పని చేస్తోంది. వారి శరీరం లయబద్ధంగా కదలి పాట వరుసలకు క్రమగతిని కూరుస్తోంది.

సంజ కాంతులలో వారు గట్టుమీద కొచ్చారు. కులాసాలాడుతూ యింటి దారి పట్టారు. నాలో ఆలోచనలు ముసురుకున్నాయి. ఎవరీ అజ్ఞాత కవులు? వారికి సంగీత సాహిత్యాలు తెలుసా? తాళజ్ఞాన ముందా? పాడేవారి సంస్కృతి స్థాయి ఎంత? రసావిరూపిలో లోచే లేదు; ఇదంతా ఎలా సాధ్యం? ఇలా ఎందరో పాడగా ఆడగా చూశాను. ప్రతి పర్యా

యమూ యివే ఆలోచనలు ముసురుకునేవి. నా అన్వేషణలో లభించిన సమాచారము, వాటిపై నా నిర్ణయాలు స్థిరపడలేదు. మారుతూనే వున్నాయి. చివరకు యిప్పటిదశకు చేరగలిగాయి.

మానవ పరిణామ క్రమంలో వికసించిన పుష్పాలే మన సంగీతము, నృత్యము, చిత్రలేఖనము, కవిత్వము, శిల్పము మొదలైన లలిత కళలని చెప్పవచ్చును. మానవుడు ఆదిమమానవ దశనుండి వేటలో ఆహారాన్ని సంపాదించుకునే క్రమంలో ముందుకు జరిగాడు. ఆ తర్వాత పశువుల మచ్చిక, వ్యవసాయంతో మరింత పరిణత చెందాడు. తెగలుగా, జాతులుగా అభివృద్ధి పొందుతూ క్రమగతిలో గణజీవితాన్ని వదలి రాజరిక యుగంలో అడుగుపెట్టాడు. ఆపై పూడల్ భూస్వామ్య దశదాటి, యంత్రయుగంలోకి పెరిగి, అణు యుగంలో నిలబడినాడు. ఈ దశకు చేరుకోటానికి వేల సంవత్సరాలు పట్టినాయి. ఈ పరిణామ క్రమంలో మారగలిగినవారు మారుతూ ముందుకు సాగారు. మారలేనివారు యీ నాటికీ ఆటవిక దశలోనే వున్నారు. ఇందువలన మనకు జానపద అజ్ఞాత కళాకారుల ప్రజ్ఞాపాటవాలనుండి ఆధునిక కళారూపాల వరకు అన్నీ కనిపిస్తాయి. వివిధ కాలాలలో

అనేక రకాలైన సాంఘిక సంబంధాల మధ్య మానవ సమాజం పెరిగింది. ఇందువలన మేధోరంగానికందే సమాచారం, నాగరికత, విజ్ఞత ఎప్పటి కప్పుడు మారిపోతూ వుంటుంది. ఒకే విధంగా, ఒకే క్రమంలో వుండదు. దీనివలన క్రొత్త పరిణామాలు వస్తాయి. ఇవి పూర్వం వున్నవాటితో విభేదిస్తాయి. ఒకోమారు వాటిని కాదని క్రొత్త రూపాలు తెస్తాయి. ఇవి తప్పనిసరి పరిణామాలు.

సామాన్యంగా ఉత్పత్తి విధానం ఏ విధంగా వుంటుందో మనం తెలుసుకోగలిగితే అప్పటి మానవుని ఆలోచనా రీతితో పాటు నాగరికతా స్థాయిని గమనించవచ్చును. మానవుడు ఆటవిక దశలో వున్నప్పుడు అతని ప్రధాన ఆహారం వేట నుండి వచ్చేది. ఇందు వలన యిప్పటికీ యీ దశలో వున్న అనేక తెగలవారు జంతువుల వేటకు వెళ్ళబోయే ముందు చేసే నృత్యాలు, వేటాడి వచ్చిన తర్వాత చేసే విజయ నృత్యాలు వారి మధ్య ఆదరించ బడుతున్నాయి. ఈనాటి నాగరిక మానవునికి వారి నృత్యాలు పూర్తి సంతృప్తి నివ్వక పోవచ్చు. వారి శరీరంపై పులుముకునే రంగులు, ముక్కు గోడలకు రంధ్రం చేసి అలంకరించుకునే బొమ్మల ముక్కలు, లేక కర్రముక్కలు మనకు ఎబ్బెట్టుగా వుండవచ్చు. ఇవన్నీ వారి జీవితంలో తప్పక కూర్చుకునే అంశాలు మాత్రమే.

అస్సాంలో ఒక గ్రామంలో ఒక వీరుని యింటి ముందు వ్రేలాడదీసిన మానవ శిరస్సుల మాలను చూశాను. అతను ఎంతో గర్వంగా వాటిని చూపించాడు. అతని శత్రుసంహారి. తనకు, తన తెగకు విరోధులైన వారి శిరస్సులను నిర్దాక్షిణ్యంగా నరికి, ఇంటిముందు వ్రేలాడదీశాడు. ఆ తెగకు అతను మహా వీరుడు. మనకు ఆధునిక మానవునికి ఆ భావం అర్థం కాదు.

ఇలాగే వారి పాటలు, ఆటలు, చిత్రలేఖనాలు, శిల్పాలు అన్నీ మనకు విచిత్రంగా కన్పిస్తాయి. ఇందు వలన జానపద రీతులను పరిశీలన చేసే సమయంలో ఎంతో వోర్పుతో వాటి చారిత్రక పరిణామాలను అర్థం చేసుకోవాలి. అవి పుట్టడానికి ప్రోది చేసిన సాంఘిక జీవనాన్ని తెలుసుకోవాలి. యీ పరిశీలన లేకుంటే, వాటిని అన్వయించుకోలేము. అర్థం చేసుకోలేము. మనకు సంక్రమించిన జానపద కళలను యీసడించి, కాలగర్భంలోకి నెట్టివేసే క్రమానికి ప్రోత్సహించిన వారమౌతాము.

ఆటవిక జాతుల నుండి నేటి జానపద కళల వరకు పరిశీలిస్తే, వీటి వెనుక వుండేది అతి ప్రధాన మైన లయ. ఇందువలన చేపలు పట్టేవాడు తెడ్డువేస్తూ పాడినా, కుమ్మరి సారెతిప్పుతూ వున్నా, ఇల్లాలు ధాన్యం దంచుతున్నా-ఆ పాటలలో లయ వుంది. వారి అంగాంగాల కదలికకు అనుకూలమైన పూపులతో, వంపులతో, మలుపులతో వున్న పాటలే వుంటాయి-గీతాలే గుణాశిస్తాయి. ఇలా స్పందించటం ప్రాచీన మానవుని అతి ప్రధానమైన మానసిక, భౌతిక పరిస్థితిని మనకు తెల్పుతుంది.

చర్మముతో చేసిన ఆభరణాలు; బొమ్మలకు, పళ్లతో చేసిన నగలు, వ్యవసాయక దశలో మారిపోయాయి. వ్యవసాయంవలన అప్పటి వరకున్న 'కృషి'లో మార్పు వచ్చింది. ఇందువలన లయలో కొత్తదనం ఏర్పడింది. వారి జీవితానికి పనికిరాని దానిని మార్చుకున్నారు. పాము కుబుసంలా వూడిపోకున్నా, దాని చారిత్రక దశను అది పూర్తి చేసుకుని క్రమేణా కాలగర్భంలో కలిసిపోయింది.

వ్యవసాయం వలన విత్తటం, కోయటం, నూర్చటం అనే క్రమం కలిగింది. ఋతువుల ప్రభావం జీవితంలో కన్పించింది. ఏరువాక పూర్ణమకు మేడిపట్ట

టానికి, తొలికారు పంట యింటికి చేరటానికి, మహా సూల్ దశకు సంబంధించిన పర్వదినాలు ఏర్పడినాయి. వాటికి తగ్గ అటపాట లావిర్భవించాయి.

శరీర శ్రమ చేయగా మిగిలిన శక్తితో, తన నిత్య జీవితంలోని వేట, ఆహారాన్వేషణ యిత్యాదిని తిరిగి ఆటగా పాటగా వినియోగించుకున్న మానవునికి మనలో చాలామంది అనుకునేవిధంగా పూర్తి ఆనందం కొరకే అవి పుట్టుక రాలేదు. వాటివలన అప్పటివారి జీవిత సమరానికవి ఉపయోగకరంగా వుండటం వలననే పుట్టుకొచ్చాయి. ఆ తర్వాత వాటిపై మమత ఏర్పడుతుంది. చిరకు అలవాటు, ఆచారంగా తయారవుతుంది. సంఘం పెరిగినా, మరోదశలో కాలిడినా, అవి సంప్రదాయంగా, ఆచారంగా మిగిలి వుండటం మనం గమనిస్తూనే వుంటాము.

పనికి అనుబంధంగా ఏర్పడినవే సంగీతం, కవిత్వం. ఈ మూడూ అవినాభావ సంబంధంతో ప్రారంభ దశలో వున్నాయి. పని అలసట లేకుండా చేయటానికి కవిత్వంతో కూడిన సంగీతం వూత మిచ్చింది. ఆ తర్వాత విశ్రాంతి సమయంలో శరీరంలోని అదనపు శక్తికి చక్కని వ్యక్తీకరణగా యివి రూపొందాయి. జీవితం లేనిదే ఏ కవితా లేదు. ఏ విధమైన లలితకళలూ లేవు. మూలం జీవితం. దీన్ని నిలిపే శ్రమ మూలాధారం.

ఇందువలన యీ కళా రూపాలు ప్రాథమిక మానవ జీవితంలో చాలా అవసరమైనాయి. జంతు జాలాన్ని, పరిసరాలను అనుకరించి, ఒకో మారు వాటి తీరుకు వ్యతిరేకంగా స్పష్టతతో కన్పిస్తూ పని చేశాయి.

ఇదే నాగరికత పెరిగిన మేధో మానవుని ఆంతరంగిక స్పందన. కళాజీవితానికి సంబంధించిన ప్రతి అంశము అవసరాల దశ దాటి, మానవుని

సంస్కృతి పెరిగినకుందికి ఆలోచనా పూరితమైన స్పందనార్థవంతోకి దూకింది. ఇందువల్ల కళారంగానికి సంబంధించిన ప్రతి అంశము జీవితానికి ప్రతి బింబమని చెప్పవచ్చు. ఒకవిధంగా శ్రమజీవనానికి అద్దంలాంటివి.

ఇలాగే చిత్రలేఖనంలోని లోతులకువెళ్లి కుదురు పడిలింపినచో మనకు విచిత్ర విషయాలు కన్పిస్తాయి. ఒకదశలో జంతువులకు, నీటి పాయలకు, అనేక సంబంధిత విషయాలకు గుర్తులను వాడేవారు. బొమ్మలుగా వ్రాసిచూపేవారు. అవే క్రమేణా చిత్రలేఖనంగా లిపిగా పెరిగిపోయినాయి.

ఇలా పెరుగుతూవున్న దశలో అన్ని లలిత కళలకూ భావకులు తమ ప్రజ్ఞా ప్రాభవాలను కలపి క్రొత్తదనాన్ని పెంచారు.

మానవుని ఆలోచన పెరిగిన తర్వాత, నేటి దశకు చేరే ప్రయాణంలో ఎంతో అనుభవాన్ని పొందాడు. భావ పరిణామం, వాకోమారు వూపులుగా జరిగింది. మధ్య మధ్య నీరసపడి నిలిచిపోయింది. ఆలోచన పెరిగింది. కొంతమందికి లభించిన విశ్రాంతి లేక కాయకష్టం చేయకుండా బ్రతకటానికి కలిగిన అవకాశాలు జిజ్ఞాసను కల్గించాయి. భౌతిక శక్తుల ఆరాధన నుండి యీ సృష్టికి మూలమేది అనే ప్రశ్న ఎదురైంది. ఎవ్వని వలన జనిస్తోంది? ఎటు పోతోంది? ఏమిటి మూలం? అనే ప్రశ్న లేదురై నాయి. అప్పుడు దొరికిన కారణం సృష్టికర్త. ఈ భావమే భగవద్భావమైంది. సర్వానికి ఆయనే మూలం అనే దశలోకి పురోగమించి, లలితకళల ఆవిర్భావానికి భగవదను గ్రహమేమూలమని చెప్పారు. పరమేశ్వరుని డమరుక నుండి ఎన్నో పుట్టుకొచ్చాయి. ఆయన సరిచేయటం వలన భరతుని నాట్యశాస్త్రం దేవతలతో పొగడబడింది. ఇలా ఎన్నో పురాణ గాథలొచ్చాయి.

నృత్యానికి సంబంధించి పరిశీలించినపుడు ఆట విక దశలోని అన్ని దేశాలవారూ దాదాపు ఒకే విధమైన నృత్యాలు చేస్తారు. ఇలా అనటం వలన అందరూ కవలలవంటి నృత్యాలు చేస్తారని కాదు. వారి జాతి మనుగడకు ఆధారమైన అరణ్యాలు, వాతావరణం, ఇతర జాతుల సంవర్గం, వారి భావాలపైన ముద్రలు వేస్తాయి. ఇందువలన వేటముందు, తర్వాత చేసే నృత్యాలు, చావు పుట్టుకలకు, యుద్ధ విజయాలకు జరిగే అన్నిటిలోని ప్రధానభావాలు అన్నిచోట్లా ఒకే విధంగా వుంటాయి. ఆఫ్రికాలో ఏనుగులను వేటాడినా, ఎర్ర యిండియనులు ఎనుబోతును చంపినా, అస్సాంలో బిడ్డమృగాన్ని వధించినా, మధ్యభారత మహారణ్యాలలో దున్నపోతును నరికినా జరిపే నృత్యాల భావం ఒకటే. ఇందువలన సామాజిక పరిస్థితుల సారూప్యత వున్నపుడు అదే ఆటలలో ఎంతో పోలిక కనిపిస్తుంది.

తర్వాత దశ వ్యవసాయం. పశుపోషణ. గోపాలురు వస్తారు. నాగలి, కొడవలి తయారైనాయి. గోపాలురు ఎక్కడవున్నా, ఏ దేశవాసులైనా, వారి ప్రవర్తన, కృషి ఒకే విధంగా వుంటాయి. ఇందువలన వారి జీవితాల నుండి పుష్పించే లలితకళలు సారూప్యంతో వుంటాయి. ఎన్నో పోలికలతో నిండి కనిపిస్తాయి.

భారతావని విభిన్న జాతుల, తెగల, మతాల, భావాల కేంద్రం కావటమే గాక, మానవ పరిణామము లోని అన్ని దశలూ యిక్కడ కనిపిస్తాయి. ఇందు వలన పరిశీలనాశీలురకు కావలసినంత సమాచారం అందుబాటులో వుంటుంది.

ఉత్తరాన గోపాలకులుగా వుండి, తమ తెగ వారితో చీలిపోయిన సుగాలీలను పరిశీలిద్దాం. వారు చెప్పే కథవలన రాజస్థాన్ ప్రాంతం నుండి దక్షిణానికి వచ్చారని అర్థమౌతుంది. పల్నాటి సీమలోని

లంబాడీలు మేవాడ్ దక్షిణ ప్రాంతపు భాష మాట్లాడు తున్నారని స్వగ్రీయ రాహుల్ సాంకృత్యాయన్ చెప్పారు పశుపోషణచేస్తూ, యిందుకు సంబంధించిన వ్యాపారంలో వారు బహుదూరం వలస వచ్చారు. వీరు చేసే నృత్యాలు, సర్వసాధారణంగా ఉత్తర భారతంలోని పంజాబ్, రాజస్థాన్, గుజరాత్ ప్రాంతాల పశుపోషక జాతుల నృత్యాలను పోలివుంటాయి. గంగా నది ప్రాంతం నుండి సుదూరం పయనించి వరిపండే ప్రాంతాలకు వలస వచ్చి స్థిరపడినా, గంగానదిని పొగుడుతూ మాత్రమే పాడుతారు. కృష్ణా గోదావరుల సంగతి తలచనే తలచరు. దారిలో తరించిన నర్మదా తపతులమాట ఎత్తరు. ఆహారం కొట్టి కూరమాత్రమే. వరి అన్నం అలవాటుగా తినరు. హోలీ పండుగ చేస్తారు. దక్షిణాన హోలీ జరపరు. దీని స్థానంలో సంక్రాంతి, రథ సప్తమి వస్తాయి. వీరి నృత్యాల పరిశీలన ఆవసరం.

వంటికున్న అభరణాలు, కరచరణాల కంకణ, కడియాలు వారి కదలికలకు తాళంవేస్తూ లయకలుపు తాయి. పాటలో సాదా సీదా చరణాలుండి పాడుకోను తేలికగావుంటుంది. రాజస్థాన్ లో అత్యంత విస్తృతంగా ప్రచారమైన తండాల నృత్యమిది. వీరి హోలీ ఏమిటి? చలిభయం తరిగి, వెచ్చనికాలం అడుగుపెట్టబోయే సమయం. చెట్లన్నీ చిగిర్చి, పుష్పించి ఫలభరితం కావటానికి ప్రాంగణమిది. పాడుకాలం వణకుతూ తొలగి, ప్రభాసమానంగా రాబోయే సమయమిది. ఆనందానికి హద్దేముంది? ఇందుకే యింటిల్లపాదీ, పూరు పూరంతా ఆనందపడిపోతారు. హోలీ పూర్ణిమ వాతావరణంలో కామదహనం ప్రారంభమయి, శివుని ప్రసన్నతతో, కామరూపిగా మన్నుదుడు తిరిగి జన్మిస్తాడు. రతికి ఆనందం కలుగుతుంది. వసంతునికి ఉత్సాహమొస్తుంది. ఇంతకాలం చలికి ముడుచుకు పోయిన జీవజాలం కేరింతలతో నృత్యం చేస్తుంది.

ఎన్ని పురాణ గాథలు చెప్పినా, వాతావరణంలోని మార్పు, యింటికి చేరే ధాన్యం, యీ నృత్యాలకు పూతమిచ్చి, పురివిప్పేలా చేస్తాయి.

అంత చలిలేని దాక్షిణాత్య వాతావరణం వారి అనుభూతులను ఆపలేదు. తరతరాలుగా హాళి చేస్తూనే వున్నారు.

ఇలా విశ్లేషణచేస్తూ మన నృత్యాలను జాన పదాలు, శాస్త్రీయాలుగా విడదీయవచ్చును. శాస్త్ర వేత్తలు నిర్ణయించిన మార్గంవెంట గాడి తప్పక పయనించే వాటిని 'మార్గపద్ధతి' అన్నారు. వీటికి కూడా మూలం జానపదమే.

మరోవైపు నూటికి తొంభై మందిగా వున్నవారి జీవన వ్యవసాయంలో పండిన తొలికారు పంటలు జానపద సంగీతం, జానపద సాహిత్యం, జానపద నృత్యం మొదలైనవి. వీటినికూడా విడదీయవచ్చును. శ్రమజీవులకు సంతోషాన్నిచ్చే కొన్ని రూపాలు పండుగలకు, పంజాలకు, శుభాశుభ కార్యాలకు వాడే అటపాటలు, గ్రామ దేవతల కొలుపులలో చేసే నృత్యాలు, ఇతరములు వున్నాయి. ఆంధ్రదేశంలో ఏ ప్రాంతంలోకి వెళ్ళినా యీ సంపద ముద్దు ముద్దుగా, విస్పష్టంగా కనిపిస్తుంది.

శ్రీకాకుళం జిల్లా ప్రాంతంలోని తప్పెటగుళ్లు; గోదావరి ప్రాంతంలోని వీర నృత్యాలు, గరగలు; నర్సారావుపేట తప్పెటలు, అనంతపురపు గుర వయ్యలు, కురవలు; పట్నాటి వీరనృత్యాలు, జోగు లాంబలు, చిందు మాదిగలు యిలా ఎన్నో చెప్ప వచ్చును. అటవికుల భింసా నృత్యాలు, అఫ్రికా వారి నృత్యాలు (హైదరాబాదులో) మనం చూస్తాము. ఇంకా ఎన్నో వున్నాయి. వీటన్నిటినీ విశ్లేషిస్తే, మనకు లభించే సమాచారం యింతకుముందు వివరించినట్లు గానే వుంటుంది. పేదరికాల వలన తమ ప్రాంతంలో దొరికేవాటినే ఆహార్యంగా మలచుకుని, సమిష్టిగా, వ్యష్టిగానరిస్తూ, డమరుక, వురుము, డప్పు, మృదంగం, కంజెర మొదలైనవాటిలో ఏదో ఒక చర్మ వాయిద్యాన్ని ఆధారం చేసుకుని శ్రమజీవులాడే అట పాటలివి. వీటిని విశ్లేషిస్తే మన సంస్కృతి సంప్ర దాయాల పునాదులు తెలుస్తాయి. ఆధునికత వీటిని మ్రింగివేయకముందే భద్రపరచి, భవిష్యత్తుకు అందించగలిగితే తెలుగు జాతికి ఎంతో సేవ చేసిన వారమౌతాము. మానవ సంస్కృతికి మేలు కూర్చిన వారమౌతాము.

తెలుగు గజల్

—అచార్య సి. నారాయణరెడ్డి

[దేశం నలుమూలలా పర్యటించి తిరుపతి వేంకటకవులొక్కరై అవధాన విద్య నెఱపి నప్పుడు విన్న ప్రతీ శ్రోతా ఒక ప్రఖ్యాత కవి కాగలిగినట్లే అద్వితీయంగా నేడు గొంతు విప్పి “సినారే” పేరున ప్రసిద్ధి వహించి ఈ కవికోకిల పాడుతున్న తెలుగు గజళ్లను వింటున్న శ్రోత లందరూ రేపు గొప్ప వాగ్దేయకారు లవుతారన్నా అబ్బురం లేదు. ఆ ప్రక్రియల ప్రభావమూ తత్ప్ర వర్తకుల ఆకర్షణ అలాటివి! పుణ్య స్మృతికి ఈ తాత్త్విక గీతం ఒక నిండు నివ్వాళి. —సం॥]

గదిలో మూలుగుతున్నావా విశాల గగనమా
రొదలో నలుగుతున్నావా రనైక హృదయమా !

కుళ్లిన ఋరద నీటిలో వేళ్లను దించుకొనీ
అల్లన యెదుగుతున్నావా ప్రపుల్లకమలమా !

పండిన వెన్నెలనూ ప్రకృతికి ఆర్పించుకొనీ
పాపం ! తరుగుతున్నావా ప్రపూర్ణచంద్రమా !

కలతల చీకటులను గుండెలో కుదించుకొనీ
కలకల వెలుగుతున్నావా ప్రసన్నవదనమా !

పచ్చని ఆశయాల పగుళ్లు రెక్కించుకొనీ
బ్రతుకును అడుగుతున్నావా ప్రశాంత మరణమా !

రాత్రే ఆకుల నిట్టూర్పులు పూరించుకొనీ
లోలో పెరుగుతున్నావా వసంతపవనమా !

లలితకళలకు ఉద్దీపన విస్సా అప్పారావు

—శ్రీ తిమ్మరాజు వెంకటశివరావు

[విస్సావారి జీవిత విషయి మీద పలికిన వివిధ రాగాలను వినిపిస్తున్నవారు తిమ్మరాజు వెంకటశివరావు గారు. —సం॥]

ఎందరో మహానుభావులు

తెలుగువారిలో కొందరు

అందులో విస్సా అప్పారావు ఒకరు

విస్సావారి జీవిత విషయిమీద వినిపించేవి

సంగీత సాహిత్య నృత్య చిత్రకళా సమ్మిళితరాగాలు

ప్రజాహృదయ కాసారంలో వికసించి

నాట్యంచేసే భావోజ్జ్వల పద్యాలు

ఆయన 'అకాశం' అందుకొంది రాష్ట్రపతి బహుమతి

ఆయన లేఖని జార్చిన "పరమాణుశక్తి"

ప్రపంచ ప్రఖ్యాతినొంది ఇతరభాషలకు మార్గదర్శకంగా నిలిచింది

మద్రాసు ప్రెసిడెన్సీ కాలేజీ ఫిజిక్సు ప్రొఫెసరుగా

రాజమండ్రి ఆర్ట్స్ కాలేజీ ప్రిన్సిపాల్ గా

ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయ కాలేజీ ప్రిన్సిపాల్ గా

విద్యాబోధనలో సిద్ధహస్తుడే కాదు-

వజ్రానికి కటింగ్ నెటింగ్ ఉంటేనేగాని మెరయదు-

అలాగే చదువుకొన్నవాడికి

సంస్కారం ఉంటేనేగాని రాణించడు అంటూ

డిగ్రీలు సంపాదించినవారిని మేల్కొల్పిన అదర్శ ఆచార్యుడు

సుప్రసిద్ధ చిత్రకారుడు దామెర్ల రామారావు
 చిత్రించిన రమణీయ 'రాగోదయం' చిత్రం
 ముచ్చటైన మువ్వన్నెల తీరుల్లో ముద్రించి
 రాజమండ్రి దామెర్ల రామారావు ఆర్టు గేలరీకి
 సహకారం అందించిన కళావదాన్యమూర్తి
 అపూర్వ త్యాగరాజు కీర్తనలు
 ఆంధ్ర తమిళముల్లో సంకేతము సమకూర్చి
 మువ్వగోపాలుని మువ్వలరవళిని
 పదాలుగా ఏర్పి పేర్పి కూర్చి
 సప్తస్వర సంగీతరవళిలో
 రూపురేఖలు దిద్దించి
 భక్తిపారవశ్య కుసుమాల సౌరభాన్ని
 ఆంధ్రావనిలో వ్యాపింపజేసిన గానకళామూర్తి
 సంగీత ఎకాడెమిలో సభ్యులు కావచ్చు
 అకాశవాణి కేంద్రంలో సలహాదారు కావచ్చు
 తెలుగు విజ్ఞాన సర్వస్వములో సంపాదకులు కావచ్చు
 కాని ఒక్కమాటలో చెప్పాలంటే
 విప్లవ సాహిత్యానికి
 ఉద్దీపన గురజాడ అప్పారావు
 లలితకళలకు
 ఉద్దీపన విస్సా అప్పారావు

క్షేత్రయ్య పదాలకు-సంస్కృతానువాదము

—డా॥ గిడుగు సీతాపతి

[అంధ్ర ప్రబంధాల మాధుర్యాన్ని సంస్కృతంలోని కనువడించి పదుగురూ పంచిపెట్టిన పండిత కవుల కోవలోనివారు డా॥ గిడుగు సీతాపతిగారును. క్షేత్రయ్య పదాలలోని సౌందర్యం వారి యీ అనువాదంలో నిండుగా ప్రతిఫలించింది. —సం॥]

(క్షేత్రయ్య పదము, మోహన-జంప)

మమగువ తన కేశికా - మందీరము వెడలెన్

వగకాడ మా కంచి - వరద తెల్లవారెననుచు॥

మగువ॥

విడజారు గొజ్జంగి - విరిదండ జడతోను

కడుచిక్కుబడి పెనగు - కంటసరితోను

నిడుద కన్నుల దేరు - నిదుర మబ్బుతోను

తొడరి పదయుగమున - దడబడెడు నడతోను॥

మగువ॥

సొగసి సొగయని వలపు - సొలపు జూపులతోను

వగవగల ఘనసార - వాసనలతోను

జిగిమించు కెమ్మొవి - చిగురు కెంపులతోను

సగము కుచముల విడియ - చందురులతోను॥

మగువ॥

తరి తీపుసేయు సమ - సురతి బడలికతోను

జరుత పావడ బెరగు - జారైపటతోను

ఇరుగడల కైదండ - లిచ్చు తరుణులతోను

పరమాత్మ మువ్వగో - పాల తెల్లవారె ననుచు॥

మగువ॥

ప॥ యువతి రథకేశికా మందిరాద పేతా॥

అ. ప॥ “ప్రియ! కంచివరద ! ఆసీత్ ప్రభాత” ఇతి॥

యువతి॥

స్రస్తకుబ్జకహార - గళిత జటయాన్వితా

సంయోగ సంకలిత - కంఠమాలాన్వితా॥

నిద్రాంబుదా నీల - మలినాబ్జ నేత్రా

ప్రస్థలిత పదయుగళ - విషమగమనా॥

యువతి॥

తృప్తాఽ పృథ్వీపై - సందృశ్యమానా
ఘనసార పరిమళిత - వాతానుయూనా।
రమ్యకిసలయరాగ - రంజితధరాన్వితా
కుచయుగోపరినఖై - ర్బాలచంద్రాంకితా॥

యువతి॥

మధుర సమరతి సమర - పరిఖిన్నదేహా
స్రస్థపరిధానయుత - చలదుపరివస్త్రా।
పార్శ్వయుగ పరిచరత్ - ప్రియసఖీసమేతా
“ప్రియ మువ్వగోపాల - ఆసీత్ ప్రభాత” ఇతి॥

యువతి॥

* * *

(క్షేత్రయ్య పదము, ముఖారి - త్రిపుట)

ఏమనే వానతిరా? యేమిసేతురా?
తామసమేల జేసేవు? దక్కిలి మువ్వగోపాల!

ఏమనే॥

పదము బాడగ వినేవో! చదరంగమే చూచేవో?
సదయుడ! కౌగలించేవో! చక్కెరకెమ్మొవే నొక్కేవో?

ఏమనే॥

తిలకమేతీరుగ దిద్దుదునో - దేవుడవని మ్రొక్కుదునో?
పొలయలుకలే సేయుదునో? చెలిమితో లాలింతునో?

ఏమనే॥

చేరి కూడి యుందునో - చెక్కిలి నొక్కుదునో?
కూరిమితో విడెమిత్తునో? - గొబ్బున మువ్వగోపాల!

ఏమనే॥

ప॥ అజ్ఞాపయ మా మాజ్ఞాపయ - కా తవ సేవా కరణీయా॥
అ. ప॥ అలమలసతయా - మువ్వగోపాల!
లేఖేత్వామిహ - తవకృపయా॥

అజ్ఞాపయ॥

కిం మయిగాయతి - శ్రోతు మిచ్ఛసే
క్రిడయామవా - చతురంగబలమ్।
సదయహృదయ మా - మాశ్లిష్యసి వా
కిం మధురాధర - పాన మీప్ససే॥

అజ్ఞాపయ॥

కిం తవభాలే - తిలకం రచయే
“త్వమీశ” ఇతికిం - త్వామభివందే।
ప్రణయ కలహ మిహ - దర్శయామి కిం
ప్రేష్టా త్వామహ - మనునయామి వా॥

అజ్ఞాపయ॥

కిం త్వాముపేత్య - క్రిడాం కరోమి
కపోల భాగే - పీడయామి వా।
తాంబూలం కిం - తుభ్యం దదామి
మావిలంబితం - మువ్వగోపాల॥

అజ్ఞాపయ॥

(శ్రీత్రయ్య పదము - కాంభోజి రుంప)

ఏమిసేయుదు? మోహ - మెటువలె దీరును?

భామినీమణిని యె - వ్వరు తోడి తెచ్చేరు?

ఏమి॥

వెలయ నీదు ముఖార - విందంబు లిఖియించి

యలరు వాసనలు వ్రా - యగ నేరనైతి

కళలొల్కు నీ మోవి - గదసి వ్రాసితిగాని

నెలత తేనియలుంచ - నే నేరనైతి॥

ఏమి॥

కలికి! సొగసైన నీ - కనులు వ్రాసితి గాని

బెళుకు జూపులు వ్రాయు - విధమెరుగనైతి

గళము రేఖలు దెలియ - గాను వ్రాసితి గాని

చెలగు కోకిలవంటి - పలుకు వ్రాయగనైతి॥

ఏమి॥

తరుణిరో! నాగబం - ధమురీతి గలయుటలు

గరిమ వ్రాసితిగాని - పరవశము చేత

పరగ మా మువ్వగో - పాల రారా యని

తిరుగ రతులకు బిలుచు - తెలివి వ్రాయగనైతి॥

ఏమి॥

ప॥

కిం కరణీయం - కథ మపనేయం

మోహతిమిరం మదీయం॥

అ. ప॥

త్వామానేతుం - కాః ప్రభవేయుః

కాంతే! త్వమిహ కథల లభేయమ్॥ కిం కరణీయమ్॥

లలనే! తవముఖ కమలస్వరూప మాత్రం లిఖితం మయా తథాఽపి

తస్మిన్ విలసత్ గంధస్వరూప - రచనాం కర్తుం న ప్రభవామి

రాజత్ త్వదోష్ణబింబస్వరూప మాత్రం లిఖితం మయా తథాఽపి

తస్మిన్ ప్రసరస్మధుస్వరూప - రచనాం కర్తుం న ప్రభవామి॥

కిమ్॥

సదయే! తవ నయనాబ్జ స్వరూప - మాత్రం లిఖితం మయా తథాఽపి

తస్మిన్ విచలత్ లాస స్వరూప - రచనాం కర్తుం న ప్రభవామి

గ్రీవాకంఠోర్ధ్వ స్వరూప - మాత్రం లిఖితం మయా తథాఽపి

కలకంఠాంచిత గానమధుయుతాం - రచనాం కర్తుం న ప్రభవామి॥

కిమ్॥

నాగబంధమవ కృతమావాభ్యాం - రమణీయతరం రతిబంధ మహం

చిత్రేవిలేఖ యథాను రూపం - తథాఽపి రతిపరవశతావేశా

దాగచ్ఛ మువ్వగోపాల ! పునా రమావ నవ మిత్యాహ్వానం తవ

సమ్యక్ చిత్రే విశదీ కర్తుం - నప్రభవామి నప్రభవామి॥

కిమ్॥

[గిడుడువారి సౌజన్యంతో]

మన దేశంలో గ్రంథాలయోద్యమం -

ఒక సమీక్ష

— శ్రీ దేవులపల్లి రామానుజరావు

[సుప్రసిద్ధ విద్యావేత్త, విజ్ఞాని, కళాపాసకుడు స్వర్గీయ అప్పారావుగారి శత జయంతిని హైదరాబాదులో జరుపడం ముదావహం. ఈ సందర్భంలో ఒక ప్రత్యేక సంచికను ప్రకటించడం సర్వవిధాల సందర్భబద్ధమేకాదీన సముచిత సంఘటన.

విస్సా అప్పారావుగారు 1884 సంవత్సరములో జన్మించినారు. ఆయన అధ్యయనం చేసినది పదార్థ విజ్ఞానశాస్త్రం; అవలంబించినది అధ్యాపక వృత్తి; అలంకరించినది ప్రభుత్వ కళాశాలల మరియు ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయ కళాశాలల అధ్యక్ష పదవి. ఉత్తమ ఉపాధ్యాయుడుగా, అరితేరిన పరిపాలకుడుగా విద్యారంగంలో ఆయన కీర్తిగడించినాడు. ఆయన అభిమానంతో ఆదరించినవి సంగీత, సాహిత్యాలు. పరమాణుశక్తిని గురించి గ్రంథ రచన గావించడమేగాక, సంగీత, సాహిత్య గ్రంథాలను సేకరించి ప్రకటించిన విశిష్టవ్యక్తిత్వం విస్సా అప్పారావుగారిది. శాస్త్రము, కళ ఈ రెండింటి సరస సమన్వయమే ఆయన స్వరూపం. శీత్రయ్య సాహిత్యాన్ని అభిమానించి, కళాప్రపంచంలో శీత్రయ్య స్థానాన్ని నిరూపించే ఉత్తమ సంచికను అప్పారావుగారు ప్రకటించి ఆంధ్రావళికి అభిమానపాత్రులైనారు. ఉద్యోగ విరమణ చేసిన తర్వాత హైదరాబాదుకు వారు వచ్చిన సందర్భాలలో ఒకటి రెండు పర్యాయాలు నేను వారిని సందర్శించి సంభాషించిన సన్నివేశాలు మరువరానివి. ఆయనతో సంభాషణయే ఒక విజ్ఞానపు విందు.

విజ్ఞానము, కళ - ఈ రెండింటిని సమన్వయించే గ్రంథాలయోద్యమాన్ని గురించి ఈ శత జయంతి ఉత్సవ సంచికకు ఒక వ్యాసం వ్రాసి, వారి సంస్మరణ చిహ్నుగా సమర్పించడం నాకు ఆనందకరమైన అనుభవం. —రచయిత.]

గ్రంథాలయోద్యమం మిక్కిలి ప్రాచీనమైనది. ప్రపంచములోని వైజ్ఞానిక ఉద్యమాలలో పురాతనమైన ఉద్యమమని చెప్పవచ్చును. భారతదేశంలో పూర్వకాలమున తక్షశిల, సలండా, కాశీ, కంచి, నాగార్జున కొండ, మధుర మొదలైన పట్టణాలలో గ్రంథాలయాలు ఉండేవి. ఈ గ్రంథాలయాలు ప్రపంచ ప్రఖ్యాతి పొంది, విదేశాల నుండి ఎందరో

విద్వాంసులను ఆకర్షించినవి. విదేశీయులైన విద్వాంసులు ఈ గ్రంథాలయాలను సందర్శించి, విజ్ఞానాన్ని ఆర్జించిన ఉదాహరణలు మనము పేర్కొనవచ్చును. ఆధునిక కాలములో అనగా, 20 వ శతాబ్దములోకూడ మన దేశంలో గ్రంథాలయోద్యమం వ్యాప్తిజెంది, విజ్ఞాన ప్రచారానికి తోడ్పడింది.

భారతదేశంలో ఈ శతాబ్దమున గ్రంథాలయోద్యమం బరోడా రాష్ట్రములో ప్రారంభమైనది. 1907 వ సంవత్సరమున అప్పుడు బరోడా సంస్థానానికి పాలకుడుగా నుండిన శాయాజీరావు గైక్వాడ్ తన రాజ్యంలోని బాలబాలికలందరికి ప్రాథమిక విద్యను నిర్బంధము చేస్తూ ఉత్తర్వులు జారీ చేసినాడు. అందుకు అనుగుణంగా ప్రతి పల్లెలోనూ, ప్రతి పట్టణంలోనూ గ్రంథాలయాలను స్థాపించినాడు. ఈ విధంగా సుమారు 850 గ్రంథాలయాలను స్థాపించి, గ్రంథాలయాలు లేని గ్రామాలకు కూడా పుస్తకాలను అందజేసే ఏర్పాటు చేసినాడు. ప్రభుత్వము ఎక్కువ ప్రోత్సాహము ఈయనప్పటికి మన తెలుగు దేశంలో ఈ శతాబ్దము మొదటినుండియేగాక, గత శతాబ్దంలో కూడా అనగా, 19 వ శతాబ్దములో కూడా కొన్ని గ్రంథాలయాలు స్థాపితమై పని చేసినవి. సుమారు నూరు సంవత్సరాల కృషి ఫలితంగా ఈనాడు భారత దేశంలో గ్రంథాలయోద్యమ రంగమున ఆంధ్రప్రదేశ్ మొదటి స్థానాన్ని ఆక్రమిస్తున్నది. యీ ప్రగతి నిజంగా సంతోషకరమైనది.

1839 లో రాజమహేంద్రవరంలో జేమ్స్ థామన్ అనే ఇంగ్లీషు న్యాయాధికారి ఒక పఠనాలయాన్ని స్థాపించినారని, ఇందులో ప్రతిరోజు సుమారు నూరు మంది పాఠకులు చదువుకునేవారని తెలుస్తున్నది. 1886 వ సంవత్సరములో విశాఖపట్టణంలో ఒక ఉపాధ్యాయుడు “సరస్వతీ గ్రంథాలయ” మను పేరుతో ఒక గ్రంథాలయాన్ని స్థాపించినట్లు కూడా తెలుస్తున్నది. ఇదే వరుసలో తరువాత నెల్లూరు, బళ్లారి మొదలైన ప్రాంతాలలోకూడా గ్రంథాలయాలు స్థాపితమైనవి. 1872 లో సికిందరాబాదు పట్టణములో ఒక గ్రంథాలయము, 1892 లో బొలారంలో ఒక పఠనాలయము స్థాపితమైనట్లు మనకు తెలుస్తున్నది. ఇవన్నీ మొదటి దశలోని గ్రంథాలయాలు. రెండవ

దశ 20 వ శతాబ్దములో ప్రారంభమౌతున్నది. స్వర్గీయ కొమఱ్ఱాజు లక్ష్మణరావుగారు మొదలైన పెద్దల అధ్వర్యములో 1901 లో హైదరాబాదు నగరమున “శ్రీకృష్ణదేవరాయాంధ్ర భాషా నిలయము” స్థాపితమైనది. తరువాత కొన్ని సంవత్సరాలకు గోల్కొండలోని ‘బాలసరస్వతీ గ్రంథాలయము’, హనుమకొండలోని ‘రాజ నరేంద్ర భాషానిలయము’, వరంగల్ లోని ‘శబ్దానుశాసనాంధ్ర భాషా నిలయము’ స్థాపితమైనవి. ఈ విధంగా ఆ రోజులలో ముఖ్య పట్టణాలన్నింటిలోను దేశభక్తులైన కార్యకర్తలు గ్రంథాలయాలను స్థాపించి, విజ్ఞాన ప్రచారానికి కృషి చేసినారు. ఆ రోజులలో గ్రంథాలయోద్యమం నిజంగా జాతీయోద్యమమని చెప్పవచ్చును. ఎందుకనగా, భారతదేశానికి స్వాతంత్ర్యం సంపాదించడానికి నారోజీ, తిలక్, గాంధీ ప్రభృతులైన నాయకుల మార్గదర్శకత్వంలో కొనసాగిన స్వరాజ్య సాధన ఉద్యమానికి ఈ గ్రంథాలయోద్యమం బాగా తోడ్పడినది.

ప్రజలలో విజ్ఞాన ప్రచారానికి గ్రంథాలయాలు మిక్కిలి ఉపయోగకరమైన సాధనాలు. ఈనాడు మన దేశము ఎదుర్కొంటున్న ముఖ్యమైన సమస్యలు మూడు. మొదటిది పేదరికం, రెండవది అనారోగ్యము, మూడవది అజ్ఞానము. ఈ మూడు సమస్యల పరిష్కారముపైనే మన దేశాభివృద్ధి ఆధారపడివున్నదను సత్యము అందరు అంగీకరించినదే. మన 20 ఆంశాల ప్రజాశిక్షలు మొదలైనవి. ఈ సమస్యల పరిష్కారానికే ఉద్దేశించినవి. దేశము బాగుపడవలెనంటే ప్రతి పౌరునికి వివేకము అవసరము. ఈ వివేకాన్ని ఇచ్చేది చదువు. 60 సంవత్సరాల క్రిందట ఒక గ్రంథాలయ సభకు అధ్యక్షత వహిస్తూ సుప్రసిద్ధ కవులు, పండితులు స్వర్గీయ చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహంగారు “గాలి ఎల్లవారికి ఎంత సులభంగా దొరుకుతుందో, విజ్ఞానం కూడా అంత సులభంగా దొరకవలెను. నీరు అందరికి ఎంత అందుబాటులో

ఉంటుందో విజ్ఞానం కూడా అదే విధంగా ఉండవలెను. సూర్యచంద్రుల కాంతి అందరికి ఏ విధంగా దొరుకుతుందో, విజ్ఞానం కూడా అదే విధంగా దొరకవలెనని చెప్పిన మాటలు ప్రతివారు మననం చేసుకోదగినవి. 'స్వరాజ్యం నా జన్మహక్కు' అని గొంతెత్తి పలికి మన దేశానికి నాయకత్వం వహించిన విజ్ఞాని స్వర్గీయ బాలగంగాధరతిలక్ "నేను ఎక్కడ ఉన్నా, నరకంలో ఉన్నా, నాకు మంచి పుస్తకాలు కావలెను. ఎందుకంటే, నరకాన్ని కూడా స్వర్గంతో సమానంగా చేయగల శక్తి మంచి పుస్తకాలకు ఉన్న"దని చెప్పి మనకు ఉత్తమమైన సందేశాన్ని ఇచ్చినాడు.

దేశ భవిష్యత్తును తీర్చిదిద్దవలసినవి గ్రంథాలయాలు. ఈ గ్రంథాలయాలు సమగ్ర పౌర జీవనానికి శిక్షణాగారాలు కావలసి ఉండును. అందుచేతనే మహిళలకు, బాలబాలికలకు, అంధులకు ప్రత్యేకంగా గ్రంథాలయాల ఏర్పాటుతో ఈ ఉద్యమం విస్తరించి నది. సంచార గ్రంథాలయాలు నిర్వహించవలసిన అవసరం ఎక్కువగా గోచరిస్తున్నది. కృష్ణాజిల్లాలోను, హైదరాబాదులోను ఇటువంటి వ్యవస్థలు ఏర్పడినవి. అంతేకాదు, గ్రంథాలయాలు నిర్వహించవలసిన వారికి శిక్షణ ఈయవలసిన అవశ్యకత ఏర్పడినది. ఈ శిక్షణ ఇచ్చే సంస్థలు గూడ వెలసినవి. విశ్వవిద్యాలయములలో గ్రంథాలయ శాస్త్ర శాఖలు ఏర్పడినవి. అందులో పట్టభద్రులు సిద్ధమవుతున్నారు. ప్రభుత్వము గ్రంథాలయాలకు ఆర్థికంగా సహకారం చేస్తున్నది. విజ్ఞాన ప్రచారం చేసే గ్రంథాలయ ఉద్యమాన్ని సువ్యవస్థితం గావించే ఉద్దేశం ప్రభుత్వానికి కలగడం సహజమే కదా!

ప్రభుత్వ పక్షాన నిర్వహిస్తున్న గ్రంథాలయాలను కూడ యీ సందర్భంలో ప్రస్తావించవలసి ఉంటుంది. ఆంధ్రప్రదేశ్ ఏర్పడకపూర్వం అనేక సంవత్సరాల క్రింద నిజాం ప్రభుత్వ పరిపాలనలోనే అసఫియా గ్రంథాలయం ఏర్పడినది. అది ఇప్పుడు రాష్ట్ర ప్రభుత్వ గ్రంథాలయంగా నిర్వహించబడుతున్నది. అదే విధంగా వరంగల్, గుంటూరు, తిరుపతి, విశాఖపట్టణం, నిజామాబాదులలో ప్రాంతీయ

గ్రంథాలయాలు ఏర్పడినవి. రాజధాని నగరంలోని పబ్లిక్ గార్డెన్ లో ప్రభుత్వ ఆధ్వర్యంలో బాలల గ్రంథాలయం స్థాపితమై పనిచేస్తున్నది. ఈ విధంగా ప్రభుత్వ ప్రోత్సాహం ఈ ఉద్యమానికి లభించినది.

1960 లో ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వము గ్రంథాలయ చట్టాన్ని శాసన సభలో ప్రవేశపెట్టి ఆమోదం పొందింది. తరువాత యీ చట్టం 1964-1969 లో కొద్ది సవరణలు పొందినది. యీ శాసనం ఫలితంగా ప్రతి జిల్లాకు ఒక గ్రంథాలయ సంస్థ ఏర్పడినది. హైదరాబాదు, సికిందరాబాదు నగరాలు ఒక జిల్లాగా పరిగణించి నగర గ్రంథాలయ సంస్థ ఏర్పడినది. వీనిలో స్థానిక స్వపరిపాలనా సంఘం ప్రతినిధులు, పౌర గ్రంథాలయ ప్రతినిధులు, ప్రభుత్వంచే నియమితులైన సభ్యులు ఉన్నారు. ఈ గ్రంథాలయ సంస్థలకు తమ ఆదీనపు ప్రాంతాలలో పౌరులకు అవసరమైన పుస్తకాలు, పత్రికలు అందజేసే బాధ్యత సంక్రమింపజేయబడినది. ఇప్పటివరకు ప్రతి జిల్లాలోను ఒక కేంద్ర గ్రంథాలయం ఏర్పడినది. దీనికి అనుబంధంగా మన రాష్ట్రంలో మొత్తం సుమారు ఆరునూర్లకుపైగా శాఖా గ్రంథాలయాలు, ఆరునూర్ల పుస్తక పంపిణీ కేంద్రాలు ఏర్పాటు చేయబడినవి. త్వరలోనే గ్రామ గ్రామానికి, వాడ వాడకును గ్రంథాలయ సౌకర్యాలు విస్తరించగలవని ఆశించవచ్చును. ఈ గ్రంథాలయాల నిర్వహణ కొరకు ఆదాయాన్ని సేకరించడానికి శాసనరీత్యా లైబ్రరీ సెస్సు ప్రభుత్వము విధించినది. ఈ సెస్సు విధింపులో ఆయా జిల్లాలలో వసూలైన డబ్బుతో సమానమైన డబ్బును ప్రభుత్వం గ్రంథాలయ సంస్థలకు ఆర్థిక సహకారం ఇస్తున్నది. ఈ మొత్తాన్ని గ్రంథాలయ నిధిగా వ్యవహరిస్తున్నారు. ఈ నిధిని వినియోగించి రాజధాని నగరంలోను, జిల్లాలోను గ్రంథాలయాల నిర్వహణము జరుగుతున్నది.

మన రాష్ట్రంలో మొట్టమొదటినుండి ప్రజా సేవకులైన గ్రంథాలయ కార్యకర్తలు స్థాపించిన ప్రైవేటు గ్రంథాలయాలు పనిచేస్తున్నవి. ఇటువంటి గ్రంథాలయాలు నూర్ల సంఖ్యలో ఉండినవి. ఇటీవల

గ్రంథాలయాల ప్రగతి కుంటుపడిన దనిపిస్తున్నది. ఈ గ్రంథాలయాలను ఆదుకోవలసిన బాధ్యత మన గ్రంథాలయ సంస్థలమీద ఉన్నది. హైదరాబాదు నగర గ్రంథాలయ సంస్థ ప్రైవేటు గ్రంథాలయాలకు యధోచితంగా ఆర్థిక సహకారాన్ని అందజేస్తున్నది. ఈ పద్ధతి జిల్లా గ్రంథాలయ సంస్థలకు గూడ మార్గ దర్శకం కాగలదు. ఇదిగాక నగరపాలకసంఘాలు, పంచాయతీలు మొదలైన స్థానిక స్వపరిపాలన సంస్థలుగూడ కొన్ని గ్రంథాలయాలను నిర్వహిస్తున్నవి. ఈ గ్రంథాలయాల పరిస్థితిగూడ బాగుచేయవలసిన అవశ్యకత గోచరిస్తున్నది. ఇందుకొరకు జిల్లా గ్రంథాలయ సంస్థలు, స్థానిక స్వపరిపాలనా సంస్థల మధ్యన సమన్వయ సహకారాలు అవసరమై ఉన్నవి. గ్రంథాలయాల పక్షాన పుస్తకాలు కొనుగోలు గూడ సువ్యవస్థము గావించి, గ్రంథాలయ ప్రచురణ సంస్థలకు, విశేషించి గ్రంథకర్తలకు తోడ్పడవలసిన బాధ్యత యీ గ్రంథాలయ సంస్థలమీద ఉన్నది. గ్రంథాలయ శాసనములో ప్రభుత్వము యిందుకు అనుగుణమైన సవరణలు తీసుకొని రావలసి ఉన్నది.

భారత ప్రభుత్వం 1964 లో మన దేశ విద్యా విధానాన్ని సమగ్రంగా సమీక్షించి సూచనలు చేయవలసినదిగా సుప్రసిద్ధ విద్యావేత్త డాక్టర్ డి. యస్. కొతారి అధ్యక్షతన విద్యావేత్తలతో కూడిన ఒక సంఘాన్ని నియమించి ఉండెను ఆ సంఘంలో నిరక్ష రాస్యత నిర్మూలనానికి, ప్రజలలో విజ్ఞాన ప్రచారానికి అవసరమైన కొన్ని సూచనలు చేయడం జరిగింది. ఆ సూచనలలో 1976 వ సంవత్సరం వరకు దేశ ప్రజలలో నూటికి 80 మందిని అక్షరాస్యులను చేయవలెనని ఉద్ఘాటించినది ఈ ఆదర్శంలో ౪-11 సంవత్సరాల మధ్య వయస్సు కలిగిన బాలబాలికలకు నిర్బంధంగా చదువు చెప్పించవలెననీ, తరువాత ఆ పిల్లలకు యే ప్రతిలో ప్రవేశించినప్పటికిని ప్రతిరోజు కొంతకాలం విద్యాభ్యాసం చేసే సదుపాయం కలిగించవలెననీ, చదువురాని స్త్రీలను, వయోజనులను అక్షరాస్యులను చేయడానికి కావలసిన సదుపాయాలను కల్పించవలెననీ, వారు అర్థంచేసుకునే పద్ధతిలో పుస్తకాలు

కాలు వ్రాయించి వారిచేత చదివించవలెననీ, యీ పుస్తకాలను గ్రంథాలయాల ద్వారా వారి కందజేయవలెననీ, అవసరమైన ప్రాంతాలలో సంచార గ్రంథాలయాలు స్థాపించి, నిర్వహించవలెననీ సూచించినది. ప్రభుత్వానికి ప్రజలలో విజ్ఞాన ప్రచారం చేయవలెననే ఆసక్తికి యిదొక నిదర్శనమని చెప్పవచ్చును.

1971 జనాభా ప్రకారం మన దేశంలో నూటికి సుమారు ముప్పై మాత్రమే కాగా, ఆంధ్రప్రదేశ్ లో అక్షరాస్యత నూటికి ఇరవై అయిదు మాత్రమే. ఇది చెప్పుకోదగిన అభివృద్ధి కాదని మనకు స్పష్టమౌతున్నది. కొంచెం ఆలోచిస్తే యీ 25 శాతం అక్షరాస్యులలో యెక్కువమంది నగర, పట్టణ ప్రాంతాలలోనే నివసిస్తున్నారు. పల్లెటూళ్ళలోని అక్షరాస్యతను మనము పరిశీలిస్తే అక్కడ చదువుకున్నవారి సంఖ్య నూటికి 15 లోపునే ఉంటుందని చెప్పవచ్చును. ఈ పరిస్థితులలో పల్లెటూళ్ళలో వయోజన విద్యాప్రచారము బాగా జరుగవలసి ఉన్నదని విశదం కాగలదు. ఇందుకు మనం గ్రంథాలయోద్యమాన్ని ఉపయోగించుకోవలసి ఉంటుంది. గ్రంథాలయోద్యమానికి ప్రభుత్వ సహాయం తగినంత లభించవలసి ఉంటుంది. ఇది దేశాభివృద్ధికి అత్యంత అవశ్యకము.

గ్రంథాలయోద్యమానికి మన రాష్ట్రంలో ప్రస్తుతము ప్రభుత్వం యిస్తున్న ప్రోత్సాహము ప్రశంసనీయమే. అయినప్పటికినీ, ప్రతి పల్లెకు ఒక గ్రంథాలయం అనివార్యంగా ఉండవలెననే ఆదర్శాన్ని సాధించడానికి యికా చాలాకాలం పట్టవచ్చును. పల్లె ప్రాంతాలలో గ్రంథాలయ సౌకర్యాలు యిప్పటికన్న యెక్కువగా విస్తరించి మెరుగుపరచవలసిన అవసరం యెంతో ఉన్నది. పల్లె పట్టులలో నిరక్ష రాస్యత నిర్మూలనానికి, విజ్ఞాన ప్రచారానికి గ్రంథాలయాలు యెక్కువగా ప్రయోజనకరమైనవి. ఇప్పుడు లభిస్తున్న ప్రభుత్వ సహకారం యెన్నోరెట్లు అభివృద్ధి చేసి, కొఠారికమీషన్ చేసిన సూచనలకు అనుగుణంగా పల్లెటూళ్ళలో గ్రంథాలయోద్యమం విస్తరించవలసిన అవసరం మిక్కిలిగా ఉన్నది. ఇందుకు ప్రభుత్వ సహకారం పూర్తిగా లభించవలసి ఉన్నది. ***

ఆంధ్రులు - కర్ణాటక సంగీతము

—ఆచార్య దివాకర్ల వేంకటాచార్య

[మన కర్ణాటక సంగీత సంప్రదాయ మీ వ్యాసమునందు సమగ్రముగా సమీక్షింపబడినది. దేశీ మార్గ పద్ధతులలో మార్గ పద్ధతికి చెందిన సంప్రదాయ ముదాత్తమైనదనియు దానియెడ కళాభిమాను లెవ్వరు నుపేక్ష వహింపరాదనియు దివాకర్ల వారు సూచించుచున్నారు. —సం॥]

కళలు చతుష్టయి (అరువది నాలుగు) అనుట భారతీయ సంప్రదాయము. ఈ అరువది నాల్గింటిలో పాకము, ఉద్యాన కృషి మున్నగునవి యెన్నియో కలవు. ఈ విధముగా కళల సంఖ్య నింకను పెంచవచ్చును. మన పూర్వులు కళల సంఖ్య నరువది నాలుగేయని పరిమితము చేయుటచే, కొన్ని కళలలో వానికి సంబంధించిన యితర కళలు కూడ సంతర్గతములై యుండును. వీనిని ప్రయోజనాత్మకములు, ఆనంద ప్రదములు అని రెండు విధములుగా విభజింపవచ్చును. ప్రయోజనాత్మకములయిన కళలు దేహమునకు సంబంధించినవి. ఆనంద ప్రదములైనవి హృదయ సంబంధములు. ఈ యానంద ప్రదములయిన కళలనే లలిత కళలని పిలుచుచుందురు. సంగీతము, సాహిత్యము, శిల్పము, చిత్రలేఖనము, నాట్యము అనునవి లలిత కళలు. ఇవన్నియు సద్యః పరనిర్వృత్తిని-అనగా విగళిత వేద్యాంతరము, బహిః ప్రపంచ విస్మారకము, అనిర్వచనీయము నైనట్టి యానందము నొసంగునట్టివి. ఈ యానందము బ్రహ్మానంద సబ్రహ్మచారి యని లాక్షణికులు తెల్పియుండిరి. ఏదైనను కళారూపమును చూచినపుడు గాని, వినినపుడుగాని, సహృదయులు అట్టి యానం

దము ననుభవించుదురు. దానిని స్థిరముగా ననుభవించుటకై యత్నించుట జ్ఞానవంతుడయిన మానవునికి కర్తవ్యము. అప్పుడే మానవత్వమును, భగవంతుడు కరుణాశుభై ప్రసాదించిన జ్ఞానమును సార్థకము పొందును.

“సంగీతమపి సాహిత్యం సరస్వత్యా
స్తనద్యయం

ఏక మాపాత మధుర మన్యదాలోచనామృతమ్”
అని అభిజ్ఞులు చెప్పుచుండుట మనము వినుచుండుము. సంగీతమును విని యానందించుటకు శ్రోత యాలోచింపవలసిన పనిలేదు. సాహిత్య విషయమట్లు కాదు. ఆలోచించిన కొలది, అందలి రస మాస్వాద్యమై, అఖండమయిన యానందమును చేకూర్చును. సాహిత్యమును విద్వాంసులు అనుభవింపజాలినట్లు సామాన్యులనుభవింపజాలరు. సంగీతము మానవులనేకాక తిర్యగ్జాతులను గూడ ఆకర్షించు ననుటకు “శిశుర్వేత్తి, పశుర్వేత్తి, వేత్తిగాన రసంభజీ” అను వాక్యమే తార్కాణము.

ఆపాత మధురమయిన సంగీత కళలో మన దేశమున రెండు ప్రత్యేక సంప్రదాయము లేర్పడినవి.

ఒకటి, కర్ణాటక సంప్రదాయము. రెండు, హిందూ స్థానీ సంప్రదాయము. ఈ సంప్రదాయ విభేదము క్రీ॥శ॥ 13 వ శతాబ్దిలో ఏర్పడి యుండును. అంత వరకును భారతదేశమునందలి యన్ని ప్రాంతముల లోని సంగీతమును కొంచెమించుమించుగా సమానము గనే యుండెనని చెప్పవచ్చును. ఈ విభజనము జరిగిన తరువాత, కర్ణాటక సంగీతమును దాక్షిణాత్యులయిన తమిళులు, తెలుగువారు, కన్నడిగులు, మలయాళ దేశస్థులు ఎక్కువగా పోషించుట సంభవించెను. హిందూస్థానీ సంగీతము దక్షిణ భారతము నందును, కర్ణాటక సంగీతము ఉత్తర భారతము నందును లేకపోలేదు. పై విషయము ప్రాధాన్య వివక్షచే చెప్పబడినది. కర్ణాటక సంప్రదాయ ప్రవర్తకులలో నొకడయిన ముత్తుస్వామి దీక్షితులు వారణాసి కరిగి, హిందూస్థానీ సంగీతము నభ్యసించెనని చెప్పుదురు. అట్లే కొందరొత్తరాహులు కూడ దక్షిణమున కరుదెంచి, కర్ణాటక సంగీతము నభ్యసించియుండుదురు.

ఇప్పుడు కర్ణాటక మనగా కన్నడ దేశమనియే యర్థము. కాని పూర్వము దీనికి విశాలతరమయిన యర్థముండెనని యూహింపవచ్చును. కృష్ణదేవ రాయలు, ఆంధ్ర విష్ణువు, తన్ను 'కన్నడరాయ!' అని సంబోధించినట్లు ఆము క్రమాల్యదలో వ్రాసియుండెను. (కన్నడరాయ! అక్కొడున కప్పు ప్రియాపరిభుక్త భాక్కథన్.) శ్రీనాథుడు "ఎవ్వరేమన్ననేమి నాకేమి కొఱత, నా కవిత్వంబు నిజము కర్ణాట భాష" అని చెప్పియుండెను. ఆంగ్లేయులు వచ్చిన పిమ్మట కూడ కొన్ని యుద్ధములు కర్ణాటక యుద్ధములనియే పేర్కొనబడినవి. దీనినిబట్టి కర్ణాట శబ్దమపుడు విస్తృతార్థమున వాడబడియుండెనని యూహింపవచ్చును. దాక్షిణాత్య రాష్ట్రములన్నింటను కర్ణాటక సంగీత సంప్రదాయమే ప్రచారము పొందుట కూడ ఈ విషయమునే సూచించుచున్నది. సోమేశ్వరుడు

మానసోల్లాసమునందును, సంగీత రత్నావళియందును, కర్ణాటపర, కర్ణాటవంగల అను రెండు రాగములను వర్ణించెను. ఇచట కర్ణాట పదము దక్షిణ భారతము నందలి సంగీతమునే సూచించును. కర్ణాట పదము మొట్టమొదట వాడబడుట యీ రాగ నామములందే.

కాల్వెర్లదొర తెలుగు, తమిళము, కన్నడము, మలయాళము మొదలగు పండెండు భాషలు ద్రావిడ భాషా కుటుంబమునకు చెందునని తెలిపియుండెను. కర్ణాటక సంగీతము కూడ ఈ ద్రావిడభాషల వలెనే, దక్షిణభారతమునందే ఎక్కువ ప్రచారము పొంది యున్నది. దక్షిణ భారతములోని పలుప్రాంతములందలి ప్రజలు, తమతమ ప్రాంతములనుండి, పరిసరప్రాంతములకు తరుచుగా వలసపోవుట సంభవించుటచే, కర్ణాటకసంగీత సంప్రదాయము కూడ దక్షిణ భారతమందలి వివిధ ప్రాంతములలో సమానముగా వ్యాప్తి పొందియుండును. క్రీ.పూ. రెండవ శతాబ్దికి చెందిన, 'తొల్కాప్పియం' అను తమిళ గ్రంథములో సంగీతము యొక్క ప్రశంస కలదట. అట్లే, తరువాత నాలుగు శతాబ్దములకు వెలువడిన 'ఇలంగో అడిగల్' రచించిన "శిలప్పదికారం" అనుగ్రంథములో అప్పటి సంగీత నృత్య సంప్రదాయములు పేర్కొనబడినవి. "మణిమేఖలై"లో కూడ సంగీత నాట్యాది కళల ప్రసక్తి యున్నదట. హాలుని 'గాధా సప్తకతి'లో ప్రజలు పాడుచుండిన సంగీతరూపములు పేర్కొనబడినవి. అప్పటి యా పాటలు తెలుగునకు సంబంధించినవై యుండవచ్చును. కాని దురదృష్టవశమున ఆ పాటలనెవ్వరును సేకరించి యుండలేదు. కరికాళచోళుని శాసనములు తెలుగుదేశమున పెక్కు గలవు. తమిళ సారస్వతమున ఆతనిని వర్ణించు పాటలు పెక్కు సేకరింపబడినవట. కీ.శే. భావరాజు వేంకట కృష్ణారావుగారు చోళులు తెలుగుదేశము నుండి దక్షిణమునకు వలసపోయిరని తెల్పు, నేలటూరి

అచార్య దివాకర్ల వేంకటాచార్యుని

వేంకటరమణయ్యగా రాయభిప్రాయము సంగీకరింప లేదనియు, తమిళులు ఆంధ్రదేశమునకును, తెలుగువారు దక్షిణమునకును పోవుటకీదే యారంభమనియు డా. కే.ఎస్. మూర్తిగారు వ్రాసియున్నారు. పుణ్యకుమారుని పొట్టదుర్తి మాలెపాడు శాసనములో (క్రి.శ. 625) 'ఇశరేడు' అను పదమున్నది. తమిళమున 'ఇశై' యనగా సంగీతము' అను నర్థమున్నదట. పాట అను పదము ద్రావిడభాష లన్నింటియందును సమానముగా గానవచ్చుచున్నది. దీనినిబట్టి కూడ, దక్షిణభారతమున సంగీత సంప్రదాయమున కూడ భాషా సంప్రదాయము నందువలెనే, ఎక్కువ సాదృశ్యము కన్పించుచున్నటు తెలియవచ్చును. ఈ విషయమును గూడ డా. మూర్తి గారే చెప్పియున్నారు.

తెలుగువారు పాటలనేగాక పద్యములనుగూడ పాడుచుందురు. పద్యములను పాడు విధానము ఒక్క తెలుగుదేశమునందే కానవచ్చుచున్నది. తరువోజు, మధ్యాహ్నం, ద్విపదమున్నగువానిని పాడు సంప్రదాయము తెలుగుదేశమున చున్నది. విన్నకోట పెద్దన కావ్యాలంకార చూడామణిలో స్త్రీలు తలంబ్రాలు దంపెడువేళ, తరువోజు పాడుచుండిరని వ్రాసి యుండెను. పాల్కురికి సోమనాథుడు పండితారాధ్య చరిత్రలో, వివిధములయిన పదములను పేర్కొనెను. వానిని భక్తులును తదితరులును గూడ పాడుచుండిరి. అట్లే రగడలను పాడు సంప్రదాయము గూడ తెలుగున కలదు. 13 వ శతాబ్దిలో కృష్ణమాచార్యులు రచించిన సింహగిరి వచనములును, 16 వ శతాబ్దికి చెందిన తాళ్ళపాక పెదతిరుమలాచార్యుల వేంకటేశ్వర వచనములును, వచనములయ్యును తాళానుగుణముగా పాడబడుచుండెననుటకు తార్కాణములు గలవు. శాస్త్ర గ్రంథములన్నియు మొదట సంస్కృతమునందే వ్రాయబడినవి. దేశభాషలలో శాస్త్ర గ్రంథములు వెలయుట పదుమూడవ శతాబ్ది

తరువాతనే. పదకవితా పితామహుడయిన తాళ్ళపాక అన్నమాచార్యులవారు రచించిన సంకీర్తనలను కీ.శే. వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు మున్నగు పండితులు సంపాదించి ప్రకటించి యుండిరి. వానిలో పెక్కు నష్టములయిపోవుట శోచనీయమయిన విషయము. అన్నమాచార్యులు సంస్కృతమున సంకీర్తన లక్షణమును రచింప, వారి మనుమడు దానినాంధ్రీకరించెను. అన్నమయ్య తన లక్షణ గ్రంథమున బాదామి చాళుక్యరాజు ప్రతాపతైలుడు (క్రి.శ. 920) రచించిన సంగీత చూడామణిని ప్రశంసించి యుండెను. అన్నమాచార్యునికి కొంచె మించుమించుగా సమకాలికుడయిన పురందరదాసు కర్ణాటక సంగీతమునకు పితామహుడని చెప్పదగినవాడు. ఆతడు కర్ణాటక సంగీత బోధనమును క్రమబద్ధమును చేయుటయేగాక, కొన్ని లక్షల పదములను కూడ వ్రాసి యుండెను. జయదేవుడు రచించిన గీతగోవిందము జగత్ప్రసిద్ధమయినది. అందలి యష్టపదులను కూడ కర్ణాట సంప్రదాయముననుసరించియే పలువురు పాడుచుందురు. హిందూస్థానీ సంగీత సంప్రదాయము ఏర్పడకముందే బహుశః అది రచింపబడి యుండును.

క్రి.శ. 11 వ శతాబ్దికి పూర్వము ఆంధ్రమున నెట్టి వాఙ్మయముండెనో మనకు నిశ్చితముగా తెలియదు. కొందరు రాజులు సంగీత కళయందభిమానము గలవారై, అందారితేరిన వారి నాదరించిరనుటకు దృష్టాంతము లున్నవి. గుణగ విజయాదిత్యుడు గాంధర్వకళా నిష్ఠాతురాలయిన 'చల్లవ్వ' అను నామెకు ప్రస్తుత పశ్చిమగోదావరీ మండలిములోని అత్తిలి గ్రామమున కొంతభూమిని బహుమానముగా నిచ్చినట్లు తెలియుచున్నది. 7 వ శతాబ్దికి చెందిన 'కుడుమియమలై' శాసనములవలన ఆ కాలమునకూడ సంగీతమునకు సంబంధించిన కొన్ని భావములు దక్షిణమున ప్రచారము నందుచుండెనని తెలియుచున్నది. తాత్ప్రముద్ర నిషేధ

విచారమందు నృత్య గీతాదులపుడు ద్విజస్ముల కవలంబనీయములై యుండెనని తెల్పబడినది. నాచన సోముని వసంత విలాసములోనిదని చెప్పబడు గేయములో “పిన బ్రాహ్మణు పీట జాణలు మెత్తురు జాజర పాట” అని చెప్పబడి యున్నది. బహుశాశ్వ చరిత్రలో కూడ నీ జాజర పాటల ప్రశంసయున్నది. కాని యీ పాటల స్వరూప స్వభావముల నెరుంగుట కాధారములు లభించుటలేదు. ‘బ్రాహ్మణు పీట’ అను పదమునుబట్టి అవి విప్రులవాడల యందు ప్రచారములో నుండెనని చెప్పవచ్చును. కాని శ్రీనాథుడు భీమఖండములో అచ్చరలు భీమనాథుని “జాదర జాదరంచు మృదు చర్చరి గీతులు” పాడుచు స్తుతించిరని వర్ణించి యున్నాడు. ఈ జాదర, పైని పేర్కొనబడిన జాజర అనుదానికి రూపాంతర మనుటలో సందేహము లేదు. నేటికిని తెలంగాణమున పొలము పనిచేయు కూలివారు ‘జాజరీ జాజరీ’ అను పల్లవితో కూడిన పాటలు పాడుచుందురట. రాజరాజ నరేంద్రుని మేనమామయైన చోళ చక్రవర్తి రాజకీయముగా నతనికి క్లేశము సంభవించినపుడు 3, 4 మారులు సేనలతో వచ్చి సాయము చేసి యుండెనని చరిత్రజ్ఞులు చెప్పుచున్నారు. రాజరాజ నరేంద్రుని తరువాత కులోత్తుంగ చోళుడు చోళ రాజ్యమును పరిపాలించుటకు తమిళ దేశమున కేగి యుండెను. అపుడు తెలుగు దేశము నుండి తమిళ ప్రాంతమునకును, తమిళ దేశము నుండి తెలుగు ప్రాంతమునకును చాలమంది కళాభిజ్ఞులు వలస పోయి యుండిరని యూహించుట కవకాశమున్నది. కర్ణాటక సంప్రదాయము దక్షిణ భారతము నందంతటను సమానముగా వ్యాపించుటకు ఇదియు నొక కారణమై యుండవచ్చును.

రెడ్డి రాజులును, పద్మనాయక రాజులును కవి పండితులను పోషించుటయే గాక స్వయముగా పండితులై అనేక గ్రంథములను రచించియుండిరి. కుమార

గిరి రెడ్డి వసంత రాజీయమును ఒక నాట్య శాస్త్రమును రచించెను. అతని ప్రియురాలయిన లకుమ, అందలి లక్షణము ననుసరించి, రసకజన నేత్ర మనోభిరామముగా నాట్యము చేసెడిదట. క్రీడాభిరామమున జక్కుల వాండ్రు కామవల్లీదేవి పాటను పాడుచుండినట్లును, “అంతరాళిక యతిగ్రామాభిరామంబుగా” వాద్యములు వాయింపబడు చుండినట్లును వర్ణింపబడి యున్నది. ఈ యతి అనునది తాళదళ ప్రాణములలో నొకటియై అనేక విధములుగా నుండును. సింహాసన ద్వాత్రింశికలో పేదలు గంజియో అంబలియో త్రాగి ఎచటనైన పడి యుండి వెన్నెలగుడి పాట పాడుచు, ఆనందించు చుండిరని వర్ణింపబడినది. ఈ వెన్నెలగుడి పాట లెట్టివో మనకు తెలియదు. పాల్కురికి సోమనాథుడు వెన్నెల పదములని చెప్పిన పదములు ఇవియే అయి యుండును. విజయనగర చక్రవర్తుల కాలమున సంగీత కళ అధికముగా పోషింపబడినది. హరిహర బుక్కరాయలకు గురువయిన విద్యారణ్యస్వామి సంగీత సారమును నొక సంగీత గ్రంథమును వ్రాసెననియు, అందు 267 రాగములు వివరింపబడెననియు చెప్పుదురు. శార్ఙ్గదేవుని సంగీత రత్నాకరమునకు సింహ భూపాలుడును, కల్లినాథుడును వ్యాఖ్యలు వ్రాసి యుండిరి. కల్లినాథుడు ప్రౌఢదేవరాయల కాలమున నుండెనని తెలియుచున్నది. తుళువ వంశజులు, అందును కృష్ణదేవరాయల వారు - సంగీతము నెడ చూపిన యాదర మపారమయినది. అతడు యౌవనమున కృష్ణుడను సంగీత శాస్త్రజ్ఞుని కడ వీణా వాదనము నభ్యసించెననియు, అతనికి గురుదక్షిణగా, ఆమూల్యములయిన ముక్తాహారములను, వజ్రహారములను ఒసంగెననియు కర్ణాటక భాషయందలి రాఘవేంద్ర విజయము తెల్పుచున్నది. సంగీత మారోజులలో మార్గ పద్ధతి ననుసరించి, అభివృద్ధి నందెను. కర్ణాట సామ్రాజ్యము నేలిన చక్రవర్తులదే పోషింపబడిన కార

అమృతనే దాక్షిణాత్య సంగీతమునకు కర్ణాటక సంగీతము అను పేరు వచ్చి యుండునని కొందరి యభిప్రాయము. ఒక్కొక్క ఋతువులో ఒక్కొక్క రాగము పాడబడుచుండెడిది. దేవాలయములలో వేళ్ళలు నృత్యగానములను ప్రదర్శించుచుండిరి. వారికా కళలను నేర్పిన గురువులకు రాయలవారు కొన్ని యీనాములను ఒసంగియుండిరి. రాజాదరణ ముండుటచే నపుడు సంస్కృతమునను, కన్నడమునను గూడ పెక్కు సంగీత శాస్త్ర గ్రంథములు వ్రాయబడినవి. పలువురు సంగీతజ్ఞులు ఇతర రాష్ట్రముల నుండి విజయనగరమునకు వచ్చి, ఆ చక్రవర్తులచే ఆదరింపబడిరి. అట్లు వచ్చిన వారిలో సంగీత సూర్యోదయము అను గ్రంథమును రచించిన లక్ష్మీనారాయణ పండితుడొకడు. ఆయన కటకమునుండి రాయల వారి కడకు వచ్చెననియు, రాయల అంతఃపురమున సంగీత శాస్త్రాధ్యాపకునిగా నియమింపబడెననియు తెలియుచున్నది.

అశ్వయ రామరాజు మామవలెనే సంగీత కళ సభిమానించి, దాని కెన్నో విధముల దోహదము కలిగించెను. అతడు రామయామాత్యుడను గొప్ప సంగీత విద్వాంసుని తన కూతులకు సంగీతము నేర్పుటకై నియమించెను. ఈ విద్వాంసుడు స్వరమేళ కళానిధి యను ప్రామాణిక శాస్త్ర గ్రంథమును సంస్కృతమున రచించెను. ఇప్పటి కర్ణాటక సంగీతమునకు మూల బీజము లన్నియు నించు కలవని చెప్పుదురు. కర్ణాటక సంగీత మారోజులలో నాంధ్ర సంగీతముగా పరిగణింపబడుచుండెను. కొన్ని శాస్త్ర గ్రంథములలో నాంధ్ర యను రాగ విశేషము పేర్కొనబడియున్నది. అప్పుడు సంగీత జ్ఞానము నాగరికత కొక లక్షణమై యుండెను. సంగీత సాధనము లన్నిటిలో వీణ కెక్కువ గౌరవ మొసంగబడుచుండెను. ఆ కాలపు ప్రబంధము లన్నిటిలో వీణ విశేషముగా ప్రశంసింప

బడి యున్నది. వానిలో సంగీత శాస్త్రమునకు సంబంధించిన రహస్యము లెన్నో ప్రసక్తానుప్రసక్తముగా చెప్పబడి యున్నవి. భట్టుమూర్తి తాను సంగీత కళా రహస్యసిద్ధి నని చెప్పుకొనియున్నాడు. కళాపూర్ణోదయము నందలి ప్రధాన పాత్రలు సంగీత కళా నిధానములు. కొందఱాంధ్రగాయకు లుత్తర హిందూ స్థానమున కేగి, సంగీతమున తమకు గల అపార ప్రావీణ్యముచే నచ్చటి రాజులను మెప్పించి, గొప్ప బహుమానములను పొందియుండిరి. సంగీత రత్నాకరమునకు వ్యాఖ్య వ్రాసిన విఠలుని తండ్రి 22 రాగములలో ప్రవీణుడై, గుజరాతులోని మాండ్యి సుల్తానును మెప్పించి, వేయి తులముల బంగారము పారితోషికముగా పొందెనట !

తంజావూరు మధుర నాయక రాజుల కాలమున కళలకు కలిగిన అభ్యుదయ మింతిం తనరానిది. తంజావూరునాయకులకు మంత్రిగా నుండిన గోవింద దీక్షితుడు సంగీత సుధ యను శాస్త్రగ్రంథమును రచించెను. దీనిని రఘునాథుడే రచించెననియు ప్రతీతి కలదు. రఘునాథుడు నృత్య గానములం దారితేటి యుండెను. అతడు రఘునాథ మేళ యను క్రొత్త వీణనో, సంగీత సంపుటి నో కల్పించెనని చెప్పుదురు. వేంకట మఖి చతుర్దండి ప్రకాశిక ఈకాలమున రచింపబడినదే. మహారాష్ట్ర రాజులు కూడ సంగీతమునం దభిమానము వహించి, అందు కొన్ని శాస్త్రగ్రంథములు రచించిరి. వానిలో తులజీరాజు రచించిన సంగీత సారామృతము ప్రసిద్ధమయినది. మధుర నాయకులు లలిత కళాపోషణమున తంజావూరి వారికి ఏ విధముగను తీసిపోరు. ఆ కాలమున నృత్య గానములు ముఖ్యముగా వారకాంతల సొమ్ముగా నుండెను. వారు కొలువులో మహా పండితులతో సమానముగా గౌరవింపబడుచుండిరి. విజయరంగ చొక్కనాథుని కాల

మున తిరువెంగళాచార్యుడను గొప్ప వై జ్ఞుడు విలసిల్లి యుండెను.

సంగీత శాస్త్రమునకు సముద్రులై అనితర సాధ్యములయిన మధుర పదములను గేయములను రచించి కీర్తి గాంచిన క్షేత్రయ్య, త్యాగరాజులు ఈ కాలమున నున్నవారే. వారి రచనలు సంగీత ప్రపంచ ముననేగాక సాహిత్య లోకమున గూడ సుప్రసిద్ధములు. తెలుగు భాషయందలి సహజ మాధుర్యమును, సంగీ తానుకూలతయు వారి రచనలలో పుంజీభూతములై కాన్పించును. క్షేత్రయ్య తంజావూరు రాజులను దర్శించి, వారిచేసినానితుడయ్యును, పుట్టుకచే తెలుగు వాడే; అతని మొవ్వ గోపాల పదములు రస నిధాన ములై అభినయమునకెంతో అనుకూలముగానుండును. త్యాగరాజునకును తంజావూరునకును సంబంధమున్న మాట నిజమే కాని, అతని నాటికి నాయక రాజ్యమంత రించినట్లు కన్పించుచున్నది. అతని కృతు లనన్య సామాన్యములైనట్టివి. అందలి మాధుర్యమున కలరి, తెలుగు భాష రానివారు కూడ వానిని పాడుటకు ఉవ్విళ్ళూరుచుండుట ఎల్లరును ఎఱింగినదే. ద్రావిడ భాష లన్నింటి యందును వాగ్గేయకారులు పలువు రుద్భవింపినను, పెక్కు కృతులు తెలుగులోనే రచింప బడుటయు, వానినే గాయకులు అభిమానముతో పాడు చుండుటయు గమనింపదగిన విషయము. అది తెలుగు భాషకుగల సంగీతానుకూల్యమును చెప్పక చెప్పుచున్నది. గీత గోవిందము యొక్క ప్రభావము తెలుగు భాషపై కూడ చాల కన్పించును. ఆరవీటి తిరుమలరాయని కొలువులోనుండిన చిలుకూరి లక్ష్మీ ధరుడు గీతగోవిందమునకు శ్రుతిరంజని అను వ్యాఖ్యా నమును రచించెను. కంచి కామకోటి పీఠాధిపతులకు భక్తుడయిన రాముడు భాగవతార్ కర్ణాటక సంప్ర దాయము ననుసరించి అష్టపదులకు స్వరప్రస్తారము కావించి యుండెనట. చంద్రశేఖర సరస్వతీ స్వామి

వారి శిష్యావృద్ధియు, రామకవి రామాష్టపదియు, వెంకటమఖి త్యాగరాజేశ్వ రాష్టపదియు, కళవె వీర రాజు సంగీత గంగాధరమును గీతగోవిందము ననుస రించి వ్రాయబడినవే. కర్ణాటక సంప్రదాయమునకు తిమ్మార్తులని చెప్పదగిన త్యాగరాజును, ముత్తుస్వామి దీక్షితులును, శ్యామాశాస్త్రిలును నివసించిన కాలము కర్ణాటక సంగీతమునకు స్వర్ణయుగమని చెప్పదగినది. తిరువాన్కూరు మహారాజయిన స్వాతి తిరునాళ్ కర్ణా టక సంగీత సంప్రదాయమునకు కల్గించిన అభ్యు దయము ఇంతింతని చెప్పరానిది. నారాయణ తీర్థుల వారి కృష్ణలీలా తరంగిణి సంస్కృతమున రచింప బడినను, ఆంధ్రదేశమున నెంతో ప్రచారము పొందినది.

భారతదేశము ఆంగ్లేయుల పరిపాలన క్రిందికి వచ్చిన తరువాత నృత్యగానాది కళలకు దోహద మొసంగు పెద్ద స్వదేశ రాజ్యములు లేకపోయెను. ఆ రోజులలో జమీందారులును, సంస్థానాధిపతులును మాత్రమే యథోచితముగా ఆ కళలను పోషించుచు, తమ రసజ్ఞతను ప్రకటించుచుండిరి. అట్టివానిలో మైసూరు, విజయనగరము మొ॥ సంస్థానములు పేర్కొన దగినవి. ఆధునిక కాలమున సహితము సంగీత శాస్త్రమున నిష్ఠాతులయిన మహా విద్వాంసులు కొందరు లేకపోలేదు. శ్రీ తుమురాడ సంగమేశ్వర శాస్త్రి, వేంకట రమణదాసు, నందిగామ వెంకన్న, హరి నాగభూషణము, పారుపల్లి రామకృష్ణయ్య, ద్వారం వేంకటస్వామి నాయుడు, బాలమురళీకృష్ణ, నూకల చిన సత్యనారాయణ, నేడునూరి, శ్రీరంగం గోపాలరత్నం మున్నగు వారాకళయందు అసమాన మయిన పాండిత్యమును సంపాదించి, దక్షిణాత్యులచే కూడ మన్ననలు పొందియుండిరి. బాల మురళీకృష్ణ గారు రాగాంగరవళి అనుపేర రచించిన గ్రంథము ఆధునిక కాలమున కూడ సంగీత కళలో తెలుగు

వారు సాధించిన సిద్ధి మహత్తరమయినదని తెల్పుచున్నది. ఈ సందర్భమున రామనాథపురం శ్రీనివాస్యంగారు, పట్నం సుబ్రహ్మణ్యం అయ్యర్, మైసూరు వాసుదేవాచార్య, హరికేశనల్లూరు ముత్తయ్య భాగవతార్ మున్నగు మహా విద్వాంసులనుకూడ స్మరింపవలసి యున్నది.

వరదప్రయ్యర్ నాట్య ప్రదర్శనమును క్రమబద్ధము చేసినట్లే ఆరియకుడి రామానుజయ్యంగారు సంగీతపు కచేరీ యందవలంబింప వలసిన విధానమును కూడ క్రమబద్ధము కావించియుండిరి. వర్ణము, మధ్యమకాల విలంబకాల కృతులు, రాగాలాపన, తానము, పల్లవి, జావళి, తిల్లాన, ఆనునది ఆ క్రమము. వెంకటమఖి చతుర్దండిప్రకాశిక కర్ణాటక సంగీత గాన పద్ధతికి సక్రమమయిన విధానమును సూచించి యున్నదట. ఈ విధముగా దక్షిణ భారత దేశమున కర్ణాటక సంగీతము ఎన్నో విధములుగా అభ్యుదయము పొంది, ఎందరో మహా విద్వాంసులకు అమరమయిన యశస్సంపద చేకూర్చినది.

వర్తమాన కాలమున సాహిత్యము నందువలెనే, సంగీతమునందు కూడ శాస్త్రీయ సంప్రదాయము కంటె, తాత్కాలిక వినోదైక ప్రయోజనమయిన

లఘు సంగీతముననే ప్రజలెక్కువ ఆదరము చూపుచున్నారు. శాస్త్రీయ పద్ధతి శ్రమైక సాధ్యమయినట్టిది. అందుచే సుకుమార స్వభావులు దానియెడ ఉపేక్ష వహించుట సంభవించుచున్నది. పూర్వము కూడ సంగీతమున మార్గ, దేశి పద్ధతులని రెండు పద్ధతులుండెడివి. అందు మార్గపద్ధతి. శాస్త్ర సంప్రదాయానుగుణమయినది. దేశి పద్ధతి ఆయా ప్రాంతములను బట్టియు, గాయకుల యభిరుచులను బట్టియు మారుచుండునట్టిది. ఇప్పటి లఘు సంగీతము దేశి పద్ధతికి చెందినదని చెప్పవచ్చును. అది తాత్కాలికముగా నెంత యానందమును కల్గించినను శాస్త్రీయ పద్ధతితో తులనాగ జాలదు. నంది తిమ్మన పారిజాత పుష్పమును వర్ణించుచు-

‘పరిమళము చెడదు వాడదు

పరువము తప్పదు, పరాగ భరభరితంబై

నిరతము జగదేక మనో

హరమగు నీకుసుమరాజ మంబుజవదనా!’

అను పద్యమును వ్రాసియుండెను. మార్గపద్ధతికి చెందిన యుదాత్త సంప్రదాయము ఈ పారిజాతము వంటిది. కళాభిమానులెవ్వరును దీనియెడ నుపేక్ష వహింపరాదు.

అన్నమయ్యగారు రచించిన పిల్లల పాటలు

— ఆచార్య బి. రామరాజు

[అన్నమయ్యగారు దేశీయదనల్ని ఎన్ని తీరుల అనుకరించినారో, పిల్లల పాటల్ని ఎన్ని తెలుగుల పాడినారో వ్యాసకర్త ఇందు విశ్లేషించి చూపుతున్నారు. —సం॥]

పదకవితా పితామహులని పేరుగాంచిన తాళ్ళ పాక అన్నమయ్యగారు (1424-1503) సంగీత సాహిత్యములందలి మార్గదేశి సంప్రదాయములకు ఏతమెత్తి, తెలుగుమాగాణమున భక్తి సస్యములు పూచిగా పండించిన పరమభాగవతోత్తములు. ఆయన తిరుపతి వెంకటేశ్వరస్వామి సన్నిధిని గేయకవితకు పట్టాభిషేకము చేసినారు. పల్లె పట్టులందు, కొండకోన లందు జానపదుల నడుమ సెలయేరువలె పరుగెత్తు చుండిన జానపద గేయ స్రవంతి అన్నమయ్య చేతి చలువతో వెంకటేశ్వరస్వామి పాదములకడసంగీతము నింపుకొని పూర్ణసరస్వతియైనది. ఆయనకు పూర్వము నన్నిచోడుడు, పాల్కురికి సోమనాథుడు పేర్కొన్న తీరు తీరు పాటల పేరులు దక్క వాని పాఠములు మనకీనాడు లభించుట లేదు. నాచన సోమనదని లక్షణ కారు లుదాహరించిన “పీణాగానము వెన్నెలతేట” ఒక్కటి మాత్రమే అన్నమయ్యగారికి పూర్వపు జాజర పాటకు మచ్చుతునక. కృష్ణమాచార్యుల సింహగిరి నరహరి వచనములు, శ్రీ రంగనాథ వచనములున్నవి కాని, యవి తాళబంధచ్ఛందో విరహితములు; చూర్ణికలు. ఏగంటివారి వచనముల కాల మిదమిత్థముగా తెలియదు. కనుక అన్నమయ్యగారి సంకీర్తనములే తెలుగులో ఆద్య సంగీత కృతులు. అందుకే ఆయనను

పదకవితా పితామహుడనియు, ప్రథమ సంకీర్తనా చార్యుడనియు కొండాడుట. ఆయన మనుమడు చిన తిరుమలాచార్యులు చెప్పినట్లు, “అన్నమయ్య సంకీర్తనా పరిశుద్ధిన్.....చేయబూని”న వాడు. ఈ పరిశుద్ధి స్వామివారి కంకితము చేయుటచే సగమును, పూర్తియైన నిబంధ పదమును మలచుటచే కడమ సగమును సాధించినారు. తమ కాలము నాటికి ప్రచారములో నున్న జానపద గేయముల వరుసలందు తమకు రుచించిన ఖణితులన్నింటికి సరిపోవు సంకీర్తన లనేకము అన్నమయ్యగారు కూర్చినారు. తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానమువారు ప్రచురించుచున్న సంపుటము లందు అధ్యాత్మ సంకీర్తనలు, శృంగార సంకీర్తనల సంపుటములందు నూర్లకొలది జానపద గేయముల వరుసలున్నవి. జానపద గేయరీతులున్న అన్నమయ్య గారి సంకీర్తనములు మూడు విధములు. 1) జానపద గేయముల రీతిని బోలిన పల్లవి మాత్రముగల సంకీర్తనలు, 2) జానపద గేయముల రీతిని బోలిన చరణములు మాత్రము గల సంకీర్తనములు, 3) జాన పద గేయముల రీతిని బోలిన పల్లవియు చరణములును గల సంకీర్తనములు. అన్నమయ్యగారు రచించిన వేల కొలది సంకీర్తనములందు నూర్లకొలది జానపద గేయ ఖణితులున్నవి. ఇవి జోల పాటలు, ఊయల పాటలు, లాలి పాటలు, తుమ్మెద పాటలు, రోకటి పాటలు

(సువ్వి పాటలు), మేలుకొలుపులు (భూపాశములు), మంగళారతులు, శోభనాలు, కోలాట పాటలు, చిలుక పాటలు, కోవెల పాటలు, వినరురాతి పాటలు, తలుపు దగ్గరి పాటలు, గొబ్బిళ్ళు, జాజరపాటలు, చందమామ పాటలు, తందాన పాటలు, ఏలపాటలు, దోబూచి పాటలు (దాగితిమూతల పాటలు), కూత పాటలు (ఆటపాటలు) మొదలైనవి. ఇందులో ఎక్కువభాగము తెలుగు పాటలు. కొన్ని గీర్వాణము కూడ పోయినవి. నా దృష్టికందని పాటలింకెన్ని తీరులున్నవో తెలియదు. ఇన్ని తీరుల పాటలలో చిన్నపిల్లల పాటల గురించి ముచ్చటించుచే ప్రకృతము నా యుద్దేశము.

పిల్లల పాటలందు జోలపాటలు, లాలిపాటలు ప్రాథమికములు. పసిపాపలను జోకొట్టుచు నిద్ర పుచ్చునప్పుడు పాడునవి జోలపాటలు. లాలించుచు పాడునవి లాలిపాటలు. ఈ రెండుతీరుల పాటలు కూడ డోలికా గీతములే పాదాంతములందు 'జోజో' యక్షరములున్నవి జోలపాటలు, 'లాలి' యక్షరములున్నవి లాలిపాటలు. మన యిండ్లయందు రాముని, శంకరుని పేర్లతోను, లక్ష్మీదేవి, సీతాదేవి, పార్వతిదేవి పేర్లతోను లాలి జోలలు పాడు గృహిణులు ఇప్పటికిని ఉండుట మన భాగ్యము. నాగరికత బలిసి పెండ్లిపాటలు, రోకటి పాటలు, రాట్నము పాటల వంటివి శ్రీల పాటలెన్నియో కనుమరుగై పోయినను లాలి జోలలు మాత్రము కొనయాపిరితోనైన బ్రతికి యున్నవి. చలనచిత్రములందు గూడ ప్రవేశించుటచే కాబోలు ఇవి మిగిలియున్నవి. సాధారణముగా నీ పాటలు శంకరాభరణము, నవరోజు, ఆనందభైరవి, శ్రీరాగములందుండును. అన్నమయ్యగారికి శ్రీవేంకటేశ్వరస్వామి సమస్త దేవతా స్వరూపుడు. అందుకే ఏదేవునుద్దేశించి పాడినను అన్నమయ్యగారు సంకీర్తనము తుది చరణములో శ్రీ వేంకటేశ్వరస్వామి నామ ముద్రికనుంచుట పరిపాటి. మన యిండ్లలో ఎక్కువ ప్రచారమున్న-

'జో అచ్యుతానంద జోజో ముకుంద' యను పాటను బోలిన సంకీర్తన మొకటి అన్నమాచార్యుల వారు రచించినారట.

ప॥ జో వచ్యుతానంద జోజో ముకుంద
రావె పరమానంద రామ గోవింద ॥జోజో॥

అంగజుని గన్న మా యన్న యిటు రారా
బంగారు గిన్నెలో పాలు పోసేరా
దొంగ నీవన సతులు పొంగుచున్నారా
ముంగిట నాడరా మోహనాకారా ॥జోజో॥

.....
అంగుగా తాళ్ళపాకన్నయ్య చాల
శృంగార రచనగా చెప్పె నీ జోల
సంగతిగ సకల సంపదల నీవేళ
మంగళము తిరుపట్ట మదనగోపాల ॥జోజో॥

ఇది అన్నమయ్యగారు తిరుపట్ట మదనగోపాలనిపై పాడిన జోల పాట. దీనిని శ్రీ విస్వా ఆప్పారావుగా రింట పూజ్యులు వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు సంపాదించి, తాము రచించిన శ్రీ తాళ్ళపాక అన్నమాచార్యుల జీవిత చరిత్రము (1948) పీఠికలో (పుట 61) ప్రకటించినారు. ఇంకను గండవరపు గోపాలనిపై శ్రీరాగం జంపెతాళములో నొక లాలిపాటను అన్నమయ్యగారు రచించినట్లు ప్రభాకరశాస్త్రిగారే పై పుస్తకము (పుట 63) లో ప్రకటించినారు.

ప॥ లాలనుచు నూచేరు లలన లిరుగడల
బాల గండవర గోపాల నిను జాల....
ఇది యేడు చరణముల పాట. చివరి చరణ మీ తీరుగా నున్నది:

లలనా జనాపాంగ లలితసుమ చాప
జలజలోచన దేవ సద్గుణ కలాప
తలపు లోపల మెలగు తత్వప్రదీప
భళిర గండవరేశ పరమాత్మరూప.

వీనిలో వేంకటేశ్వర ముద్ర లేకుండుటచే ఇవి అన్నమాచార్యులలో లేక తత్వప్రపాత్రులలో రచించి యుండురని ప్రభాకరశాస్త్రిగారు శంకించినారు.

ఇక నిశ్శంకముగా అన్నమయ్యగారే రచించినారని చెప్పదగిన డోలికాగీతముల గూర్చి మనవి చేయుదును.

‘జోజో యని మీరు జోల పాడరో
సాజపు జయంతి నేడె సఫల మిందరికి’

(సం. IX-172)

అను జోల పాటను దేసాళం రాగమున త్రిశ్రగతిలో
అన్నమయ్య పాడినారు. ఇది మూడు చరణముల
పాట. ఇందు చివరి చరణమున శ్రీ వేంకటేశ్వర
ముద్ర యున్నది.

షోడశోపచారముల జొక్కించి శ్రీ వెంకటేశ
వాడరో ధర్మము నిలిపె భారమణచె
వోడించె గౌరవ దానపులఁ గంసాదులఁ జంపె
ఆడనే పాండవులఁ గాచెనని యర్ఘ్యమియ్యరో
॥జోజో॥

“ఓం నమశ్శివాయ అసు నక్షరముల తొట్టెలో
ఆవిర్భవించెనే ఉయ్యాల” యను ప్రాచీన గేయ
మొకటి కలదు. ఇదే వరుసలో అన్నమయ్య-

“అలర చంచలమైన ఆత్మలందుండనీ
అలవాటుసేసె నీ వుయ్యాల
పలుమారు నుచ్చాస పవనమందుండనీ
భావంబు దెలిసె నీ వుయ్యాల”

(సం. II-68) యను సంకీర్తనమును రచించిరి.
ఎనిమిది “కిటతకిట” యావృత్తముల పాదములు
పండ్రెండును, రెండు పాదముల పల్లవియుగల ఈ
పాట ఆహిరి రాగమున నున్నది.

“ఉదయాస్త శైలంబు లొసర కంబములైన
ఉడుమండలము మోచె నుయ్యాల
అదన నాకాశపద మడ్డదూలంబైన
అఖిలంబు నిండెనీ ఉయ్యాల
పదిలముగ వేదములు బంగారు చేరులై
పట్టి వెరపై తోచె నుయ్యాల
వదలికిటు ధర్మదేవత పీఠమై మిగుల
వర్జింపనరుదాయె నుయ్యాల.”

చరణములు గూడ నిదే వరుసలో సాగిపోవుటను బట్టి
పల్లవియు చరణములును ఒకే తీరుగా సాగిన పాట
లలో దీనిని పరిగణింపవచ్చును.

శంకరాభరణమున చతురస్రగతిలో నడచు
మరియొక ఊయల పాట కలదు.

“ఉయ్యాల బాలు నూచెదరు కడు
నొయ్య నొయ్య నొయ్యనుచు. ॥ఉయ్యాల॥
బాల యవ్వనలు పసిడి వుయ్యాల
బాలుని వద్ద బాడెరు
లాలి లాలి లాలి లాలెమ్మ యెల్ల
లాలి లాలి లాలి లాలెనచు.” (III-314)

ఈ సంకీర్తనమే నేడు మన యిండ్లలో బాడుకొను
ఊయల పాటకు సమీపముగా నున్నది. స్వామివారి
డోలోత్సవమునకై అన్నమయ్యగా రిట్టి తెలుగు
పాటలే కాక సంస్కృతములోను రచించినారు. ఉదా॥
“డోలాయాంచల డోలాయాం హరె డోలాయాం”
(VII-140)

ఆహిరి రాగములో శ్రీరంగపతి సుద్దేశించిన
మరియొక పాట-

“తొల్లియును మట్టేకు తొట్టెలనే వూగెగన
చెల్లుబడి నూగీని శ్రీరంగ శిశువు” పల్లవితో
మూడు చరణముల పాట యిది. (III - 474).
చివరి చరణ మిట్లున్నది :

వేదములె చేరులై వెలయంగ శేషుడే
పాదుకొను తొట్టెలై పరగగాను
శ్రీదేవితో గూడి శ్రీ వెంకటేశుడై
సేదదేరెడివాడె శ్రీరంగ శిశువు॥

ఇట్టి పాటలన్నియు వెంకటేశ్వరస్వామికి రాత్రిపూట
పవళింపు సేవ సమయమున పాడుటకై అన్నమయ్య
గారు రచించినారనుకొనవలెను. వీల్లలకు ఉగ్గుపెట్టు
నపుడు, తలకు పోయునపుడు, గోరుముద్దలు తిను
పించునపుడు పాడెడు పాటల ననుకరించుచు కొన్ని
సంకీర్తనములు రచించిరి.

ప॥ వుగ్గువెట్టరే వోయమ్మా-చె
య్యెగ్గీనిదె శిశువోయమ్మా
చ॥ కడుపులోని లోకమ్ములు గదలీ
నొడలొంచకురే వోయమ్మా
తొడికెడి సరుగున దొలగఁ దియ్యరే

వుడికెటి పాలివి వోయమ్మా

.....

తొయ్యలు లిటు చేతుల నలగించక

వుయ్యెల నిడరే వోయమ్మా

కొయ్య మాటలను కొండల తిమ్మని

నొయ్యన తిట్టకు రోయమ్మా (III-483)

యని భైరవిరాగమున చతురస్ర గతిలో సాగిన పాటయు,

అబ్బురంపు శిశువు, ఆకుమీది శిశువు

దొబ్బుడు రోలి శిశువు త్రువి త్రువి త్రువి

(III-288)

అని మంగళ కౌశికి రాగమున చతురస్రగతిలో సాగిన పాటయును పసిపాపలకు ఉగ్గు పోయునపుడును, నీళ్ళుపోయునపుడును పాడునట్టి పాటలు.

మన యిండ్లలో తల్లులు వెన్నెల వేళ పసి పాపలకు చందమామను చూపించుచు గోరు ముద్దలు తినుపించుచు 'చందమామ రావె జాబిల్లి రావె' యని పాడుచుందురు. ఆ పాట ననుకరించుచు అన్నమయ్య గారు-

"చందమామ రావో, జాబిల్లి రావో-(మంచి)

కుందనంపు పైడికోర, వెన్నబాలు తేవో"

(అ.స్వ.కు. పుట 35)

యని సౌరాష్ట్రరాగమున పాడినారు.

శ్రీకృష్ణుని చిలిపి పనులు వర్ణించుచు పాడిన పాటలన్నియు పిల్లల పాటలే.

మాళివి రాగమున "చూడవమ్మ యశోదమ్మ,

వాడవాడల వరదలివిగో" (III-294)

లలితరాగమున "నిక్కమటె యీ మాట

నిజమనేవు" (III-491)

రామక్రియరాగమున "గబ్బిగొల్లెతల ముద్దు

ఘనమాయెనేడు" (III-534)

శుద్ధవసంతరాగమున "కొత్తలుగ దేవిని

కొండుక బాలముద్దులు" (III-535)

మాళవిరాగమున "చక్కదనాల మించి

నిచ్చట కృష్ణుడు" (XXIV-370)

దేశాక్షిరాగమున "ఏమిసేతుమమ్మ నేము

యెశోదమ్మ" (XXVII-386)

పాటలుదాహరణములు.

పిల్లల ఆట పాట లెన్నియో తీరులు, తీరు తీరు ఆటల కనువైన పాటలును, ఆటలందోడినపుడు అప్పు తీర్చుకొనుటకుద్దేశించిన కూత పాటలును తెలుగు దేశ మున ఇంకను మిగిలి యున్నవి. పిల్లల దాగిలి మూతలాటలు సుప్రసిద్ధము. దాగిలిమూతలాటపాటల ననుకరించుచు అన్నమయ్యగారు ధన్యాక్షిరాగమున-

ప॥ బండి విరిచి పిన్న పాపలతో నాడి

దుండగీడు పచ్చె దోబూచి

.....

గొల్లపల్లెలో యిల్లిల్లు చొచ్చి

కొల్లలాడిన కోడెకాడు

యెల్లయినా వెంకడేశుడిదె

తొల్లిటి దొంగవచ్చె దోబూచి॥ (III-295)

యని దాగిలిమూత పాట రచించినారు.

ఆటలందోడిన పిల్లలు కూతపెట్టి అప్పు తీర్చు కొందురు. అప్పుడు పాడునట్టి పాటకు అనుకరణము

ప॥ గుఱుతెరిగిన దొంగ కూగూగు-వీడె

గుడిలోన దాగేని కూగూగు

.....

నెలతల దోచేసి నీళ్ళాడగానె

కొలని దరిని దొంగ కూగూగు

బలువైన వుట్ల పాలారగించేని

కొలదిమీతిన దొంగ కూగూగు (IV-56)

అని శంకరాభరణము చతురస్ర గతిలో సాగిన పాట.

ఆడ పిల్లలు, మగ పిల్లలు ఎదిగిన తరువాత ఆడుకొను ఆటలు గొబ్బిళ్ళు, జాజరలు, కోలాటములు మున్నగువానికి తోడుపడు తీరు తీరు పాటల కనుకరణ ములు గూడ అన్నమయ్యగారి సంకీర్తనము లందున్నవి. వాని నన్నింటిని దడవిన విస్తరమగునని స్థాలీపులాకన్యాయమున కొలది పాటలే యుదాహరించితిని.

అలనాటి సుప్రసిద్ధ విద్యావేత్త

ఇ. పి. మెట్కాఫ్ దొర

—డా॥ అక్కిరాజు రమాపతిరావు

[గురువులకు పరమగురువు అనాటి ఎరల్ పాల్ మెట్కాఫ్ దొర. దక్షిణ భారత దేశాన్ని యీ శతాబ్ది తొలిరోజుల వరకు గొప్పగా ప్రభావితం చేసిన విద్యావేత్త ఆయన. దీపంబునుండి మరియొక దీపము ముట్టించినట్లు ఎన్నో దివ్యులు వెలిగించిన మహనీయుడు ఇ. పి. మెట్కాఫ్. ఈయన రిటైరై ఇంగ్లాండు వెళ్ళేనాటికి పంతులుగారి వయసు పది పన్నెండేళ్ళుంటాయి. ఆయన్ని ఈయన చూచారో లేదో కానీ ఆయన పనిచేసిన కాలేజీలో ప్రెసిసిపాల్ గా ఈయనా పనిచేశారు. ఆయన పేర కట్టిన హాస్టల్ కి ఈయన వార్షసుగా వున్నారు. విద్యారంగంలో మెట్కాఫ్ దొరగారి వారసత్వమే పంతులుగారి జీవితంలోనూ పాదుకొని విస్తరిల్లిందనవచ్చును. పంతులుగారి శత వర్షోత్సవ సందర్భాన రాజమహేంద్రవరాన్ని మెట్కాఫ్ దొరను స్మరించే ఈ వ్యాసాన్ని ప్రకటించగలుగుతున్నందుకు సంతోషంగా వున్నది. -సం॥]

రాజమహేంద్రవరం ప్రభుత్వ కళాశాలకు మెట్కాఫ్ దొర సుమారు 25 సంవత్సరాలు ప్రిన్సిపాల్ గా పని చేశాడు. ఏకటాకిగా మరెక్కడికీ బదిలీ లేకుండా ఒకేచోట ఉండి 25 సంవత్సరాలుపాటు తెలుగువిద్యార్థులకు విద్యాబుద్ధులునేర్పి శిష్యవత్సలుడై తెలుగు దేశాన్ని అంతటినీ తరతరాల రుణగ్రస్తం చేశాడు. ఎన్నో దివ్యులను వెలిగించాడు. ఆ రోజుల్లో మిల్లర్ దొర, మెట్కాఫ్ దొర, నోబిల్ దొర మొదలైన వాళ్ళు తెలుగువారి విద్యా వికాసాలకు ఎంతగానో పాటుపడిన విషయం నాటి పెద్దల మాటలవల్ల తెలుస్తుంది.

1872 డిసెంబర్ లో మొదటిసారి ఇండియాకు వచ్చాడు ఎరల్ పాల్ మెట్కాఫ్. ఆయన కేంబ్రిడ్జి విశ్వవిద్యాలయ పట్టభద్రుడు. మిక్కిలి సజ్జనుడు. విద్యార్థులను కన్నబిడ్డల కన్నా ఎక్కువగా ప్రేమించేవాడు. ఈ శతాబ్దం వివిధ రంగాలలో మహామహులై తెలుగువారి సంపూర్ణ వికాసానికి కృషి చేసిన మహానీయులెందరో ఆయన శిష్యులు. వాళ్ళు తమ గురువు గారిని కృతజ్ఞతాపూర్వకంగా స్మరించుకొనే వైనం

చదివేవాళ్ళ ఒళ్ళు పులకరింపజేస్తుంది. ఆయన గురువులకు పరమగురువు. ఆయన మిక్కిలి వండ్యుడు.

కొండ వెంకటప్పయ్య, వల్లూరి సూర్యనారాయణరావు, రాయసం వెంకట శివుడు, ప్రకాశం, చిలకమర్తి, పానుగంటి, కూచి నరసింహం - వీళ్ళందరూ ఆయన శిష్యులు. వీళ్ళంతా తమ గురువుగారిని స్మరించుకున్న తీరు ఎంతో అద్భుతాన్ని, ఆహ్లాదాన్ని కలిగిస్తుంది. రాజమహేంద్రవరం అంటే మెట్కాఫ్ దొరకు వల్లమాలిన ప్రాణం. ఆయన ఉద్యోగ విరమణం చేసి పింఛనీ పుచ్చుకొని ఇంగ్లాండు చేరిన తర్వాత లండన్ లో సొంత ఇల్లు కట్టుకొని దానికి గోదావరి అని పేరు పెట్టుకున్నాడు. ఇక్కడ నుంచి వెదురు మొక్కలు తీసుకొనివెళ్ళి అక్కడ తన ఇంట్లో నాటుకున్నాడు. మెట్కాఫ్ దొర మంచి తనం, హృదయ సౌందర్యం, పరోపకారశీలత, విద్యార్థుల పట్ల వాత్సల్యం, ఉన్నత వ్యక్తిత్వం, నిరుపమానమైన మానవత్వం ఎంత పొగిడినా తృప్తి కలిగించేవి కావు. కొండ వెంకటప్పయ్య, ప్రకాశం, చిలకమర్తి, వల్లూరి సూర్యనారాయణరావు మొదలైన వాళ్ళ స్వీయ

చరిత్రలు చదివితే ఆయన మహోన్నత వ్యక్తిత్వం కొంతలో కొంత బోధపడుతుంది. రాజమహేంద్రవరం కళాశాలలో కిందటి శతాబ్ది చివరి పాదంలో చదువుకున్న వాళ్ళంతా ఆయన మహోన్నత వ్యక్తిత్వాన్ని ప్రేమించారు. ఆరాధించారు.

ఈ దేశానికి వచ్చే నాటికి సుమారుగా ఆయనకు ముప్పైవేళ్ళ వయస్సుండవచ్చు. 1895 లో ఆయన పదవీ విరమణ చేసి ఇంగ్లండుకు వెళ్ళిపోయినాడు. కాబట్టి ఆనాటి కాయనకు 55 సం॥లుండవచ్చు. అంటే 1840 ప్రాంతాలలో ఈ దొరగారు జన్మించి ఉంటారు. వీరేశలింగం పంతులుగారి కంటే 8 ఏళ్ళు పెద్దన్నమాట. మెట్కాఫ్ దొర రాజమహేంద్రవరం వచ్చే నాటికి అక్కడ ప్రభుత్వ కళాశాల లేదు. అది ఇంకా అప్పటికి ఉన్నత పాఠశాలగానే ఉండేది. 1954 లో మద్రాసు రాజధాని మొత్తానికి ప్రభుత్వం నాలుగు పాఠశాలలు స్థాపించింది. రాజమండ్రిలో ఒకటి. దీనిని ప్రొవిన్షియల్ స్కూలు అనేవారు. ఈ స్కూలు ప్రారంభించిన ప్రధానోపాధ్యాయుడు రెవరెండ్ బారో దొర. వీరేశలింగానికి బారో దొరగారితోనూ పరిచయమూ సాన్నిహిత్యమూ ఉండేవి. 1872 లో మెట్కాఫ్ దొర వచ్చారు. ఆ మరుసటి సంవత్సరమే కళాశాల తరగతులు ప్రారంభమైనాయి. ఈ కళాశాల మద్రాసు రాష్ట్రం మొత్తానికి గొప్ప పేరు సంపాదించింది మెట్కాఫ్ దొరగారి శిక్షణలో. 1874-75 సంవత్సర పరీక్షలలో 5 గురు ఎఫ్. ఎ. విద్యార్థులలో ముగ్గురు పాసైనారు. 21 మంది మెట్రిక్యులేషన్ విద్యార్థులలో 20 మంది కృతార్థులై, కళాశాలకు కీర్తి తెచ్చారు. ఆ రోజుల్లో మెట్రిక్యులేషన్ పరీక్ష పాసు కావటమంటే బ్రహ్మప్రళయం. అటువంటిది ఒక్కసారి 21 మంది పరీక్షకు కూచుని, అందులో ఒక్కరే తప్పిపోవడం, తక్కిన అందరూ పాస్ కావటం చాలా గొప్ప సంగతి.

అందువల్ల రాజమండ్రి ప్రభుత్వ కళాశాలకు విద్యార్థుల రద్దీ ఎక్కువైంది. మద్రాసు రాష్ట్రాని కంతటికీ విద్యార్థుల సంఖ్య దృష్ట్యా రాజమండ్రి కళాశాలది రెండోస్థానం. మద్రాసు తరవాత పేరులోనూ, పెంపులోనూ రాజమండ్రిదే చెప్పుకోదగిన స్థానమన్నమాట ఆ రోజులలో. దీనికి కారణం ఆ కళాశాల ప్రిన్సిపాల్ మెట్కాఫ్ దొరగారు. బీద విద్యార్థులపట్ల మిక్కిలి ప్రీతితో, శ్రద్ధతో సహాయం చేసేవారు దొరగారు. విద్యార్థులకు జాబులు వ్రాసేవారు. విద్యార్థి వేతనాలిచ్చి ప్రోత్సహించేవారు. స్వయంగా కష్టనిష్ఠురాలు కనుక్కొనేవారు. బీద విద్యార్థుల స్కాలర్ షిప్పులకోసం మని ఒక ప్రత్యేకమైన నిధిని నిర్వహించేవారు. దొరగారు పెద్దల నుంచీ, తన వద్ద చదువుకొని ఉద్యోగాలలో ప్రవేశించి జీవితంలో స్థిరపడిన పూర్వ విద్యార్థుల నుంచీ బీద విద్యార్థి నిధికి చందాలు వసూలు చేసేవారు. ఈ సందర్భంగా మహనీయుడైన దొరగారు ఇట్లా చందాలు పంపిన వారికి కృతజ్ఞతా లేఖలు వ్రాసేవారు.

మెట్కాఫ్ దొరగారు తెలుగు నేర్చుకున్నారు. ఆయనకు ఆవకాయంటే ఇష్టమని, బారిష్టరు చదువుకి తాను లండన్ వెళ్ళినప్పుడు ఆవకాయ తీసుకొని వెళ్ళి గురువుగారిని దర్శించానని ప్రకాశంపంతులు స్వీయ చరిత్రలో రాశారు చూడండి- 'ప్రకాశం 'నీవు ఇంత వృద్ధిలోకి వస్తావనుకోలేదయ్యా!' అని గురువుగారు ఎంతో సంతోషించారుట.

మెట్కాఫ్ దొరగారు తెలుగు నేర్చుకునే ప్రయత్నంలో ఆయనకేదో సందేహం వస్తే, వీరేశలింగం తీర్చగలడని ఆయనకు పారిషీ శ్రీనివాసరావు గారు చెప్పారు. అప్పటికి వీరేశలింగం విద్యార్థి. ఆ కళాశాలలోనే ఐదో ఫారమో, మెట్రిక్యులేషన్ క్లాస్లో చదువుతున్నాడు. వీరేశలింగం ఏదో పరీక్ష రాస్తూ ఉండగా మెట్కాఫ్ దొరగారు వచ్చి ఆ సందేహం

తీర్చుకున్నారు. అప్పటినుంచీ మెట్కాఫ్ కు వీరేశలింగమంటే గురీ, అభిమానమూ, మెప్పు. వీరేశలింగానికి రావు బహదూర్ బిరుదు వచ్చినప్పుడు మెట్కాఫ్ అభినందిస్తూ జాబు వ్రాశాడు. స్వీయచరిత్రలో చూడవచ్చు.

మెట్కాఫ్ దొర పదవీ విరమణం చేసి స్వదేశానికి వెళ్ళిపోయేప్పుడు రాజమహేంద్రపుర వాసులూ, ఆయన శిష్యులూ ఆయనకు జరిపిన వీడ్కోలు ఉత్సాహం పరమభావుకంగా చిలకమర్తి స్వీయచరిత్రలో వర్ణించాడు. 'తెలుగు దేశానికి, ముఖ్యంగా ఉత్తర సర్కారులకు మెట్కాఫ్ దొరగారు విద్యా విషయంలో చేసిన మహోపకారం తరతరాలకు మరిచిపోకూడదు. ఎందరో పేద విద్యార్థులను ఆయన పట్టపరీక్షా సిద్ధులను చేశాడు. శిష్యులు, పుర ప్రముఖులూ మెట్కాఫ్ దంపతులను గుర్రపుబండిమీద కూర్చుండబెట్టి జేజేధ్వనులతో మంగళవాద్యములతో ఊరేగించారు. ఆ మహోత్సవం గవర్నరులకు కూడా జరగదనటం అతిశయోక్తి కాదు. అది హృదయము నుండి వచ్చిన కృతజ్ఞతాపూర్వకప్రేమ' (పుట 143-1957 ముద్రణము) అని చిలకమర్తి వర్ణించారు. ఒక్క రాజమహేంద్రవరంలోనేకాక ఆంధ్రదేశంలో ఉన్న ఆంగ్ల విద్యావంతులెందరో ఆయనకి కృతజ్ఞులై ఉండాలి. ఆయన విద్యార్థుల్ని తన బిడ్డలకంటే కూడా ఎంతో ఆప్యాయంగా చూసుకునేవాడు. లెక్కలూ, ఇంగ్లీషూ, షేక్స్పియర్ కూడా అత్యద్భుతంగా చెప్పేవాడు... అన్నిటికన్నా ముఖ్యంగా మెట్కాఫ్ వ్రడంగం మొదలయిన చేతిపనులు కాలేజీలో అందరికీ నేర్పించేవాడు. 'నీ ఇంటి సామాగ్రి నీవు చేసుకోవడమూ, నీ ఇల్లు నువ్వు కట్టుకోవడమూ నేర్చుకోవా'లని చెప్పేవాడు. తన శిష్యుకోటిలో జాతీయాభిమానమూ, జాతీయ సంప్రదాయమూ బాగా వృద్ధిచేసేవాడు (పుట 74-1957 ప్ర. ముద్రణం) అన్నాడు ప్రకాశం.

ప్రకాశంగారికి గురువుగారి మీదా, గురువుగారికి ప్రకాశంమీద ఎంత ప్రేమాభిమానులుండేవో చూస్తే అదీ గురు శిష్య అనుబంధమంటే అని ముచ్చటవుతుంది.

'నేను మెట్కాఫ్ అభిమాన శిష్యులలో ఒకణ్ణి. నాటకాల గండ్రగోళంలో ఉన్నా, నామీద కేసులు నడిచినా ఆయన నన్ను ఒక కంటితో కాపాడుతూ ఉండే వారు' అని ఎంతో ఆర్థికంగా రాసుకున్నారు ప్రకాశం. విద్యార్థుల ప్రవర్తన పట్ల ఆయనకేదైనా కష్టంతోస్తే, నీకేం శిక్ష వేయమంటావు అని అడిగే వారుట. అప్పుడు విద్యార్థులు మీ ఇష్టం అనే వారుట. ఒకసారి ఇలాటి తవ్వాయి వచ్చినప్పుడు ఒక విద్యార్థికి మూడు రోజులు తన ఇంటి దగ్గర పని చెయ్యడమే శిక్షగా విధించాడు. అది బహు ఆనందదాయకమూ, విద్యాదాయకమూ అయిన శిక్ష. మెట్కాఫ్ బొమ్మూరు మెట్టమీద తను ఉండే చోట రాళ్ళు పేర్చి రోడ్డు వేస్తూ ఉండేవాడు. ఆ కొండమీద ఎప్పుడూ ఏదో పనిచేస్తూ ఉండేవాడు. నేను కూడా ఆయనతోపాటు పనిచేశాను. ఆయన పనిచేస్తూ ఉంటే అనేక విషయాలు బోధపరుస్తూ ఉండేవాడు (పు. 83) అన్నాడు ప్రకాశం. 'మెట్కాఫ్ నా యెడల ఎంత శాంతం చూపించేవాడో, నేను ఆయన యెడల అంత స్వేచ్ఛ కనబరచేవాణ్ణి' అంటాడు ప్రకాశం. ఎంత హృదయోన్నత్యం, సౌందర్యం. ఎటువంటి తగువైనా ఏదో విధంగా సర్దివేసేవాడేకాని విద్యార్థి భవిష్యత్తుకి ఎప్పుడూ భంగం కలిగేది కాదుట దొరగారి పాలనలో.

కొండ వెంకటప్పయ్య పంతులుగారింకా ఆసక్తి కరమైన విషయాలు చెప్పారు స్వీయచరిత్రలో. సాయంత్రం పూట విద్యార్థులతో కలిసి ఆటలాడే వాడుట దొరగారు. 'ఒక్కొక్కప్పుడు బాలురను అయాటలలో తన వీపుపై నెక్కించు కొనుచుండెను.

ఇందువలన విద్యార్థులు వారియెడ ప్రీతితో, భక్తితో మెలగుచుండిరి. పాఠములను బోధించు సమయమున సందర్భాన్ని పట్టి కథలు చెప్పతూ, విద్యార్థులకు సంతోషము, ఉత్సాహము కల్పించేవాడు' (పుట 43-44. ముద్రణం-1966) అని కొండా పంతులుగారు వ్రాశారు. వల్లూరి సూర్యనారాయణరావు పంతులుగారి స్వీయ చరిత్రలో కూడా మెట్కాఫ్ దొరగారి గూర్చి చాలా ఆశ్చర్యం, ఆనందం కలిగించే విషయాలున్నాయి. విద్యార్థుల ఉన్నతి కోసం, సంక్షేమం కోసం ఆయన సర్వదా పాటుపడుతూ ఉండేవారుట. విద్యార్థులను ఎంతగానో ఉత్సాహపరిచేవారుట.

'నేనెల్లప్పుడును ఆయనకు కృతజ్ఞుడను' అంటున్నారు వల్లూరివారు. 'కాలేజీ ట్రైబేరీ తాళము నా చేతికిచ్చి కాలేజీ ట్రైబేరీలోనే రాత్రిళ్ళు పండుకొనుమని సలహా ఇచ్చినాడు. నాకు నాల్గవ ఫారమునుండి, అంగ్లేయ యువన్యాసము నేర్చి, పై క్లాసులలో నా కాంపొజిషన్ మెచ్చుకొని, నాకు ఉత్సాహ జనకమైన వాక్యములు పలికేవాడు. తుదకు బి.ఏ. పరీక్షలో నాకు అప్టిక్యూ, ఎస్ట్రానమీలో వచ్చిన మార్కులు తెప్పించి, నాకు 'మాగ్నిమం' రాబడినదని వ్రాసినాడు. ఈ గ్రంథములే ఆయన నాకును చిత్రపు వెంకటాచలం గారికిని, మూడు రాత్రిళ్ళు తన బంగళాలోనే నేర్పెను. అట్టివానిని నా జీవిత కాలములో మరచుటెట్లు? కాలేజీ వదిలే వరకు ఫ్రీ స్కూలర్షిప్ ఇప్పించెను, (పుట 37. ప్ర. ముద్రణం-1938) అని వల్లూరి సూర్యనారాయణ రావుగారు వ్రాశారు.

ఇంకా మూడు సంవత్సరాలకు మెట్కాఫ్ దొరగారు పదవీ విరమణ చేస్తారనగా 1892 సం॥ ప్రాంతంలో మద్రాసునుంచి ఆనాటి డైరెక్టరాఫ్ పబ్లిక్ ఇన్స్ట్రక్షన్ మన్రో దొరగారు రాజమండ్రి కాలేజీని దర్శించారు. అప్పుడు రాజమండ్రి కళాశాలలో

గొప్ప సభ జరిగింది. అప్పుడు రాజమహేంద్రవర ప్రభుత్వకళాశాలలో మహామహోపాధ్యాయులు కల్లూరు వేంకటరామశాస్త్రి గారు పండితులుగా పనిచేస్తున్నారు. వేంకట రామశాస్త్రిగారు మన్రోగారిని, మెట్కాఫ్ దొరగారిని అభినందిస్తూ ఆ సందర్భంలో చెప్పిన శ్లోకాలు 'రాజయోగి' అనే పత్రికలో అచ్చెన్నాయి. రాజయోగి పత్రికను గురజాడ శ్రీరామ మూర్తిగారు నిర్వహించేవారు. ఆ శ్లోకాల భావమిది :

"గౌతమీ ప్రవాహము పొలములందు విత్తనము నాటించి యీ జిల్లానుండి దారిద్ర్యమును పారదోలి నట్లు మెట్కాఫు ప్రభువు తన వాగ్రసముచేత విద్యార్థుల హృదయ భూములందు విద్యా సంతోష బీజం బుల నాటించి, పాండిత్య దారిద్ర్యమును ఈ జిల్లా నుండి పారదోలెను." 'సోయం రాజనరేంద్ర పట్టణ శిరోభూషాయితే శ్రీయుతే, మెట్కాఫు ప్రభుశేఖరో విజయతే విద్యావీలాసాలయే', అని ప్రశంసిస్తూ, మెట్కాఫుగారి శాంతాన్ని యీ విధంగా మెచ్చుకున్నారు వేంకట రామశాస్త్రిగారు. 'మెట్కాఫు ప్రభువు కన్ను, కనుబొమ్మయు కోపవిహ్నమగు బొమముడిని, కన్నెర్ర చేయుటను నేర్చుకొనలేదు' అని శాస్త్రుల వారు దొరగారిని అభినందించారు. ఈ శ్లోకాలు చిలు కూరి వీరభద్రరావు పంతులుగారు వేంకట శాస్త్రిగారి జీవిత చరిత్రలో ఉదాహరించారు. (పుట 50, 51-1937).

రాజమహేంద్రవరంలో తాను పూనిన సంఘ సంస్కరణోద్యమానికి కూడా దొరగారి అండదండలు లభిస్తూ ఉండేవని వీరేశలింగం స్వీయ చరిత్రలో ప్రసక్తం.

ఈయన 1895 వ సంవత్సరం చివరనో 1896 మొదటి నెలల్లోనో రాజమండ్రినుంచి లండన్ వెళ్ళి ట్టుగా తెలుస్తున్నది. ఏమంటే, చిలకమర్తి లక్ష్మి

నరసింహంగారు 1893 లో ఏప్రిల్ లో వీడ్కోలు సభ జరిగినట్లు, హిందూజన సంస్కారిణి పత్రిక వచ్చే సంవత్సరం మెట్కాఫ్ దొర పదవీ విరమణ చేస్తున్నారని 1894 మార్చి సంచికలోనూ వ్రాయటం జరిగింది. హిందూజన సంస్కారిణి భోగట్టా ఇది : మెట్కాఫ్ దొరగారు వచ్చే సంవత్సరం ఫిచన్ పుచ్చుకొని ఇంగ్లండు వెళుతున్నారట. అందువల్ల నగర ప్రముఖులూ, దొరగారి శిష్యులూ రాజమండ్రి కాలేజి హాలులో ఒక సమావేశం జరిపి, మిస్టర్ మెట్కాఫ్ గారిని జ్ఞాపకం చేసే చిహ్నంగా రాజమండ్రి కళాశాలలో చదువుకోవటానికి వచ్చే విద్యార్థుల ఉపయోగం నిమిత్తం ఒక హాస్టలు భవనం నిర్మించాలని నిశ్చయించారు. ఈ భవన నిర్మాణం నిమిత్తం 25 వేల రూపాయలు కావల్సివస్తుంది. ఇందులో 6 వేల రూపాయలు ఆ సమావేశంలోనే సమకూడాయట. తక్కిన మొత్తం కోసం జమీదారులు మొదలైన వారిని ఆర్థిస్తారుట, అని వార్తా ప్రకంస చేస్తూ హిందూజన

సంస్కారిణి పత్రిక ఈ విషయంలో తన అభిప్రాయం ఈ విధంగా వెల్లడించింది: 'ఈ విధంగా హాస్టలు నిర్మాణంకంటే, హైయరు యెడ్యుకేషన్ కొరకు కృషి చేసే నార్తరన్ సర్కారుల విద్యార్థులకు దొరగారి పేరిట స్కాలర్ షిప్ లు ఏర్పాటుచేస్తే విద్యాభివృద్ధికి దోహదం చేసినట్లు కదా!' అని ఆ పత్రిక వ్యాఖ్యానించింది. ఆ పత్రిక ఇంకా ఇట్లా పేర్కొన్నది: 'ఇటీవల చాలాచోట్ల మెట్కాఫ్ దొరగారు పని విరమించుకొని వెళ్ళిపోతే రాజమండ్రి కాలేజి ఎత్తుబడి పోతుందని వింటూ వచ్చాం, కాబట్టి ఆయన జ్ఞాపకార్థం స్కాలర్ షిప్పులు ఏర్పాటుచేస్తే విద్యార్థులకు ఉపకారమూ ఉత్సాహమూ కలిగించినట్లు' అని హిందూజన సంస్కారిణి అభిప్రాయపడింది.

కిందటి శతాబ్ది చివరిపాదం రాజమండ్రిలో ఒక వెలుగు మెట్కాఫ్ దొర. ఆయన ధన్యుడు. ఆయన దగ్గర చదువుకొన్నవాళ్ళు గొప్ప అదృష్టవంతులు.

శ్రీ భావుకయోగులు శ్రీ విస్సా అప్పారాయ సహృదయ యోగులు; శ్రీపాద కృష్ణమూర్తి శాస్త్రి మిత్ర సహృదయులు; ఒకనాడు గుంటూరు సంవత్సరసమావేశములో శ్రీపాద ప్రసక్తి రాగా శ్రీ అప్పారావుగారు మిత్ర భావముతో "శ్రీపాద సారస్వత సమీక్ష చేయు సారస్వతేయునకు ప్రతి వత్సరము నేను 116-00 పురస్కారమిచ్చెదను." అని స్పష్టము చేసినారు. అప్పుడు నేను "శ్రీపాద భాగవత సమీక్ష" చేయుదు నంటిని. కొన్నినాళ్ళకు ఆ సమీక్ష వ్రాసి సభలో ఉపన్యసించితిని. నాకు ఆ వత్సరము 116-00 సమీక్షా ఫలము లభించినది

శ్రీ అప్పారావు కాకినాడలో ఉన్నప్పుడు వారున్న శ్రీనగర సౌధము చేరితిని. "సమీక్ష" సమర్పణము చేయు ఛాయాచిత్రము తచ్చిహ్నము. అది యిది.

సంతకము

—అభినవభాతి జమ్మలమడక మాధవరామశర్మ

[చూ : ఛాయాచిత్రపటము]

సిద్ధనాగార్జునుడు

ఆచార్య విస్సా అప్పారావుగారు

— డా॥ వేటూరి శంకరశాస్త్రి

[నివురు గప్పిన నిప్పు ఆచార్య విస్సా అప్పారావుగారు. వారి పాండిత్య ప్రతిభా విశేషాలు అంతర్నిగూఢమైనవీ, బహుముఖమైనవీను. ఎవరైనా జిజ్ఞాసతో కడిపిచూస్తేకాని అవి బయటికి రావు.

ఇప్పటికి 60 ఏళ్ళ పూర్వపు మాట, మదరాసు ప్రెసిడెన్సీ కాలేజీలో పేరు ప్రఖ్యాతులు గడించిన ఆంధ్ర ప్రముఖులు ఆచార్య పదవిలో ఉండేవారు - విస్సా అప్పారావు, పోతరాజు నరసింహము, వేమూరి విశ్వనాథశర్మ, తనికెళ్ళ వీరభద్రుడు మొదలగువారు. ఈ విద్యాధికులందరికంటే అప్పారావుగారిలో విశేష మేమిటంటే, లలితకళలైన సంగీత సాహిత్యములలోను, చిత్ర నృత్య విద్యలలోను, జ్యోతిశాస్త్రమునందును వీరికి మంచి పాండిత్య ముండేది.

అప్పారావుగారు పాట కచ్చేరీలు చేయలేదుగాని, సంగీతశాస్త్ర మర్కాలు, మరుగులు మిత్ర గోష్ఠిలో వివరించి చెబుతూ కొన్ని కీర్తనలు పాడి వినిపిస్తూ ఉండడం నేనెరుగుదును. పాటకచ్చేరీలు విని ఆనందించ లేని నాకు వీరి ప్రసంగాలవల్ల సంగీత శాస్త్రాభిమానము కలిగినది. వీరికి లలితకళలందు గల అభినివేశానికి నిదర్శనముగా త్యాగరాజస్వామివారి కీర్తనలను చాలా సంపాదించి సంస్కరించి, శ్రీ కల్లూరి వీరభద్రశాస్త్రిగారిచేత తెలుగు వివరణ వ్రాయించినారు. త్యాగరాజస్వామివారి హృదయ మెరిగి, త్యాగరాజస్వామివారి జీవిత విశేషాలన్నీ సంపాదించి సంస్కరించి, విమర్శనాత్మకమైన పీఠికతో ఒక బృహత్ గ్రంథమును ప్రకటించినారు.

సర్వసామాన్యముగా క్షేత్రయ్య పదాలు నీచ శృంగారభూయిష్టమైనవని కొందరు తలచుట కద్దు. కాని విజ్ఞులైన పెద్దలు అలా భావించలేదు. క్షేత్రయ్య పదాలలో అక్షరాక్షరము పరమ ప్రమాణమన్న బహుజనపల్లివారి మతాన్ని పనప్పాకం ఆనందాచార్యు వంటివారు ఆమోదించిన వైఖరిని వేటూరివారు పేర్కొనడమేకాక అప్పారావు పంతులుగారినీ క్షేత్రయ్య పదాల ప్రకటనకు ప్రేరేపించినారు. ఆ ప్రేరణతోనే అప్పారావుగారు క్షేత్రయ్య పదాలు సంపాదించి, సంస్కరించి ప్రకటించడమేగాక, పదాభినయ భావానుగుణముగా కొన్ని త్రివర్ణ చిత్రములను కూడా వ్రాయించి, క్షేత్రయ్య జీవిత విశేషములను సందర్భానుసారముగా సంధానపరిచి, క్షేత్రయ్య మొవ్వ గ్రామమునకే చెందినవాడని పీఠిక వ్రాసి ప్రకటించినారు. అంతేకాక, క్షేత్రయ్య రూపానికి మూర్తికల్పన చేసినవారుకూడా వీరే. రసహృదయులైన శ్రీ రాజమన్నురుచేత కూడా ఆ పదాల ప్రాశస్త్యాన్ని సమీక్షింపజేసినారు.

ఇంతేకాకుండా రాజమహేంద్రవరములో దామెర్ల రామరావు ఆర్ట్ గేలరీ నెలకొల్పటానికి ఎంతో పాటు పడ్డారు. మొదట్లో నటరాజ రామకృష్ణగారి నాట్యకళా వైదుష్యానికి ప్రజలలో ఆదరమును సంపాదించిపెట్టుటకై పాటుపడ్డది వీరేనని చెప్పిన అతిశయోక్తిగాదు. ఈ విధముగా సంగీత, సాహిత్య, చిత్ర, నృత్య కళలకు నిస్వార్థమైన, నిరాదంబరమైన సేవచేసి కృతార్థులైనారు.

వీరి ఆభిమాన విద్య ఫిజిక్స్. అందు ఆచార్య పీఠము నధిష్ఠించి ప్రభుత్వ కళాశాలలో ఆచార్య పదవిని నిర్వహించి ఉద్యోగ విరమణానంతరము ఆంధ్ర యూనివర్సిటీ ఆర్ట్స్ కాలేజీ ప్రెసిపిట్ పదవిని నిర్వహిస్తూ ప్రభుత్వముతో మాట పట్టింపు వచ్చి పదవికి రాజీనామా చేసి బయటికి వచ్చినారు. భారతీయ సంస్కృతీ సంప్రదాయములందు వీరికి అభిమానము మెండు.

ఇవన్నీ సరే అందరికీ తెలిసినవే. ఇంకొక విషయము చెప్పదలచినాను. నా చిన్ననాటి మాట. ఒకనాడు శ్రీ అప్పారావుగారు మా అన్నగారు శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారిని చూడగోరి వచ్చినారు. మంచి వయసులో మెలికట్టు మీసాలతో స్ఫురద్రూపంతోవున్న అప్పారావుగారు అనాడు మృత్యుంజయ విలాసమునే గ్రంథాన్ని సంపాదించగోరి మా అన్నగారి కడకు వచ్చారు. అదే నా ప్రథమ దర్శనము; వారిరువురి ప్రథమ పరిచయమును అది మొదలు వారి మైత్రి క్రమంగా పెరుగసాగింది. కుంభకోణము మాస్టరు సివిలి భృత్త రహిత తారక రాజయోగమున ఉత్తమ సాధకులైన పూజ్యులు శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారితో చిరకాల పరిచయమున వీరును గొప్ప అనుభూతులను పొందగలిగారు. అప్పారావుగారు నియోగి బ్రాహ్మణులు. ప్రభాకరశాస్త్రిగారు వైదిక బ్రాహ్మణులు. నియోగులకు నీతెక్కువని, వైదికులకు ఛాందస మెక్కువని జనవాడుకగా చెప్పుకుంటారు. ఆ రోజులలో నియోగి వైదిక కక్షలు ఎక్కువగా ఉండేవి. అవన్నీ విస్మరించి యోగ మిత్రులైన వీరిద్దరు వియ్యమందుట ఒక విశేషము. ఆ రోజులలో ఈ శాఖాంతర వివాహమును గురించి ఆంధ్రదేశమున కొంత సంచలనమే కలిగినది. ఈ వివాహమునకు అహ్వనించడానికి శతావధాని చెళ్ళపిళ్ల వెంకటశాస్త్రిగారి వద్దకు వీరుభయులు వెళ్ళగా వార్ధక్యమున వారు రాతేక 'కృష్ణా' పత్రికలో అభినందన పూర్వకమైన ఆశీర్వాచన వ్యాసాన్ని ప్రకటించినారు. ఉభయ వంశములవారు వీరి బంధువులు కొన్నాళ్ళు భీష్మించుకోవడం కూడా జరిగింది. తర్వాత ఇట్టి వివాహములు సర్వసాధారణమైపోయినవి.

ఆ రోజులలో మాస్టర్ సివిలి యోగ సాధనలో ప్రముఖులైన కొందరి జాతకములు "కాకాభుజండర్" అనే ఆరవ నాడీ గ్రంథము నుండి చదవడం జరిగేది, సాధకులైన వారి జాతకముల నుండి అనేక గాథలు వెలువడినవి. అందు అప్పారావుగారి జాతకములో వెలువడ్డ కొన్ని పూర్వజన్మ గాథలు నేనెరుగుదును. అవి యెల్ల వెల్లడించుట నా పని కాదు గాని, 1953 వ సం॥లో జగ్గయ్యపేటలో బుద్ధ జయంతి ఆతి వైభవముగా జరిగినది, వాని కనుబంధముగా ఒక సంచికను ప్రకటించడమైనది. దానిలో ప్రచురించుటకు ఒక వ్యాసమును వ్రాయమని అప్పారావుగారిని నేను కోరగా, "సిద్ధ నాగార్జునుని" గూర్చి ఒక పరిశోధనాత్మకమైన మంచి వ్యాసము వ్రాసి ఇచ్చినారు. అందు సిద్ధ నాగార్జునుని గూర్చి కొన్ని కొత్త విషయములు వెల్లడించినారు, అది చూచిన మీదట నాకు కొంత ఆశ్చర్యమే కలిగినది. ఇతరులు నమ్మినా నమ్మకపోయినా ఆ వ్యాసము వ్రాయుటలో వారి జ్ఞాంతర సంస్కార విశేషము వాసించినదని నేను నమ్మినాను. అట్టి విలువగల వ్యాసమునే వారి స్మారకార్థము ప్రకటించే సంచికలో మరల ప్రకటించుటవల్ల వారిని సంస్మరించుట అగునని తలచుచున్నాను.

అప్పారావుగారు పూజ్యులు మా అన్నగారైన ప్రభాకరశాస్త్రిగారికి వియ్యంకులైనందున బంధురీత్యా నాకు బావగారు. ఆ బంధుత్వ పరిణామము యిట్టిది.

అహేతుః పక్షపాతో యస్తస్య నాస్తి ప్రతి కియా,
సహి స్నేహాత్మక స్తస్మై నమః సర్వభూతే సీవ్యతి.

అంతఃకరణ తత్త్వవేత్తయైన భవభూతి మహాకవి పై విధంగా అన్నాడు.

నిర్ణేతుకమైన స్నేహమునకు ఏ విధము చేతను భంగము కలుగదు. అది యొక దారము వంటిది. లోని మర్మములను - హృదయములను ఒకటిగా చేర్చి కుట్టును. అప్పారావుగారి ఆత్మోన్నత్యానికి ఇవే నా నివాళులు. —రచయిత.]

రసవిద్య వెలయించిన సిద్ధనాగార్జునుడు

ర చ య త

ఆచార్య విస్సా అప్పారావు

నేడు రసాయనశాస్త్రముని వాడుకలోనున్న శాస్త్రమునకు యీ రసవిద్యయే మూలము. అతి ప్రాచీన కాలము నుండి ఈ రసవిద్య మన దేశమందు ప్రబలియుండెను. ఈ విద్య శ్రీ రామచంద్రులవారు దండకారణ్యమందుండినప్పుడు కాలనాథుడను ఋషివద్ద నేర్చుకొని రామరాజీయులు, రసేంద్రమను రెండు గ్రంథములు రచించిరని యీ విద్యలో ఉత్తీర్ణులైన సిద్ధులు సంప్రదాయకముగ చెప్పుకొనెడి విషయము. ఈ రెండు పుస్తకముల యొక్క శిథిల ఖండములు నేడున్నవి. “ఆర్కప్రకాశ” మను చిన్న గ్రంథమును రావణుడు వ్రాసెనని ప్రసిద్ధి. అనేక వ్యాధుల కిందు చికిత్స చెప్పబడినది. రసాయనములతో వైద్యము చెప్పబడినది. ఒక ఖనిజ ఆమ్లమును (Mineral acid) తయారుచేసి వాడినట్లున్నది. క్రీస్తుకు పూర్వము అయిదవ శతాబ్దివాడగు పంతంజలి మహర్షి ‘లోహ శాస్త్రము’ను రచించెను. హిరోడోటస్ హిందూ దేశము నందలి యోగులు పాదరసముతో చేసిన మందులను తిని వందల కొలది ఏండ్లు జీవించి యుందురని వ్రాసియున్నాడు. మాథ్యమిక బౌద్ధ ప్రవర్తకుడగు ఆచార్య నాగార్జునుడు కొన్ని వందల ఏండ్లు జీవించెనని, రససిద్ధి పొందినవాడని చెప్పబడుచున్నది. క్రీస్తు తరువాత ఏడవ శతాబ్దిలో ప్రసిద్ధి గాంచిన సిద్ధనాగార్జునుడు ‘రసవైశేషిక’ మను గ్రంథమునకు కర్త. గొప్ప రసవిద్యాప్రవీణుడు. రెండవ శతాబ్దియందు వెలసిన ఆచార్య నాగార్జునుడు రసవిద్య యందు పేరు పొందిన గొప్ప సిద్ధుడనీ, రసవిద్యకు ప్రథమాచార్యుడనీ, రసవాద శాస్త్రమును కల్పించినవాడనీ చెప్పుదురు. చైనా దేశమందలి రస వైద్యము హిందూ దేశము నుండి గ్రహించినట్లు కనిపించును “సూషా” లోని ముప్పది నాల్గవ పుస్తకములో (క్రీ.శ. 589-618) నాగార్జునుడు ‘‘లూంగ్ షా’’ అని చెప్పబడినాడు (“లూంగ్” అనగా నాగము-పాము; “షా” అనగా చెట్టు-అర్జున వృక్షము). అది లూంగ్ షా అనేక ఔషధయోగములకు కర్తయని యున్నది.

ప్రాచీనాంధ్రమున వైద్యము

మన పూర్వులు వైద్యమును నాలుగు విధములుగా చెప్పిరి. ఒకటి రసమును, ఇతర తోహములను ఉపయోగించునది; రెండవది మూలికా వైద్యము; మూడవది మంత్రములను, రక్షలను ఉపయోగించునది; నాల్గవది శస్త్రవైద్యము. మొదటి రసవిద్య దివ్యమైనదనీ, యోగులచే అభ్యసింపబడినదనీ; రెండవది, మూడవది మనుష్య సంబంధమైనవనీ; నాల్గవది క్రూరమైనదనీ వారి మతము.

రసవిద్య ప్రయోగము చేత కనుగొన్నదిగా గాక మనుష్య ప్రజ్ఞకు మీరినదై ఈశ్వర, ప్రేరితమై వెల్లడి చేయబడినట్లు తోచును. ఈ విద్యా రహస్యము చాలావరకు మాటుపడినది. రహస్యముగా యోగులచేత నభ్యసింపబడినట్లు కన్పించును.

రస విద్యను గురించిన గ్రంథములు పెక్కు లక్కడక్కడ చెదిరియున్న వానిని సేకరించి అందలి వివిధ విషయములను అనుభాగముగా సక్రమముగా విభజించి, సందర్భములను, తప్పులను సరిదిద్ది, సంపుటికరించి 'రస జలనిధి' యను గ్రంథమును రసాచార్య కవిరాజ భూదేవముఖర్జీ, (బెంగాలు ఆయుర్వేద విద్యాలయములోని ప్రధానాచార్యుడు) 1928 లో మొదటి సంపుటమును ప్రచురించెను. ఈ సంపుటమందు ఒక పాదరసమునకు ఎట్లు వివిధ సంస్కారములను చేసి దానిని సేవించవలెనో, ముఖ్యముగా వజ్రకాయమును పొంది ముసలితనమును మృత్యువును ఎట్లు ప్రతిఘటించనగునో, రసమును భస్మము చేసి దానితో ఎట్లు రాగి మొదలైన లోహములను బంగారముగా, వెండిగా మార్చవచ్చునో స్పష్టముగా చెప్పబడినది.

రసవిద్య

ఈ ముఖర్జీగారు ఒక యోగిని కలసికొనుట తటస్థించినదని, ఆయన దయవలన రసవాద గ్రంథము లందలి విషయములను సమన్వయించుకొని అర్థము చేసుకొను రహస్యమును తెలిసికొంటినని వ్రాసియున్నారు. ఆ యోగి నిత్యధర్మ జీవితమునకెంత కావలెనో అంతే బంగారము చేసికొనుచుండవలెనని చెప్పెనని, ముఖర్జీగారికి బంగారమును చేసి ప్రత్యక్షముగా చూపించెనని వ్రాసిరి. ఏ భస్మము నుపయోగించి బంగారమును చేసిరో దానిని చేయు విధమంతయు యీ గ్రంథమందు వివరించితిని, అందు వివరించిన రీతిని ఒక రసశాలను నిర్మించి, ఉపకరణములను, ధాతువులను, మూలికాదులను సేకరించి ఆ ప్రయోగములు చేయుటకు తగిన వసతులు కల్పింపబడినచో తానాపని యందు నిమగ్నుడై రససంస్కారములను చేసి ఫలితములను పొందగలనను ధైర్యము కలదని వ్రాసియున్నారు.

రసజలనిధి ప్రథమ సంపుటము నుండి రసవిద్యను గురించిన విషయములను యీ క్రింద సంగ్రహించుచున్నాను :

1. ఆచార్య లక్షణము :- రసకర్మదక్షుడు, సదయుడు, తంత్రజ్ఞుడు, తేజస్వి, జ్ఞాని, శివసాధకుడు, భక్తుడు, జితేంద్రియుడు, సర్వజీవరహితుడనై ఆచార్య డుత్తమ పురుషుడుగా ఉండవలెను.

2. శిష్యులక్షణము :- నిరహంకారి, సత్యవాది, దృఢవ్రతుడు, మేధావియై యుండవలెను.

రసజలనిధి విషయ వివరణము

3. రసశాలా నిర్మాణము :- దేవాలయముగల నగర మందు విపులము, రమ్యమునైన పన మందు, సర్వోషధులు గల చోట రసశాల నిర్మింపవలెను. బహుద్వార గవాక్షము లుండవలెను. నిర్మల నీరములు దగ్గరగల చోట, ప్రశాంతముగా, ఏకాంతముగా రసక్రియ సల్పుటకు వీలుగా శాలను నిర్మించవలెను. సూర్యరశ్మి టాగా తగులుచోట స్పటికమువంటి గాతితో తూర్పు భాగమున రసమంటపమును నిర్మించవలెను. సర్వరసములను (ధాతువులు) నిలువ చేయుటకై ఏర్పాటు చేయవలెను. మండప మధ్య మందు ఒక వేదికపై వనలింగమును ప్రతిష్ఠించి యథా శాస్త్రముగా నిత్యపూజ సలుపవలెను.

4. ఒకటిన్నర కొలముల (తులముల) బంగారు రేకులను, మూడు రెట్లు బరువుగల రసముతో ఒక రూముసేపు ఒకసారి అష్టరసముతో మర్దించి, నిమ్మకాయలో పొదిగి, గంజిలో డోలా యంత్రములో ఉడక బెట్ట వలెను. అట్లు తయారైన రసలింగమును ఉత్సాహముతో మంటప మధ్యమున ప్రతిష్ఠించి పూజించినచో ఆసామాన్య మగు ఫలము కలుగును. దర్శనము చేత పుణ్యము కలుగును. స్పర్శవలన ఫలసిద్ధి యగును, పూజించిన ముక్తి కలుగును.

తరువాత శ్రీదేవిని మంత్రరాజమగు ఆఘోరమంత్రముతో పూజించవలెను. రసాంకుశ మంత్రముతో కూడ దేవి పూజ చేయవలెను.

5. రసశాలా వివరణము :- పహ్నికర్మ, వేషణకర్మ, శస్త్రకర్మ, వేధకర్మ మొదలైనవి నియ మితమగు దిక్కులలో ఏర్పరుపవలెను.

6. శాశోపకరణములు :- వివిధోపకరణములు, యంత్రములు, మూసలు, పుత్రములు, వాని వేవరణములు చెప్పబడినవి.

7. శిష్యోపనయనము చేయు విధము :- ఆచార్యుడు భార్యా సమేతుడై ఉపనయన కర్మసాగించ వలెనని, శిష్యుడు ఆఘోర, రసాంకుశ మంత్రములను లక్షసార్లు పునఃపఠనం చేయవలెనని వివరింపబడినది.

రససిద్ధికి భగవత్కృప ముఖ్యము :- గురుని చేత ఉపనితుడై రాజాదరణము ప్రజాదరణము కలిగి, ధనవంతుడై, రసోషధ కోవిదుడై నానాకర్మ పరాజ్ఞుడైన వానికిగాని సిద్ధిలేదు.

రస మహిమ :- ముక్తి పొందుటకు ప్రాణాయామము, వాసనానోదనము, జితేంద్రియత్వము మార్గములు. ఇవి సుస్థిరమగు దేహమున గాని సాధ్యములు కావు.

రసము, గాలి యీ రెండిచేత శరీరము స్థిరముగ నిలువ గలదు. మూర్చావస్థలో రసము వ్యాధులను పోగొట్టును. మృతరసము దేహరోగ్యమును కాపాడును. రసము వాయువు బంధింపబడినచో భేదరత్నమృచ్ఛును. “వధ్యః భేదరతా మీదత్తే రసోవాయుశ్చనాన్యథా” ఇంకొక రీతిని సాధ్యము కాదు. పాదలేపనముతో నాకాశమున నెగురుట, నీటిమీద నడచుట దీనికి సంబంధించినవే! ఈ యాకాశ గమనమున కుపయోగించే రసము నల్లని రంగు గల రసేంద్రమను కృష్ణరసము.

పంచ రసములు :- రసము-ఎరుపు రంగు కలది; రసేంద్రము-నలుపు రంగు కలది; సూత-పసుపు రంగు కలది; పాదరసము-తెల్లనిది; మిశ్రకము- నెమిలి పింఛపు రంగు గలది.

ఉపరసములు :- ముఖ్యమైనవి ఎనిమిది - (1) గంధకము (2) హరితాశము (orpiment) (3) కాసీసము (green vitriol) అన్నభేది (4) శిలాజిత్ (bitumen) (5) కంకుస్థమి (6) మణులు (7) రజవర్త (8) గైరికము.

8. సంస్కారములు :- రసదోషములను తొలగించుటకై పద్దెనిమిది సంస్కారములు, ఒక్కొక్క సంస్కారములో వివిధ క్రియలు విపులముగా చెప్పబడినవి. రోధనం, గ్రాసనం, మూర్చనం, మారణం, భస్మీకరణం యీ సంస్కారములలో ముఖ్యములు. గ్రాసన సంస్కారములో రసము బంగారము, అభ్రకము, గంధకము మొదలైన లోహదులను ఎట్లు మ్రింగివేయునో, మ్రింగిన తరువాత రసము యొక్క బరువులో చెప్పతగిన మార్పు ఎట్లుండదో చెప్పబడినది. ఇది వింత విషయము.

మృత సంజీవనీ ఘటిక :-

కాంతాభతా ప్యనత్వానాం వజ్రహేమోరసస్యచ ।
సప్తాహ మష్టవిష్టానం గోలకో లేపితే స్వహమ్ ॥
గోజిహ్వాయసీ వధ్యా నిర్గుణీ మధుసైంధవమ్ ।
స్వినే భూధరయంత స్థేపజ్ఞాత్ కఠిన తాంగతే ॥
యవచిన్వా పలాశాజ్జరాజికార్పాసతణ్ణులై ।
అవర్తితా నర్తిపాయామ్ మూషాయాం ఖదిరాగ్నినా ॥
టక్కుణం శ్వేతకాంచంచ దత్వాదత్వా విశోషితే ।
మూషయాం విద్యోగేన సమాంశం హేమజారయేత్ ॥
సంవత్సరం ముఖభృతా మృత సంజీవనీ మతా ।
గుటికా శత్రు స్తంభంచ కురుతే హరతే జరామ్ ॥

కాంతం, అభ్రకం, స్వర్ణమాషికం (Sulphide of Iron or Copper) హీరకం—వజ్రం, బంగారం, రసం, భస్మము, గంజిలో వీనిని ఒక వారము మర్దనచేసి ముద్ద కట్టించవలెను. దానిపైన గోజిహ్వ, కాకమాచి. హరితకి, నిర్గుణి, మధువు, సైంధవములతో చేసిన లేపనమును పూయవలెను. భూధర యంత్రమందు వేడి చేయవలెను. మూసలోపలి భాగమున, బార్లీ, చింతపండు, పలాశకణ్ణ బూడిద, విభీతకి, రాజిక, పత్తిగింజలు, తండులీయకములతో చేసిన లేపనమును పూయవలెను. వేడిచేయుచున్నంతకాలము అప్పుడప్పుడు క్రమేణ పటిక, తెల్లగాజు చూర్ణములను మూసలోనికి వేయుచుండవలెను. ఇట్లు పదిహేను దినములు చేసినచో, గుటిక తడిలేనిదై యుండును (dries). ఈ మృతసంజీవనీ ఘటికను ఒక సంవత్సరకాలము నోటనుంచికొనినచో మృత్యోన్ముఖుడైన జీవించును. వానిది వజ్రదేహమగును. శత్రువుల శత్రుముల భయముండదు. ముసలితనము తొలగిపోవును.

రంజనమ్ :- (పదిహేడవ సంస్కారము) తైలము మూలమున ఇతర పద్ధతులవలన రసమునకు ఎరుపురంగు వచ్చునట్లు చేయవచ్చును. అట్టి రసము కదలక నిలుచును. అగ్నిపైనుంచిన విరిగిపోదు. ఇట్టి రసముతో లోహములను కబళించునట్లు చేయవచ్చును.

స్పర్శమణి (Philosopher's stone)

ఎరుపురంగు వచ్చిన రసమును మసి, ఇటుకపొడి, పెరుగు, నిర్గుండి, గంజిలో కలిపి వేడిచేసి ఊర్ధ్వ పతనము (Sublimation) కావింపవలెను. రసములో $\frac{1}{64}$ బరువు గల బంగారుముద్దనుగాని, వెండిముద్దనుగాని రసము మ్రింగునట్లు చేయవలెను. ఇట్లు నాలుగుసార్లు చేయవలెను. అది నాలుగు మడతలు గల గుడ్డలోనుండి దిగినచో రసము ఆ ముద్దలను పూర్తిగా జీర్ణించుకొన్నట్లు భావింపవలెను. ఈ రసమున కింకను అనేక కర్మలు చెప్పబడినవి. జలకచ్ఛప, స్థలకచ్ఛప యంత్రములు మొదలగు సాధనలతో మూడేసిరోజులు రసముకంటె ఎనిమిదిరెట్లు బరువైన బంగారమునుగాని, వెండినిగాని ఉపయోగించి కర్మ సాగించవలెను. అట్లు తయారైన రసమును దివ్యోషధములతో ఘనీభవింపజేసినచో, అది ఇష్టసిద్ధులను చేకూర్చునదగును.

ఉపయోగించిన బంగారుగాని, వెండిగాని రసముతో సమానభాగమైనచో తయారైన రసమును శతభేది యందురు. అది నూరురెట్లు బరువైన లోహమును బంగారముగాగాని, వెండిగాగాని చేయును. రెట్టింపు బంగారమును వెండిగాని ఉపయోగించినచో సహస్రభేది, నాలురెట్లకు లక్షభేది, ఎనిమిది రెట్లకు కోటిభేది యగును. పదహారుగాని, ముప్పదిరెండు రెట్లుగాని బంగారము నుపయోగించినచో స్పర్శమణిగా రసము మారును. స్పర్శమాత్రమున లోహములు బంగారుగా మారును. ఇట్లే వెండిగా కూడ మారును.

వేధన భేదములు :- లోహములను బంగారముగా మార్చుటలో భేదములు కలవు.

లేప వేధనం :- ఇది సాధారణ పుత సాధనద్వారా జరుగును.

క్షేపవేధనం :- లోహమును కరిగించి అందులో రసమును పడవేయుటచేత నగును.

కుంతవేధనం :- తయారైన రసములో చిన్నభాగమును పట్టుకారుతో పట్టుపట్టి లోహము కరుగుచుండగా దానిపై నుంచుట.

ధూమవేధనం :- లోహము నగ్నిపైనిడి, తయారుచేసిన రసమును జల్లగా పొగజిమ్మిన తత్క్షణమే లోహము బంగారుగా మారును.

శబ్దవేధనం :- తయారైన రసమును పుక్కిట నిడికొని చిన్నలోహపుముక్కమీద ఉప్మని ఊది వెచ్చబెట్టినచో, బుస్సుమను శబ్దముతో లోహము బంగారముగా మారును.

స్పర్శవేధనము :- స్పర్శమణితో అంటుటచేత బంగారుగా మారుట (1౪, ౩2 రెట్లు బరువుగల లోహములు, నవరత్నములు మొదలగు బీజములతో ఘనీభవించిన రసముతో అంటవలెను).

వేధనమొనర్చబడిన లోహములను ఒక పక్షము (పన్నాల్లు దినాలు) భూమిలో పాతిపెట్టి తరువాత తీసి విక్రయించవలెను. ఇట్టి వేధనవిద్య నేర్చినవానిని దుఃఖతరన్ అందురు. (ఇతడు దుఃఖములను తరింపజేయ గలుగును గాన!)

*

*

*

కేవలము రసమును మాత్రమేగాక, రసము గంధకమును కలిపి ఉపయోగించి తగరమును వెండిగా మార్చుట, హరితాశమును మాత్ర ముపయోగించి రాగిరేకును బంగారముగా మార్చుటకూడ రసజలనిధి రెండవ సంపుటములో వివరింపబడినది. హరితాశమును శతభేదిగా మార్చునట్టి యోగముకూడ నందు వర్ణించబడినది.

*

*

*

తీక్షణ లోహము :- (Steel) రసజలనిధి యొక్క ఆరు విధములైన ఉక్కులు నాల్గవ సంపుట ములో వివరింపబడినవి.

1. ఖర :- లోహముపైన పోగర లేకుండును-విరుగగొట్టినచోట పాదరసమువలె మెఱయును.

2. సారలోహము :- పై భాగమున పోగరలుండును. పుల్లటి శాకరసముతో తోమినచో పైభాగము పర్వతశిఖరాకారము గల సన్నని గీతలతో గూడిన ఆకారములు గోచరింపును.

3. హ్రీన్నల లోహము :- నలుపు పసుపు కలిసిన రంగు కలది. దీని పైభాగమున పోగర పక్షి ముక్కుల ఆకారము కలదిగా ఉండును.

లోహ పరిశీలన

4. తరపట్ట లోహము :- లోహ పరిశ్రమలో మేలితరహాకి చెందినవారు మాత్రమే దీనిని తయారు చేయగలరు. ఇది నున్నగాను, నల్లగానూ, మెరయుచుండును. అతి సన్నని పోగరకలదై యుండును. చిన్న చిన్న దొప్పల ఆకారము కలదిగా దీని తయారీ ఉండును. ఇది తుప్పు పట్టదు (does not rust). ఎండ, వాన, గాలి ఎన్నాళ్లు సోకినా తుప్పు పట్టదు. దీనితోనే బహుశః ఢిల్లీలోనున్న సుప్రసిద్ధ పురాతన లోహస్తంభము చేయ బడి యుండును. కోనార్కలోని సూర్యాలయముందలి లోహస్తంభములు, విష్ణుపూర్లోని ఫిరంగులు యీ ఉక్కు తోనే చేసియుండవచ్చును. ఇట్టి ఉక్కును చేయగలిగిన కార్మికులు 1880 ప్రాంతములవరకూ నుండిరి. నేడు ఎచ్చటను యీ విద్య నేర్చినవారు కానరాదు !

5. వజ్రలోహము:- దీని పైభాగమునగల పోగర రేఖలు మెరుపు వజ్రతీగలవలె లోతుగాను, నిడివి గాను, వంకరగాను ఉండును. ఇది మెరయునట్టి నలుపు రంగుగా ఉండును.

6. కాలలోహము:- చాలా బరువుగా (blue-black) చక్కని నీలవర్ణము కలదై యుండును. పై భాగము మెఱయుచుండును. గాఢవలె ప్రతిఫలించును. ఇంకొక లోహపు ముక్కతో ఎంత కొట్టినను ఇది బ్రద్దలు కాదు.

అచార్య విస్సా అప్పారావు

ఈ వివరములవలన లోహ పరిశ్రమలోను, దాతుకర్మయందును మన పూర్వులు చాల తెలిసినవారని చెప్పవచ్చును. ఇట్టి విద్యలు మరుగుపడి యున్నవి. 1925 నవంబరు నాల్గవ తేదీన ఫార్వర్డ్ (Forward) అను కలకత్తాలోని పత్రిక హైదరాబాదులోని అనేక అముద్రిత తాళపత్ర గ్రంథములను గూర్చి వ్రాయుచు కొద్ది వివరములను వెల్లడించినది:- బంగారు చేయు యోగములు, ఖనిజములను కనిపెట్టు యంత్రములు (Prospecting Devices), రాయలసీమలోనుండి సేకరించిన కొన్ని అపూర్వమగు రసవాదగ్రంథములు శ్రీ గొల్లాపిన్ని వాసుదేవశాస్త్రిగారు ఈమధ్యనే తెచ్చి నా కిచ్చిరి. వాని గురించిన పరిశోధన త్వరలోనే సాగగలదని తలచుచున్నాను.

* * * *

నవనాథ చరిత్ర - నాగార్జునుడు

గౌరవ రచించిన నవనాథ చరిత్రలో నాగార్జును డను సిద్ధుని పూర్వగాథ యొకటి కలదు. అతడొక రాజపుత్రుడు. వేటకు బోయి విధివశమున పామై యుండునట్లు శపింపబడి, అర్జునవృక్షములోని తొర్రలో పాము రూపమున దాగియుండి, మీననాథసిద్ధుని యనుగ్రహమున మానవాకృతిని బొంది, అతనికి శిష్యుడై నాగార్జునుడను పేరుగాంచెను. అణిమాదిసిద్ధులన్నియు మీననాథు డీతని కనుగ్రహించెను. తరువాత ఆత్రేయుడను శిష్యునకు రసవాద సార శాస్త్రములను తెలిపి, యాంధ్ర దేశమున తిరుగుమని పంపి, తాను మీననాథుని వద్దకు బోయి అతనిని సేవించుచుండెను. నాగార్జునుని శిష్యుడు శ్రీశైలమును చేరి, గర్వితుడై శ్రీశైలమునంతను బంగారుకొండగా మార్చదలచి కార్యమునకు పూనెను. అది తెలిసి విష్ణువు మాయా వేషమున వచ్చి అతని పుక్కిటనున్న మృత సంజీవనీ ఘటికను పైకి తీయించి, చక్రప్రయోగము చేసి వధించెను. ఆ ఘటిక నోటనుండగా కత్తితో మెడ మీద కొట్టినను ఖంగుమని తూలిపోయినదిగాని వ్రేటు పడలేదు. కొండనంతను బంగారము చేసిన ప్రజలు ఎవరికి కావలసినది వారు త్రవ్వకొనిపోయి సేనల పోగుచేసికొందురనియు, దేశమునందంతటను అరాజకము ప్రబలు ననియు, ధర్మము తొలగుననియు, మర్యాద నిర్మూలమగుననియు, భూమి నెఱి తప్పుననియు తలచి విష్ణుమూర్తి లోకహితము కొఱకై అతనిని సంహరించెనని కథ.

ఈ సందర్భములో బంగారు చేయు విధానము కొంత వర్ణింపబడినది. దాని నీ క్రింద ఉదహరించుచున్నాను:-

రసము లైదును నుప - రసము లెన్నిదియు
బసరులు మందులు - బాషాణములును
గలువంబులును జాల - గా సమకూర్చి
వలయు మంత్రోషధా - వశులకు బలియు
జేసి మనోజయ - సిద్ధి బెంపొంది
యాసీనుడై లులా - యాజిన రచిత

గురుభక్తికల నిర్ప - గ్రోవులు సలిపి
 సరములు బొందుగా - సంధించి భక్తి
 గురునాథు దలచి త - ధురువు భజించి
 వరభైషజాది దై - వములను మ్రొక్కి
 నేర్చిన మందు ల - న్నియు వైచి యగ్ని
 గూర్చి పుటంబు గ్ర - క్కున బెట్టనపుడు
 వెసనూడువారును - విసువక రసము
 పసరులు గలిపి పా - ల్పడ నూరువార
 లనువొందగా మూస లమరించువారు,
 మొనసిక్రమ్మ బుటం - బులు బెట్టువారు
 కలయంగ నూరిన - కనకంబు దివిసి
 యెలమిమై బెనుబోవు - లీడ్పెడివారు
 నైసంభ్రమింపుచు.....

* * *

నాగార్జునకొండలో లభించిన రసాయనిక సాధనములు

1953 లో ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయ రజతోత్సవ సందర్భమున జరిపిన చారిత్రక ప్రదర్శనములో, నాగార్జునుని కొండవద్ద జరుపుచున్న త్రవ్వకములలో లభించిన వస్తువులను కొన్నిటిని తెచ్చి చూపిరి. అందు పెద్ద పింగాణీ కుప్పెలు (blacks), బక యంత్రములు (Retorts) కలవు. పింగాణీకుప్పెలో రాయివలె గట్టిపడి పోయిన పదార్థము మెండుగా నుండెను. అదొక గరిటకూడ బిగుసుకొనిపోయి యుండెను. ఈ రసాయనిక సాధనములవలన నాగార్జునునికొండ ప్రాంతమున రసశాస్త్రవేత్తలు, రససిద్ధులు కొందరు స్థావరము కల్పించుకొని యుండి యుందురని చెప్పవచ్చును. ఇవి ఏ కాలమునాటివో చెప్పజాలము. ఇవి సిద్ధనాగార్జునాచార్యుని కాలము నకు తరువాతివి మాత్రమైయుండవు. ఏమన, నాటికి నాగార్జునునికొండ ప్రాముఖ్యము తగ్గిపోయెను. ఈ పింగాణీ కుప్పెలలోని పదార్థమురు దొలిచిత్తీసి (drill) రసాయనశాస్త్రపద్ధతి నడియెట్టిదో తెలిసికొనుట చాలా అవసరము.

అనేక రంగాలలో పంతులుగారు కావించిన కృషిని ప్రస్తుతించిన పెద్దలు-ప్రముఖులు

1. త్యాగరాజ కీర్తనలు (1948)

[సర్వజిన్నామ సం॥ ఫాల్గున ఖ॥ ఏకాదశీ భానువాసరమున నారాయణ స్మృతిగా స్వామి
వారంపిన సంస్కృత రచన కిది తెలుగు సేత—సం॥]

శ్రీ చంద్రమౌళి:

శ్రీమత్పరమహంస పరివ్రాజకాచార్యవర్య
శ్రీమచ్ఛంకర భగవత్పాద ప్రతిష్ఠిత
శ్రీకాంచీ కామకోటి పీఠాధిప జగద్గురు
శ్రీమచ్ఛంద్ర శేఖరేంద్ర సరస్వతీ శ్రీపాదులచే

ఆంధ్రగాన కళాపరిషదనుబంధియైన మద్రాసు కమిటీ సభ్యులకు నారాయణ స్మృతి చేయబడుచున్నది.

శ్రీ త్యాగరాజస్వామివారి కీర్తనలకు సులభముగా తాత్పర్యార్థములు తెలియుట కొరకు మీరు తలపెట్టిన యుద్యమము సహృదయ హృదయములందు దృఢమైన భక్తిని గల్గించునట్టిది. మరియు భక్తిగీతములచే పోషింపబడిన సాహితీ రసికత్వమునుగూడ జనులలో విస్తరింపజేయగలదనియు విశ్వసించుచున్నాము. ఇయ్యది సామాన్యఫలము. విశేషించి సూక్ష్మదృష్టితో ఈ గేయములందలి గాంభీర్యమును పరిశీలించునట్టి తత్త్వజ్ఞానువు లగు ముముక్షువులకు సైతము సార్థకమైన ఈ కృతి సంపుటము అనితర సాధారణమును లలిత లలితమును సహృదయాస్వాదనీయమైన రసపుష్టిగల అనిర్వచనీయమైన శైలితో పరమార్థతత్త్వమును కరతలామలకము చేయజాలియున్నది. కావుననే శ్రీ త్యాగరాజునికి “త్యాగబ్రహ్మ” యను ప్రసిద్ధియు, వారికృతి సంపుటమునకు “త్యాగోపనిషత్తు” అనేది ప్రసిద్ధియుగలదు. చూడుడు :- “ద్వైతము సుఖమా అద్వైతము సుఖమా” అను కీర్తనమందు సర్వ సాక్షియు చైతన్యరూపమునగు పరమాత్మను సంబోధించి రెండు విధములైన విభాగములతో ప్రశ్నమాత్రమునే ప్రయోగించుటయు, తిరిగి “ఏ దారి సంచరింతురా” అను కృతియందు రెండు విధములైన సమాధానమున్నూ కల్పించి ఆ రెండు సమాధానములను పరమాత్మ వచనములుగానే ఆక్షేపించుట మిక్కిలి

స్వారస్యము. ఎట్లనగా :- “అన్ని నీవను మార్గమునను చనితే నన్నుపీడెను భారమని యనేవు-నన్ను బ్రోవరా సదాయంతే ద్వైతుడనేవు” అనగా :- రామా ! నిన్ను సర్వాత్మకునిగా భావించుచూ, నేనద్వైతమార్గము ననుసరింతునేని “జీవులకును నాకును భేదము లేకపోవుటవలన నీవంటి జీవుల రక్షించునట్టి భారమే నాకు తొలగినదిలే” యని నన్ను రక్షించు భారమును వీడెదవు. అట్లుగాక “నన్ను సదా రక్షించు”మని ప్రార్థింతునేని అప్పుడు “నీవు ద్వైతుడవైతివే” యని నన్నుక్షేపింతువు. ఇట్లు రెండు విధములుగా కూడ భగవంతుడు నన్నుక్షేపించునను మిషలో “దేహబుద్ధ్యాతు దాసోహం జీవబుద్ధ్యాత్వదంశకః॥ ఆత్మబుద్ధ్యాత్వమేవాహం ఇతి వేదాంతడిండిమః”॥ (దేహబుద్ధితో నీకు నేను దాసుడను, జీవభావముతో నీయంశయైనవాడను, ఆత్మభావముతో నీవే నేనైతిని వేదాంతడిండిమము) అను శ్రీ శంకర భగత్పాదుల సిద్ధాంతమును బ్రహ్మవిద్యారసిక సారస్వభౌముడగు శ్రీ త్యాగరాజ స్వామి వ్యంగ్యముగా పల్కి పై వికల్ప ప్రశ్నములకు సిద్ధాంతమును నిరూపించినారు.

మరియు “మోక్షము గలదా” యను కృతియందు యోగీశ్వరుడైన యాజ్ఞావల్క్యుని స్మృతిలోగల “వీణావాదన తత్త్వజ్ఞః శృతిజాతి విశారదః తాళజ్ఞశ్చ అప్రయాసేన, మోక్షమార్గం నిగచ్ఛతి” యను వాక్యమును శ్రీ త్యాగరాజు స్మరింపజేయుచున్నారు. సద్భక్తితో గూడిన సంగీతజ్ఞానము జీవన్ముక్తిని కల్పించుననెడి పద్ధతినీ, సంగీతమున కాధారములైన సప్తస్వరములు ప్రణవవాదమందే ప్రతిష్ఠ గల్గియున్నవని సూచించుటచేతనే విశదము చేసి యున్నారు. “ప్రాణానల సంయోగముచే ప్రణవనాదము సప్తస్వరములై పరగ” అని గలదు. మరియు “వీణావాదనలోలుడౌ శివమనోవిత మెరుగరు” అనుటచే సంగీతజ్ఞానము ముక్తికి సాధనమని అంగీకరించని పండితులను మిక్కిలి ధైర్యముతో వ్యతిరేక ముఖముగా ఆక్షేపించియున్నారు. పై కీర్తనా వచనమునకు తాత్పర్య మేమనగా :- ముముక్షువులకు జీవబ్రహ్మద్వైతజ్ఞాన ముపదేశించునట్టి శివస్వరూపుడే శ్రీ దక్షిణామూర్తి; దక్షిణామూర్త్యుపనిషత్తునందును శ్రీ దక్షిణామూర్తి ధ్యాన ప్రకారములందు “జ్ఞానముద్రాక్షమాలా వీణాపుస్తకైః విరాజ త్కరకమలధరః యోగ పట్టాభిరామః” అనియు మరొక్కచోట “వీణాంకరైః పుస్తకమక్షమాలాం” అనియు వినవచ్చుచున్నది. కావున సంగీత జీవన్ముక్తికి సాధనమే గానిచో జ్ఞానప్రదానము చేయుటయే ప్రధాన లక్షణము గాగల శ్రీ దక్షిణామూర్తి వీణాధారణ మేలచేయును? కావుననే జీవన్ముక్తులైన శ్రీ సదాశివబ్రహ్మేంద్ర శ్రీ నారాయణ తీర్థ ప్రభృతులు యోగరతులు భక్తిరతులునై యుండుటయే గాక గానరతులై కూడ యున్నారు.

ఇట్లు శ్రీ త్యాగరాజస్వామివారు పరమార్థ తత్త్వవిచార సౌధాంగణమందు సంచరించువారయ్యును, క్రిందవైన వ్యావహారిక పామర సాధారణములును ప్రజాక్షేమ కారణ భూతములునైన సాంఘిక, నైతిక, రాజ కియాది విషయములందును తమ దృష్టిని సారించకపోలేదు. ఈ యభిప్రాయమునే “కాసిచ్చేదే” యనుకృతిలో “రాజాంగముకొరకు నాల్గుజాతుల రక్షణ పరసుఖమౌ, రాజసులై సన్మార్గమెరుగక పరాకుసేయ ఘనమౌ” అను వాక్యములచే నిరూపించినారు. ఇంతేగాదు, మన యందరచేతను వాంఛించబడునట్టి రామరాజ్యము యొక్క స్వరూపము నగరవాసులగు నాగరికులకును దేశవాసులగు గ్రామజనులకును వనవాసులగు మహర్షులకును సమముగా సౌభాగ్యము నిచ్చునదియని మిక్కిలి నైపుణ్యముతో ఈ కీర్తనమందు వర్ణించబడినది.

కారుబారు సేయువారు కలరే నీవలె సాకేతనగరిని॥

డిరివారు దేశజనులు వరమును లుప్పొంగుచు భావుకులయ్యే॥

నెలకు మూడువారల అఖిల విద్యల నేర్పుగల్గి దీర్ఘాయువు గల్గి॥
చలము గర్వరహితులుగాలేద, సాధుత్వాగరాజవినుతరామ॥”

ఇట్లు హరిహరాద్వైత స్వరూపము కూటస్థమును బ్రహ్మమునైన రాముడనెడి స్థాణువునందు దృఢముగా నమర్చబడిన భక్తి శృంఖలలతో గూడిన స్వహృదయ మనెడి ఉయ్యెలయంచు నిర్భయముగా నధిష్ఠించిన వారై శ్రీ త్యాగరాజస్వామి జీవన్ముక్తి మొదలు సాంఘిక సమస్యల వరకును ఉపర్యధోభాగములందు (అటు నిటు) రామభక్తి యనెడి కేంద్రస్థాన సంబంధమును విడువకయే స్వేచ్ఛాసంచారానందము ననుభవించుచున్నారు.

ఆంధ్ర గానకళా పరిషత్సభ్యులును పై వివరించిన రీతి సులభమైన అర్థావిష్కరణముగల శ్రీ త్యాగ రాజుని వంటి మహాత్ముల గ్రంథములను ప్రకాశింపజేయుటద్వారా సర్వప్రజలను ఇట్లే ధ్రువరామ ప్రతిష్ఠమైన యానందము ననుభవింపజేతురు గాత! యని శివమ్.

జ య తు రా మ నా మ.

• • •

2. త్యాగరాజ కీర్తనలు (1948)

[పంతులుగారికి చిరకాల మిత్రులు, జగద్విఖ్యాతిగాంచిన తత్త్వవేత్తలు నర్వేపల్లి రాధాకృష్ణ గారు త్యాగరాజ హృదయాన్ని అవిష్కరిస్తూ వ్రాసిన “ప్రశస్తి” యిది. —నం॥]

నా చిరకాల మిత్రులు శ్రీవిస్సా అప్పారావుగారు ఆంధ్రగాన కళాపరిషత్తు యాజమాన్యమున శ్రీ త్యాగ రాజుకీర్తనల పాఠమును శుద్ధపరచి పాఠభేదముల నిచ్చి ఈ గొప్ప గ్రంథమును తయారుచేయుట ప్రశంసింప దగినది. వారికితోడై ఆయా కీర్తనలకు విశేషార్థములతో కూడ విపుల వ్యాఖ్యానము వ్రాసిన ఉభయ భాషా ప్రవీణు లగు శ్రీ కల్లూరి వీరభద్రశాస్త్రిగారి కృషి మిక్కిలి మెచ్చదగినది.

శ్రీ అప్పారావు పంతులుగారు ఈ గ్రంథమున చేర్చుటకై త్యాగరాజును గూర్చి నాలుగు వాక్యములు వ్రాయమని కోరినందుకు వారికి నేనెంతయు కృతజ్ఞుడను.

కావేరి తీరమున జన్మించి వేలకొలది తెలుగుకీర్తనలను వ్రాసిన త్యాగరాజు భారతీయ ఋషి పరంపర లోనివాడు. వాల్మీకి, వ్యాసుడు, జయదేవుడు, పోతన ఈ పరంపరకు చెందిన పూర్వులు. వీరందరును భక్తి మార్గమును బోధించినవారు.

త్యాగరాజు భక్తిమార్గమును బోధించుటకు సంగీత సాహిత్యములను రెండినుపయోగించినాడు. త్యాగ రాజు కృతులు కేవలము మనస్సున కుల్లాసము కల్పించు కళావిశేషములు కావు; చిదానందము కల్పించు ఆధ్యాత్మిక సాధనములు. అందుచేత నాకు సంగీత శాస్త్ర పరిచయము తక్కువయైనను నా మిత్రులు అప్పారావు గారి కోరిక ననుసరించి త్యాగరాజు కృతులను గూర్చి ఒకటి రెండు మాటలు వ్రాయ సాహసించితిని.

హిందూమతము శృతిస్మృతులలో విశేషముగ చెప్పబడిన కర్మకాండయే కాదు, అది మిక్కిలిగా ఉపనిషత్తులలో వివరింపబడిన ఆధ్యాత్మిక తత్త్వము. చిరకాలముగా మన దేశస్థులు ఆర్జించియుంచిన భౌతిక వస్తువులెన్నియో నశించిపోయినవి; కాని మన ఋషులు సాధించిన సనాతన హిందూధర్మము మాత్రము నశించలేదు. ఆ హిందూధర్మతత్త్వము సంకుచితము కాదు. మానవులందరు దేశ కాలపాత్ర లామోదించి అవలంబించి సిద్ధిపొందుటకు వీలైన నిత్య సత్యములతో కూడుకొని యున్నది. 'నిత్య సత్యములు' అన్నాను కదా అని అది ఘనీభవించిన పాషండతత్త్వము లనుకొనరాదు. జిజ్ఞాస, విచారము, పరిశ్రమ అను సాధనలమూలమున సాధకుల కది నిరంతరము క్రొత్తకళలతో బ్రహ్మానందము కల్గించుచుండును. ఈశ్వరతత్త్వము అన్నము, ప్రాణము, మనస్సు, విజ్ఞానము, ఆనందము అను సోపాన పరంపరయందు అమర్చబడియున్నదని ఉపనిషత్తులలో వివరింపబడినది. శ్రీ త్యాగరాజు కీర్తనలు పైసాధనములతో నిండియున్నవి. కావున గాయకుడును శ్రోతయు తప్పని సరియైనవి. సర్వసామాన్యమైనవి యైన అన్నము, ప్రాణము అను సోపానముల నుండి గడచి క్రమముగా మనస్సు, విజ్ఞానము అను అంతస్సుల దాటి - ఆనందమందిరమున జేరుచున్నాడు.

త్యాగరాజు కీర్తనలలో విశేషములను ఇందుకు దాహరణముగా చూపవలెనంటే - అదియొక పెద్ద గ్రంథమగును. కాబట్టి ఒకటి రెండు మాత్రమే ఇక్కడ సూచించెదను.

“ఎవరని నిర్ణయించిరిరా ని
న్నెట్లారాధించిరిరా నరవరు”

॥లె॥

ఈ కీర్తనయందు హిందూధర్మము ననుసరించి “దైవము” అనగా - సర్వ మతములకు సమ్మతమైన పరమాత్మతత్త్వము కాని - ఏదో ఒక రూపముచేతను, పేరుచేతను నిర్దేశింపదగినవాడు కాదు - అనే సూత్రము ప్రతిపాదించబడియున్నది.

మరియు సనాతన హిందూధర్మమున పురుషార్థముల నాల్గింటిని సాధించుట సమగ్ర జీవితము అని పించుకొనును. అందుకై నాలుగు ఆశ్రమములు కల్పింపబడినవి. అయితే పౌరజాటున సన్యాసమొక్కటే మోక్ష సాధకము అని పామరులకొక అపోహ కలదు. దానిని ఖండించి గృహస్థాశ్రమము మోక్ష సాధనకాటంకప్రాయము కాదని నిరూపించుటకై ఈ క్రింది కీర్తనను త్యాగరాజు వ్రాసియున్నాడు.

“సంసారు లైతే నేమాయ్యా శిఖి
పింఛావతంసు డెదుటనుండగ”

॥సం॥

ఈ కీర్తనయం దాయన అహింసాతత్త్వము, జ్ఞానవైరాగ్యములు, ధ్యానయోగములతో ఈశ్వరార్పణముగా కర్మఫలత్యాగము అను సంసారికి మోక్షమున కవసరమైన ఉత్తమ ధర్మములన్నియు వివరించియున్నాడు. ఈ భావములను వ్యక్తపరచుటకు వారాశ్రయించిన సంగీతకళయు చతుర్విధపురుషార్థముల నొసంగును.

త్యాగరాజు నాటికే ఈ ప్రాంతమున సారంగపాణి, క్షేత్రయ్య, తాళ్ళపాకవారు పలువురు తెలుగులో రచించిన పదములు గేయములు వ్యాప్తిలో యుండెను. అవి అన్నియు చక్కని జాతీయమగు తేట తెనుగున యున్నవి. త్యాగరాజును అట్లే తన కీర్తనలను చక్కని తేట తెలుగు భాషలో వ్రాసియున్నారు. మిగతవారికన్నను

అభిప్రాయవేదిక :

దానిని ఉదాత్తముగా నడిపించినాడని భాషావేత్తలు అందురు. ఆయన కవికన్న హెచ్చుగా సంగీతకళావేత్త; అద్భుతమైన కృతులను నిర్మించు శిల్పి. అయితే ఆ సంగీత సాహిత్యములను రెండిని ఆయనవలె చక్కగా మేళవింప చేసినవా రరుదు.

“ప్రాచ్యదేశ భాషలలో ఇటలీభాష వంటిది” అని పొగడబడినది తెలుగు భాష. అజంతములతో నిండి యుండుచే దాని విశేషము. అట్టి భాష ఆయన ఉత్తమ కళాసృష్టికి అనుకూలముగా అమరినది. కావున కోరిన రసము స్ఫురింప రచింపబడిన కీర్తనలు ఏ భాషయం దున్నను రసానుభూతికి ఆటంకము కలుగదు. మన రాగ ద్వేషములు ప్రాపంచికములు. కళ మానవుని ఉన్నతస్థాయికి గొంపోవునట్టిది. అందులోను బ్రహ్మానందదాయకమైన సంగీతకళను ఆరాధించుటలోకూడ మన రాగద్వేషములకు తావివ్వరాదు. ఈ సంగతిని ఉత్తమకళావేత్తలందరును ఇదివరకే గ్రహించియున్నారని నా అభిప్రాయము. ఇట్టి గ్రంథమును తమిళభాషలోకూడ తయారు చేయుట అవసరమని శ్రీ కంచి కామకోటి శంకరాచార్యులవారు చెప్పిన మాట యుక్తము. ఆ పనినికూడ మదరాసు కమిటీవారు ఇప్పటికే ప్రారంభించినట్లు విని సంతోషించుచున్నాను ఆంధ్రగాన కళాపరిషత్తువారు తమ సంగీత కళాభిమానమును ఈ విధముగా ప్రజాసేవకై ఉపయోగపరచుట మిక్కిలి కొనియాడదగిన విషయము. ఈ సంపుటికరణమువలన వారు కర్ణాటక సంగీతసాంప్రదాయమునకు ఒనర్చిన సేవ శాశ్వత మైనది.

మైలాపూర్, మదరాసు }
7-4-1948

సర్వేపల్లి రాధాకృష్ణ

* * *

3. క్షేత్రయ్య పదములు (1950)

[జయపూర్ మహారాజు కళాప్రపూర్ణ శ్రీ విక్రమదేవవర్మగారు 13-11-1950 నాడు వ్రాసిన పంపిన అశయమిది.]

ప్రపంచ జనిత సర్వమును బరివర్తన శీలము ననిత్యమును. ప్రపంచాతీతములును నిత్యములునగు శ్రుతులలో పుస్తకరూపమునుదాల్చి సంరక్షింపబడని వానికి లయముగలిగి యుండగా, లిఖితములు లేక ముద్రితములై సంరక్షింపబడియుండని కవులరచనకుఁ బ్రళయము గలిగెను. మఱి గలుగుననుట సుస్పష్టము.

ఆట్లు సంరక్షింపబడినవి శాశ్వతములు గాకున్నను, చిరస్థితములై యుండుననుట నిక్కువము. కీర్తనములలో నధ్యాత్మరామాయణ కీర్తనములును, కృతులలో త్యాగరాజ కృతులును, బదములలో క్షేత్రయ్య పదములును బుస్తకాగారములలో నుండి సంగీత సాహిత్యాభిలాషులకు సభ్యసనీయములై యొప్పుచున్నవి.

స్వచ్ఛమగు స్వభాషాభిమానము లేనివారును, నియమవిరహితములై వానతఱిగలుగు కుక్కగొడుగుల బోలు ‘తందాన’ పాటలనే ప్రేమించువారును, గలుగు నిక్కాలమునఁ ద్యాగరాజు కృతులలో కొన్ని మాత్రమే ప్రచారముననున్నను, ఆ కీర్తనల యొక్కయుఁ బదముల యొక్కయు ప్రచారము సన్నగిల్లుచున్నది.

క్షేత్రయ్య పదములు సంగీత సాహిత్య పూరితములు మాత్రమే కాక, అలంకార శాస్త్రకథిత నాయకాది లక్షణములకు లక్ష్యములై యొప్పుచున్నవి గానయుత సాహిత్యము శేష్తరమనుటకు “వేదానాం సామవేదోస్మి” యను గీతా వాక్యము నిదర్శనము. నా రచన యందలి శ్లోకమిట వ్రాయుట యనుచితము గాదని యుదాహరించు చున్నాను.

శ్లో॥ సంగీతం మధురం లోకే హరినామతతోఽధికం
భవేద్యది తయోరైక్య మనిర్వాచ్యం భవిష్యతి॥

ఆశ్చీలము నుండియే వెలువడి దానినే యభిలషించుచు మఱి వీక్షించుచుండువారు అట్టి పదముల నశ్చీల యుతములని నిందించినను వానికెట్టి కొఱంతయు గలుగదు.

కోట, జయపూర్ (ఒరిస్సా),]
18-11-1950

విక్రమదేవవర్మ

* * *

4. వ్యాసరత్నావళి (1966)

[రసహృదయులు పాకాల వెంకటరాజమన్నార్గుగారు పంతులుగారి వ్యాసరత్నావళికి వ్రాసిన తొలిపలు కిడి-నం.]

అమూల్యమైన యీ వ్యాసరత్నావళికి తొలిపలుకు వ్రాయు నవకాశము నాకు లభించుట గర్వకారణము. విస్సా ఆప్పారావుగారి శిష్యకోటిలో నే నొకడను. గురువు గ్రంథమునకు పరిచయ వాక్యములు శిష్యుడు రచించుట ఆపూర్వ భాగ్య విశేషము.

విస్సా ఆప్పారావు ఆంధ్ర సంస్కృతాగ్నేయ భాషాకోవిదుడు. శాస్త్ర విజ్ఞాన ప్రవీణుడు. రసకుడు. నృత్య సంగీతములలో అనుభవవేద్యమైన పాండిత్యము గలవాడు.

ఈ సంపుటమునందలి వ్యాసములు మూడు భాగములుగా విభజించవచ్చును. మొదటి భాగములోని వ్యాసములు సుప్రసిద్ధ వాగ్గేయకారులను గురించి, తాళ్ళపాకవారు, క్షేత్రయ్య, త్యాగరాజు, ముత్తుస్వామి దీక్షితులు - ఒక్కొక్కరి ప్రత్యేక ప్రతిభను సమగ్రముగా విమర్శక దృష్టితో వర్ణించినారు. రెండవ భాగములోని వ్యాసములు సంగీతశాస్త్ర తత్త్వమునకు సంబంధించినవి. కర్ణాటక సంప్రదాయమును ఆధునిక విజ్ఞానముతో మేళవించి చర్చించి యున్నారు. మూడవ భాగములో నృత్యకళ మీద వ్యాసము లున్నవి. ఆంధ్రుల నాట్యకళా వైభవమే శాక భారతీయ నృత్యరీతు లన్నింటికి చెందిన ముఖ్యాంశములు పరిశీలించి విదితము చేసినారు.

అభిప్రాయవేదిక :

అనేక విషయములలో తమ స్వంత అభిప్రాయములను నిర్భయముగా వెల్లడి చేసియున్నారు. ఒక్క ఉదాహరణ. పాశ్చాత్య సంగీతములో ఆర్కెస్ట్రా పద్ధతులు కర్ణాటక సంగీతములో అవలంబించుట తగదని వక్కాణించి యున్నారు, ఈ విధముగా -

“శుద్ధమగు శ్రుతులతో గూడిన కర్ణాటక సంగీతమును పాడుచేసి పాశ్చాత్యులు వాడు శ్రుతుల నుపయోగములోనికి ఎంతమాత్రము తీసికొనిరాకూడదు. అది అనర్థదాయకము.”

సుప్రసిద్ధ పాశ్చాత్య కళాకారుడు మెనుహిన్ అభిప్రాయము ఇదే. అతడు నాతో అన్నమాట లివి : “మీది ఒక గొప్ప సంప్రదాయము. మాది (పాశ్చాత్యులది) మరియొక గొప్ప సంప్రదాయము. ఈ రెండింటిని అవకతవకగా కలుపుట తప్పు. ప్రపంచ సంగీతములో రెండింటిని స్థానము కలదు.”

ఇట్టి ఉత్కృష్ట రచనలను సంకలించి ఒక గ్రంథముగా ప్రకటించి భారత సంస్కృతిశ్రీకి అర్పించిన విస్సా అప్పారావుగారికి జోహారు...

మద్రాసు,
20-2-1966

పా. వెం. రాజమన్నారు

* * *

5. వ్యాస రత్నావళి (1966)

[పంతులుగారి వ్యాస రత్నావళి నవలోకించి సాంజము రైగారు పంపిన అభిప్రాయమిది.

-సం॥]

ప్రతిభావంతులైన నేటి సంగీత శాస్త్రజ్ఞులలో ఆచార్య శ్రీ విస్సా అప్పారావుగా రొకరు. విద్యావంతులలో సంగీత శాస్త్రాధ్యయనము పట్ల ఆసక్తి పెంపొందించుటకు అమూల్యమైన తమ రచనల ద్వారా వారు విశేషముగ కృషి చేసియున్నారు. వారి సంపాదకత్వమున వెలువడిన త్యాగరాజ కృతులు, షేత్రయ్య పదములు సంగీత ప్రపంచమున బాగుగ ప్రసిద్ధి కెక్కినవి. నృత్యము, సంగీతము, వాగ్గేయకారుల కృతులను గూర్చి వారి నృత్య సంగీత వ్యాస రత్నావళిలో విలువైన విషయములను పొందుపఱచి సంగీత ప్రపంచమునకు సేవ చేసిరి. ఈ గ్రంథములోని అన్నమాచార్యులు, షేత్రయ్య, త్యాగరాజుల సాహిత్యములలోని భావసారూప్యములను తెలియజేయుచు వ్రాసిన భాగములు, ఇచ్చిన ఉదాహరణములు మిగుల విజ్ఞానదాయకముగ నుండి మహాపురుషుల భావమూలొకే విధముగ నుండునన్న నానుడిని ఋజువు చేయుచున్నవి. బహుముఖములుగ విలసిల్లిన త్యాగరాజస్వామివారి ప్రతిభా విశేషముల నుగ్గడించుచు వ్రాసిన వ్యాసములు త్యాగరాజ కీర్తనలలోని సర్వతోముఖత్వమును అవగాహన చేసికొనుటకు ఎంతగానో తోడ్పడగలవు. ఋషితుల్యులైన వాగ్గేయకారులలో, జాతీయ వాగ్గేయకారులుగా పరిగె

జీవదగిన త్యాగరాజులవారికి గల విశిష్ట స్థానమును తెలిసికొనుట భారతీయ పౌరు లెల్లరి కర్తవ్యము. ఇరువది రెండు శ్రుతి స్థానములు, శ్రవణేంద్రియము, స్వరపేజికా స్పందనములు, సంగీత సభామందిరముల ధ్వని ప్రసారము, నృత్యములను గూర్చిన భాగము సూక్ష్మాతీసూక్ష్మములైన విషయములను గ్రహించుటకు తోడ్పడును.

తిరుపతి,
21-2-66.

పి. సాంబమూర్తి,
(సంగీతశాస్త్ర ఆచార్యులు)
వెంకటేశ్వర విశ్వవిద్యాలయము

* * *

6. నృత్య సంగీత వ్యాసరత్నావళి :

[ఈ శతజయంత్యుత్సవాల సందర్భంగా 'అప్పారావు పంతులుగారి నృత్య చిరస్థాయిగా ఉండేలాగచేయడం తెలుగుజాతి కర్తవ్య'మని అచంట జానకిరాంగారు సూచిస్తూ మాకొకలేఖవ్రాశారు. ఈ అదనున మన సంగీత విజ్ఞాన వికాసానికి విస్తార విశ్లేషణ చేసి సమీక్షిస్తూ అచంటవారు ఆంధ్ర జ్యోతి - అక్టోబర్ 2, 1967 న వ్రాసిన ఈ వ్యాసాన్నికొడ వునర్మదిస్తున్నాము -సం॥]

క్రిందటి సెప్టెంబర్ లో నేను కాకినాడ వెళ్ళి అక్కడ వైద్య కళాశాల సాంస్కృతిక సంఘం వారి యొదుట ఉపన్యసింపబోతూ కాలేజీ ప్రిన్సిపాల్ తండ్రి నాకు గురుతుల్యులూ ఐన ఆచార్య శ్రీ విస్వా అప్పారావును దర్శించడానికి వెళ్ళాను. నన్ను ఆదరణతో పలుకరించి శ్రీ అప్పారావు ప్రశ్నించారు: "కాలేజీలో ప్రసంగిస్తున్నావట! దేన్ని గురించి నాయనా?" అని. దడుస్తూ దడుస్తూ నేను అన్నాను: "సౌందర్యాన్ని గురించి" అని. ఆయన చిరునవ్వు నవ్వుతూ అన్నారు: "సౌందర్యమా! కావలసినది అంతర సౌందర్యము - బాహ్య సౌందర్యం కాదు!" అని. అంతర సౌందర్యాన్ని అలవర్చుకోడానికి బాహ్య సౌందర్యం ఒక మెట్టు అని నేను వారికి విన్నవించాను. కాని, వారనిన మాటలు ఈ నిమిషమూ నా చెవిలో మారుమోగుతూనే ఉన్నాయి. అట్టి విజ్ఞాన సంపన్నులు, కొన్నివిధాల తపశ్శాలి, ఇక మనకు లేరు. వారు లేకపోవడం మనకు ఒక తీరని లోటు. కాని, వారు మనకు అనుగ్రహించి వెళ్ళిన కొన్ని ఉత్తమ గ్రంథాలు వారి జ్ఞాపకంగా ఉండిపోయినవి. వీనియందు మన తెలుగువారి ఉత్తమ సంస్కారమును దాచి వుంచి వెళ్ళిపోయారు. వీనిలో ఇటీవలనే ప్రచురితమైన గ్రంథము "నృత్య సంగీత వ్యాసరత్నావళి". సంప్రదాయ సిద్ధమైన మన సంగీతమూ, మన నృత్యరీతులూ, సుప్రసిద్ధులు ఐన మన వాగ్గేయకారులూ - ఇటువంటి విషయాలను గురించి ఎంతో తెలియజేశారు మహామేధావి శ్రీ అప్పారావు. ఈ విషయాలు వారికి ప్రాణముకంటే ప్రాణమైనవి కాబట్టి వానిని గురించి ఎంతో విజ్ఞానవంతముగా ప్రకటించి కృతకృత్యులయ్యారు. కొన్నిచోట్ల పూర్తిగా "సైంటిఫిక్ గా" వున్నా, వారు వ్రాసే విధానంబట్టి విషయం ఎంతో సులభగ్రాహ్యమవుతుంది. ఉదాహరణకు, మనకందరకు ఇంతో అంతో సుపరిచితమైన వీణా వాద్యములోని శ్రుతులను గురించి వారు ఇలా తెలియజేస్తారు:

అభిప్రాయవేదిక :

“మేళకర్త పద్ధతికి ఆధారము శ్రుతులు. వానిని వీణతీగలవలన మెట్ట ఆధారముతో నిర్ణయము చేయుచు వచ్చిరి. ఇట్టి నిర్ణయమునకు వ్యక్తుల చెవులే ఆధారము. కొందరి శ్రవణేంద్రియములు సున్నితములై కొద్దిపాటి భేదములను కూడ గుర్తింపగలవు. కొందరి కట్లుగాదు...22 శ్రుతులను పన్నెండు స్థానములలో వీణ మెట్ట మీద పలికింతురు. రి1, రి2 మొదటి మెట్టుమీదను రి3, రి4-రెండవ మెట్టు మీదను పలికింతురు. కొద్దిపాటి భేదముల వలన వీటి మధ్యకల అంతరము ఒక ప్రమాణ శ్రుతి గనుక ఇది సులభసాధ్యము. తీగను మీదిన “స” పలు కును. తీగలో సగము భాగము వద్ద గల మెట్టు మీద వ్రేలునుంచి మీదినచో పైషడ్జమము (రెండు అంతరములు గలది) పలుకును. ఈ మెట్టుకూ మొదటి మెట్టుకూ మధ్య-ఒక స్థాయిలో నున్న 22 శ్రుతులు పలికింతురు. ఏడవ మెట్టుమీద “ప” పలికింతురు: 12వ మెట్టు తారషడ్జమము పలికించు చోటు తీవ్రతర (మ మూడు) తీవ్రతమ (మ నాలుగు) మధ్యమములు ఆరవ మెట్టు మీద పలికింతురు...“అంటూ సాగిన ఈ రచన సాధారణులకు సైతము సంగీతములో అసక్తి కలిగించును.

ఐతే శ్రీ అప్పారావు దృష్టిలో సంగీతముకాని ఏ కళకాని కేవలము వినోదార్థము కాదు. అవి మనిషికి ఆత్మానందదాయకములై, మోక్షసాధకములవును. ఇటువంటి దృష్టితోనే వారు ప్రఖ్యాత వాగ్గేయకారులైన అన్నమాచార్యులు, క్షేత్రయ్య, ముత్తుస్వామి దీక్షితులు, త్యాగయ్య-కట్టివారిని గురించి విపులముగా వ్రాస్తూ, వారికి సంగీత విద్య యందుగల ప్రముఖస్థానాన్ని వివరించారు. శ్రీ అప్పారావు రచనలద్వారా ఈ మహనీయులు చిరకాలము మన యెదుట యశశ్శరీరులయి జీవిస్తారు. వారిలో ఒక్కొక్కరి విశిష్టతను గురించి తెలుసుకుంటూ మనము అనందిస్తాము.

విశేష ప్రజ్ఞగల ఈ రచయిత సంగీత శాస్త్రపురోతులను తెలిసికొనుటతో తృప్తి పొందక, నాట్యశాస్త్ర రీతులను గురించిన్నీ ఎంతో పరిశోధన చేశారు. ఆ పరిశోధనా ఫలితాన్ని కొంతవరకు ఈ పుస్తకంలో ఆందించారు. వారికి మరీ ఇష్టమయినది కూచిపూడి నాట్యరీతి అయినా, మన దేశంలో సంప్రదాయ సిద్ధముగా వృద్ధిలోకి వచ్చిన తదితర నాట్యరీతులను గురించిన్నీ ప్రస్తావించారు. నాట్యకళ పరమార్థాన్ని గురించి చర్చిస్తూ శ్రీ అప్పారావు ఇలా అంటారు:

“అది దేవుడైన పరమశివుడు ఆదినటుడు, మహానటుడు, నటేశుడు. ఈ నటనాథమూర్తికి సర్వజగత్తూ నాట్యరంగము...ఆయన శక్తివల్లనే జీవులందరు చైతన్యము కలిగి బొమ్మలవలె ఆడుచున్నారు, ఈ చైతన్యమే అత్య శక్తి, ఈశ్వర శక్తియు...జీవిత మొక యరణ్యము వంటిది. దేహమును అట్టిదే. అందనేక శక్తులు అడవిలోని చెట్లవలె, మార్గములవలె నున్నవి. వీని నన్నిటిని సమీకరణము చేయుచెట్లు? వీని నన్నిటిని ఏకీభావము పొందించుచెట్లు? అను తీవ్ర సమస్యకు సమాధానముగా కళాకూపమగు శివసృత్య మేర్పడినది. సుఖదుఃఖములు మొదలగు ద్వంద్వములచేత చిందరవందరైన మన జీవితములు విషాద హేతువులు కాకుండా సమానమైన పాశ్చతో ద్వంద్వములను సమ్మేళనము చేసినచో సుఖప్రదమగు జీవిత పరమార్థమును పొందవచ్చునని పూర్వల సిద్ధాంతము. అది కారణమును, నియమితమైన గతితో కూడినట్టియు, స్పందనాత్మకమైనదియు అగు ఈశ్వరశక్తి వ్యక్తీకరణమే శివసృత్యము...సృత్యము చైతన్య శక్తి విజృంభణము.”

ఈ సృత్య సంగీత వ్యాసరత్నావళిద్వారా మనము తెలుసుకోవలసిన విషయాలు చాలా పున్నవి. ముఖ్యంగా మన నిత్యజీవితంలో కళాకీర్త్యా విలువలు ఆతిపేలవమైపోతూవున్న సమయంలో ఆ విలువను నిలబెట్ట

గల శక్తి పున్నది ఈ గ్రంథంలో. ఎటొచ్చి, మనవారు ఇటువంటి గ్రంథాన్ని చదవాలి కదా ? ఇంగ్లీషులో ఒక సామెత పున్నది: “గుర్రాన్ని నీటి అంచుకు తీసుకువెళ్ళగలము. కాని గుర్రముచేత నీటిని త్రాగించలేము కదా - ఆ గుర్రానికి నీరు త్రాగాలని లేకపోతే!” అని! శ్రీ విస్సా అప్పారావు ఎంతో కృషిచేసి ఈ గ్రంథాన్ని మన చేతిలో ఉంచారు. మనము, మన పాఠకలోకము, ఇటువంటి ఉత్తమ గ్రంథాన్ని ఆసక్తితో చదివితే కలిగే మేలు ఎంతో ఉన్నది.

అక్టోబర్ 5, 2]
1967

ఆచంట జానకిరామ్

[ఆంధ్రజ్యోతి సౌజన్యంతో —సం॥]

* * *

7. పరమాణుశక్తి (1952)

[పంతులుగారి “పరమాణుశక్తి” గ్రంథాన్ని ప్రస్తుతిస్తూ ఆచార్య సూరి భగవంతంగారు పలికిన తొలి పలుకెడి - సం॥]

నవీన విజ్ఞానములో పరమాణుశక్తి ఒక ఉత్కృష్టమైన ఘట్టము. అన్ని విధముల, యిట్టి విపరీతమగు శక్తిని విడుదల చేయుటవలన వైజ్ఞానికులకు రాజకీయములతో ఎక్కువ సంబంధ మేర్పడినది. సంఘశ్రేయస్సును గూర్చిన బాధ్యత లధికమైనవి. అందువలన ఈ పరమాణుశక్తి, వైద్య శాస్త్రములోను, పరిశ్రమలలోను, ఇంకను మానవకోటికి ఉపయోగకరమగు అనేక సందర్భములలోను ప్రవేశమున్నను, అది బాంబుగా పరిణమించి చేసిన విధ్వంసమును, యిక ముందు ఏర్పడనున్న క్లిష్ట పరిస్థితియు యీ నాటి విజ్ఞులను బాధించుచున్నవి. దీనిని గురించిన సూత్రములుగాని, బాంబుయొక్క నిర్మాణ పద్ధతిగాని సర్వజన సామాన్యముగా తెలియుట కవకాశము లెక్కువలేవు. శాస్త్రజ్ఞానము తగు విస్తరముగా లేకుండుటయే గాక, ప్రజా బాహుళ్యములో ఇంగ్లీషు భాషతో పరిచయము తక్కువగుటగూడ ఒక ఆటంకమైయున్నది. అట్టి పరిస్థితులలో అనుభవశాలులైన శ్రీ విస్సా అప్పారావు గారు చాల శ్రద్ధతో బహువిషయములను సేకరించి సంగ్రహముగా మన భాషలో గ్రంథరూపమున ప్రజల కందించినందులకు ప్రశంసాపాత్రులును, ఆంధ్రుల కృతజ్ఞత కర్తులును అయినారు. ఇట్టి గ్రంథము వ్రాయుటకు వారి శాస్త్ర జ్ఞానమువలన, బోధనాశక్తి చేతను, భాషా పాండిత్యము వలనను, శ్రీ విస్సా అప్పారావుగా రెంతయు సమర్థులు. ఈ గ్రంథము ఆంధ్రదేశమంతటను పలువురు శ్రీ పురుషుల జ్ఞానతృప్తి తీర్చుట కుపయోగపడునని ఆశించుచున్నాను.

హైదరాబాదు]
23-11-52

సూరి భగవంతం

(ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయ ఉపాధ్యక్షుడు)

పంతులుగారి ముందుమాటలు

o

[పరమాణుశక్తి (1952) అనే తమ గ్రంథానికి పంతులుగారు వ్రాసిన ఉపోద్ఘాతము లోని భాగమిది - సం॥]

ప్రపంచము యొక్క నాగరకత, అభ్యుదయము శాస్త్ర జ్ఞానముపై యాధారపడి యున్నవి. శాస్త్ర పరిశోధనలు రానురాను తీవ్రగతిని సాగుచున్నవి. పరిశోధనా ఫలితములు అతి శీఘ్రకాలములోనే జీవిత సౌకర్యములకై ఉపయోగపడుచున్నవి. జీవితము సర్వాత్మనా శాస్త్రమయమగుచున్నది. అందుచేత శాస్త్ర విషయములను కొంతవరకైన ప్రజలందరు తెలిసికొనుట మిక్కిలి యవసరము. లేనిచో శాస్త్రోపయోగముల యొక్క యనుభవము రసవంతముగా యుండదు. మరియు పాశ్చాత్య దేశములలోవలె మన దేశమున శాస్త్ర మభివృద్ధి ఎంతో కావలసియున్నది. శాస్త్రజ్ఞాన మెంత పెంపొంది, ఎంతవరకు జనసామాన్యమునకు వ్యక్తము చేయబడునో అంత అభ్యుదయమును దేశము పొందగలదు.

మన దేశమందలి జనసామాన్యమునకు గల శాస్త్రజ్ఞానము నేడు బహుతక్కువ. చదువుకున్నవారికి కూడ తక్కువనే చెప్పవలసియున్నది. పాశ్చాత్య దేశములలోని ప్రజల కొఱకై సులభ శైలిలో శాస్త్ర విషయములు నిపుణులచేత వ్రాయబడుచున్నవి. అట్టి శాస్త్ర విషయకములైన గ్రంథమాల లెన్నో వెలసియున్నవి. ఇట్టి పని మన దేశమందు, ముఖ్యముగా ఈ తరుణమందు, చాలా అవసరము.

శాస్త్ర విషయము లన్నిటిలోను పరమాణు శాస్త్రము ముఖ్యమై యున్నది. 1945 ఆగస్టు ప్రారంభములో జపానులోని రెండు రేవు పట్టణములను షణకాలములోనే పరమాణు బాంబు రూపుమాపెనని తెలిసిన వెంటనే, పరమాణు శాస్త్ర విషయమును గురించి తెలిసికొనవలెనను ఆత్రత ప్రపంచమందంతట నొక్కసారి కలిగిపడి. దీనిని గురించి పాశ్చాత్యభాషలలో - ఇంగ్లీషులోను - సులభ శైలిని వ్రాయబడిన పుస్తకములు వెలువడినవి. ఈ మహద్విషయమును ఆంధ్ర లోకమున కందియ్యవలెనను భావముతో ఈ రచన ప్రారంభించినాను. ఈ రచన కాధారములగు గ్రంథములలో ముఖ్యమైన వాటిని బిబ్లియోగ్రఫీలో పుస్తకము చివర పేర్కొనియున్నాను. పరమాణుశక్తి యనగా నేమి, ఎట్లుత్పత్తి చేయనగును, నక్షత్ర గోళములయం దెట్లుత్పత్తి యగుచున్నది, ఈ మహత్తర శక్తిని కేవలము విధ్వంసనకేగాక, క్షేమలాభముల కొఱకై ట్లుపయోగించవచ్చును, ఈ శక్తి నుపయోగించుకునే విధానముపైన మానవలోకము యొక్క, భావి అభ్యున్నతెట్లు ఆధారపడియున్నది - అను విషయముల గురించి వీలైనంతవరకు వివరించియున్నాను. జనసామాన్యమున కీ పుస్తకము కొంతవరకైన శాస్త్రజ్ఞానము నందియ్యగలదని విశ్వసించుచున్నాను.

“శేష విలాసము”
మహారాణిపేట
1-12-52

విస్సాఅప్పారావు.

* * *

౧౫౧

199

[జ్యోతిశాస్త్ర విషయమై శ్రీ వాదేపు సూర్యనారాయణమూర్తిగారు వ్రాసిన గ్రంథము నకు పంతులుగారందించిన తొలిపలుకది - సం॥]

ఈ గ్రంథకర్తగారు శ్రీ వాదేపు సూర్యనారాయణమూర్తిగారు నాకు చిరపరిచితులు. వీరికి జ్యోతిషము ఉగ్గపాలతో వచ్చిన విద్య. తండ్రిగారు, మేనమామగారు సంప్రదాయమెరిగిన జ్యోతిష్కులు. అభిమానముగా నేర్చిన విద్యలలో నొకటి. అందుచేత సూర్యనారాయణమూర్తిగారు పెద్దలు సంపాదించిన గ్రంథములన్నింటిని జదివి, అంతతో బోక చెన్నపట్టణమున చదువుకొన్న రోజులలో ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకాలయమున జ్యోతిష గ్రంథములను విమర్శనాదృష్టితో జదివియున్నారు. 1933 లో జాతక నారాయణీయమును గ్రంథమును ప్రచురించిరి. అందు అనేక ఋషులయభిప్రాయములు క్రోడీకరించి ద్వాదశభావములకు జేరిన విషయములను ప్రథమ ఖండమందున, జైమినీజాతక ఫలాధ్యాయములోని 257 సూత్రములకు అర్థమును రెండవ ఖండమందు సంగ్రహముగ వ్రాసియున్నారు.

జ్యోతిషమీయనకు వృత్తిగాక అభిమాన విద్యయౌటచేత, తీరిక యున్నపుడెల్లను శాస్త్రపరిశ్రమ చేయుచుండిరి. అనేకులకు జాతకములను చూచిపెట్టుట, ముహూర్తములనుబెట్టి యిచ్చుట, ఈయన ఇంటివద్ద నిత్యము చేయుపని. అందుచేత వేలకొలది జాతకములను వీరు చూచుట తటస్థించినది. ఆ యనుభవమును విభజించి, పరిశీలించి, సూత్రప్రాయములుగా భావించుకొని, శాస్త్ర గ్రంథములకు సమన్వయించుకొనుచు వచ్చినారు. అన్ని ఫల గ్రంథములలోను విఖ్యాతిగాంచిన జాతకచంద్రిక యను నామాంతరముగల పూర్వ పారాశరికి ఉన్న అనేక ప్రసిద్ధ వ్యాఖ్యానములుకూడ జ్యోతిష్కులకు ఫలము చెప్పుటలో అనుభవమునకు సరిపోకుండుటను గుర్తించి, గతించిన 10-12 ఏండ్ల నుండి గ్రహించిన విషయములను జొప్పించి ఒక వ్యాఖ్యానము వ్రాయనిశ్చయించుకొన్నారు. తత్ఫలమే ఈ గ్రంథము. ఇది బాగుగా చదివినచో గ్రంథకర్త పడ్డశ్రమ, వారి పరిశీలనా సామర్థ్యము వ్యక్తము కాగలదు.

ఈ యోగావళి ఖండమనబడు పూర్వపారాశరి వ్యాఖ్యానమందలి విశేషమేమనగా : నై సర్గికాధిపత్యము వలన నిర్ణయించిన గ్రహబలములు స్థితిసంబంధముల వలన ఎట్లు మారుచున్నది, అనుభవమునకు సరిపడునట్లు ఇచ్చియుండుటయే. ఈ వివరములు మూలసూత్రములోని స్థూలాభిప్రాయములను ఎట్లు మార్చుకొని అనుభవములో అన్వయించువలెనో స్పష్టముగా వీరు వ్రాసియున్నారు. మరియు సందర్భమునుబట్టి సాంప్రదాయముగా వచ్చుచున్న అనేకవిషయములనుకూడ వ్యాఖ్యానమున చేర్చియున్నారు. నాల్గవ శ్లోకములో జాతక చంద్రిక కర్త చెప్పిన దృష్టులగురించేకాక విశేషములగు గ్రహదృష్టులను గురించి విపులముగా చేర్చిరి. 'సర్వేత్రికోణనేతారో' అను 5-వ శ్లోకమునకు సాధారణముగా చెప్పుపద్ధతికి భేదముగా వ్యాఖ్యానము, సహేతుకముగ, విపులముగా ఇచ్చియున్నారు. ఈ భేదాభిప్రాయమే పారాశరి కర్తయొక్క నిజాభిప్రాయమని తరువాతి శ్లోక వివరణలో నిరూపించినారు.

గ్రహములు నై సర్గికముగా శుభులని, పాపులని ద్వివిధములని, అట్టి స్వభావగుణము ఆధిపత్యము చేత మారునని, అదికూడ స్థితివలన ఇతర గ్రహసంబంధము వలన మారునని, ఈ మార్పులన్నిటిని గుర్తించిగాని ఏ గ్రహము ఏ ఫలమిచ్చునో చెప్పవీలులేదని స్పష్టపరచి అనేక ఉదాహరణములను అనుభవమునుండి యిచ్చి యున్నారు. ఇదే ఈ గ్రంథకర్తయొక్క వ్యాఖ్యానమందలి విశిష్టత. ఇట్లే రాసుల విషయముకూడ విపులీకరించి నారు. ఈ 5, 6, శ్లోకములకు చాలా విపులముగా వ్యాఖ్యానము వ్రాసి సరియైన మార్గమును చూపించి యున్నారు. ఇట్లే తక్కిన శ్లోకముల కుచితరీతిని వ్యాఖ్యానము వ్రాసి ఎచ్చట మూల శ్లోకము అనుభవమునకు సరిపోవుట లేదో ఉదాహరణ పూర్వకముగా స్పష్టపరచిరి.

ఈ గ్రంథము యోగావళి, బాలారిష్టము, ఆయుర్బాగము, మిశ్రఫలము అని నాలుగు భాగములుగా నున్నది. అందులో మొదటి యధ్యాయము విపులముగా నున్నది.

పాశ్చాత్య విజ్ఞాన సంబంధముచేత ప్రాత విద్యలయందు. అందు ముఖ్యముగా జ్యోతిషఫలభాగమందు నమ్మకము పోయియున్న రోజులివి. విద్యాధికులకు ఈ విద్యయందు గౌరవము లేదనియే చెప్పవలసి యున్నది. పరాశర, జైమిని, శ్రీపతాదుల మార్గములను సంప్రదాయ సిద్ధముగా చదివి తెలిసికొనక, ఏదో కొంత సగము సగము తెలిసికొని, సూక్ష్మాసూక్ష్మములను గుర్తించక, విశృంఖలముగా ఫలాపేక్షతో ఇచ్చకములు జెప్పు జ్యోతిష్కులు ఈ శాస్త్రమందు మరింత అగౌరవమును ఆపనమ్మకమును పుట్టించుచున్నారు. మరియు ఇంకొక విషయము ముఖ్యమైనదున్నది. జాతక చక్రములు సరిగా యుండిన గదా, జాతకఫలము సరిగా జెప్పుట కాధారమేర్పడును? జననకాలమందు గల గ్రహస్థితి నెరుగుట పంచాంగములమీద యాధారపడియున్నది. పూర్వము పెద్దలు శ్రద్ధాభక్తులతో న్యాయమగు రీతిని కష్టించి పంచాంగముల గుణించుచుండెడివారు. నేడు అందరూ పంచాంగకర్తలే. ఒక దానికి ఇంకొక దానికి, తిథి నక్షత్ర, గ్రహప్రవేశాదులలో అంతా వ్యత్యాసమే. ఇట్టి స్థితిలో సరియైన పంచాంగము నాధారము చేసికొనుట యెట్లో తెలియవలెను. దృక్పిద్ధరీత్యా జాగ్రత్తగా గుణించిన పంచాంగములను మాత్రమే ప్రమాణముగా నిత్యకృత్యములకు, జాతకచక్రములను వ్రాయుటకు వాడవలసియున్నది. ఈ విషయము యొక్క ప్రాముఖ్యము గుర్తింపనిచో-ఎంత శ్రమతీసికొని ఫలములు చెప్పగలిగినా, ప్రయోజనముండదు.

అట్లు సరియైన మార్గముల ననుసరించి, ఈ గ్రంథకర్తగారు పద్ధ శ్రమను సార్థకము చేయగలరని జ్యోతిష్కులకు, జ్యోతిషాభిమానులకు మనవి చేయుచున్నాను.

శ్రీ వాడ్రేపు సూర్యనారాయణమూర్తిగారు అనేక సంవత్సరములనాటి వారి అమూల్యమైన అనుభవ జ్ఞానమును పుస్తక రూపమున జ్యోతిషలోకమున కందించినందులకు మిక్కిలి వందనీయులు. వీరు శ్రమపడి త్రొక్కిన విమర్శనామార్గమును జ్యోతిషాభిమానులు ఇంక నెందరో త్రొక్కి జ్యోతిషశాస్త్రమందభిమానము చూపి దాని గౌరవమును పెంపొందించగలరని నమ్ముచున్నాను. ఈ గ్రంథము చదువరుల కత్యంతోపయోగముగా నుండి వారి యాదరాభిమానములకు పాత్రమగునని నమ్ముచున్నాను.

రాయపేట
మద్రాసు
10-5-54

విస్సా అప్పారావు,
యమ్.ఎ.ఎల్.టి., యమ్.ఇ.యస్. (రిటైర్డు)

అప్పారావుగారి వ్యాసములు

- *1. ఆరుదైన అముద్రితములైన త్యాగరాజ కీర్తనల సమీక్ష
2. అధునిక శబ్ద శాస్త్రరీత్యా కట్టెడి భవనములు
3. ఆంధ్రదేశమున సంగీతము యొక్క పరిణామము
4. ఆంధ్రుల నాట్యకళ, కూచిపూడి కళావైభవము
5. ఆనాటి సంగీత కచేరీలు
- *6. ఉన్నత విద్యా లక్ష్యము
7. ఐన్ స్టీన్ మహాశయుడు
- *8. కర్ణాటక సంగీతము, పాశ్చాత్య సంగీత ప్రభావము
- *9. శ్రేత్రయ్య
10. శ్రేత్రయ్య పదముల నాట్యానుకూలత
11. చెవి
12. జయంత్ విష్ణు నర్తకర్
- *13. జీవితము, నేను
- *14. త్యాగరాజస్వామి
15. త్యాగరాజస్వామి, నాదయోగి
16. త్యాగరాజు-భక్తి
17. త్యాగరాజుని ఆత్మసందేశము
18. తెనుగు పద సాహిత్యము
19. తంబురా శ్రుతి, దాని ప్రాశస్త్యము
20. ద్వావింశతి శ్రుతులు
21. దీక్షితార్ కృతి-త్యాగరాజయోగ వైభవం సదాశ్రయామి-వివరణ
22. నాట్యకళ-దాని పరమార్థము
23. నాడీ గ్రంథములు
- *24. పదములు, జావళులు
25. పరిణామవాదము
26. పంచాంగ సంస్కరణ
27. పాండవాజ్ఞాతవాస వత్సరవ్యాప్తి నిర్ణయము

28. భారత ప్రాచీన నృత్య రీతులు
 29. భౌతిక శాస్త్రము, తత్వజ్ఞానము
 - *30. మార్గదేశి సంగీతములు
 - *31. మొదటి ఆంధ్ర వాగ్గేయకారులు
 - *32. మంచి పౌరునిగా తయారు చేయుట
 33. రామకృష్ణ పరమహంస
 34. రామదాసు, త్యాగరాజు
 35. రామన్ ఇఫెక్టు
 - *36. రేడారు
 37. వాద్యముల తంత్రములు కంపించు పద్ధతులు
 38. విఘ్నేశ్వరుడు
 39. విశ్వము నిర్మాణమై ఎంతకాలమైనది ?
 40. విశ్వ శిల్పము
 41. విజయనగర సంస్థానమందలి వివిధ గ్రంథములు
 42. శక్తిలేని మంచితనము కావలెనా ?
 - *43. శాస్త్ర పరిశోధనా సమీక్ష
 44. శాస్త్రీయ సంగీత రసము నాస్వాదించు రీతి
 - *45. సత్యాన్వేషణ
 46. సారంగపాణి, వేణుగోపాల పదక ర్త
 47. సంగీత పరిణామము-ఆంధ్రదేశము
 - *48. సంగీత నృత్య సాహిత్యముల అన్యోన్య్యాశ్రయత
 49. సంగీత రసగ్రహణము
 50. స్వరపేటిక
 51. శ్రీ గౌతమీవిద్యా పీఠము-సంగీత శాఖా విద్యత్సభల ప్రారంభోపన్యాసము
 52. శ్రీ త్యాగరాజు జయంతి మహోత్సవములు
 - *53. శ్రీ ముత్తుస్వామి దీక్షితులవారు
 54. శృంగార రసమంజరి
 - * ఈ గుర్తు గలవి రేడియో ఉపన్యాసములు (15)
- [ఆంగ్ల విభాగంలో 75 పుట తరువాతిదిగా దీనిని చదువుకోవలెను—సం॥]

గుత్తెనదీవి రామాయణ కీర్తనల్లో కొత్తగా దొరికిన అన్నమాచార్యుల కొత్త కీర్తనపాఠం

—డా॥ వేటూరి ఆనందమూర్తి

“అనుభూతితో క్షేత్రయ పదములు ఏగంటి
చిలుకపాటి పదములు, రామదాసు కీర్తనలు, ముత్తేవి
వారి కీర్తనలు, తాడంకివారి కీర్తనలు, నల్లబాటివారి
కీర్తనలు, సారంగపాణి పదములు, గుత్తెనదీవి రామా
యణ కీర్తనలు, ఆధ్యాత్మ రామాయణ కీర్తనలు,
శోభనాద్రీశ్వర సంకీర్తనలు నని కొన్ని గలవుగాని
యవి యెల్లనంత ప్రాచీనములు గావు” అని మన
సంగీత రచనలను గూర్చి పితృపాదులు ప్రభాకర
శాస్త్రిగారు అన్నమాచార్య చరిత్ర పీఠికలో పేర్కొ
న్నారు. ఇలాగే ప్రస్తావన వశాన గుత్తెనదీవి రామా
యణ కీర్తనలు మంచి ఆర్జవంగల రచనలని మా
తండ్రిగారంటూ వుండగా నా చిన్ననాటనే విన్నా
మొన్నమొన్నటిదాకా అసలీ గుత్తెనదీవిని గురించిగానీ
ఈ రామాయణ కీర్తన రచనను గురించిగానీ నేనంతగా
పట్టించుకోలేదు. నేనే కాదు - పద కవితల గురించి,
జానపద సాహిత్యాన్ని గురించి కృషి చేసిన పరిశో
ధక విమర్శకులూ ఈ రచనను గూర్చి అంతగా పరిశీ
లించినట్లు లేదు - వెనుకటి వాగ్గేయకారుల చరిత్రలో
గాని, పదకవితల మీద ఇటీవల వెడువడుతున్న
గ్రంథాలలోగాని దీని ప్రస్తావన కానరాదు.

* * *

ఇంతకూ గుత్తెనదీవి రామాయణ కీర్తనలు
గత శతాబ్ది చివరి పాదంలోనే రెండు మూడు

ముద్రణలందినట్లున్నది. మా తండ్రిగారి లైబ్రరీలో
1885లో మద్రాసులో అచ్చయిన ప్రతి ఒకటి ఉన్నది.
అందులో ఇలా ఉన్నది: “శ్రీ రామాయణ పారాయణ
కుతూహల మానసుండగు మాచవోలు రాఘవయ్య
యను పరమ భాగవతోత్తమునిచే రచింపబడిన
గుత్తెనదీవి రామాయణ కీర్తనలు - ఇయ్యది శ్రీమాన్
వేదాల వెంకటాచార్యులవారిచే బరిష్కరింపబడి,
భువనగిరి రంగయ్యశెట్టిగారి కొమారుండగు చెన్న
కేశవులు శెట్టిగారిచే శ్రీవాణి వినోదమందిర ముద్రా
క్షరశాల యందు ముద్రింపించి ప్రకటింపబడియె.
Madras 1885 - రామాయణ కీర్తనై [అని తుదికి
తమిళ లిపిలో ఉన్నది]. షట్కాండాత్మకమైన
రామాయణ గాథ మొత్తం 50 కీర్తనల రూపాన 72
పుటల్లో అచ్చయిన చిన్న పుస్తకమిది.

ఈ ముద్రణలో గ్రంథాన్ని గూర్చిన తతిమ్మా
వివరాలేవీలేవు. మంచి రచన గదా అని ఈ మధ్య
పుస్తకం తిరుగవేస్తుంటే నా దృష్టి ఈ కీర్తన మీదికి
వెళ్ళింది. యుద్ధకాండ, 50 కీర్తన కేదాళగారి (?)
ఆదితాళము అనివుండి అచ్చులో కీర్తన అంతా పాద
విభాగంతో కాకుండా వరసగా వచనంవలె ముద్రింప
బడివుంది.

“దద దద దదదా దశరథతనయా
కదసివేయక కావవేమమ్ము
అదోవచ్చెబాణాలు హానాథహానాథ
పద పద పదమని పారిరోపొజు-
అనుచు రావణుసేనలటు భ్రమయుచువీగె॥

మెమె మెమె మెమె మెమె మెమె మీవారము
మొమొ మొమొ మొమొ మొమొ మొక్కేము మీకు
సమరాన చచచచ చావకుండను
మమ మామా మమ మామా మన్నింపుడిపుడు ॥అనుచు॥

తెతెతె తెతెతె తెరువేది లంకకు
తతతత తతతత తలమాని దాగుచు
గతియైన గుత్తైన ఘనదీవి నిలయపతి
సతతము మము నేలు జయజయ మీకు॥
అనుచు రావణుసేనలటు భ్రమయగను-”

[సౌకర్యం కోసం దీని నిక్కడ పాద విభజనతో
ప్రచురించాను.]

తాళ్ళపాక కవుల సంకీర్తన వాఙ్మయంతోవున్న
పరిచయంవల్ల వెంటనే ఇది అన్నమయ్య కీర్తనగా
గుర్తించగలిగాను. ఈ కీర్తన తాళ్ళపాకవారి రాగి
రేకుల్లో ఇలా వున్నది:

బౌళి (II-164)

అనుచు రావణుసేనలటు బ్రమయుచు వీగె
యినకులచంద్ర నేడిదివో నీ మహిమ
దదదద దదదద దశరథ తనయా
కదశితిం గకకక కావలె
అదెవచ్చె బాణాలు హానాథ హానాథ
పదపద పదపద పారరోపపుంజులు॥
మమమమ్మ మమమమ్మ మన్నించుడు కవులార
సమరాన చచచచ్చ చావకుండా
మెమెమెమ్మె మెమెమెమ్మె మేము నీవారమె
మొమొమొమ్మె మొమొమొమ్మె మొక్కేముమీకు॥

తెతెతె తెవెతె తెరువేది లంకకు
తతతత తలమని దాగుదురు
గతియైన శ్రీ వెంకటగిరి రఘునాథ
సతమై మమ్మింకి నేలు జయజయ నీకు॥

బౌళి రాగం కే దారగౌళ(కేదారగౌరి?)రాగంగా
మారింది. రేకుల్లో కాకున్నా తాళ్ళపాకవారి తాళపత్రాల్లో
వున్నట్లే తాళం పేరు చేరింది. పాట సంప్రదాయమూ
పల్లవితోకాక చరణంతోనే ఆరంభమైంది పాటలోని
భావాని కనుగుణంగా. తంజావూరి తాళపత్ర ప్రతు
ల్లోనూ తాళ్ళపాక వారి కీర్తన లిలాగే చరణంతో
ఆరంభమయే పాటపద్ధతి వున్నది (రేకుల్లో ఇలా లేదు.
పల్లవినే ముందు రాసేరీతిని సంస్కరింపబడి చెక్కి
వున్నది.) ఒక చరణంలో పంతులు కొంచెం తారు
మారయినవిక్కడ. తక్కిన తేడాలు కొన్ని అచ్చు
తప్పులవల్ల ఉప్పతిల్లినవి. ప్రధానభేదం ముద్రలో
వున్నది. “గతియైన శ్రీ వెంకటగిరి రఘునాథ”
‘గతియైన గుత్తైన ఘన దీవి నిలయ పతి’గా
మారింది. చరణాలు రెండిటా సమానమే. పల్లవిలో
ఒక పాదం-రేకులో కానవచ్చినది-ఆకులో జారిపోయి
నట్లున్నది. భావాన్నిబట్టి, రచననుబట్టి ఇది శిఖాపద
మనడంకన్నా రెండు పాదాల పల్లవ పదమనే భావించ
వలె. [ఈ అంశాన్ని గుర్తించిన పిదప ప్రకటించాను-
చూ-తెలుగులో పరిశోధన-పు.175].

ఆశ్చర్యం వేసింది! అన్నమయ్య పదం-అదీ
అన్నమాచార్యుల రామాయణ సంకీర్తనలలోనిది - ఈ
రామాయణ రచనలోనికి మారుముద్రతో ఎలా ప్రవే
శించింది? ఎప్పుడు ప్రవేశించింది? అసలంతకూ
గుత్తెనదీవి పేరేమిటి? స్థలనామమా? వ్యక్తినామం
నుంచి ఏర్పడ్డ స్థలనామమా? అదెక్కడుంది? ఆ
స్థలానికి, రామాయణ సంకీర్తన రచనకి సంబంధ
మేమిటి? ఏనాటిదా సంబంధం? దాని రచయిత

ఎవరు ? అర్వాచీనుడా, ప్రాచీనుడా ? ఆయనకి అన్నమార్కుని పదాలతో పరిచయ మెట్టు? - అన్న ప్రశ్నలు నన్ను అన్వేషణకు పురికొల్పినవి. ఈ అన్వేషణ ఫలితంగా మరికొన్ని విశేషాలు వెల్లడయినవి. పర్యవసానమే ఈ వ్యాసము.

వెనక దశవాయి తిమ్మభూపాలుని ప్రసన్న వేంకటేశ్వర విలాసంలోని కాంభోజి-ఏల పదమిది:

“వలచి నిన్నీవేళ మదిని

దలచి మరుబారి సొలసి

చెలువ మిగుల మరులు చెందెరా-

శ్రీ వేంకటేశా!

కలికివగలాచే లాలించరా”-అన్నది

చదివి అన్నమయ్య రేకుల్లోని

“మేడ లెక్కి నిన్ను జూచి

కూడే ననే యాస తోడ

వాడుదేరి వుస్సురందురా-వేంకటేశా

యాడనుంటి విందాకానురా”

అన్న దేసాళపు ఏలపదం తిలకించినపుడే [చూ. తాళ్ళపాకవారి పద కవితలు-భాషాప్రయోగ విశేషాలు (1965) పు. 314] ఆ రచనల్లోని భావ సంవాదం నా ఆలోచనకు దారి చూపినట్టైంది. మనం మన ప్రాచీన సాహిత్యాన్ని అర్వాచీన సాహిత్యాన్ని మధుర కవితా ప్రక్రియల్ని కొంత పరిశీలించి అవగాహనకు తెచ్చుకొనివున్నాం. కాని అది తాళ్ళపాక కవుల సాహిత్యాన్ని అధ్యయనం చేయక మునుపు, తాళ్ళపాక కవుల రచనలు చదివిన పరిజ్ఞానంతో మనం తిరిగి మన సాహిత్యంలోని మధుర కవితా ప్రక్రియల్ని పునఃపరిశీలన చేసినట్లయితే ఇంకా ఎన్నో అపూర్వమైన విషయాలు తెలియగలవు అని నాకప్పుడనిపించింది. అది మొదలు ఆ దృష్టి ఉండడంచేత ఇప్పుడి ఈ రామా

యణ పదం కంటపడింది. తీరాచూద్దను కదా, పదం తరువాత పదంగా మరికొన్ని ఇలా ఎరుక కందిరాసాగినవి. పల్లవులకు పల్లవులు, కొన్ని కొన్ని చరణాదులు, ఎత్తుగడలు, భావాలు, పదబంధాలు తాళ్ళపాక కవులవి ఈ రచనలో చోటుచేసుకొన్న విషయం విశదమవుతున్నది. మరో పదం చూడండి. గు.దీ.రా. అచ్చుప్రతిలో ఇలా ఉంది:

యుద్ధ 53. శంకరాభరణం - ఆదితాళము

జయము మనది వనచరులార ||జయము|| ప||

నయముగ ధర్మాధర్మము మెరయగ

నంనం నంనం దుందుం ధుంధుం

జయము|| అను||

రక్కసుల మీదికి రాముడు వెడలెను

జక్కగ నడవుడ ధణాంధణాంధిమి

[జక్కగ నడువుడి యుజాంఝుజాంధిమి]

యెక్కువ సేనలె గుంపులె గూడుక

[సేనల నిట గూడుక నలు]

దిక్కుల నడువుడి ధిం ధిం ధిమి ధిమి

||జయము|| ౧

అతికాయుడు మొదలయిన రాక్షసులు

హతమయిపోయిరి హలాహలా

చతురంగ బలములు జతకూడుకొని

చేతులెత్తి మన శ్రీరాము బొగడుడి

||జయము|| ౨

భరతునితో మన క్షేమము దెల్పును

పంపువేగమే పవన తనూజుని

స్థిరముగ సాకేతపురమున కేగెడి

ధీరుని బొగడుడి ధింధిం ధిమిధిమి

||జయము|| ౩

డా॥ వేటూరి అనందమూర్తి

గుట్టున నుండక కూలె రావణుడు
పట్టుడి శంఖం భంభం భంభం
అట్టె యయోధ్యా పట్టణమునకును
దిట్టలై నడువుడి ధిందిం దిందిం

॥జయము॥ ౪

దినము గుత్తెనదీవి యంజనీ
తనయుని నేలిన ధన్యుని గొలువుడి
వనర నయోధ్యవాసమునకు మీరు
దనరగ నడువుడి ధణాంధణాంధామి

॥జయము॥ ౫

అన్నమయ్య కీర్తనమిది చదవండి.

రేకు - సాళంగనాట

జయము మనది వనచరులాల
రయమున ధర్మదారలు తుత్తుతూ॥
రక్కసులమీద రాము డలిగె నలు
దిక్కుల నడువుడు తిడిం తిడిం
యెక్కుడు సేనను యిటు మెరయింపుడు
ధక్కానినదము ధమధమ ధమం॥
కుటిల దానవుల గొట్టుడు కోటలు
తటుకున దాటుడు ధణం ధణం
పటుగతి నార్చుచు పట్టుడు లగ్గలు
పెటులు చూడుడదె పెటపెట పెటల్॥
గుట్టున నుండక కూలె రావణుడు
పట్టుడు సంకులు భం భం భం
యిట్టె శ్రీ వేంకటేశుడు గెలిచెను
దిట్టలై చూడుడు ధిందింధిం॥ (11-222)

రాగం మారినా పల్లవినిబట్టి, చరణాల్నిబట్టి,
పద నిర్మాణాన్నిబట్టి ఇది మన ఎరుక కందిన అన్న
మయ్య పదమే. ఇలాంటి పదాల్లో కొన్నిట రాగాంత
రాలేకాక పాఠాంతరాలూ, చరణాంతరాలూ గోచరిస్తు
న్నవి. తాళ్ళపాకవారి రేకుల్లోనూ, తంజావూరులో

దొరికిన తాళపత్రాల్లోనూ ఈ విధంగా అన్నమయ్య
పాటలకు రాగాంతరాలు, పాఠాంతరాలు, చరణాంత
రాలు వున్న సాక్ష్యాల్నోస్తే ఉన్నవి. అంటే అన్న
మయ్య ఆ పాటల్ని పాఠాంతరాలతో పాడుకొనివుండె
నన్నమాట! కనుక గుత్తెనదీవి రామాయణ కీర్తనల్లో
కానవచ్చిన అన్నమయ్య కీర్తనల్లోని పాఠభేదాలూ
కొన్ని ఇలాటివి కావచ్చు. మరికొన్ని పాటకుల,
లేఖకుల, పరిష్కర్తల కూర్పులో దొరలినవీ కావచ్చు.
అర్థాన్ని, కీర్తన నిర్మాణాన్ని, యతిప్రాసల్ని గురి
చూచుకొని అట్టివాటిని తేలికగానే గుర్తించి మనం
పరిష్కరించుకోవచ్చును. పై పదంలోని తొలి చర
ణంలోని భేదాలు పాఠభేదాలుగా పరిగణించవచ్చును.
కొంచెం క్రిందుమీదైన వంతె. ఇందులోని రెండో
పాదంలో యతి చూచుకొని 'చక్కగ నడువుడి
రుణాంరుణాంధిమి' అని దిద్దుకోవచ్చు. మూడో
పాదంలో యతి భంగమున్నది: 'ఎక్కువ సేనల'
తర్వాత 'గుంపులె' అన్నమాట వ్యర్థం. కనుక
"ఎక్కుడు సేనల నిటు గూడుక నలుదిక్కులు నడు
వుడి ధిందిం ధిమిధిమి" అని పరిష్కరించుకొంటే
సరిపోతుంది. ఇక 'త' 'ర' ప్రాసలతో వున్న రెండు
చరణాలు రేకుల్లో లేవు. అయినా ఇవీ నిర్మాణాన్నిబట్టి
అన్నమయ్యవే అధిక చరణాలని భావించవచ్చును.
అన్నమయ్య పదాలలో వున్న ఇలాటి పాఠాంతరా
లలో వారభిమానించిన వాటినే రేకులలో సంగ్రహించు
కొన్నట్లున్నారు. ఈ విషయం వారి రేకుల్ని, వారి
పాటలున్న ఆకుల్ని పోల్చిచూస్తే తెలుస్తుంది. అన్న
మయ్యవే నాలుగు ఐదు చరణాలుగల కీర్తనలూ
కొన్ని లేకపోలేదు. మూడో చరణంలో 'పంపువేగమే
పవనతనూజుని' అన్న పాదంలో యతి సరిపోయినా
ప్రాసభంగమున్నది. ఇది పాఠక లేఖక కృతం అన
డంలో సందేహం లేదు. 'పరుగున బంపుము పవన
తనూజుని' అన్నది సన్నిహితసంస్కారం కాదగును.

పోతే ఐదో చరణం మొత్తమో, ముద్రగల రెండు పాదాలో గుత్తెనదీవి రామాయణ కవి కృతమే అన వచ్చు. 4, 5 చరణాల్లో అయోధ్యా పట్టణానికి వెళ్లే విషయం వునరుక్తం. ఈ పరిశీలన సారాంశం- అన్నమయ్య పాఠభేదాలతో అప్పుడప్పుడు పాడు కొన్న చరణాలు కొన్ని వాడుకలో వున్నా సాధారణపు రేకులమీది కెక్కవేళకు కొన్ని సంస్కారాలంది, సామాన్యంగా మూడు చరణాలతోను, అరుదుగా 4, 5, 8 చరణాలతోను వెల్లడి అయినవి. తక్కినవి వ్రాతప్రతుల్లోనో, వాడుకలోనో, వారే విడిచివుచ్చిన నిడురేకుల్లోనో మిగిలి కనపడు తున్నవి. సాధారణపు రేకులమీద నున్నవి వారే ఎన్నిక చేసుకొన్న పాఠాలు. వాడుకలో వున్నవి రేకులమీది కెక్కనివి పాఠాలు కొన్ని ఇలా ఇటు వంటి రచనల్లోనూ మనకు వ్యక్తమవుతున్నవి. పై కీర్తనలోని 'త' 'ర' ప్రాసలతో వున్న చరణాలిట్టివి అన్నమయ్య రచనగానే భావించవలసి వుంది. ఇలాటి పాటల్ని గ్రహించినపుడు గుత్తెనదీవి రామాయణ రచయిత తానుగా చివరి ముద్రాంకితచరణమే పూర్తిగానో, సగమో కూర్చినాడు గానీ తక్కిన పాటంతా ప్రాచీన పాఠాన్నే గ్రహించినాడని నా విశ్వాసం. ఏమైనా అన్నమాచార్యుని రామాయణ కీర్తనల్ని బాగా ఎరిగినవాడుగా తోస్తాడు గుత్తెనదీవి రామాయణ కర్త. రేకుల్లోని కీర్తనలతో సంవదించే వాటిని గుత్తెనదీవి రామాయణంలో మరికొన్ని ఇలాటి పాటల్ని వెంటనే మనం అన్నమయ్యవిగా గుర్తింప లేకపోయినా అన్నమాచార్యుని పద నిర్మాణాన్ని స్ఫురింపజేసే పదాలు కొన్నింటైనా అవి అన్నమయ్యవేమో అన్న సందేహపు గుర్తుతో పరికించడం అవసరమని తోచింది. ఆ చూపుతో అన్వేషణ సాగించగా అబ్బురంగొలిపే మరో కీర్తన నా విశ్వాసాన్ని బలపరచేది లభించింది.

అచ్చు ప్రతిలోనే రెండు పదాలకు పైగా అన్నమయ్యవి గోచరించేసరికి గుత్తెన దీవి రామాయణం తాలూకు తాళపత్ర ప్రతులన్నిటిని చూడాలనిపించి పరిశీలించాను. ఇప్పటికి మద్రాసు, తిరుపతి లైబ్రరీలలో రామాయణ కీర్తనల పేరుతో వున్న తాళపత్ర ప్రతుల్ని, కాగితపు ప్రతుల్ని (R 518 P; D 1398 PL; R 1444 P; R 1867 PL), మా ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయంలో వున్న (171-I-68) తాళపత్ర ప్రతిని, హైదరాబాదులోని ప్రాచ్య లిఖిత పుస్తక భండాగారంలోని ఏకైక తాళపత్ర ప్రతిని, ఇంకా గు.దీ.రా. పేరుతో గుర్తింపబడకున్నా అదే రచన గల (R 1367 PL) ప్రతినొక దానిని, రామాయణ కీర్తనల పేరుతో గుర్తింపబడినా దాని కంటే భిన్నమైన రచనగల వేరొక ప్రతిని (R 1435 P) పరికించాను. ఇంకా మరికొన్ని ప్రాంతాలలోనూ వీటి తాళపత్ర ప్రతులున్నవని విన్నాను. అన్నిటినీ సంప్రదించి గుత్తెన దీవి రామాయణ కీర్తనలను తిరిగి పరిష్కరించి విశేషాలతో వెల్లడించవలసిన అవసరమున్నదన్న నిర్ణయానికి వచ్చి ఆ ప్రయత్నంలో వున్నాను.

ప్రస్తుతానికి నేను చూచినంతలో అచ్చు ప్రతి (1885) O. U. Mss 171-I-68 తాళపత్ర ప్రతితో అనేక విధాల సంవదిస్తున్నది. కాని ఆది అసమగ్రం కావడం (యుద్ధకాండ మాత్రమే వున్నది) మన దురదృష్టం. ఆ తరువాత D 1398 PL సమగ్ర ప్రతి. రాగ తాళాలలో కొంత భేదించినా చాలా వరకూ అచ్చు ప్రతితో సంవదిస్తున్నది. అయినా వీటిల్లోగానీ, నేనిప్పటికి చూచిన మరి యే యితర ప్రతిలోగానీ గుత్తెన దీవి రామాయణ రచన మాచవోలు రాఘవయ్య కృత మనడానికి ఆధారం కాన రాలేదు. వేదాల వేంకటాచార్యుల వారి పరిష్కరణతో ప్రకటింపబడిన గ్రంథములోని పై వ్రాతకు

అకరమేమో తెలియరాలేదు. ఇది ఇలా వుండగా తిరు పతి తైబ్రరీలోనే 'రాఘవదాస' కృతంగా గల మరొక రామాయణ సంకీర్తనల తాళపత్ర ప్రతి (R 357 P) చూచాను. కాని ఆ రచన ఆద్యంతము గుత్తెన దీవి రామాయణ రచనకన్నా భిన్నమైనది. అర్వాచీన రచన గాను తోచినది. అది వేరే రచన. కాని గుత్తెన దీవి రామాయణ రచన- అందులోని సంకీర్తన రచనా నిర్మాణాన్నిబట్టి, తాళపత్ర ప్రతుల స్వరూపాలనుబట్టి, తాళ్ళపాక పదకవుల రామాయణ సంకీర్తన రచనలను సన్నిహితంగా ఎరిగి స్వీకరించిన తెరగునుబట్టి తక్కిన రామాయణ సంకీర్తన రచనలకన్నా ప్రాచీనమేమో అనిపిస్తున్నది. కాల మహిమవల్ల తరువాతి కాలపు దాస వరంపర వెలార్చిన పద సంపదముందు రేకుల కెక్కి నిలువర మందిన తాళ్ళపాక వారి పదసాహిత్యం లోకవ్యవహారం నుండి తెరమరు గైనట్లే తరువాతి కాలంలో వచ్చిన అధ్యాత్మ రామాయణ మోక్షగుండ రామాయణాది రచనల ప్రభావం వుండు బహుశా గుత్తెనదీవి రామాయణ రచనా గుత్తెన దీవిలోనే చిక్కుపడి మెరక పట్టినట్లున్నది. అయినా ఆ ప్రాంతాలలో ఆ రచన ఇంకా గాన వ్యవహారంలో వుండి పూర్తిగా అంతరించి పోలేదన్న వార్త పరితృప్తిని కల్గిస్తున్నది. 1918 లో ద్వారకా తిరుమలవాసి అయిన వెంకట సుబ్రహ్మణ్యం గారి వ్రాత ప్రతిని చూచి కాపీ చేసినదైన R 518 నెంబరు గల కాగితపు ప్రతి వలన ఆ రామాయణ రచనకు గల సజీవమైన గాన వైఖరి ఆ కీర్తనలలోని లయనుబట్టి గుర్తింప వీలవుతున్నది. "వోరీ నా పేరనుమంతుడూ" అన్నపాట, అచ్చుప్రతిలో లేనిది, అధికంగా 1367 PL నెం॥ గల ప్రతిలో సుందర కాండలో 'నామాట నమ్మవేమిరా' అన్న కీర్తనముందు కానవచ్చింది. ఆ ప్రతిలో ఈ పాటముందు ప్రత్యేకంగా "గౌరి రాగేణ గీయతే" అని వ్రాసివున్న

రీతినిబట్టి రాధామాధవుల ప్రణయాన్ని పాడిన జయదేవుని గీత గోవిందాని కన్నట్లే సీతారాముల గాథను ఆఖ్యాన శైలిలో పాడిన దీనికి ఒక సంప్రదాయము నాడుండిన దనిపిస్తున్నది. అంతకు మునుపు అన్నమయ్య గారి రామాయణ సంకీర్తన గానానికి ప్రచారముండి వుండాలి. తిరుపతిలోని నిలు వెత్తు శిలా ఫలకాల మీద చెక్కబడిన స్వరసహితము లైన తాళ్ళపాక వారి కీర్తనములూ రామాయణ కథా సంబంధంగలవి కావడము పై భావానికి బలము నిస్తున్నది.

గుత్తెనదీవి తూర్పు గోదావరి జిల్లాలో గల గోదావరి లంకకు పేరు. ఈ పేరుగల గ్రామమూ వున్నది. ఇది కాకినాడకు 22 మై॥ దూరము. ఈ గ్రామంలోని విష్ణ్వలయం ప్రాచీనమైనదనీ, అందే శ్రీ సీతారాముల, ఆంజనేయుల విగ్రహాలున్నవనీ, శ్రీ సీతారామాంజనేయ స్వామికి ఏటా వైశాఖ ఏకాదశి మొదలు బహుళ తదియ వరకు ఉత్సవాలు జరుగుతాయనీ, మార్గశిర మాసాన హనుమజ్జయంతి వైభవంతో జరుగుతుందనీ తూ. గో. జిల్లా సెన్సస్ 1964 - వాల్యుం II పార్టు VII B (3) Fairs and Festivals అనే పుస్తకంలో గుర్తింపబడి వున్నది. (కానీ మన రాష్ట్ర ప్రభుత్వంవారు 1979 లో ప్రకటించిన గెజటిరులో ఎక్కడా ఈ గ్రామము ఊసైనా కానరాదు.) అన్నిటా ఈ గ్రామ నామం గుత్తెన దీవిగా వున్నా కొన్ని గు. దీ. రా ప్రతుల్లో "గుత్తన్న దీవి"గా కానవస్తున్నది. గుత్తి + అన్న = గుత్తెన్న వ్యక్తి నామమే పదప "గుత్తెన"గా మారి నట్లున్నది.

గుత్తెనదీవి ప్రాంతాలలో నేటికీ ఈ రామాయణ గానం ఉన్నట్లు వినికిడి. పరిశీలించవలె. అక్కడ ఈ రామాయణ గాన సంప్రదాయం ఏమాత్రం సజీవంగా

వున్నా అన్నమాచార్యుల రామాయణ సంకీర్తనల గాన శరీరమూ పరిరక్షితమైనట్లే భావించవచ్చును. “ఓహో రాకాసులాల! వొద్దు సుదీ వైరము” అన్న కీర్తన మొకటి రామాయణ కథా సంబంధం గలది నేటికీ వృద్ధ వ్యవహారంలో వున్నది. అన్నమయ్య గారి ఆ పదమూ గు.దీ.రా.లో కానవస్తుందేమోనని చూచాను. ఇంతవరకూ నేను చూచిన ప్రతుల్లో ఆ పాట గు.దీ.రా సంకీర్తనల్లో కనబడకపోయినా వెతికితే మరో ప్రతిలో ఎక్కడైనా లభిస్తుందేమో అన్నంత ఆశ నాకు కలుగు తోంది. దీనికి హేతువు లేకపోలేదు. ఈ పాటే కాక ఈ వ్యాసంలో మీద పేర్కొన్న రామాయణ సంబంధం గల తాళ్లపాకవారి కీర్తనలూ వృద్ధవ్యవహారంలో వుండినవనే తెలుస్తున్నది కదా! ఈ గు.దీ.రా. కీర్తన ప్రాచీనుడైనా తాళ్లపాక కవుల రామాయణ కీర్తనల్ని సంగ్రహించి వ్యాప్తిలోకి తెచ్చిన కారణాన వాటి ప్రాచుర్యం నాటివరకూ వుండినదనీ, ఈ రచన మూలంగా నేటికీ కొంత నిలిచివున్నదనీ భావించడానికి వీలున్నది. రేకుల్లో వున్నాయి కాబట్టి సరిపోయింది కానీ లేకుంటే ఆ పాటలు అన్నమయ్యవనే తెలియక ముద్రను బట్టి గు.దీ.రా. కీర్తనలనే తలపవలసి వచ్చేది కదా! అందుకే గు. దీ. రా. రచనలో అన్నమయ్య చేత పరిశుద్ధి నందుకొన్న సంకీర్తన రచనా నిర్మాణానికి సన్నిహితమైన రచనారీతితో కాన వచ్చే ప్రతి కీర్తనా అన్నమయ్యదే కారాదా, దానికి తగిన ఆకరం తాళ్లపాక వారి రేకుల్లోనో ఆకుల్లోనో వెతికితే దొరకబోదా అన్న అనుమానమూ ఆశా నాలో కలిగించింది రచన. ఈ దృష్టితోనే దీనికి సంబంధించిన మరికొన్ని తాళ్ల పత్ర గ్రంథాలను పరిశీలిస్తుండగా అచ్చు ప్రతిలో లేని మరికొన్ని కొత్త కీర్తనలు లభించినవి. వాటిల్లో ఒకటి తిరిగీ అన్నమయ్య కీర్తనమే కావటం విశేషం. అదే ఈ వ్యాసంలోని ప్రధాన విషయం. ఇది ప్రస్తుతం హైదరాబాదులో

వున్న ప్రాచ్య లిఖిత పుస్తకశాలలోని గు.దీ.రా. తాళ్ల పత్రప్రతిలో వున్నది. ఈ ప్రతి సమగ్రం. ప్రాతప్రాత తీరు కలది. వ్రాతతప్పు లధికం. తక్కిన ప్రతులతో సంపదించి మూల పాఠాన్ని గుర్తించి సంస్కరింప వలసివున్నది. ఈ ప్రతి ఎక్కడి నుండి ఎప్పుడు ఎవరు సేకరించినారో వివరాలు తెలియరావు. ‘గుత్తెన దీవి అంజనీ తనయ’ కృతంగా గుర్తింప బడివున్నది. ఇది పొరపాటు. నేనీ ప్రతిలో గుర్తించిన క్రొత్త కీర్తన లోని విషయం రామాంజనేయ సంవాద రూపంలో వున్నది. అన్నమయ్య రేకు 58 లోనూ ఈ కీర్తన పాఠం కానవస్తున్నది. అది యిది-

అహరి

అపుడేమనె నేమను మనెను
తపమే విరహపు దాపమనె ॥

పవనజ యేమనె పడతి మరేమనె
అపనిజ నిను నేమను మనెను
రవికులేంద్ర భారము ప్రాణంబనె
ఇవలనెట్లు దరియించే ననె ॥

ఇంకానేమనె యింతి మఱేమనె
కొంకక యేమని కొసరుమనె
బొంకుల దేహము పోదిది వేగనె
చింక వేట యిటు చేసెననె ॥

ననునేమనె ప్రాణము మన కొకటనె
తనకు నా వలెనె తాపమనె
మనుకులేశ ప్రేమపు మన కూటమి
ఘన వెంకటగిరి గంటిననె ॥ (4-97)

ఈ పాటే ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రాచ్య లిఖిత పుస్తక భండా గారం, హైదరాబాదు వారి తాళ్లపత్ర ప్రతిలో సుందర కాండ అంతంలో - ‘దండు వెడలినాడు’ అనే యుద్ధ కాండ ఆరంభ కీర్తనకు ముందు - వున్నది.

ఇది అచ్చ ప్రతిలో లేదు. ఘంటవరాళి రాగం - ఆది తాళ కీర్తన. యిది ఎనిమిది చరణాలతో వున్నది. గుత్తైన దీపి అంజనీ తనయుని ముద్రతో గలది తొమ్మిదో చరణ మింకొకటి వున్నది. రేకులో వున్న పల్లవి కాక అందులోని మొదటి చరణమే ఇందులో పాటకు అరంభంగా వున్నది. మచ్చుకిక్కడ రెండు మూడు చరణాలు తాళపత్ర ప్రతిలో వున్న తీరున ఇచ్చి పిదప పరిష్కృత పాఠాన్ని ఇస్తాను.

[ఘటవరాళి రాగం - ఆదితాళం
పవనిజ ప్రాణం భారవనె ॥రామా॥
అవనిజతో పణతి మరెమనె అవనిజ
మరిమంమ్మెనెనూ

ప్రావనజ ప్రాణం భారమనె ।
యింక్కాయె మనె యింతి మరెమనె
కోంక్కకి మరి మంమ్మె మనెనూ !
బొంక్కిన చిత్తము దేహము బొరలుచు
జింక్క వెట యింత జెనెనని । పవనిజ
ప్రాణం భారమనె ॥

మారుతాత్మజా మ రమణేమనె
మరువక మరి మమ్మెమనెను
బెరువక లక్ష్మణ దేవర నాడిన
పలుచని మాటల ఫలమిదియనెను ॥ ...]

పరిష్కృత పాఠ మీదిగువనిస్తున్నాను. నేను సూచించిన ప్రధాన సంస్కారాల్ని బ్రాకెట్లలో వుంచాను.

ఘంటవరాళి - ఆదితాళం
పవనజ ప్రాణము భారమనె ॥రామా॥
[పల్లవి]
[ప]వనజ [నీ]తో పణతి మరేమనె
అవనిజ మమ్మె[మను]మనెను[అనుపల్లవి]
పవనజ ప్రాణము భారమనె

యింకా యేమనె యింతి మరేమనె
కొంకక మరి [మాకొ]మ్మే మనెను
బొంకి [ది] చిత్తము పొం [లదు] దేహము
[పోదిది]
జింక వేట [యింత] చేసెననె ॥పవనజ॥
[యిటు]

మారుతాత్మజా మారమణేమనె
మరువక మరి [మరి] మమ్మే మనెను
[తిరువుక] లక్ష్మణ దేవర నాడిన
[వరుసని] మాటల ఫలమిదియనెను ॥పవనజ॥
కవివరనీతో కాంత మరేమనె
జపమే నీ నామ తపమనెను
[తపమే నీ నామ జప మనెను]
కపట రాక్షసుల కణగి చంపుమనె
అపరాధిని తా ననుమనెను ॥పవనజ॥

జానకి యేమనె శశిముఖి యేమనె
వానర కన్నీరు వరదలనె
వనచరోత్తమా వడి నా విన్నపము
న నిజ మెరిగించి నన్నేలుమనె ॥పవనజ॥
ధాత్రిజయేమనె [తలచుకనాయెడ]
రాత్రులెల్ల శివరాత్రులనె
ధాతీపాల : కవితనయుల గూడి
శత్రులనందర సంహరించు మనె ॥పవనజ॥

రంగుగ యేమనె రామ మరేమనె
యింగితముగ మమ్మే మనెను
వుంగర మిచ్చిన వురమున నిడుకొని
అంగన కన్నుల కద్దు కొనె ॥పవనజ॥

వగచుచు నేమనె వనితమరేమనె
సుగుణాకర : మము చూడగోరెనా
నగధర శేషాద్రి నాయక మీకును
మగువ శిరోమణి మాణిక్య మంపెను
॥పవనజ॥

వనచర నీతో వనజాక్షియేమనె
వెనక వెరపు దీరె వెరువననె
దినమున గుత్తెనదీవి యంజనీ
తనయుని గూడుక దండు తర్లమనె ॥పవనజ॥

పూర్వం వలెనే చివరి చరణాన్ని మినహాయించి ఈ కీర్తనను పూర్తిగా అన్నమయ్య రచనగా గుర్తింప వచ్చును. ఈ పాటను రామాంజనేయ సంవాద రూప మున మొదట అన్నమయ్య ఎనిమిది చరణాలతో కూర్చి నట్లున్నాడు. “పవనజ ప్రాణము భారమనె” అనే పల్లవ పదమే రేకుల కెక్కిన పాఠంలో చరణమై “అపుడేమనె నేమనుమనెను” అనే పల్లవితో కూడు కొని మూడు చరణాలు గల పాటగా గ్రహింపబడి నట్లున్నది. ఇందులో “నగధర శేషాద్రినాయక మీకును మగువ శిరోమణి మాణిక్యమంపె” అన్న ‘శేషాద్రినాయక’ ముద్రతో వున్న తుది చరణమే-అది రేకులో వున్నది కాకున్నా-అన్నమయ్యగారి సంకీర్తన పాఠమని గుర్తించడానికి గల ప్రధానాధారం. వాడు కలో వుండిన ఈ పాటిన సంకీర్తనను యథాతథంగా గ్రహించడం వల్లనే గు.దీ.రా. రచనలో “శేషాద్రి నాయక” “గుత్తెనదీవి యంజనీతనయ” ముద్రలు రెండూ ఆకులోనికి చేరినవి. చివరి చరణం తప్ప తక్కిన చరణాల్ని గు. దీ. రా. కర్త స్పృశించని కారణం చేతనే ‘శేషాద్రినాయక’ ముద్రకూడా అభేద రూపాన ఇందు నిలిచివున్నది. ‘న’ ప్రాసతో వున్న ‘ఘనవేంకటగిరి గంభీరనె’ అన్న రేకులోని ఒక చరణం ఆకులోని సంకీర్తన పాఠంలో కానరాదు. తక్కిన రెండు చరణాలూ వున్నాయి. రేకులో పల్లవి మారింది. ముద్రలో వెంకటాద్రి ప్రస్తావింపబడిన రచనతో కూడిన ఈ సంకీర్తనపాఠ భేదాలు రెండూ అన్నమయ్య రచనలే! ఇలా అన్నమయ్య పాడిన పాటలు కొన్ని కాలాంతరంలో రేకులలోకి ఎక్కినపుడు ఏ కారణంచేత నైతేనేమి పాఠభేదాలను ప్రదర్శించిన వైఖరికి నిదర్శనాలున్నాయి. ఇందుకు మరో ఉదాహరణ ఇస్తాను. రీతిగోళ రాగంలో “రాధామాధవ రతి చరితమితి-బోధావహం శ్రుతి భూషణం” (12-

165) అన్న కీర్తనను అన్నమయ్య అష్టపదిగా నిర్మించాడు. పల్లవి+ఎనిమిది చరణాలతో అది అలాగే తాళ్లపాక వారి సంకీర్తనల మూడో సంపుటంలో ముద్రితమైంది. తాళ్లపాక వారి సాధారణపు రేకుల్లోనూ పెద్ద రేకుల్లోనూ పై రచనా నిర్మాణంతో కూడిన పాఠమే వున్నది. కాని నిడు రేకుల్లో ఈ కీర్తనకు, అష్టపది నిర్మాణంతోనే, పల్లవి+ఒక మూడు చరణాలు సమానంగానే వున్నా మరో అయిదు చరణాంతరాలు కానవచ్చినవి. అంటే అన్నమయ్య పల్లవితో- 3+ఒక అయిదు చరణాలు గల ఒక అష్టపదిని పాడి, వారే తిరిగి అదే పల్లవితో అవే 3+వేరే అయిదు చరణాలు గల ఇంకో అష్టపదిని పాడి నారన్నమాట. రెండిటూ వున్నవి అష్టపదులే. కాని అయిదు చరణాలు భేదిస్తున్నవి. మీద పేర్కొన్న రామాంజనేయ సంవాద కీర్తనలో వలెనే “వేంకట” ముద్రలు రెండు నిర్మాణాలలోనూ తుదికి వున్నాయి. [ఇది యిలావుండగా ఈ మంచిపాటలో అధిక చరణాలు అయిదు నిడురేకుల్లో కానరావడం చూచి 12వ సంపుటం పరిష్కర్త శ్రీ రాళ్ళపల్లి అనంతకృష్ణశర్మగారు, పాద సూచికలో ఈ వివరాలను పేర్కొంటూనే, ఆ అధిక చరణాలైతూ వ్యర్థంగా పోవడ మెందుకని మొదటి అష్టపదికే జతకూర్చి, పల్లవి+3+5+5=13 చరణాలుండే విధాన ముద్రించారు. దీనివలన అధిక చరణాలు పెద్ద రేకుల్లో లేనివి కొత్తగా లభించినా అష్టపది నిర్మాణం మాత్రం 13 చరణాలుగల ఒకే కీర్తనగా ముద్రించడంవల్ల ధైఖ్చితిన్నది. వాటిని వారు యథాతథంగా రెండు అష్టపదులుగా విడివిడిగా ముద్రించివుంటే పాటలో కొంత వునరుక్తమైనా అష్టపది రచనా నిర్మాణం మాత్రం సువ్యక్తమవుతూ ఉండేది-ఇలా 13 చరణాలతో ముద్రితం కావడంవల్ల పరిశోధకులు దీనిని మాలికా రచనగా గ్రహించే అవకాశముంది.] ఇంతకూ ఇక్కడ చెప్పదలచింది అన్నమయ్యగారు ఒకే సంకీర్తనను ఒకే రచనా నిర్మాణంతో భిన్న సమయాల్లో భిన్న పాఠాంతరాలతోనూ, చరణాంతరాలతోనూ పాడుకొన్న సందర్భాలున్నవనే!

ఇలాగే పై రామాంజనేయ సంకీర్తనలోనూ జరిగింది. ఒకచోట ఈ కీర్తనలో మూడు చరణాలు వేంకటగిరి ముద్రతో కనిపిస్తున్నవి. మరో చోట ఇదే కీర్తన అన్నమయ్యవే అనుకోతగిన ఎనిమిది చరణాలు శేషాద్రినాయక ముద్రతో కనిపిస్తున్నవి. ఇదీ తొలుత నిర్మాణంలో అష్టపదే కావలె. అయినా మూడు చరణాలే సాధారణపు రేకుల కెక్కినవి. తక్కిన అధిక చరణాలూ లోకం వాడుకలో వుండి నవి కాబట్టి గు.దీ.రా. కర్తకు అందివుంటాయి. ఈ రెండు పాదాలూ రామాంజనేయ సంవాద రూపంలోనే ఉన్నా రేకుల్లోని చిన్న కీర్తన శ్రీరాముని ఆవేదనను వ్యక్తీకరిస్తున్నది. ఆకుల్లో నేడు కొత్తగా కానవచ్చిన ఈ అష్టపదిలోని అధిక చరణాలవల్ల సీతాదేవి శోకం ప్రస్ఫుటమవుతున్నది. ఇది గు.దీ.రా.లో దొరికిన కొత్త కీర్తన. అంతేకాదు, అధికచరణాలతో దొరికిన అన్నమాచార్యుల కొత్త కీర్తన పాఠం కూడాను.

* * *

అన్నమయ్య రామాయణ కీర్తనలు రచించి నట్లు అన్నమాచార్య చరిత్ర ద్విపదలో ఉన్నది. తాళ్ళపాకవారి రేకుల్లో నేడు కానవచ్చినంతమేరకే రామాయణ కథా సంబంధం గల కీర్తనలు ముక్త కాలుగా మొత్తం 130 కి పైబడివున్నవి. వాటి నన్ని టిని ఒక క్రమాన పరిశీలన కనువుగా సంపుటికరిస్తున్నాను. ఈ రామాయణ సంకీర్తన ముక్తక రచనల కన్నా అన్నమయ్య ఆఖ్యాన గాన రీతిని రామాయణ కథను హరికథగానో, యక్షగానంగానో కూర్చేనేమో అన్న భావమూ నాకి పరిశీలనవల్ల కలిగింది. అందులో వాల్మీకి శ్లోకాలు, అన్నమయ్యగారి రామాయణ ద్విపదలు, సంకీర్తనలూ దరువులు చేరి ఉండును. అన్నమాచార్య చరిత్ర ద్విపద పంక్తు లాభావాన్ని నాకు కల్గించిన వైనాన్ని "తెలుగులో పరిశోధన" (పు. 174. 1983) లో ప్రకటించినాను.

అట్టి రచనే గు.దీ.రా; అధ్యాత్మ రామాయణ, మోక్ష గుండ రామాయణాది రచనలకూ తరువాతి కాలాన స్ఫూర్తినిచ్చి వుండును. ఈ విషయం ఇంకా పరిశీ లించవలె.

* * *

నేను గుర్తించినంతవరకూ తాళ్ళపాక వారి రేకుల్లోని రామాయణ కీర్తనల్లో కానవచ్చిన వివేష మొకటివుంది. అది యీ రచనలకు 'సాళంగనాట' రాగాన్ని అధికంగా వాడి వుండడం. ఇందులో ఏదైనా వైచిత్రీ వుంటే సంగీతజ్ఞులు వివరించ గలరని పేర్కొంటున్నాను. తాళ్ళపాక వారు రామాయణ సంకీర్తనల్లో అభిమానించిన రాగాలు 30 వరకు న్నవి. వాటిల్లో సాళంగనాటలో 24; పాడి, రామ ప్రీయ-11; బొళి-9; నాట, శ్రీ-7; లలిత, మాళవి గౌళ-6; మాళవి, శంకరాభరణం-5; గౌళ, వరాళి-4; బొళి రామ క్రియ-2; తక్కినవి రాగానికొక్కటి చొప్పున వున్నవి.

* * *

గు.దీ.రా. లో వివిధ తాళపత్ర ప్రతుల్లో వివిధ రాగాలున్నవి. ఎక్కువ ప్రతుల్లో అధికంగా వాడిన రాగాలు - శంకరాభరణం - 12; మధ్యమావతి-8; రేగుప్తి-5; కాంభోజి, నవరోజు, కేదారగౌళ రాగాల్లో నాలుగేసి, తక్కినవి ఒక్కటి రెండుగా అచ్చు ప్రతిలో 19 రాగాలున్నవి. అన్ని తాళపత్ర ప్రతుల్లోనూ లెక్కిస్తే రాగాభేదాలవల్ల మొత్తం 30 రాగా లున్నవి.

గు.దీ.రా. అచ్చుప్రతిలో మొత్తం 56 కీర్తనలు మాత్రమే వుండగా ఇప్పటికి చూచినంత మేరకు 8 కీర్తనలు అధికంగా లభించినవి. ఈ 64 కీర్తనల్లో చివరి పాట మంగళం D1398PL ప్రతిలో విశేషంగా దశావతార మంగళం వున్నది.

ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నము-ప్రతికాత్మక ప్రవృత్తి

—డా॥ జి. వి. సుబ్రహ్మణ్యం

ఆంధ్ర సాహిత్యంలో ప్రబంధప్రక్రియకు ప్రత్యేక గౌరవం ఉంది. ప్రబంధలక్షణ విచారం తెలుగువిమర్శకులు నూరు సంవత్సరాలుగా సాగి స్తూనే ఉన్నారు. అష్టాదశవర్ణనలకు ప్రాముఖ్యం, శృంగారరసపోషణం, వస్త్రైక్యం, ఆలంకారిక శైలి, రూపకలక్షణ సంవాదం మొదలైనవి ప్రబంధాలకు సాధారణలక్షణాలుగా భావింపబడుతూ ఉన్నాయి. కాని, ప్రబంధవస్తువులో ప్రతీకాత్మక ప్రవృత్తి తప్పకుండా పోషింపబడాలనీ, కవితా శైలిలో ఆలంకారప్రస్థానానికి సంబంధించిన ఒక వైశిష్ట్యం కవి ప్రయోగంలో విశిష్టంగా గోచరించాలనీ, ఈ రెండు లక్షణాలూ ప్రకృష్టంగా పరిపోషింపబడిన కావ్యమే ప్రబంధమని పిలువదగిందనీ, ప్రబంధ సాధారణ లక్షణాలు ఉన్నంతమాత్రాన అది ప్రబంధం కాజాలదనీ, కావ్య ప్రయోగమే అవుతుందనీ నేనిది వరలో ప్రతిపాదించి వివరించటం జరిగింది. (చూడు. వ్యా. విజయవిలాస వస్తుతత్వం-వివేచన. డిసెంబరు, 1976) ప్రబంధవిమర్శలో ఈ వివేచన సూత్రం ప్రామాణికంగా గ్రహించినప్పుడే ప్రబంధప్రక్రియానుశీలనానికి ఒక ప్రత్యేక ప్రతిపత్తి ఉంటుంది. ఈ దృక్పథంతో పింగళి సూరన రచించిన ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నంలోని ప్రతీకాత్మక ప్రవృత్తిని గురించి సమాలోచించి, దాని ప్రబంధప్రయోగశీలాన్ని ధ్రువపరచటం ఈ వ్యాస తాత్పర్యం.

ప్రయోగశీలురైన ప్రబంధకవులలో పింగళి సూరనకు ప్రత్యేక స్థానం ఉన్నదని విమర్శకులందరూ గుర్తించిన అంశమే. దానికి కారణం, అతడు చేపట్టిన ప్రతిరచనలో ఒక ప్రత్యేక ప్రయోగదృష్టి కొట్టవచ్చినట్లు కనపడటం. అతని రచనలలో దాదాపు చివరిది ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నం. కొందరి దృష్టిలో ఇది కళాపూర్ణోదయం కంటే గొప్ప ప్రబంధం. ఈ ప్రబంధ రచనలో సూరన పరిపక్వత గోచరిస్తుందని కొందరి తీర్పు. నాటకీయలక్షణాలు ఇందులో అద్యంతం రమణీయంగా పాటించబడి వున్నాయని మరి కొందరి ప్రశంస. పాత్రచిత్రణం, పోషణం పరాకాష్ఠ నందుకొన్నాయనీ, అందులోనూ శుచిముఖి పాత్ర అపూర్వమనీ, అందులో కవియొక్క ఆత్మీయత ప్రతిఫలిస్తుందనీ దాదాపు విమర్శకులందరూ వేనోళ్ళ కీర్తించారు. అయితే, పింగళి సూరన సాహితీ దృక్పథాన్నీ, వ్యక్తిత్వాన్నీ మనం ఈ ప్రబంధం ద్వారా వివేచించాలంటే ఆ ప్రబంధంలోని ప్రతీకాత్మక ప్రవృత్తిని పరిశీలింపవలసి వస్తుంది.

పింగళి సూరన సమకాలీన సాహితీ జగత్తులో ఒకవిధంగా వివాదాస్పదమైన వ్యక్తిగా కనపడతాడు. కళాపూర్ణోదయంలో కల్పిత వస్తువును చేపట్టి రామరాజభూషణాదుల కన్నెర్రకు గురియైనాడు. 'కేవల కల్పనాకథలు కృత్రిమరత్నము' అనే భావం ప్రబంధయుగంలో ఉన్న కవులందరికీ ఉన్నట్లు వారి వారి రచనల వలన స్పష్టమౌతూనే ఉంది. అందువలన

కళాపూర్ణోదయం ప్రబంధయుగకవుల గౌరవాన్ని అంతగా పొందలేక పోయింది. అయితే, సూరన రచించిన ద్వ్యర్థికావ్యప్రక్రియ తరువాతికవులకు శిరోధార్యమై నిలిచింది కల్పితకావ్యప్రక్రియ పై వచ్చిన సమకాలీన ప్రతిఘటనకు ప్రత్యామ్నాయంగా ప్రభావతీప్రద్యుమ్నాన్ని రచించాడనీ, ప్రబంధ యుగవాతావరణాని కనువుగా మిశ్రేతివృత్తాన్ని నిర్వహించాడనీ, యుగ ప్రవృత్తిలో అతడు సంది కుదుర్చుకొన్నాడనీ పలువురు భావించటం జరిగింది. ఇందులో సత్యం లేకపోలేదు. అయితే, అది అతని బలహీనతగా మనం భావించలేము. ప్రయోగ శీలియైన కవి దృక్పథంలో పరిణామం గోచరించటం ఉత్తమ లక్షణమే కాని, పతన చిహ్నం కాదు. పింగళి సూరన రచనలను కాలక్రమంగా పరిశీలిస్తే ఒక సత్యం గోచరిస్తుంది. అతడు మొదట కవిత్వానికి పాండిత్యం ప్రమాణంగా భావించినవాడు. ఆ దృక్పథంతో పాండిత్యైక ప్రధానమైన ద్వ్యర్థికావ్య ప్రక్రియను చేపట్టి రాఘవపాండవీయాన్ని రచించాడు. “ఓహోయనం జేయదే పాండిత్యంబున అందును - దెలుగుకబ్బం బద్భుతం బండ్రు-దక్షుం డెవ్వాడిల రామభారత కథల్ జోడింప భాషాకృతిన్” అని అతడు చేసిన శపథం అతని పాండితీప్రదర్శన దృష్టిని స్పష్టం చేస్తున్నది. ఆ తరువాత అతని దృష్టి కల్పనవైపు మరలింది. కళాపూర్ణోదయం వెలసింది. ఈ రెండు ప్రయోగాలూ ప్రయోగబలాన్ని నిరూపించటానికి అతడు పనికట్టుకొని చేశాడు. సహృదయ లోకం ఆయా ప్రయోగాలను సమాదరించిన తీరును సమీక్షించుకొన్నాడు. ప్రయోగం సాహిత్య పరమార్థాన్ని అనుశీలించటానికి అతనికి తోడ్పడింది. సూరన దర్శించిన సాహితీపరమార్థాన్ని వ్యంగ్యంగా లోకానికి చాటిచెప్పటానికే ప్రభావతీప్రద్యుమ్న ప్రబంధాన్ని చేపట్టాడు. ఆ ప్రబంధాన్ని కథకోసం చదివితే

ఆహ్లాదకరంగా ఉంటుంది; సంశ్లిష్టత లేని కథలోని అల్లిక సహృదయులకు సమ్మోదాన్ని కలిగిస్తుంది; కథా నిర్వహణలో అతడు పోషించిన ఉత్కంఠను గమనిస్తే అబ్బురపాటు కలుగుతుంది; పాత్రలు చేసే సంభాషణలు కథాగతికి పోషకంగా అమరటమే కాకుండా, శీల చిత్రణలో బంగారానికి తావి అబ్బి నట్లుగా అనిపిస్తుంది. ఇన్ని హంగులు కలిగిన ప్రబంధం శిల్పదృష్టితో అపూర్వంగా కనబడుతున్నా, ఆ కథ వెనుక కవి లోకానికి చెప్పదలచుకొన్న ఏదో సందేశం, అతడు అభివ్యక్తం చేయదలచుకొన్న ఏదో సాహితీ దర్శనం ఉన్నదనీ, దాన్ని సహృదయులు అన్వేషించాలనీ అతని ప్రతిభ మనలను ప్రేరేపిస్తూ ఉంటుంది. అదే ప్రబంధకథలో అతడు నిక్షిప్తం చేసిన ప్రతీకాత్మక ప్రవృత్తి.

2

పింగళి సూరన ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్న ప్రబంధ కథ నాశ్రయించి ప్రతీకాత్మకంగా కావ్యానందాన్ని గురించిన తన సాహితీవృత్తాన్ని ప్రతిపాదింప దలచినట్లుగా పరిశీలకులకు స్పష్టమౌతుంది. కావ్యానందాన్ని అనుభవించేవాడు-అంటే రసభోక్త. సహృదయుడు. ఆనందం కర్కశపాండిత్యంగల బుద్ధికి సాధ్యం కాదు. వ్యుత్పత్తి ఉన్నంత మాత్రాన సహృదయుడు కావ్యానందాన్ని పొందలేడు. అష్టవిధరసాలకు సంబంధించిన స్థాయి భావాలు సంస్కారరూపంగా సహృదయునిలో ఉంటాయి. అవి కళాయోగం ద్వారా సాత్త్విక ప్రవృత్తిని భజించి ఆత్మానందసంపలితాలై అనుభవస్థితికి వస్తాయి. రసానందస్థితియే సహృదయునిలోని ఆత్మచిత్కళా స్వరూపాభివ్యక్తి. అదియే ‘రసోవైసః’ అన్న ఉపనిషద్రహస్యం. రసభావాలు సాక్షాత్ రసోపస్కారాలు కావటానికి తోడ్పడేవి వృత్తులు. వృత్తులు అభినయ స్ఫూర్తితో నాట్యకళ నాశ్రయించి పాత్రల మనోవాక్కాయ కర్మల ద్వారా

వ్యక్తమౌతూఉంటాయి. రచనలోని రసాన్ని సహృదయుడు భావనాశక్తి ద్వారా, ఆస్వాదన శక్తి ద్వారా ఒకవిధంగా ఆరెండు శక్తుల కలయికద్వారా సాధింపగలుగుతాడు. ఆ కలయికను రచనలో విచిత్రంగా సంవిధానచాతుర్యంద్వారా నిర్వహించేది ప్రతిభాశక్తి. దానికి తోడ్పడేవి రచనలో ప్రీతిని పోషించే భావశబలత, మాటలపొందిక. శ్రవ్యకావ్యంలో ఆస్వాదనశక్తికి అండగా నిలిచేవి రచనలోని శయ్యా రీతులు, వాటి వలన సహృదయలోకానికి కలిగే చమత్కారగుణవిస్ఫూర్తి. కావ్యానందం తాత్పర్యతః భావనా, ఆస్వాదనా శక్తుల సంయోగ ఫలం; అది చతుర్విధపురుషార్థఫలాన్ని కూడా అందిస్తుంది. కావ్యానందానుభవాన్ని గురించి పింగళి సూరన ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నంలో వ్యక్తం చేయదలచు కొన్న సాహిత్యదృక్పథాన్ని స్థూలంగా ఇలా వివేచించవచ్చు. ఈ దృక్పథాన్ని వ్యక్తీకరించటానికి అనువుగా ఈ ప్రబంధంలోని పాత్రలను, కథను ఆయన ఎన్నుకొన్నట్లు, నిర్వహించినట్లు స్పష్టమౌతుంది. ఆ వివరాలను గురించి విచారించే ముందు ఆ ప్రబంధంలోని పాత్రలు ఏయే ప్రతీకాత్మక ప్రవృత్తులకు ప్రతినిధులుగా నిబంధింపబడినవో గమనించటం ముఖ్యం.

1. వజ్రనాభుడు-శుష్క పాండిత్యంగల పండిత ప్రవృత్తి.
2. సునాభుడు-వ్యుత్పత్తి.
3. స్వర్గం-కళాసామాజ్యం లేదా కావ్యజగత్తు.
4. ఇంద్రుడు-సహృదయుడు.
5. కశ్యపప్రజాపతి-కాలము
6. బృహస్పతి-యోగము.
7. కృష్ణుడు-రసరాస్, దైవికశక్తి, ఆత్మశక్తి, 'రసోవై సః'.
8. అష్టమహిమలు-అష్టవిధరసములు.
9. భద్రుడు-నాట్య-కళ-లేదా-వృత్తులు.

10. శుచిముఖి-ప్రతిభ లేదా వివేకము.
11. చిలుక-మాటల పొందిక.
12. ప్రభావతీ-భావనాశక్తి.
13. రాగవల్లరి-ప్రీతి.
14. ప్రద్యుమ్నుడు-ఆస్వాదనశక్తి.
15. గదుడు-శయ్య.
16. సాంబుడు-రీతి.
17. చంద్రవతి-ఆహ్లాదము.
18. గుణవతి-గుణములవలనకలిగే చమత్కారము.
19. ప్రద్యుమ్నాదుల పుత్రులు-కళానందము-చతుర్విధ పురుషార్థ ఫలం.

(ప్రభావంతుడు, చంద్రప్రభుడు, గుణవంతుడు, కీర్తివంతుడు.)

3

ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నంలో ప్రధానకార్యం వజ్రనాభుని బారినుండి స్వర్గాన్ని కాపాడి ఇంద్రుడు నిరపాయంగా భోగించేటట్లు చేయటం. అది ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నులకు కలిగే పుత్రుడు వజ్రనాభ నగరానికి రాజు కావటం వలన సాధ్యం. ఈ పని జరగాలంటే ప్రభావతీప్రద్యుమ్నులకు వివాహం కావాలి. అది ప్రధాన కార్యానికి తోడ్పడే పతాక కార్యం. కాబట్టి పతాక కార్య నిర్వహణం ప్రధానకార్యనిర్వహణంలో ప్రాధాన్యాన్ని వహిస్తుంది. ఈ పతాక కార్యనిర్వహణ భారం శుచిముఖి వహిస్తుంది. అంటే కార్యనిర్వహణానికి తోడ్పడే సంవిధాన చాతుర్యమంతా శుచిముఖి ప్రతిభా సామర్థ్యం మీద ఆధారపడి ఉన్నదన్నమాట. శుచిముఖి యత్నానికి శ్రీకృష్ణుడు దర్శకుడు, ప్రద్యుమ్నాదులు ప్రయోక్తలు, ప్రభావత్యాదులు అను ప్రయోక్తలు. వజ్రనాభాదుల వధ పతాక కార్యఫలం; స్వర్గరాజ్యసంరక్షణం పరమఫలం. ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్న ప్రబంధ కథా స్వభావం ఇది.

ఈ కథా స్వభావం పింగళి సూరన వ్యక్తి కరింపదలచుకొన్న సహృదయ రసానుభవ వివేచనానికి అనుకూలంగా ఉండటం విశేషం. మూలకథ కంటే సూరన చేసిన నూత్నకల్పనలన్నీ అతని సాహితీ దృక్పథాన్ని పోషించేవే. ప్రభావతీ ప్రదుమ్న వృత్తాంతాన్ని సూరన హరి వంశాదులనుండి గ్రహించినట్లు, 12 వ శతాబ్దిలో నున్న తిరువనంతపుర పాలకుడు రవివర్మ భూపాలుడు రచించిన 'ప్రద్యుమ్నాభ్యుదయ' నాటకంకూడా సూరనకు కొంత ప్రేరణనిచ్చినట్లు విమర్శకులు భావించటం జరిగింది. హరి వంశంలో కాని, మరే పురాణంలో కాని వర్ణింపబడిన కథల్లో ప్రతీకాత్మకప్రవృత్తి ఉండటం సహజం. ప్రబంధకవి అటువంటి కథలను ప్రబంధ వస్తువుగా గ్రహించినప్పుడు పురాణప్రతీకాత్మకప్రవృత్తిని పరిరక్షించి ప్రపంచించటమో లేదా దానిని స్వీయ సాహిత్య దర్శనానికి అనుగుణంగా మలిచి పునర్నిర్మించటమో చేస్తాడు. అంటే ప్రబంధకవి పురాణకవి వలెనే ప్రతీకాత్మక కథా నిర్మాణ దక్షుడై ఉండాలన్నమాట. అల్లసాని పెద్దన స్వారోచిష మను సంభవ ప్రబంధంలో పురాణకథాప్రవృత్తినే విస్తరించి ప్రబంధకథలో ప్రపంచించాడు. అయితే, సూరన పురాణకథలో నున్న ప్రతీకాత్మకప్రవృత్తిని తన కనుగుణంగా మార్చి వినిర్మించాడు. సూరన ఈ ప్రక్రియలో కూడా ప్రతిభావంతు డనిపించుకొన్నాడు.

మూలకథ ననుసరించి ఈ కథలో పాత్రల ప్రతీకాత్మక ప్రవృత్తులను ఈ క్రింది విధంగా భావించవచ్చు:

- శ్రీకృష్ణుడు - పరతత్త్వం
- అష్టమహిషులు - అష్టసిద్ధులు
- వజ్రనాభుడు - అహంకారం
- సునాభుడు - దర్పం

ఇంద్రుడు - కృష్ణాశ్రితుడైన భక్తుడు, అయినా భోగి
కశ్యప ప్రజాపతి - కర్మనిరతి

ప్రద్యుమ్నాడు - ధర్మం } దైవాయత్తమైన గార్హస్థ్య
గదుడు - అర్థం } ధర్మంలోని పురుషార్థ
సాంబుడు - కామం } ప్రవృత్తులు.

శుచిముఖి - జ్ఞానమార్గం లేదా వివేకం

ప్రభావతి - అనుభవ జ్ఞానం

చంద్రావతి - భక్తి } నారద సేవలో ఇవి సాఫ

గుణవతి - శ్రద్ధ } ల్యాన్ని చెందుతాయి.

భద్రుడు - మాయ

జయంతుడు - త్యాగానికి సిద్ధమైన భోగం.

నలుగురు పుత్రులు - చతుర్విధ పురుషార్థ జ్ఞానం. అవతారపురుషుడైన శ్రీకృష్ణ పరమాత్మ గార్హస్థ్య ధర్మసాధనంలో నిర్వహింపబడే కర్మలద్వారా దంపతులు అహంకారాన్ని జయించి తత్ఫలాన్ని దైవార్పణ బుద్ధితో సమర్పించి స్వర్గభోగ స్థితిని పొందే మార్గాన్ని ప్రద్యుమ్నాదుల ద్వారా నిరూపించటం హరివంశకథా తాత్పర్యం. పురాణ కథలో ధార్మికమైన ప్రబోధం ప్రతీకాత్మకంగా ప్రపంచంపబడింది. ప్రబంధకథలో కావ్యానందానికి సంబంధించిన కళా సూత్రం నిబంధింపబడింది. ఈ మార్పు ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నానికి ప్రబంధ గౌరవాన్ని కల్పించింది.

ప్రబంధ కథలో వజ్రనాభుడు శాస్త్ర పాండిత్యాన్ని గౌరవించే ప్రవృత్తి కలవాడు. ప్రభావతి శుచిముఖిని తండ్రి వద్దకు పంపుతూ "నీదు విద్యా విలసనంబు విన్నవించిన నయ్య వినవలయునని వేడుక పడుచున్నవాడు. శాస్త్ర ప్రసంగంబు సేయుము"- (4.59) అని ప్రత్యేకంగా చెప్పటం గమనింపతగింది. శుచిముఖి వజ్రనాభుని యెదుట మాట్లాడేటప్పుడు సుస్వరఫణితిని, పునః పదప్రయోగం లేని సూత్ర ఫణితిని అనుసరించి శాస్త్ర మర్యాదను పాటించింది. శుచిముఖి ఇంద్రుని యెదుట మాట్లాడిన తీరు వేరు:

వజ్రనాభుని యెదుట పలికిన విధం వేరు. ఇంద్రుడామె మాటలు విని “ఓ వరటామణీ! విహంగ యోష వె?భాషా ప్రావీణ్యముచూడగ వాగ్దేవతవో! కాక యాకె దిద్దిన కవివో?” అని ప్రశంసించాడు. అంటే అతని యెదుట ఆమె ఒక కవయిత్రిగా ప్రశంస లందుకొనేటట్లు మాట్లాడింది. నిజానికి ఆమె ప్రవృత్తి కవి ప్రవృత్తియే. కాని, వజ్రనాభుడు కవితా కళారసికుడు కాదు; పాండిత్య గౌరవాన్ని ప్రశంసించే శాస్త్రవేత్త. అతడు ‘ఓహో’ అనేటట్లు శుచిముఖి శాస్త్రవిద్యను ప్రదర్శించింది.

శా. “కాణాదంబును, గౌతమీయమును, సాంఖ్యంబున్
భుజంగగ్రణీ
వాణీ మార్గము, జైమినీయ మతమున్, వ్యాసోక్త
శాస్త్రంబు వ
క్కాణించెన్-గడు పూర్వ పక్షములు జోకన్
బెంచుచున్, బెంచి య
క్షీణ ప్రౌఢిఁ దిరస్కరింపుచుఁ-దుదిన్ సిద్ధాంత
ముల్ నిల్పుచున్.”

మ. “స్వమతిప్రౌఢి దృఢానుమానముల సంస్థాపించు-
నేవేళ నె
ద్ది మతం బప్పుడు వానివానికి నుపాధిగ్రస్తతా
వ్యాప్తి భం
గ ముఖానేక సుదూషణంబుల వెసం గల్పించుఁ
దా నన్య శా
స్త్ర మతస్థాపనవేళ నవ్విహగి దైత్యశ్రేష్ఠుఁడోహో
యనన్.” (4.61,62)

ఆ మీద శుచిముఖి కావ్యనాటకాలంకార గాన మదన శాస్త్ర పరిచయమహిమను కూడా ప్రదర్శించింది. దానవపతి మెచ్చి ‘పురే’ అనేటట్లు చేసింది. వజ్రనాభుడు శుచిముఖి శాస్త్రవాద కౌశల్యాన్ని, సిద్ధాంత

ప్రతిపాదననూ, లక్షణ జ్ఞాన విశేషాన్నీ మెచ్చుకుంటే, ఇంద్రుడు ఆమె రచనా కౌశల్యాన్నీ, కవితా ప్రతిభను ప్రశంసించాడు. ప్రసిద్ధమైన ఈ క్రింది సీస పద్యం సాహితీ జగత్తుకు సుపరిచితం.

సీ. “శబ్ద సంస్కార మెచ్చటను జాఱగ నీక
పదమైత్రి యర్థసంపదలఁ బొదలఁ
దలపెల్ల నక్లిష్టతను బ్రతిపితముగాఁ,
బునరుక్తి దోషంబు పొంతఁ బోక,
యాకాంక్షిత స్ఫూర్తి యాచరించుచును, శా
భా చంక్రమ క్రియఁ గడవఁ జనక
ప్రకృతార్థ భావంబు పాదుకో నదుకుచు
నుపపత్తి యెందు నత్యూర్జితముగ

గీ. నొకటఁ బూర్వోత్తర విరోధ మొదవకుండఁ
దత్త దవయవ వాక్య తాత్పర్య భేద
ములు మహావాక్య తాత్పర్యమునకు నొనరఁ
బలుక నేర్చుట బహుతపః ఫలముగాదె!” (2.9)

ఈ వివేచనం వలన ఒక్క విషయం స్పష్టమౌతుంది. పండిత కవి శాస్త్ర పాండిత్యాన్నీ, కావ్య కళాప్రతిభనూ కలిగి ఉంటాడు. అయితే, శాస్త్ర ప్రవృత్తి సృజనాత్మకమైన కావ్య కళగా జాలువారి నప్పుడే కవి అనిపించుకొంటాడు. ఉదాహరణకు శ్రీనాథ మహాకవిని తీసికొందాం. ఆయన శాస్త్ర పాండిత్యంలో దిట్ట; గౌడడిండిమ భట్టారకుణ్ణి తర్జంలో ఓడించి విజయాన్ని సాధించినవాడు. పైపెచ్చు కొండ వీటి రెద్ద ఆస్థానంలో విద్యాధికారి. అయినా, అతని కావ్య కళాసృష్టివలననే కవిసార్వభౌము డనిపించుకొన్నారు. సూరన కాలంలో బహుశః, అంతకు పూర్వపు యుగాల్లో కానవచ్చినట్లుగానే, శాస్త్ర పాండిత్యాన్ని మాత్రమే మెచ్చుకొని, కవితా ప్రతిభకు తగినంత గౌరవ మివ్వని రాజులూ, పండితులూ ఉండి ఉంటారు. అందరూ శ్రీకృష్ణదేవరాయల వంటి కవితా

శ్రీలోలులు కాకపోవచ్చును. శాస్త్రదృష్టులకు రస దృష్టి తక్కువ. శాస్త్ర వ్యుత్పత్తి కంటే కవితా సౌందర్యమే సహృదయ హృదయైకవేద్యం. రస దృష్టిలేని శాస్త్ర ప్రవృత్తికి, కావ్యానంద కళాదృష్టికి సహజంగా సాహితీ లోకంలో ఉండే సంఘర్షణను ప్రధాన సమస్యగా తీసికొని సూరన ఒకవైపు వజ్ర నాభుణ్ణి, మరొకవైపు ఇంద్రుణ్ణి ప్రబంధంలో ప్రతీకలుగా నిలిపాడు. వీరిరువురికీ నడుమనున్న స్పర్థను అలంబనంగా చేసికొని కథా నిర్మాణాన్ని భావించాడు. దేవతలూ రాక్షసులూ ఇద్దరూ ఒక తండ్రి బిడ్డలే. అయితే ఒక్కొక్క కాలంలో ఒక్కొక్కరు బలవంతు లౌతారు. వజ్రనాభుడు స్వర్గంమీద దాడిచేసి ఇంద్ర సింహాసనాన్ని ఆక్రమిస్తాడు. అంటే సాహితీరంగంలో సహృదయ కళానందం కంటే శాస్త్ర పాండిత్యం రాజ్యం చేయటానికి పూనుకొన్న దన్నమాట. అది కావ్య కళాజగత్తులో ఏర్పడిన ఒక విపత్తుగా సూరన చిత్రించాడు. బృహస్పతి కలుగజేసికొంటాడు; ఇరువురి మధ్య సౌమనస్యం కుదర్చటానికి యత్నిస్తాడు. తీర్పు కాలస్వరూపుడైన కళ్యప ప్రజాపతికి వదలి వేస్తాడు. ఆయన మొదట వారిరువురినీ వారివారి స్థానాల్లో కొంత కాలం ఉండండని శాసిస్తాడు. సృజన శక్తి బలహీనమై శాస్త్ర పాండితి కళా సామ్రాజ్యంపై దాడిచేస్తున్నప్పుడు, సంఘర్షణ పడటం కంటే, రసజ్ఞులు ఏది ఉత్తమమో నిర్ణయించే వరకు వేచియుండటం సముచితమని సూరన తీర్పు. సహృదయులకు కళానందం కావాలి. కాని కళా నందాన్ని కలిగించే రచనా సామర్థ్యం కవిలోకంలో పునరుజ్జీవించేవరకూ సాహిత్య రంగంలో ఆస్తవ్యస్త మైనపరిస్థితులు తప్పవు. ఆ సంఘర్షణలోనుండి, ఆవేదనలోనుండి కాలమే ఒక మహాకవిని సృష్టిస్తుంది. ఆతడు ఉభయ రంగాల్లో ఉద్దండుడై కళాశక్తికి, కావ్యరక్తికి పట్టంకట్టే కృషి సాగిస్తాడు. కవియే సహృదయులకు

అనుభవప్రదాత. ఇంద్రుడు శుచిముఖి నాశ్రయించటంలో గల రహస్యం అదే. యుగ సంఘర్షణలోనుండి పుట్టిన పండితకవి వంటిది శుచిముఖి. ఆమె ప్రతిభకు ప్రతీక. ప్రతిభ భావనాశక్తిని బలపరుస్తుంది; ఆస్వాదనశక్తిని ఉద్దీప్తం చేస్తుంది. ఆ రెండింటిని సంపదిస్తుంది; సమాజం కావ్యానందం పొందేటట్లు సంఘటిస్తుంది. ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నుల ప్రణయం ఫలించటానికి శుచిముఖి కారణం. శాస్త్రపాండితికంటే రసానుభవం వేయి రెట్లు గొప్పదని నిరూపించటమే ప్రతిభ వివేకంతో సాధించే కళారంగ విజయం.

వజ్రనాభ మరణం దైవ నిర్ణయమని ఇంద్రుని ముందు ప్రకటించింది శుచిముఖి. అదే కాలనిర్ణయం కూడా. ఒకవిధంగా ఒక మహాకవి చేసిన భవిష్యద్దర్శన మది. శుచిముఖిలో సూరన ఉన్నాడు. ఆ దర్శనం ఆయనదే. కళానంద పునరుజ్జీవనం సూరన సమకాలీన సాహిత్యోద్యమం. అది ఆయనలో ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్న ప్రబంధ కాలానికి పరిపక్వ దశకు వచ్చిందని చెప్పాలి. అలంకార ప్రస్థానంలో అభినవ ప్రయోగాలను కవులు చేస్తున్న ప్రబంధ యుగంలో రసవాదానికి సూరన వేయదలచుకొన్న పెద్దపీట ఈ ప్రబంధ సందేశం.

4

ఈ తాత్పర్యాన్ని దృష్టిలో ఉంచుకొంటే ప్రబంధ కథార్థాలను ధాని కనుగుణంగా సమన్వయించటం సులభమౌతుంది. “ప్రతిభావ్యుత్పత్త్యైః ప్రతిభా శ్రేయసి” అన్న ఆనందవర్ధన మతాన్ని రాజశేఖరుడు పేర్కొన్నాడు. శుచిముఖిలో ప్రతిభా వ్యుత్పత్తులు రెండూ ఉన్నా వాటిలో ప్రతిభయే గరియసిగా భాసిస్తుంది. “కావ్యంతు జాయతే జాతు కస్యచి తృప్తిభామతః” అన్న భామహుని వివేచనం వలన ప్రతిభావంతునివల్లనే ఎప్పుడో ఒకప్పుడు ఒక మహాకావ్యం వెలువడుతుంది. ప్రతిభను భామహుడు

“ప్రజ్ఞా నవనవోన్మేషశాలినీ ప్రతిభామతా” అని, అభినవగుప్తుడు “ప్రజ్ఞా అపూర్వ వస్తునిర్మాణక్షమా” అని నిర్వచించారు. నవనవోన్మేషశాలియైన ప్రజ్ఞ రచనలో భావనాశక్తిని పరిమళింపజేస్తుంది. అపూర్వ వస్తునిర్మాణక్షమమైన ప్రజ్ఞ కథా సంవిధాన శిల్ప సౌందర్యాన్ని వినిర్మిస్తుంది. శుచిముఖి ప్రతిభా స్థానంలో ఉండటంచేత కవితలోని భావనాశక్తిని, కథలోని సంవిధాన శిల్పాన్ని కమనీయంగా మేళవింప గలుగుతుంది. ఈ మేళవింపులో సృష్టింపబడేది అపూర్వ సౌందర్యం. ఆ సౌందర్యానికి ప్రమాణం ఆస్వాదన స్వాదుత్వం. ఒకవిధంగా ఆస్వాదన స్వాదుత్వ అభివ్యక్తియే సౌందర్యం. సౌందర్యం దృశ్యమానం కావచ్చు; భావనా రమణీయం కావచ్చు. రూప సౌందర్యం సాక్షాద్రసోపస్కారకం; భావ సౌందర్యం రామణీయక భావనా మధురం. కవి ప్రతిభ సహృదయ కళానందాన్ని లక్ష్యంగా పెట్టుకొని కావ్య నిర్మాణానికి పూనుకొంటుంది - ఇంద్రుని హితవుకోసం శుచిముఖి కార్యభారాన్ని చేపట్టినట్లు. ప్రతిభ నై సర్గికమనీ, దైవప్రసాదజనితమని రెండు విధాలుగా లాక్షణికులు నిర్దేశించారు. అయితే, అందులో నై సర్గిక ప్రతిభ దైవ ప్రసాద బలాన్ని సాధించినట్లయితే కలకాలం నిలువగల గొప్ప రచనను కవి చేయగలడని భారతీయుల విశ్వాసం. భావసిద్ధికి నై సర్గిక ప్రతిభ, రససిద్ధికి దైవప్రసాదజనితమైన ప్రతిభాశక్తి హేతువులు కాగలవు. రససిద్ధిలో ఆత్మానంద సంవలితమైన చిత్కళయే దైవశక్తి అని గ్రహించాలి. దానిని సాధించే కవి ప్రతిభాప్రవృత్తిని సూరన శుచిముఖి శ్రీకృష్ణుని దర్శించి ఆయన దర్శకత్వాన్ని గ్రహించటంలో నిక్షేపించాడు. శ్రీకృష్ణుడు లేదా విష్ణువు శృంగార రసాధిదేవత - అష్టమహిషులు ఆ రసాన్ని పోషించే అంగరసాలు. ప్రబంధంలో శృంగార రససిద్ధిని సాధించే కవి ప్రతిభ శుచిముఖి.

ప్రభావతి పాత్ర విచిత్రమైనది. ఆమె తల్లి పార్వతి భక్తురాలు. తల్లి గుణం కూతురుకు కూడ వచ్చింది. ఆమెకు స్వప్నంలో గౌరీదేవి ప్రత్యక్షమై ప్రద్యుమ్న కుమారుని చిత్రపటం చూపి, అతడామెకు తగిన భర్తగా నిర్దేశించి, ఆ పటాన్ని ప్రత్యక్షంగా ఇలలో నిలిచేటట్లు ప్రసాదిస్తుంది. ఈ చిత్రపట వృత్తాంతం సూరన చేసిన అమూలక కల్పనలలో ఒకటి. ఆ చిత్రం చిత్రకళా ప్రయోజనం సాధించటంలో పరాకాష్ఠ.

“కలకల నవ్వి నట్ల, తెలిగన్నుల నిక్కుమ
చూచినట్ల, తోఁ
బలుకఁ గడంగినట్ల, కడు భావగభీరత
లబ్బినట్ల, పెం
పొలయఁ దనర్చి జీవకళ యుట్టిపడన్ శివ
వ్రాసినట్టి యా
చెలువున కాభిముఖ్యము భజింప తలంకెను
దాను బోటియున్” (1-138)

ప్రభావతికి తండ్రి పోలిక వచ్చినట్లయితే శాస్త్ర విద్యుషీ మణి అయ్యేది. ఆమెకు తల్లి భక్తితో పాటు భావనా శక్తి కూడా దైవబలంగా అలవడింది. వర్ణచిత్రాన్ని చూచి సజీవమూర్తిగా భావించి ప్రత్యక్షీకరించుకొనే మానసిక శక్తియే భావనాశక్తి - కవిత విన్నప్పుడు తద్బావాన్ని గాని, వర్ణవస్తువును గాని కన్నులకు ప్రత్యక్షమైనట్లుగా చేసికోగల శక్తి సహృదయ రసానంద సిద్ధికి మూలశక్తి. దానిని నాయకయైన ప్రభావతిలో స్థాపించటం సూరన ప్రతిభ. భావనాశక్తికి ప్రీతి పోషకం. ప్రీతియే శబ్దశక్తి నుండి రూపసిద్ధిని ప్రసాదింప జేస్తుంది. ఈ గుణాన్ని రాగవల్లరిలో పూయించాడు సూరన.

ఒక విధంగా భావనాశక్తి స్రోణమైన గుణం. ఆస్వాదనశక్తి పౌరుషమైన గుణం. నాయకా సౌందర్యా

స్వాదనం నాయకనిష్ఠం. ప్రద్యుమ్నుడు ఆలోచనా మృతాన్ని ఆస్వాదింపగల ప్రజ్ఞావంతుడు. అశ్వక్రిడ చేయగల అతని సామర్థ్యం కావ్యగత సర్వార్థ చర్చణ పాటవాన్ని వ్యక్తం చేస్తుంది. శుచిముఖి వర్ణించిన ప్రభావతీ రూప సౌందర్యాన్ని భావించి తద్రూప వైభవాన్ని ఊహించి లోకోత్తర సౌందర్య దర్శనం చేసి దానిని అనుభవైక వేద్యమైన అనందంగా మలచుకోగలిగే సహృదయ ఆస్వాదన శక్తి కలదు ప్రతీక. అతని ప్రేమ లేఖ అనుభవాభివ్యక్తికి అక్షరోదాహరణం. భావనాశక్తి గౌరీ మహిమవలన కలిగిందని, ఆస్వాదనశక్తి శ్రీకృష్ణ మహిమవలన కలిగిందని నాయకా నాయకులలో నిరూపించటంవలన ఆ రెండు శక్తులూ దైవయోగంవలన సిద్ధించేవనీ, సహృదయ సాత్త్విక ప్రవృత్తులనీ, ఆరెంటిసంయోగం వలన ప్రతిభా సామర్థ్యంతో సాధింపబడే కావ్యకళ రసానంద సిద్ధిని పొందుతుందనీ సూరన ప్రబంధ కథార్థాలవలన వ్యక్తీకరించాడు.

భద్రుడు రూపక విద్యకు ప్రతీక. అతనికి వటువుల శాపం తగులుతుంది. “ఆటవాండ్రని నమ్మి యనుమతింపగ నెట్టి పురమైన నశ్రమంబునను జొచ్చి, పగలెల్ల నాటల బ్రమయించుచును సందు గొందులెల్ల నెఱింగికొనుచు, రేలు కన్నగాండ్రగుచు నగళ్ళు ప్రవేశించి, యందు నెంతటివారలడ్డమైన, జక్కడచుచు, బేనుగ్రుక్కిన పాటిగా నిష్టమైన యర్థమెల్లబడసి బ్రతుకుచునికి మీ స్వభావ మింతయును దప్పుదు యథార్థ”మని వటువుల శాపం. ఈ శాపం భద్రాదుల కెలా వర్తించిందో కథలో ప్రసక్తం కాదు కాని, భద్రవటరూపులైన ప్రద్యుమ్నుడులకు మాత్రం అక్షరాలా వర్తిస్తుంది. నటులకు శాపం ఉందని లోక ప్రసిద్ధి కాని, ఆ శాపం ఈ శాపం కాదు. ఇది సూరన ప్రబంధకథార్థాల కనుగుణంగా వర్తించుకొన్న శాపం. ప్రబంధంలో రూపక లక్షణాలు ప్రవర్తిల్లటంవలన

అనుభవ శక్తికి కలిగే గుణాల నిందులో ప్రచున్నంగా సూరన పేర్కొన్నాడు. శాస్త్ర హృదయాన్ని నైతం రంజింపచేసేది రూపకం. ‘నాట్యం భిన్నరుచేర్జనస్య బహుదాప్యేకం సమారాధనం’ అని కాళిదాసోక్తి. వజ్ర నాభుణ్ణి వంచించటానికి, ప్రభావతీ ప్రణయాన్ని పొందటానికి, కవి హృదయమనే సౌరంగంద్వారా ప్రవేశించి భావనాశక్తితోకూడి అనుభవ రసికతను సాధించటానికి తోడ్పడేది కావ్యంలోని రూపక మర్యాద. అనుభవ శక్తిని రచనలో పెంచేవి శయ్యారీతులవలన కలిగే చమత్కారగుణ సంయోజన శిల్పాలు. గద సాంబులు చంద్రవతీ గుణవతులను సౌరంగంలో కుండా వెళ్ళి కలుసుకోగలగటంలో గల రహస్యం ఇదే. అనుభవం వ్యక్తి నిష్ఠమని ఈ మూడు జంటలూ తమ ప్రవృత్తులవలన వ్యక్తం చేస్తున్నాయి. రీతులూ గుణాలూ పలుకుల పొందికవలన ఏర్పడేవి. అందు వల్లనే గదసాంబులకు చిలుక రాయబారం కావలసి వచ్చింది. ఆస్వాదనశక్తికి ప్రతిభ అండగా నిలిచింది. ప్రద్యుమ్నునికి శుచిముఖి రాయబారం కామితార్థ సిద్ధిని కల్పించింది. ప్రబంధ ప్రక్రియలో నాటక మర్యాద కున్న స్థానాన్ని, దానివలన కలిగే రసానంద స్థితిని భద్రరూపధారులైన నాయకానునాయకుల వృత్తాంతం ద్వారా సూరన ప్రతిభావంతంగా వ్యక్తం చేశాడు.

శృంగార రసంలో సంభోగం కంటే విప్రలంభం విశేషంగా రాణిస్తుంది. విప్రలంభం లేనిదే శృంగారానికి పుష్టిలేదు. ఈ తాత్పర్యాన్ని సూరన ఈ కావ్యంలో చమత్కారంగా నిరూపించాడు. నాయకా నాయకుల నడుమ పూర్వరాగాన్ని విశేషంగా వర్ణించటం, సంభోగాన్ని తగినంతగా నిర్వహించటం, అందులోనూ ప్రణయ కలహ ఘట్టాన్ని సృష్టించి సంభోగ రతిని పుష్టిమంతం చేయటం సూరన సాధించిన రసపోషణ కనువైన సంవిధాన శిల్పం. సరస్వతీ చతురుఖుల ప్రణయ కలహ ఘట్టాన్ని కల్పించి, సరస్వతి ననునయించటానికి శుచిముఖిని

సర్మసవివగా నిబంధించి, మదన తాపాన్ని కలిగించిన మృదునికి మరుజన్మలో ప్రియావిరాళి కలగాలని బ్రహ్మచేత శపింప చేయటం సూరన కల్పించిన మరొక అద్భుత కల్పన. ప్రద్యుమ్నుని అనుభవ రసికత రతి భావాన్ని భావించటంలో, విరాళి చెందటంలో దీప్తిమంత మౌతుందని సూరన నిష్కర్ష. శృంగారరస నిర్వహణలో తనకున్న అభిప్రాయాలకివి ప్రతీకాత్మక కల్పనలు. విప్రలంభం శృంగార రస పోషకమనే సిద్ధాంతం ప్రాచీనమే. అయినా సూరన కళారంగంలో ప్రయోగించే విధానంగా దాన్ని ఎలా గ్రహించాడో ఈ ప్రబంధార్థాలవలన స్పష్టమౌతుంది.

ప్రబంధంలోని చివరి ఘట్టం కడురమణీయం. కన్యాంతఃపురాలను వజ్రనాభుడు సైన్యాలతో చుట్టుముట్టాడు. ప్రద్యుమ్నుడు పరాక్రమింపక తప్పదు. ఆత్మ రక్షణం చేసికోవాలి ముందు; అవసరమైతే యుద్ధం చేయాలి. అందులో తప్పకపోతే వజ్రనాభ వధ చేయాలి. కాని, వజ్రనాభుడు తన భార్య కన్న తండ్రి. ఆమె బాధ పడుతుందేమోనని మతకుత పడతాడు. ప్రియురాలికి తన వేదనను నివేదిస్తాడు. ఆమెకు కూడా తమను తాము రక్షించుకోవటానికి వేరే మార్గం తోచలేదు.

“తాన చని, మూల నున్నయ
నూన తదీయాసిఁ దెచ్చి యొసఁగి ‘గెలుపు మీ
దానవపతిఁ, దక్కిన యను
మానము మాను’మని పలికె మానవతి పతిన్.”
(5-198)

శాస్త్ర పాండిత్య దౌర్జన్యాన్ని తుదముట్టించటానికి కత్తినిచ్చింది భావనా శక్తి. దానిని చేపట్టి ఉద్యమించింది అస్వాదన శక్తి. రణరంగమనే సాహిత్య రంగంలో శాస్త్రవాదాలకు, రసాస్వాదన ప్రవృత్తులకూ పోరు ఘోరమైంది. సహృదయ స్థానీయుడైన

ఇంద్రుడు ‘మాతలి సారథికంబైన తన దివ్య రథంబును ప్రద్యుమ్నునకు ననిపి, గదసాంబులకు ననన్య దుర్జయంబులైన దివ్యస్యందనంబులఁ బనిచె’ నట. అస్వాదన శక్తికి, కావ్యరచనాకళాశక్తులకు సహృదయ మనోరథంలో స్థానం దొరికింది. విజయం లభించింది. ఇంద్రునికి కళాసామ్రాజ్యం సుస్థిరమైంది. శ్రీకృష్ణుడు వజ్రనాభ రాజ్యాన్ని మనుమల నలుగురికి చతుర్విధ పురుషార్థ ఫలాల్లాగా పంచిపెట్టాడు. కావ్య ప్రయోజనాన్ని వ్యంజింప చేశాడు.

ప్రణయసిద్ధికి ప్రయత్నం చేసింది ప్రతిభా స్థానీయురాలైన శుచిముఖి. యుద్ధంలో ఆమె ప్రసక్తి లేదు; ఫలసిద్ధిలో ఆమెకు ప్రమేయం లేదు. కావ్య రచనయే ప్రతిభావంతుడైన కవిచేసే పని; తత్ఫలం సహృదయలోకానిది; లోకానిది. ఇదే సూరన నిర్వహణలో సూచించిన తాత్పర్యం.

5

అలనాడు ప్రబంధ కథలో సూరన నిబంధించిన ప్రతీకాత్మక ప్రవృత్తి సాహితీ జగత్తుకు సంబంధించిన కళానంద స్వరూప నిరూపణాత్మకం కావటం చేత సార్వకాలీన స్వభావాన్ని సంతరించుకొన్నది. ఈనాడు సామాజిక సిద్ధాంత పరిజ్ఞానమే సాహిత్య జగత్తును పాలించాలని భావించే పండితులకూ, వివిధ శాస్త్ర పాండిత్యమే కళకంటె గొప్పదని భావించే విద్వాంసులకూ ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నం ఒక కనువిప్పు. అనుభూతి కోసం అన్వేషించే ఆధునిక కవులకు ప్రతీకాత్మకంగా తమ అభిమతాన్ని కళారంగంలో ప్రయోగించే శిల్పాన్ని వ్యంగ్య సుందరంగా ప్రబోధించే ప్రబంధం ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నం. నేటికి దాని విలువ నిబ్బరంగా ఉండటానికి సూరన ప్రబంధ ప్రక్రియలో పొందుపరిచిన ప్రతీకాత్మక ప్రవృత్తియే ప్రధాన కారణం.

గురు స్మృతి !

—శ్రీ మాచిరాజు సీతాపతిరావు

వాసిగాంచిన శ్రీ విస్స వంశవర్ధ :
అప్పరాయ : ఆచార్యశ్రీ ఆంధ్రపుత్ర :
భళిర : నీ సాటి ఆచార్య వరులుగలరె ?
వనధివలయితవసుమతీవలయమందు.

మెలిత్రిప్పిన మీసములును,
పలువరున చక్కదనమున భానిలు మోమున్
వలివాటు వేయు కండువ,
తెలుగు వెలుగు లక్షణములు దెలుపును అప్ప.

విస్సా అప్పరాయా :
టస్సాగా కోటు తొడిగి తవరగు పాగా
లెస్సంగా తలకు చుట్ట
దుస్సాధ్యమేది నీకు ద్రుహిణ సమాఖ్యా :
గురుడు గురుడని ప్రతి నరుని జేరగరాదు,
ఇహపరాలు రెండు నెగిరిపోవు;
గురుడనంగ నెవడొ గుర్తించి జనవలె
నండ్రు వెజ్జరాజు అప్పరాయ :

[శ్రీ అప్పరాయాచార్య మహాశయుని శతజయంత్యుత్సవ సమయమున ఏకలవ్య శిష్యుని బోలి, నా యీ గురు స్మృతిని చేర్చి, శ్రద్ధాంజలి ఘటించి ధన్యుజ్ఞి కాదలచాను. ఆంధ్ర దేశంలో అశేషశేషమువీధివాణిశోభితుడైన, విజ్ఞానశాస్త్రవేత్తయై సంగీత సాహిత్య వికారదుడైన ఆచార్యోత్తముడు, పరమపూర్ణ పురుషుడు, సంఘసంస్కరణాభిలాషి, ఆంధ్రదేశానికి గర్వకారణుండు అగు విస్సా అప్పరాయ పంతులుగారు మార్గదర్శియైన మహర్షి అనవలెను. ఆయనతో నా పరిచయము యీనాటిది కాదు. 1921లో ఆయనను, నా మిత్రుడు శ్రీ రాయవరపు రామారావుగారితో కలిసి రాజమండ్రి మెట్కాఫ్ హాస్టలులో దర్శించినాను. బాగుగా జ్ఞాపకము. ఆ సందర్భన సందర్భములు మరువరాని స్మృతులు. —రచయిత]

వాఙ్మయసేవాధురీణుడు, సంగీత దేశీయ పద విజ్ఞానచక్రువు శ్రీ విస్సా అప్పారావు

—శ్రీ గురుజాడ రాఘవశర్మ

ఎంతో మహానుభావులు, పుట్టుకతో ప్రతిభ కలవారై, విద్యాబుద్ధులు సమకూర్చుకొనుచూ, సదవ కాశ స్థాయనందుకొని, ప్రతిష్టావంతులు కాగలుగు తారు. వారినే ఆదృష్టవంతు అంటాము. అట్టి కోవలోని వారిలో, మన అప్పారావు గారొకరు.

విజ్ఞాన శాస్త్రము, సంగీతము, త్యాగరాయ కృతులు, శ్రేత్రయ పదాలు, అభ్యాత్మ రామాయణ కీర్తనలు అనేసరికి, మన అప్పారావుగారు గుర్తుకు వస్తారు. ఎందుకనగా, ఆయా శాఖల విజ్ఞానము ప్రోది చేసిన-ఆయా కళాభివృద్ధికి కృషిచేసిన-మహానుభావు లగుటచేత.

అప్పారావుగారు, తూర్పు గోదావరి జిల్లా పెద్దా పురంలో జన్మించారు. తండ్రి రామచంద్రుడుగారు, తల్లి మాణిక్యాలమ్మగారు. వారిద్దరు సోదరులు, ఒక సోదరి. వారి కుటుంబము సహజంగా సాహిత్యాభిలాష గలిగినది. అదిగాక వారి తండ్రిగారు మేనమామ గారి సహచర్య విశేషమున, వర్తకమున కూడ కృషి చేసినవారు. అప్పారావుగారి విద్య-లోవర్ సెకండరీ వరకు పెద్దాపురంలోను, ఉన్నత విద్య ఆమలాపురం లోను, బి.యే. రాజమహేంద్రవరములోను, యం.ఏ. పరీక్ష మద్రాసు ప్రెసిడెన్సీ కాలేజీలోను, పూర్తి చేశారు.

వారు చిన్నతనంలోనే భారత భాగవతములు సావకాశముగా చదివినారు. చక్కని మృదుమధుర స్వరంతో పద్యాలు పాడేవారు. విద్యానంతరము వీరు కొంతకాలము గవర్నమెంటు కాలేజీలోను, తదుపరి వాల్తేరు యూనివర్సిటీ ప్రిన్సిపాలుగాను పనిచేసి మంచి పేరుప్రతిష్టలు విజ్ఞానములోను, బోధనలోను సంపాదించుకొన్నారు. వారు కళాశాల విద్యలోనే గాక, నృత్యము సంగీతము మొదలగు లలితకళల యందు కూడ చొరబడి విమర్శించగల విజ్ఞానవంతు లైరి. వారికి విజ్ఞానశాస్త్రము అభిమాన విద్య అగుటచే ఏ చారిత్రక విషయముగాని, ఏ సాహిత్య విషయం గాని, ఏ కళావిశేషముల గురించిగాని కూలంకషంగా చర్చించి, నిగ్గు తేల్చుకొని ప్రతిభావంతుడగుటచే, అన్నిట ప్రసిద్ధ విజ్ఞానఖనిగా రాజిల్లినారు. అదిగాక, పెత్తండ్రిగారి సన్నిహితులుగా చెలువారుచున్న ప్రసిద్ధ శతావధానులు శ్రీ చెళ్ళపిళ్ల వెంకటశాస్త్రిగారి పరిచయము కలిగి, క్రమముగా వారి సాహచర్యమువల్ల సాహిత్యములో మంచి జ్ఞానము సంపాదించుకొనే అవకాశము కలిగినది. వారిచే అచ్చటచ్చట, శతావధాన ములు చేయించే అభిలాష కూడ తీరింది.

అప్పారావుగారు సంఘ సంస్కారప్రియులు. వీరు ఆరు వేల నియోగిశాఖకు చెందినవారైనా ప్రఖ్యాత పండితులు, వైదిక శాఖకు చెందిన శ్రీ వేయూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారితో వియ్యమంది వారి కుమార్తె

చి॥సౌ॥ లలితమ్మను తమ జ్యేష్ఠ పుత్రుడు చి॥ రామ
చంద్రరావుగారికి చేసుకొన్నారు.

అప్పారావుగారికి వాఙ్మయాభిరుచి బాల్యము
నుంచి ప్రారంభమై క్రమేపీ వృద్ధినందినది. పలు
విధములైన శాస్త్ర లలితకళా సంబంధమైన గ్రంథ
ములు ప్రచురించారు. అనేక వ్యాసములు వ్రాసి
సాహిత్య సంచికలకు పంపేవారు. ఆకాశవాణిలో
వివిధ శీర్షికల మీద ఉపన్యాసములు చేశారు. వారు
మెట్టని, చూడని సాహితీ, లలితకళా విభాగములు
లేవని చెప్పవచ్చు. అట్టి పాండిత్యము, విమర్శనాశక్తి,
విజ్ఞానదృష్టి వారికి సహజమై ప్రకాశించింది.

భౌతికాదిశాస్త్రముల గురించి పిన్నలు, పెద్దలకు
కూడా సులభగ్రాహ్యమైనట్లు తెలుగున వ్రాసిన పెద్దలు
శ్రీ కూచి నరసింహంగారు, గొబ్బూరి వెంకట
నందరాఘవరావుగారు, కాశీపట్నం కొండయ్యగారు,
వేమరాజు భానుమూర్తిగారు, వసంతరావు వెంకట
రావుగారు మొదలగువారు. వారితో సరిసమానముగా
మన అప్పారావుగారు విపులముగా వ్రాసినారు.

అప్పారావుగారిని తొలుత మువ్వలో శ్లేత్రయ్య
వర్ధంతిలో కలిసి స.భాషించే భాగ్యము కలిగినది.
అనాటి రాత్రి-మువ్వ పీఠభద్రరావు గారింట ఆంధ్ర
సాహితీవేత్తలు, శ్రీమూర్తులు శ్రీ పింగళి లక్ష్మీకాంతం
గారు, శ్రీ కాటూరి వెంకటేశ్వరరావుగారు, మన

విస్సా అప్పారావుగారు నా రచనలో పోతనామాత్యుని
గురించి, కూచిపూడి భాగవతుల గురించి, సిద్ధేంద్ర
యోగిగారి గురించి, పద్యములు, నాకొలది కంఠ
మెత్తి పాడేసరికి శ్రీ అప్పారావుగారు పట్టలేని ఆనంద
ముతో అన్నారట లక్ష్మీకాంతంగారితో - 'చూడండి
లక్ష్మీకాంతంగారు, శ్లేత్రయ్య అసంఖ్యాకముగా కీర్త
నలు వ్రాశాడు. ఈయనను కదలిస్తే కవితాప్రవాహం
ఎంత పొంగువారుతున్నదో!' అని అన్నారుట. అనగా
అప్పారావుగారి హృదయమెంత మృదువు, సౌహృదత
కలదో, నిరహంకారమైనదో, ఆనందప్రదమైనదో
ద్యోతకమగుతుంది. రెండవది వారికి జ్యోతిషశాస్త్ర
మనిన విపరీత ఆనందమేగాక, ఆకలిదప్పలు మాని
అట్లా వింటూఉంటారని తోస్తుంది. బందరులో వారి
అల్లుడు బసవరాజుగారింట వారిని కలసినప్పుడు మా
ఇంటికి వారు దయచేసినప్పుడు జరిగిన వారి కుటుంబ
జాతకములు చర్చ, తరువాత ఉత్తరముల ద్వారా
చర్చ, ఆ విషయమై వారికి నాయందు, ఆ శాస్త్ర
మందున్న ఆదరణ ఆధిక్యత, యూహింపరానిది.
తరువాత ఒకటి రెండు సందర్భములు వారి ఆశీస్సులు
పొందిన యుదంతములు కూడ ఉన్నాయి.

ఇట్టి మహానుభావుడు ఎనభై రెండేండ్లు
(1864-1966) జీవించి, తుదకు తమ జ్యేష్ఠ
పుత్రులు శ్రీ రామచంద్రరావుగారి పరిచర్యలో సుఖ
ముగా దేహము చాలించారు.

OUR CONTRIBUTORS

Adishuvu, Hari : An M.Sc. in Chemistry. Was Lecturer for sometime. But has various other interests. Is interested in adult literacy and has written books for neo-literates. An authority on Folk Studies. His book "Janapada Geya Vignana Parichayamu" was an award winner from the Telugu Bhasha Samithi in 1954.

Add: 113-B, S.A. Nagar, Hyderabad-500 038.

Anandamurthy, Dr. Veturi: M.A., Ph.D. Dip. in Applied Linguistics. Professor of Telugu, Osmania University, Hyderabad. His doctoral thesis is on the "Tallapaka Poets". Editor of the Research Journal 'Manimanjari'.

Add: 6/2RT (New) Vijayanagar Colony, Hyderabad-457.

Anjaneyulu, Veturi: M.A., M.Litt., Joint Director (Retd). Planning Commission, New Delhi. Noted Economist and Researcher. Has published several Papers and was associated with many official publications.

Add: 17-1-388/5/A Lakshminagar-2, Saidabad PO, Hyderabad-500 659.

Appa Rao, Prof. M.R. : Director "Institute of Applied Economics". Belongs to the Nuzivid Zamindar family. Erudite and highly cultured. Served the A.P. State as a Minister and later as Vice-Chancellor of the Andhra University.

Add: Nuziveedu, Krishna Dt. A.P.

Appa Rao, Dr. P.S.R. : M.A., Ph.D., Eminent Scholar, Critic and Writer. His doctoral thesis is on the "Evolution of Telugu Drama". Served the State in the Education department and later in several administrative capacities. Formerly Director, Telugu Academy and Director, Cultural Affairs (Retd), Government of A.P.

Add: F2/B2/ (upstairs Radiant Optical) Vigyanpuri, University Road. Hyd.

Arka Somayaji, Dr. Dhulipala : M. A., Ph.D., Reputed Astronomer, Mathematician and Sanskrit scholar, Project Officer for Creative Work and Research, T. T. Devasthanams. Principal (Retd) DNR College, Bhimavaram, Presidential awardee as a Sanskrit scholar.

Add: No. 10 A. - K.T. Quarters, Tirupathi, A.P.

Basavaraju, Devaguptapu: I.A.S. (Retd). Served the State of A.P. in several administrative capacities. Formerly Collector of Nellore and Deputy Secretary, Education, A.P. Retired as Road Transport Commissioner, A.P., Eldest son-in-law of Prof. Appa Rao.

Add: C/o Sri D. Appa Rao, Manager, Teksons Ltd., 28, Atur Park,
S.T. Road, Chembur, Bombay-400 071.

Bhagavantam Dr. Soori : Reputed Physicist and formerly Professor of Physics, A.U. and Vice-Chancellor, Osmania University. Retired as Scientific Adviser to the Ministry of Defence, Govt. of India.

Add: C/o Prof. S. Radhakrishna, I.I.T., Madras-600 036.

Bondade S. B. : Director of Collegiate Education in Karnataka State (Retd). An Honours graduate in Physics of the London University. A member of the Madras Educational Service - served in the Presidency College for some time and later as Head Dept. Physics, Rajamundry Arts College.

Add: C/o 49/1 1st Floor 6th Main, 13th Cross Road, Malleswaram,
Benglore-3.

Chandrasekhara Sastri, Dr. Veturi : LMP. Registered Medical Practitioner. Has a facile pen both in English and Telugu.

Add: 'Sundara Nivas', Ramachandra Rao Road, Vijayawada-2.

China Krishnamurti Sastri, Pidaparti: Daivagna Chintamani. Worked on the staff of the Vijayanagaram Maharaja's Sanskrit College and taught Astrological Science. Now runs the Poorna Sastreeya Jyotishalayam at Podagatlapalli.

Add: Poorna Jyotishalayam, Podagatlapalli, Via Ryali-533236.

Gangappa Dr. S: M.A., Ph.D., Reader, Dept. of Telugu, Nagarjuna University. A scholar and critic. His works include the prize winning book on 'Kshetranya'. Doctoral thesis on 'The Plays of Kolachalam Srinivasa Rao.'

Add: Nagarjuna University, Nagarjuna Nagar-522510.

Giri Prakash T.S. : M.A., Lecturer in Telugu, Kamaraj University, Madurai. Research Scholar.

Add: Madurai Kamaraj University, Alagar Koil Road, Madurai-625002.

Gopala Reddy Dr. B. : Veteran Statesman and Congress Leader. Former Chief Minister of A. P. and Governor of Uttar Pradesh. A student of the Santiniketan. President of the A.P. Sahitya Academy for several terms. Dramatist, Poet and writer.

Add: "Santiniketan" Nellore-3. A.P.

Jagadguru Sri Kanchi Kamakoti Peethadhipati, : Srimath Chandrasekhara Saraswathi Swami.

Jagannatha Reddy. Dr. D: M. D., F.R.C., Path D.Sc., (Hons) FAMS, Director & Pathologist, Vijaya Hospital; former Vice-Chancellor of S. V. University and Director JIPMER, Pondichery.

Add: Vijaya Hospital, Madras-26.

Janakiram. Achanta : Formerly Editor 'Vani' of AIR. Has a facile pen both in Telugu and English. His memoirs 'Na Smriti Padham Lo' is highly readable. An engaging conversationalist.

Add: 8, Besant Road, Royapattah, Madras-14.

Joga Rao, Dr. S.V.: Professor of Telugu, A.U. Former Principal, Colleges of Arts, Commerce and Law, AU; Waltair. His doctoral thesis is on 'The Yakshaganas'. A distinguished scholar critic and poet.

Add: Dept of Telugu, Andhra University, Waltair. A. P.

Koteswara Rao. Polavarapu : Art Critic and writer. His love of Nature and Folk arts is immense. An artist himself; he is widely travelled.

Add: 33-16-12 Kasturibaipet, Vijayawada-520070.

Koteswara Rao. Dr. Tummapudi: M.A., Ph.D., Professor and Head, Dept. of Telugu, Sri Krishnadevaraya University, Anantapur. Scholar, critic and writer. His Doctoral thesis is on 'Amukta Malyada'.

Add: Head, Dept. of Telugu, Sri Krishna Devaraya University, Anantapur.

Krishna, G: Reputed Journalist and Scholar. His interviews and feature articles on Men and Matters are widely read. Has a facile pen both in English and Telugu.

Add: C/o Indian Express office, Valmikinagar, Domalguda, Hyderabad.

Lalitadevi, Smt. Vissa: Eldest daughter-in-law of Prof. Appa Rao and daughter of Sri Veturi Prabhakara Sastri.

Add: W/o Dr. Vissa Ramachandra Rao, 10-3/28 Vittal Nagar, Gulbarga, Karnataka-585703.

Madhavarama Sarma, Jammulamadaka, : D. Litt. Mahopadhyaya, Darsanacharya, Rasajagannadha. A profound scholar and an authority on Alankara Sastra who collaborated with Prof. Appa Rao when he was at Guntur. Formerly on the Staff of the A.C. College, Guntur.

Add: 4-12. Brodiepet, Guntur-2.

Narayana Reddy Dr. C. ; M.A., Ph.D., D.Litt., Padmasri, Kalaprapoorna. Professor of Telugu, O.U. on other duty as Chairman, Official Language Commission, A.P. Illustrious poet, writer and critic; popular lyricist of the silver screen. Doctoral thesis on "Trends in Modern poetry."

Add: 'Triveni', Vivek Nagar, Hyderabad-500020.

Padmanabha Rao Dr. R.A. ; M.A., Ph.D., Assistant Station Director, A.I.R. Hyderabad. Scholar and critic. Doctoral thesis on 'Kandukuri Rudrakavi'.

Add: All India Radio, Saifabad, Hyderabad.

Prabhakara Rao, Mudivedu : M.A., B.L.Sc., Scholar. Working as Research Assistant SVORI Tirupati. His contributions include works on literature and criticism.
Add: Sri Venkateswara Oriental Research Institute, SV University Campus, Tirupati, Chittoor Dt.

Radhakrishna Dr. Sarvepalli : (Late) Bharata Ratna, Former President of India and a world renowned philosopher.

Radhakrishna Sarma, Dr. Challa, : M. A., Ph.D., Professor and Head, Dept. of Telugu, Kamaraj University. Madurai. Formerly worked in the Central Sahitya Academy. Author of several works and an authority on Telugu Tamil comparative literatures. Doctoral thesis on comparative studies in Ramayanas.

Add: Kamaraj University, Madurai-625002.

Raghava Sarma, Gurujada: Scholar, Poet & Freedom fighter. Interested in Astrology. Author of several creative Poems in Telugu.

Add: Brindavanam 21/316, Opp. Railway Station, Masulipatam-511001.

Rajani Kanta Rao Dr. Balantrapu: A well known scholar, Poet, Musician and Critic. Station Director AIR (Retd). Presently Emiritus Producer, AIR and Doordarshan, Hyderabad. Author of Andhra Veggeyakaracharitra (prize winner of the Telugu Bhasha Samithi) and several musical features.

Add: 226/3RT, Vijayanagar Colony, Hyderabad-457.

Raja Rao, Major Dr. D., : M.B.B.S. Younger brother of Renowned Artist Damerla Rama Rao. Was the Secretary of Damerla Rama Rao Memorial Art Gallery and School before it was handedover to the Govt. Served in the army under a Short term Commission during world war II.

Add: 1 Anjali Apartments 80/2 Baneer Road, Poona-411007.

Rajeswari Smt. Pingali : M.A. (Tel), B. A. (Music) AU, Dip. Music and Pedagogy (Madras Music Academy). Grand daughter of Professor Appa Rao. An artist, writer and singer, participated in several cultural programmes in the North.

Add: 35/26 HB Road, A'Zone, Durgapur. W.B. 713204.

Ramachandra Rao P.R.: Advocate, Supreme Court of India. A well known art critic. His works include 'Modern Indian Painting' and 'The art of Nagarjunakonda'.

Add: 16-11-1/3 Malakpet, Hyderabad-24.

Ramachandra Rao, : Dr. Vissa M.B.B.S. M.Sc., FIMSA, MAMS. Formerly Professor of Anatomy and Principal, Medical Colleges at Kakinada and Tirupati (Retd). Presently Professor and Head, Dept. of Anatomy M. R. Medical College, Gulbarga. Eldest son of Professor Appa Rao.

Add: 10-3/28 Vittalnagar, Gulbarga-585103.

Ramakrishna Dr. Nataraja, : Kalaprapoorna. Director, Perini International. Formerly President A.P. Nritya Academy; Dance Master and author. His works include Dakshinatyula Natya Kalacharitra; Andhrula Natyakala etc. Widely travelled and honoured. Closely associated with Prof. Appa Rao.

Add: Perini International, Ashok Nagar, Hyderabad.

Ramanuja Rao, Devulapalli. :President, A.P. Sahitya Akademi. A distinguished personality in the fields of education and culture. Connected with several educational, cultural and academic bodies.

Add: A.P. Sahitya Akademi, Kalabhavan, Saifabad, Hyderabad-500 004.

Ramapati Rao Dr. Akkiraju: M.A., Ph.D. Scholar, Critic and creative writer. His doctoral thesis is on "Veeresalingam Pantulu". Presently a Research officer in the Telugu Academy.

Add: Telugu Academy, Himayatnagar, Hyderabad.

Ramaraju, Dr. Biruduraju, : M. A., Ph.D., Professor of Telugu, O.U. (Retd). His doctoral thesis is on 'Telugu folk Literature'. An eminent writer and critic and an authority on folk studies.

Add: 1-8-117/2, Chikkadpalli, Hyderabad-20.

Rama Sarma, Prof. M. V. : Former Vice-Chancellor, S. V. University and Professor of English (Retd). A well known critic, orator and novelist. His novel "The Bliss of Life" is on the life of Kshetrappa.

Add: K.T. Road, Tirupati, Chittoor Dist. A. P.

Rao, Dr. M. J. : Kalapraveena Formerly. producer of (Karnatic and Hindustani) music, AIR. Him self a Veena master, presently Producer, Emeritus, AIR, teaches music in his Gurukulam. Set to music, several compositions of Annamayya, Kshetrappa and Ramadas.

Add: C/o. All India Radio, Saifabad, Hyderabad.

Ratnakar Dr. K.S., : M. D., FICS., FIMSA Professor and Head of Department of Pathology MR Medical College, Gulbarga. Specialised in Ocular Pathology with National and International Contacts.

Add: M.R. Medical College, Gulbarga-585305.

Sambamurti Prof. P. : (Late), Musicologist and critic; Principal, College of Music, Tirupati (Retd). Was a member of Madras Music Academy Expert Committee.

Sankara Sastri, Dr. Veturi: AMAS Ayurvedic Physician and Scholar. Author of several books on Indian Medicine. Edited the Ayurvedic journal 'Dhanvantari'.

Add: 'Srivatsa', 1-1-770/4 Gandhinagar, Hyderabad-500380.

Sastri, Prof. P. S. : MA; M. Litt., Ph.D., D.Litt. Formerly Head, Dept. of English, Saugar University. Proficient in Sanskrit, German and English. An authority on Rigveda, well versed in Aeshetics.

Add: No. 59, Vidya Vihar, Pratap Nagar, Nagpur-440022.

Seetapati, Dr. Gidugu : (Late) D.Litt Reputed Scholar; Linguist and an authority on folk lore. Poet and critic. His translation of Kshetranya Padams into Sanskrit has been universally acclaimed.

Seetapati Rao, Machiraju. : Telugu Pandit. (Retd.) Writer & Poet.

Add: C/o. 5-9-22/81 Adarsh Nagar, Hyderabad-500483.

Sekhar, A.C.: M.Sc., F.I W.Sc. (Lond) F.I.A. W.S. (India) F.I.S.I: Director, Forest Products Research (Retd). Ex-President Indian Academy of Wood Science and former Visiting Professor A.U., Waltair. Had a long career in the field of Science and Technology related to wood and wood products. Prof. Sekhar studied under Prof. Appa Rao.

Add: 17-1-391/54 Subramanya Nagar, Saidabad, Hyderabad-500659.

Siva Rao, Timmaraju Venkata.: Poet, Writer and Journalist. Editor Mahodaya.

Add: Mahodaya Power Press, Srikakulam-532001.

Sivasankara Rao, Dr. G. : Formerly Professor of Physics, S. V. University. Deeply interested in science and spirituality, engages himself in the propagation of Hindu Dharma.

Add: 'Padmalaya' 6-2-89, Maternity Hospital Road, Tirupati-7. A.P.

Sreenivasa Rao. Boddapati. M.Sc; (Tech) Defence Research and Development Service (Retd). Associated with the organisations like the CSIR/OAE since their inception.

Add: Flat D-409, Low Block, Matrusri Apartments, 3-5-873, Hyderguda, Hyderabad-500 001.

Sree Vikrama Deva Varma D.Litt, Kalapropoorna (Late) Maharaja of Jaypore who was known for his erudition and philanthropy. He was one of the founder pillars of the Andhra University.

Subba Rao, K. V. : B.A., F.C.A. Past Vice-President and Fellow of Andhra Pradesh Sangeeta Akademi.

Add . Eluru - 2. A.P.

Subrahmanyam Dr. G. V.: M.A., Ph.D., Reader and Head, Dept. of Telugu, Central University, Hyderabad. Reputed Scholar, writer and orator. Published and edited several works in Telugu. His doctoral thesis is on 'Markandeya Puranam'

Add: Srivani, 1-8-702/105, Nallakunta Hyderabad-44.

Subrahmanyam, Vissa Venkata. ; Third and the youngest son of the Late Professor Appa Rao. A Chartered Accountant by profession. Currently set up practice at Bangalore. Served several corporations in A.P. as accounts officer earlier.

Add: 49/1 1st floor, 6th Main, 13th Cross Road, Malleswaram, Bangalore-3.

Sundaram Dr. R.V.S ;M.A; Ph.D. Scholar, Critic and Researcher. His doctoral thesis is on "Comparative Studies in folk songs of Telugu and Kannada".

Add: Lecturer in Telugu, I.K.S., University of Mysore, Mysore-570006.

Sundaramurti Dr. Veturi. ; M.Sc., Ph. D., Reader in Chemistry, Osmania University (Retd). Currently working on a Research Project sponsored by the UGC; Produced several doctorates. Has written and edited several text books in Chemistry for the undergraduate level Telugu medium students published by the Telugu Academy.

Add: B8-F2 Vigyanapuri, Hyderabad-500 007.

Sundara Rama Murti, Veturi, Poet, Novelist, Cine writer and Journalist. Formerly Editor-Andhra Janata. A popular lyricist of the Telugu Film Industry.

Add: 21, Ashok Avenue, Kodambakkam, Madras-24.

Suryanarayanamoorti Dr. Chaganti, ; M.B.B.S., Regd. Medical Practitioner. Advisor, Association for the care of the Aged, Hyderabad and Editor - The Citizen. An engaging conversationalist.

Add: 1-10-104, Ashoknagar, Hyderabad-500 020.

Ushasri, Miss V.; M.A., M.Ed., School Assistant. Grand daughter of Professor Appa Rao.

Add: D/o Dr. V.R. Rao 10-3/28 Vittal Nagar, Gulbarga-585103.

Veerabhadra Rao, Dr. Ayyagari;M.A.Ph.D. A student of professor Appa Rao. The first Ph.D. in Physics of the Andhra University. Station Director, All India Radio (Retd.) and formerly Director, Literacy House, Andhara Mahila Sabha, Hyderabad. Frequent contributor to Radio and Literary Journals. A popular play wright and critic.

Add: 3-6-638, Himayatnagar, Hyderabad-29.

Veerabhadra Sastri, Kalluri. : A scholar, well versed in our ancient epics. A great name among the present day pouranikas. His works include the immortal commentary on the kritis of Sri Tyagaraya.

Add: Plot No. 5 Raghava Cooperative Colony, Transport Road, Sikh Village, Secunderabad-500 003.

Venkata Raja Mannar, Pakala : (Late) Former Chief Justice of the Madras High Court, Edited 'Kala' a journal on Indian fine arts; Reputed play wright, a disciple of Prof. Appa Rao who later collaborated with his teacher in all his artistic pursuits.

Venkatavadhani, Dr. Divakarla: M.A. (Hons) Ph.D. Professor of Telugu, O.U.
(Retd). A Profound Scholar, Poet and Critic and also a popular orator.
Add: 18/4 RT, Barkatpura, Hyderabad-27.

Venkata Subba Rao, Divakaruni. : Arshavidya Bhushana, Daivagna Ratna,
Jyothisha Shiromani; Retd. Superintendent of Health - (Technical), President A. P.
Astrologers Association; Editor "Grahavani": Proprietor Sri Venkateshwara Jyothisha
Grandhamala.

Add: 25, Kakatiyanagar, Hyderabad-500 008.

Venkateshwara Rao, Kotta,; M.A., LL.B., Advocate, Scholar and Critic. He
made a special study of the life of Sri Krishna Devaraya.

Add: C/o Dr. (Mrs) Ushalakhmikumari, Opp: to 6-3-661/8, Somajiguda,
Hyderabad-4.

Vyasachandramouli. A. : B.Sc; B.Ed; A student of Prof. Appa Rao. Served the
Rishivalley School near Madanapalli. A science teacher by profession and a poet by
persuasion.

Add: Saidabad Colony, Hyderabad.

With best compliments from:-

Messrs Goli Eswariah

Paper Merchants

Secunderabad.

With best compliments from:-

VAMSADARA PAPER MILLS LTD.,

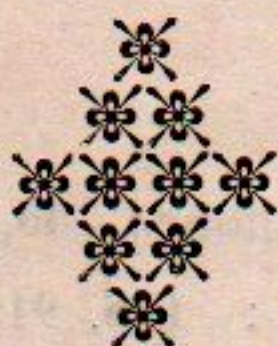
Manufacturers of
Fluoting Medium and Semi Virgin Kraft.

Regd. Office & Works:
Madapam. Devadi Post,
Narasannapeta-532 422,
Srikakulam District.
Phone: 32 & 41.
(Singupuram)

Admn. Office:
Door No. 12-3-28,
Official Colony.
Srikakulam-532 001.
Phone: 242.
Grams: 'PAPER'

With compliments

from :

M/s. TEKSONS LIMITED

The Well Known Manufacturers of :

RADIATORS

FUEL HOSES

HYDRAULIC HOSES

OIL COOLERS AND

OTHER HEAT EXCHANGERS

With best compliments from :

M/s. S. V. GADA

**Nehru Ganj,
GULBARGA-585 104**

Phone: 40, 1040
Resi.: 105, 915 & 1240

With best compliments

from :

DEVANAND SAREE CENTRE

GULBARGA-585 101

WITH 61 YEARS OF DEDICATED SERVICE TO THE NATION
ANDHRA BANK OFFERS GALAXY OF SCHEMES TO MEET
EVERY NEED IN YOUR LIFE

KALPATHARUVU	—	Meets your future needs by Multiplying your money in a big way
KIDDY BANK	—	A delightful way to teach your child Savings
KARSHAKASAHAYA	—	Yields bumper returns to the farmers
GRUHAKALPA	—	For House of your dreams
SAMRAKSHA	—	A monthly returns scheme and indeed your old age support
CREDIT CARD	—	A Free Card of multiple services which reduces Cash carrying risk
TRAVELLERS CHEQUES	—	For safe landing with our US \$ and Sterling Pound Travellers Cheques

AND MANY SUCH OTHER SCHEMES.....

ANDHRA BANK

(A Government of India Undertaking)

Central Office: SULTAN BAZAR, HYDERABAD-500 001

A.B. Lr. No. 666/24/5/367

With best compliments from :

M/s. Kaprecon Sleeper Works Pvt. Ltd.

**303, Elphinstone House,
17, Marzaban Road,
BOMBAY-400 001**

With the best compliments of:

Phones: Offi. 513

Resi. 1474

AUTO NEEDS

Dealers:

HINDUSTAN PETROLEUM CORPORATION LTD.,

**Station Road,
GULBARGA-585 102**

With best compliments from:

Cable: "RAJACEMENT"

Phone:

M/s. Raghoji Cement Agency

**Fleet Owners & Authorised Road Transport Contractors
of A.C.C. Ltd. for Wadi/Shahabad Works**

A.C.C. Cement Stockists

**Shop No. B-134, 3rd Main Road,
New Tharagupet, BANGALORE-560 002**

Head Office:

Cable: "RAGHOJICO"

Phone: 708

**Bldg. No. 8-1304/6, Humnabad,
GULBARGA-585 104**

With the best compliments from :

Phone No. 3668

Subrahmanyam & Prabhakara Rao

BADAM KRISHNA MURTY'S SONS

MAIN ROAD, KAKINADA - 533 001

**For Quality Sanitaryware always insist
on**

“PARRYWARE”

**A quality product of E.I.D.-
PARRY (India) Ltd.**

Distributors: East & West Godavari Districts

Fuji & Company

7-30-6 B, Main Road, Rajahmundry-533 101

Phone: 5305

Phone : 1 4 4 8

With Best Compliments from :—

Uma Steel Industries

Manufacturers of :

MAHENDRA ROLLING SHUTTERS

Furniture, Almirah, Grills,
Trusses and other Heavy
Structural Fabrication
works etc.

D-12 Industrial Estate
GULBARGA-585102

With best Compliments of :

Veturi Prabhakara Sastry Memorial Trust

(REGD.)

2-2-18/16/D/1, Bagh Amberpet
Deshmukh Colony,
Hyderabad-500 013.

Manimanjari Publications

(Complete works of the Late Veturi Prabhakara Sastry)

Already Published :

Neeti Nidhi
Kamadhenuvu Katha

Under Print :

Veturivaari Peethikalu
Part-I
Vyaasa Manjari Part-I

With best compliments from:-

M/S VARSITY INSTRUMENTS CO.,

opp. Secretariat, Hyderabad-500 004.

Phone: 36844

Authorised Dealers for PHILIPS Instruments.

With best compliments from:-

SHRI MAILARLING TRADING CO.,

Dealers in all kinds of Rice

&

SHRI MAHANTESWAR COMPANY

Commission Agents &
General Merchants

Nehru Ganj - GULBARGA-585 104.

Our Donors and Patrons

Ananda Murthy, Dr. V.	500-00	Prabhakar, Dr. V.	501-00
Guru Prasad. V.	555-00	Ramachandra Rao, Dr.V.	3000-00
Kaiwar, S. R.	250-00	Sankarasastri, Dr. V.	118-00
Krishna Rao, A.V.V.	100-00	Sundaramurti, Dr. V.	500-00
Lakshmipathi, S.	100-00	Sundararamiah, V.	118-00
Mohanram, C.	1118-00	Ushasri, Kum. V.	500-00
Nagendra Rao, Col. B.S.	118-00	Venkateswara Rao, K.	200-00
Narayana, Y. S.	101-00	Nritya Academy, A.P.	1500-00
Patri, R.M.	1150-00	Sangeeta Academy, A.P.	1500-00

Prof. Vissa Appa Rao Birth Centenary A w a r d

A Sum of Rs. 1000/- is deposited with the
Rotary Club of GULBARGA for an award of
Rs. 100/- to a candidate who secures the First
Rank in the Final M.Sc., Physics Examination of
the GULBARGA UNIVERSITY annually.

"...Both my wife and I are very happy that such an interesting and impressive programme has been got up for this occasion, emphasising many of the arts so dear to our professor..."

The body of elders who will be meeting will no doubt resolve that a recurring memorial for the Professor in the form of Annual Prizes for students in the various subjects dear to the Professor is desirable. We both share in this view and desire that a prize to be awarded for distinction in Physics, or Music or Dance, to a student of the University or to an exponent as may be decided by the elders assembled. It may be an endowment handed over to any University in Andhra or a Trust jointly with a member of the Professor's family, as you all in council may decide..."

—A. V. V. Krishna Rao

"Best wishes for the success of your laudable projects."

—Amarendra

"I wish all success for your function. Prof. Appa Rao had some notable qualities which deserve notice. I have respect for him."

—Dr. A. Pinakapani

"I wish you all success in your venture and hope that it would be a success."

—Syed Hashim Ali

"శ్రీ విస్సా అప్పారావు పంతులుగారన్నా ... శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారన్నా నాకు అపారమైన భక్తిగౌరవాలున్నవి. వారు సాధారణ వ్యక్తులుకారు...పూర్ణపురుషులు, సకల కళాప్రహర్షులు."

—నీలంరాజు వేంకటశేషయ్య

"I am very glad. He is one of those who has to be remembered with gratitude."

—P. Sundara Rao

"My best wishes are with you and the others involved in this useful activity."

—Dr. S. Bhagavantham

"Wishing the function every success."

—Brahmaji Rao

"Best wishes for the success of the function, celebrating the Birth centenary of Venerable late Vissa Apparao Pantulu garu and respectful tributes to his epoch-making revival of a forgotten branch of music and dance."

—S. Papa Rao

"I take this opportunity to convey my best wishes for all success of the function."

I have had the privilege of knowing intimately Professor Appa Rao for over three decades. right from the time I chanced to be a student in the Andhra University, Waltair in 1945. He was an able administrator and took great interest in Education. He was a man of ardent affection and given much to charities towards the uplift of Artists and Musicians, poets in a most unobtrusive manner. He helped hundreds of poor students in their pursuit of higher Education.

Professor Appa Rao led an exemplary life with a spirit of unselfishness. He maintained the highest integrity and straight forwardness. He was a large hearted man and was adored by one and all who came in contact with him. He had set a great example for others to follow and he has a permanent place in the hearts of Andhras.

It was my privilege to have known him. We revere and cherish his memory. Let me hope the centenary celebrations committee will do something worthwhile to perpetuate the memory of this great man for all time."

—M. K. Raju

"యశశ్శరీరులు, విజ్ఞానవేత్తలు, యోగసిద్ధాంతులు, సంగీత సాహిత్య ప్రేమియులు, సహృదయులు అగు ప్రొఫెసర్ విస్సా అప్పారావుగారి శతవార్షిక జయంత్యుత్సవములకు రావలెనని మీరు పంపిన ఆహ్వాన మందినది. మీ పర్యవేక్షణమున ఆ ఉత్సవములు ఘనముగా జరుగగలవని భావించుచున్నాను."

—బులుసు వేంకటరమణయ్య

శ్రీ అప్పారావుగారు ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయ కళాశాలాధ్యక్షులుగా ఉండడం ఒక వృత్తి ధర్మం. కాని ఆయన ప్రవృత్తిరీత్యా సంగీతానికి, సాహిత్యానికి యావజ్జీవం చేసిన సేవ, పైకి తీసుకునివచ్చిన కళాకారులు అనన్యసాధారణం. తెలుగుదేశం వారికి ఎంతో ఋణపడి ఉంది."

—పోతుకూచి సూర్యనారాయణమూర్తి

ACKNOWLEDGEMENT

Our grateful thanks are due to the :

Press

All India Radio & Doordarshan

Graphic Artists

Printers

Block makers -

Sirpur Paper Mills

Collaborators

Well wishers (Messages)

Patrons (Donors and Advertisers)

Writer Contributors

Vocal Artists

Accompanying Artists

Volunteers

—Members of the Steering/Finance/Editorial
Committees.

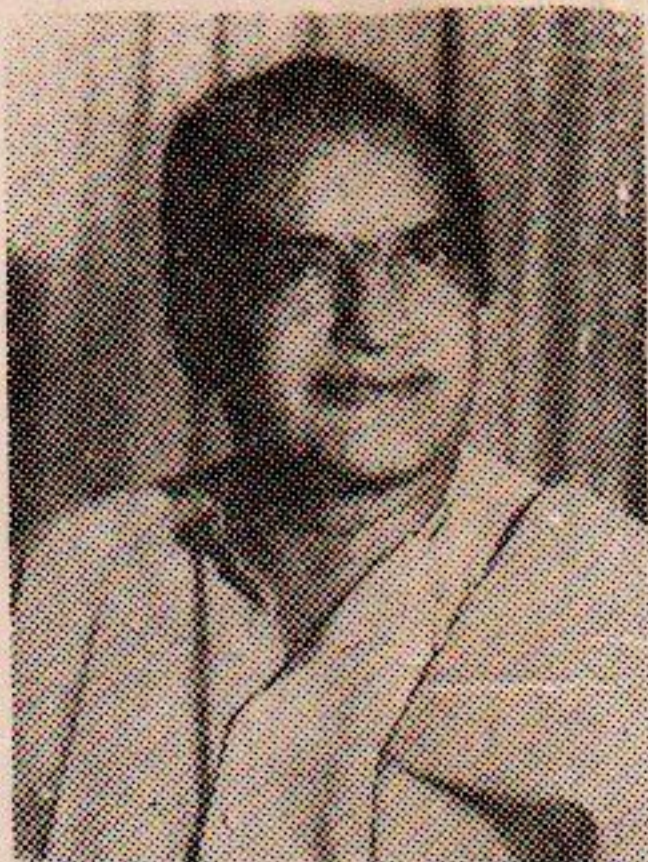
With the best compliments of

M.K. Raju Consultants Private Limited

16 Srinagar Colony,

Madras - 600 015.

TELUGU CULTURE - A RENAISSANCE

The Government of Andhra Pradesh under the Stewardship of Sri N.T. Rama Rao, Chief Minister, is dedicated to cherish and nourish the age-old culture and traditions of the Telugu People and to spread Telugu Glory to the four corners of the country.

A number of new schemes have been launched.

- * Establishment of Telugu University.
- * A modern auditorium-cum-cultural centre in each district with all amenities.
- * Dance, drama and music competitions at district and state levels.
- * Financial aid to young artistes in different cultural fields.
- * Training for young artistes under eminent gurus by providing scholarships.
- * State level music and drama unit to be set up.
- * Identification and publication of ancient manuscripts.
- * Early completion of the museum of Telugu Culture launched in 1975.
- Separate departments for improving "Nadaswaram" in music college.
- Recognition and grants to private music colleges.
- Financial aid to indigent and aged artistes.
- Re-organisation of the activities of different academies.
- Financial assistance to voluntary cultural organisations.
- Celebrations to commemorate the memory of eminent personalities in the field of culture.
- Tours of cultural troupes to other states to promote cultural integration and cordial ties.
- Installation of the statues of Lord Buddha and 25 other eminent personalities at the Buddha Purnima Project, Hyderabad.

A Government that is dedicated to the revival of Telugu Cultural Glory.

Information and Public Relations, Hyderabad.
DIPR No 213/Advt. 1/C 4684.